നട്ടുച്ചയ്ക്കിരുട്ട്

ആർതർ കൊയെസ്റ്റ്ലർ

പരിഭാഷകൻ

സി. ജെ. തോമ്മസ്

നട്ടുച്ചയ്ക്കിരുട്ട്

പ്രസാധകന്മാർ
സാഹിത്യപ്രവർത്തക സഹകരണ
സംഘം ലിമിററഡ്

DARKNESS AT NOON

ARTHUR KOESTLER

TRANSLATED BY

C. J. THOMAS

First Impression November 1955

RIGHTS RESERVED

PUBLISHERS

SAHITHYA PRAVARTHAKA C. S. LTD.

NATIONAL BOOKSTALL
POST BOX 40, KOTTAYAM

Rs. 2—8—0

നട്ടുച്ചയ്ക്കിരുട്ട്

ആർതർ കൊയെസ്റ്റ്ലർ

പരിഭാഷകൻ

സി. ജെ. തോമസ്

നാഷനൽ ബുക്ക്സ്റ്റാൾ
കളരിക്കൽബസാർ കോട്ടയം

വില 2 ക, 8 ണ.

DARKNESS AT NOON

ARTHUR KOESTLER.
(Translated by Daphne Hardy)

PUBLISHED IN THE U. S. A., BY
THE MACMILLAN COMPANY, NEW YORK CITY
COPYRIGHT (1941) HELD BY MACMILLAN.

Published with the kind assistance of
The United States Information Service
MADRAS.

Printed at the India Press, Kottayam, Copies 1000

"സർവ്വാധിപത്യം സ്ഥാപിച്ചിട്ട് ബ്രൂട്ടസിനെ കൊല്ലാതിരിക്കുന്നവനും, റിപ്പബ്ലിക്ക് സ്ഥാപിച്ചിട്ട് ബ്രൂട്ടസിന്റെ പുത്രന്മാരെ കൊല്ലാതിരിക്കുന്നവനും ചുരുങ്ങിയ കാലമേ ഭരിയ്ക്കു."

—മാക്കിയവെല്ലി

(ചർച്ചകൾ എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ)

"മനുഷ്യാ, മനുഷ്യാ, ഒരുവന് ഒട്ടും കരുണയില്ലാതെ ജീവിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല."

—ഡോസ്റ്റോയെവ്സ്കി

(കുറ്റവും ശിക്ഷയും)

ഈ പുസ്തകത്തിലെ പാത്രങ്ങൾ കല്പിതമാണ്: അവരുടെ കർമ്മങ്ങളെ നിയന്ത്രിച്ച സാഹചര്യങ്ങൾ ചരിത്രവസ്തുക്കളും. എൻ. എസ്. റൂബാഷോവ് എന്ന മനുഷ്യന്റെ ജീവിതകഥ, "മോസ്കോ വിചാരണകൾ" എന്നറിയപ്പെടുന്ന വിചാരണകൾക്ക് ഇരയായിത്തീർന്നവരുടെ ജീവിതാനുഭവങ്ങളുടെ ഒരു സങ്കലനമാണ്. അവരിൽ പലരും ഗ്രന്ഥകാരന് പരിചിതരായിരുന്നു. ഈ പുസ്തകം അവരുടെ ഓർമ്മയ്ക്കായി സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

—കൊയെസ്റ്റ്ലർ

പാരീസ്

ഒക്ടോബർ 1938—ഏപ്രിൽ 1940.

ഉള്ളടക്കം

	പേജ്
ഒന്നാമത്തെ വിചാരണ	17
രണ്ടാമത്തെ വിചാരണ	141
മൂന്നാമത്തെ വിചാരണ	235
ഒരു വൈയാകരണസങ്കല്പം	333

ഒന്നാമത്തെ വിചാരണ

“നിരപരാധമായി ഭരിക്കുവാൻ
ആർക്കും കഴിയുകയില്ല”

—സെയിൻറ് ജസ്റ്റ്

ഒന്നാമത്തെ വിചാരണ

1

ജയിലറയുടെ വാതിൽ റൂബാഷോവിന്റെ പിന്നിൽ അടഞ്ഞു.

അല്പനേരം അദ്ദേഹം ആ വാതിൽ ചാരിനിന്നു. എന്നിട്ട് ഒരു സിഗററ്റു കത്തിച്ചു. വലതു വശത്തു കിടന്ന കട്ടിലിൽ ഒരുമാതിരി വൃത്തിയായ രണ്ടു പുതപ്പുകൾ കിടന്നിരുന്നു; പുതുതായി നിറച്ചതാണെന്നു തോന്നിക്കുന്ന ഒരു വയ്ക്കോൽക്കിടക്കയും. മുഖം കഴുകാൻ വെള്ളം വയ്ക്കുന്ന ഒരു പാത്രം ഇടത്തുവശത്തുണ്ടായിരുന്നതിന്റെ പ്ലഗ്ഗ് നിരുപയോഗമാണെങ്കിലും ടാപ്പിൽ വെള്ളം വരുന്നുണ്ട്. അതിനപ്പുറത്തിരുന്ന പാട്ട മരുന്നൊഴിച്ചു ശുദ്ധിയാക്കിയിട്ടധികമായിരുന്നില്ല. അതു നാറിയില്ല. ഇരു വശവുമുള്ള ഭിത്തി ഇഷ്ടികകൊണ്ടു കെട്ടിയതാണ്. അതിൽ മുട്ടിയാൽ മറുവശത്തു ശബ്ദം കേൾക്കാൻ കഴിയില്ല. എങ്കിലും അതിനകത്തുകൂടി, ഉഷ്ണവാഹിക്കുഴലും ഓവും കടന്നുപോകുന്ന സ്ഥലത്തു കുമ്മായം തേച്ചിരുന്നു. അവിടെ ശബ്ദം മുഴങ്ങും. പോരെങ്കിൽ ഉഷ്ണവാഹിക്കുഴൽതന്നെ ഒരു ശബ്ദവാഹിയായിരുന്നു. ജന്നൽ, കൺനിരപ്പിലായിരുന്നതുകൊണ്ടു കമ്പിയിൽ പിടിച്ചുപൊങ്ങാതെതന്നെ മുററം കാണാം. അത്രയും എല്ലാം ചിട്ടയിൽത്തന്നെ.

ഒന്നു കോട്ടുവായിട്ട്, അദ്ദേഹം കോട്ട് ഊരി തലയിണപോലെ ചുരുട്ടി മെത്തയിൽവച്ചു. അദ്ദേഹം അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി.

നിലാവും വൈദ്യുതപ്രകാശവും ചേർന്ന വെളിച്ചത്തിൽ മഞ്ഞു് മഞ്ഞനിറമായി തിളങ്ങുന്നു. പതിവുള്ള വ്യായാമത്തിനുവേണ്ടി, മുററത്തിനു ചുററും ഒരു വഴി തെളിച്ചിട്ടിരുന്നു. പ്രഭാതമായിരുന്നില്ല. വിളക്കുകളുണ്ടായിരുന്നിട്ടും നക്ഷത്രങ്ങൾ തെളിഞ്ഞു മിന്നി. റൂബാഷോവിൻെറ അറയുടെ എതിരേയുള്ള കോട്ടയുടെ മുകളിലെ ഗോപുരത്തിൽ ഒരു പാറാവുകാരൻ പതിവുള്ള നൂറു ചുവടു് അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുന്നു. ഓരോ ചുവടു വയ്ക്കുമ്പോഴും അയാൾ കവാത്തിലെപ്പോലെ നിലത്തൂന്നി ചവുട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് അയാളുടെ ബയണററു ദീപപ്രകാശമേററു മിന്നിത്തിളങ്ങി.

ജനലിനടുത്തുനിന്നുകൊണ്ടുതന്നെ റൂബാഷോവ് ചെരുപ്പൂരി. സിഗററു കെടുത്തി, കുററി കട്ടിലിനുതാഴെ തറയിൽ ഇട്ടു, കുറച്ചു സമയം അദ്ദേഹം മെത്തയിൽത്തന്നെയിരുന്നു. പിന്നെയും അദ്ദേഹം ജനലിനടുത്തേയ്ക്കു പോയി. അങ്കണം നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. പാറാവുകാരൻ മറുഭാഗത്തേയ്ക്കു തിരിയുകയാണു്. മെഷീൻഗൺ തറയുടെ മുകളിലായി ക്ഷീരപഥം അല്പാല്പം കാണാം.

റൂബാഷോവ് കട്ടിലിൽ നിവർന്നു കിടന്നു്, ഒരു പുതപ്പെടുത്തു പുതച്ചു. മണി അഞ്ചേ ആയിട്ടുള്ളു. ഈ തണുപ്പുകാലത്തു് ഏഴുമണിക്കു മുമ്പു് എഴുന്നേല്ക്കേണ്ടിവരില്ല. വല്ലാതെ ഉറക്കം വരുന്നുണ്ടു്. ആലോചിച്ചുനോക്കിയതിൽ, രണ്ടു മൂന്നു ദിവസമെങ്കിലും കഴിഞ്ഞിട്ടേ തൻെറ വിസ്താരമുണ്ടാവൂ എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അദ്ദേഹം തൻെറ കൈയില്ലാത്ത കണ്ണടയെടുത്തു സിഗററുകുററിക്കരികെ വച്ചു് ഒന്നു പുഞ്ചിരിച്ചു; കണ്ണടയ്ക്കുയും ചെയ്തു. സുഖമായി പുതച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഏതാണ്ടൊരു സുരക്ഷിതത്വവും തോന്നി. പല മാസങ്ങളിലാദ്യമായി അന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു ദുഃസ്വപ്നങ്ങളെ പേടി തോന്നിയില്ല.

ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾകഴിഞ്ഞു് ജയിൽവാർഡർ പുറത്തുനിന്നു് അകത്തെ വിളക്കു കെടുത്തി, കിളിവാതിലിൽക്കൂടി അക

ത്തേയ്ക്കു് നോക്കിയപ്പോൾ ജനകീയ കമ്മിസാറായിരുന്ന റുബാഷോവ് മതിലിനഭിമുഖമായി തിരിഞ്ഞു കിടന്നു് ഇടതുകരത്തിൽ തലയുംവച്ചുറങ്ങുകയായിരുന്നു. തളർന്നു് തൂങ്ങിക്കിടന്ന കൈയുടെ വിരലുകൾമാത്രം ഉറക്കത്തിൽ പിടയുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

2

ഒരു മണിക്കൂർ മുമ്പു് തദ്ദേശ്യഭരണ കമ്മിസാറിയറ്റിലെ രണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ റുബാഷോവിനെ അറസ്റ്റ്ചെയ്യാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാതില്ക്കൽ മുട്ടിയപ്പോൾ, താൻ അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെടുകയാണെന്നു് അദ്ദേഹം സ്വപ്നം കാണുകയായിരുന്നു.

വാതില്ക്കൽ മുട്ടുന്ന ശബ്ദം വദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. റുബാഷോവ് ഉണരാൻ ശ്രമിച്ചു. ആദ്യത്തെ അറസ്റ്റിന്റെ ഓമ്മ കണിശമായി ആവത്തിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ അലട്ടുക പതിവായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, ദുഃസ്വപ്നങ്ങളിൽനിന്നു് ഉണരുക റുബാഷോവിനു് അപരിചിതമായിരുന്നില്ല. ചിലപ്പോഴൊക്കെ സ്വന്ത ഇച്ഛാശക്തികൊണ്ടു് അദ്ദേഹം അതിന്റെ ആവത്തനം തടയാറുണ്ടു്. പക്ഷെ, ഇക്കുറി, കഴിഞ്ഞ കുറെ ആഴ്ചകളായി അദ്ദേഹം പതിവിലധികം ക്ഷീണിച്ചിരുന്നു. ഉറക്കത്തിൽ അദ്ദേഹം വിയക്കുകയും കിതയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ദുഃസ്വപ്നം പതിവുപോലെ ആവത്തിച്ചു.

പതിവുപോലെ, തന്റെ വാതില്ക്കൽ മൂന്നുപേർ വന്നു് തന്നെ അറസ്റ്റു് ചെയ്യാൻ മുട്ടിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതായിട്ടാണു് അദ്ദേഹം സ്വപ്നം കണ്ടതു്. അപ്പുറത്തുനിന്നു് വാതിലിൽ മുട്ടുന്ന അവരെ, അടച്ചവാതിലിൽക്കൂടി അദ്ദേഹം കണ്ടു. അവക്കു പുതുപുത്തൻ യൂണിഫോറമുണ്ടു്—ജമ്മൻ സവ്വാധിപത്യത്തിന്റെ രക്ഷകസേനയുടെ യൂണിഫോറം. ഭരണാധികാരിവഗ്ഗത്തിന്റെ ചിഹ്നമായ സ്വസ്തികയുടെ അടയാളം അവരുടെ തൊപ്പിയിലും കോട്ടിന്റെ കൈകളിലുമുണ്ടായിരുന്നു. കൈകളിൽ വികൃതമാംവണ്ണം

വലിയ കൈത്തോക്കുകളുമുണ്ട്. അവയുടെ പട്ടകൾ പുതിയ തുകലിന്റെ ഗന്ധം വീശി. അവർ മുറിയിൽ കടന്നു; അദ്ദേഹത്തിന്റെ കട്ടിലിനടുത്തുവന്നു. രണ്ടുപേർ, തടിച്ച ചുണ്ടുകളും നിർജ്ജീവമായ കണ്ണുകളുമുള്ള കൃഷീവലയുവാക്കളാണ്. മൂന്നാമൻ, ഉയരം കുറഞ്ഞ ഒരു തടിയൻ. കൈത്തോക്ക മുറുക്കിപ്പിടിച്ചു റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ ശക്തിയായി ഉച്ഛ്വസിച്ചുകൊണ്ട് അവർ കട്ടിലിനടുത്തു നിന്നു. കാസരോഗികളെപ്പോലെ ആ തടിയൻ കിതയ്ക്കുന്നതൊഴിച്ചാൽ എല്ലാം നിശ്ശബ്ദം. അപ്പോൾ മുകളിലത്തെ നിലയിൽ ആരോ ഒരു പ്ലഗ്ഗ് വലിച്ചൂരി; ഭിത്തിക്കകത്തെ ഓവിൽക്കൂടി വെള്ളമൊഴുകാൻ തുടങ്ങി.

ക്ലോക്ക്‌വർക്ക് അയഞ്ഞഴിയുന്നു. വാതിൽക്കൽ മുട്ടുന്ന ശബ്ദം ഉയർന്നുവരികയാണ്. അറസ്റ്റ് ചെയ്യാൻവന്ന രണ്ടുപേരും മാറിമാറി കൈയിൽ ഊതുകയും വാതില്ക്കൽ മുട്ടുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. വേദനാകരമായ ഒരു രംഗം അവിടെ നടക്കാൻ പോകുന്നുവെന്നറിയാമെങ്കിലും റൂബാഷോവിനു് ഉണർന്നെഴുന്നേല്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ആ മൂന്നുപേരും കട്ടിലിനരികിൽ തന്നെ നില്ക്കുകയാണ്. റൂബാഷോവ് പുറങ്കുപ്പായമിടാൻ ശ്രമിക്കയാണ്. പക്ഷെ, കൈയെവിടെയാണെന്ന് കണ്ടുപിടിക്കാൻ കഴിയാത്തതുകൊണ്ട് ധരിക്കാൻ കഴിയുന്നില്ല. ഒരുതരം തളർവാതം വരുന്നതുവരെ അദ്ദേഹം കിണഞ്ഞുപരിശ്രമിച്ചു. സമയത്തു് കുപ്പായമിടുന്നതിന്റെ പ്രാധാന്യം അദ്ദേഹത്തിനറിയാമെങ്കിലും അനങ്ങാൻ കഴിയുന്നില്ല. വേദനിപ്പിക്കുന്ന ഈ നിസ്സഹായാവസ്ഥ ഏതാനും നിമിഷങ്ങളിലേയ്ക്കു തുടർന്നു. അതിനിടയിൽ റൂബാഷോവ് ഞരങ്ങുകയും നെറ്റിയിലെ വിയർപ്പ് തുടയ്ക്കുകയും ചെയ്തു വിദൂരസ്ഥമായ ഒരു ചെണ്ടമേളംപോലെ വാതിലിലെ മുട്ടൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉറക്കത്തിലേയ്ക്കു് തുളഞ്ഞുകയറി. പുറങ്കുപ്പായം കണ്ടുപിടിക്കാനുള്ള വിറളിപിടിച്ച പരിശ്രമത്തിൽ തലയ്ക്കു കീഴിൽവച്ചിരുന്ന കൈയുടെ വിരലുകൾ പി

ടഞ്ഞു. അവസാനം, കൈത്തോക്കിന്റെ പിടികൊണ്ടു് ചെവിയ്ക്കു മുകളിലായി കിട്ടിയ ആദ്യത്തെ ഭയങ്കര ഇടികൊണ്ടു് അദ്ദേഹം സ്വതന്ത്രനായി....

നൂറുവട്ടം ആവൎത്തിച്ചനുഭവിച്ചു പരിചിതമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്ന ആ ആദ്യത്തെ ഇടി(അന്നുമുതലാരംഭിച്ചതാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബധിരത.)കൊണ്ടു് ആണു് റൂബാഷോവ് പതിവായി ഉണരാറുണ്ടായിരുന്നതു്. അല്പനേരം അദ്ദേഹം വിറയ്ക്കും, അപ്പോഴും തലയ്ക്കു താഴെയിരിക്കുന്ന കൈ കുപ്പായം തപ്പിക്കൊണ്ടിരിക്കും. എന്തെന്നാൽ, സാധാരണമായി ഇതും കഴിഞ്ഞിട്ടാണു് ഇതിന്റെ ഏറ്റവും കഷ്ടമായ പടിയിൽക്കൂടി കടന്നുപോകേണ്ടിയിരുന്നതു്. പ്രജ്ഞയുടെ നാശവും, ഈ ഉണർച്ചയാണു് സ്വപ്നമെന്ന ഒരവ്യക്തബോധവുമായിരുന്നു അതു്. യഥാൎത്ഥത്തിൽ താൻ അപ്പോഴും ഇരുണ്ട ജയിലറയുടെ തണുത്ത കൽത്തറയിൽ തന്നെയാണു കിടക്കുന്നതു്; പാദത്തിനടുത്തു് പാട്ട; തലയ്ക്കടുത്തു് ഒരു കൂജാ വെള്ളം, അപ്പക്കഷണങ്ങൾ....

ഇക്കുറിയും കുറച്ചുനിമിഷനേരം ആ അമ്പരപ്പുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ കൈ ചെന്നെത്തുന്നതു് പാട്ടയിലാണോ, കട്ടിലിനടുത്തുള്ള സ്വിച്ചിലാണോ എന്നു നിശ്ചയമില്ല. പിന്നെ പ്രകാശം തെളിഞ്ഞു, മൂടൽ മാറി. ഒരു രോഗിയെപ്പോലെ കൈകൾ നെഞ്ചിൽ വച്ചു് റൂബാഷോവ് പലപ്രാവശ്യം ശ്വാസം വലിച്ചു, സ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്റെയും സുരക്ഷിതത്വത്തിന്റെയും രുചി ആസ്വദിച്ചു. മെത്തവിരികൊണ്ടു് അദ്ദേഹം നെററിയും ശിരസ്സിന്റെ പിൻഭാഗത്തെ കഷണ്ടിയും തുടച്ചു. പാർട്ടിയുടെ ഒന്നാം നമ്പർ നേതാവിന്റെ കള്ളപ്പുഞ്ചിരിയുള്ള ചിത്രം കട്ടിലിനു മുകളിലായി ഭിത്തിയിൽ തൂക്കിയിരുന്നതു് അദ്ദേഹം നോക്കി. അതുപോലുള്ള ചിത്രങ്ങൾ അടുത്തുള്ള എല്ലാ മുറികളിലും തൂങ്ങുന്നുണ്ടു്. താൻ ഏതു രാജ്യത്തിനുവേണ്ടി കഷ്ടപ്പെടുകയും പടവെട്ടുകയുംചെയ്തുവോ ആ രാജ്യത്തെ എല്ലാ നഗരങ്ങളിലേയും വീടുകളിൽ ആ ചിത്രം തൂങ്ങുന്നുണ്ടു്. തന്റെ മാതൃരാജ്യം, അതിന്റെ ആലിംഗനവും രക്ഷ നല്കുന്നു

ത്തുമായ മടിയിൽ റൂബാഷോവിനെ എടുത്തിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ പൂർണ്ണമായി ഉണർന്നിരിക്കുന്നു; പക്ഷേ, വാതിലിലെ ഇടി തുടരുകയാണ്.

3

റൂബാഷോവിനെ അറസ്റ്റുചെയ്യാൻ വന്ന രണ്ടുപേരും പുറത്തെ ഇരുണ്ട വരാന്തയിൽനിന്നു കൂടിയാലോചിച്ചു. അവരെ വഴികാണിച്ചുകൊണ്ടുവന്ന പോർട്ടർ വാസിലിജ് ഗോവണിപ്പടിയുടെ ചോട്ടിൽനിന്നു ഭയംകൊണ്ട് കിതയ്ക്കുകയായിരുന്നു. അയാൾ മെലിഞ്ഞ ഒരു കിഴവനാണ്. അയാൾ ധരിച്ചിരുന്ന പട്ടാളയുടുപ്പിന്റെ കീറിയ കോളറിനു മുകളിലായുള്ള ഒരു വലിയ ചുവപ്പു കല അയാൾക്ക് ഒരു കണ്ഠമാലക്കാരന്റെ ലക്ഷണം കൊടുത്തു. അഭ്യന്തരസമരത്തിൽ കഴുത്തിൽ ഏററ ഒരു മുറിവായിരുന്നു അതു്. യുദ്ധകാലം മുഴുവനും അയാൾ റൂബാഷോവിന്റെ വിപ്ലവസൈന്യത്തിൽ ചേർന്നു പോരാടി. പിന്നീട് റൂബാഷോവ് മറുനാടുകളിലേയ്ക്ക് അയയ്ക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ അയാൾ വല്ലപ്പോഴുമേ റൂബാഷോവിനെപ്പററി കേൾക്കാറുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതും അയാളുടെ മകൾ സന്ധ്യയ്ക്കു വായിച്ചുകേൾപ്പിക്കുന്ന പത്രത്തിൽനിന്നു. കോൺഗ്രസുകളിൽ റൂബാഷോവ് നടത്തുന്ന പ്രസംഗങ്ങൾ അവൾ വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കും. അവ ദീർഘവും ദുർഗ്രഹവുമായിരുന്നു. കാസാനിലെ പരിശുദ്ധ മാതാവിനെപ്പോലും ചിരിപ്പിക്കുന്നതരം സുന്ദരമായ തെറികൾ അറിയാവുന്ന ആ വിപ്ലവ സേനാനായകനെ, വാസിലിജിന് അവയിൽ കാണാൻകഴിഞ്ഞില്ല. ഈ പ്രസംഗങ്ങൾ ഒട്ടുപകുതിയാകുമ്പോഴേയ്ക്കു വാസിലി ഉറങ്ങിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കും. എങ്കിലും അവസാനഭാഗത്തു ഹസ്തതാഡനവും മററും വരുമ്പോൾ അവൾ [illegible] ഗൗരവപൂർവ്വം ഉച്ചത്തിൽ വായിക്കും, വാസിലി ഉണ

ങ്കയും ചെയ്യും. 'ഇൻറർനാഷനൽ നീണാൾ വിജയിക്കട്ടെ!, വിപ്ലവം നീണാൾ വാഴട്ടെ!, നമ്പർ വൺ നീണാൾ വാഴട്ടെ!' എന്നിങ്ങനെയുള്ള ആചാരവചനങ്ങളിലെത്തുമ്പോൾ ഓരോന്നിനും വാസിലി ഹൃദയപൂർവ്വം 'ആമീൻ' പറയും. മകൾ കേൾക്കാതിരിക്കാൻവേണ്ടി ആ ശബ്ദം താഴ്ത്തിയാണെന്നു മാത്രം. എന്നിട്ടു കുപ്പായമൂരി, രഹസ്യമായി കുരിശു വരച്ച്, അസ്വസ്ഥമായ മനസ്സാക്ഷിയുമായി ഉറങ്ങാൻപോകും. അയാളുടെ കട്ടിലിനു മുകളിലും ഒന്നാം നമ്പറിൻെറ ഒരു പടമുണ്ടായിരുന്നു. അതിനടുത്തായി, വിപ്ലവസേനാനായകൻെറ വേഷത്തിൽ റുബാഷോവിൻെറയും. ആ ചിത്രം കണ്ടുപിടിക്കപ്പെട്ടാൽ താനും പക്ഷെ, അറസ്റ്റുചെയ്യപ്പെടും.

കോവണിപ്പടി തണുത്തും ഇരുണ്ടും നിശ്ശബ്ദമായും ഇരുന്നു. അഭ്യന്തരവകുപ്പിലെ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരിൽ ഇളയവൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു, വാതിലിൻെറ താഴെ വെടിവെച്ചു തകർത്തുകളയാമെന്ന്. വാസിലി കോവണിയുടെ വാതിലിൽ ചാരിനിന്നു. ചെരുപ്പു ശരിക്കിടാൻ അയാൾക്കു സമയം കിട്ടിയിരുന്നില്ല. കൈവിറയൽ കൊണ്ടു ചെരുപ്പിൻെറ വാറു കെട്ടാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. രണ്ടുപേരിൽ മൂത്തവൻ വെടിവയ്ക്കുന്നതിനെതിരായിരുന്നു. വളരെ ഒതുക്കത്തിലാണീ അറസ്റ്റ് നടത്തേണ്ടത്. അവർ പിന്നെയും കൈകളിൽ ഊതി വാതിലിൽ മുട്ടാൻ തുടങ്ങി. ഇളയവൻ തോക്കിൻെറ പിടി കൊണ്ടു വാതിലിലിടിച്ചു. ഏതാനും നിലകൾ താഴെ ഒരു സ്ത്രീ ചെവി തുളയ്ക്കുന്നപോലെ നിലവിളിച്ചു: "അവളോടു മിണ്ടാതിരിക്കാൻ പറയൂ," ഇളയവൻ വാസിലിയോടു പറഞ്ഞു: "മിണ്ടാതിരിക്കിൻ," വാസിലി വിളിച്ചുപറഞ്ഞു: "ഇവിടെ അധികാരികളുണ്ട്." സ്ത്രീ പെട്ടെന്നു നിശ്ശബ്ദയായി. ചെറുപ്പക്കാരൻ ചെരുപ്പുകൊണ്ടു വാതിലിൽ തൊഴിക്കാൻ തുടങ്ങി. ശബ്ദം കോവണിപ്പടി മുഴുവനും കേൾക്കാമായിരുന്നു. ഒടുവിൽ വാതിൽ തുറന്നു വീണു.

അവർ മൂന്നുപേരും റൂബാഷോവിന്റെ കട്ടിലിനരികേ നിന്നു. ചെറുപ്പക്കാരൻ കൈത്തോക്ക പിടിച്ചിട്ടുണ്ടു്. പ്രായം കൂടിയയാൾ 'അററൻഷ്യൻ' നില്ക്കുന്നതുപോലെ. അവക്കെല്ലം പുറകിലായി ഭിത്തിയിൽചാരി വാസിലിയും. റൂബാഷോവ് അപ്പോഴും നെററിയിലെ വിയപ്പു തുടയ്ക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഉറക്കം തൂങ്ങുന്ന കണ്ണുകൾകൊണ്ടു് അവരെ നോക്കി: "പൗരൻ, നിക്കോലാസ് സാൽമോനോവിച്ച് റൂബാഷോവ്, നിയമത്തിന്റെ പേരിൽ ഞങ്ങൾ നിങ്ങളെ അറസ്ററു ചെയ്യുന്നു," ചെറുപ്പക്കാരൻ പറഞ്ഞു. റൂബാഷോവു തലയണയ്ക്കടിയിൽ കണ്ണാടി തപ്പിനോക്കി, അല്പം നിവന്നിരുന്നു. കണ്ണാടി വെച്ചുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ വാസിലിയും പ്രായംകൂടിയ ഉദ്യോഗസ്ഥനും ഫോട്ടോകളിലും വർണ്ണചിത്രങ്ങളിലും കണ്ടിരുന്ന ആ ഭാവം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തു് ഉണ്ടായി. പ്രായം കൂടിയയാൾ അല്പംകൂടി ഉറച്ചു നിന്നു. പുതിയ ആരാധനാമൂത്തികളുടെ കീഴിൽ വളന്നുവന്ന ചെറുപ്പക്കാരൻ കട്ടിലിനോടു കുറച്ചുകൂടി അടുത്തുനിന്നു. തന്റെ അസുഖം മറയ്ക്കുവാൻവേണ്ടി അദ്ദേഹം എന്തോ പറയാൻ പോകുന്നെന്നു മൂന്നു പേക്കും മനസ്സിലായി.

"ആ തോക്കു് അവിടെനിന്നു മാററു, സഖാവേ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്കെന്നെക്കൊണ്ടെന്തു വേണം?"

"കേട്ടില്ലേ, നിങ്ങളെ അറസ്റ്റു് ചെയ്യുയാണു്," ചെറുപ്പക്കാരൻ പറഞ്ഞു: "വസ്ത്രം ധരിക്കു. ബഹളമൊന്നും ഉണ്ടാക്കണ്ട."

"വാറണ്ടുണ്ടോ?" റൂബാഷോവു ചോദിച്ചു. പ്രായംകൂടിയയാൾ പോക്കററിൽനിന്നു് ഒരു കടലാസു വലിച്ചെടുത്തു റൂബാഷോവിനു നീട്ടിക്കൊടുത്തു. പിന്നെയും അററൻഷ്യനായി നിന്നു.

റൂബാഷോവ് അതു സശ്രദ്ധം വായിച്ചു: "ശരി, ഈ ഏപ്പാടു് എത്ര കഴിഞ്ഞാലും തലയിൽ കയറുകയില്ല. നിങ്ങളെ പിശാചു പിടിക്കട്ടെ."

"വസ്ത്രം ധരിക്കു. വേഗമാകട്ടെ," ചെറുപ്പക്കാരൻ പറ

ഞ്ഞു. അയാളുടെ മൂർഖസ്വഭാവം അഭിനയിച്ചുണ്ടാക്കുന്നതല്ല, സഹജമാണെന്നു വ്യക്തമായിരുന്നു. നല്ലൊരു തലമുറയാണ് തങ്ങൾ ഉല്ലാസിപ്പിച്ചതെന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. യുവാക്കളെ പുഞ്ചിരിക്കുന്ന മുഖവുമായി ചിത്രീകരിക്കുന്ന പ്രചരണപരസ്യങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓർമ്മയിൽവന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു വല്ലാത്ത ക്ഷീണം തോന്നി. "നിന്റെ കൈത്തോക്കിൽ തിരുമ്മിക്കൊണ്ടിരിക്കാതെ എന്റെ കുപ്പായമിങ്ങെടുത്തുതരു," അദ്ദേഹം യുവാവിനോടു പറഞ്ഞു. അയാളുടെ മുഖം ചുവന്നു, എങ്കിലും നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. പ്രായം കൂടിയയാൾ കുപ്പായമെടുത്തു റൂബാഷോവിനു കൊടുത്തു. റൂബാഷോവ് അതിൽ കൈകടത്തി, "ഇപ്രാവശ്യം അതിൽ കൈ കടക്കുന്നുണ്ട്" എന്ന് ഒരു ചിരിയോടെ പറഞ്ഞു. ആ മൂന്നുപേർക്കും ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല. അവർ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം കട്ടിലിൽനിന്നെഴുന്നേറ്റ് സാവധാനം വസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം ശേഖരിക്കുന്നതു് അവർ നോക്കിനിന്നു.

ആ സ്ത്രീയുടെ ഭയങ്കര നിലവിളിക്കു ശേഷം കെട്ടിടം തികച്ചും നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. എങ്കിലും അവർക്കു തോന്നി, അതിലുള്ളവരെല്ലാം അവരുടെ ശയ്യകളിൽ ഉണർന്നു ശ്വാസമടക്കിപ്പിടിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു്.

അപ്പോൾ മുകളിലാരോ ഒരു പ്ലഗ്ഗ് ഊരി. ഓവുകളിൽക്കൂടി ക്രമമായി വെള്ളമൊഴുകാൻ തുടങ്ങുന്നതവർ കേട്ടു.

4

ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ വന്ന കാർ മുൻവശത്തെ വാതിലിനു് മുമ്പിൽ കിടന്നിരുന്നു. ഒരു പുരാതനം അമേരിക്കൻ കാറ്. ഇരുട്ട് മാറിയിരുന്നില്ല. ഡ്രൈവർ കാറിന്റെ വിളക്കുകൾ തെളിച്ചുവച്ചു. തെരുവു മുഴുവനും ഉറങ്ങുകയാണ്. അഥവാ ഉറങ്ങുകയാണെന്നു ഭാവിക്കുകയാണു്. അവർ കാറിൽ കയറി. ആ

ര്യം ചെറുപ്പക്കാരൻ, പിന്നീട് റൂബാഷോവ്. പുറകെ പ്രായം കൂടിയ ഉദ്യോഗസ്ഥനം. ഡ്രൈവർ (അയാൾ യൂണിഫോറംധാരിയാണ്) കാർ സ്റ്റാർട്ട്ചെയ്തു. തെരുവിന്റെ മുലയ്ക്കപ്പുറം കരിങ്കൽറോഡവസാനിച്ചു. അവരപ്പോഴും നഗരമദ്ധ്യത്തിൽത്തന്നെയാണ്. അവക്കു ചുററും ഒമ്പതും പത്തും നിലകളുള്ള വലിയ കെട്ടിടങ്ങൾ. പക്ഷെ, അവയ്ക്കിടയിലുള്ള റോഡ് ഉറഞ്ഞ ചളിയും മഞ്ഞും നിറഞ്ഞ നാട്ടുവഴികൾപോലെയിരുന്നു. ഡ്രൈവർ കാൽനടയുടെ വേഗത്തിൽ കാറോടിച്ചിട്ടും നല്ല സ്പ്രിംഗുള്ള വണ്ടി ഒരു കാളവണ്ടിപോലെ ഞരങ്ങുകയും മൂളുകയും ചെയ്തു.

"വേഗം ഓടിക്കു്," കാറിലെ നിശ്ശബ്ദത സഹിക്കവയ്യാതെ ചെറുപ്പക്കാരൻ പറഞ്ഞു. ഡ്രൈവർ തോളൊന്നു കുലുക്കിയതല്ലാതെ തിരിഞ്ഞുനോക്കിയില്ല. റൂബാഷോവ് കാറിൽ കയറിയപ്പോൾ അയാൾ വൈരസ്യവും വെറുപ്പും നിറഞ്ഞ ഒരു നോട്ടം നോക്കുകമാത്രം ചെയ്തു. പണ്ടു റൂബാഷോവ് ഒരപകടത്തിൽ പെട്ടു. അന്ന് ആംബുലൻസ്‌വണ്ടിയുടെ ഡ്രൈവർ ഇങ്ങനെയാണ് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കിയതു്. നിർജ്ജീവമായ ആ തെരുവീഥികളിൽക്കൂടി തുള്ളുന്ന വെളിച്ചത്തിൽ കുടുങ്ങിക്കുടുങ്ങിയുള്ള ആ മന്ദഗതി ദുസ്സഹമായിരുന്നു. "എത്രദൂരമുണ്ടു്?," കൂട്ടുകാരുടെ മുഖത്തുനോക്കാതെ റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു. 'ആശുപത്രിയിലേയ്ക്കു്,' എന്നു കുട്ടിച്ചേർത്താലെന്താണ് എന്നദ്ദേഹം വിചാരിക്കാതിരുന്നില്ല. "ശരിക്കു്, അരമണിക്കൂർ," പ്രായമുള്ള യൂണിഫോറംധാരി പറഞ്ഞു: റൂബാഷോവ് പോക്കററിൽ കൈയിട്ടു സിഗററെറെടുത്തു് ഒരെണ്ണം വായിൽവച്ചു; എന്നിട്ടു പാക്കററു മററുള്ളവക്കു വച്ചുനീട്ടി. ചെറുപ്പക്കാരൻ അതു നിഷേധിച്ചു. പ്രായംകൂടിയയാൾ രണ്ടെണ്ണമെടുത്തു. ഒന്നു ഡ്രൈവക്കു കൊടുത്തു. ഡ്രൈവർ തൊപ്പിതൊട്ടു സലാംചെയ്തു്, ഒരു കൈകൊണ്ടു് വളയംപിടിച്ചു മറെറക്കൈകൊണ്ടു് എല്ലാവക്കും തീ പിടിപ്പിച്ചുകൊടുത്തു. റൂബാഷോവിനു് ആശ്വാസംതോന്നി. അങ്ങനെ ആശ്വാസം തോന്നിയതിൽ തന്നോടുതന്നെ അല്പം ശുണ്ഠിയും തോന്നി. വി

കാരത്തിനടിമപ്പെടാൻ പററിയ അവസരം! റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. സംസാരിക്കാനും തന്റെ ചുററും മാനാഷികമായ ഒരന്തരീക്ഷം സൃഷ്ടിക്കുവാനുമുള്ള മോഹം നിയന്ത്രിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. "കാറിന്റെ കാര്യം കഷ്ടമാണു്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഈ വിദേശകാറുകൾക്കു് ഒട്ടേറെ സ്വർണ്ണം കൊടുക്കണം. നമ്മുടെ റോഡുകളിൽ ആറുമാസം ഓടിക്കഴിയുമ്പോൾ കഥയും തീർന്നു."

"നിങ്ങൾ പറയുന്നതു വളരെ ശരിയാണു്. നമ്മുടെ റോഡുകൾ വളരെ മോശമാണു്," പ്രായംകൂടിയ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ സ്വരത്തിൽനിന്നു് അയാൾക്കു റൂബാഷോവിന്റെ നിസ്സഹായാവസ്ഥ അറിയാൻ കഴിഞ്ഞുവെന്നു റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. ആരോ എല്ലുകഷണം എറിഞ്ഞുകൊടുത്ത നായയെപ്പോലെയാണു താനെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ഇനി സംസാരം വേണ്ടെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. പക്ഷെ, പെട്ടെന്നു ചെറുപ്പക്കാരൻ ഭീഷണിസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

"മുതലാളിത്തരാജ്യങ്ങളിൽ അവ ഇതിൽ ഭേദമാണോ?"

റൂബാഷോവിനു ചിരിക്കാതിരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. "നിങ്ങൾ എപ്പോഴെങ്കിലും വിദേശത്തു പോയിട്ടുണ്ടോ?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"ഇല്ലെങ്കിലും അവിടത്തെ കാര്യമൊക്കെ എനിക്കറിയാം," അയാൾ പറഞ്ഞു. "എന്റടുത്തു കഥകളൊന്നും പറയാമെന്നു വിചാരിക്കണ്ട."

"ഞാനാരാണെന്നാണു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതു്?" റൂബാഷോവ് വളരെ ശാന്തമായിചോദിച്ചു: "നിങ്ങൾ പാർട്ടിയുടെചരിത്രം തീർച്ചയായും അല്പം പഠിക്കണം," എന്നു കൂട്ടിച്ചേർക്കാതിരിക്കാൻ റൂബാഷോവിനു കഴിഞ്ഞില്ല.

ചെറുപ്പക്കാരൻ നിശ്ശബ്ദമായി ഡ്രൈവരുടെ പുറത്തു നോക്കിയിരുന്നു. ആരും സംസാരിച്ചില്ല. മൂന്നാമത്തെതവണ ഡ്രൈ

വർ എൻജിൻ നിറുത്തി, പിന്നീടു സ്റ്റാർട്ടു് ചെയ്തു. അവർ നഗരപ്രാന്തങ്ങളിലൂടെ കുലുങ്ങിക്കുലുങ്ങി നീങ്ങി. ദാരിദ്ര്യംപിടിച്ച ആ മരവീടുകൾക്കു യാതൊരു മാററവും സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവയുടെ വളഞ്ഞുപുളഞ്ഞ നിശാശൃംഗങ്ങൾക്കു മുകളിൽ ചന്ദ്രൻ തൂങ്ങിനിന്നു — വിളറി, തണുത്തു്.

5

പുതിയ മാതൃകയിലുള്ള ആ കാരാഗൃഹത്തിന്റെ എല്ലാ ഇടനാഴികളിലും വൈദ്യുതദീപങ്ങൾ കത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഇരുമ്പഴിക്കൂട്ടങ്ങളിലും, വെള്ളയടിച്ച നഗ്നമായ ചുമരുകളിലും, തലക്കുറിപ്പുകളും കറുത്ത കിളിവാതിലും ഉള്ള വാതിലുകളിലും അതു പ്രകാശിച്ചു. നിറമില്ലാത്ത ഈ വെളിച്ചവും, ഇഷ്ടികപ്പുറത്തെ പ്രതിധ്വനിയില്ലാത്ത കാൽപെരുമാററശബ്ദവും റൂബാഷോവിനു വളരെ പരിചിതമായിരുന്നതുകൊണ്ടു താൻ സ്വപ്നംകാണുകയാണെന്ന വ്യാമോഹം റൂബാഷോവിനു് അല്പനേരത്തേയ്ക്കുണ്ടായി. ഇതെല്ലാം അയഥാർത്ഥമാണെന്നു സ്വയം ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്താൻ അദ്ദേഹം ഒരു പരിശ്രമം നടത്തി. സ്വപ്നംകാണുകയാണു് എന്നു ബോദ്ധ്യമായാൽ അതു വാസ്തവത്തിൽ തനിക്കൊരു സ്വപ്നമായിത്തീരും എന്നും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

പരിശ്രമത്തിന്റെ ശക്തികൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ തല കറങ്ങി. പെട്ടെന്നു് അദ്ദേഹം ലജ്ജിതനായി. ഇതിൽക്കൂടി കടന്നുപോയേ തീരൂ, എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അതിന്റെ അവസാനംവരെ. അവർ 404-ാംനമ്പർ അറയുടെ മുമ്പിലെത്തി. വാതിലിന്റെ മുകളിൽ നിക്കോലാസ് സാൽമനോവിച്ച് റൂബാഷോവ് എന്ന തന്റെ പേരെഴുതിയ ഒരു കാർഡു വച്ചിരുന്നു. അവർ കാര്യമെല്ലാം ഭംഗിയായി സജ്ജീകരിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. കാർഡിൽ തന്റെ പേരെഴുതിക്കണ്ട

റപ്പോൾ വല്ലാത്ത ഒരു വികാരം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായി. വാർഡ റോട്ട് ഒരു പുതപ്പു കൂടുതൽ ചോദിക്കണമെന്നദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാ യിരുന്നു. പക്ഷേ, അപ്പോഴേക്കും വാതിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പി ന്നിൽ അടഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിരുന്നു.

6

ജയിൽവാർഡർ കൃത്യമായി ഇടവിട്ട സമയങ്ങളിൽ കിളിവാ തിലിൽക്കൂടി റൂബാഷോവിന്റെ അറയിലേയ്ക്കു നോക്കാറുണ്ടായി രുന്നു. റൂബാഷോവ് നിശ്ചലനായി കട്ടിലിൽ കിടക്കുകയാണ്. ഉറക്കത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈവിരൽമാത്രം പിടഞ്ഞുകൊ ണ്ടിരുന്നു. കട്ടിലിനടുത്തു ഇഷ്ടികയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണട യും ഒരു സിഗററുതുണ്ടും കാണാം.

രാവിലെ ഏഴുമണിക്കു (റൂബാഷോവിനെ 404–ാംനമ്പർ അറയിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ട രണ്ടുമണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞു) ഒരു കാഹള ധ്വനി അദ്ദേഹത്തെ ഉണർത്തി. സ്വപ്നമില്ലാത്ത ഒരുറക്കംകഴിഞ്ഞു അദ്ദേഹം തലയ്ക്കു നല്ല വെളിവോടെയാണു ഉണർന്നതു. തുളഞ്ഞു കയറുന്ന ആ കാഹളധ്വനി മൂന്നുവട്ടം ആവർത്തിച്ചു. ചിലമ്പുന്ന ആ ശബ്ദം പിന്നെയും പിന്നെയും പ്രതിധ്വനിച്ചു. പിന്നെ ഭീക രമായ ഒരു നിശ്ശബ്ദതമാത്രം.

നേരം ശരിയ്ക്കു വെളുത്തിട്ടില്ല. പാട്ടയുടെയും ബേസിനി ന്റെയും രൂപം അർദ്ധപ്രകാശത്തിൽ അവ്യക്തമായിട്ടേ കാണാവൂ. ജന്നലിലെ കമ്പിയഴികൾ മങ്ങിയ കണ്ണാടിച്ചില്ലിനെതിരെ ഒരു കറുത്ത ചിത്രരേഖയായിത്തോന്നി. മുകളിൽ ഇടതുവശത്തായി ചില്ലു പൊട്ടിയസ്ഥലത്തു പത്രക്കടലാസ് പതിച്ചിരുന്നു. റൂബാ ഷോവ് എഴുന്നേററിരുന്നു, കണ്ണടയും സിഗററുതുണ്ടും എടുത്തു പിന്നെയും കിടന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണട ധരിച്ചു, ഒരു വിധത്തിൽ ആ തുണ്ടു് കൊളുത്തി. നിശ്ശബ്ദത നിലനിന്നു. കോൺക്രീററുകൊ

ണ്ടുള്ള വിശാലമായ ആ തേനീച്ചക്കൂട്ടിലെ വെള്ളയടിച്ച എല്ലാ അറകളിലും മനുഷ്യർ ഒരേസമയം തന്നെ അവരുടെ കട്ടിലുകളിൽ നിന്നു് എഴുന്നേല്ക്കുകയും, തെറിപറകയും തല്ലിത്തടയുകയും ചെയ്തു. ഏകാന്തത്തടവുകാരുടെ അറകളിൽനിന്നുമാത്രം യാതൊരു ശബ്ദവും കേൾക്കാനുണ്ടായിരുന്നില്ല, ഇടനാഴിയിൽനിന്നുള്ള പാദവിന്യാസമൊഴികെ. താൻ ഒരു ഏകാന്തത്തടവിലാണെന്നും വെടിവയ്ക്കപ്പെടുന്നതുവരെ താനവിടെത്തന്നെ കഴിയണമെന്നും റൂബാഷോവിനറിയാമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ നീളം കുറഞ്ഞു കൂർത്ത താടിരോമത്തിൽക്കൂടി വിരലുകൾ പായിച്ചു. സിഗററുതുണ്ടു പുകച്ചുകൊണ്ടു നിശ്ചലമായി കിടന്നു.

'ഞാൻ വെടിവയ്ക്കപ്പെടും,' റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു.

കട്ടിലിൻെറ അററത്തു് ഉയർന്നുനില്ക്കുന്ന തൻെറ പെരുവിരലിൻെറ ചലനം മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു ചൂടും, സുരക്ഷിതത്വവും ക്ഷീണവും എല്ലാം ഒരുമിച്ചു തോന്നി. ആ പുതപ്പിനുള്ളിൽ ചുരുണ്ടുകിടക്കാൻ അനുവദിക്കുകയാണെങ്കിൽ അവിടെ അപ്പോൾതന്നെ നിത്യനിദ്രയിലേയ്ക്കു പ്രവേശിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു വിരോധമുണ്ടായിരുന്നില്ല. "അപ്പോൾ അവർ നിന്നെ വെടിവയ്ക്കാൻ പോകയാണു്." അദ്ദേഹം തന്നോടുതന്നെ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം കാലുറയ്ക്കകത്തു് പെരുവിരൽ മന്ദമായി ചലിപ്പിച്ചു. ക്രിസ്തുവിൻെറ പാദങ്ങൾ മുൾച്ചെടിയ്ക്കു നടുവിൽ നില്ക്കുന്ന ഒരു വെള്ളമാൻകുട്ടിയോടുപമിക്കുന്ന ഒരു പദ്യശലകം അദ്ദേഹത്തിനോർമ്മവന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണട കോട്ടിൻെറ കൈയിൽ തുടച്ചു—അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശിഷ്യന്മാർക്കു സുപരിചിതമായ ഒരു സമ്പ്രദായം. പുതച്ചുകൊണ്ടുള്ള ആ കിടപ്പു് അദ്ദേഹത്തിനു പരമാനന്ദമായിത്തോന്നി. അവിടെ നിന്നെഴുന്നേററു് പോകേണ്ടിവരുന്നതിനെപ്പററിമാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിനു ഭയമുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. "അങ്ങനെ നീ നശിപ്പിക്കപ്പെടാൻ പോവുകയാണു്," അദ്ദേഹം സ്വയം പിറുപിറുത്തു. മൃ

ന്നു സിഗററ്റു മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളുവെങ്കിലും അതിലൊന്നു് അദ്ദേഹം കൊളുത്തി. ഭക്ഷണം കഴിയ്ക്കുന്നതിനു മുമ്പു് പുകവലിയ്ക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തെ അല്പം മത്തുപിടിപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. മരണഭീഷണിയുമായിട്ടുള്ള നിരന്തരസമ്പർക്കം കൊണ്ടു് സുപരിചിതമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്ന ആ സവിശേഷ വികാരോദ്വേഗത്തിൽ അദ്ദേഹം അതിനുമുമ്പുതന്നെ എത്തിയിരുന്നു. ഈ നിലപാടു് അനാശാസ്യവും, ഒരു വശം നോക്കിയാൽ അനുവദിച്ചുകൂടാത്തതുമാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനറിയാമായിരുന്നെങ്കിലും, അപ്പോൾ അങ്ങനെ ചിന്തിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയില്ല. മറിച്ചു്, അദ്ദേഹം കാലുറയ്ക്കകത്തു് ചലിയ്ക്കുന്ന തന്റെ കാൽവിരലുകൾ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. തനിക്കു കാര്യമായ സ്നേഹമൊന്നുമില്ലാത്ത തന്റെ ശരീരത്തോടു് അദ്ദേഹത്തിനു് ശക്തിയായ അനുകമ്പ തോന്നി; അതിന്റെ അടുത്തുവരാൻപോകുന്ന നാശം ഓർത്തു് ആനന്ദകരമായ ആത്മാനുകമ്പയുണ്ടായി. “പക്ഷെ, വീരന്മാരുടെ കാലം കഴിഞ്ഞു.” അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു: “ഞങ്ങൾ അവസാനത്തേതാണു്.” “ഞങ്ങൾ നശിപ്പിക്കപ്പെടാൻ പോകുകയാണു്,” “സുന്ദരയുവാക്കന്മാരും പുകക്കുഴൽ തുപ്പുകാരും എല്ലാം ഒരുപോലെ മണ്ണായിത്തീരും”....ആ ഗാനത്തിന്റെ രാഗം ഓർമ്മിക്കാൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു. പക്ഷെ, ആ പാട്ടിന്റെ വാക്കുകൾ മാത്രമേ ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു. “പഴയ വീരന്മാരുടെ കാലം കഴിഞ്ഞു.” അദ്ദേഹം അവരുടെ മുഖങ്ങൾ ഓർമ്മിക്കാൻശ്രമിച്ചു. ചിലരെയേ ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു. ഇൻറർനാഷനലിന്റെ ആദ്യത്തെ അദ്ധ്യക്ഷനായിരുന്നു് രാജ്യദ്രോഹിയായി വധിക്കപ്പെട്ട മനുഷ്യന്റെ ഉരുണ്ട വയറിനു മുകളിലായി ചതുരക്കള്ളിത്തുണികൊണ്ടുള്ള വെസ്റ്റ് കോട്ടിന്റെ തുണി മാത്രമാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്മൃതിപഥത്തിലെത്തിയതു്. അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും കൾസത്തിനു് തോൽവാറിടാറില്ലായിരുന്നു; തുകൽ ബെൽററ് മാത്രം. വിപ്ലവരാഷ്ട്രത്തിന്റെ രണ്ടാമത്തെ പ്രധാനമന്ത്രി (അദ്ദേഹം വധിക്ക

പ്പെട്ട) ആപൽഘട്ടങ്ങളിൽ നഖം കടിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു....കാര്യമായ വിശ്വാസമില്ലെങ്കിലും, റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു, "ചരിത്രം ആത്മയെ പുനഃസ്ഥാപിച്ചു കൊള്ളും." നഖംകടിക്കലിനെപ്പററി ചരിത്രത്തിനെന്തറിയാം. അദ്ദേഹം പുകവലിച്ചുകൊണ്ടു് മരിച്ചവരെപ്പററിയും മരണത്തിനു മുമ്പു് അവരനുഭവിച്ച അവമതിയെപ്പററിയും ആലോചിച്ചു. എങ്കിലും വേണ്ടതുപോലെ 'നമ്പർ വണ്ണി'നെ വെറുക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. തന്റെ കട്ടിലിനു മുകളിൽ തൂങ്ങിയിരുന്ന, 'നമ്പർ വണ്ണി'ന്റെ വണ്ണ ചിത്രത്തിൽ നോക്കി, ആ ചിത്രത്തെ വെറുക്കാൻ പലപ്പോഴും അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അവർ അദ്ദേഹത്തിനു പല പേരുകളും നല്കി. പക്ഷെ, 'നമ്പർ വൺ' എന്നതാണു് ഉറച്ചതു്. നമ്പർ വണ്ണിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഭയാനകത, ആ മനുഷ്യന്റെ അഭിപ്രായമായിരിക്കാം ശരി എന്നായിരുന്നു. അയാൾ കൊന്ന ഓരോ വ്യക്തിയും, വെടിയുണ്ട തലയ്ക്കു പിറകിലെത്തിയപ്പോഴും ആ വാസ്തവം സമ്മതിക്കേണ്ടിവന്നു. അക്കാര്യം ഉറപ്പാക്കാൻ വഴിയും ഇല്ല; പരാതി കൊടുക്കാൻ ചരിത്രമെന്ന പരിഹാസിയായ വെളിച്ചപ്പാടു മാത്രം. അവിടെ നിന്നു് വിധി പുറപ്പെടുമ്പോഴേയ്ക്കും പരാതിക്കാരന്റെ അസ്ഥികൾ മണ്ണായിത്തീർന്നിരിയ്ക്കും.

ഒററദ്വാരത്തിൽക്കൂടി ആരോ തന്നെ സൂക്ഷിയ്ക്കുന്നുണ്ടെന്നു് റൂബാഷോവിനു് തോന്നി. ഒരു കൺമിഴി ആ ദ്വാരത്തിൽ ചേർത്തുവച്ചു് അറയിലേയ്ക്കു നോക്കുന്നുണ്ടെന്നു തിരിഞ്ഞു നോക്കാതെതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ ആ തടിയൻ ഒരു താക്കോൽ താഴിലിട്ടു തിരിക്കുകയും ചെയ്തു. വാതിൽ തുറക്കാൻ അല്പം താമസിച്ചു. വാർഡർ, വള്ളിച്ചെരുപ്പിട്ട ഒരു ചെറിയ വൃദ്ധൻ, വാതില്ക്കൽതന്നെ നിന്നു.

"നിങ്ങൾ എന്തുകൊണ്ടു് എഴുന്നേററില്ല?" അയാൾ ചോദിച്ചു.

"എനിക്കു് സുഖമില്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾക്കെന്താണു സുഖക്കേട്? നാളെയ്ക്കു മുമ്പ് ഡോക്ടറുടെ അടുത്തു കൊണ്ടുപോകാൻ സാദ്ധ്യമല്ല."

"പല്ലുവേദന," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"ആങ്ഹാ! പല്ലുവേദനയാണോ?" വാർഡർ ചോദിച്ചു പുറത്തേയ്ക്കു നീങ്ങി, വാതിൽ വലിച്ചടയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

'ഇപ്പോൾ എനിക്ക് ഇവിടെ ശാന്തമായി കിടക്കുകയെങ്കിലും ചെയ്യാമല്ലോ' റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. പക്ഷേ, അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനു യാതൊരു സുഖവും തോന്നിയില്ല. പുതപ്പിന്റെ വളിപ്പുനാററം അദ്ദേഹത്തിനസുഖമുണ്ടാക്കി; അദ്ദേഹമതു മാററിക്കളഞ്ഞു. വീണ്ടും അദ്ദേററം കാൽവിരലുകൾ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. ആ പണിയും മുഷിപ്പനായിത്തോന്നി. രണ്ടു കാലുറകളിലും മടമ്പിൽ ഓരോ ദ്വാരമുണ്ടായിരുന്നു. അതിന് ഇഴയിട്ടാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും അതിനുവേണ്ടി വാതിലിൽമുട്ടി, വാർഡറോടു സൂചിയും നൂലും അഭ്യർത്ഥിക്കേണ്ടിവരുമെന്നതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹമതു വേണ്ടെന്നുവച്ചു. ഏതായാലും സൂചി ലഭിക്കുകയെന്നതു സംശയമാണ്. പത്രം വായിക്കാൻ അതികലശലായ ദാഹം പെട്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തെ പിടികൂടി. അഗ്രഹത്തിന്റെ ശക്തികൊണ്ട് അച്ചടിമഷിയുടെ ഗന്ധവും കടലാസുമറിയ്ക്കുമ്പോഴത്തെ ശബ്ദവും അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. കഴിഞ്ഞരാത്രി ഒരു വിപ്ലവം പൊട്ടിപ്പുറപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കാം. ഒരു രാഷ്ട്രാധിപതി കൊലചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ ഭൂമിയുടെ ആകർഷണശക്തിയെ നിരോധിക്കുന്ന വിദ്യ ഏതോ അമേരിക്കക്കാരൻ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുണ്ടായിരിക്കാം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അറസ്റ്റ്‌വർത്തമാനം അതിൽ വരാറായിട്ടില്ല. നാട്ടിൽ അക്കാര്യം കുറേക്കാലത്തേയ്ക്കുകൂടി രഹസ്യമായിരിക്കും. പുറനാട്ടുകളിൽ ഈ വാർത്ത വേഗം പുറത്താവും. തന്റെ പത്തുവർഷം മുമ്പുള്ള പഴയ ചിത്രങ്ങൾ വല്ല പഴയ ഏട്ടുകളിൽനിന്നും ശേഖരിച്ചു പത്രക്കാർ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തും. താനും നമ്പർ‌വണ്ണുമായുള്ള ബന്ധത്തെ

പ്പററി ഒട്ടേറെ വങ്കത്തങ്ങൾ എഴുതിക്കൂട്ടുകയും ചെയ്യും. പത്രം കിട്ടാനുള്ള ആർത്തി ശമിച്ചു. പക്ഷേ, 'നമ്പർ വണ്ണി'ൻെറ തലച്ചോറിൽ നടക്കുന്നതെന്താണെന്നറിയാനുള്ള അത്യാർത്തി അവിടെ സ്ഥലംപിടിച്ചു. 'നമ്പർ വൺ' മേശയ്ക്കുടുത്തിരുന്നു താടിക്കു കൈയ്യും കൊടുത്തു, വിഷാദമൂകനായി, എഴുത്തുകാരിക്കു പറഞ്ഞുകൊടുത്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം കണ്ടു. മററാളുകൾ എഴുത്തു പറഞ്ഞുകൊടുക്കുമ്പോൾ അങ്ങുമിങ്ങും നടക്കുകയോ, റൂൾത്തടി കറക്കുകയോ, പുകവലിച്ചു ചുരുളുകൾ വിടുകയോ ചെയ്യാറുണ്ട്. 'നമ്പർ വൺ' അനങ്ങുകില്ല. റൂൾത്തടി തൊടുകില്ല, പുകച്ചുരുളുതുകില്ല....പെട്ടെന്നു, കഴിഞ്ഞ അഞ്ചുമിനിററായി താൻ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുകയായിരുന്നെന്നു റൂബാഷോവ് മനസ്സിലാക്കി. തറയിൽ പാകിയിരിക്കുന്ന കല്ലുകളുടെ അരികിൽ ചവിട്ടാതിരിക്കയെന്ന തൻെറ പഴയ സമ്പ്രദായം അദ്ദേഹത്തെ പിന്നെയും പിടികൂടിയിരുന്നു. ആ കല്ലുകളുടെ ക്രമം അദ്ദേഹത്തിനപ്പോഴേയ്ക്കും ഹൃദിസ്ഥമായിക്കഴിഞ്ഞു. ഒരു നിമിഷനേരത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശ്രദ്ധ, മേശയുടെ മുമ്പിൽ നിശ്ചലനായിരുന്നു പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്ന 'നമ്പർ വണ്ണി'ൽ നിന്നു മാറി. അതു ക്രമേണ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചിത്രത്തിലേയ്ക്കു മാറി. രാജ്യത്തെ എല്ലാ കട്ടിലുകളുടെയും മേശകളുടെയും മുകളിൽനിന്നു തണുത്തുറഞ്ഞ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു മനുഷ്യരെ തുറിച്ചുനോക്കുന്ന സുപരിചിതമായ ആ വർണ്ണചിത്രത്തിലേയ്ക്ക്.

റൂബാഷോവ് തൻെറ അറയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടന്നു. വാതിൽമുതൽ ജനൽവരെയും, തിരിച്ചങ്ങോട്ടും. കട്ടിൽ, ബേസിൻ, തൊട്ടി എന്നിവയ്ക്കുടുത്തൂടെ. അങ്ങോട്ട് ആറരച്ചുവട്; ഇങ്ങോട്ടും അങ്ങനെതന്നെ. വാതില്ക്കൽവച്ച് അദ്ദേഹം വലത്തോട്ടു തിരിയും; ജന്നലിനടുത്തെത്തുമ്പോൾ ഇടത്തോട്ടും. അതു പഴയ ഒരു ജയിൽപരിചയമായിരുന്നു. തിരിയുന്നവശം ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു മാറിയില്ലെങ്കിൽ പെട്ടെന്നു തലകറങ്ങും. 'നമ്പർ വണ്ണി'ൻെറ തലച്ചോറിൽ എന്താണു നടക്കുന്നത്? ആ തലച്ചോറു മദ്ധ്യത്തിൽ

ഭാഗിച്ച ഒരു ചിത്രം—ഡ്രോയിംഗ്ബോർഡിൽ സൂചികൊണ്ടു തറച്ച കടലാസിൽ ചാരനിറത്തിലുള്ള വെള്ളച്ചായംകൊണ്ടു വൃത്തിയായി വരച്ച ഒരു ചിത്രം—അദ്ദേഹം സങ്കല്പിച്ചു. തലച്ചോറിൻെറ ചാരച്ചുളിവുകൾ കടൽമാലപോലെ വീത്തു, പെരുമ്പാമ്പുകളെപ്പോലെ അവ കെട്ടുപിണഞ്ഞു, ജ്യോതിർഗ്ഗോളചിത്രങ്ങളിലെ 'പിരിയൻപ്രഭാപടലം'പോലെ അവ്യക്തമായി മങ്ങിമാഞ്ഞു........ഉന്തിവീപ്പിച്ച ആ ചാരച്ചുരുളുകളിൽ എന്താണു നടക്കുന്നതു്? അതിവിദൂരസ്ഥമായ ആ പ്രഭാപടലത്തെപ്പററി മനുഷ്യനെല്ലാമറിയാം, ആ ചുരുളുകളെപ്പററി യാതൊന്നുമറിയില്ല. അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം ചരിത്രം ഒരു ശാസ്ത്രത്തെക്കാളേറെ ജ്യോതസ്യമായിത്തീന്നതു്. ഭാവിയിൽ, വിദൂരഭാവിയിൽ, കണക്കുകളും പട്ടികകളും ശരീരശാസ്ത്രചിത്രങ്ങളുംകൊണ്ടു ചരിത്രം പഠിപ്പിക്കുന്ന ഒരു കാലം വന്നേക്കാം. ഒരു രാഷ്ട്രത്തിലെ ബഹുജനങ്ങളുടെ ഏതെങ്കിലും പ്രത്യേക കാലഘട്ടത്തിലെ സ്ഥിതിയെ കാണിക്കുന്ന ഒരു ബീജഗണിതസൂത്രം അധ്യാപകൻ ബ്ളാക്ക്ബോർഡിൽ എഴുതും. "പൗരന്മാരേ, ഈ ചരിത്രസംഭവം കരുപ്പിടിച്ച വസ്തുനിഷ്ഠഘടകങ്ങൾ നിങ്ങൾ ഇവിടെ കാണുന്നു." എന്നിട്ട്, റൂളർകൊണ്ടു 'നമ്പർ വണ്ണി'ൻെറ തലച്ചോറിൻെറ രണ്ടും മൂന്നും വിഭാഗങ്ങൾക്കിടയിൽ കിടക്കുന്ന ചാരനിറത്തിലുള്ള മഞ്ഞുമൂടിയ രംഗം ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച് അദ്ദേഹം പറയും: "ഇവിടെ ഈ ഘടകങ്ങളുടെ ആത്മനിഷ്ഠമായ പ്രതിഫലനംകാണുക. ഇരുപതാം നൂററാണ്ടിൻെറ ചതുത്ഥാംശത്തിൽ പൂവ്വയൂറോപ്പിൽ സവ്വാധിപതത്വത്തെ വിജയത്തിലേയ്ക്കു നയിച്ച ഘടകം ഇതാണു്." അക്കാലം വരുന്നതുവരെ രാഷ്ട്രതന്ത്രം രക്തപങ്കിലമായ നേരമ്പോക്കായും, അന്ധവിശ്വാസങ്ങളായും, മന്ത്രവാദമായുംതന്നെ ഇരിക്കും....

അനേകർ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി ചുവട്ടുവച്ചു നടക്കുന്ന ശബ്ദം റൂബാഷോവ് കേട്ടു. തല്ലും കുത്തും ഇപ്പോൾ തുടങ്ങും എന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആദ്യത്തെ വിചാരം. അദ്ദേഹം അറയുടെ മധ്യത്തിൽ നിന്നു. താടി ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചു ശ്രദ്ധിച്ചു. അടുത്തു

ള്ള ഒരറയുടെ മുമ്പിൽ വന്നപ്പോൾ കവാത്തു ശബ്ദം നിലച്ചു. താഴ്ന്ന ശബ്ദത്തിൽ ഒരുത്തരവു കേട്ടു. താക്കോൽക്കൂട്ടം കിലുങ്ങി. പിന്നെ എല്ലാം നിശ്ശബ്ദം.

കട്ടിലിനും തൊട്ടിക്കുമിടയിൽ റൂബാഷോവ് സ്തംഭിച്ചു, ശ്വാസമടക്കി, ആദ്യത്തെ നിലവിളി പ്രതീക്ഷിച്ചുനിന്നു. വേദനയെക്കാളേറെ ഭീതി ഉൾക്കൊള്ളുന്ന ആ ആദ്യത്തെ നിലവിളിയാണ് ഏറാവും ഭയങ്കരം എന്നദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു. (പിന്നീട്ടുള്ളതു കുറെയൊക്കെ സഹിക്കാമെന്നായിട്ടുണ്ടാവും.) തന്നെയല്ല, കുറെ കഴിഞ്ഞാൽ നിലവിളിയുടെ രാഗവും താളവുംകൊണ്ടു മർദ്ദനത്തിന്റെ സമ്പ്രദായമേതെന്നു മനസ്സിലാക്കാനും കഴിയും. അവസാനത്തോടടുക്കുമ്പോൾ സ്വഭാവത്തിലും, ശബ്ദത്തിലും എത്ര വൈവിധ്യമുള്ളവരായാലും ഒരുപോലെതന്നെ പെരുമാറും. നിലവിളിയുടെ ശക്തി കുറഞ്ഞു്, ഞരക്കവും ഏങ്ങലുമായിത്തീരും. സാധാരണമായി അതുകഴിഞ്ഞാലുടനെ വാതിൽ കൊട്ടിയടയും. താക്കോൽക്കൂട്ടം കിലുങ്ങും. അടുത്ത ഇരയുടെ ആദ്യത്തെ നിലവിളി അയാളെ അവർ തൊടുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ, അവരെ വാതില്ക്കൽ കാണുമ്പോൾതന്നെ, ഉണ്ടാകും.

റൂബാഷോവ് അറയുടെ നടുക്കുനിന്നു് ആദ്യത്തെ നിലവിളി പ്രതീക്ഷിച്ചു. മൂക്കുകണ്ണാടി കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം സ്വയം പറഞ്ഞു, എന്തു സംഭവിച്ചാലും താൻ ഇക്കുറിയും നിലവിളിക്കുകയില്ലെന്നു്. കൊന്തനമസ്കാരം നടത്തുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹം ആ വാചകം ആവർത്തിച്ചു. അദ്ദേഹം പിന്നെയും കാത്തുനിന്നു; എന്നിട്ടും നിലവിളിയുണ്ടായില്ല. പിന്നീടു മന്ദമായ ഒരു ചിലമ്പൽ ശബ്ദം. ആരോ എന്താ പിറുപിറുത്തു; അറയുടെ വാതിൽ അടഞ്ഞു. കാൽപ്പെരുമാററം അതിനടുത്ത അറയിലേയ്ക്കു നീങ്ങി.

റൂബാഷോവ് ഒററുദ്വാരത്തിനടുത്തുചെന്നു് ഇടനാഴിയിലേയ്ക്കു നോക്കി, അവർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അറയുടെ എതിരേ

407-ാംനമ്പർ അറയുടെ മുമ്പിൽ നിന്നു. വൃദ്ധനായ ഒരു വാർഡർ, ചായനിറച്ച ചരുവം വലിച്ചുകൊണ്ടു രണ്ടു ഓർഡർലികൾ. മൂന്നാമതൊരുത്തൻ കറുത്തപ്പം നിറച്ച കുട്ട ചുമക്കുന്നു. യൂണിഫാറധാരികളായ രണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ കൈത്തോക്കുകളുമായി പുറകേ. അടിയും തല്ലുമൊന്നുമില്ല; അവർ പ്രാതൽ കൊണ്ടുവരികയാണു്....

407-ാം നമ്പരിനു റൊട്ടി കൊടുക്കുകയാണു്. റൂബാഷോവിനു് അയാളെ കാണാൻ പാടില്ല. വാതിലിനു് ഒരു ചുവടു പുറകിൽ, എന്ന നിബന്ധനയനുസരിച്ചായിരിക്കും 407 നില്ക്കുന്നതു്.

റൂബാഷോവിനു് അയാളുടെ കൈകൾ മാത്രമേ കാണാൻ കഴിയൂ. അവ മെലിഞ്ഞുണങ്ങിയതാണു്. സമാന്തരമായ രണ്ടു കോലുകൾപോലെ അവ വാതില്ക്കൽനിന്നു് ഇടനാഴിയിലേയ്ക്കു നീട്ടിയിരിക്കുന്നു. 407-ന്റെ കൈപ്പത്തികൾ ഒരു കോപ്പപോലെ മലർത്തിപ്പിടിച്ചിരിക്കയാണു്. റൊട്ടി കിട്ടിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ കൈകൾ മടക്കി അറയിലെ അന്ധകാരത്തിലേയ്ക്കു വലിഞ്ഞു. വാതിൽ അടഞ്ഞു.

ഒററുദ്വാരം വിട്ടു് റൂബാഷോവു് പിന്നെയും നടക്കാൻ തുടങ്ങി. കണ്ണാടി തുടയ്ക്കൽ നിറുത്തി അതു വയ്ക്കേണ്ടിടത്തുവച്ചു് ആശ്വാസത്തോടെ ദീർഘമായി നിശ്വസിച്ചു. ഒരു രാഗം മൂളിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പ്രാതൽ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുപ്പായി. അല്പം അസുഖത്തോടെ അദ്ദേഹം ആ നേർത്ത കരങ്ങളും കൂമ്പിയ കൈപ്പത്തികളും സ്മരിച്ചു; തനിക്കു പറയാൻ കഴിയാത്ത എന്തിനേയോ അവ്യക്തമായി അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓർമ്മയിൽപെടുത്തി. നീട്ടിപ്പിടിച്ച ആ കൈകളുടെ ആകൃതിയും, അവയിന്മേലുള്ള നിഴലുകളും അദ്ദേഹത്തിനു പരിചിതമായിരുന്നു — പരിചിതമെങ്കിലും പഴയ ഒരു രാഗംപോലെയോ ഒരു തുറമുഖത്തെ ഇടുങ്ങിയ തെരുവിന്റെ ഗന്ധംപോലെയോ അതു തന്റെ സ്മരണമണ്ഡലത്തിൽനിന്നു മാഞ്ഞുപോയ്ക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

7

ആ ഘോഷയാത്ര അനേകം വാതിലുകൾ തുറക്കുകയും അടയ്ക്കുകയും ചെയ്തു, എങ്കിലും തന്റെ വാതില്ക്കലെത്തിയില്ല. ഒടുവിലെങ്കിലും അവർ വരുന്നുണ്ടോ എന്നറിയാൻ അദ്ദേഹം ഒററദ്വാരത്തിനടുത്തുപോയി നോക്കി. അദ്ദേഹം ചൂടുചായ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. ചരുവത്തിൽനിന്നു് ആവി പാറക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതിന്റെ മുകളിൽ കനംകുറഞ്ഞ നാരങ്ങാക്കഷ്ണങ്ങൾ പൊന്തിക്കിടന്നു. കണ്ണാടി മാററി അദ്ദേഹം കണ്ണ് ഒററദ്വാരത്തിലമർത്തി. എതിർവശത്തുള്ള നാലു് അറകളായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാഴ്ചപ്പാടു്—401 മുതൽ 407 വരെ. അറകൾക്കു മുകളിൽ വീതികുറഞ്ഞ ഒരു ഇരുമ്പു ക്രാസിയുണ്ടായിരുന്നു, അതിനു പുറകിൽ മറെറാരുനിര അറകളും—രണ്ടാം നിലയിലെ അറകൾ. വലതുവശത്തെ ഇടനാഴിയിൽനിന്നു ഘോഷയാത്ര തിരിച്ചുവരികയായിരുന്നു. അവർ ആദ്യം ഒററ സംഖ്യകളും പിന്നീടു് ഇരട്ട സംഖ്യകളും ആണു തുറന്നുകൊണ്ടിരുന്നതെന്നു വ്യക്തമായി. ഇപ്പോൾ അവർ 408നടുത്താണു നില്ക്കുന്നതു്. കൈത്തോക്കു പട്ടയുള്ളവരുടെ പുറം മാത്രമെ റൂബാഷോവ് കണ്ടുള്ളു. ഘോഷയാത്രയുടെ ശിഷ്ടഭാഗം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാഴ്ചയ്ക്കപ്പുറമായിരുന്നു. വാതിൽ അടഞ്ഞു. അവരെല്ലാവരും 406ലേയ്ക്കു വന്നു. ആവി പാറക്കുന്ന ചരുവവും ഏതാനും റൊട്ടിക്കഷ്ണങ്ങൾ മാത്രം ശേഷിച്ചിരുന്ന അപ്പക്കുട്ടയും, റൂബാഷോവ് പിന്നെയും കണ്ടു. 406ന്റെ വാതിൽ ഉടനടി അടഞ്ഞു: ആ അറ വിജനമായിരുന്നു. ഘോഷയാത്ര അടുത്തുവന്നു, തന്റെ വാതിൽ കടന്നുപോയി 402നു മുമ്പിൽ നിന്നു.

റൂബാഷോവ് കൈ ചുരുട്ടി വാതിലിലിടിക്കാൻ തുടങ്ങി. ചരുവം ചുമക്കുന്ന ഓർഡർലിമാർ പരസ്പരം നോക്കുകയും തന്റെ വാതില്ക്കലേയ്ക്കു കണ്ണോടിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതദ്ദേഹം കണ്ടു. വാർ

ഡർ 402ന്റെ താഴിൽ ശ്രദ്ധപതിപ്പിച്ചു, കേൾക്കുന്നില്ലെന്നു നടിച്ചു. യൂണിഫോറധാരികൾ റൂബാഷോവിന്റെ അറയുടെ നേരേ പുറം തിരിച്ചു നിന്നു. 402ന്റെ വാതിലിൽക്കൂടി റൊട്ടി അകത്തേയ്ക്കു കൊടുക്കുകയാണു്. ഘോഷയാത്ര മുന്നോട്ടു പോകാനാരംഭിച്ചു. റൂബാഷോവ് കുറേക്കൂടി ഉച്ചത്തിൽ വാതിലിൽ മുട്ടി. അദ്ദേഹം ഒരു ചെരുപ്പു് ഊരി അതുകൊണ്ടു വാതിലിൽ അടിച്ചു. യൂണിഫോറധാരികളിൽ കൂടുതൽ തടിച്ചയാൾ തിരിഞ്ഞു നിന്നു് ശകാരനായി റൂബാഷോവിന്റെ വാതില്ക്കലേയ്ക്കു നോക്കി. പിന്നീടു പുറകോട്ടു തിരിഞ്ഞു. തിരിഞ്ഞുനോക്കിയ യൂണിഫോറക്കാരൻ വൃദ്ധനായ വാർഡറോടു് എന്തോ പറഞ്ഞു. വാർഡർ തോൾ കുലുക്കിക്കൊണ്ടു താക്കോൽക്കൂട്ടവുമായി റൂബാഷോവിന്റെ വാതില്ക്കലേയ്ക്കു നീങ്ങി. ചായച്ചരുവം എടുത്തിരുന്നവർ പുറകേ വന്നു. റൊട്ടിക്കാരൻ ഒററുവാതിലിൽക്കൂടി 402നകത്തേയ്ക്കു് എന്തോ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവ് വാതില്ക്കൽനിന്നു് ഒരുചുവടു പിന്നോട്ടുമാറി അതു തുറക്കുവാൻ കാത്തുനിന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉള്ളിലെ ആകാംക്ഷ പെട്ടെന്നു കെട്ടടങ്ങി. ചായ ലഭിക്കുമോ ഇല്ലയോ എന്നതദ്ദേഹം ഒട്ടും വകവെച്ചില്ല. മടക്കയാത്രയിൽ ചരുവത്തിൽ നിന്നു് ആവി പറക്കുന്നില്ലായിരുന്നു. ബാക്കിയുള്ള ഇളംമഞ്ഞ ഓവകത്തിൽ പൊന്തിക്കിടന്ന നാരങ്ങാക്കഷണങ്ങൾ ഉണങ്ങി മെലിഞ്ഞതുപോലെയും തോന്നി.

താക്കോൽ താഴിൽകിടന്നു തിരിഞ്ഞു. ഒററുദ്വാരത്തിൽ തുറിച്ചുനോക്കുന്ന ഒരു മിഴി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു, അപ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയും ചെയ്തു. വാതിൽ മലക്കെ തുറന്നു. റൂബാഷോവ് കട്ടിലിലിരുന്നു ചെരിപ്പിടുകയായിരുന്നു. തടിച്ച യൂണിഫോറക്കാരനു് അറയിലേയ്ക്കു കടക്കാൻവേണ്ടി വാർഡർ വാതിൽതുറന്നു പിടിച്ചിരിക്കുകയാണു്. മൊട്ടയടിച്ച ഉരുളൻതലയും വികാരശൂന്യമായ കണ്ണുകളുമായിരുന്നു അയാളുടേതു്. അയാളുടെ കട്ടിയായ യൂണിഫോറം

കറുകറാശമ്പും പുറപ്പെടുവിച്ചു, ചെരുപ്പുകളും മേലുടി. അയാളുടെ തോക്കുപട്ടയുകളിൻെറ ഗന്ധം റൂബാഷോവിനു് അനുഭവപ്പെട്ടു. അയാൾ തൊട്ടിക്കാട്ടുന്നു നിന്നുകൊണ്ടു തൻെറ സാന്നിദ്ധ്യം മൂലം ചെറുതായിത്തോന്നിയ ആ അറയ്ക്കു ചുറ്റും നോക്കി.

"നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ അറ വൃത്തിയാക്കിയിട്ടില്ല," അയാൾ റൂബാഷോവിനോടു പറഞ്ഞു, "നിങ്ങൾക്കു തീർച്ചയായും, ചട്ടങ്ങളറിയാമായിരിക്കുമല്ലോ?"

"പ്രാതൽസമയത്തു് എന്നെ വിട്ടുകളഞ്ഞതെന്തുകൊണ്ടു്?" കണ്ണടയിൽക്കൂടി ഉദ്യോഗസ്ഥനെ പരിശോധിച്ചുകൊണ്ടു റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങൾക്കെന്നോടു തക്കിക്കണമെങ്കിൽ നിങ്ങൾ എഴുന്നേററുനില്ക്കേണ്ടിവരും," ഉദ്യോഗസ്ഥൻ പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങളോടു തക്കിക്കുകയെന്നല്ല, സംസാരിക്കണമെന്നുപോലും എനിക്കു ലവലേശം ആഗ്രഹമില്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടു ചെരുപ്പിൻെറ ചരടു വലിച്ചു മുറുക്കി.

"എങ്കിൽ അടുത്തപ്രാവശ്യം വാതിലിൽ ഇടിക്കരുതു്. അല്ലാത്തപക്ഷം പതിവുള്ള അച്ചടക്കനടപടികൾ നിങ്ങളോടും പ്രയോഗിക്കേണ്ടിവരും," ഉദ്യോഗസ്ഥൻ പറഞ്ഞു. അയാൾ പിന്നെയും അറയ്ക്കുചുറ്റും കണ്ണോടിച്ചു. "തറ തുടയ്ക്കാൻ തടവുകാരനു തുണിയില്ല," അയാൾ വാർഡറോടു പറഞ്ഞു. വാർഡർ അപ്പുക്കുട്ടക്കാരനോടു് എന്തോ പറഞ്ഞു; അയാൾ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി ഓടിമറഞ്ഞു. മററ രണ്ടു് ഓഡർലികളും തുറന്ന വാതില്ക്കൽനിന്നു് അറയ്ക്കകത്തേയ്ക്കു ജിജ്ഞാസയോടെ നോക്കി. രണ്ടാമത്തെ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ പുറംതിരിഞ്ഞു നില്ക്കുയായിരുന്നു. അയാൾ കൈകൾ പുറകിൽ കെട്ടി ഇടനാഴിയിൽ കവച്ചുനില്ക്കുയാണു്.

"തടവുകാരനു ഭക്ഷണംകഴിക്കാനുള്ള പാത്രവും ഇല്ല." ചെരുപ്പിൻെറ ചരടുകെട്ടുന്നതിൽ ശ്രദ്ധാലുനായിത്തന്നെ റൂബാ

ഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിരാഹാരവ്രതത്തിൽനിന്ന് എന്നെ രക്ഷിക്കുന്നമെന്നു നിങ്ങൾക്കാഗ്രഹമുണ്ടെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. നിങ്ങളുടെ പുതിയ സമ്പ്രദായങ്ങളെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു."

"നിങ്ങൾക്കു തെററിപ്പോയി," നിശ്ചലനായി റൂബാഷോവിനെ തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടയാൾ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ വടിച്ച തലയിൽ ഒരു വലിയ വടുവുണ്ടായിരുന്നു. ബട്ടൻദ്വാരത്തിൽ 'റവലൂഷനറി ഓർഡറി'ൻെറ നാടയും ധരിച്ചിരുന്നു. അപ്പോൾ അയാളും ആഭ്യന്തരയുദ്ധത്തിൽ പങ്കെടുത്തിട്ടുണ്ട്, റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. പക്ഷേ, അതു പഴങ്കഥയാണ്; അതുകൊണ്ട് ഇന്ന് ഒരു മാററവും ഉണ്ടാകാൻ പോകുന്നില്ല....

"നിങ്ങൾക്കു തെററിപ്പോയി. നിങ്ങൾ രോഗമാണെന്നു റിപ്പോർട്ടുചെയ്തതുകൊണ്ടാണു നിങ്ങളെ പ്രാതലിൽവിട്ടുകളഞ്ഞതു്."

"വല്ലവേദന," വാതിൽചാരി നിന്ന കിഴവൻവാർഡർ പറഞ്ഞു. അയാൾ ഇപ്പോഴും വള്ളിച്ചെരുപ്പാണു ധരിച്ചിരുന്നതു്. അയാളുടെ യൂണിഫാറം ചുരുണ്ടുകൂടിയും എണ്ണപുരണ്ടും കാണപ്പെട്ടു.

"നിങ്ങളുടെ ഇഷ്ടംപോലെ." റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. ഭരണകൂടത്തിൻെറ ഏററവും പുതിയ കണ്ടുപിടുത്തം രോഗികളെ പട്ടിണികൊണ്ടു ചികിത്സിക്കുകയെന്നതാണോ എന്നു റൂബാഷോവിനു ചോദിക്കാൻ തോന്നി; പക്ഷേ, അദ്ദേഹം സ്വയം നിയന്ത്രിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു് ആ രംഗം അകപ്പാടെ വെറുത്തു.

അപ്പക്കാരൻ ഓർഡർലി കിതച്ചു്, ഒരു വൃത്തികെട്ട തുണിക്കഷണം ആട്ടിക്കൊണ്ടു് ഓടിയെത്തി. വാർഡർ അതയാളുടെ കൈയിൽനിന്നു വാങ്ങിച്ചു തൊട്ടിക്കടുത്തുള്ള മൂലയിലേയ്ക്കു് എറിഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾക്കു മററെന്തെങ്കിലും ചോദിക്കാനുണ്ടോ?" പരിഹാസമില്ലാതെ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ ചോദിച്ചു.

"ഈ പ്രഹസനം നിറുത്തി, എന്നെ വെറുതേ വിട്ടേക്കുക,"

റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. ഉദ്യോഗസ്ഥൻ പോകാൻ തിരിഞ്ഞു. വാർഡർ താക്കോൽക്കൂട്ടം കിലുക്കി. റൂബാഷോവ് അവരുടെ നേരെ പുറംതിരിഞ്ഞു ജന്നലിനടുത്തേയ്ക്കു പോയി. വാതിലടഞ്ഞു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ താൻ ഏററവും പ്രധാനപ്പെട്ട കാര്യം മറന്നുപോയിയെന്ന് അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു. ഒരു ചാട്ടത്തിനു വാതിലിനടുത്തെത്തി.

"കടലാസ്സും പെൻസിലും," അദ്ദേഹം ഒററുദ്വാരത്തിൽക്കൂടി വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. കണ്ണട മാററി അദ്ദേഹം കണ്ണ് ഒററുദ്വാരത്തിലമർത്തി, അവർ തിരിഞ്ഞുനോക്കുന്നുണ്ടോ എന്നറിയാൻ ശ്രദ്ധിച്ചു. അദ്ദേഹം വളരെ ഉച്ചത്തിലാണു വിളിച്ചുപറഞ്ഞത്. എങ്കിലും യാതൊന്നും കേൾക്കാത്തഭാവത്തിൽ ഘോഷയാത്ര ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി നടന്നുപോയി. അവസാനമായി അദ്ദേഹം കണ്ടതു തോക്കിൻെറ ഉറ ഘടിപ്പിച്ച വീതിയുള്ള തുകൽബെൽററു ധരിച്ച ആ മൊട്ടത്തലയൻ ഉദ്യോഗസ്ഥൻെറ പുറമാണ്.

8

റൂബാഷോവ് പിന്നെയും അറയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കാൻ തുടങ്ങി: ജന്നൽവരെ ആററ ചുവട്, തിരിച്ച് ആററ. ആ രംഗം അദ്ദേഹത്തെ ക്ഷോഭിപ്പിച്ചു. കണ്ണട കോട്ടിൻെറ കൈയിന്മേൽ തുടച്ചുകൊണ്ട് ആ രംഗത്തിൻെറ ഓരോ വിശദാംശങ്ങളും അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു. ആ വട്ടവുള്ള ഉദ്യോഗസ്ഥനോടു തോന്നിയ വെറുപ്പിൽ അദ്ദേഹം കുറെനേരം മുറുകെപ്പിടിച്ചുനോക്കി. വരാൻപോകുന്ന മൽപ്പിടുത്തത്തിന് അദ്ദേഹത്തെ അതു് ബലപ്പെടുത്തുമെന്ന് അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. പക്ഷെ, അദ്ദേഹം എതിരാളിയുടെ സ്ഥാനത്തു നിന്ന് അയാളുടെ കണ്ണുകൾകൊണ്ട് ആ രംഗം കാണുകയെന്ന സുപരിചിതവും അപായകരവുമായ

കൂട്ടക്കിൽ പിന്നെയും അകപ്പെട്ടു. ഈ മനുഷ്യൻ റൂബാഷോവ്—താടിമീശയുള്ള ഒരു ചെറിയ ധിക്കാരി—അയാളുടെ കട്ടിലിൽ ഇരുന്ന് വിയർപ്പുനാറുന്ന കാലുറയ്ക്കു പുറമെ, തീർച്ചയായും പ്രകോപനകരമായ വിധത്തിൽ, ചെരുപ്പിടുന്നു. റൂബാഷോവെന്ന ഈ മനുഷ്യന് കുറെ കഴിവുകളും മഹനീയമായ ഒരു ഭൂതകാലവുമുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കാം. പക്ഷെ, ഒരു കോൺഗ്രസ്സിൽവച്ച്, അദ്ദേഹത്തെ പ്ലാററ്ഫോമിൽ കാണുകയെന്നതും, ജയിലറയിലെ കട്ടിലിൽ കാണുകയെന്നതും വേറെയാണ്. "അതാണ് റൂബാഷോവ്," നിർവ്വികാര ദൃഷ്ടികളുള്ള ആ ഉദ്യോഗസ്ഥൻെറ പക്ഷത്തുനിന്ന് റൂബാഷോവ് ചിന്തിച്ചു. പ്രാതലിനു വേണ്ടി ഒരു സ്കൂൾ കുട്ടിയെപ്പോലെ നിലവിളിക്കുന്നു. ലജ്ജയില്ല. അറയാണെങ്കിൽ വൃത്തിയാക്കിയിട്ടില്ല. കാലുറകളിൽ ദ്വാരം. ഒരെതിരു പറച്ചിലുകാരൻ ബുദ്ധിജീവി! നിയമസമാധാനങ്ങൾക്കെതിരായി ഗൂഢാലോചന നടത്തി. പണത്തിനു വേണ്ടിയോ തത്വങ്ങൾക്കു വേണ്ടിയോ എന്ന കാര്യംകൊണ്ട് വ്യത്യാസമുണ്ടാകുന്നില്ല. കിറുക്കന്മാർക്കുവേണ്ടിയല്ല ഞങ്ങൾ വിപ്ലവമുണ്ടാക്കിയത്. അയാൾ അതിനു സഹായിച്ചുവെന്നതു സമ്മതിക്കാം. അന്ന് അയാൾ ഒരാണായിരുന്നു. ഇന്ന് ആയാൾ സ്വയം നീതീകരണക്കാരനായ ഒരു കിഴവനാണ്, ലിക്വിഡേററ് ചെയ്യാൻ പററിയ പാകം. ചിലപ്പോൾ, അന്നുതന്നെ അയാൾ അത്തരക്കാരനായിരുന്നിരിക്കാം. പിന്നീട് പൊട്ടിപ്പോയ പല സോപ്പുകുമിളകളും വിപ്ലവത്തിലുണ്ടായിരുന്നു. ആത്മാഭിമാനത്തിൻെറ അണുവെങ്കിലും അയാളിൽ അവശേഷിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അയാൾ തൻെറ അറ വൃത്തിയാക്കും.

ഇഷ്ടിക തുടയ്ക്കണോ എന്നു റൂബാഷോവ് കുറച്ചു നിമിഷനേരം ആലോചിച്ചു. സംശയിച്ച് അദ്ദേഹം കുറച്ചു സമയം അറയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ നിന്നു, പിന്നീട് കണ്ണട മൂക്കത്തുവച്ചു ജന്നൽ ചാരിനിന്നു.

അങ്കണം വെയിലേററു കിടക്കുകയാണ്—അസുഖകരമല്ലാ

ത്തും ഇനിയും ഹിമപാതമുണ്ടാകുമെന്നു കാണിക്കുന്നതുമായ മഞ്ഞച്ചായയുള്ള ഊതവെയിൽ. മണി ഏട്ടായിക്കാണും; താൻ ആ അറയിൽ വന്നിട്ടു മൂന്നു നാഴികയേ കഴിഞ്ഞിട്ടുള്ളു. അങ്കണത്തെ ചുററിയുള്ള മതിലുകൾ പട്ടാളബാറക്കുകളുടേതുപോലെയിരുന്നു. എല്ലാ ജനലുകളുടെയും മുമ്പിൽ കമ്പിയഴികളുണ്ടു്. ഇരുട്ടുകൊണ്ടു് അവയ്ക്കു പുറകിലുള്ള അറയ്ക്കകത്തേയ്ക്കു കാണാൻ നിവൃത്തിയില്ല. താൻ നില്ക്കുന്നതുപോലെ ജനലിനടുത്തു നിന്നു് ആരെങ്കിലും താഴെയുള്ള മഞ്ഞിലേയ്ക്കു നോക്കുന്നുണ്ടോ എന്നുപോലും അറിയാൻ നിവൃത്തിയില്ലായിരുന്നു. അതു നല്ല മഞ്ഞായിരുന്നു, അല്പം ഉറഞ്ഞതു്. അതിന്റെ മുകളിൽ നടന്നാൽ അതു് കിരുകിരുക്കും. മതിലിൽനിന്നു പത്തു ചുവടകലെ, അങ്കണത്തിനു ചുററുമുള്ള പാതയുടെ ഇരുവശങ്ങളിലും തിട്ടപോലെ മഞ്ഞു് കോരി കൂട്ടിയിരുന്നു. എതിർവശത്തെ മതില്ക്കെട്ടിന്മേൽ പാറാവുകാരൻ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുകയാണു്. ഒരിക്കൽ തിരിയുമ്പോൾ അയാൾ അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു തുപ്പി. അതു വളഞ്ഞുവന്നു വീണു് ഉറഞ്ഞതുകാണാൻ അയാൾ അരമതിലിന്മീതെ കുനിഞ്ഞു നോക്കി.

‘പഴയ ആ രോഗം,’ റൂബാഷോവ് ചിന്തിച്ചു. വിപ്ലവകാരികൾ മററുള്ളവരുടെ മനസ്സിൽക്കൂടി ചിന്തിക്കരുതു്.

അതോ, ആതാകാമോ? അങ്ങനെ ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നു വരുമോ?

ഒരാൾ മറേറാരോരുത്തരോടും സാത്മ്യം പ്രാപിച്ചാൽ ലോകത്തെ മാററിത്തീർക്കുന്നതെങ്ങനെ?

അങ്ങനെയല്ലാതെ എങ്ങനെ മാററും?

മനസ്സിലാക്കുകയും പൊറുക്കുകയും ചെയ്യുന്നവൻ—പ്രവത്തിക്കാനുള്ള പ്രേരണ, അവനെവിടെ നിന്നു ലഭിയ്ക്കും?

എവിടെയാണു ലഭിക്കാത്തതു്?

‘അവർ എന്നെ വെടിവയ്ക്കും,’ റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു.

എന്റെ ഉദ്യോഗങ്ങളിൽ അവർക്ക് താല്പര്യമില്ല. ജനൽക്കാതകിൽ അദ്ദേഹം തലചായിച്ചു. അങ്ങനെ നിശ്ചലമായി വിളറിക്കിടന്നു.

അല്പനേരം അദ്ദേഹം അങ്ങിനെ നിന്നു, യാതൊന്നും ആലോചിക്കാതെ ജനൽച്ചില്ലിന്റെ തണുപ്പ് നെററിയിലേററുകൊണ്ടു്. ആരോ തുടർച്ചയായി മെല്ലെ മുട്ടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം തിരിഞ്ഞു. മുട്ടുന്ന ശബ്ദം വളരെ താഴ്ന്നതായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഏതു ചുമരിൽ നിന്നാണതുവരുന്നതെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തീരുമാനിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അതു നിന്നുപോയി. അദ്ദേഹം മുട്ടാൻ തുടങ്ങി, ആദ്യം തൊട്ടിയുടെവശത്തുള്ള മതിലിൽ, 406ന്റെ നേരേ. പക്ഷെ, മറുപടിയൊന്നുമുണ്ടായില്ല. കട്ടിലിനടുത്തു് 402 നം തന്റെ അറയ്ക്കുമിടയിലുള്ള ഭിത്തിയിൽ ആണു് അദ്ദേഹം പിന്നീടു പരീക്ഷിച്ചതു്. അവിടെ അദ്ദേഹത്തിനു മറുപടികിട്ടി. റൂബാഷോവ് സുഖമായി കട്ടിലിൽ ഇരുപ്പുറപ്പിച്ചു. അവിടെ നിന്നു് ഒററു ദ്വാരം കാണാം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം മിടിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അദൃശ്യതെ സമ്പർക്കം എപ്പോഴും വളരെ സ്തോഭജനകമാണു്.

402 കൃത്യമായി മുട്ടുകയാണു്: തെല്ലിടവിട്ടു് മൂന്നുപ്രാവശ്യം; പിന്നീടു് അല്പസമയം; അതുകഴിഞ്ഞു് മൂന്നുപ്രാവശ്യം; അങ്ങനെ മൂന്നാമത്തെ പ്രാവശ്യവും മൂന്നുവട്ടം. താൻ കേട്ടുവെന്നു മനസ്സിലാക്കാൻവേണ്ടി അദ്ദേഹം അതുതന്നെ ആവർത്തിച്ചു. ആയാൾക്കു് 'ചതുരക്ഷരി' അക്ഷരമാല അറിയാമോ എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനറിയണം. അല്ലെങ്കിൽ അതു് പഠിപ്പിച്ചുകൊടുക്കുന്നതുവരെ കുറെ കഴക്കേണ്ടിവരും. മതിലിനു് കട്ടി കൂടുതലും മുഴക്കം കുറവുമായിരുന്നു. വ്യക്തമായി കേൾക്കണമെങ്കിൽ ചെവി മതിലിനോടു ചേർത്തുപിടിക്കണം. അതേസമയം തന്നെ ഒററുദ്വാരം

സൂക്ഷിക്കുകയും വേണം. 402 ന് നല്ല പരിചയമുണ്ടെന്ന് വ്യക്തമായിരുന്നു. അയാൾ സാവധാനമായി പെൻസിലോ അതുപോലെ എന്തോ കൊണ്ടോ വ്യക്തമായി മുട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എണ്ണങ്ങൾ ഓർമ്മിക്കുവാനുള്ള റൂബാഷോവിന്റെ ശ്രമത്തിനിടയിൽ പ്രയോഗമില്ലാതിരുന്നതുമൂലം വിസ്മൃതമായ ആ അക്ഷരചതുരം വിഭാവന ചെയ്യാൻ നോക്കി. അഞ്ചക്ഷരം വീതം അഞ്ചു നിരകളുള്ള ആ ചതുരത്തിന് ഇരുപത്തഞ്ചു കള്ളികളുണ്ട്. 402 അഞ്ചുപ്രാവശ്യം മുട്ടി: അഞ്ചാമത്തെ നിരയെന്നർത്ഥം. V മുതൽ Z വരെ. പിന്നീട് രണ്ടുപ്രാവശ്യം; ആ നിരയിലെ രണ്ടാമത്തെ അക്ഷരം—W. അല്പമിടവിട്ടിട്ട് രണ്ടു മുട്ട്: രണ്ടാമത്തെ നിര–F മുതൽ J വരെ. പിന്നീട് മൂന്നു മുട്ട്: ആ നിരയിൽ മൂന്നാമത്തെ അക്ഷരം—H. പിന്നീട് മൂന്നും, അഞ്ചും പ്രാവശ്യം. മൂന്നാമത്തെ നിരയിലെ അഞ്ചാമക്ഷരം—O.

WHO? (ആര്?)

വളരെ പ്രായോഗികമതിയായ ഒരു മനുഷ്യൻ, റൂബാഷോവിനു തോന്നി. ഇടപെടേണ്ട ആൾ ഏതു തരക്കാരനാണെന്ന് അയാൾക്കറിഞ്ഞേ തീരൂ. വിപ്ലവ നടപടിക്രമമനുസരിച്ചു തുടങ്ങേണ്ടതു് എന്തെങ്കിലും രാഷ്ട്രീയകാര്യം കൊണ്ടാണ്. എന്നിട്ട വർത്തമാനങ്ങൾ അറിയിക്കണം, അതിനുശേഷം ഭക്ഷണം, പുകയില മുതലായവയെപ്പററി സംസാരിക്കാം. കുറെ ദിവസം ഈ പരിപാടി തുടർന്നതിനുശേഷം മാത്രമേ ഒരാൾ സ്വയം പരിചയപ്പെടുത്താറുള്ളു. പക്ഷേ, റൂബാഷോവിന്റെ ജയിൽ പരിചയം പാർട്ടിയെ പീഡിപ്പിക്കുന്ന രാജ്യങ്ങളിലേതുമാത്രമാണ്; പാർട്ടി മററുള്ളവരെ പീഡിപ്പിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളിലല്ല. പാർട്ടി അംഗങ്ങളാണെങ്കിൽ, ആത്മരക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടി അവരുടെ ജ്ഞാനസ്നാനനാമധേയങ്ങളാൽ മാത്രമാണ് അറിയപ്പെട്ടിരുന്നതു്. ഈ പേരുകൾപോലും അടിക്കടി മാറിക്കൊണ്ടിരുന്നതുകൊണ്ട് പേരുകൾക്ക് യാതൊരർത്ഥവുമില്ലാതായിക്കഴിഞ്ഞിരു

ന്നു. ഇവിടെ കാര്യങ്ങൾ ഭിന്നമാണെന്നു വ്യക്തം. പേരുപറയണോ എന്നു റൂബാഷോവ് അല്പനേരം ശങ്കിച്ചുനിന്നു. 402 അക്ഷമനായി, അയാൾ പിന്നെയും മുട്ടി,

WHO? (ആരു്)

'ആകട്ടെ. എന്തുകൊണ്ടായിക്കൂടാ,' റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. അദ്ദേഹം തന്നെ മുഴുവൻ പേരും മുട്ടിക്കേൾപ്പിച്ചു:

നിക്കോലാസ് സാൽമനോവിച്ച് റൂബാഷോവ്.

എന്നിട്ട് ഫലം പ്രതീക്ഷിച്ചിരുപ്പായി.

കുറെ അധികം നേരത്തേയ്ക്കു യാതൊരു മറുപടിയുമുണ്ടായില്ല. റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. അയൽവാസിക്കു താൻ ഉണ്ടാക്കിയ ക്ഷോഭം റൂബാഷോവിനു് ഗ്രഹിക്കാൻ കഴിയും. ഒരുമിനിററുസമയം മുഴുവനും അദ്ദേഹം കാത്തു. പിന്നെയും ഒന്നുകൂടി. അവസാനം തോൾ ഒന്നിളക്കിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കട്ടിലിൽ നിന്നെഴുന്നേററു് അറയിൽ കൂടിയുള്ള നടപ്പു തുടന്നു: പക്ഷെ, ഓരോ കുറി തിരിയുമ്പോഴും ചുമരിനടുത്തു ചെവിയോത്തു. ചുമർ മൂകമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണട തുടച്ചു, തളന്ന പാദങ്ങളോടെ ജന്നലിനടുത്തേയ്ക്കു പോയി ഒററുദ്വാരത്തിൽ കൂടി അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി.

അങ്കണം ശൂന്യമായിരുന്നു. വൈദ്യുതദീപങ്ങൾ അവയുടെ മുഷിഞ്ഞ അഭ്രപ്രകാശം പരത്തി. ലേശം ശബ്ദമെങ്കിലും കേൾക്കാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. 402 എന്തുകൊണ്ടു മൂകനായി?

ഭയംകൊണ്ടായിരിക്കാം. റൂബാഷോവുമായുള്ള സമ്പക്കം കൊണ്ടു് തൻെറ തടി അപകടത്തിലാവുമെന്നു ഭയന്നിട്ടു്. ഒരു പക്ഷെ, 402 യാതൊരു രാഷ്ട്രീയ നിറവുമില്ലാത്ത ഒരു ഡോക്ടറോ എൻജിനീയറോ ആണെന്നു വരാം. അത്തരമൊരാൾ ആപൽക്കാരിയായ തൻെറ സഹവാസിയെ ഭയപ്പെട്ടു വിറയ്ക്കും. രാഷ്ട്രീയ പാരമ്പര്യമില്ലെന്നു തീർച്ച; അല്ലെങ്കിൽ ആരംഭത്തിൽതന്നെ പേരുചോദിക്കയില്ലായിരുന്നു. എന്തോ അട്ടിമറിപ്രവത്തന

ത്തിൽ കുടുങ്ങിയ ആരോ ആയിരിക്കും. തടവിലായിട്ട് കാലം കുറെയായി, മുട്ടുന്ന വിദ്യ സമർത്ഥമായി വശമാക്കിയിരിക്കുന്നു. തന്റെ നിരപരാധിത്വം തെളിയിക്കുന്നമെന്ന മോഹം അയാളെ ഗ്രസിച്ചിരിക്കുന്നു. യഥാർത്ഥത്തിൽ താൻ കുററം ചെയ്തോ ഇല്ലയോ എന്ന പ്രശ്നം ഉയന്ന രാഷ്ട്രീയ താല്പര്യങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ എത്ര അപ്രധാനമാണെന്നറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത ശുദ്ധാത്മാവ്. ചിലപ്പോൾ അയാൾ ഇപ്പോൾ കട്ടിലിലിരുന്ന് തന്റെ ന്യായമത്തെ പ്രതിഷേധക്കുറിപ്പ് അധികാരികൾക്കെഴുതുകയായിരിക്കും. അവരതു വായിക്കയില്ല. അല്ലെങ്കിൽ ഭാര്യയ്ക്കുള്ള ന്യായമത്തെ കുറിപ്പ്. ആ സ്ത്രീക്കതു് ലഭിക്കുകയുമില്ല. നിരാശകൊണ്ടു്താടി—പുഷ്കിന്റേതുപോലുള്ള ഒരു കറുത്ത താടി—വളർത്തിയിരിക്കും, കുളിയുപേക്ഷിച്ചു കാണും. അയാൾ നഖം കടിക്കുകയും ലൈംഗികങ്ങളായ പകൽക്കിനാവുകൾ കാണുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടായിരിക്കും. സ്വന്ത നിരപരാധബോധത്തോളം ഭയങ്കരമായി യാതൊരു വികാരവും ജയിൽജീവിതത്തിലില്ല. അതു്ഒരുവനെ സാഹചര്യങ്ങളോടിണങ്ങിച്ചേരാൻ അനുവദിക്കയില്ല. ആത്മബലം ക്ഷയിക്കും...പെട്ടന്നു മുട്ടൽതുടങ്ങി.

റൂബാഷോവ് ധൃതിയിൽ കട്ടിലിലിരുന്നു. പക്ഷേ, ആദ്യത്തെ രണ്ടക്ഷരം കേൾക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. 402 വേഗത്തിൽ മുട്ടുകയാണ്, അവ്യക്തമായി. അയാൾ ഇളകിവശായിരിക്കുന്നു.

........RVES YOU RIGHT (....അങ്ങനെ വരണം)

അതു് അപ്രതീക്ഷിതമായിരുന്നു. 402 സത്യവിശ്വാസിയാണ്. അയാൾ പ്രതിപക്ഷക്കാരായ അവിശ്വാസികളെ വെറുക്കുന്നു; തെററില്ലാവരമുള്ള നമ്പർവൺ എന്ന പോയിൻറ്സ്മാൻ നിരത്തിയ റെയിൽപ്പാളങ്ങളിൽക്കൂടി തെററുണ്ടാവാത്ത ഒരു പരിപാടിയനുസരിച്ചു ചരിത്രം, ഓടുന്നു എന്നു വിശ്വസിക്കുന്ന ആളാണ്. ചൈനാ മുതൽ സ്പെയിൻവരെയുള്ള അത്യാഹിതങ്ങളും ക്ഷാമം, പഴയ സഖാക്കളുടെ വധം മുതലായി കുറെക്കാലമായി നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എല്ലാ അനർത്ഥങ്ങളും നിർഭാഗ്യകരമായ

യാദൃച്ഛിക സംഭവങ്ങളോ റൂബാഷോവിനെപ്പോലുള്ള പ്രതിപക്ഷക്കാരുടെ പൈശാചികമായ കുത്തിത്തിരിപ്പുകൾ കൊണ്ടുണ്ടായവയോ ആണെന്ന് ആയാൾ വിശ്വസിക്കുന്നു. സ്വന്തം അറസ്റ്റാണെങ്കിൽ അതു് ഏതോ തെററിദ്ധാരണയുടെ ഫലമാണ്. 402-ന്റെ പുഷ്ക്കിൻതാടി അപ്രത്യക്ഷമായി. അയാൾക്കിപ്പോൾ മതാന്ധത നിറഞ്ഞ മിനുമിനുത്ത ഒരു മുഖമാണുള്ളതു്. അയാൾ തന്റെ അറ നിഷ്കർഷയോടെ ശുചിയാക്കുന്നു; നിയമങ്ങളെല്ലാം നിഷ്കൃഷ്ടമായി പാലിക്കുന്നു. അയാളുമായി തർക്കിച്ചിട്ടു പ്രയോജനമില്ല. ഈ വർഗ്ഗം പഠിക്കുകയില്ല; പക്ഷേ, ലോകവുമായിട്ടുള്ള ഏക കണ്ണി,—അതവസാനത്തേതുമായിരിക്കാം,—ഛേദിച്ചുകളയുന്നതു ബുദ്ധിശൂന്യമാണു്.

WHO? (ആരു്?)

സാവധാനത്തിൽ വളരെ വ്യക്തമായി റൂബോഷോവ് മുട്ടി. മറുപടി ചഞ്ചലമായും ഇടവിട്ടുമായിരുന്നു.

നിങ്ങൾക്കതറിഞ്ഞിട്ടെന്തു് കാര്യം?
ഇഷ്ടംപോലെ.

റൂബോഷോവ് മുട്ടി. ഏഴുനേററു് അറയിൽ നടക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സംഭാഷണം അവസാനിച്ചതായിട്ടാണദ്ദേഹം ഗണിച്ചതു്. പക്ഷേ, മുട്ടൽ പിന്നെയും തുടങ്ങി, ഉച്ചത്തിൽ മണിനാദംപോലെ. 402 ശബ്ദത്തിനു ശക്തികൂട്ടുവാൻവേണ്ടി ചെരുപ്പിലൊന്നു് ഊരിയെടുത്തുവെന്നു സ്പഷ്ടം.

ചക്രവർത്തി തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു നീണാൾ വാഴട്ടെ!

'ആങ്ഹാ, അതാണു കാര്യം,' റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. അപ്പോൾ യഥാർത്ഥത്തിലുള്ള പ്രതിവിപ്ലവകാരികൾ ഇന്നും ഉണ്ടു്. നമ്പർ വൺ തന്റെ പരാജയങ്ങളുടെ ഭാരം പേറുവാൻ കുരുതിയാടുകളായി മാത്രമേ അവർ അവശേഷിക്കുന്നുള്ളു എന്നാ

ണ്‍ റൂബാഷോവ് ഇതുവരെ ധരിച്ചിരുന്നതു്. പക്ഷേ, അതാ ഇരിക്കുന്നു; നമ്പര്‍ വണ്ണിന് ഒരു സാക്ഷിയെന്നോണം ശരീരവും രക്തവും ഉള്ള ഒരാള്‍ രാജാവു് വിജയിക്കട്ടെ എന്നലറിക്കൊണ്ടു്...

ആമേന്‍,

റൂബാഷോവ് ചിരിച്ചുകൊണ്ടു മുട്ടി. ഉത്തരംപെട്ടെന്നുണ്ടായി. അത്യുച്ചത്തില്‍,

പന്നി!

റൂബാഷോവ് അതു രസിക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണടയെടുത്തു്, ശബ്ദം മാററുവാന്‍വേണ്ടി അതിന്റെ ഫ്രെയിം കൊണ്ടു് അലസമായ രീതിയില്‍ മുട്ടി:

മനസ്സിലായില്ല.

402 കോപംകൊണ്ടു ലക്കുകെട്ടുവെന്നു തോന്നി. അയാള്‍,

പട്ടി

എന്നു മുട്ടി. പക്ഷെ, അവസാനത്തെ അക്ഷരം തെളിഞ്ഞില്ല. പെട്ടെന്നു് അയാളുടെ കോപം അടങ്ങി. അയാള്‍ മുട്ടി:

നിങ്ങളെ എന്തിനാണു തടവിലാക്കിയതു്?

എന്തൊരു ഹൃദ്യമായ ശ്രദ്ധാത്മകത...! 402-ന്റെ മുഖത്തിന് ഒരിക്കല്‍ക്കൂടി രൂപഭേദം സംഭവിച്ചു. അതു ചെറുപ്പക്കാരനായ ഒരു രാജഭടന്റേതായിത്തീര്‍ന്നു. സുന്ദരവും മൂഢവും. ചിലപ്പോള്‍ അയാള്‍ ഒരു ഒററക്കണ്ണട ധരിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. തന്റെ കണ്ണടകൊണ്ടു് റൂബാഷോവ് മുട്ടി,

രാഷ്ട്രീയാഭിപ്രായ ഭിന്നത.

അല്പം കഴിഞ്ഞു പരിഹാസപൂര്‍വ്വമായ ഒരുത്തരത്തിന് 402 തിരയുകയായിരിക്കും. അവസാനം അതുണ്ടാവുകയും ചെയ്തു:

ഭേഷ്! ചെന്നായ്ക്കള്‍ പരസ്പരം തിന്നുന്നു.

റൂബാഷോവ് ഉത്തരമൊന്നും കൊടുത്തില്ല. ഇത്തരം നേര

ബോക്കു് അദ്ദേഹത്തിന മതിയായി. പിന്നെയും സഞ്ചാരം തുട ങ്ങി. പക്ഷേ, 402–ലെ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ സംസാരത്തിനു് ആഗ്ര ഹിച്ചു. അയാൾ മുട്ടി,

റുബാഷോവ്.

എന്തു്? ഇതൊരു ചണ്ടാത്തത്തിൻെറ അട്ടത്തെന്തുന്നല്ലോ!

ശരി,

റുബാഷോവ് ഉത്തരംകൊടുത്തു. 402 പരുങ്ങുന്നതായിത്തോ ന്നി, എന്നിട്ട ദീർഘമായ ഒരു വാചകം,

എപ്പോഴാണു നിങ്ങൾ അവസാനമായി ഒരു സ്ത്രീ യുടെകൂടെ കിടന്നതു്?

തീർച്ചയായും 402-നു് കണ്ണടയുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടായി രിക്കാം അയാൾ മുട്ടുന്നതു്. നഗ്നമായ ആ കണ്ണ പിടയ്ക്കുന്നുണ്ടു്. റുബാഷോവിന വെറുപ്പു തോന്നിയില്ല. അയാൾ കപടനാട്യങ്ങ ളൊന്നും എടുക്കുന്നില്ലല്ലോ. രാജപക്ഷവിജ്ഞാപനങ്ങൾ മുട്ടുന്ന തിലും ഭേദമാണതു്. അല്പനേരം ആലോചിച്ചിട്ട റുബാഷോവ് മുട്ടി,

മൂന്നാഴ്ചമുമ്പു്

ഉടനെ മറുപടിയുണ്ടായി,

എല്ലാം വിവരിച്ചു പറയൂ.

അങ്ങനെയോ! അതല്പം കടന്ന കൈയാണു്. സംഭാഷണം നിറുത്തിക്കളയാനാണ റുബാഷോവിനാദ്യം തോന്നിയതു്. പ ക്ഷേ, 400-ാം നമ്പരും അതിനടുത്ത അറകളുമായും ബന്ധംവയ്ക്കു ന്നതിനു് 402 വളരെ പ്രയോജനപ്പെട്ടുമെന്നു റുബാഷോവ് ഓ ർമ്മിച്ചു. ഇടത്തുവശത്തുള്ള അറ വിജനമാണെന്നു വ്യക്തം. അവി ടെ ആ ചങ്ങല മുറിഞ്ഞുപോയി. റുബാഷോവ് തൻെറ തല ച്ചോറിൽ ചികഞ്ഞുനോക്കി. യുദ്ധത്തിനുമുമ്പു താൻ ഒരു വിദ്യാ ർത്ഥിയായിരുന്ന കാലത്തു കേട്ട ഒരു പാട്ടു് അദ്ദേഹത്തിനോർമ്മവ

ന്നു. ഏതോ നൃത്തശാലയിൽ കറുത്ത കാലുറയിട്ട ഫ്രഞ്ച് യുവതി കൾ ശൃംഗാരനൃത്തം നടത്തുമ്പോൾ കേട്ടതാണ്. ശാന്തനായി നിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടു് അയാൾ കണ്ണടകൊണ്ടു മുട്ടി,

ഷാമ്പെയിൻ ഗ്ലാസിലൊതുങ്ങുന്ന തൂവെള്ള മുല കൾ.......

അതായിരിക്കും ശരിയായ മട്ട് എന്നദ്ദേഹം ആശിച്ചു. അ ങ്ങനെന്നും തോന്നി, എന്തെന്നു വച്ചാൽ 402 മുട്ടി,

തുടരൂ. വിശദവിവരങ്ങൾ.

ഈ സമയംകൊണ്ടു് അയാൾ പിടയുന്ന വിരലുകളാൽ മീശ വലിച്ചുപറിക്കുന്നുണ്ടാകും. അഗ്രം വളഞ്ഞു് മുകളിലേയ്ക്കു നില്ക്കുന്ന ചെറിയ മീശയുണ്ട്, തീർച്ച. അയാളെ പിശാചു പി ടിക്കട്ടെ. അയാൾ മാത്രമാണ് ബന്ധം തരുന്ന കണ്ണി. അയാളെ പ്രസാദിപ്പിച്ചേ കഴിയൂ. ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ ഊണുമുറിയിൽ സം സാരിക്കാറുള്ളതു് എന്തിനെപ്പററിയാണ്? സ്ത്രീകളും കുതിരകളും. കണ്ണട തുടച്ചു് കൃത്യമായി മുട്ടി,

കുതിരയുടേതുപോലുള്ള തുടകൾ.

ക്ഷീണിച്ചു് അദ്ദേഹം നിറുത്തി. തന്റെ സർവ്വകഴിവുകളും പ്രയോഗിച്ചാലും ഇതിനപ്പുറം അദ്ദേഹത്തിനു പോകാൻ വയ്യാ. പക്ഷേ, 402 വളരെ സംതൃപ്തനായിരിക്കുന്നു.

നല്ല ചങ്ങാതി!

അയാൾ ഉന്മേഷപൂർവ്വം മുട്ടി. അയാൾ ഉറക്കെ ആർത്തുചിരി ക്കുന്നുണ്ടെന്നതിനു സംശയമില്ല. പക്ഷേ, ഒന്നും കേൾക്കാൻവയ്യാ. അയാൾ തുടയിലടിക്കുകയും മീശ പിരിക്കുകയും ചെയ്തു. പക്ഷേ, ഒന്നും കണ്ടുകൂടാ. ആ ഭിത്തിയുടെ അവ്യക്തമായ അശ്ലീലത റൂബാ ഷോവിനു് അസഹ്യമായിരുന്നു.

ഉം, തുടരൂ.

402 നിർബ്ബന്ധിച്ചു.

അതു വയ്യാ.

അത്രതന്നെ,

റൂബാഷോവ് മുട്ടി, ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ പശ്ചാത്തപിക്കയും ചെയ്തു. 402-നെ പിണക്കരുതു്. ഭാഗ്യവശാൽ 402 അത്ര വേഗം പിണങ്ങാൻ തയ്യാറായിരുന്നില്ല. വിടാതെ അയാൾ തൻെറ ഒററ ക്കണ്ണടകൊണ്ടു മുട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

ദയചെയ്തു് തുടരൂ, ദയചെയ്തു്.

അക്ഷരം എണ്ണേണ്ട ആവശ്യമില്ലാത്ത രീതിയിൽ റൂബാഷോ വിനു മുട്ടൽ വശമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. കേൾവികൊണ്ടുതന്നെ അ ദ്ദേഹത്തിനതു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞു. കൂടുതൽ ലൈംഗിക വിവരങ്ങൾക്കുവേണ്ടി 402 കെഞ്ചുന്നതിൻെറ സ്വരം തനിക്കു കേൾക്കാമെന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ആ അഭ്യർത്ഥന ആവർത്തിക്ക പ്പെട്ടു,

ദയവായി, ദയവായി........

402 തീർച്ചയായും ചെറുപ്പമാണു്. പഴയ സൈനിക കു ടുംബങ്ങളിലെവിടയോ ജനിച്ചു വിദേശത്തു വളന്നതാണു്. കള്ള പാസ്പോർട്ടുമായി നാട്ടിൽ തിരിച്ചെത്തി. ചിലപ്പോൾ ഭയങ്കര മായി സ്വയം ദോഷിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും. തീർച്ചയായും അയാൾ മീശ പിരിക്കുന്നുണ്ടു്. കണ്ണട പിന്നെയും മുഖത്തുവച്ചു നിരാശ യോടെ ഭിത്തിയിലേയ്ക്കു നോക്കുകയാണു്.

കുറെക്കൂടി. ദയചെയ്തു്, ദയചെയ്തു്,

മൂകമായി വെള്ളയടിച്ച ആ ഭിത്തിയിലേയ്ക്കു നോക്കുന്നു. നന വുകൊണ്ടു് അതിലുണ്ടായ പാടുകൾ ക്രമേണ ഷാമ്പെയിൻകോ പ്പമുലകളും കുതിരത്തുടകളുമുള്ള സ്ത്രീരൂപമായി മാറുകയാണു്.

കുറച്ചുകൂടി പറയൂ. ദയചെയ്തു്.

ചിലപ്പോൾ അയാൾ കട്ടിലിൽ കമഴ്ന്നുകിടന്നു കൈകൾ

തൊഴുതുപിടിച്ചിരിക്കയായിരിക്കും, റൊട്ടിവാങ്ങാൻനേരത്തു 407 കൈകൾ പിടിച്ചിരുന്നതുപോലെ.

ആ ആംഗ്യം തന്നിൽ ഉദിപ്പിച്ച സ്മരണ എന്തിനെപ്പററിയാണെന്ന് ഇപ്പോൾ റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. അഭ്യർത്ഥനാഭാവത്തിൽ നീട്ടപ്പെട്ട ആ മെലിഞ്ഞുണങ്ങിയ കൈകൾ. "മാതൃവിലാപചിത്രം."*

9

മാതൃവിലാപചിത്രം—തെക്കൻ ജർമ്മനിയിലെ ഒരു പട്ടണത്തിലുള്ള ചിത്രശാല. ഒരു തിങ്കളാഴ്ച വൈകുന്നേരം റൂബാഷോവും അദ്ദേഹം കാണാൻ വന്ന ഒരു ചെറുപ്പക്കാരനുമല്ലാതെ യാതൊരു ജീവിയും സ്ഥലത്തില്ല. അവരുടെ സംഭാഷണം നടന്നതു്, ഫ്ലെമിഷ് ചിത്രകാരന്മാർ നിർമ്മിച്ച ടൺകണക്കിനുള്ള കനത്ത സ്ത്രീ ശരീരങ്ങൾ തൂങ്ങുന്ന ഭിത്തികൾകൊണ്ടു ചുററിയ വിജനമായ ഒരു മുറിയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ കിടന്ന മൃദുലമായ സോഫായിൽ വച്ചാണു്. അതു് 1933-ൽ, ഭീകരഭരണത്തിന്റെ ആദ്യമാസങ്ങളിൽ റൂബാഷോവിനെ അറസ്ററു ചെയ്യുന്നതിനു് അല്പംമുമ്പായിരുന്നു. പ്രസ്ഥാനം പരാജയപ്പെട്ടിരുന്നു. അതിന്റെ അംഗങ്ങൾ നിയമഭ്രഷ്ടരായി; അവർ വേട്ടയാടപ്പെട്ടു; അടിച്ചു കൊല്ലപ്പെടുകയും ചെയ്തു. പാർട്ടി ഒരു രാഷ്ട്രീയസംഘടനയായി അവശേഷിച്ചില്ല; ആയിരം തലകളും കൈകളുമുള്ള രക്തപങ്കിലമായ ഒരു മാംസഖണ്ഡം മാത്രമായി അതു്. മനുഷ്യരുടെ നഖങ്ങളും തലമുടിയും മരണത്തിനുശേഷവും വളരുന്നതുപോലെ, മൃതമായ പാർട്ടിയുടെ ഒററയൊററ അണുക്കളിലും അംഗങ്ങളിലും, പേശികളിലും

* ക്രിസ്തുവിന്റെ ശരീരം മടിയിൽ വച്ചുകൊണ്ടു് കന്യകമറിയം വിലപിക്കുന്ന ചിത്രം.

ചലനം പിന്നീടും ഉണ്ടായിരുന്നു. അത്യാഹിതത്തെ അതിജീവിച്ച് അണ്ടർഗ്രൗണ്ടിൽ ഗൂഢാലോചന തുടരുന്ന ചെറുസംഘങ്ങൾ നാട്ടിലെയുണ്ടായിരുന്നു. അവർ നിലയറകളിലും, കാട്ടുകളിലും, തീവണ്ടിയാപ്പീസ്, കാഴ്ചബംഗ്ലാവുകൾ, ജിംഖാനാകൾ മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിലും വച്ചു കൂടിക്കണ്ടു. താമസസ്ഥലങ്ങളും പേരും വേഷവും എല്ലാം അവർ തുടർച്ചയായി മാറിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവർക്കു പരസ്പരം അവരുടെ ജ്ഞാനസ്നാനനാമധേയം മാത്രമേ അറിയൂ. ആരും ആരുടെയും മേൽവിലാസം ചോദിച്ചതുമില്ല. ഓരോരുത്തനും തന്റെ ജീവൻ മററവനെ ഏല്പിച്ചുകൊടുത്തു. മററവനെ ഒരിഞ്ചുപോലും വിശ്വസിച്ചുമില്ല. അവർ മരിച്ചിട്ടില്ലെന്നു മററുള്ളവരെയും തങ്ങളെത്തന്നെയും ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിക്കുന്ന ലഘുലേഖകൾ അവർ അച്ചടിച്ചു. നഗരപ്രദേശങ്ങളിലുള്ള ഇടുങ്ങിയ തെരുവുകളിൽക്കൂടി രാത്രികാലങ്ങളിൽ അവർ ഒളിച്ചു നടന്നു, ഭിത്തികളിലെല്ലാം പഴയ മുദ്രാവാക്യങ്ങൾ എഴുതിവച്ചു, അവർ മരിച്ചിട്ടില്ലെന്നു തെളിയിക്കുവാൻവേണ്ടിത്തന്നെ. അതിനുവേണ്ടിത്തന്നെ പ്രഭാതത്തിനുമുമ്പ് അവർ ഫാക്ടറി പുകക്കുഴലുകളുടെ മുകളിൽക്കയറി ആ പഴയ കൊടി കെട്ടി. ചുരുക്കംപേർ മാത്രമേ ആ ലഘുലേഖകൾ കണ്ടുള്ളു: അവർതന്നെ മരിച്ചവരിൽ നിന്നുള്ള സന്ദേശം കണ്ടു ഭയന്നു വിറച്ച് ഉടൻതന്നെ അവ എറിഞ്ഞുകളയുകയും ചെയ്തു. കോഴി കൂകുമ്പോഴേയ്ക്കും ഭിത്തിയിലെ മുദ്രാവാക്യങ്ങൾ അപ്രത്യക്ഷമാകും. പുകക്കുഴലുകളിൽനിന്നു കൊടികൾ വലിച്ചു താഴ്ത്തും. പക്ഷേ, അവയെല്ലാം പിന്നെയും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടും. എന്തെന്നാൽ "അവധിയെടുത്ത ശവങ്ങൾ" എന്നു സ്വയം വിളിക്കുന്ന ചെറുസംഘങ്ങൾ നാട്ടിലെയുണ്ടായിരുന്നു. അവർക്ക് അപ്പോഴും ജീവനുണ്ടെന്നു തെളിയിക്കാൻവേണ്ടിത്തന്നെ അവർ ജീവിതം ഉഴിഞ്ഞുവച്ചു.

അവർ തമ്മിൽ ബന്ധമൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. പാർട്ടിയുടെ നാഡിഞരമ്പുകളെല്ലാം തകർന്നുപോയിരുന്നു. ഓരോ സംഘവും

ഒററപ്പെട്ടു നിന്നു. ക്രമേണ അവർ കൈകൾനീട്ടി തപ്പിത്തടയാൻ തുടങ്ങി. വിദേശത്തുനിന്നു് മാന്യന്മാരായ വാണിജ്യപ്രതിനിധികൾ വരാൻ തുടങ്ങി, കള്ളപാസ്പോർട്ടുകളും കള്ളറകളുള്ള പെട്ടികളുമായി. അവരാണു കൂറിയർമാർ—സന്ദേശവാഹികൾ. സാധാരണയായി അവർ പിടിക്കപ്പെട്ടു, മർദ്ദിക്കപ്പെട്ടു, അതിനു ശേഷം ശിരച്ഛേദം ചെയ്യപ്പെട്ടു. വേറെ ആളുകൾ ആ സ്ഥാനത്തു വന്നു. പാർട്ടി മൃതമായിത്തന്നെയിരുന്നു. അതിനു ശ്വസിക്കാനോ ചലിക്കാനോ കഴിഞ്ഞില്ല. പക്ഷേ, നഖവും തലമുടിയും തളർന്നുകൊണ്ടേയിരുന്നു. വിദേശത്തുള്ള നേതാക്കന്മാർ അതിന്റെ ശരീരത്തിൽക്കൂടി വിദ്യുത്പ്രവാഹങ്ങൾ അയച്ചു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് അതിന്റെ അംഗങ്ങൾ പിടയുകയും ചലിക്കുകയും ചെയ്തു.

മാതൃവിലാപം........റൂബാഷോവ് 402–നെ മറന്നു പഴയതുപോലെ ആറരച്ചുവടുവീതം നടക്കാൻ തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം പിന്നെയും പോളീഷും പൊടിയുംമണക്കുന്ന ആ ചിത്രശാലയിലെ വട്ടസോഫയിലെത്തി. അദ്ദേഹം റെയിൽവേസ്റ്റേഷനിൽ നിന്നു് നിർദ്ദിഷ്ടമായ സന്ദർശനസ്ഥലത്തേയ്ക്കു നേരിട്ടു വരികയാണു്. വന്നെത്തിയതു് അല്പം നേരത്തേയായിപ്പോയി. തന്നെ ആരും കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടില്ലെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു മിക്കവാറും തീർച്ചയുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സൂട്ട്കേസ് പെട്ടിമുറിയിലിരിക്കുന്നു. ഒരു ഡച്ചുകമ്പനിയുടെ നവീനരീതിയിലുള്ള ദന്തവൈദ്യോപകരണങ്ങളാണതിലുള്ളതു്. ചുമരിൽ തൂങ്ങുന്ന തടിച്ച മാംസഖണ്ഡങ്ങളെ തന്റെ കണ്ണടയിൽക്കൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു് സോഫായിലിരുന്നു് അദ്ദേഹം കാത്തു.

റിച്ചാർഡ് എന്നു പേരായ ആ ചെറുപ്പക്കാരൻ പട്ടണത്തിലെ പാർട്ടിയുടെ സെല്ലിന്റെ നേതാവായിരുന്നു. അയാൾ അല്പം താമസിച്ചാണെത്തിയതു്. അവർ തമ്മിൽ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. ശൂന്യമായ രണ്ടു മുറികളിൽക്കൂടി കടന്നതിനു ശേഷമാണു് അയാൾ റൂബാഷോവിനെ കണ്ടതു്. റൂബാഷോവിന്റെ മടിയിൽ

ഒരു പുസ്തകം കിടന്നിരുന്നു—ഗെഥേയുടെ ഫൗസ്റ്റ് (റിക്ലാമിന്റെ യൂണിവേഴ്സൽ പതിപ്പ്). യുവാവ് പുസ്തകം കണ്ടു. ധൃതിയോടെ ചുററും നോക്കി. എന്നിട്ട് റൂബാഷോവിനടുത്ത് സോഫയിൽ ഇരുന്നു. അയാൾക്ക് അല്പം നാണമുണ്ടായിരുന്നു. സോഫയുടെ വക്കിലാണ് ഇരുന്നത്, റൂബാഷോവിൽനിന്ന് ഏതാണ്ടു രണ്ടടി അകലെ തൊപ്പി മടിയിൽ വച്ചുകൊണ്ടു്. അയാൾ ഒരു കൊല്ലനാണ്. കറുത്തഞായറാഴ്ചവേഷമാണു ധരിച്ചിരുന്നത്. കൊല്ലന്റെ വേഷം ഒരു ചിത്രാലയത്തിൽ നോട്ടവസ്തുവായിത്തീരുമെന്ന് അയാൾക്കറിയാം.

"ഉം?" അയാൾ പറഞ്ഞു: "താമസിച്ചുപോയതു ക്ഷമിക്കണം."

"ശരി," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ആദ്യമായി നമുക്കു നിങ്ങളുടെ ആളുകളാരൊക്കെയെന്നു നോക്കാം. നിങ്ങളുടെ കൈവശം ലിസ്ററുണ്ടോ?"

റിച്ചാർഡ് എന്ന യുവാവ് നിഷേധരൂപത്തിൽ തലകുലുക്കി. "ഞാൻ ലിസ്ററുകൾ കൊണ്ടുനടക്കാറില്ല. അതെല്ലാം എന്റെ തലയ്ക്കകത്താണ്. മേൽവിലാസവും മററും."

"ശരി," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "പക്ഷേ, അവർ നിങ്ങളെ പിടിച്ചാലോ?"

"അതിനു വഴിയുണ്ട്," റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു: "ഞാൻ അന്നിയുടെ കൈയിൽ ഒരു ലിസ്ററു കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്. അന്നി എന്റെ ഭാര്യയാണെന്നറിയാമല്ലോ?"

അയാൾ സംസാരം നിറുത്തി. കഴുത്തിലെ മുഴ മുകളിലേയ്ക്കും താഴേയ്ക്കും ചലിച്ചു. ആദ്യമായി അയാൾ റൂബാഷോവിന്റെ മുഖത്തു നോക്കി. അയാളുടെ കണ്ണുകൾ കലങ്ങിയിരിക്കുന്നതായി റൂബാഷോവു കണ്ടു. ചുവന്ന ഞരമ്പുകൾ അയാളുടെ ഉന്തിയ മിഴികൾക്കു മുകളിൽ വല കെട്ടിയിരുന്നു. വിശേഷവസ്ത്രങ്ങളണിഞ്ഞിരുന്നതെങ്കിലും മുഖം ശരിയായി ക്ഷൗരം ചെയ്തിട്ടുണ്ടായി

രുന്നില്ല. “അന്നിയെ കഴിഞ്ഞ രാത്രി അറസ്റ്റ് ചെയ്തു.” അയാൾ റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ നോക്കി. സെൻട്രൽകമ്മററിയുടെ കൂറിയറായ അദ്ദേഹം എന്തെങ്കിലും അത്ഭുതം പ്രവർത്തിച്ച് അയാളെ സഹായിക്കുമെന്ന ബാലിശവും മൂഢവുമായ ആശ അയാളുടെ കണ്ണുകളിൽ തെളിഞ്ഞു കണ്ടു.

“ആങ്ഹാ!” റൂബാഷോവ് മറുപടി പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടു കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചു. “അപ്പോൾ ലിസ്റ്റ് മുഴുവനും പോലീസിന്റെ കൈവശമായി, അല്ലേ?”

“ഇല്ല,” റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു. അവളുടെ സഹോദരി വീട്ടിലുണ്ടായിരുന്ന സമയത്താണ് അറസ്റ്റ് നടന്നത്. അവൾ അത് എങ്ങനെയോ സഹോദരിയുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തു. അവരുടെ കൈയിൽ അതു സുരക്ഷിതമാണെന്നറിയാമല്ലോ? അവരെ ഒരു പോലീസുകാരനാണു വിവാഹം ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. പക്ഷേ, അവർ നമ്മുടെ കൂടെയാണ്.”

“ശരി,” റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: “നിങ്ങളുടെ ഭാര്യയെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യുമ്പോൾ നിങ്ങളെവിടെയായിരുന്നു?”

“സംഭവമിങ്ങനെയാണ്,” റിച്ചാർഡ് തുടങ്ങി: “ഞാൻ എന്റെ വീട്ടിൽ കിടന്നുറങ്ങിയിട്ടു മാസം മൂന്നായി. അറിയാമല്ലോ? എനിക്കു പരിചയമുള്ള ഒരു സിനിമാ ഓപ്പറേററുണ്ട്. സിനിമാ കഴിയുമ്പോൾ എനിക്കയാളുടെ കാബിനിൽ പോയി കിടക്കാം. തെരുവിൽനിന്നു നേരെ, തീപിടുത്തമുണ്ടായാൽ രക്ഷപെടാനുള്ള ഗോവണിയിൽക്കൂടി നേരെ അകത്തു കടക്കാം. സൗജന്യമായി സിനിമയും കാണാം....” അയാൾ അല്പം നിറുത്തി, ശ്വാസം നേരെ വിട്ടു. “എന്റെ ചങ്ങാതി, അന്നിക്കു ഫ്രീപാസു കൊടുക്കും. സിനിമാ കഴിയാറാകുമ്പോൾ അവൾ ഓപ്പറേററിംഗ്റൂമിന്റെ നേരെ നോക്കും. അവൾക്കെന്നെ കാണാൻ വയ്യാ. പക്ഷേ, തിരശീലയിൽ വളരെ പ്രകാശമുള്ള സമയങ്ങളിൽ എനിക്കവളെ വ്യക്തമായിക്കാണാം....”

അയാൾ നിറുത്തി. അയാളുടെ എതിരേ ഒട്ടക്കത്തെ ന്യായവിധിയുടെ ഒരു ചിത്രം തൂങ്ങുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ചുരുണ്ട തലമുടിയും ഉരുണ്ട നിതംബവുമുള്ള മാലാഖക്കുട്ടികൾ ഇടിവെട്ടിത്തകർക്കുന്ന ആകാശത്തിലേയ്ക്കു പറന്നു കയറുന്നു, കാഹളങ്ങളും ഊതിക്കൊണ്ട്. റിച്ചാർഡിൻെറ ഇടത്തുവശത്തായി ഒരു ജർമ്മൻ മഹാചിത്രകാരൻെറ രേഖാചിത്രം തൂങ്ങുന്നു. അതിൻെറ ഒരംശം മാത്രമേ റൂബാഷോവിനു കാണാൻ പാടുള്ളു. ബാക്കിയെല്ലാം സോഫയുടെ മെത്തവെച്ച ചാരും റിച്ചാർഡിൻെറ തലയുംകൊണ്ടു മറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. 'മാതാവി'ൻെറ ശോഷിച്ച കരങ്ങൾ മുകളിലേയ്ക്കു വളഞ്ഞു് ഒരു കോപ്പയുടെ ആകൃതിയിലായിരുന്നു. ആകാശത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗം സമാന്തരമായ കുറെ വരകൾകൊണ്ടു് ചിത്രീകരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. റിച്ചാർഡ് സംസാരിക്കുമ്പോൾ അല്പം കുനിഞ്ഞു് ചുവന്ന കഴുത്തും തലയും നിശ്ചലമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ആ ചിത്രത്തിൻെറ ബാക്കി ഭാഗങ്ങൾ ദൃശ്യമായില്ല.

"ആങ്ഹാ!" റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഭാര്യയ്ക്കെന്തു പ്രായമുണ്ടു്?"

"പതിനേഴ്," റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു.

"ആങ്ഹാ! നിങ്ങൾക്കോ?"

"പത്തൊമ്പതു്," റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു.

"കുട്ടികളുണ്ടോ?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു. എന്നിട്ട് തല മുന്നോട്ടുനീട്ടി. പക്ഷേ, ചിത്രത്തിൻെറ ശിഷ്ടഭാഗങ്ങൾ കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

"അടുത്തതു് വരാറായി," റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു. അയാൾ നിശ്ചലനായി, ഈയത്തിൽ വാർത്തെടുത്തതുപോലെ ഇരുന്നു.

അല്പനേരം കഴിഞ്ഞു് റിച്ചാർഡ് പാർട്ടിയംഗങ്ങളുടെ ലിസ്റ്റ് ഉരുവിടുന്നതു് റൂബാഷോവ് ശ്രദ്ധിച്ചു. ഏതാണ്ടു് മുപ്പതു പേരോളം വരുന്ന ഒരു പട്ടിക. അദ്ദേഹം ചില ചോദ്യങ്ങൾ

ചോദിക്കുകയും ചിലരുടെ മേൽവിലാസം ആ ഡച്ചുകമ്പി നിയുടെ ഓർഡർബുക്കിൽ കുറിച്ചെടുക്കുകയും ചെയ്തു. ടെല ഫോൺഡയറക്ടറിയിൽനിന്ന് സ്ഥലത്തെ ദന്തവൈദ്യന്മാരുടേയും പ്രമാണിമാരുടെയും മേൽവിലാസങ്ങൾ കുറിച്ചിട്ടിരുന്നതിനിട യിൽ വെറുതേയിട്ടിരുന്ന സ്ഥലത്താണവ കുറിച്ചത്. അതെല്ലാം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു:

"സഖാവേ, ഇനി ഞങ്ങളുടെ പ്രവർത്തനത്തെപ്പററി ഒരു ചെ റിയ റിപ്പോർട്ടു തന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്."

"ശരി," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ഞാൻ കേൾക്കാം."

റിച്ചാർഡ് റിപ്പോർട്ടു കൊടുത്തു. അയാൾ അല്പം മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞ് ആ സോഫയിൽ റൂബാഷോവിൽനിന്ന് രണ്ടടി അക ലെ ഇരിക്കുകയാണ്. കൈകൾ മുട്ടിന്മേൽ വച്ചിരിക്കുന്നു. സംസാ രിക്കുമ്പോൾ അയാൾ ഒരിക്കലെങ്കിലും സ്ഥലം മാറിയില്ല. പുക ക്കുഴലുകളിലെ കൊടിയെപ്പററിയും, ചുമരിലെഴുത്ത്, കക്കൂസു മുറി യിൽ ഇടാറുള്ള ലഘുലേഖകൾ എന്നിവയെപ്പററിയും അയാൾ പറഞ്ഞു—എല്ലാം ഒരു കണക്കപ്പിള്ളയെപ്പോലെ നിർവികാ രമായി. അയാളുടെ എതിരേ കാഹളമൂതുന്ന മാലാഖക്കുട്ടികൾ കൊടുങ്കാററിലേയ്ക്കു പറന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. പുറകിൽ കന്യകമറിയ ത്തിൻെറ മെലിഞ്ഞ കൈകൾ ആകാശത്തിലേയ്ക്കുയർന്നു. നാലു വ ശത്തുമുള്ള ചുമരുകളിൽനിന്ന് രാക്ഷസീയമായ മുലകളും, തുടക ളും, നിതംബങ്ങളും അവരെ തുറിച്ചുനോക്കി.

ഷാമ്പെയിൻ കോപ്പകളിലൊതുങ്ങുന്ന മുലകൾ റൂബാഷോ വിൻെറ മനസ്സിലുദിച്ചു. അറയുടെ ജന്നലിൽനിന്നു മൂന്നാമത്തെ കറുത്ത ഇഷ്ടികയിൽ അദ്ദേഹം നില്ക്കുകയാണ്. 402 മുട്ടുന്നുണ്ടോ എന്നറിയാൻ അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിക്കുകയാണ്. യാതൊരു ശബ്ദവും കേൾക്കാനില്ല. റൂബാഷോവ് ഒററുദ്വാരത്തിനടുത്തുചെന്ന്, റൊ ട്ടിക്ക് കൈനീട്ടിയ 407-ൻെറ അറയിലേയ്ക്കു നോക്കി. ചെറിയ കറുത്ത ഒററുദ്വാരമുള്ള 407-ൻെറ ചാരനിറത്തിലുള്ള ഉരുക്കു വാ

തിൽ അദ്ദേഹം കണ്ടു. പതിവുപോലെ വൈദ്യുതദീപങ്ങൾ അകണത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്നുണ്ട്. എല്ലാം ശൂന്യവും നിശ്ശബ്ദവും. ആ വാതിലുകൾക്കപ്പുറം മനുഷ്യജീവികൾ ജീവിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വിശ്വസിക്കാൻ പ്രയാസം.

റിച്ചാർഡ് റിപ്പോർട്ടു കൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്നതിനിടയിൽ റൂബാഷോവ് അയാളെ തടസ്സപ്പെടുത്തിയില്ല. കഴിഞ്ഞ അത്യാഹിതത്തിനുശേഷം റിച്ചാർഡ് പണിപ്പെട്ടു ശേഖരിച്ച മുപ്പതാളുകളിൽ പതിനേഴേ ബാക്കിയുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. രണ്ടുപേർ—ഒരു ഫാക്ടറിത്തൊഴിലാളിയും ഭാര്യയും—അറസ്റ്റിന് ആൾ വന്നപ്പോൾ ജന്നലിൽക്കൂടി താഴെച്ചാടി മരിച്ചു. ഒരാൾ പാർട്ടി ഉപേക്ഷിച്ച് പട്ടണത്തിൽനിന്നു പോയി അപ്രത്യക്ഷനായി. രണ്ടുപേർ പോലീസ് ഒററുകാരാണെന്നു സംശയിക്കപ്പെടുന്നു, നല്ല ഉറപ്പില്ലെങ്കിലും. മൂന്നുപേർ സെൻട്രൽകമ്മററിയുടെ നയത്തോടു പ്രതിഷേധിച്ചു പാർട്ടി വിട്ടുപോയി. അവരിൽ രണ്ടുപേർ ഒരു പുതിയ പ്രതിപക്ഷഗ്രൂപ്പ് സ്ഥാപിച്ചു. മൂന്നാമത്തെയാൾ മിതവാദികളോടു ചേർന്നു. അഞ്ചുപേർ തലേന്നുരാത്രി അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടു—അവരിൽ അന്നിയും ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ അഞ്ചിൽ രണ്ടുപേരെങ്കിലും മരിച്ചുകഴിഞ്ഞുവെന്നു തീർച്ച. അങ്ങനെ പതിനേഴുപേർ ശേഷിച്ചു. അവർ ലഘുലേഖ വിതരണം ചെയ്കയും ഭിത്തിയിലെഴുതുകയും ചെയ്യുവന്നു.

വ്യക്തിബന്ധങ്ങൾ, നയപരിപാടികൾ എന്നിവയിൽ പ്രധാനമായവയെല്ലാം റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലാകത്തക്ക രീതിയിൽ വളരെ വിസ്തരിച്ചാണു റിച്ചാർഡ് സംസാരിച്ചതു്. സെൻട്രൽകമ്മററിയുടെ ചാരൻ അവരുടെ കൂട്ടത്തിലുണ്ടെന്നും അയാൾ റൂബാഷോവിനു മിക്ക വിവരങ്ങളും നൽകിയിട്ടുണ്ടെന്നും റിച്ചാർഡിനറിവില്ലായിരുന്നു. തന്റെ ചങ്ങാതിയായ സിനിമാ ഓപ്പറേററാണ് ഈ ചാരനെന്നോ, അയാളും തന്റെ ഭാര്യ അന്നിയുമായി ദീർഘകാലത്തെ രഹസ്യവേഴ്ചയുണ്ടെന്നോ റിച്ചാർഡറിഞ്ഞി

ന്നില്ല. ഇതൊന്നും റിച്ചാർഡറിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും റൂബാഷോവിനറിയാം. പ്രസ്ഥാനം തകർന്നുവീണു കിടക്കുകയാണ്. എങ്കിലും അതിന്റെ രഹസ്യാന്വേഷണ നിയന്ത്രണവകുപ്പു പ്രവർത്തിക്കുന്നുണ്ട്. പ്രവർത്തിക്കുന്ന ഏകവിഭാഗം അതാണെന്നുതന്നെ പറയാം. റൂബാഷോവ് ആ വിഭാഗത്തിന്റെ തലവനാണ്. പെരുനാൾ വേഷത്തിൽവന്ന ആ കാളക്കഴുത്തുകാരൻ യുവാവിന് അതൊന്നുമറിഞ്ഞുകൂടാ. അന്നി അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടെന്നും ആരെങ്കിലും ഭിത്തിയിലെഴുതുകയും ലഘുലേഖ വിതരണം ചെയ്യുകയും വേണമെന്നും അയാൾക്കറിയാം. റൂബാഷോവ് സെൻട്രൽകമ്മററിയിൽനിന്നു വന്ന ആളാണെന്നും അദ്ദേഹത്തെ സ്വന്തം പിതാവിനെപ്പോലെ വിശ്വസിക്കണമെന്നും അറിയാം. പക്ഷേ, ഈ വികാരം പുറത്തു കാണിക്കുകയോ ബലഹീനത പ്രകടിപ്പിക്കയോ ചെയ്തുകൂടാ. എന്തെന്നാൽ കാരുണ്യവും വികാരവും ഉള്ളവർ ഉദ്ദേശ്യത്തിനുതകുകയില്ല. അവർ തള്ളിമാററപ്പെട്ടും, പ്രസ്ഥാനത്തിനു പുറത്തേയ്ക്ക്—ഏകാന്തതയിലേയ്ക്കും നിത്യാന്ധകാരത്തിലേയ്ക്കും.

പുറത്ത്, ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി കാലടികൾ അടുത്തുവരുന്നുണ്ട്. റൂബാഷോവ് വാതില്ക്കലേയ്ക്കുപോയി, കണ്ണട ഊരിവച്ച് ഒററദ്വാരത്തിൽക്കൂടി നോക്കി. തോലുകൊണ്ടുള്ള തോക്കുബെൽററു ധരിച്ച രണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ ഒരു കൃഷിക്കാരൻ യുവാവിനെ കൊണ്ടുവരികയാണ്. അവരുടെ പുറകെ താക്കോൽ കൂട്ടവുമായി ആ കിഴവൻ വാർഡറുമുണ്ട്. കൃഷിക്കാരന്റെ ഒരു കണ്ണു കലങ്ങിയിരിക്കുന്നു; മേൽചുണ്ടിൽ ഉണങ്ങിയ രക്തമുണ്ട്. കടന്നുപോകുമ്പോൾ കുപ്പായക്കൈകൊണ്ട് അയാൾ മുഖം തുടച്ചു. അയാളുടെ മുഖം പരന്നതും വികാരശൂന്യവുമാണ്. ഇടനാഴിയിൽ കുറേക്കൂടി ചെന്ന് റൂബാഷോവിന്റെ ദൃഷ്ടിക്കപ്പുറം ഒരു വാതിൽ തുറന്നു. അടയുകയും ചെയ്തു. അതുകഴിഞ്ഞ് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും വാർഡറും തിരിച്ചുപോയി.

റൂബാഷോവ് അറയിൽ അങ്ങുമിങ്ങും നടന്നു. താൻ റിച്ചാർഡിനടുത്തു് ആ വട്ടസോഫായിൽ ഇരിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. യുവാവിന്റെ റിപ്പോർട്ട് മുഴുവനും കഴിഞ്ഞപ്പോഴുണ്ടായ നിശ്ശബ്ദത അദ്ദേഹം ഒരിക്കൽകൂടി കേട്ടു. റിച്ചാർഡ് അനങ്ങിയില്ല. കൈകൾ കാൽമുട്ടുകളിൽവച്ചു് അയാൾ കാത്തു. കുമ്പസാരം കഴിഞ്ഞു പാപപൊറുതിക്കായി കാത്തിരിക്കുന്നവനെപ്പോലെ അയാളിരുന്നു. കുറെനേരത്തേയ്ക്കു റൂബാഷോവ് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അതു കഴിഞ്ഞു പറഞ്ഞു:

"ശരി. അത്രമാത്രം?"

ആ ചെറുപ്പക്കാരൻ തലകുലുക്കി. അയാളുടെ തൊണ്ടമുഴ മുകളിലേയ്ക്കും താഴോട്ടും മാറിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

"നിങ്ങളുടെ റിപ്പോർട്ടിൽ പലതും വ്യക്തമല്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ തന്നെയുണ്ടാക്കിയ ലഘുലേഖകളെപ്പററി നിങ്ങൾ ആവർത്തിച്ചു പറഞ്ഞു. അവയെപ്പററി ഞങ്ങൾക്കറിയാം. അവ ശക്തിയായ വിമർശനമർഹിക്കുന്നു. അവയിലെ പല പദപ്രയോഗങ്ങളും പാർട്ടിയ്ക്കു് അംഗീകരിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ല."

റിച്ചാർഡ് ഭയന്നു വിറച്ചു റൂബാഷോവിന്റെ നേരേ നോക്കി. അയാളുടെ മുഖം ചുവന്നു. അയാളുടെ മുഖത്തെ തൊലി ഉഷ്ണിക്കുന്നതും കണ്ണിലെ ഞരമ്പുവലയുടെ ചുവപ്പു വർദ്ധിക്കുന്നതും അദ്ദേഹം കണ്ടു.

"നേരേമറിച്ചു്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങൾ പതിവായി ഞങ്ങളുടെ അച്ചടിച്ച ലഘുലേഖകൾ നിങ്ങൾക്കയച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അക്കൂട്ടത്തിൽ പാർട്ടിപ്പത്രത്തിന്റെ ചെറിയ പതിപ്പും. അതെല്ലാം നിങ്ങൾക്കു കിട്ടിയിരിക്കുമല്ലോ?"

റിച്ചാർഡ് തല കുലുക്കി. മുഖത്തെ ഉഷ്ണം മാറിയില്ല.

"പക്ഷെ, ഞങ്ങളയച്ച സാധനങ്ങൾ നിങ്ങൾ വിതരണം ചെയ്തില്ല. അക്കാര്യം നിങ്ങളുടെ റിപ്പോർട്ടിൽ സൂചിപ്പിക്കപോലും ചെയ്തിട്ടില്ല. അതിനുപകരം പാർട്ടിയുടെ നിയന്ത്രണമോ അ

ധികാരമോ കൂടാതെ, നിങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിയ ലഘുലേഖകൾ മാത്രം നിങ്ങൾ വിതരണം ചെയ്തു."

"പ്—പക്ഷേ, മററു വഴിയില്ലായിരുന്നു." വളരെ വിഷമിച്ചു റിച്ചാർഡ് ഒരു തരത്തിൽ പറഞ്ഞൊപ്പിച്ചു. റൂബാഷോവ് കണ്ണടയിൽക്കൂടി ആ ചെറുപ്പക്കാരനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. അയാൾക്കു വിക്കുള്ളതായി അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നില്ല. 'വിചിത്രമായിരിക്കുന്നു,' അദ്ദേഹം സ്വയം ചിന്തിച്ചു. രണ്ടാഴ്ചയ്ക്കുള്ളിൽ ഇതു മൂന്നാമത്തെ ആളാണ്. നമ്മുടെ പാർട്ടിയിൽ ഇത്തരം കുറവുകളുള്ളവർ വളരെയുണ്ട്. നാം പ്രവർത്തിക്കുന്ന പ്രത്യേക പരിതഃസ്ഥിതികളുടെ ഫലമായിരിക്കാം അത്—അതോ, ഇനി ഈ പ്രസ്ഥാനം അംഗഭംഗമുള്ളവരെ തന്നെ തിരഞ്ഞു പിടിക്കുന്നുണ്ടോ?........"

"സഖാവ് മ്—മനസ്സിലാക്കണം," റിച്ചാർഡ് വളരെ ക്ലേശിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു, "നിങ്ങളുടെ ലഘുലേഖകളുടെ സമ്പ്രദായം ശരിയായിരുന്നില്ല. അതു്—അ്—അ്—അതു്...."

"ശാന്തമായി സംസാരിക്കു," റൂബാഷോവ് പെട്ടെന്നു കർക്കശമായി പറഞ്ഞു: "വാതിലിനു നേരേ തിരിഞ്ഞുനോക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യ്."

നിലവിലുള്ള ഭരണത്തിൻെറ അംഗരക്ഷകസേനയുടെ കറുപ്പു യൂണിഫാറംധരിച്ച ഒരു പൊക്കം കൂടിയ യുവാവ് കൂട്ടുകാരിയുമായി മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. പെണ്ണു വെളുത്ത ഒരു തടിച്ചിയാണ്. അയാളുടെ കൈ അവളുടെ വിസ്താരമേറിയ അരക്കെട്ടിനെ ചുററിയിരിക്കുന്നു. അവളുടെ കൈ അയാളുടെ തോളത്തും. അവർ റൂബാഷോവിനെയും കൂട്ടുകാരനെയും ശ്രദ്ധിച്ചേയില്ല. അവർ കാഹളം വിളിക്കുന്ന മാലാഖമാരുടെ ചിത്രം നോക്കിനിന്നു. അവർ സോഫയുടെ നേരേ പുറം തിരിഞ്ഞാണു നിന്നതു്.

"സംസാരം തുടരൂ," റൂബാഷോവ് ശാന്തമായി പതുക്കെപ്പറഞ്ഞു. അതോടൊപ്പം പോക്കററിൽനിന്നു സിഗററുകേസ്

പുറത്തേയ്ക്കോട്ടുക്കുകയും ചെയ്തു. കാഴ്ചബംഗ്ലാവുകളിൽ പുകവലിച്ചുകൂടെന്ന് ഉടൻതന്നെ ഓർമ്മിച്ച് അദ്ദേഹം സിഗററുകേസ് തിരിയെ നിക്ഷേപിച്ചു. യുവാവ് വൈദ്യുതാഘാതമേററതുപോലെ സ്തംഭിച്ച് ആഗതരെ മിഴിച്ചുനോക്കി. "തുടന്നു സംസാരിക്കൂ." അക്ഷോഭ്യനായി റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "കുട്ടിയായിരുന്നപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു വിക്കുണ്ടായിരുന്നോ? ഉത്തരം പറയൂ, അങ്ങോട്ടു നോക്കണ്ട."

"ച്—ച്—ചിലപ്പോൾ," വളരെ വിഷമിച്ചു റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞൊപ്പിച്ചു.

ആ രണ്ടുപേരും ചിത്രങ്ങളുടെ നിരയ്ക്കൂട്ടത്തുകൂടി കടന്നുപോയി. വളരെ തടിച്ച ഒരു സ്ത്രീ നഗ്നയായി സാററിൻകിടക്കയിൽ കിടക്കുന്ന ചിത്രത്തിനു മുമ്പിൽ അവർ നിന്നു. പുരുഷൻ എന്തോ ഫലിതം പറഞ്ഞതുകൊണ്ടായിരിക്കാം യുവതി കിളുകിളെ ചിരിച്ചു, സോഫയിലിരിക്കുന്നവരെ ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചു. അവർ മുന്നോട്ടു നടന്നു, ചത്ത പക്ഷികളും, കായ്കനികളുംഉള്ള ഒരു 'നിശ്ചലജീവിത' ചിത്രത്തിനടുത്തേയ്ക്ക്.

"ന—ന—നമുക്കു പോകണ്ടേ?" റിച്ചാർഡ് ചോദിച്ചു

"വേണ്ട," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ എഴുന്നേററാൽ ആ ചെറുപ്പക്കാരൻെറ അമ്പരപ്പ് ശ്രദ്ധാവിഷയമാകുമെന്നദ്ദേഹം ഭയന്നു. "അവർ വേഗം പോകും. വിളക്കു നമ്മുടെ പിൻവശത്താണ്. അവർക്കു നമ്മുടെ മുഖം വ്യക്തമായി കണ്ടുകൂടാ. സാവധാനത്തിൽ ദീർഘമായി ശ്വാസം വലിക്കുക, പലപ്രാവശ്യം. അതുകൊണ്ടു ഗുണം കിട്ടും."

യുവതി കിളുകിളെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അവർ സാവധാനം പുറത്തേയ്ക്കുള്ള വഴിയിലേയ്ക്കു നീങ്ങി. പുറത്തേയ്ക്കു കടക്കുമ്പോൾ അവർ രണ്ടുപേരും തിരിഞ്ഞു് റൂബാഷോവിനെയും റിച്ചാർഡിനെയും നോക്കി. അവർ പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങാൻ ഭാവിക്കുകയായിരുന്നു. പെട്ടെന്നു യുവതി, 'മാതൃവിലാപ' ചിത്രത്തിനു നേ

രെ വിരൽ ചൂണ്ടി. അവർ അതു കാണാൻ നിന്നു. ഞാൻ"വി—വി—വിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വ—വലിയ ക—കുഴപ്പമുണ്ടോ?" നില ത്തു ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചു ചെറുപ്പക്കാരൻ പതുക്കെ ചോദിച്ചു.

"ഒരുവനു് സ്വയം നിയന്ത്രണമുണ്ടായിരിക്കണം," റൂബാഷോവ് ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞു. സൗഹാർദ്ദത്തിന്റെ യാതൊരു ലക്ഷണവും സംഭാഷണത്തിലനുവദിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനപ്പോൾ വയ്യാ.

"ഒരു നി—നിമിഷംകൊണ്ടു് എല്ലാംശ—ശരിയാകും," ചെറുപ്പക്കാരൻ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ തൊണ്ടമുഴ മുകളിലോട്ടും താഴോട്ടും ഓടാൻ തുടങ്ങി. "ഇക്കാര്യം പറഞ്ഞു് അന്നി എപ്പോഴും എന്നെ ക—ക—കളിയാക്കാറുണ്ടു്. അറിയാമല്ലോ?"

ആ യുവതീയുവാക്കന്മാർ രണ്ടുപേരും മുറിയിലുള്ളപ്പോൾ റൂബാഷോവിനു സംസാരം യഥേഷ്ടം നിയന്ത്രിക്കാൻ കഴിയുകയില്ല. യൂണിഫാറധാരിയുടെ പുറം അദ്ദേഹത്തെ റിച്ചാർഡിനടുത്തു കുററിയടിച്ചുറപ്പിച്ചു. പൊതുവായ ആപത്തു് ആ ചെറുപ്പക്കാരന്റെ നാണത്തിനു് അല്പമൊരു ശമനമുണ്ടാക്കി. അയാൾ റൂബാഷോവിനോടു കുറച്ചുകൂടി ചേർന്നിരുന്നു.

"എങ്കിലും അ—അവൾക്കു എന്നോടു് സ്നേഹമായിരുന്നു," കുറെക്കൂടി ശാന്തമായ ഒരുതരം സ്വരത്തോടെ അയാൾ മന്ത്രിച്ചു: "അവളോടു് എങ്ങനെയാണു് പ്—പ്—പെരുമാറേണ്ടതെന്നെനിക്കറിയില്ലായിരുന്നു. അവൾക്കു കുട്ടിയുണ്ടാവണമെന്നാഗ്രഹമില്ലായിരുന്നു. പക്ഷേ, അതു കളയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവൾക്കു ഗർഭമുള്ളതുകൊണ്ടു് ചിലപ്പോൾ അവർ അവളെ ഒന്നും ചെയ്യുകയില്ലായിരിക്കും. അ—അതു് വളരെ വ്യക്തമാണു്, അല്ലേ? അവർ ഗ—ഗർഭിണികളെയുംമറ്റും വിടുമെന്നു് ത്—ത്—തോന്നുന്നുണ്ടോ?"

അയാൾ താടികൊണ്ടു് യൂണിഫാറക്കാരനെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു. ആ നിമിഷത്തിൽ യൂണിഫാറക്കാരൻ റിച്ചാർഡിന്റെ നേരെനോക്കി. ഒരു നിമിഷനേരത്തേയ്ക്കു് അവർ പരസ്പരം നോ

ക്കി. യൂണിഫോറക്കാരൻ കൂട്ടുകാരിയോട് എന്തോ പതുക്കെപ്പറഞ്ഞു. അവളും തിരിഞ്ഞുനോക്കി. റൂബാഷോവ് പിന്നെയും സിഗററ്റുകേയ്സിൽ പിടികൂടി. പക്ഷെ, ഇക്കുറി കീശയിൽവച്ചുതന്നെ അതു വിട്ടുകളഞ്ഞു. യുവതി എന്തോ പറഞ്ഞു, ചങ്ങാതിയെ വലിച്ചിഴച്ചു. അവർ രണ്ടുപേരും സാവധാനം ചിത്രശാല വിട്ടിറങ്ങി, യുവാവു് അല്പം സംശയിച്ചു നിന്നിട്ട്. പെണ്ണിന്റെ കിളുകിളച്ചിരി പുറത്തുനിന്നു കേട്ടു. കാലൊച്ചരുമാററം അകന്നകന്നു പോയി.

റിച്ചാർഡ് തലതിരിച്ചു്, ദൃഷ്ടികൾകൊണ്ടു അവരെ പിന്തുടന്നു. അയാൾ മാറിയപ്പോൾ റൂബാഷോവിനു ചിത്രം കുറെക്കൂടി വ്യക്തമായി കാണാൻകഴിഞ്ഞു. ഇപ്പോൾ കന്യകാമാതാവിന്റെ മെലിഞ്ഞ കരങ്ങൾ മുട്ടുവരെ കാണാം. അവ കനംകുറഞ്ഞ ശോഷിച്ച ആ ബാലികയുടെ, അദൃശ്യമായ കുരിശിങ്കലേയ്ക്കുയയ്ക്കപ്പെട്ട കൈകളാണു്.

റൂബാഷോവ് വാച്ചുനോക്കി. ചെറുപ്പക്കാരൻ സോഫയിൽ അല്പം അകന്നിരുന്നു.

"നമുക്കൊരു തീരുമാനമെടുക്കണം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ഞാൻമനസ്സിലാക്കിയതു ശരിയാണെങ്കിൽ, നിങ്ങളതിന്റെ ഉള്ളടക്കത്തോടു യോജിക്കാത്തതുകൊണ്ടാണു് ഞങ്ങൾ അയച്ചുതന്ന ലഘുലേഖകൾ നിങ്ങൾ വിതരണം ചെയ്യാതിരുന്നതു്. പക്ഷെ, നിങ്ങളുടെ സ്വന്തലഘുലേഖയുടെ ഉള്ളടക്കത്തോടു ഞങ്ങളും യോജിക്കുന്നില്ല. അതിന്റെ ഫലമായി ചിലതെല്ലാം സംഭവിക്കുമെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ?"

റിച്ചാർഡ് തന്റെ കലങ്ങിയ കണ്ണുകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേ തിരിച്ചു. എന്നിട്ട് അയാൾ തലതാഴ്ത്തി. "നിങ്ങൾ അയച്ച ലഘുലേഖകൾ മഹാമഠയത്തരമാണെന്നു നിങ്ങൾക്കുതന്നെ അറിയാം," അയാൾ ഒരു പരന്ന സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ വിക്കു പെട്ടെന്നു മാറിയിരുന്നു.

"അതൊന്നും എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ," റൂബാഷോവ് നിർവ്വികാരനായി പറഞ്ഞു.

"യാതൊന്നും സംഭവിച്ചിട്ടില്ലെന്ന ഭാവത്തിലാണു നിങ്ങൾ എഴുതിയതു്," നേരത്തേയുള്ള ക്ഷീണിച്ച സ്വരത്തിൽ അയാൾ പറഞ്ഞു: "അവർ പാർട്ടിയെ അടിച്ചു് കാരാഗൃഹശാലയിലാക്കി. നിങ്ങളോ നമ്മുടെ തകരാത്ത 'വിജയേച്ഛ'യെപ്പററി വാചകമടിച്ചു. മഹായുദ്ധത്തിലെ കമ്മ്യൂണിക്കുകൾപോലത്തെ പച്ചക്കള്ളങ്ങൾ. ഞങ്ങൾ അതു കാണിച്ചവരെല്ലാം കാക്കിച്ചുതുപ്പി. അതെല്ലാം നിങ്ങൾക്കു് അറിയാമായിരിക്കുമല്ലോ?"

റൂബാഷോവ് ആ ചെറുപ്പക്കാരനെനോക്കി. അയാൾ കൈമുട്ടുകൾ തുടയിലൂന്നി, ചുവന്ന കൈപ്പത്തിയിൽ ശിരസ്സുതാങ്ങി കുനിഞ്ഞിരിക്കുകയാണു്. റൂബാഷോവ് വിരസമായി മറുപടി പറഞ്ഞു:

"എനിക്കില്ലാത്ത ഒരഭിപ്രായം ഇതു രണ്ടാമത്തെ തവണയാണു് നിങ്ങൾ എൻെറ മേൽ ആരോപിക്കുന്നതു്. അതു നിറുത്തണമെന്നു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല."

കേൾക്കുന്നതു വിശ്വസിക്കാൻ വിഷമിച്ചു്, റിച്ചാർഡ് കലങ്ങിയ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു് റൂബാഷോവിനെ നോക്കി. റൂബാഷോവ് തുടന്നു:

"പാർട്ടി ഗുരുതരമായ ഒരു പരീക്ഷണഘട്ടം തരണം ചെയ്യുകയാണു്, മററു വിപ്ലവപാർട്ടികൾ ഇതിലും ഭയങ്കരമായവയെ അതിജീവിച്ചിട്ടുണ്ടു്. തകരാത്ത ഇച്ഛാശക്തിയാണു് നിർണ്ണായകമായ ഘടകം. ഇപ്പോൾ ദുർബ്ബലരും വികാരാധീനരുമാകുന്നവർ നമ്മുടെ അണികളിൽപ്പെട്ടവരല്ല. അങ്കലാപ്പിൻെറ അന്തരീക്ഷം സൃഷ്ടിക്കുന്നവൻ ശത്രുവിൻെറ കൈയിലാണു വടികൊടുക്കുന്നതു്. അങ്ങനെയുള്ളവരുടെ ഉദ്ദേശ്യശുദ്ധി അപ്രസക്തമാണു്. ആ ചിന്താഗതികൊണ്ടു് അയാൾ നമ്മുടെ പ്രസ്ഥാനത്തിനു് ഒരാപത്തായിത്തീരുന്നു. അതനുസരിച്ചു് അത്തരക്കാരോടു പെരുമാറേണ്ടതായും വരും."

കൈകൊണ്ടു താങ്ങിയ മുഖം റൂബാഷോവിന്റെനേരെ തിരിച്ചാണ് റിച്ചാർഡ് അപ്പോഴുമിരിക്കുന്നതു്.

"അപ്പോൾ ഞാൻ പ്രസ്ഥാനത്തിനൊരാപത്താണല്ലേ?" അയാൾ ചോദിച്ചു: "ഞാൻ ശത്രുവിന്റെ ഗുണത്തിനാണു പ്രവർത്തിക്കുന്നതു്. ഒരു പക്ഷേ, ഞാനതിനു കൂലിയും പററുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. അപ്പോൾ, അന്നിയും....?"

"നിങ്ങളുടെ ലഘുലേഖകളിൽ,—" റൂബാഷോവ് വിരസമായ ആ സ്വരത്തിൽത്തന്നെ തുടർന്നു: "—നിങ്ങളെഴുതിയതാണവയെന്നു നിങ്ങൾതന്നെ സമ്മതിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ—ചില പദപ്രയോഗങ്ങൾ കാണുന്നു; 'നാം പരാജയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു', 'പാർട്ടിക്കു് ഒരത്യാഹിതം സംഭവിച്ചു', 'നാം ആദ്യം മുതൽ ഒരിക്കൽക്കൂടി തുടങ്ങണം', 'അടിസ്ഥാനപരമായ നയവ്യതിയാനം ആവശ്യമാണു്'; അതെല്ലാം പരാജയമനഃസ്ഥിതിയാണു്. അതു പാർട്ടിയുടെ ഉശിരു കെടുത്തിക്കളയുന്നു, സമരവീര്യത്തിനു ക്ഷതമുണ്ടാക്കുന്നു എന്നും മററും."

"എനിക്കൊന്നുമാത്രമറിയാം," റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു: "ജനങ്ങളോടു സത്യംപറയണം. ഏതായാലും അവർക്കെല്ലാമറിയാം. അവരുടെയടുത്തു കപടനാട്യങ്ങളെടുക്കുന്നതു വ്യർത്ഥമാണു്."

"പാർട്ടിയുടെ ഇക്കഴിഞ്ഞ കോൺഗ്രസ്," റൂബാഷോവ് തുടർന്നു: "പാർട്ടി പരാജയപ്പെട്ടിട്ടില്ലെന്നും തന്ത്രപരമായ ഒരു പിന്മാററം മാത്രമേ നടത്തിയിട്ടുള്ളുവെന്നും ഒരു പ്രമേയം മുഖേന പറയുന്നു. നേരത്തേയുള്ള നയം മാറേറണ്ടയാതൊരു കാര്യവുമില്ലെന്നും."

"ചവറു്!" റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾ ഈ സമ്പ്രദായം തുടർന്നാൽ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "സംഭാഷണം തുടരാൻ കഴിയാതെ വന്നേക്കും."

അല്പനേരത്തേയ്ക്കു റിച്ചാർഡ് നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. മുറിക്കകത്തു് ഇരുട്ടു വ്യാപിച്ചുതുടങ്ങി. ഭിത്തിയിലെ മാലാഖമാരുടെയും സ്ത്രീകളുടെയും രൂപങ്ങൾ കുറെക്കൂടി അവ്യക്തമായി.

"മാപ്പ്," റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു: "എനിക്കു തോന്നുന്നതിതാണ്. പാർട്ടിനേതൃത്വത്തിനു തെററുപററിയിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ പക്ഷക്കാരിൽ പകുതി കൊല്ലപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു; ശിഷ്ടമുള്ളവർ ജീവിക്കാനുള്ള മോഹംകൊണ്ടു് പററം പററമായിട്ടാണ് മറു കക്ഷിയിലേയ്ക്കു പോകുന്നതു്. അപ്പോഴാണ് നിങ്ങൾ തന്ത്രപരമായ പിൻവാങ്ങലെന്നു പറയുന്നതു്. പുറത്തുള്ള നിങ്ങൾ കെട്ടിച്ചമച്ചുണ്ടാക്കുന്ന ഈ തലനാരു് കീറുന്ന പ്രമേയങ്ങൾ ഇവിടെയാക്കും മനസ്സിലാകുന്നില്ല...."

വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന ഇരുട്ടിൽ റിച്ചാർഡിന്റെ മുഖം അവ്യക്തമായി. അയാൾ അല്പം നിറുത്തി, പിന്നീടു് കൂട്ടിച്ചേർത്തു:

"കഴിഞ്ഞ രാത്രി അന്നിയും തന്ത്രപരമായി പിൻവാങ്ങുകയായിരിക്കണം ചെയ്തതു്. ദയവുചെയ്തു മനസ്സിലാക്കൂ. ഞങ്ങൾക്കു് ഇവിടെ വനവാസമാണ്........"

അയാൾക്കു് എന്തെങ്കിലുംകൂടി പറയാനുണ്ടോ എന്നു റൂബാഷോവ് കുറച്ചുനേരം കാത്തു. പക്ഷെ, റിച്ചാർഡ് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഇരുട്ടു് അതിവേഗം വ്യാപിക്കുകയാണ്. റൂബാഷോവ് തന്റെ ഫ്രെയിമില്ലാത്ത കണ്ണട എടുത്തു കോട്ടിന്റെ കയ്യിന്മേൽ തുടച്ചു.

"പാർട്ടിയ്ക്കൊരിക്കലും തെററുപററുകയില്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്കും എനിക്കും തെററാം. പാർട്ടിക്കു് തെററില്ലാ. സഖാവേ, പാർട്ടിയെന്നതു് ഞാനും നിങ്ങളും അതുപോലെ ആയിരംപേരും കൂടിയതിനെക്കാളും വലിയ ഒന്നാണ്. പാർട്ടി, ചരിത്രത്തിലെ വിപ്ലവാശയത്തിന്റെ മൂർത്തീകരണമാണ്. ചരിത്രത്തിനു വകതിരിവുകളില്ല; സംശയങ്ങളില്ല. അക്ഷോഭ്യമായും തെററില്ലാതെയും അവൾ ലക്ഷ്യത്തിലേയ്ക്കു പ്രവഹിക്കുന്നു. ഓരോ വഴിത്തിരിവിലും അവൾ വഹിക്കുന്ന ചളിയും മുങ്ങിച്ചത്ത ശവങ്ങളും അവൾ ഉപേക്ഷിച്ചുപോകുന്നു. ചരിത്രത്തിനു് അതിന്റെ വഴിയറിയാം. അതിനു തെററുപററുകയില്ല. ചരിത്രത്തിൽ അച

ബലമായ വിശ്വാസമില്ലാത്തവർക്ക് പാർട്ടിയണികളിൽ സ്ഥാനമില്ല."

റിച്ചാർഡ് യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. കൈകൊണ്ടു തല താങ്ങി അയാൾ തന്റെ നിശ്ചലമായ മുഖം റൂബാഷോവിന്റെ നേരെതന്നെ തിരിച്ചു പിടിച്ചിരുന്നു. അയാൾ നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നതുകൊണ്ടു റൂബാഷോവ് തുടർന്നു:

"നിങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ ലഘുലേഖയുടെ വിതരണം തടസ്സപ്പെടുത്തി. നിങ്ങൾ പാർട്ടിയുടെ ശബ്ദം മൂകമാക്കിക്കളഞ്ഞു. ഓരോ വാക്കും ഹാനികരവും അസത്യവുമായ ലഘുലേഖകൾ നിങ്ങൾ വിതരണം ചെയ്തു. നിങ്ങൾ എഴുതിയതിതാണ്: 'വിപ്ലവപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ അവശിഷ്ടങ്ങളെല്ലാം ഒരുമിച്ചു ചേർക്കണം. മർദ്ദനഭരണത്തിനെതിരായ ശക്തികളെല്ലാം യോജിക്കണം. നാം നമ്മുടെ പഴയ അഭ്യന്തര മത്സരങ്ങൾ അവസാനിപ്പിച്ചു പൊതുവായ സമരം പുനരാരംഭിക്കണം.' ഇതു തെററാണ്. പാർട്ടി മിതവാദികളുടെ കൂടെ ചേരരുതു്. അവരാണു സദുദ്ദേശത്തോടുകൂടി അനേകം തവണ പ്രസ്ഥാനത്തെ വഞ്ചിച്ചതു്. അടുത്ത തവണയും അവരതു ചെയ്യും. അതിനടുത്ത തവണയും. അവരുമായി രാജിയാകുന്നവൻ വിപ്ലവത്തിന്റെ ശവക്കുഴി തോണ്ടുകയാണു്. നിങ്ങൾ എഴുതി: 'വീടിനു തീപിടിച്ചാൽ എല്ലാവരും ചേർന്ന് അതു കെടുത്തണം. തത്വങ്ങളെപ്പററി കലഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നാൽ നാമെല്ലാം എരിഞ്ഞു ഭസ്മമാകും.' അതു തെററാണ്. നാം വെള്ളംകൊണ്ടാണ് അഗ്നിയോടു സമരം ചെയ്യുന്നതു്. മററുള്ളവർ എണ്ണകൊണ്ടും. അതുകൊണ്ടു വെള്ളം കൊണ്ടോ, എണ്ണ കൊണ്ടോ തീ കെടുത്തുന്നതെന്നു നാം ആദ്യമായി തീർച്ചയാക്കണം—അഗ്നിശമനസംഘം സംഘടിപ്പിക്കുന്നതിനു മുമ്പു തന്നെ. ഈ രീതിയിൽ നയങ്ങൾ നടപ്പിലാക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. വികാരവും നിരാശയുംകൊണ്ടു നയരൂപീകരണം കഴികയില്ല. പാർട്ടിയുടെ മാർഗ്ഗം, പർവ്വതങ്ങളിലെ ഇടവഴി പോലെ തെളിഞ്ഞതാണു്. ഇടത്തോ, വലത്തോ, ഒരടി പതറി

യാൽ അഗാധഗർത്തത്തിലേയ്ക്കാണു വീഴുന്നതു്. വായുവിനു കനമില്ല. തലകറക്കം പിടിപെട്ടവൻ നശിച്ചതുതന്നെ അടയാളം."

ഇരുട്ടു വർദ്ധിച്ചതുകൊണ്ടു ചിത്രത്തിലെ കൈകൾ റൂബാഷോവിനു കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ചെവി തുളച്ചുകയറുന്ന ഒരു മണിനാദം രണ്ടു പ്രാവശ്യം കേട്ടു. കാൽമണിക്കൂറിനകം ആ ചിത്രശാല അടയ്ക്കും. റൂബാഷോവ് തന്റെ വാച്ചുനോക്കി. നിർണ്ണായകമായ വാക്കു് അദ്ദേഹം ഇനിയും പറഞ്ഞിട്ടില്ല. അതുകൂടിക്കഴിഞ്ഞാൽ എല്ലാം അവസാനിക്കും. കൈമുട്ടുകൾ തുടയിലൂന്നി റിച്ചാർഡ് അടുത്തുതന്നെ ഇരുന്നു.

"ശരി. അതിനു് എനിക്കു യാതൊരു മറുപടിയും പറയാനില്ല," അവസാനം അയാൾ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ ശബ്ദം നിർവ്വികാരമായി, തളർന്നിരുന്നു. "നിങ്ങൾ പറയുന്നതു ശരിയാണു്, സംശയമില്ല. പാർട്ടിയെപ്പറ്റി പറഞ്ഞതും ഭംഗിയായിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, എനിക്കൊന്നേ അറിയാവൂ, നാം പരാജയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ബാക്കിയുള്ളവർ നമ്മെ വിട്ടു പോവുകയാണു്. ഒരുപക്ഷേ, നമ്മുടെ ഈ പാർട്ടിയിൽ ദുസ്സഹമായ തണുപ്പായതുകൊണ്ടായിരിക്കാം. മററുള്ളവരുടെയല്ലോ—അവർക്കു സംഗീതവും, ഭംഗിയുള്ള കൊടികളുണ്ടു്, നല്ല തീയ്ക്കു ചുററും ഇരിക്കുകയുമാണു്. അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം അവർ ജയിച്ചതു്; നാം നമ്മുടെ കഴുത്തൊടിഞ്ഞു മരിക്കുന്നതും.

റൂബാഷോവ് നിശ്ശബ്ദമായി ശ്രദ്ധിച്ചു. താൻ നിർണ്ണായകമായ ആ വാചകം പറയുന്നതിനു മുമ്പായി അയാൾക്കു മററെന്തെങ്കിലും പറയാനുണ്ടോ എന്നു റൂബാഷോവിനറിയണം. റിച്ചാർഡെന്തുതന്നെ പറഞ്ഞാലും ആ വാചകത്തിനു മാററം വരാൻ പോകുന്നില്ല. എങ്കിലും അദ്ദേഹം കാത്തു.

റിച്ചാർഡിന്റെ തടിച്ച രൂപം കൂടുതൽക്കൂടുതലായി ആ ഇരുട്ടിൽ ലയിച്ചു. വൃത്തത്തിലുള്ള ആ സോഫയിൽ അയാൾ കുറേക്കൂടി അകന്നിരിക്കുന്നു. ചുമൽ കുനിച്ചു്, മുഖം മിക്കവാറും കൈകൾ

കൊണ്ടു് മറച്ചിരിക്കുന്നു. റൂബാഷോവ് സോഫയിൽ നിവർന്നിരുന്നു കാത്തു. മുകളിലത്തെ മോണയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു നീററൽ തോന്നി; പല്ലിൻെറ കേടുകൊണ്ടാവാം. അല്പം കഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം റിച്ചാർഡിൻെറ ശബ്ദം കേട്ടു:

"ഇനി എനിക്കെന്തു സംഭവിക്കും?"

റൂബാഷോവ് വേദനയുള്ള പല്ലിൽക്കൂടി നാവോടിച്ചു. അന്ത്യവാചകം ഉച്ചരിക്കുന്നതിനുമുമ്പായി വിരലുകൊണ്ടു് ആ പല്ലു തൊട്ടുനോക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. എങ്കിലും അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ചെയ്തില്ല. അദ്ദേഹം ശാന്തമായി പറഞ്ഞു:

"റിച്ചാർഡ്, സെൻട്രൽകമ്മററിയുടെ തീരുമാനപ്രകാരം, നിങ്ങൾ പാർട്ടിയുടെ ഒരംഗമല്ലാതായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന വിവരം നിങ്ങളെ അറിയിച്ചിരിക്കുന്നു."

റിച്ചാർഡ് അനങ്ങിയില്ല. എഴുന്നേല്ക്കുന്നതിനു മുമ്പായി റൂബാഷോവ് അൽപനേരം കാത്തു. റിച്ചാർഡ് ഇരിക്കുകയാണു്. അയാൾ റൂബാഷോവിൻെറ നേരെനോക്കി ചോദിച്ചു:

"അതിനാണോ നിങ്ങളിവിടെ വന്നതു്?"

"മുഖ്യമായി," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിനു പോകണമെന്നുണ്ടു്. പക്ഷെ, റിച്ചാർഡിൻെറ മുമ്പിൽ എന്തോ പ്രതീക്ഷിച്ചു നിന്നു.

"എനിക്കെന്തു സംഭവിക്കും?" റിച്ചാർഡ് ചോദിച്ചു. പക്ഷെ, റൂബാഷോവ് ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല. അല്പം കഴിഞ്ഞു് റിച്ചാർഡ് പറഞ്ഞു:

"അപ്പോൾ ഇനി എനിക്കു് എൻെറ കൂട്ടുകാരൻെറ മുറിയിലും താമസിച്ചുകൂടായിരിക്കും."

കുറച്ചൊന്നു സംശയിച്ചുനിന്നിട്ടു് റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു:

"അതാണു ഭേദം."

അതു പറഞ്ഞുപോയതിൽ അദ്ദേഹത്തിനു സ്വയം ലജ്ജതോന്നി

തോന്നി. പറഞ്ഞതിന്റെ അർത്ഥം റിച്ചാർഡിനു ശരിക്കു മനസ്സിലായോ എന്നും അദ്ദേഹത്തിനു നിശ്ചയമില്ല. അദ്ദേഹം ഇരിക്കുന്ന ആ രൂപത്തെ നോക്കി.

"നാം വെവ്വേറെ ഈ കെട്ടിടത്തിനു പുറത്തേയ്ക്കു പോവുകയായിരിക്കും നല്ലതു്. ഗുഡ്ബൈ!"

റിച്ചാർഡ് ഒന്നു നിവർന്നു. പക്ഷേ, എഴുന്നേററില്ല. ആ സന്ധ്യാമയക്കത്തിൽ റൂബാഷോവിനു് അല്പം തുറിച്ച ആ കുഴഞ്ഞിയ കണ്ണുകളിലെ ഭാവം കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എങ്കിലും അങ്ങനെയിരിക്കുന്ന ആ യുവാവിന്റെ അവ്യക്തരൂപമാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ മായാത്തവണ്ണം തറച്ചതു്.

അദ്ദേഹം ആ മുറിവിട്ടു, അതുപോലെതന്നെ ശൂന്യവും അന്ധകാരമയവുമായ മറെറാന്നു കടന്നു. ഇഷ്ടികപ്പുറത്തു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങൾ ശബ്ദമുണ്ടാക്കി. പുറത്തേയ്ക്കുള്ള വാതില്ക്കലെത്തിയപ്പോഴാണു്, മാതൃവിലാപചിത്രം ഒന്നുകൂടി കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെന്നോർത്തതു്. ഇപ്പോൾ കൂപ്പിയ കൈത്തലങ്ങളും മെലിഞ്ഞ ആ കരങ്ങളും മാത്രമേ തിരിച്ചറിയാൻ കഴിയൂ.

പ്രവേശനദ്വാരത്തിൽനിന്നു് താഴോട്ടിറങ്ങുന്ന പടികളിൽ അദ്ദേഹം നിന്നു. വല്ല കാററധികം വിഷമിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു്. പുറത്തു വലിയ തണുപ്പാണു്. തന്റെ പഴയ കമ്പിളിത്തൂവാല അദ്ദേഹം കുറെക്കൂടി നന്നായി കഴുത്തിനു ചുററും ചുററി. ചിത്രശാലയുടെ മുൻവശത്തുള്ള സ്ക്വയറിലെ വഴിവിളക്കുകളെല്ലാം കത്തുന്നുണ്ടു്. ഈ സമയത്തു ചുരുക്കമാളുകളേ സഞ്ചരിക്കുന്നുള്ളു. ഒരു ചെറിയ ട്രാംവണ്ടി മണിയുമടിച്ചുകൊണ്ടു നടക്കാവിലൂടെ വരുന്നുണ്ടു്. അവിടെയെങ്ങാൻ ഒരു വാടകക്കാറു കിട്ടുമോ എന്നു് റൂബാഷോവ് ആലോചിച്ചു.

അവസാനത്തെ പടിയിലെത്തിയപ്പോഴേയ്ക്കും റിച്ചാർഡ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുറകെ എത്തി. അയാൾ വല്ലാതെ കിതയ്ക്കുന്നുണ്ടു്. തല തിരിക്കുകയോ വേഗത കൂട്ടുകയോ കുറയ്ക്കുകയോ ചെ

യ്യാതെ റുബാഷോവ് നേരെ നടന്നുപോയി. റിച്ചാർഡിനു റുബാഷോവിനെക്കാൾ ഉയരവും തടിയും കൂടുതലുണ്ട്. എങ്കിലും അയാൾ തോൾ കുനിച്ചു പിടിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് റുബാഷോവിനെക്കാൾ ചെറുതായി തോന്നി. കുറച്ചുദൂരം നടന്നുകഴിഞ്ഞു് അയാൾ പറഞ്ഞു:

"എന്റെ ചങ്ങാതിയുടെ കൂടെ താമസിച്ചുകൂടായിരിക്കും," എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞപ്പോൾ, 'അതാണു ഭേദം' എന്നു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു് ഒരു മുന്നറിയിപ്പാണോ?"

തെളിഞ്ഞ വിളക്കുകളുമായി ഒരു വാടകക്കാറു് തെരുവിൽക്കൂടി വരുന്നതു് റുബാഷോവ് കണ്ടു. അതടുത്തു വരുന്നതു പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം നടപ്പാതയിൽ നിന്നു. റിച്ചാർഡു് അടുത്തുതന്നെ നില്ക്കുന്നുണ്ടു്. "എനിക്കു നിന്നോടിനി യാതൊന്നും പറയാനില്ല, റിച്ചാർഡു്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടു് കാറു നിറുത്താൻ കൈ കാണിച്ചു.

"സ—സഖാവേ, എങ്കിലും നി—നിങ്ങളെന്നെ ഒ—ഒ—ഒറ്റിക്കൊടുക്കുകയില്ലല്ലോ, സ—സഖാവേ...."റിച്ചാർഡു്പറഞ്ഞു. കാറു വേഗത കുറച്ചു. അതിപ്പോൾ ഇരുപതടിയകലെയാണു്. റിച്ചാർഡു് റുബാഷോവിന്റെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുകയാണു്. അയാൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കോട്ടിൽ പിടിച്ചു മുഖത്തുനോക്കി പറയുകയാണു്. റിച്ചാർഡിന്റെ ശ്വാസോച്ഛ്വാസവും വിയർപ്പും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തേല്ക്കുന്നുണ്ടു്.

"ഞാൻ പാർട്ടിയുടെ ശത്രുവല്ല," റിച്ചാർഡു് പറഞ്ഞു. "നി—നിങ്ങൾ എന്നെ ചെ—ചെന്നായ്ക്കൾക്കെറിഞ്ഞു—ക്—കൊടുക്കുമോ സഖാവേ........?"

കാറു് അരികിൽ ചേർന്നുനിന്നു. ഡ്രൈവർ തീർച്ചയായും അവസാനത്തെ വാക്കു കേട്ടിരിക്കണം. റിച്ചാർഡിനെ പറഞ്ഞയയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ടു് പ്രയോജനമൊന്നുമില്ലെന്നു റുബാഷോവ് പെട്ടെന്നു കണക്കാക്കി. ഒരു നൂറുവാര അപ്പുറത്തു് ഒരു പോലീസു

കാരൻ നിൽക്കുന്നുണ്ട്. തുകൽക്കുപ്പായം ധരിച്ച ആ ചെറിയ കിഴവൻഡ്രൈവർ നിർവ്വികാരനായി അവരെ നോക്കി.

"സ്റ്റേഷനിലേയ്ക്ക്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

കാറിൽ കയറി. ഡ്രൈവർ വലത്തുകൈ നീട്ടി കാറിന്റെ വാതിലടച്ചു. റിച്ചാർഡ്, കൈയിൽ തൊപ്പിയുമായി വഴിയ്ക്കരികിൽ നില്ക്കുകയാണ്. അയാളുടെ തൊണ്ടമുഴ അതിവേഗത്തിൽ മേല്പോട്ടും താഴോട്ടും ചലിക്കുന്നുണ്ട്. കാർ നീങ്ങിത്തുടങ്ങി. അതു പോലീസുകാരൻ നിന്ന വശത്തേയ്ക്കു ഓടി. അതു പോലീസുകാരനെ കടന്നു. റൂബാഷോവ് തിരിഞ്ഞുനോക്കിയില്ല. പക്ഷെ, റിച്ചാർഡ് അവിടെത്തന്നെ, കാറിന്റെ പിന്നിലെ ചുവന്ന വെളിച്ചവും നോക്കി നില്ക്കുന്നുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനറിയാമായിരുന്നു.

കുറച്ചുനിമിഷങ്ങൾ അവർ ആൾബാഹുല്യമുള്ള തെരുവുകളിൽ കൂടി സഞ്ചരിച്ചു. യാത്രക്കാരൻ അകത്തുതന്നെയുണ്ടോ എന്നറിയുവാനെന്നവണ്ണം ഡ്രൈവർ പലപ്രാവശ്യവും പിന്നോക്കം തിരിഞ്ഞുനോക്കി. സ്റ്റേഷനിലേയ്ക്കു് തന്നെയാണോ പോകുന്നതെന്നു നിർണ്ണയിക്കാൻ മാത്രമുള്ള പരിചയം റൂബാഷോവിനു് ആ നഗരത്തിലില്ലായിരുന്നു. തെരുവുകൾ കുറേക്കൂടി ശാന്തമായി. ഒരു നടക്കാവിന്റെ അവസാനത്തിൽ, ദീപ്തമായ നാഴികമണിയോടുകൂടിയ ഒരു ഗംഭീരസൗധം ഉയർന്നു കാണപ്പെട്ടു. അവർ സ്റ്റേഷന്റെ മുമ്പിൽ നിന്നു.

റൂബാഷോവ് പുറത്തിറങ്ങി. ആ പട്ടണത്തിലെ വാടകക്കാറുകൾക്കു മീറ്ററുണ്ടായിരുന്നില്ല. "എന്താണു കൂലി?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"പൂജ്യം," ഡ്രൈവർ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ മുഖം ചുക്കിച്ചുളിഞ്ഞതായിരുന്നു. അയാൾ തന്റെ തുകൽക്കുപ്പായത്തിന്റെ കീശയിൽനിന്നു് ഒരു ചുവന്ന പഴന്തുണി വലിച്ചെടുത്തു് വിസ്തരിച്ചു മൂക്കു തുടച്ചു.

റൂബാഷോവ് തന്റെ കണ്ണടയിൽക്കൂടി അയാളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. ആ മുഖം അതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ലെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനോർപ്പുണ്ടു്. ഡ്രൈവർ തൂവ്വാല കീശയിലിട്ടു. "അങ്ങയെപ്പോലുള്ളവർക്കു്," അയാൾ പറഞ്ഞു: "ഈ വണ്ടിക്കു വാടകയില്ല." അയാൾ ഹാൻഡ്ബ്രേക്കു് ശരിയാക്കുന്നതിൽ ഏർപ്പെട്ടു. പെട്ടെന്നു് അയാൾ കൈനീട്ടി. ഒരു വൃദ്ധന്റെ എഴുന്ന ഞരമ്പുകളും കറുത്ത നഖങ്ങളുമുള്ള കൈയായിരുന്നു അതു്. "നല്ലതു വരട്ടെ, സർ," അല്പം നാണിച്ചു പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടയാൾ പറഞ്ഞു. "അങ്ങയുടെ ചെറുപ്പക്കാരൻ സ്നേഹിതനു് എന്തെങ്കിലും ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിൽ—എന്റെ വണ്ടി സ്സ്റേറഷന്റെ മുമ്പിലാണു കിടക്കുക. അന്നു് അയാളെ എന്റെ വണ്ടിയുടെ നമ്പർ അറിയിക്കുക."

അവരുടെ വലത്തുവശത്തായി ഒരു പോർട്ടർ ഒരു തൂണിൽ ചാരിനിന്നു് അവരെ സൂക്ഷിക്കുന്നതു റൂബാഷോവ് കണ്ടു. അദ്ദേഹം ഡ്രൈവർ നീട്ടിയ കൈപിടിച്ചു കുലുക്കിയില്ല. അദ്ദേഹം ആ കൈയിൽ ഒരു നാണയം വച്ചുകൊടുത്തു. ഒന്നും മിണ്ടാതെ സ്റ്റേഷനിലേയ്ക്കു നടന്നു.

തീവണ്ടി പുറപ്പെടാൻ ഇനി ഒരു നാഴികകൂടിയുണ്ടു്. അദ്ദേഹം കുറച്ചു ചീത്ത കാപ്പി കുടിച്ചു. പല്ലു് അസഹനീയമായി ഉപദ്രവിക്കുന്നുണ്ടു്. തീവണ്ടിയിൽ അദ്ദേഹം ഉറക്കംതൂങ്ങി. തനിക്കു തീവണ്ടി എൻജിനിന്റെ മുമ്പിൽ ഓടേണ്ടതായി വരുമെന്നു സ്വപ്നംകണ്ടു. എൻജിനിൽ റിച്ചാർഡും ടാക്സിഡ്രൈവറും നില്ക്കുന്നുണ്ടു്. അദ്ദേഹം വാടകകൊടുക്കാതെ പോയതുകൊണ്ടു് അവർ അദ്ദേഹത്തിന്റെമേൽ വണ്ടി കയററാൻ ശ്രമിക്കുകയാണു്. ചക്രങ്ങൾ ചിലമ്പിച്ചിലമ്പി അടുക്കുകയാണു്. കാലുകളാണെങ്കിൽ ഒരടി മുന്നോട്ടു വയ്ക്കുകയില്ല. മനം പുരട്ടിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഉണർന്നു. നെററി മുഴുവനും വിയർപ്പു പൊടിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വണ്ടിയിലുള്ള മററു യാത്രക്കാർ അല്പം അത്ഭുതത്തോടെ അദ്ദേ

ഹത്തെ നോക്കി. പുറത്തു രാത്രിയാണു്. അന്ധകാരാവൃതമായ ശത്രുരാജ്യത്തുകൂടെ തീവണ്ടി പായുകയാണു്. റിച്ചാർഡുമായുള്ള ഏർപ്പാടു് അവസാനിപ്പിക്കണം. വല്ല വേദനിക്കുന്നു. ഒരാഴ്ച കഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം അറസ്റ്റു് ചെയ്യപ്പെട്ടു.

10

റുബാഷോവ് ജന്നലിൽ നെററി താങ്ങിക്കൊണ്ടു് അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി. അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടന്നുനടന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാൽ കുഴഞ്ഞു; തല കറങ്ങുന്നുമുണ്ടു്. അദ്ദേഹം വാച്ചു നോക്കി; പന്ത്രണ്ടടിക്കാൻ പതിനഞ്ചുമിനിററുണ്ടു്. തുടർച്ചയായി നാലുമണിക്കൂർ അദ്ദേഹം ആ അറയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുകയായിരുന്നു,—മാതൃവിലാപചിത്രത്തിന്റെ ഓർമ്മ മനസ്സിൽ വന്നപ്പോൾമുതൽ. അതു്, അദ്ദേഹത്തെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തിയില്ല. ബന്ധനത്തിന്റെ ദിവാസ്വപ്നങ്ങളും, വെള്ളപൂശിയ ചുമരുകളിൽനിന്നു വരുന്ന ലഹരിയും അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ടുവോളം പരിചിതമായിരുന്നു. ചെറുപ്പക്കാരനായ ഒരു സഖാവു്—ഒരു ബാർബർഷാപ്പിലെ ജോലിക്കാരൻ,—ഏകാന്തത്തടവിന്റെ രണ്ടാമത്തേതും ഏററവും ഭയങ്കരവുമായ വർഷത്തിൽ കണ്ണും തുറന്നു പിടിച്ചുകൊണ്ടു് ഏഴുമണിക്കൂർ തുടർച്ചയായി സ്വപ്നംകണ്ട കഥ അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു. അതിനിടയിൽ അഞ്ചുചുവടുമാത്രം നീളമുള്ള ആ അറയിൽ അയാൾ ഇരുപത്തഞ്ചു കിലോമീററർ നടന്നുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. കാലടികൾ പൊള്ളിയതറിഞ്ഞുമില്ല.

ഇക്കുറി, ഏതായാലും അതു വേഗംതന്നെ തുടങ്ങിയെന്നു പറയാം. ആദ്യത്തെ ദിവസംതന്നെ ആ ദുസ്സ്വഭാവം അദ്ദേഹത്തെ പിടികൂടി. പണ്ടൊക്കെ, തടവിലായിക്കഴിഞ്ഞിട്ടു് അനേകം ആഴ്ചകൾ കഴിഞ്ഞിട്ടാണിതു തുടങ്ങുക. വിശേഷവിധിയായി മറെറാ

ന്നുള്ളതു് അദ്ദേഹം ഭൂതകാലത്തെപ്പററി സ്വപ്നം കണ്ടുവെന്നതാണു്. കാരാഗ്രഹസ്വപ്നരോഗക്കാർ സാധാരണയായി ഭാവിയെപ്പററിയാണു സ്വപ്നംകാണുക. ഭൂതത്തെപ്പററി സ്വപ്നംകണ്ടാൽ തന്നെ അതു നടന്നതുപോലെയായിരിക്കയില്ല, നടന്നിരുന്നെങ്കിൽ എന്ന മോഹമനുസരിച്ചായിരിക്കും. തന്റെ മാനസികയന്ത്രം ഇനിയെന്തെല്ലാം സവിശേഷതകളാണു പ്രദർശിപ്പിക്കാൻ പോകുന്നതെന്നു റൂബാഷോവ് അത്ഭുതപ്പെട്ടു. മരണവുമായിട്ടുള്ള സാമീപ്യം ചിന്താസമ്പ്രദായത്തെ ആകെ മാററിയിരിക്കുമെന്നും അത്ഭുതകരമായ പ്രത്യാഘാതങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നും അദ്ദേഹത്തിനറിയാമായിരുന്നു—കാന്തധ്രുവത്തോടടുപ്പിച്ച വടക്കുനോക്കിയന്ത്രം പോലെ.

പെയ്യാൻപോകുന്ന മഞ്ഞുകൊണ്ടു് ആകാശം മൂടിയിരിക്കയാണു്. നടുമുററത്തു തെളിച്ചിട്ടിരുന്ന വഴിയിൽക്കൂടി രണ്ടുപേർ പതിവുള്ള നടത്തം നടക്കുകയാണു്. അവരിലൊരാൾ ആവർത്തിച്ചാവർത്തിച്ചു റൂബാഷോവിന്റെ മുറിയുടെനേരെ നോക്കി. റൂബാഷോവിനെ അറസ്റ്റ് ചെയ്ത വർത്തമാനം നന്നായി പ്രചരിച്ചിരിക്കണം. മെലിഞ്ഞുണങ്ങി തൊലി മഞ്ഞച്ച ഒരു മുച്ചുണ്ടനായിരുന്നു അയാൾ. അയാൾ ധരിച്ചിരുന്ന കട്ടികുറഞ്ഞ മഴക്കോട്ടു്, തണുപ്പു സഹിച്ചുകൂടാഞ്ഞിട്ടെന്നതുപോലെ അയാൾ രണ്ടുകൈകൊണ്ടും ചേർത്തുപിടിച്ചിരിക്കുന്നു. മറേറയാൾക്കു കുറച്ചുകൂടി പ്രായമുണ്ടു്. അയാൾ പുതപ്പു പുതച്ചിട്ടുണ്ടു്. നടക്കുന്നതിനിടയിൽ അവർ യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. പത്തുമിനിററു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ റബ്ബർബാററനും കൈത്തോക്കുമുള്ള ഒരുദ്യോഗസ്ഥൻ വന്നു് അവരെ കെട്ടിടത്തിനകത്തേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. റൂബാഷോവിന്റെ മുറിയുടെനേരെ എതിർവശത്തുള്ള മുറിയുടെ വാതില്ക്കലാണു് ആ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ നിന്നിരുന്നതു്. വാതിൽ അയാളുടെ പിന്നിൽ അടയുന്നതിനു മുമ്പു് ആ മുച്ചുണ്ടൻ റൂബാഷോവിന്റെ നേരേ ഒന്നുകൂടി നോക്കി. അയാൾക്കു തീർച്ചയായും റൂബാഷോവിനെ കണ്ടുകൂടാ. ആ അകലത്തിൽ റൂബാഷോവിന്റെ ജന്നൽ

വെറും ഇരുട്ടായിത്തോന്നും. എങ്കിലും അയാളുടെ ദൃഷ്ടികൾ റൂബാഷോവിന്റെ മുറിയിൽനിന്നു വിട്ടുപോകാൻ മടിച്ചു. എനിക്കു നിങ്ങളെക്കാണാം, പക്ഷേ, നിങ്ങളാരാണെന്നറിയില്ല. നിങ്ങൾക്കെന്നെ കാണാൻവയ്യ, എങ്കിലും ഞാനാരാണെന്നറിയാം, റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. അദ്ദേഹം കട്ടിലിലിരുന്നു, 402–ാം നമ്പരിലേയ്ക്കു മുട്ടി:

അവർ ആരാണ്?

402 പിണങ്ങിയിരിക്കയാണെന്നും മറുവടി തരികയില്ലെന്നും റൂബാഷോവിനു സംശയമുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, ആ പട്ടാള ഉദ്യോഗസ്ഥനു ദ്വേഷമൊന്നുമുള്ളതായി തോന്നിയില്ല. അയാൾ ഉടനെ മറുപടികൊടുത്തു:

രാഷ്ട്രീയതടവുകാർ.

റൂബാഷോവിനത്ഭുതമായി. മുച്ചുണ്ടനായ ആ ശോഷിച്ചയാളെ ഒരു ക്രിമിനൽകുററക്കാരനാണെന്നാണദ്ദേഹം കണക്കാക്കിയതു്.

നിങ്ങളുടെ തരക്കാരനാണോ?

അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

അല്ല–നിങ്ങളുടെ തരം

402 മുട്ടി; സന്തുഷ്ടനായി ചിരിച്ചുകൊണ്ടായിരിക്കാം. അടുത്ത വാചകം കുറെക്കൂടി ഉച്ചത്തിലാണു മുട്ടിയതു്. കണ്ണടകൊണ്ടായിരിക്കാം:

മുച്ചുണ്ടൻ, എന്റെ അയൽക്കാരൻ 400–ാം നമ്പർ ഇന്നലെ മർദ്ദിക്കപ്പെട്ടു.

ഒരു നിമിഷം റൂബാഷോവ് നിശ്ശബ്ദനായി. കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചു—അദ്ദേഹമതു മതിലിൽ മുട്ടുവാൻമാത്രമാണുപയോഗിച്ചിരുന്നതെങ്കിലും. "എന്തിനു്" എന്നു ചോദിക്കണമെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഗ്രഹം. പക്ഷേ, മുട്ടിയതു്,

എങ്ങനെ?

എന്നായിരുന്നു.

നിർവ്വികാരനായി 402 മറുവടികൊടുത്തു:

ആവിക്കുളി.

കഴിഞ്ഞ തടവുകാലത്തു റൂബാഷോവ് പലവട്ടം അടികൊണ്ടിട്ടുണ്ട്; പക്ഷേ, ഈ സമ്പ്രദായത്തെപ്പററി അദ്ദേഹത്തിനു കേട്ടുകേൾവിയേയുള്ളു. അറിയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള എല്ലാ ശാരീരികവേദനയും സഹിക്കാൻ കഴിയുമെന്നു് അദ്ദേഹം പഠിച്ചിരുന്നു. എന്താണു സംഭവിക്കാൻ പോകുന്നതെന്നു മുൻകൂട്ടി അറിയാമെങ്കിൽ ഒരുവനു് അതെല്ലാം വൈദ്യന്മാരുടെ ശസ്ത്രക്രിയപോലെ അനുഭവിക്കാം. ഉദാഹരണമായി ഒരു പല്ലുപറിക്കുന്നതു്. യഥാർത്ഥത്തിൽ ദുസ്സഹം അജ്ഞാതമായ മർദ്ദനമുറകളാണു്. അവിടെ സ്വന്തം പ്രത്യാഘാതങ്ങളോ, വേദനയനുഭവിക്കാനുള്ള തന്റെ കഴിവോ കണക്കാക്കാൻ സാധിക്കുന്നില്ല. പിൻവലിക്കാൻ കഴിയാത്ത എന്തെങ്കിലും ആ വേദനയ്ക്കിടയിൽ പറഞ്ഞുപോയേക്കുമോ എന്ന സംശയമാണു് അതിലേക്കേററം ഭയങ്കരം.

എന്തിനു്?

റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

രാഷ്ട്രീയാഭിപ്രായഭിന്നത,

ഹാസ്യമായി 402 മറുവടികൊടുത്തു. റൂബാഷോവ് പിന്നെയും കണ്ണട ധരിച്ചു, പോക്കററിൽ സിഗററു തപ്പിനോക്കി. രണ്ടു സിഗററേ ബാക്കിയുള്ളു. എന്നിട്ടദ്ദേഹം മുട്ടി:

നിങ്ങളുടെ സ്ഥിതി എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?

സുഖം തന്നെ. നന്ദി....

402 മുട്ടി, സംഭാഷണം അവസാനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

റൂബാഷോവ് തോളൊന്നു കുലുക്കി, അവസാനത്തെ രണ്ടു

സിഗററിൽ ഒരെണ്ണം കൊളുത്തി, പഴയതുപോലെ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കാൻ തുടങ്ങി. അതസാധാരണമാണെങ്കിലും തനിക്ക വരാൻപോകുന്നതു് ഓൎമ്മിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു സന്തോഷമാണു തോന്നിയതു്. തന്റെ മുഷിപ്പൻ വിഷാദാത്മകത്വം മാറുന്നതായിട്ടും ബുദ്ധി തെളിയുന്നതുപോലെയും ഞരമ്പുകൾ വലിയുന്നതുപോലെയും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അദ്ദേഹം മുഖവും നെഞ്ചും കൈകളുമെല്ലാം ബേസിനിൽ കഴുകി. വായിലും കുറച്ചു വെള്ളമൊഴിച്ചു, കൈത്തൂവാലകൊണ്ടു തുടച്ചു. അദ്ദേഹം ഒന്നു രണ്ടടി മൂളിപ്പാട്ടുപാടി പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. അദ്ദേഹത്തിനെപ്പോഴും രാഗം തെററും. അല്പദിവസങ്ങൾക്കുമുമ്പു് ഒരു സ്നേഹിതൻ അദ്ദേഹത്തോടു പറയുകയുണ്ടായി, "'നമ്പർ വണ്ണി'നു വല്ല സംഗീതബോധവുമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ നിങ്ങളെ വെടിവെയ്ക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കാരണം ലഭിക്കുമായിരുന്നു."

"അല്ലെങ്കിലും അദ്ദേഹമതു കണ്ടുപിടിച്ചുകൊള്ളും," റുബാഷോവ് പറഞ്ഞു. പക്ഷേ, കാര്യമായി വിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടല്ല.

അദ്ദേഹം തന്റെ അവസാനത്തെ സിഗററു കൊളുത്തി, വിസ്താരസമയത്തു് അതിനെ നേരിടേണ്ട സമ്പ്രദായത്തെപ്പററി ആലോചിക്കാൻ തുടങ്ങി. വിദ്യാൎത്ഥിയായിരുന്നകാലത്തു ദുർഘടം പിടിച്ച ഒരു പരീക്ഷയെ നേരിട്ടപ്പോഴത്തെ ശാന്തതയും ആത്മവിശ്വാസവും അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. 'ആവിക്കുളി' എന്ന വിഷയത്തെക്കുറിച്ചു കേട്ടിട്ടുള്ള സകല വിവരങ്ങളും അദ്ദേഹം ഓൎമ്മിച്ചു. ആ ഘട്ടം വളരെ വിശദമായി അദ്ദേഹം ഭാവന ചെയ്തു. അതിന്റെ ശാരീരികപ്രത്യാഘാതങ്ങളെല്ലാം വിശകലനംചെയ്യാൻ ശ്രമിച്ചു. അതുകൊണ്ടു് അവയുടെ അപ്രതീക്ഷതത്വം കുറയുമല്ലോ. ഓക്കാപ്പുറത്തു പിടിക്കപ്പെടാതെയിരിക്കുകയെന്നതാണു പ്രധാനകാര്യം. "മറേറ" രാജ്യത്തു് അവർ വിജയിച്ചതിലധികം ഇവരും വിജയിക്കാൻ പോകുന്നില്ല എന്നദ്ദേഹത്തിനു് ഉറപ്പുതോന്നി. തനിക്കു പറയാനിഷ്ടമില്ലാത്തതൊന്നും പറയുക

യില്ലെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനറിയാം. അവർ വേഗം തുടങ്ങണേ എന്നു മാത്രമേ അദ്ദേഹമാശിച്ചുള്ളു.

അദ്ദേഹം പിന്നെയും തന്റെ സ്വപ്നമോർത്തു. വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടു എന്ന ബോധത്തോടെ തന്നെ അനുധാവനംചെയ്യുന്ന റിച്ചാർഡും കിഴവൻ ഡ്രൈവറും.

'ഞാൻ എന്റെ കൂലികൊടുക്കും,' ഒരു വക്രിച്ച ചിരിയോടെ അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസാനത്തെ സിഗററ് കത്തിത്തീരാറായി. അതു വിരൽപൊള്ളിയ്ക്കുന്നുണ്ട്. അദ്ദേഹമതു താഴെയിട്ടു. ആദ്യമതു ചവുട്ടിത്തേയ്ക്കണമെന്നു തോന്നി, പിന്നീട് അതു വേണ്ടെന്നുവെച്ചു. അദ്ദേഹമതു പെറുക്കിയെടുത്തു തന്റെ നീലഞരമ്പുകൾക്കിടയിൽ അതിന്റെ തീ കത്തിക്കെടുത്തി. വാച്ചിന്റെ സെക്കൻഡ്സൂചി നോക്കിക്കൊണ്ട് അദ്ദേഹം ആ പ്രവൃത്തി അരമിനിററുനേരത്തേയ്ക്കു തുടർന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു തന്നോടുതന്നെ ഒരു പ്രീതിതോന്നി. ആ മുപ്പതുസെക്കൻഡുസമയം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈ ചുളിയുകയോ വിറയ്ക്കുകയോ ചെയ്തില്ല. പിന്നെയും നടത്തം തുടർന്നു.

അനേകനിമിഷങ്ങളായി ഒററദ്വാരത്തിൽക്കൂടി അദ്ദേഹത്തെ സൂക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കണ്ണു പിൻവാങ്ങി.

11

ഉച്ചഭക്ഷണജാഥാ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി കടന്നുപോയി. ഒരിക്കൽക്കൂടി റൂബാഷോവിന്റെ അറ വിട്ടുകളഞ്ഞു. ഒററദ്വാരത്തിൽക്കൂടി നോക്കുകയെന്ന അവമതി ഒഴിവാക്കണമെന്നദ്ദേഹത്തിനു മോഹമുണ്ടായിരുന്നു, അതുകൊണ്ട് എന്തൊക്കെയാണു വിഭവങ്ങൾ

എന്ന് കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. പക്ഷേ, അവയുടെ ഗന്ധംകൊണ്ട് അറ നിറഞ്ഞു. ആ ഗന്ധം ഹൃദ്യവുമായിരുന്നു.

ഒരു സിഗററ്റു വേണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു വല്ലാത്ത മോഹംതോന്നി. ശ്രദ്ധ കേന്ദ്രീകരിക്കണമെങ്കിൽ, എങ്ങനെയെങ്കിലും സിഗററ്റ് കിട്ടിയേ കഴിയൂ. അതു് ഭക്ഷണത്തെക്കാളും പ്രധാനമാണ്. ഭക്ഷണവിതരണം കഴിഞ്ഞു് അരമണിക്കൂർ അദ്ദേഹം കാത്തു. അതിനുശേഷം അദ്ദേഹം വാതിലിലിടിക്കാൻ തുടങ്ങി. കിഴവൻ വാർഡർ വന്നുചേരാൻ കാൽ മണിക്കൂറെടുത്തു. "നിങ്ങൾക്കെന്തുവേണം?" പതിവുള്ള വിരസഭാവത്തിൽ അയാൾ ചോദിച്ചു.

"കൻറീനിൽനിന്ന് എനിക്കു സിഗററ്റു കൊണ്ടുവരൂ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾക്കു ജയിൽ വൗച്ചറുണ്ടോ?"

"ഞാൻ വന്നപ്പോൾ എൻെറ പണം എൻെറ പക്കൽനിന്ന് എടുത്തുകളഞ്ഞു." റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"എങ്കിൽ അതു് വൗച്ചറായി മാററിക്കിട്ടുന്നതുവരെ നിങ്ങൾ ക്ഷമിച്ചേ പററു."

"നിങ്ങളുടെ ഈ മാതൃകാസ്ഥാപനത്തിൽ അതിനെന്തു താമസം വരും?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങൾ ഒരു പരാതിക്കത്തെഴുതിക്കോളൂ," കിഴവൻ പറഞ്ഞു.

"എൻെറ കൈയിൽ പെൻസിലോ കടലാസോ ഇല്ലെന്ന് നിങ്ങൾക്കു നന്നായിട്ടറിയാമല്ലോ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"എഴുത്തു സാമഗ്രികൾ വാങ്ങണമെങ്കിൽ വൗച്ചറുണ്ടായിരിക്കണം," വാർഡർ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവിനു് തൻെറ ക്ഷമ നശിക്കുന്നതായി തോന്നി. നെഞ്ചിലെ പതിവുള്ള ആ വിങ്ങലും തൊണ്ടയിൽ ശ്വാസംമുട്ടലും,

റൂബാഷോവിന്റെ കൺമിഴികൾ കണ്ണടയിൽക്കൂടി മിന്നിത്തിളങ്ങുന്നതു വൃദ്ധൻ കണ്ടു. അതു കണ്ടപ്പോൾ റൂബാഷോവിന്റെ വർണ്ണചിത്രം അയാളുടെ ഓർമ്മയിൽവന്നു. യൂണിഫോറത്തിലുള്ള ആ ചിത്രം പണ്ടൊക്കെ എല്ലായിടത്തും കാണാനുണ്ടായിരുന്നു. വാർദ്ധക്യസഹജമായ വിദ്വേഷത്തോടെ അയാൾ പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു് ഒരടി പിന്നോക്കം മാറി.

"വൃത്തികെട്ട കുപ്പക്കുഴി!" റൂബാഷോവ് സാവധാനത്തിൽ പറഞ്ഞു, പുറംതിരിഞ്ഞു് ജന്നലിനടുത്തേയ്ക്കു പോയി.

"നിങ്ങൾ ശകാരഭാഷ ഉപയോഗിച്ചുവെന്നു് ഞാൻ റിപ്പോർട്ടു ചെയ്യും," റൂബാഷോവിന്റെ പുറകിൽ കിഴവന്റെ ശബ്ദമുയർന്നു. എന്നിട്ടു് വാതിൽ ബലമായി അടഞ്ഞു.

കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചുകൊണ്ടു്, ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ക്രമമാകുന്നതുവരെ റൂബാഷോവ് കാത്തുനിന്നു. സിഗററു് കിട്ടിയേ കഴിയൂ. അല്ലെങ്കിൽ ചിലപ്പോൾ പിടിച്ചു നില്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെന്നുവരാം. പത്തുമിനിട്ടുനേരം അദ്ദേഹം ക്ഷമിച്ചു. എന്നിട്ടു് 402 ലേയ്ക്കു മുട്ടി:

നിങ്ങളുടെ കൈയിൽ സിഗററുണ്ടോ?

മറുപടിക്കു് അല്പം കാക്കേണ്ടിവന്നു. അതുകഴിഞ്ഞു് മറുപടിയുണ്ടായി, വ്യക്തമായി, ഓരോ അക്ഷരവും അകന്നകന്നു്:

നിങ്ങൾക്കു് തരാൻ ഇല്ല.

റൂബാഷോവ് സാവധാനത്തിൽ ജന്നലിനടുത്തേയ്ക്കു് പോയി. ചെറിയ മീശയുമായി, ഒറ്റക്കണ്ണടയും വച്ചു് വിഢ്ഢിച്ചിരിചിരിക്കുന്ന ആ യുവസൈനികനെ ആ മുറിയുടെ ഭിത്തിയിൽ അദ്ദേഹം കണ്ടു. കണ്ണടയ്ക്കു പുറകിലുള്ള കണ്ണു് നിശ്ചലമാണു്. ചുവന്ന കൺപോളകൾ മലർന്നിരിക്കുന്നു. അയാളുടെ തലയ്ക്കകത്തു് എന്തായിരിക്കാം നടക്കുന്നതു്? "നിനക്കു് ഞാൻ വേണ്ടപോലെ

തന്നെടാ," എന്നായിരിക്കാം അയാൾ വിചാരിക്കുന്നതു്. "നീ എന്റെയാളുകളെത്രപേരെ വെടിവെച്ചിട്ടുണ്ടെടാ പട്ടീ," എന്നും കൂടി കാണുമായിരിക്കും. റൂബാഷോവ് വെള്ളപൂശിയ ഭിത്തിയിലേയ്ക്കു് നോക്കി. അയാൾ അതിനപ്പുറം തന്നെ അഭിമുഖീകരിച്ചു നില്ക്കുന്നുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അയാളുടെ കിതപ്പു് റൂബാഷോവ് കേൾക്കുന്നുണ്ടോ! അതെ, ഞാനും ആലോചിക്കുകയാണു്, നിങ്ങളുടെ എത്രയാളുകളെ ഞാൻ വെടിവെച്ചിട്ടുണ്ടു്? അതു് ഓർമ്മിക്കുക അത്ര എളുപ്പമല്ല. അതു് പണ്ടു പണ്ടു് അഭ്യന്തരസമരകാലത്താണു്. എഴുപതിനും നൂറിനുമിടയ്ക്കു കാണും. അതിനെന്താണു്? അതിൽ തെററില്ല. റിച്ചാർഡിന്റെ കാര്യത്തിൽനിന്നു് അതും ഭിന്നമാണു്. ഇന്നും അദ്ദേഹം അതുതന്നെ ചെയ്യും. വിപ്ലവത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ 'നമ്പർ വൺ' ആയിരിക്കും അനപ്പുറത്തിരിക്കുന്നതെന്നു മുൻകൂട്ടി അറിഞ്ഞിരുന്നാൽ പോലും, അതുതന്നെ ചെയ്യും.

നിന്നോടതുതന്നെ ചെയ്യും, റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. എന്നിട്ടു വെള്ളമതിലിലേയ്ക്കു നോക്കി: അതിന്റെ മറുവശത്തു് അയാൾ നില്ക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും. ഇതിനിടയിൽ അയാൾ സിഗററു കൊളുത്തി ചുമരിലേയ്ക്കു പുകയൂതിവിടുന്നുണ്ടെന്നും വരാം. നീയുമായി എനിക്കൊരു കണക്കും തീർക്കാനില്ല. നിനക്കു ഞാൻ ഒരു കൂലിയും തരാനില്ല. എനിക്കും നിനക്കും പൊതുവായ നാണയവുമില്ല........നമുക്കു പൊതു ഭാഷയുമില്ല........ഉം! നിങ്ങൾക്കെന്തു വേണം?

402 പിന്നെയും മുട്ടുവാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു. റൂബാഷോവ് ചുമരിനടുത്തേയ്ക്കു പോയി.

സിഗററ കൊടുത്തയയ്ക്കുന്നു.

അദ്ദേഹം കേട്ടു. അതു കഴിഞ്ഞു്, വാർഡറുടെ ശ്രദ്ധ ആകർഷിക്കുവാൻവേണ്ടി വാതിലിലിടിക്കുന്നതു് അവ്യക്തമായി കേട്ടു.

റൂബാഷോവ് ശ്വാസം പിടിച്ചുനിന്നു. അല്പംകഴിഞ്ഞു്

കിഴവൻവാർഡറുടെ തളന്ന കാലെടുത്തമാററം അടുത്തടുത്തുവന്നു. വാർഡർ 402ന്റെ വാതിൽ തുറന്നില്ല. ഒററദ്വാരത്തിൽകൂടി അയാൾ ചോദിച്ചു:

"നിങ്ങൾക്കെന്തുവേണം?"

റൂബാഷോവിനു 402ന്റെ ശബ്ദം കേൾക്കണമെന്നുണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും അയാളുടെ മറുപടി കേൾക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. പിന്നീട്, റൂബാഷോവിന് കേൾക്കത്തക്ക ശബ്ദത്തിൽ കിഴവൻ പറഞ്ഞു:

"അതനുവദിച്ചിട്ടില്ല. റെഗുലേഷന് വിരുദ്ധമാണ്."

പിന്നെയും റൂബാഷോവിനു മറുപടി കേൾക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. വാർഡർ പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾ ശകാരഭാഷ ഉപയോഗിച്ചെന്നു ഞാൻ റിപ്പോർട്ടു ചെയ്യും." അയാളുടെ കാലെടുത്തമാററം ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി അകന്നകന്നു പോയി, നിശ്ശബ്ദമായി.

അല്പനേരത്തേയ്ക്ക് എല്ലാം നിശ്ശബ്ദം. പിന്നീടു 402 മുട്ടി:

നിങ്ങൾക്ക ശകനം ചീത്തയാണ്.

റൂബാഷോവ് മറുപടിയൊന്നും കൊടുത്തില്ല. പുകയിലയ്ക്കുള്ള ദാഹം തന്റെ വരണ്ട തൊണ്ടയിൽ ഒരു ചൊറിച്ചിലായി അനുഭവപ്പെട്ടു. റൂബാഷോവ് പിന്നെയും നടന്നു. അദ്ദേഹം 402-നെപ്പററി ആലോചിച്ചു: "എങ്കിലും ഇനിയും ഞാനതുതന്നെ ചെയ്യും." അദ്ദേഹം സ്വയം പറഞ്ഞു. അതാവശ്യമായിരുന്നു. ശരിയായിരുന്നു. അതോ ഇനി ഞാനിതിന്നും കൂലികൊടുക്കേണ്ടതായിട്ടുണ്ടോ? ന്യായവും ആവശ്യവുമായിരുന്ന കർമ്മങ്ങൾക്കുവേണ്ടിയും ഒരുവൻ നഷ്ടം കൊടുക്കണോ?

തൊണ്ടയിലെ വരൾച്ച വർദ്ധിച്ചു; നെററിയിൽ ഒരു വിങ്ങൽ. ശാന്തിയില്ലാതെ അദ്ദേഹം അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടന്നു. ആലോചിക്കുന്നതിനിടയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുണ്ടുകൾ ചലിക്കാൻ തുടങ്ങി.

നീതിയുക്തമായ കർമ്മങ്ങൾക്കും പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്യണോ? അപ്പോൾ, യുക്തിയുടേതല്ലാത്ത ഒരു മാനദണ്ഡമുണ്ടായിരിക്കുമോ?

ഈ രണ്ടാമത്തെ മാനദണ്ഡത്തിന്റെ ഭാരമാണോ ഏററവും ഭാരിച്ച കടം. ഈ കടത്തിന്റെ ഭാരം ഇരട്ടിയാണെന്നു വരുമോ?—മററുള്ളവരാണെങ്കിൽ ചെയ്യുന്നതെന്തെന്ന് അറിയാതെയാണവർ പ്രവർത്തിച്ചതു്.

ജന്നലിൽനിന്ന് മൂന്നാമത്തെ ആ കറുത്ത ഇഷ്ടികയിൽ റൂബാഷോവ് നിശ്ചലനായി നിന്നു.

എന്താണിതു്? മതപരമായ ഭ്രാന്തിന്റെ പ്രവാഹമോ? പല നിമിഷങ്ങളായി താൻ തന്നോടുതന്നെ ഉറച്ചു സംസാരിക്കയായിരുന്നു എന്നദ്ദേഹത്തിന് ഓർമ്മവന്നു. അങ്ങനെ സ്വയം പരിശോധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾത്തന്നെ, താനറിയാതെ ചുണ്ടുകൾ ചലിച്ചു, അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:

"ഞാൻ പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്യും."

അറസ്റ്റിനുശേഷം ആദ്യമായി റൂബാഷോവ് പരിഭ്രാന്തനായി. അദ്ദേഹം സിഗററു തപ്പിനോക്കി. ഒന്നും ഇല്ലായിരുന്നു.

കട്ടിലിനുമുകളിൽ പിന്നെയും മുട്ടുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു. 402–ന് റൂബാഷോവിനായി ഒരു സന്ദേശമുണ്ടായിരുന്നു.

മുച്ചുണ്ടൻ നിങ്ങൾക്കു് ആഭിവാദ്യങ്ങളയയ്ക്കുന്നു.

ഉയർത്തിപ്പിടിച്ച ആ മഞ്ഞമുഖം അദ്ദേഹം മനസ്സിൽ കണ്ടു. ആ സന്ദേശം അദ്ദേഹത്തിന് അസുഖമുണ്ടാക്കി. അദ്ദേഹം മുട്ടി:

അയാളുടെ പേരെന്താണു്?

402 മറുപടി പറഞ്ഞു:

അയാൾ പറയുകയില്ല. എങ്കിലും ആഭിവാദ്യങ്ങളയയ്ക്കുന്നു.

ഉച്ചയ്ക്കുമേൽ റൂബാഷോവിന് അസുഖം വർദ്ധിച്ചു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിനു വിറയലുണ്ടായി. പല്ലിനു പിന്നെയും വേദനയെടുത്തുതുടങ്ങി—പ്രത്യേകിച്ചും കണ്ണിന്റെ ഞരമ്പിനോടു ബന്ധപ്പെട്ട പല്ലിനു വേദന. അറസ്റ്റിനുശേഷം ഇതുവരെ അദ്ദേഹം യാതൊന്നും കഴിച്ചിട്ടില്ല, എങ്കിലും വിശപ്പു തോന്നുന്നില്ല. അദ്ദേഹം സമചിത്തത സമ്പാദിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കുള്ള വിറയലും തൊണ്ടയുടെ വരൾച്ചയും അദ്ദേഹത്തെ പരാജിതനാക്കി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിന്ത രണ്ടുകേന്ദ്രങ്ങളിൽ മാറിമാറി ചുററി: ഒരു സിഗററിനുള്ള ദാഹവും, "ഞാൻ കണക്കു തീർക്കും" എന്ന വാചകവും.

ഓർമ്മകൾ അദ്ദേഹത്തെ ശ്വാസം മുട്ടിച്ചു. അവ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെവിയിൽ മന്ദമായി മൂളിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മുഖങ്ങളും ശബ്ദങ്ങളും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയും അപ്രത്യക്ഷമാവുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. അവയിൽ മനസ്സൂററപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചപ്പോഴെല്ലാം വേദനതോന്നി. ഭൂതകാലം മുഴുവനും പഴുത്തിരിക്കുകയാണ്. സ്പർശിക്കുമ്പോഴെല്ലാം വേദനിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭൂതകാലം പാർട്ടിയാണ്, പ്രസ്ഥാനമാണ്. വർത്തമാനവും ഭാവിയും പാർട്ടിയുടേതുതന്നെ—അതിന്റെ വിധിയോടും അഭേദ്യമായി ബന്ധപ്പെട്ടതുതന്നെ. ആ ഭൂതകാലമാണ് പെട്ടെന്നു ചോദ്യംചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. പാർട്ടിയുടെ ജീവനും ചൂടുമുള്ള ശരീരം ചീഞ്ഞ പൊററൻകൊണ്ടു പൊതിഞ്ഞതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ചരിത്രത്തിൽ എവിടെ, എപ്പോഴാണ് ഇത്തരം കററമുള്ള വിശുദ്ധന്മാരുണ്ടായിരുന്നതു്? ഉന്നതമായ ഒരു ആദർശത്തിന് ഇതിലപ്പുറം വഷളന്മാരായ പ്രതിനിധികൾ എപ്പോഴാണുണ്ടായിട്ടുള്ളതു്? ചരിത്രത്തിന്റെ ഇച്ഛയെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നതു് പാർട്ടിയാണെങ്കിൽ ചരിത്രംതന്നെ കുററവുകളുള്ളതാണ്.

റൂബാഷോവ് തന്റെ അറയിലെ നനഞ്ഞ പാളുകൾ നോ

ക്കി, കട്ടിലിൽ കിടന്ന പുതപ്പു വലിച്ചെടുത്തു പുതച്ചു. നടത്തത്തിനു് വേഗതകൂട്ടി, വാതില്ക്കലും ജനലിനടുത്തും പെട്ടെന്നു തിരിഞ്ഞു, ഭയത്തോടെ നടന്നു. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ നട്ടെല്ലിൽക്കൂടി വിറയൽ ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മൃദുവായ ശബ്ദങ്ങളോടുകൂടിക്കാവന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെവിയിലെ മൂളൽ തുടന്നു. അവ ഇടനാഴിയിൽനിന്നു വരികയാണോ, തനിക്കു ദുഃസ്വപ്നങ്ങൾ ഉണ്ടാവുകയാണോ എന്നദ്ദേഹത്തിനു നിർണ്ണയിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം സ്വയം പറഞ്ഞു, ഇതെല്ലാം വല്ലവേദനയുടെ ഫലമാണു്, ആ ഞരമ്പിന്റെ കുഴപ്പമാണു്. ഈ വിവരം ഞാൻ നാളെ ഡോക്ടറോടു പറയും. പക്ഷേ, തല്ക്കാലം മററുപലതും ചെയ്യേണ്ടതുണ്ടു്. പാർട്ടിയുടെ അപൂർണ്ണതയ്ക്കുള്ള കാരണങ്ങൾ കണ്ടുപിടിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. ഞങ്ങളുടെ തത്വങ്ങളെല്ലാം ശരിയാണു്. പക്ഷേ, ഫലങ്ങളെല്ലാം തെററു്. ഇതു് രോഗാതുരമായ ഒരു ന്യൂററാണ്ടാണു്. വളരെ നിഷ്കൃഷ്ടമായ രോഗപരിശോധനയാണു് ഞങ്ങൾ നടത്തിയതു്. എങ്കിലും എവിടെയെല്ലാം ഞങ്ങൾ കത്തിവെച്ചോ അവിടെയെല്ലാം ഒരു പുതിയ വ്രണം ഉത്ഭവിച്ചു. ഞങ്ങളുടെ ഇച്ഛ ശുദ്ധവും തീവ്രവുമായിരുന്നു. ഞങ്ങളെ ജനങ്ങൾ സ്നേഹിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. പക്ഷേ, അവർ ഞങ്ങളെ വെറുക്കുന്നു. എന്തുകൊണ്ടാണു് ഞങ്ങൾ ഇങ്ങനെ വെറുക്കപ്പെടുന്നതു്; ഇത്ര നിഷിദ്ധരായിത്തീന്നതു്?

ഞങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കു സത്യമാണു കൊണ്ടുവന്നതു്. പക്ഷേ, ഞങ്ങളുടെ വായിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ അതു് അസത്യമായിത്തോന്നി. ഞങ്ങൾ സ്വാതന്ത്ര്യമാണു കൊണ്ടുവന്നതു്. പക്ഷേ, ഞങ്ങളുടെ കൈയിൽ അതു് ഒരു കയറുപോലെയിരിക്കുന്നു. ജീവിക്കുന്ന ജീവനാണു ഞങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നതു്; പക്ഷേ, ഞങ്ങളുടെ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നിടത്തു് മരങ്ങൾ ഉണങ്ങുന്നു, കരിയിലകൾ കിരുകിരുക്കുന്നു. ഭാവിയെപ്പററിയുള്ള വാഗ്ദാനമാണു് ഞങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നതു്; പക്ഷേ, ഞങ്ങളുടെ ശബ്ദം വിക്കുന്നു, കരയുന്നു....

അദ്ദേഹം വിറച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോമുകരത്തിൽ ഒരു വലിയ ചിത്രം പ്രതിബിംബിച്ചു—മരംകൊണ്ടുള്ള ഫ്രെയിമിലുള്ള ഒരു വലിയ ഫോട്ടോ. അതു് പാർട്ടിയുടെ ഒന്നാംകോൺഗ്രസ്സിലേയ്ക്കുള്ള പ്രതിനിധികളുടെ ചിത്രമാണ്. അവർ നീണ്ട മരമേശയ്ക്കുചുററും ഇരിക്കുകയാണു്. ചിലർ മേശയിൽ മുട്ടുകുത്തിയിരിക്കുന്നു. മററു ചിലരുടെ കൈകൾ മുട്ടിന്മേലും. താടിവളർത്തിയ അവർ ഉത്സുകരായി ക്യാമറായുടെ ചില്ലിലേയ്ക്കു് ഉററുനോക്കുകയാണു്. ഓരോ തലയ്ക്കുമുകളിലും ഓരോ വൃത്തമുണ്ടു്. താഴെ അച്ചടിച്ചിരിക്കുന്ന പേരുകളനുസരിച്ചു് ഒരു നമ്പരും. എല്ലാവരും ഗൗരവമായിട്ടിരിക്കുകയാണു് അദ്ധ്യക്ഷസ്ഥാനത്തിരിക്കുന്ന വൃദ്ധന്റെ നേരിയ താർത്താരിക്കണ്ണുകളിൽ മാത്രം സുത്രശാലിത്വവും വിനോദരസവും ദ്യോതിപ്പിക്കുന്ന ഒരു ഭാവമുണ്ടു്. മൂക്കിൽക്കണ്ണാടയും‌വച്ചു് റൂബാഷോവ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വലതുഭാഗത്തു് രണ്ടാമതായി ഇരിക്കുന്നു. 'നമ്പർ വൺ' മേശയുടെ താഴത്തെഅററത്തു് തടിച്ചുവീർത്തങ്ങനെയിരിക്കുന്നു. അവർ നാട്ടുമ്പുറത്തെ ഒരു മുനിസിപ്പൽ കൗൺസിൽപോലെയിരുന്നു. അവർ മനുഷ്യചരിത്രത്തിലെ ഏററവും വലിയ വിപ്ലവം ഒരുക്കുകയാണു്. ഒരു പുതിയ വർഗ്ഗത്തിലെ ഏതാനുംപേരാണവർ—സമരോത്സുകരായ ദാർശനികർ. സഞ്ചാരികൾക്കു് ഹോട്ടലുകളെന്നപോലെ പരിചിതമാണവർക്കു് യൂറോപ്പിലെ കാരാഗൃഹങ്ങൾ. അവർ അധികാരത്തെ നിശ്ശേഷമാക്കുന്ന അധികാരത്തെപ്പററി കിനാവുകണ്ടു. ഭരിക്കപ്പെടുകയെന്ന സമ്പ്രദായത്തിൽനിന്നു് ജനതയെ മാററുവാൻവേണ്ടി അവരെ ഭരിക്കുന്നതിനെപ്പററിയും. അവരുടെ ചിന്തകളെല്ലാം കർമ്മങ്ങളായി; സ്വപ്നങ്ങളെല്ലാം സാക്ഷാല്ക്കരിക്കപ്പെട്ടു. അവരെവിടെ എത്തി? ലോകഗതി നിയന്ത്രിച്ച അവരുടെ തലച്ചോറുകൾ ഓരോന്നും അല്പാല്പം ഈയം മാത്രമാണു സമ്പാദിച്ചതു്. ചിലർ നെററിയിൽ, മററു ചിലർ കഞ്ചിക്കുഴത്തിൽ. അവരിൽ രണ്ടുമൂന്നുപേരെ അവശേഷിച്ചിട്ടുള്ളു, അതുതന്നെ വളരെ ക്ഷീണിച്ചു് ഈ ഭൂമുഖത്തു ചിന്നിച്ചിതറിയാണുതാനും. പുറമേ അദ്ദേഹമുണ്ടു്, നമ്പർ വണ്ണും.

അദ്ദേഹം തണുത്തു മരവിച്ചിരിക്കയാണ്. ഒരു സിഗററു കിട്ടണമെന്നു വല്ലാത്ത മോഹം തോന്നി. ആ പഴയ ബൽജിയൻ തുറമുഖത്തിൽ, അല്പം കൂനി, നാവികന്മാരുടെ പൈപ്പും പുകച്ച്, തന്നെ അനുഗമിക്കുന്ന സരസനായ കൊച്ചുലോവിയെ അദ്ദേഹം കണ്ടു. തുറമുഖത്തിൻെറ ഗന്ധം—ചീയുന്ന കടൽപ്പായലിൻെറയും പെട്രോളിൻെറയും ഗന്ധം—അദ്ദേഹത്തിനു് അനുഭവപ്പെട്ടു. പഴയ ടൗൺഹാളിലെ സംഗീതഘടികാരത്തിൻെറ നാദം അദ്ദേഹം ഒരിക്കൽക്കൂടി കേട്ടു. അവിടത്തെ ഇടുങ്ങിയ തെരുവുകളും അവയിലെ ഉന്തിനില്ക്കുന്ന മാളികപ്പുറങ്ങളിൽ തുറമുഖവേശ്യകൾ പകൽസമയത്തു് അലക്കുന്നകാനിടുന്ന ക്രാസികളും അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. റിച്ചാർഡുമായുള്ള സംഭവം കഴിഞ്ഞിട്ടു രണ്ടു വർഷം ആയിരിക്കുന്നു. തൻെറ പേരിൽ അവർക്കു യാതൊരു കുററവും തെളിയിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവർ അദ്ദേഹത്തെ മർദ്ദിച്ചപ്പോഴും, വായിലെ പല്ലെല്ലാം തല്ലിക്കളഞ്ഞപ്പോഴും അദ്ദേഹം നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. കേൾവിക്കു കേടു വരുത്തുകയും കണ്ണുടയ്ക്കുകയും ചെയ്തിട്ടും അദ്ദേഹം ഒരക്ഷരം പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം ഒന്നും സമ്മതിച്ചില്ല. നിർവ്വികാരനായി എല്ലാം നിഷേധിച്ചുകൊണ്ടേയിരുന്നു. ഇരുണ്ട ജയിൽമുറിയിൽ അദ്ദേഹം തുടർച്ചയായി നടക്കുകയും, നിലത്തുകൂടി ഇഴയുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹം ഭയപ്പെട്ടിരുന്നു. വിചാരണയിൽ പെരുമാറേണ്ട വിധത്തെപ്പററി ആലോചിക്കയായിരുന്നു പ്രധാന ജോലി. മുഖത്തു തണുത്ത വെള്ളം വീണപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു ബോധം വീണു. അദ്ദേഹം എഴുന്നേററില്ല. കിടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ സിഗററു തപ്പിനോക്കി. അദ്ദേഹത്തെ മർദ്ദിച്ചവർ കാണിച്ച വെറുപ്പു് അദ്ദേഹത്തെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തിയില്ല. താൻ അവർക്കു് ഇത്ര നിഷിദ്ധനായിത്തീർന്നതിലും അത്ഭുതം തോന്നിയില്ല. സർവ്വാധിപത്യത്തിൻെറ നിയമയന്ത്രത്തിൻെറ പല്ലുകൾ ഭയങ്കരമായി ഉരസി. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിനെതിരായി യാതൊന്നും തെളിയിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. വിട്ടതലിനു ശേഷം വിപ്ലവത്തിൻെറ താവളമായ തൻെറ രാജ്യത്തേയ്ക്കു് അദ്ദേഹ

ത്തെ വിമാനമാർഗ്ഗം കൊണ്ടുപോയി. സ്വീകരണങ്ങളും, ആവേശപൂർണ്ണമായ മഹായോഗങ്ങളും, സൈനികപ്രകടനങ്ങളും എല്ലാമുണ്ടായി. 'നമ്പർ വൺ'പോലും പലതവണ അദ്ദേഹത്തോടുകൂടി പൊതുരംഗങ്ങളിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു, പലവർഷങ്ങളായി അദ്ദേഹം തന്റെ രാജ്യം കണ്ടിട്ട്. അവിടെ വളരെ മാററങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. ആ ചിത്രത്തിലെ താടിക്കാരിൽ പകുതിയും നാമാവശേഷരായിക്കഴിഞ്ഞു. അവരുടെ പേരുകൾ ഉച്ചരിച്ചുകൂടാ, ശാപത്തിന്നായിട്ടല്ലാതെ അവരെ ഓർമ്മിച്ചുകൂടാ. ചരിഞ്ഞ താർത്താരിക്കണ്ണുകളുള്ള പരേതനായ ആ നേതാവുമാത്രം ഇതിൽനിന്നു ഭിന്നനായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പിതാവായ ദൈവമായിട്ടും, 'നമ്പർ വൺ' പുത്രനായ ദൈവമായിട്ടും ആരാധിക്കപ്പെട്ടുന്നു. പക്ഷേ, അവകാശം കിട്ടുന്നതിനുവേണ്ടി അയാൾ കിഴവന്റെ മരണപത്രം തിരുത്തിയെഴുതിയെന്നു ജനസംസാരമുണ്ട്. ചിത്രത്തിലെ താടിക്കാരിൽ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവർ കണ്ടാലറിയാത്തതരത്തിൽ മാറിപ്പോയിരിക്കുന്നു. അവരുടെ താടി ക്ഷൗരംചെയ്തിരിക്കുന്നു. അവർ ക്ഷീണിച്ചു. അവർ നിരാശരാണ്. മനുഷ്യവിദ്വേഷപരമായ വിഷാദംകൊണ്ടവർ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് 'നമ്പർ വൺ' അവരിൽനിന്ന് ഒരു പുതിയ ഇരയെ തേടിപ്പിടിക്കും. അപ്പോൾ അവരെല്ലാം നെഞ്ചത്തടിച്ച്, കൂട്ടമായി അവരുടെ പാപങ്ങൾ ഏററുപറയും. രണ്ടാഴ്ചയ്ക്കുശേഷം, ഊന്നുവടിയുമായി നടക്കുമ്പോൾത്തന്നെ, റൂബാഷോവ് വിദേശത്ത് ഒരു പുതിയ ജോലിക്കുപോകാൻ അനുവാദം ചോദിച്ചു: "നിങ്ങൾക്ക് അല്പം ധൃതിയാണെന്നു തോന്നുന്നല്ലോ," പുകച്ചുരുളുകളുടെ പിന്നിൽനിന്ന് റൂബാഷോവിനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു 'നമ്പർ വൺ' പറഞ്ഞു. പാർട്ടിയുടെ നേതൃത്വത്തിൽ ഇരുപതുവർഷം അവർ ഒരുമിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചെങ്കിലും, അന്നും അവർതമ്മിൽ പരിചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല. 'നമ്പർ വണ്ണി'ന്റെ തലയ്ക്കുമുകളിൽ ആ കിഴവന്റെ ഛായാപടമുണ്ട്. നമ്പരിട്ട തലകളുള്ള ആ ചിത്രം അതിനടുത്തുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, അതിപ്പോൾ കാണാനില്ല.

അവർതമ്മിലുള്ള സംഭാഷണം ദീർഘമായിരുന്നില്ല. അതു് ഏതാനം മിനിററുകൾ മാത്രമേയുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. എങ്കിലും അവർ തമ്മിൽ പിരിയുമ്പോൾ 'നമ്പർ വൺ' അത്ഥഗർഭമായി റൂബാഷോവിന്റെ കൈപിടിച്ചു കലുക്കി. ഈ ഹസ്തദാനത്തിന്റെ അത്ഥമെന്തെന്നു് റൂബാഷോവ് വളരെനേരം ആലോചിച്ചുനോക്കി. പുകയുടെ പുറകിൽനിന്നുള്ള അത്ഥഗർഭമായ ആ നോട്ടത്തിന്റെ അത്ഥവും അദ്ദേഹത്തിന മനസ്സിലായില്ല. അതുകഴിഞ്ഞു് ആ മുറിയിൽനിന്നു് ഊന്നുവടിയിൽ ചാരി തത്തിച്ചാടി പുറത്തു കടന്നു. 'നമ്പർ വൺ' അദ്ദേഹത്തിന്റെകൂടെ വാതില്ക്കലേയ്ക്കു വന്നില്ല. അടുത്തദിവസം അദ്ദേഹം ബൽജിയത്തിലേയ്ക്കു പോയി.

കപ്പലിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ക്ഷീണം അല്പം കുറഞ്ഞു. തന്റെ ചുമതലയെപ്പററി ആലോചിക്കാൻ തുടങ്ങി. അദ്ദേഹമവിടെ എത്തിയപ്പോൾ കൊച്ചുലോവി തന്റെ നാവികവൈപ്പുമായി സ്വീകരിക്കാനെത്തി. അയാൾ അവിടത്തെ പാർട്ടിയുടെ തുറമുഖത്തൊഴിലാളിവിഭാഗത്തിന്റെ നേതാവാണു്. പ്രഥമദർശനത്തിൽത്തന്നെ റൂബാഷോവിന്നു് അയാളെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടു. തുറമുഖത്തിലെ ഡോക്കുകളും ഇടുങ്ങിയ തെരുവുകളും അയാൾ റൂബാഷോവിന്നു കാട്ടിക്കൊടുക്കുമ്പോഴത്തെ അഭിമാനം കണ്ടാൽ അവയെല്ലാം അയാൾതന്നെ ഉണ്ടാക്കിയതാണെന്നു തോന്നും. സകല കള്ളുകടയിലും അയാൾക്കു സ്നേഹിതന്മാരുണ്ടു്. നാവികർ, ഡോക്കുതൊഴിലാളികൾ, വേശ്യകൾ. എല്ലായിടത്തും മദ്യം കുടിക്കാനുള്ള ക്ഷണം അയാൾക്കു ലഭിച്ചു. അതിനെല്ലാം വൈപ്പുയർത്തി അയാൾ നന്ദി പ്രകടിപ്പിച്ചു. ചന്തക്കവലയിലെ ട്രാഫിക്ക് പോലീസുകാരൻപോലും, അവർ കടന്നുപോയപ്പോൾ ലോവിയുടെ നേരെ കണ്ണിറുക്കി. വിദേശക്കപ്പലുകളിലെ ഭാഷയറിഞ്ഞുകൂടാത്ത നാവികസഖാക്കൾ ലോവിയുടെ കൂനിയ പുറത്തു തലോടി. അല്പം അത്ഭുതത്തോടെയാണു് റൂബാഷോവ് ഇതെല്ലാം കണ്ടതു്. കൊച്ചുലോവി മ്ലേച്ഛനം വെറുക്കപ്പെട്ടവനമല്ല, അല്ല. ഈ

പട്ടണത്തിലെ തുറമുഖത്തൊഴിലാളിവിഭാഗം ലോകത്തിലെ ഏററവും നല്ല പാർട്ടിഘടകങ്ങളിലൊന്നാണ്.

വൈകിട്ട് റൂബാഷോവും, ലോവിയും വേറെ രണ്ടുപേരുമായി തുറമുഖത്തെ ഒരു കള്ളുകടയിൽ ഇരിക്കുകയാണ്. ആ വിഭാഗത്തിൻെറ സംഘടനാസെക്രട്ടറിയായ ഒരു പോളും അവരുടെ കൂടെയുണ്ട്. അയാൾ പണ്ടൊരു ഗുസ്തിക്കാരനായിരുന്നു. കഷണ്ടിത്തലയും മുഖത്ത് വസൂരിക്കുത്തുമുണ്ട്. ചെവികൾ ഉയർന്നങ്ങനെ നില്ക്കുന്നു. നാവികന്മാർ ധരിക്കുന്ന ഒരു കറുത്ത സെ.ററർ അയാൾ കോട്ടിനടിയിൽ ധരിച്ചിരുന്നു. തലയിലൊരു ബൗളർ തൊപ്പിയും. അയാൾക്കു തൻെറ ചെവികൾ ചലിപ്പിച്ച് തൊപ്പി ഉയർത്താനും താഴ്ത്താനും കഴിയുമായിരുന്നു. അയാളുടെകൂടെയുണ്ടായിരുന്ന ബിൽ ഒരിക്കൽ ഒരു നാവികനായിരുന്നു, അയാൾ നാവികരുടെ ജീവിതത്തെപ്പററി ഒരു നോവലെഴുതി ഒരു വർഷത്തെയ്ക്കു പ്രസിദ്ധനായി. അതുകഴിഞ്ഞു് പെട്ടെന്നു വിസ്മൃതനും. ഇപ്പോൾ അയാൾ പാർട്ടിപ്പത്രങ്ങൾക്കു ലേഖനങ്ങളെഴുതിക്കഴിയുകയാണ്. മററുള്ളവർ തുറമുഖത്തൊഴിലാളികളാണ്. നല്ല കുടിയന്മാരായ തടിയന്മാർ. പുതിയപുതിയ ആളുകൾ കയറിവന്നു, ഇരിക്കുകയോ മേശയ്ക്കരികെ നില്ക്കുകയോ ചെയ്തു; എല്ലാവർക്കും ഓരോപാത്രം വാങ്ങിക്കൊടുത്തു; പുറത്തേയ്ക്കുപോയി. ഒഴിവു കിട്ടുമ്പോഴെല്ലാം തടിച്ച ഷാപ്പുടമസ്ഥൻ അവരുടെകൂടെയിരുന്നു. അയാൾക്ക് 'മൗത്ത് ഓർഗൻ' വായിക്കാനറിയാം. കുറെയധികം അന്ന് കുടിച്ചുതീർത്തു.

"അങ്ങുനിന്നു വന്ന സഖാവ്," എന്നതിലധികമൊന്നും കൂടാതെ കൊച്ചുലോവി റൂബാഷോവിനെ അവർക്കു പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തിരുന്നു. അദ്ദേഹമാരാണെന്ന് കൊച്ചുലോവിക്കുമാത്രമേ അറിയൂ. റൂബാഷോവിന് അധികം സംസാരിക്കുന്ന പ്രകൃതമല്ലെന്നോ, സംസാരിക്കാതിരിക്കേണ്ടുന്ന കാര്യമുണ്ടെന്നോ തോന്നിയതുകൊണ്ട്, അക്കൂട്ടത്തിൽ ചേർന്നവർ റൂബാഷോവിനെ വള

രെ ചോദ്യങ്ങൾകൊണ്ടു് ബുദ്ധിമുട്ടിച്ചില്ല. ചോദിച്ചതുതന്നെ 'അവിട'ത്തെ കൂലി, ഭൂപ്രശ്നം, വ്യവസായം, എന്നിവയെപ്പററി മാത്രമായിരുന്നു. സാങ്കേതികമായ വിശദാംശങ്ങളിൽ അവർ കാണിച്ച അറിവു് അത്ഭുതാവഹമായിരുന്നു. പക്ഷേ, 'അവിട'ത്തെ പൊതുനിലയെപ്പററിയും രാഷ്ട്രീയാന്തരീക്ഷത്തെപ്പററിയും അവരുടെ അജ്ഞതയും അത്രതന്നെ അപ്രതീക്ഷിതമായിരുന്നു. "ലൈററ് മൊററ്" വ്യവസായത്തിൻെറ വളർച്ചയെപ്പററി അവർ ചോദിക്കുന്നതു്, കനാൻദേശത്തെ മുന്തിരങ്ങയുടെ കൃത്യമായ വലുപ്പത്തെപ്പററി കുട്ടികൾ അന്വേഷിക്കുന്നതുപോലെയാണു്. ലോവി കുടിക്കാൻ ക്ഷണിക്കുന്നതുവരെ യാതൊന്നും മിണ്ടാതെ മേശയ്ക്കരികിൽ നിശ്ശബ്ദനായി നിന്ന ഒരു വൃദ്ധനാവികൻ റൂബാഷോവിൻെറ കൈപിടിച്ചു കുലുക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളെക്കണ്ടാൽ റൂബാഷോവാണെന്നു തോന്നും." "പലരും എന്നോടതു പറയാറുണ്ടു്," റൂബാഷോവ് മറുവടി കൊടുത്തു. "റൂബാഷോവ്, അവനൊരു വല്ലാത്തവൻതന്നെ!" കിഴവൻ ഗ്ലാസ് ഒഴിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു. "റൂബാഷോവ് സ്വതന്ത്രനായിട്ടു് ഒരു മാസമേ ആയിട്ടുള്ളു. മരിക്കയില്ല എന്നു മനസ്സിലായിട്ടുതന്നെ ആറാഴ്ചയേ കഴിഞ്ഞിട്ടുള്ളു." ഷാപ്പുടമസ്ഥൻ തടിയൻ മൗത്ത്ഓർഗൻ വായിച്ചു. റൂബാഷോവ് ഒരു സിഗററു കത്തിച്ചു. എല്ലാവക്കും ഓരോ കോപ്പ വാങ്ങിക്കൊടുത്തു. അവരെല്ലാവരും, അദ്ദേഹത്തിൻെറയും 'അവിടെ'യുള്ള ജനങ്ങളുടെയും ആരോഗ്യത്തിനുവേണ്ടി അതു കുടിച്ചു. സെക്രട്ടറി, പോൾ ചെവികൊണ്ടു് തൊപ്പി ഉയത്തുകയും താഴ്ത്തുകയും ചെയ്തു.

പിന്നീടു് കൊച്ചുലോവിയും റൂബാഷോവും ഒരു ചായക്കടയിൽ കുറേസമയം കഴിച്ചു. കടയുടമസ്ഥൻ കസേരകളെല്ലാം, മേശയ്ക്കു മുകളിൽ കയററിയിട്ടു്, ജന്നലെല്ലാം അടച്ചു വാതിലിന്നടുത്തു കിടന്നുറങ്ങുകയാണു്. കൊച്ചുലോവി റൂബാഷോവിനോടു തൻെറ ജീവിതകഥ പറഞ്ഞു. റൂബാഷോവ് അതാവശ്യപ്പെട്ടതല്ല. അടുത്തദിവസം അതിൽനിന്നു കുഴപ്പവുമുണ്ടാകാനിടയുണ്ടു്.

ഓരോ സഖാവിനും തൻെറ ആത്മകഥ തന്നോട്ട പറയണമെന്നു തോന്നിയാൽ റൂബാഷോവിനതു തടയാൻ കഴിയുമോ. ചോക ണമെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആഗ്രഹം. പക്ഷേ, അദ്ദേ ഹത്തിനു വളരെ ക്ഷീണം തോന്നി. തൻെറ ആരോഗ്യത്തെപ്പ റ്റിയുള്ള മതിപ്പ് അതിൽ കടന്നുപോയി എന്നു ബോദ്ധ്യമായി. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം അവിടെത്തന്നെയിരുന്നു ശ്രദ്ധിച്ചു.

ലോവിക്ക് അവിടത്തെ ഭാഷ നാട്ടുകാരെപ്പോലെ സംസാ രിക്കാനറിയാം, അവിടെ എല്ലാവരെയും പരിചയമുണ്ട്. പക്ഷേ, അയാൾ ആ നാട്ടുകാരനല്ലത്രെ. തെക്കൻജർമ്മനിയിലെ ഒരു പട്ട ണത്തിലാണയാൾ ജനിച്ചതു്. പഠിച്ചതു മരപ്പണി. ഗിററാർ വായിക്കാനറിയാം. 'റവല്യൂഷനറി യൂത്ത് ക്ലബ്ബ്'' സംഘടിപ്പിച്ചു ഞായർ വിനോദയാത്രകളിൽ ഡാർവിനിസത്തെപ്പററി അയാൾ ക്ലാസ്സെടുക്കാറുണ്ട്. സർവ്വാധിപത്യം അധികാരമേറെറടുക്കുന്നതി നു മുമ്പുള്ള പ്രക്ഷുബ്ധമായ മാസങ്ങളിൽ പാർട്ടിക്ക് ആയുധങ്ങൾ അടിയന്തിരാവശ്യമായിരുന്നപ്പോൾ അതി ധീരമായ ഒരു സൂത്രം ആ പട്ടണത്തിൽ പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ടു. പട്ടണത്തിൻെറ ഏററവും ജനബഹുലമായ ഭാഗത്തെ പോലീസ്സ്റ്റേഷനിൽനിന്ന്, അമ്പ തു റൈഫിൾ, ഇരുപതു റിവോൾവർ, രണ്ടു ലൈററ് മെഷീൻ ഗൺ, എന്നിവ ഒരു ഫർണിച്ചർ വണ്ടിയിൽ കയററി തട്ടിക്കൊ ണ്ടുപോയി. വണ്ടിയിലെ ആളുകൾ ഒട്ടുവളരെ മുദ്രകളുള്ള എന്തോ ഒരുത്തരവു കാണിച്ചു. യഥാർത്ഥ യൂണിഫോറം ധരിച്ച് പോലീസു കാരെന്നു തോന്നിക്കുന്ന രണ്ടുപേരും അവരുടെ കൂടെയുണ്ടായിരു ന്നു. കുറെ കഴിഞ്ഞു മറെറാരു നഗരത്തിൽ ഒരു പാർട്ടിമെമ്പറുടെ കാർഷെഡ്ഡ് പരിശോധിച്ചപ്പോഴാണു മേല്പടി ആയുധങ്ങൾ ക ണ്ടുകിട്ടിയതു്. ആ കേസ് ശരിയായി തെളിഞ്ഞില്ല. അതു സംഭ വിച്ചതിൻെറ പിറേറദിവസം കൊച്ചുലോവി അപ്രത്യക്ഷനാവു കയും ചെയ്തു. പാർട്ടി അയാൾക്ക് പാസ്പോർട്ടും മററും ഉണ്ടാ ക്കിക്കൊടുക്കാമെന്നേററിരുന്നു. പക്ഷേ, അതൊന്നും നടന്നില്ല.

എന്നു വച്ചാൽ പാർട്ടിയുടെ ഉപരിഘടകത്തിൽനിന്നു പാസ്പോർട്ടും പണവുമായി മുൻകൂട്ടി നിശ്ചയിച്ചിരുന്ന സ്ഥലത്തു ഹാജരാകേണ്ടയാൾ അവിടെ എത്തിയില്ല.

"നമ്മുടെ ഏർപ്പാടൊക്കെ അങ്ങനെയാണ്," ഒരു തത്വം പറയുന്നതുപോലെ ലോവി കൂട്ടിച്ചേർത്തു. റൂബാഷോവ് ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല.

അങ്ങനെയൊക്കെയാണെങ്കിലും കൊച്ചുലോവി എങ്ങനെയോ തപ്പിപ്പിടിച്ച് അതിർത്തിയ്ക്കു പുറത്തു കടന്നു. അയാളുടെ പേരിൽ ഒരു വാറണ്ടുണ്ട്. കൂനിയ ചുമലോടുകൂടിയ ഒരുവന്റെ ചിത്രം എല്ലാ പോലീസ്സ്റ്റേഷനിലും പതിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു പല മാസങ്ങൾ നാട്ടുമ്പുറത്തുകൂടെ നടന്നാണ് അയാൾ രക്ഷപ്പെട്ടതു്. ഉപരിഘടകത്തിൽനിന്നു വരുന്ന സഖാവിനെ കാണാൻ അയാൾ പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ അയാളുടെ കൈയിൽ മൂന്നു ദിവസത്തേയ്ക്കുള്ള പണമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. "മനുഷ്യർ മരത്തൊലിതിന്നുമെന്നു പറയുന്നതു് പുസ്തകങ്ങളിലെ കഥയാണെന്നാണ് ഞാനതുവരെ ധരിച്ചിരുന്നതു്," അയാൾ പറഞ്ഞു: "ചെറിയ കാററാടിമരത്തിനാണ് ഏററവും രുചി കൂടുതൽ." ആ ഓർമ്മ വന്നപ്പോൾ അയാൾ ചായക്കടയിലെ ഇറച്ചിക്കുട്ടാൻ എടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു. ജയിൽ സൂപ്പും നിരാഹാരവ്രതങ്ങളും റൂബാഷോവ് ഓർമ്മിച്ചു. ലോവിയുടെകൂടെ ഭക്ഷിച്ചു.

ഒടുവിൽ കൊച്ചുലോവി ഫ്രഞ്ചതിർത്തി കടന്നു. പാസ്പോർട്ടില്ലാഞ്ഞതുകൊണ്ട് രണ്ടുമൂന്നു ദിവസത്തിനകം അയാൾ അറസ്റ്റുചെയ്യപ്പെട്ടു. വേറേ ഏതെങ്കിലും നാട്ടിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കൊള്ളണമെന്ന ആജ്ഞയോടെ വിട്ടയയ്ക്കപ്പെട്ടു. "നേരേ ചന്ദ്രനിലേയ്ക്കു കയറാൻ പറയുകയായിരുന്നു അതിൽ ഭേദം," ലോവി പറഞ്ഞു. അയാൾ സഹായത്തിനായി പാർട്ടിയെ സമീപിച്ചു. പക്ഷേ, ആ രാജ്യത്തെ പാർട്ടി അയാളെ അറിയുകയില്ല. അയാളുടെ നാട്ടിൽ അന്വേഷിച്ചിട്ട് എന്തെങ്കിലും ചെയ്യാം എന്ന മറുപടി കിട്ടി.

അയാൾ പിന്നെയും അലഞ്ഞുതിരിഞ്ഞു. താമസിയാതെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടു. ഇക്കുറി മൂന്നുമാസത്തെ തടവുശിക്ഷ കിട്ടി. ജയിലിൽ കഴിഞ്ഞ കാലത്തു സഹവാസിയായ തെണ്ടിക്കു കഴിഞ്ഞ പാർട്ടി കോൺഗ്രസ്സിന്റെ തീരുമാനങ്ങളെപ്പറ്റി അയാൾ ക്ലാസ്സ് കൊടുത്തു. അതിനു പ്രതിഫലമായി അയാൾ പൂച്ചകളെ പിടിച്ച് അതിന്റെ തുകൽ വില്ക്കുന്ന വിദ്യ ലോവിയ്ക്കു പഠിപ്പിച്ചു കൊടുത്തു. ആ മൂന്നു മാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാളെ ബൽജിയൻ അതിർത്തിയിലുള്ള ഒരു വനത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. പോലീസുകാർ അയാൾക്കു റൊട്ടിയും, പാൽക്കട്ടിയും, ഒരു പാക്കററ് ഫ്രഞ്ചു സിഗററും കൊടുത്തു. "നേരേ നടന്നുകൊള്ളു," അവർ പറഞ്ഞു: "അര മണിക്കൂറിനകം നിനക്കു ബൽജിയത്തിലെത്താം. ഇനി ഇവിടെയെങ്ങാൻ വച്ചു നിന്നെ കണ്ടാൽ തലയടിച്ചു ചതച്ചു കളയും."

കുറെ അഴ്ചക്കാലം കൊച്ചുലോവി ബൽജിയത്തിൽ അലഞ്ഞുതിരിഞ്ഞു പിന്നെയും അയാൾ പാർട്ടിയുടെ അടുത്തു സഹായമഭ്യർത്ഥിച്ചു. ഉത്തരം ഫ്രാൻസിൽ ലഭിച്ചതുതന്നെയായിരുന്നു. കാററാടിവൃക്ഷം ഭക്ഷിച്ചു മടുത്തതുകൊണ്ട് അയാൾ പൂച്ചവ്യവസായം നോക്കി. പൂച്ചയെ പിടിക്കുക അത്ര വിഷമമല്ല. മൂത്തു നരച്ചു രോമം കൊഴിഞ്ഞതല്ലെങ്കിൽ അര റൊട്ടിയും ഒരു പൈപ്പ് പുകയിലയും വാങ്ങാനുള്ള പൈസ കിട്ടും. പക്ഷേ, പിടിക്കുന്നതിന്റെയും, തൊലി വില്ക്കുന്നതിന്റെയും ഇടയ്ക്ക് അത്ര സുഖകരമല്ലാത്ത ഒരു പ്രവൃത്തിയുണ്ട്. ഒരു കൈകൊണ്ടു ചെവിയും മറേറ കൈകൊണ്ടു വാലും പിടിച്ച് അതിന്റെ നട്ടെല്ലു മുട്ടിന്മേൽ വച്ചൊടിക്കുകയാണ് എളുപ്പമാർഗ്ഗം. ആദ്യമെല്ലാം മനം പുരട്ടും. കുറച്ചു കഴിഞ്ഞാൽപിന്നെ അതു സഹിക്കാൻ വിഷമമില്ല. നിർഭാഗ്യവശാൽ അധികം താമസിയാതെ കൊച്ചുലോവി അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടു. ബൽജിയത്തിലും ഒരുവനു പൗരത്വരേഖകൾ ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നാണു വയ്പ്. നാടുകടത്തലും വിട്ടുതലും രണ്ടാമത്തെ അറസ്ററും, ജയിൽശിക്ഷയുമെല്ലാം യഥാവിധി നടന്നു.

ഒരു ദിവസം രണ്ടു ബൽജിയൻ പോലീസുകാർ അയാളെ ഫ്രഞ്ചു തിർത്തിയിലുള്ള ഒരു വനത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. അവർ അയാൾക്കു റൊട്ടിയും, പാൽക്കട്ടിയും, ഒരു പാക്കററു് ബൽജിയൻ സിഗററും കൊടുത്തു. "നേരേ നടന്നുകൊള്ളൂ. അര മണിക്കൂറിനകം താൻ ഫ്രാൻസിലായിരിക്കും. ഇവിടെയെങ്ങാൻ വച്ചു നിന്നെ കണ്ടുപോയാൽ തല തെറിപ്പിച്ചുകളയും."

അടുത്ത ഒരു വർഷത്തിനിടയിൽ ബൽജിയൻ പോലീസുകാരാലും ഫ്രഞ്ചധികാരികളാലും കൊച്ചുലോവി ആ അതിർത്തിയിൽ കൂടി മൂന്നുവട്ടം അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും ഒളിച്ചുകടത്തപ്പെട്ടു. അയാളുടെ തരക്കാരായ നൂറുകണക്കിനു് ആളുകളെക്കൊണ്ടു് അനേകവർഷങ്ങളായി ഈ കളി നടക്കുന്നുണ്ടെന്നയാൾ മനസ്സിലാക്കി. അയാൾ ആവർത്തിച്ചാവർത്തിച്ചു പാർട്ടിയുടെ സഹായം തേടി. പ്രസ്ഥാനവുമായുള്ള ബന്ധം വിട്ടുപോകുമോ എന്നതായിരുന്നു അയാളുടെ മുഖ്യഭീതി. "നിങ്ങളുടെ വരവിനെപ്പററി നിങ്ങളുടെ സംഘടനയിൽനിന്നു ഞങ്ങൾക്കു മുന്നറിവു ലഭിച്ചിട്ടില്ല," പാർട്ടി അയാളോടു പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങളുടെ അന്വേഷണങ്ങൾക്കു മറുപടി ലഭിക്കുന്നതുവരെ നിങ്ങൾ കാക്കണം." നിങ്ങൾ ഒരു പാർട്ടിമെമ്പറാണെങ്കിൽ പാർട്ടി അച്ചടക്കം പാലിക്കണം. ഇക്കാലമെല്ലാം കൊച്ചുലോവി തൻെറ പൂച്ചബിസിനസ്സു തുടരുകയും അതിർത്തിയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും പന്താടപ്പെടുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. അയാളുടെ നാട്ടിൽ സർവ്വാധിപത്യം പൊട്ടിപ്പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഒരു വർഷംകൂടി അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. കൊച്ചുലോവി സഞ്ചാരംകൊണ്ടു തളർന്നു്, രക്തം തുപ്പുകയും പൂച്ചയെ കിനാവുകാണുകയും ചെയ്യാൻ തുടങ്ങി. ഭക്ഷണം, വൈപ്പു്, ചിലപ്പോൾ അഭയം നൽകാറുള്ള വൃദ്ധവേശ്യകൾ, ഇവയെല്ലാം പൂച്ചയുടെ ഗന്ധമുണ്ടെന്നു് ഒരു മിത്ഥ്യാബോധം അയാളെ അലട്ടാൻ തുടങ്ങി: "ഞങ്ങളുടെ അന്വേഷണങ്ങൾക്കു് ഇതുവരെയും മറുവടി കിട്ടിയിട്ടില്ല," പാർട്ടി അയാളോടു പറഞ്ഞു. കൊച്ചുലോവിയുടെ പ്രവർത്തനങ്ങളെപ്പററി എന്തെങ്കിലും വിവരം കൊടുക്കാൻ കഴിയുന്നവരെല്ലാം

കൊല്ലപ്പെടുകയോ അറസ്റ്റു ചെയ്യപ്പെടുകയോ അപ്രത്യക്ഷമാവുകയോ ചെയ്യുമെന്ന് ഒരു വർഷംകൂടി കഴിഞ്ഞിട്ടാണു മനസ്സിലായത്. "ഞങ്ങൾക്കു നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ഒന്നും ചെയ്യാൻ കഴിയുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല," പാർട്ടി പറഞ്ഞു: "പാർട്ടിയുടെ ഔദ്യോഗിക അറിയിപ്പില്ലാതെ നിങ്ങൾ വന്നുകൂടായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ നിങ്ങൾ പാർട്ടിയുടെ അനുവാദമില്ലാതെയായിരിക്കും വന്നത്. ഞങ്ങളെങ്ങനെ അറിയാനാണ്?" അനേകം ഒററുകാരുമുണ്ടാകും. പാർട്ടി അണികളിലേയ്ക്കു നുഴഞ്ഞുകയറാൻ ശ്രമിക്കുന്നുണ്ട്. പാർട്ടി എപ്പോഴും ജാഗ്രതയോടെയിരിക്കണം."

"ഇതൊക്കെ എന്തിനാണ് എന്നോടു പറയുന്നത്?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു. നേരത്തേതന്നെ പോകേണ്ടതായിരുന്നു എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

കൊച്ചുലോവി തന്നെ വീപ്പയിൽനിന്നു ബീയർ എടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു, പൈപ്പുകൊണ്ടു സലാം വച്ചു. "അതു വിജ്ഞാനപ്രദമായതുകൊണ്ട്," അയാൾ പറഞ്ഞു: "അതു് ഒരു ഉദാഹരണമായതുകൊണ്ട്. നൂറുകണക്കിനാളുകളുടെ കഥ എനിക്കു പറയാൻ കഴിയും. അനേകം വർഷങ്ങളായി നമ്മിൽ ഏററവും നല്ലവർ ഈ രീതിയിൽ ദ്രോഹിക്കപ്പെടുകയാണ്. പാർട്ടി കൂടുതൽ കൂടുതൽ പുരാണവസ്തുവായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. പാർട്ടിയുടെ ഓരോ അംഗത്തിലും രക്തവാതവും തെരമ്പുതടിപ്പും ഉണ്ട്. ഇങ്ങനെ ഒരു വിപ്ലവമുണ്ടാക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല"

'ഇതിലപ്പുറം എനിക്കു പറയാൻ കഴിയും,' റൂബാഷോവിനു തോന്നി. പക്ഷെ, യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ഏതായാലും കൊച്ചുലോവിയുടെ സംസാരം അപ്രതീക്ഷിതമായ ഒരു ശുഭപര്യവസാനത്തിലെത്തി. എണ്ണമററ ജയിൽജീവിതങ്ങൾക്കിടയിൽ ഒരിക്കൽ അയാൾക്കു് ജയിൽമുറിയിലെ പങ്കുകാരനായി പഴയ ട്രസ്റ്റിക്കാരൻ പോളിനെ കിട്ടി. പോൾ അന്ന് ഒരു ഡോക്ക്തൊഴിലാളിയാണ്. ഒരു പന്തിരുകൂടക്കത്തിനിടയിൽ

അയാൾ തന്റെ ഭൂതകാലം ഓർമ്മിച്ചു് ഡബിൾനെൽസൻ എന്നു പറയുന്ന ഇരട്ടപ്പൂട്ട് ഒരു പോലീസുകാരന്റെ നേരെ പ്രയോഗിച്ചതിനാണു് ഇപ്പോൾ ജയിലിൽ വന്നിരിക്കുന്നതു്. ഈ പൂട്ടിന്റെ സമ്പ്രദായം, പുറകിൽനിന്നു് കക്ഷത്തിൽക്കൂടി കൈകളിട്ട് പിടലിക്കുപുറകിൽ കൈകോർത്തു് കഴുത്തൊടിയുന്ന രീതിയിൽ തല താഴ്ത്തുകയെന്നതാണു്. ഗോദായിൽവച്ചു് ഈ വിദ്യയ്ക്കു് അയാൾക്കു പലപ്രാവശ്യം ഹസ്തതാഡനം ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. പക്ഷേ, ഈ പൂട്ട് വർഗ്ഗസമരത്തിലെ ഒരംഗീകൃതപരിപാടിയല്ലെന്നു് പോലീസുകാരനുമായുള്ള സംഘട്ടനത്തിൽനിന്നു് പോൾ പഠിച്ചു. കൊച്ചുലോവിയും പോളും ചങ്ങാതികളായിത്തീർന്നു. പാർട്ടിയുടെ തുറമുഖത്തൊഴിലാളിവിഭാഗത്തിന്റെ ഭരണകാര്യദർശിയാണു് പോൾ. അവർ പുറത്തുവന്നപ്പോൾ കൊച്ചുലോവിക്കു് പൗരത്വരേഖകളും, തൊഴിലും, പാർട്ടിയിലേയ്ക്കു പുനഃപ്രവേശവും എല്ലാം പോൾതന്നെ ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തു. അതുകൊണ്ടു് യാതൊന്നും സംഭവിച്ചിട്ടില്ലെന്ന ഭാവത്തിൽ, ഡാർവിനിസത്തെപ്പറ്റിയും, കഴിഞ്ഞ പാർട്ടികോൺഗ്രസ്സിലെ തീരുമാനങ്ങളെപ്പറ്റിയും തുറമുഖത്തൊഴിലാളികളോടു് പ്രസംഗിക്കാൻ കൊച്ചുലോവിക്കു കഴിഞ്ഞു. അയാൾക്കു സുഖമായി. പൂച്ചകളെ മറന്നു. പാർട്ടി അധികാരികളോടുള്ള ദേഷ്യവും മറന്നു. അരവർഷം കഴിഞ്ഞു് അയാൾ പ്രാദേശികഘടകത്തിന്റെ രാഷ്ട്രീയസെക്രട്ടറിയായി. ശുഭമായിട്ടവസാനിക്കുന്നതെല്ലാം ശുഭം.

അങ്ങനെതന്നെ ആയിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നു്, ക്ഷീണിച്ചു തളർന്ന റുബാഷോവ് വളരെ ഹൃദയംഗമമായി ആഗ്രഹിച്ചു. പക്ഷേ, തന്നെ എന്തിനവിടേയ്ക്കയച്ചുവെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു വ്യക്തമായ ബോധമുണ്ട്. സ്വയം വഞ്ചനയെന്ന ഒന്നുമാത്രമേ വിപ്ലവധർമ്മങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം പഠിക്കാതെ ഉള്ളൂ. അദ്ദേഹം ശാന്തനായി തന്റെ കണ്ണാടയിൽക്കൂടി കൊച്ചുലോവിയെ നോക്കി. ഈ നോട്ടത്തിന്റെ അർത്ഥം മനസ്സിലാകാത്ത കൊച്ചുലോവി അല്പമൊന്നു് അമ്പരന്നു, പൈപ്പുകൊണ്ടു് സലാംവച്ചു നില്ക്കുമ്പോൾ

റുബാഷോവ് പൂച്ചകളെപ്പററി ചിന്തിക്കുകയായിരുന്നു. തന്റെ ബുദ്ധിക്കെന്തോ തകരാറുഭവിച്ചതായി അദ്ദേഹം ഭയപ്പെട്ടു. കുടിച്ചതു കൂടുതലായിപ്പോയോ എന്നദ്ദേഹം സംശയിച്ചു. കൊച്ചുലോവിയെ പിടിച്ച്, അയാളുടെ കൂന വകവയ്ക്കാതെതന്നെ, അയാളെ ചെവിക്കും കാലിനും പിടിച്ചു മുട്ടിന്മേൽവച്ച് ഒടിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിന് ഒരു പ്രതീതിയുണ്ടായി. അദ്ദേഹത്തിനു വല്ലായ്മ തോന്നി. പോകാൻ എഴുന്നേററു. കൊച്ചുലോവി അദ്ദേഹത്തെ താമസസ്ഥലംവരെ അനുഗമിച്ചു. റുബാഷോവിന് എന്തോ ഹൃദയശല്യമുണ്ടെന്നുകണ്ടു് അയാൾ ആദരപൂർവ്വം നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. ഒരാഴ്ചകഴിഞ്ഞു് കൊച്ചുലോവി തൂങ്ങിമരിച്ചു.

ആ സായാഹ്നത്തിനും കൊച്ചുലോവിയുടെ മരണത്തിനുമിടയ്ക്ക് പാർട്ടിസെല്ലിന്റെ നാടകീയമല്ലാത്ത അനേകയോഗങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. വസ്തുതകൾ വളരെ ലളിതമാണു്.

യൂറോപ്പിന്റെ ഹൃദയസ്ഥാനത്തു സ്ഥാപിതമായ ഏകാധിപത്യത്തെ രാഷ്ട്രീയവും സാമ്പത്തികവുമായ നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനംകൊണ്ടു് എതിർക്കുവാൻ രണ്ടുവർഷംമുമ്പ് പാർട്ടി ലോകതൊഴിലാളിവർഗ്ഗത്തോടു് ഒരാഹ്വാനം പുറപ്പെടുവിച്ചു. ശത്രുവിന്റെ രാജ്യത്തുനിന്നു വരുന്ന യാതൊരു ചരക്കും വാങ്ങിച്ചുകൂടാ, അവിടത്തെ ഭീമമായ സായുധീകരണപ്രസ്ഥാനത്തിന് സഹായകമായ യാതൊരു ചരക്കും അങ്ങോട്ടു കടത്തിവിട്ടുകൂടാ. പാർട്ടിസെല്ലുകൾ ഈ ആജ്ഞകൾ സസന്തോഷം ശിരസാ വഹിച്ചു. തുറമുഖത്തൊഴിലാളികൾ, ആ രാജ്യത്തുനിന്നു് വരുകയോ അങ്ങോട്ടു പോവുകയോ ചെയ്യുന്ന ചരക്കുകൾ കൈകൊണ്ടു തൊട്ടില്ല. മററു ട്രേഡ്യൂണിയനുകൾ അവരോടു് സഹകരിച്ചു. പണിമുടക്കം തുടരുക വിഷമമായിരുന്നു. പോലീസുമായുള്ള സംഘട്ടനങ്ങളിൽ പലർക്കും പരുക്കേററു; ചിലർ മരിച്ചു. സമരത്തിന്റെ അവസാനമെങ്ങനെയിരിക്കുമെന്നു് സന്നിദ്ധമായിരിക്കുന്ന സമയത്തു്, അഞ്ചു കറുത്ത പഴഞ്ചൻ ചരക്കുകപ്പലുകൾ തുറമുഖത്തടു

ണ്ടു. അവയിലോരോന്നിന്റെയും അണിയത്തു് 'അവിടെ' ഉപയോഗിക്കുന്ന പ്രത്യേകതരം ലിപികളിൽ വിപ്ലവത്തിന്റെ ഓരോ നേതാവിന്റെയും പേരു് എഴുതപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ കപ്പലുകളിൽ വിപ്ലവത്തിന്റെ പതാക പാറിക്കളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പണിമുടക്കിയ തൊഴിലാളികൾ അവയെ ആവേശപൂർവ്വം സ്വാഗതം ചെയ്തു. അവർ ഉടനെതന്നെ ചരക്കിറക്കാൻ തുടങ്ങി. കുറച്ചുനാഴികകൾ കഴിഞ്ഞാണു്, ആ കപ്പലുകളിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതു ബോയിക്കോട്ടു ചെയ്യപ്പെട്ട രാജ്യത്തെ യുദ്ധവ്യവസായത്തിന്റെ ആവശ്യത്തിനുള്ള ചില അപൂർവ്വധാതുക്കളാണു് എന്നു് അവർക്കു മനസ്സിലായതു്.

ഉടൻതന്നെ, പാർട്ടിയുടെ തുറമുഖത്തൊഴിലാളിവിഭാഗത്തിന്റെ കമ്മിററി കൂടി. അവിടെ അടികലശൽ ഉണ്ടായി. രാജ്യത്തെ പ്രസ്ഥാനത്തിലെല്ലായിടവും ഈ തർക്കം പ്രചരിച്ചു. പിന്തിരിപ്പൻപത്രലോകം ഈ സംഭവത്തിൽനിന്നു പരിഹാസത്തോടെ മുതലെടുത്തു. പണിമുടക്കു് പൊളിക്കാനുള്ള ശ്രമമെല്ലാം പോലീസുപേക്ഷിച്ചു: അവർ അവരുടെ നിഷ്പക്ഷത പ്രഖ്യാപിച്ചു. ഈ കറുത്ത കപ്പൽ സമുദ്രത്തിലെ ചരക്കു് ഇറക്കണോ വേണ്ടയോ എന്നതു തൊഴിലാളികൾതന്നെ തീരുമാനിക്കട്ടെ എന്നവർ നിശ്ചയിച്ചു. പാർട്ടിനേതാക്കന്മാർ പണിമുടക്കു് പിൻവലിക്കുകയും ചരക്കിറക്കാൻ ആജ്ഞാപിക്കുകയും ചെയ്തു. വിപ്ലവത്തിന്റെ പിതൃരാജ്യം ചെയ്തതിനെപ്പററി യുക്തിയുക്തമായ കാരണങ്ങളും, ബുദ്ധിപൂർവ്വമായ വിശദീകരണങ്ങളും അവർ കൊടുത്തു: പക്ഷേ, ആർക്കും വിശ്വാസം വന്നില്ല. ഘടകം രണ്ടായി പിളർന്നു. പഴയ അംഗങ്ങളുടെ വിഭാഗം വിട്ടുപോയി. കുറെമാസക്കാലത്തേയ്ക്കു് പാർട്ടിയുടെ നിഴലേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. എങ്കിലും, ക്രമേണ, നാട്ടിലെ വ്യവസായാധഃപതനം വർദ്ധിച്ചതോടെ പാർട്ടി അതിന്റെ പ്രചാരവും ശക്തിയും വീണ്ടെടുത്തു.

രണ്ടുവർഷം കഴിഞ്ഞു. തെക്കൻയൂറോപ്പിലെ ബുദ്ധക്ഷുവായ

മററൊരു സർവ്വാധിപത്യം ആഫ്രിക്കയിൽ അക്രമണവും കൊള്ളയും തുടങ്ങി. പിന്നെയും ബോയിക്കോട്ടു ചെയ്യുവാൻ പാർട്ടി ആഹ്വാനം ചെയ്തു. കഴിഞ്ഞപ്രാവശ്യത്തേക്കാൾ ഉന്മേഷപൂർണ്ണമായ ഒരു സ്വാഗതമാണവർക്കു ലഭിച്ചതു്.. ഇക്കുറി ലോകത്തിലെ മിക്ക ഗവണ്മെൻറുകളും, അക്രമിക്കു് അസംസ്കൃതപദാർത്ഥങ്ങൾ ലഭിക്കുന്നതു് തടയാൻ സന്നദ്ധമായിരുന്നു.

അസംസ്കൃതപദാർത്ഥങ്ങളില്ലാതെ, പ്രത്യേകിച്ചു് പെട്രോളില്ലാതെ, അക്രമി നശിക്കുമെന്നു തീർച്ച. സംഗതികൾ ഈ നിലയിലിരിക്കുമ്പോഴാണു് ആ പഴയ കറുത്തകപ്പൽസമൂഹം ഒരിക്കൽക്കൂടി യാത്ര തിരിച്ചതു്. ആ കപ്പലുകളിൽ ഏററവും വലുതിൻേറ പേരു്, യുദ്ധത്തിനെതിരായി ശബ്ദമുയർത്തിയതിനു് വധിക്കപ്പെട്ട ഒരു മനുഷ്യൻേറതായിരുന്നു. അവയുടെ പാമരങ്ങളുടെ മുകളിൽ വിപ്ലവത്തിൻേറ പതാക പാറിക്കളിച്ചു: അവയുടെ പള്ളയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതോ അക്രമകാരിക്കു് വേണ്ട പെട്രോൾ. അവ ആ തുറമുഖത്തുനിന്നു് ഒരു ദിവസത്തെ വഴി അകലത്തെത്തിയിട്ടും കൊച്ചുലോവിക്കോ ചങ്ങാതികൾക്കോ അതിൻേറ വരവിനെപ്പററി യാതൊരറിവും ലഭിച്ചില്ല. അവരെ അതിനു തയ്യാറാക്കുക എന്നതു് റൂബാഷോവിൻേറ ജോലിയായിരുന്നു.

ആദ്യത്തെ ദിവസം അദ്ദേഹം ഒന്നും സംസാരിച്ചില്ല—നിലപാടു മനസ്സിലാക്കുകമാത്രം ചെയ്തു. രണ്ടാമത്തെ ദിവസം രാവിലെ പാർട്ടിമുറിയിൽവച്ചു് ചർച്ച ആരംഭിച്ചു.

ആ മുറി വലുതും ശൂന്യവും വൃത്തിഹീനവുമായിരുന്നു. അതിലെ സജ്ജീകരണങ്ങളിലെ അശ്രദ്ധ ലോകത്തിലെല്ലായിടത്തുമുള്ള പാർട്ടി ആഫീസുകളുടെ പൊതുസ്വഭാവമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അവയെല്ലാം ഒരുപോലെയിരിക്കുകയും ചെയ്യും. കുറെയൊക്കെ അതു ദാരിദ്ര്യത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാണു്: പക്ഷെ, മുഖ്യമായി അതു വൈരാഗ്യവും വിഷാദവും നിറഞ്ഞ പാരമ്പര്യത്തിൻേറ ഫലമാണു്. തെരഞ്ഞെടുപ്പു പോസ്റ്ററുകൾ, രാഷ്ട്രീ

യമുദ്രാവാക്യങ്ങൾ, ടൈപ്പു ചെയ്ത പരസ്യങ്ങൾ എന്നിവകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്നു. ഒരു മൂലയിൽ പകർപ്പെടുക്കുന്ന യന്ത്രം ഉണ്ടായിരുന്നു. മറെറാരു മൂലയിൽ പണിമുടക്കുകാരുടെ കുടുംബങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ശേഖരിച്ച പഴയ വസ്ത്രങ്ങളുടെ ഒരു കൂമ്പാരം. അതിനടുത്തു നിറം മങ്ങിത്തുടങ്ങിയ നോട്ടീസുകളും ലഘുലേഖകളും, രണ്ടു മരക്കഷണങ്ങളുടെ മുകളിൽ നിരത്തിവച്ച രണ്ടു പലകകളായിരുന്ന നീണ്ട മേശ. പൂർത്തിയാകാത്ത ഒരു കെട്ടിടത്തിലെന്നപോലെ ജനലുകളിൽ ചായം പുരണ്ടിരുന്നു. മേശയ്ക്കു മുകളിൽ, മച്ചിൽനിന്നു തൂങ്ങുന്ന ചരടിൽ ഷേഡില്ലാത്ത ഒരു ഇലക്ട്രിക് ബൾബു തൂങ്ങിക്കിടന്നു. അതിനടുത്തായി ഈച്ച പിടിക്കാൻ ഒരു പശക്കടലാസും. കൂനൻ കൊച്ചുലോവി, പഴയ ട്രസ്റ്റിക്കാരൻ പോൾ, എഴുത്തുകാരൻ ബിൽ, വേറേ മൂന്നുപേർ; എന്നിവർ മേശയ്ക്കു ചുററുമിരുന്നിരുന്നു.

റൂബാഷോവ് കുറെനേരം സംസാരിച്ചു. അവിടത്തെ ചുററുപാടുകൾ അദ്ദേഹത്തിനു സുപരിചിതമാണ്. അവയുടെ സ്വാഭാവികമായ വൃത്തിഹീനത അദ്ദേഹത്തിനു ഹൃദ്യമായിത്തോന്നി. ഈ സാഹചര്യത്തിൽ, തൻെറ ആഗമനോദ്ദേശ്യത്തിൻെറ ആവശ്യത്തെപ്പററിയും പ്രയോജനത്തെപ്പററിയും അദ്ദേഹത്തിന് ഒരിക്കൽക്കൂടി വിശ്വാസം തോന്നി. കഴിഞ്ഞ രാത്രി ആ ബഹളം പിടിച്ച കള്ളുകടയിൽവച്ച് തനിക്ക് അസുഖമുണ്ടായതെന്തിനെന്ന് അദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു. താൻ വന്നതിൻെറ പ്രായോഗികലക്ഷ്യമെന്തെന്നു പറയാതെതന്നെ, വളരെ വസ്തുനിഷ്ഠമായി, എന്നാൽ ആവേശത്തോടെതന്നെ, അദ്ദേഹം സംഭവത്തിൻെറ യഥാർത്ഥ സ്ഥിതിഗതികൾ വിശദീകരിച്ചു. യൂറോപ്യൻ ഗവൺമെൻറുകളുടെ കാപട്യവും ഭീരുത്വവും മൂലം, ആക്രമകാരികളുടെതിരായ ബോയിക്കോട്ടു പരാജയപ്പെട്ടു. അവരിൽ ചിലർ അപ്പോഴും ബോയിക്കോട്ടു തുടരുന്നതായി ഭാവിച്ചു. മററുള്ളവർ ആ നാട്യംകൂടി വിട്ടുകളഞ്ഞു. അക്രമിക്കു പെട്രോൾ വേണം. പണ്ടു വിപ്ലവത്തിൻെറ നാടാണ് ഈ ആവശ്യം മിക്കവാറും നി

വൃത്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. ഇപ്പോൾ അതു് ആ കച്ചവടം നിറുത്തിക്കളഞ്ഞാൽ മററു രാഷ്ട്രങ്ങൾ ആ വിടവിലേയ്ക്കു് ഇരച്ചുകയറും. എന്നല്ല, വിപ്ലവത്തിന്റെ രാജ്യത്തെ വിപണികളിൽനിന്നു പുറംതള്ളുകയെന്നതിനേക്കാൾ കൂടുതലായി അവർ യാതൊന്നും ആഗ്രഹിച്ചില്ല. ഇത്തരം റൊമാൻറിക്കു് അഭിനയങ്ങൾകൊണ്ടു് 'അവിടത്തെ' വ്യവസായത്തിന്റെ വികാസം തടസ്സപ്പെട്ടത്താമെന്നേയുള്ളു. അതോടൊപ്പം ലോകത്തെല്ലാമുള്ള വിപ്ലവപ്രസ്ഥാനവും തടസ്സപ്പെട്ടും. അപ്പോൾ അനുമാനം വ്യക്തമായല്ലോ.

ഫോളും മൂന്നു ഡോക്കുതൊഴിലാളികളും തലകുലുക്കി. അവർ വളരെ സാവധാനം ചിന്തിക്കുന്നവരാണു്: 'അവിടെ'നിന്നു വന്ന സഖാവു പറയുന്നതെല്ലാം തികച്ചും വിശ്വാസ്യമായിത്തോന്നി. സമീപകാലത്തു ഫലങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്ത ഒരു താത്വികചർച്ച മാത്രമാണതവർക്കു്. അദ്ദേഹം എന്താണു പറഞ്ഞുവരുന്നതെന്നു് അവർക്കു കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവരുടെ തുറമുഖത്തെ സമീപിക്കുന്ന കപ്പൽസമൂഹത്തെപ്പററി അവരാരും ഓർമ്മിച്ചില്ല. കൊച്ചുലോവിയും മുഖം വക്രിച്ച ആ എഴുത്തുകാരനും മാത്രം പരസ്പരം ഒന്നു കണ്ണു ചിമ്മി. റൂബാഷോവു് അതു കണ്ടു. കുറേക്കൂടി നിർവ്വികാരമായി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചു.

"തത്വചരമായി ഇത്രമാത്രമേ എനിക്കു നിങ്ങളോടു പറയാനുള്ളു. കേന്ദ്രക്കമ്മിററിയുടെ തീരുമാനങ്ങൾ നടപ്പിലാക്കുകയും സംഗതികളുടെ ഉള്ളുകള്ളികൾ രാഷ്ട്രീയമായി വളർന്നിട്ടില്ലാത്ത സഖാക്കൾക്കു വിശദീകരിച്ചുകൊടുക്കുകയുമാണു നിങ്ങളുടെ കടമ—പ്രത്യേകിച്ചും അവരിലാർക്കെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും സംശയങ്ങളുണ്ടെങ്കിൽ. തൽക്കാലം എനിക്കിതിലധികം പറയാനില്ല."

ഒരു മിനിററു നേരത്തേയ്ക്കു് എല്ലാവരും നിശ്ശബ്ദരായിരുന്നു. റൂബാഷോവു് തന്റെ കണ്ണട ഊരി, ഒരു സിഗററു കൊളുത്തി. ഒന്നും അസാധാരണമായിട്ടില്ലെന്ന മട്ടിൽ കൊച്ചുലോവി പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങൾ പ്രാസംഗികനു നന്ദിപറയുന്നു. ആർക്കെങ്കിലും ചോദ്യം ചോദിക്കാനുണ്ടോ?"

ആരും ചോദിച്ചില്ല. അല്പം കഴിഞ്ഞു മൂന്നു ഡോക്കുതൊഴിലാളികളിലൊരാൾ അല്പം കുണ്ഠിച്ചു പറഞ്ഞു:

"ഇതിനെപ്പററി എന്തു പറയാനാണു്. 'അവിടെ'യുള്ള സഖാക്കൾക്കറിയാമല്ലോ, അവരെന്താണു ചെയ്യുന്നതെന്നു്. ഞങ്ങടെ കാര്യമാണെങ്കിൽ, ഞങ്ങൾക്കു ബോയിക്കോട്ടു തുടരാനേ നിവൃത്തിയുള്ളു. ഞങ്ങളുടെ തുറമുഖത്തുകൂടി ആ പണിയ്ക്കു യാതൊന്നും കൊടുത്തയയ്ക്കയില്ല; ആക്കാര്യം ഞങ്ങളേററു."

അയാളുടെ സഹപ്രവർത്തകർ രണ്ടുപേരും തലകുലുക്കി. ഗ്രസ്സിക്കാരൻ പിൻബലം നൽകി, "ഇവിടെ നടപ്പില്ല." അയാൾ സമരോത്സുകമായി പല്ലിളിച്ചു, ഫലിതമായി ചെവി വിറപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

താൻ ഒരു പ്രതിപക്ഷ കൂട്ടുകെട്ടിനെയാണു നേരിടുന്നതെന്നു് ഒരു നിമിഷനേരത്തേയ്ക്കു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. അവർക്കിതുവരെ കാര്യത്തിൻെറ അർത്ഥം മനസ്സിലായിട്ടില്ല എന്നദ്ദേഹം ക്രമേണയാണു മനസ്സിലാക്കിയതു് ഈ തെററിദ്ധാരണ കൊച്ചുലോവി തീർത്തുകൊടുക്കുമെന്ന പ്രതീക്ഷയോടെ റൂബാഷോവ് അയാളുടെ നേരേ നോക്കി. പക്ഷേ, കൊച്ചുലോവി നിലത്തു നോക്കി നിശ്ശബ്ദനായിട്ടിരുന്നു. പെട്ടെന്നു് ആ എഴുത്തുകാരൻ മുഖം വക്രിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങളുടെ ഈ കൊച്ചു് ഏർപ്പാടുകൾക്കു് ഇക്കുറി മറെറാരു തുറമുഖം എടുത്തുകൂടായിരുന്നോ? ഇതെപ്പോഴും ഞങ്ങൾതന്നെ നടത്തണോ?

ഡോക്കുതൊഴിലാളികൾ അമ്പരന്നു് അയാളുടെ നേരേ നോക്കി. 'ഏർപ്പാടു്' എന്നു പറഞ്ഞതെന്താണെന്നു് അവർക്കു മനസ്സിലായില്ല. മഞ്ഞിലും പുകയിലുംകൂടി അവരുടെ തുറമുഖത്തേയ്ക്കു് അടുക്കുന്ന ചെറിയ കപ്പൽസമൂഹത്തെക്കാൾ അവരുടെ ചിന്തയിൽനിന്നു് അകന്ന ഒന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, റൂബാഷോവ് ഈ ചോദ്യം പ്രതീക്ഷിച്ചതാണു്.

"രാഷ്ട്രീയമായും ഭൂമിശാസ്ത്രപരമായും അതുതന്നെയാണ് ഏററവും സ്വീകാര്യം," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ചരക്കെല്ലാം ഇവിടെനിന്ന് കരമാർഗ്ഗമാണ കൊണ്ടുപോകുന്നത്. എന്തെങ്കിലും രഹസ്യമായി വെയ്ക്കണമെന്ന് നമുക്ക യാതൊരു താല്പര്യവുമില്ല. എങ്കിലും പിന്തിരിപ്പൻപത്രങ്ങൾ മുതലെടുത്തേക്കാവുന്ന വിശേഷവർത്തമാനങ്ങൾ ഒഴിവാക്കുകയാണ വിവേകം."

എഴുത്തുകാരൻ വീണ്ടും കൊച്ചുലോവിയുമായി ഒരു നോട്ടം കൈമാറി. ഡോക്കുതൊഴിലാളികൾ റൂബാഷോവിൻെറ നേരെ മിഴിച്ചുനോക്കി. അവരുടെ തലയിൽക്കൂടി അതു സാവധാനം കടന്നുപോകുന്നതു കാണാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. പോൾ പെട്ടെന്ന് ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾ എന്തിനെപ്പററിയാണീ പറഞ്ഞുവരുന്നത്?"

അവരെല്ലാം അയാളുടെനേരെ നോക്കി. അയാളുടെ കഴുത്തു ചുവന്നിരിക്കുന്നു. അയാൾ റൂബാഷോവിനെ തുറിച്ചുനോക്കി.

കൊച്ചുലോവി ആത്മനിയന്ത്രണത്തോടെ പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾ ഇപ്പഴേ കണ്ടുള്ളു അല്ലേ?"

റൂബാഷോവ് അവരെ മാറിമാറി നോക്കി. എന്നിട്ട ശാന്തമായി പറഞ്ഞു:

"വിശദാംശങ്ങൾ നിങ്ങളോടു പറയുവാൻ ഞാൻ മറന്നു. കാലാവസ്ഥ അനുകൂലമാണെങ്കിൽ, വിദേശവാണിജ്യ കമ്മിസ്സാരിയററിൻെറ അഞ്ചു ചരക്കുകപ്പലുകൾ നാളെരാവിലെ ഇവിടെയെത്തും."

ഇത്രയുമായിട്ടും കുറെനിമിഷങ്ങൾക്കുശേഷമാണ് അവക്കെല്ലാവക്കും കാര്യം മനസ്സിലായത്. ആരും ഒരക്ഷരം ഉരിയാടിയില്ല. അവരെല്ലാം റൂബാഷോവിൻെറ നേരെ നോക്കി. സാവധാനത്തിൽ പോൾ എഴുന്നേററു, തൊപ്പിയെടുത്തു നിലത്തെറിഞ്ഞു, മുറിയിൽനിന്നിറങ്ങിപ്പോയി. അയാളുടെ രണ്ടു സഹപ്രവർത്തകർ

അയാളുടെനേരെ തിരിഞ്ഞുനോക്കി. ആരും സംസാരിച്ചില്ല. പിന്നെ കൊച്ചുലോവി തൊണ്ട ശരിയാക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:

"ഈ ഏർപ്പാടിന്റെ ന്യായങ്ങൾ സഖാവു് പ്രാസംഗികൻ നമുക്കു വിശദീകരിച്ചുതന്നിരിക്കുന്നു. അവർ ഈ ചരക്ക് കൊടുത്തില്ലെങ്കിൽ മററുള്ളവർ കൊടുക്കും. ഇനി ആർക്കാണു സംസാരിക്കേണ്ടതു്?"

നേരത്തെ സംസാരിച്ച ഡോക്കുതൊഴിലാളി തന്റെ കസേരയിൽ ഒന്നു തിരിഞ്ഞിരുന്നു പറഞ്ഞു:

"ആ വല്ലവി ഞങ്ങൾക്കു പരിചയമുള്ളതാണു്. ഞാൻ പണിയെടുത്തില്ലെങ്കിൽ മററാരെങ്കിലും അതു ചെയ്യും എന്നുപറയുന്നവർ എപ്പോഴും പണിമുടക്കുസമയത്തു കാണാറുണ്ടു്. അതൊക്കെ വേണ്ടിടത്തോളം ഞങ്ങൾ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അതു കരിങ്കാലിയുടെ സംസാരമാണു്."

പിന്നെയും നിശ്ശബ്ദത. മുൻവശത്തെ വാതിൽ പോൾ കൊട്ടിയടയ്ക്കുന്നതു് അകത്തു കേൾക്കാമായിരുന്നു. അപ്പോൾ റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു:

"സഖാക്കളേ, 'അവിട'ത്തെ വ്യവസായപുരോഗതിയാണു് എല്ലാററിനും മുമ്പിൽ നില്ക്കേണ്ട താല്പര്യം. വെറും വികാരങ്ങൾ നമ്മെ എവിടെയും എത്തിക്കുകയില്ല. ആലോചിച്ചുനോക്കു്."

ഡോക്കുതൊഴിലാളി താടി മുന്നോട്ടു തള്ളിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:

"ഞങ്ങൾ അതു് ആലോചിച്ചുകഴിഞ്ഞതാണു്. ഞങ്ങൾക്കു കേട്ടുമതിയായി. 'അവിടെ'യുള്ള നിങ്ങളാണു് മാതൃക കാണിക്കേണ്ടതു്. ലോകം മുഴുവനും അതിന്നായി നിങ്ങളെ ഉററുനോക്കുകയാണു്. നിങ്ങൾ ഐക്യത്തെപ്പററിയും, ത്യാഗത്തെപ്പററിയും, അച്ചടക്കത്തെപ്പററിയും സംസാരിക്കുന്നു. അതേസമയം നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കപ്പൽസമൂഹം കരിങ്കാലിപ്പണിക്കാണുപയോഗിക്കുന്നതു്."

ഇതുകേട്ടപ്പോൾ കൊച്ചുലോവി പെട്ടെന്ന് തലയുയർത്തി: അയാൾ വിളർത്തിരുന്നു. അയാൾ തന്റെ പൈപ്പുകൊണ്ടു റൂബാഷോവിനെ സലാംവച്ചു, വളരെ താഴ്മയോടെ പറഞ്ഞു:

"ഈ സഖാവ് പറഞ്ഞതുതന്നെയാണ് എന്റേയും അഭിപ്രായം. ആർക്കെങ്കിലും ഇനി എന്തെങ്കിലും പറയാനുണ്ടോ? യോഗം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു."

റൂബാഷോവ് തന്റെ ഊന്നുവടിയിൽ ചാരി മുറിക്കു പുറത്തേയ്ക്ക് തത്തിക്കടന്നു. സംഭവങ്ങൾ അവയുടെ നിർദ്ദിഷ്ടവും അനിവാര്യവുമായ ഗതിയനുസരിച്ചു നടന്നു. ആ പഴഞ്ചൻകപ്പൽ സമൂഹം തുറമുഖത്തേയ്ക്ക് പ്രവേശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ, റൂബാഷോവ് 'അവിടെ'യുള്ള അധികൃതരുമായി ചില കമ്പിസന്ദേശങ്ങൾ കൈമാറി. മൂന്നുദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഡോക്കുതൊഴിലാളി വിഭാഗത്തിലെ പാർട്ടിനേതാക്കളെ പാർട്ടിയിൽനിന്നു ബഹിഷ്കരിച്ചു. പാർട്ടിപ്പത്രത്തിൽ കൊച്ചുലോവിയെ ഒരു ഗുണ്ടയായി തുറന്നുകാട്ടി. മൂന്നുദിവസംകൂടി കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കൊച്ചുലോവി തൂങ്ങിച്ചത്തു.

13

രാത്രി പകലിനെക്കാൾ കഷ്ടമായിരുന്നു. പുലർകാലമാവുന്നതുവരെ റൂബാഷോവിനുറങ്ങാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അദ്ദേഹം ഞെട്ടി വിറയ്ക്കും. വല്ലാതെങ്കിൽ ചുട്ടുപൊള്ളുകയുന്നു. തന്റെ തലച്ചോറിലെ സ്മരണമണ്ഡലങ്ങളെല്ലാം പഴുത്തു് വ്രണപ്പെട്ടിരിക്കയാണെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനൊരു തോന്നൽ. എങ്കിലും ചിത്രങ്ങളും ശബ്ദങ്ങളും ഓർമ്മിച്ചുകൊണ്ടു വരാനുള്ള പ്രേരണ അദ്ദേഹത്തെ പിടികൂടി. കറുത്ത പെരുന്നാൾവേഷമണിഞ്ഞ

യുവാവായ റിച്ചാർഡിനെ അദ്ദേഹമോൎമ്മിച്ചു. അയാളുടെ കലങ്ങിയ കണ്ണുകളും, "പക്ഷേ, സഖാവേ, നിങ്ങളെന്നെ ചെന്നായ്ക്കൾക്കിട്ടുകൊടുക്കുകയില്ലല്ലോ?" എന്ന ശബ്ദവും........അദ്ദേഹം കുനിയ കൊച്ചുപോവിയെ ഓൎമ്മിച്ചു, "ഇനി ആൎക്കാണു സംസാരിക്കാനുള്ളതു്?" സംസാരിക്കണമെന്നാഗ്രഹമുള്ളവർ അനേകമുണ്ടു്. കാരണം, പ്രസ്ഥാനത്തിനു് യാതൊരു വകതിരിവുകളുമില്ലായിരുന്നു: അതു് ശവങ്ങളെ അതിന്റെ വളവുതിരിവുകളിൽ നിക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടു് അതിന്റെ ലക്ഷ്യത്തിലേയ്ക്കു് അലക്ഷ്യമായി, ഗംഭീരമായി, ഒഴുകി. അതിന്റെ വഴി ഒട്ടേറെ വളവും പിരിവും ഉള്ളതായിരുന്നു. അതാണു് അതിന്റെ സഹജസ്വഭാവം. അതിന്റെ പുളവുകളനുസരിച്ചു് അനുഗമിക്കാൻ കഴിവില്ലാത്തവരെല്ലാം കരയിലടിഞ്ഞുപോകും: അതും അതിന്റെ നിയമംതന്നെ. വ്യക്തിയുടെ ആദർശങ്ങൾ അതിനു നിസ്സാരമാണു്. അവന്റെ മനസ്സാക്ഷിയെ അതു് അവഗണിച്ചു. അവന്റെ ഹൃദയത്തിലും തലയ്ക്കകത്തും എന്തുസംഭവിക്കുന്നു എന്നതു് ആരാഞ്ഞില്ല. പാർട്ടിക്കൊരു കുററമേ അറിയൂ; നിർദ്ദിഷ്ടമായ നയത്തിൽനിന്നു് വ്യതിചലിക്കുക. ഒരു ശിക്ഷമാത്രം: മരണം. പ്രസ്ഥാനത്തിൽ മരണം ഒരത്ഭുതവസ്തുവല്ല. അതിൽ യാതൊരു മഹിമയുമില്ല. രാഷ്ട്രീയാഭിപ്രായഭിന്നതകൾക്കു് യുക്തിയുക്തമായ പരിഹാരം മാത്രമാണതു്.

പ്രഭാതത്തിനു് അല്പംമുമ്പു മാത്രമാണു്, ക്ഷീണിച്ചു് നിദ്രാധീനനായി റൂബാഷോവ് തന്റെ കട്ടിലിൽ വീണതു്. പുതിയ ഒരു ദിനപ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്ന കാഹളദ്ധ്വനി കേട്ടു് അദ്ദേഹം പിന്നെയും ഉണൎന്നു. അധികം താമസിയാതെ ആ വൃദ്ധനായ വാർഡറും യൂണിഫോറധാരികളായ രണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുംകൂടി അദ്ദേഹത്തെ ഡോക്ടറുടെ അടുത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി.

മുറിച്ചുണ്ടന്റെയും, 402-ാം നമ്പരിന്റെയും അറവാതിലിലെ പേക്കുറിപ്പുകൾ വായിക്കാൻ കഴിയുമെന്നു റൂബാഷോവ് ആശിച്ചിരുന്നു. പക്ഷെ, അവയ്ക്കെതിരായ വശത്തേയ്ക്കാണു്

അദ്ദേഹത്തെ കൊണ്ടുപോയതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വലതുവശത്തെ അറ ശൂന്യമാണു്. ഇടനാഴിയുടെ ആ അററത്തെ ഒടുവിലത്തെ അറകളിലൊന്നാണതു്. ഏകാന്തത്തടവിന്റെ അറകൾ കട്ടിയായ കോൺക്രീററു വാതിൽകൊണ്ടു വേർതിരിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. വളരെ തപ്പിത്തടഞ്ഞു കിഴവൻ ആ വാതിൽ തുറന്നു. അവിടെനിന്നു് അവർ ഒരു ദീർഘമായ നിരയിൽക്കൂടി കടന്നുപോയി. കിഴവൻ റൂബാഷോവിന്റെ മുമ്പിലും, യൂണിഫോറധാരികൾ പിറകിലും. ഇവിടെ അറവാതിലുകളിലെ കടലാസ്സുകഷണങ്ങളിലെല്ലാം ഒന്നിലധികം പേരുകളുണ്ടു്. അവയിൽനിന്നും സംസാരവും പൊട്ടിച്ചിരിയും, എന്നല്ല ചിലപ്പോൾ സംഗീതവും അവക്കു കേൾക്കാമായിരുന്നു. ചെറിയ കുററങ്ങൾ ചെയ്തവക്കുള്ള ഭാഗത്താണവരെന്നു റൂബാഷോവിനു പെട്ടെന്നു മനസ്സിലായി. അവർ ബാർബർഷോപ്പു കടന്നുപോയി. അതിന്റെ വാതിൽ തുറന്നിരിക്കയാണു്. പഴയ തടവുപുള്ളികളുടെ മൂർച്ചയുള്ള പക്ഷിമുഖത്തോടുകൂടിയ ഒരു തടവുകാരനെ ക്ഷൗരം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. രണ്ടു കൃഷിക്കാരുടെ തല വടിക്കുന്നുണ്ടു്. കടന്നുപോവുന്ന റൂബാഷോവിനെയും സംഘത്തെയും അവർ മൂന്നുപേരും ജിജ്ഞാസയോടെ തല തിരച്ചു നോക്കി. അവർ ഒരു വാതിൽക്കലെത്തി. അതിന്മേൽ ഒരു ചുവന്ന കുരിശു വരച്ചിട്ടുണ്ടു്. വാർഡർ ആദരപൂർവ്വം വാതിൽക്കൽ മുട്ടി. റൂബാഷോവും കിഴവനും അകത്തേയ്ക്കു പോയി. യൂണിഫോറധാരികൾ പുറത്തുതന്നെ നിന്നു.

അത്യുപത്രിമുറി ചെറുതാണു്. അതിലെ വായു അസുഖകരവും. കാർബോളിക്കിന്റെയും പുകയിലയുടെയും ഗന്ധം അവിടെ പരന്നിട്ടുണ്ടു്. ഒരു തൊട്ടിയും രണ്ടു പാട്ടയും നിറച്ചു പഴുപ്പു തുടയ്ക്കുന്ന പഞ്ഞിയും, മുറിവുകെട്ടുന്ന തുണിക്കഷണങ്ങളും. ഡോക്ടർ അവയ്ക്കു പുറംതിരിഞ്ഞു് ഒരു മേശയ്ക്കരികിൽ ഇരിക്കയാണു്. അദ്ദേഹം വർത്തമാനപത്രം വായിക്കുകയും റൊട്ടിയും കൂട്ടാനും തിന്നുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. കൊടിൽ, സിറിഞ്ചു് മുതലായി ഒരുകൂട്ടം

ഉപകരണങ്ങളുടെ മുകളിലാണു പത്രം കിടക്കുന്നതു്. വാർഡർ വാതിലടച്ചുകഴിഞ്ഞയുടനെ ഡോക്ടർ സാവധാനത്തിൽ തിരിഞ്ഞു നോക്കി. അദ്ദേഹം കഷണ്ടിയാണു്. അസാമാന്യമായ രീതിയിൽ ചെറുതാണു തല. അതിന്മേൽ കണ്ട വെളുത്തപൂട റൂബാഷോവിന്റെ മനസ്സിൽ ഒട്ടകപ്പക്ഷിയുടെ ഓർമ്മയുണ്ടാക്കി.

"ഇയ്യാൾ പറയുന്നു, ഇയാൾക്കു പല്ലുവേദനയാണെന്നു്," കിഴവൻ പറഞ്ഞു.

"പല്ലുവേദന?" റൂബാഷോവിന്റെ പിന്നിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു ഡോക്ടർ പറഞ്ഞു: "വായ് തുറക്കു. വേഗം വേണം."

റൂബാഷോവ് തന്റെ കണ്ണടയിൽക്കൂടി അയാളെ നോക്കി.

"സവിനയം എനിക്കൊന്നു പറയാനുണ്ടു്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "ഞാനൊരു രാഷ്ട്രീയ തടവുകാരനാണു്. ശരിയായ ചികിത്സ ലഭിക്കാൻ എനിക്കവകാശമുണ്ടു്."

ഡോക്ടർ വാർഡറുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു:

"ഈ പുള്ളി ആരാണു്?"

വാർഡർ റൂബാഷോവിന്റെ പേരു പറഞ്ഞു. ഒരു നിമിഷനേരം ആ ഒട്ടകപ്പക്ഷിക്കണ്ണുകൾ തന്റെ മേൽ പതിയുകയാണെന്നു തോന്നി. അതു കഴിഞ്ഞു ഡോക്ടർ പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങളുടെ കവിളത്തു നീരുണ്ടു്. വായ് തുറക്കു."

അപ്പോൾ റൂബാഷോവിന്റെ പല്ലു വേദനിക്കുന്നില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം വായ് തുറന്നു.

"നിങ്ങളുടെ ഇടത്തുവശത്തു മുകൾവരിയിൽ യാതൊരു പല്ലും ശേഷിച്ചിട്ടില്ലല്ലോ," വിരൽ റൂബാഷോവിന്റെ വായിൽ കടത്തി തടവിക്കൊണ്ടു ഡോക്ടർ പറഞ്ഞു. പെട്ടെന്നു റൂബാഷോവ് തളർന്നു, തലകറങ്ങി, ഭിത്തിയിലേയ്ക്കു ചാരി.

"കണ്ടുപിടിച്ചു," ഡോക്ടർ പറഞ്ഞു: "വലത്തെ കൊലപ്പല്ലിന്റെ വേരു് ഒടിഞ്ഞു മോണയിൽത്തന്നെയിരിക്കുകയാണു്."

റൂബാഷോവ് വലവുരു ദീർഘമായി ശ്വാസം കഴിച്ചു. വേദന തന്റെ മോണയിൽനിന്നു കണ്ണുകളിലേയ്ക്കും, ശിരസ്സിന്റെ പിൻഭാഗത്തേയ്ക്കും തുള്ളിക്കളിക്കുകയാണ്. ഓരോ പ്രാവശ്യവും കൃത്യമായി രക്തം തുടിക്കുന്നത് അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. അപ്പോഴേയ്ക്കും ഡോക്ടർ ഇരുന്നു വർത്തമാനപ്പത്രം നിവർത്തിക്കഴിഞ്ഞു: "വേണമെങ്കിൽ ഞാൻ ആ വേരു് എടുത്തുകളയാം," ഡോക്ടർ പറഞ്ഞു, കുറച്ചു റൊട്ടിയും ക്രൂട്ടാനും വായിലാക്കി. "ഞങ്ങൾക്കിവിടെ വേദന ശമിപ്പിക്കുന്ന മരുന്നുകളൊന്നുമില്ലെന്നറിയാമല്ലോ. ഓപ്പറേഷന് അര മണിക്കൂറോ ഒരു മണിക്കൂറോ വേണ്ടിവരും."

ഒരു മൂടൽമഞ്ഞിൽക്കൂടിയെന്നപോലെ റൂബാഷോവ് ഡോക്ടറുടെ ശബ്ദം കേട്ടു. ചുമരിൽ ചാരിനിന്നു് അദ്ദേഹം ദീർഘമായി ശ്വാസം കഴിച്ചു. "വളരെ ഉപകാരം," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോൾ വേണ്ട." അദ്ദേഹം മുറിച്ചുണ്ടനെയും, ആവിക്കളിയും, തലേന്നു കൈപ്പത്തിയിൽ സിഗററു കുത്തിക്കെടുത്തിയ വികൃതിത്തരവും എല്ലാം ഓർമ്മിച്ചു. കാര്യങ്ങൾ വഷളാകും എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

തിരിച്ചു് അറയിലെത്തിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം സ്വയം കട്ടിലിലേയ്ക്കു വീണു, ഉടൻതന്നെ ഉറങ്ങുകയും ചെയ്തു.

ഉച്ചയ്ക്കു സൂപ്പു കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ ഒഴിച്ചുവിട്ടില്ല. അപ്പോൾ മുതൽ അദ്ദേഹത്തിനു തന്റെ റേഷൻ പതിവായി ലഭിച്ചു. പല്ലുവേദന കുറഞ്ഞു; സഹിക്കാവുന്ന നിലയിലെത്തി. മോണയിലെ നീരു താനേ പൊട്ടിയതായിരിക്കും എന്നു റൂബാഷോവ് ആശിച്ചു.

മൂന്നു ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ആദ്യമായി അദ്ദേഹത്തെ വിചാരണയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി.

കാലത്തു പതിനൊന്നു മണിയ്ക്കാണു് അവർ അദ്ദേഹത്തെ കൊണ്ടുപോകാൻ വന്നതു്. വാർഡന്മാരുടെ ഗൗരവമായ മുഖഭാവത്തിൽനിന്നു് എങ്ങോട്ടാണു് അവർ പോകുന്നതെന്നു റൂബാഷോവിനുഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞു. അതിഭയങ്കരമായ ആപൽഘട്ടങ്ങളിൽ, അപ്രതീക്ഷിതമായ അനുഗ്രഹംപോലെ അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിക്കാറുള്ള നിസ്സംഗശാന്തതയോടെ വാർഡനെ അനുഗമിച്ചു.

കഴിഞ്ഞദിവസം ഡോക്ടരെ കാണാൻ പോയ വഴിക്കാണവർ പോയതു്. ആ കോൺക്രീററുവാതിൽ പിന്നെയും തുറന്നു, കൊട്ടിയടഞ്ഞു. സമ്മർദ്ദം ചെലുത്തുന്ന സാഹചര്യങ്ങളുമായി മനുഷ്യർ എത്രവേഗം പരിചയിക്കുന്നു എന്നു് റൂബാഷോവ് അത്ഭുതത്തോടെ സ്മരിച്ചു. ആ ഇടനാഴിയിലെ ദുർഗ്ഗന്ധപൂർണ്ണമായ വായു അനേകനാളായി താൻ ശ്വസിക്കുന്നു എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. താൻ കിടന്ന എല്ലാ ജയിലുകളിലെയും അന്തരീക്ഷം അവിടെ അടിഞ്ഞുകൂടിയിരിക്കുന്നതായിട്ടും.

അവർ ബാർബർഷോപ്പും ഡോക്ടരുടെ വാതിലും കടന്നു പോയി. ആ വാതിൽ അടഞ്ഞിരുന്നു. സമയംകാത്തു് മൂന്നുതടവുകാർ പുറത്തു നില്ക്കുന്നുണ്ടു്. അവരെ ഉറക്കംതൂങ്ങുന്ന ഒരു വാർഡർ കാക്കുന്നുമുണ്ടു്.

ഡോക്ടരുടെ വാതിലിനപ്പുറമുള്ള സ്ഥലം റൂബാഷോവിനു പരിചിതമല്ല. അഗാധതയിലേയ്ക്കിറങ്ങുന്ന ഒരു പിരിയൻ ഗോവണി കടന്നു് അവർ നടന്നു. അവിടെ, താഴെ എന്തായിരിക്കാം?, സ്റ്റോർമുറികളോ ശിക്ഷയ്ക്കുള്ള തുറുങ്കുകളോ? ഒരു വിദഗ്ദ്ധനെപ്പോലെ, അതെന്തായിരിക്കുമെന്നു് ഊഹിക്കാൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു. ആ ഗോവണിപ്പടിയുടെ മട്ടുകണ്ടിട്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു രസിച്ചില്ല.

ഇടുങ്ങി, ജന്നലില്ലാത്ത ഒരങ്കണം അവർ കടന്നു. ഇടവഴികളില്ലാത്ത ഒരു തുരങ്കമായിരുന്നു അതു്. ഇരുണ്ടതെങ്കിലും മുകളിൽ ആകാശം കാണാം. അങ്കണം കഴിഞ്ഞുള്ള ഇടനാഴികൾ കുറെക്കൂടി പ്രകാശമാനമാണു്. വാതിലുകൾ കോൺക്രീററല്ല, മരം കൊണ്ടു പണിതു് പിച്ചളപ്പിടികൾ വച്ചതാണു്. പന്നിത്തിരക്കുള്ള ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ അവരെ കടന്നുപോയി. വാതിലിനപ്പുറം എവിടെയോ റേഡിയോശബ്ദം കേൾക്കാം. മററൊരു വാതിലിനപ്പുറം ഒരു ടൈപ്പ്റൈററിന്റെ ശബ്ദവും. അവർ ഭരണവകുപ്പിലാണെത്തിയിരിക്കുന്നതു്.

ഇടനാഴിയുടെ അററത്തുള്ള അവസാനവാതിലിന്റെ മുമ്പിൽ അവർ നിന്നു. വാർഡർ വാതില്ക്കൽ മുട്ടി. അകത്തു് ആരോ ടെലഫോണിൽ സംസാരിക്കുകയാണു്. ശാന്തമായ ഒരു ശബ്ദം വിളിച്ചുപറഞ്ഞു, "ഒരുനിമിഷം താമസിക്കണേ!" എന്നിട്ടു്, "ശരി, അങ്ങനെതന്നെ," എന്നു് ആ ശബ്ദം ക്ഷമയോടെ ടെലഫോണിലേയ്ക്കു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ ശബ്ദം റൂബാഷോവിനു പരിചിതമായിത്തോന്നി. എങ്കിലും ആരുടേതെന്നു് ഉറപ്പിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അതു് ഹൃദ്യമായ ഒരു പുരുഷശബ്ദമാണു്. അല്പം പരുഷമെങ്കിലും. അതു് ഇതിനുമുമ്പു് എവിടെയോവച്ചു താൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു നിശ്ചയമുണ്ടു്. "അകത്തു വരൂ," ആ ശബ്ദം പറഞ്ഞു. വാർഡർ വാതിൽ തുറന്നു; റൂബാഷോവ് കടന്ന ഉടൻതന്നെ അടയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. റൂബാഷോവ് കണ്ടതു് ഒരു ഡെസ്ക്കും, അതിനപ്പുറത്തു്, തന്റെ സഹപാഠിയും പണ്ടത്തെ സേനാനായകനുമായ ഐവാനോവിനെയുമാണു്. ടെലഫോൺ താഴെവയ്ക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ പുഞ്ചിരിച്ചു. "അങ്ങനെ നാം പിന്നെയും ഒരുമിച്ചുകൂടി," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവ് അപ്പോഴും വാതില്ക്കൽതന്നെ നില്ക്കയാണു്. "എന്തു് ആനന്ദകരമായ അനുഭവം!" അദ്ദേഹം വിരസമായി പറഞ്ഞു.

"ഇരിക്കൂ," മര്യാദയോടെ ആംഗ്യം കാണിച്ചുകൊണ്ടു് ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം എഴുന്നേററു നില്ക്കുയാണു്. നില്ക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു് റൂബാഷോവിനെക്കാൾ കുറച്ചു് ഉയരം കൂടുതലുണ്ടു്. അദ്ദേഹം പുഞ്ചിരിയോടെ റൂബാഷോവിൻെറ നേരെ നോക്കി. അവർ രണ്ടുപേരും ഇരുന്നു—ഐവാനോവ് ഡെസ്കിനുപിന്നിലും റൂബാഷോവ് അതിൻെറ മുൻപിലും. അവർ പരസ്പരം കുറേനേരം, നിയന്ത്രിതമായ ജിജ്ഞാസയോടെ തുറിച്ചുനോക്കിയിരുന്നു. ഐവാനോവ് ഏതാണ്ടു സ്നേഹമസൃണമായ പുഞ്ചിരിയോടെ; റൂബാഷോവ് ആകാംക്ഷയോടെയും ജാഗ്രതയോടെയും. റൂബാഷോവിൻെറ ദൃഷ്ടി, മേശയ്ക്കടിയിൽ ഐവാനോവിൻെറ വലത്തുകാലിലേയ്ക്കു നീങ്ങി.

"ഓ, അതിനു് കുഴപ്പമൊന്നുമില്ല," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "ഓട്ടോമാററിക്കബന്ധങ്ങളും തുരുമ്പുപിടിക്കാത്ത ക്രോമിയംപ്ലേററുമുള്ള കൃത്രിമക്കാൽ. എനിക്കു നീന്താം, കുതിരസവാരി ചെയ്യാം, കാറോടിക്കാം. നൃത്തം ചെയ്യുകയും ചെയ്യാം. ഒരു സിഗററു വലിക്കുന്നോ?"

മരംകൊണ്ടുള്ള ഒരു സിഗററുകേസ് അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിൻെറ നേരെ നീട്ടി.

റൂബാഷോവ് സിഗററിൻെറ നേരെ നോക്കി. ഐവാനോവിൻെറ കാലു് മുറിച്ചുകളഞ്ഞതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ആദ്യമായി പട്ടാളആശുപത്രിയിൽ പോയതു് അദ്ദേഹത്തിനോർമ്മ വന്നു. അന്നു് ഐവാനോവ് റൂബാഷോവിനോടു് ഉറക്കമരുന്നു സമ്പാദിച്ചുകൊടുക്കാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. ആ സായാഹ്നം മുഴുവൻ നീണ്ടുനിന്ന സംഭാഷണത്തിൽ ഓരോ വ്യക്തിക്കും ആത്മഹത്യാവകാശമുണ്ടെന്നു തെളിയിക്കാൻ ഐവാനോവ് ശ്രമിച്ചു. അവസാനം റൂബാഷോവ് ചിന്തിക്കാനുള്ള സാവകാശം ചോദിച്ചു. അന്നു രാത്രിതന്നെ റൂബാഷോവ് മുന്നണിയിലെ മറെറാരു രംഗത്തേയ്ക്കു മാററപ്പെട്ടു. അനേകവർഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞിട്ടാണു് അദ്ദേഹം ഐവാനോവിനെ പിന്നീടു കണ്ടതു്. അദ്ദേഹം ആ

മരപ്പെട്ടിയിലെ സിഗററിന്റെനേരെ നോക്കി. അവ മഞ്ഞ നിറത്തിലുള്ള അയഞ്ഞ അമേരിക്കൻപുകയില ചേർത്ത് കൈ കൊണ്ടുണ്ടാക്കിയതാണ്.

"ഇത് ഇപ്പോഴും അനൗദ്യോഗികമായ ഒരു മുഖവുരയാണോ, അതോ സമരം ആരംഭിച്ചോ?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു, "രണ്ടാമത്തെതാണ കഥയെങ്കിൽ എനിക്ക സിഗററു വേണ്ട. ആചാരമര്യാദ നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ?"

"ചവറ്," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു.

"ചവറെങ്കിൽ ചവറ്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, ഐവാനോവിന്റെ സിഗററിൽ ഒരെണ്ണം എടുത്തു കൊളുത്തി. അദ്ദേഹം ദീർഘമായി വലിച്ചിരുന്നി: അതേസമയം തന്റെ ആനന്ദം പ്രകടിപ്പിക്കാതിരിക്കാൻ ശ്രമിക്കയും ചെയ്തു. "നിങ്ങളുടെ ചുമലിലെ വാതം എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"സുഖമുണ്ട്; വളരെ നന്ദി," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "നിങ്ങളുടെ കൈ കരിഞ്ഞതോ?" ഐവാനോവ് ഒന്നുമറിയാത്ത ഭാവത്തിൽ പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിന്റെ ഇടത്തുകൈയുടെ നേരെ വിരൽ ചൂണ്ടി. കൈപ്പത്തിയുടെ പുറത്ത്, മൂന്നുദിവസംമുമ്പ് അദ്ദേഹം സിഗററു കുത്തിക്കെടുത്തിയ സ്ഥാനത്ത് ഒരു ചെമ്പുതുട്ടിനോളം വലുപ്പത്തിൽ ഒരു വ്രണമുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു മനിററുനേരം രണ്ടുപേരും റൂബാഷോവിന്റെ മടിയിൽ കിടക്കുന്ന കൈതന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. 'ഈ മനുഷ്യൻ എങ്ങനെയാണതറിഞ്ഞത്?' റൂബാഷോവ് ആലോചിച്ചു. എന്നെ ഒററുനോക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും. ദേഷ്യത്തെക്കാളധികം ലജ്ജയാണദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയത്. അവസാനത്തെ ഒരു വലി ദീർഘമായി വലിച്ച് അദ്ദേഹം സിഗററ് എറിഞ്ഞുകളഞ്ഞു. "എന്നെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അനൗദ്യോഗികമായ ഭാഗം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

പുകവലയങ്ങൾ വിട്ടുകൊണ്ട്, സ്നേഹപൂർവ്വമായ പരിഹാ

സച്ചിരിയോടെ ഐവാനോവ് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കിയിരുന്നു. "മുഷ്ക്ക കാണിക്കരുതേ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"കുറച്ചു ക്ഷമിക്കു്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. "ഞാൻ നിങ്ങളെ അറസ്റ്റ്ചെയ്യോ, നിങ്ങളെല്ലാവരുംകൂടി എന്നെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യോ?"

"ഞങ്ങൾ നിങ്ങളെ അറസ്റ്റ്ചെയ്തു," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം സിഗററ്റ കെടുത്തി, മറ്റൊന്നു കൊളുത്തി, വെട്ടി റൂബാഷോവിൻെറ നേരെ നീട്ടി. റൂബാഷോവ് അനങ്ങിയില്ല. "നിന്നെ പിശാചു പിടിക്കട്ടെ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "ആ മയക്കമരുന്നിൻെറ കഥ നിനക്കോർമ്മയുണ്ടോ?" അദ്ദേഹം മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു് റൂബാഷോവിൻെറ മുഖത്തേയ്ക്കു പുകയൂതി.

"നീ വെടികൊണ്ടു മരിക്കണമെന്നു് എനിക്കാഗ്രഹമില്ല," അദ്ദേഹം സാവധാനത്തിൽ പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടു് കസേരയിൽ ചാരിയിരുന്നു. "നിന്നെ പിശാചു പിടിക്കട്ടെ," അദ്ദേഹം പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ആവർത്തിച്ചു.

"എന്തൊരു ഹൃദയാലുത്വം!" റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "എന്നെ വെടിവെച്ചുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്കുള്ള പ്രയോജനമെന്തെന്നു് ഒന്നു പറയാമോ?"

അല്പനേരം ഐവാനോവ് നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പെൻസിൽകൊണ്ടു് ബ്ലോട്ടിംഗ്കടലാസ്സിൽ ചിത്രങ്ങൾ വരച്ചു. കൃത്യമായ പദങ്ങൾ തേടുകയാണദ്ദേഹമെന്നു തോന്നും.

"റൂബാഷോവ്, ശ്രദ്ധിയ്ക്കൂ," ഒടുക്കം അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു, "ഒരുകാര്യം ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുതരാം. നിങ്ങൾ ആവർത്തിച്ചാവർത്തിച്ചു് 'നിങ്ങൾ' എന്നു പറയുന്നു—അതു രാഷ്ട്രത്തേയും പാർട്ടിയേയുമുദ്ദേശിച്ചാണല്ലോ. അതിനെതിരായി 'ഞാൻ' എന്നു പറയുന്നതു് നിക്കോലാസ് സാൽമോണോവിച്ച് റൂബാഷോവിനെക്കുറിച്ചും. പൊതുജനങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഒരു വിചാരണയും നിയമസാധൂകരണവും ആവശ്യമാ

ണ്. പക്ഷെ, നമ്മെസംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഞാൻ ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞതുമാത്രം മതിയാകും.”

റൂബാഷോവ് അതിനെപ്പററി ആലോചിച്ചുനോക്കി. അദ്ദേഹം അമ്പരന്നുപോയി. ഐവാനോവ് ഒരു തന്ത്രി മീട്ടിയതായിട്ടും തന്റെ ഹൃദയം താനറിയാതെ അനുരണനം ചെയ്തതായിട്ടും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. താൻ കഴിഞ്ഞ നാല്പതുവർഷമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നതും പ്രചരിപ്പിച്ചതും സമരം ചെയ്തതുമെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിലേയ്ക്കു് ഒരു തിരമാലപോലെ അടിച്ചുകയറി. വ്യക്തി നിസ്സാരമാണു്; പാർട്ടിയാണു് സർവ്വസ്വവും. വൃക്ഷത്തിൽനിന്നു വേർപെട്ട ശിഖരം ഉണങ്ങിയേ തീരൂ.

റൂബാഷോവ് കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചു. ഐവാനോവ് കസേരയിൽ ചാരിയിരുന്നു് പുകവലിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ ചിരിക്കുന്നില്ല. പെട്ടെന്നു് റൂബാഷോവിന്റെ ദൃഷ്ടി ഭിത്തിയിൽ പതിഞ്ഞു. അവിടെ ഒരു ചതുരം നിറം മാറിക്കാണാം. താടിവച്ച ശിരസ്സുകളും, നമ്പരിട്ട പേരുകളുമുള്ള ആ ചിത്രമവിടെ തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്നു എന്നു് റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. ഐവാനോവിന്റെ ദൃഷ്ടി, തന്റെ മുഖഭാവം മാറാതെതന്നെ റൂബാഷോവിന്റെ നോട്ടത്തെ പിന്തുടന്നു: “നിങ്ങളുടെ വാദഗതി മിക്കവാറും കാലംതെററിയതാണു്,” റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: “നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതുപോലെ, ‘നാം’ എന്ന ബഹുവചനം പ്രയോഗിക്കാനും ‘ഞാൻ’ എന്ന ഏകവചനം ഒഴിവാക്കാനും നാം കഴിവതു ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എനിക്കു് ഒട്ടൊക്കെ ആ സംഭാഷണശൈലി നഷ്ടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ അതിൽതന്നെ തുടരുന്നു. പക്ഷെ, ഇന്നു നിങ്ങൾ ആരെയുദ്ദേശിച്ചാണു് ഞങ്ങൾ എന്നു പറയുന്നതു്, അതിനൊരു പുതിയ നിർവ്വചനം ആവശ്യമാണു്. അതാണു കാര്യം.”

“തികച്ചും എന്റെ വ്യക്തിപരമായ അഭിപ്രായം.” ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: “ഇതുവേഗം കാര്യത്തിന്റെ മർമ്മസ്ഥാനത്തു ത

ന്നെ എത്താൻ കഴിഞ്ഞതിൽ എനിക്കു സന്തോഷമുണ്ട്. മററൊരു തരത്തിൽ പറഞ്ഞാൽ 'ഞങ്ങൾ,' അതായതു പാർട്ടിയും, രാഷ്ട്രവും അതിനും പിന്നിലുള്ള ജനങ്ങളും ഇനിമേൽ വിപ്ലവതാൽപര്യങ്ങളെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നില്ലെന്നു നിങ്ങൾക്കു ബോദ്ധ്യമായിരിക്കുന്നു. അല്ലേ?"

"അതിൽ ജനങ്ങളെ വിട്ടുകളയുകയാണെനിക്കിഷ്ടം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"എന്നു മുതല്ക്കാണു ബഹുജനങ്ങളെപ്പററി നിങ്ങൾക്ക് ഈ പുച്ഛം തുടങ്ങിയതു്?" ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു: "അതിനും, ഉത്തമൈകവചനത്തിലേയ്ക്കുള്ള ഈ വൈയാകരണ വ്യതിയാനവുമായി ബന്ധമുണ്ടോ?"

അദ്ദേഹം, സ്നേഹപൂർവ്വമായ പരിഹാസത്തോടെ മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശിരസ്സു ചുമരിലെ വിവർണ്ണമായ ചതുരത്തെ മറച്ചു. പെട്ടെന്നു്, ചിത്രശാലയിൽവച്ചു റിച്ചാർഡിൻെറ തല ക്രിസ്തുവിൻെറ കുരിശവരോഹണചിത്രത്തിലെ കൈകൾ മറച്ചുകളഞ്ഞ രംഗം റൂബാഷോവിനോർമ്മ വന്നു. ആ നിമിഷത്തിൽതന്നെ മോണയിൽനിന്നൊരു വേദന നെററിയിലേയ്ക്കും ചെവിയിലേയ്ക്കും പാഞ്ഞു കയറി. ഒരു നിമിഷനേരം അദ്ദേഹം കണ്ണടച്ചു. 'ഞാൻ കണക്കു തീർക്കുകയാണു്,' അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു സംശയമായി, താനുറക്കെ പറഞ്ഞുപോയോ എന്നു്.

"നിങ്ങളെന്താണുപറയുന്നതു്?" ഐവാനോവിൻെറ ശബ്ദം ചെവിയിൽ മുഴങ്ങി. അതിൽ പരിഹാസത്തിൻെറയും അത്ഭുതത്തിൻെറയും ഛായ കലന്നിരുന്നു.

വേദന ശമിച്ചു. ശാന്തമായ ഒരു നിശ്ചലത അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിനെ ബാധിച്ചു. "ജനങ്ങളെ അതിൽനിന്നു വിട്ടുകളയൂ," അദ്ദേഹം ആവർത്തിച്ചു: "നിങ്ങൾക്ക് അവരെപ്പററി യാതൊന്നുമറിഞ്ഞുകൂടാ. ചിലപ്പോൾ എൻെറയും കഥയതുതന്നെയാ

വാം. മഹത്തായ ആ 'ഝടകൾ' ഉണ്ടായിരുന്ന കാലത്തു മുമ്പു മ റ്റാരു മനസ്സിലാക്കിയതിലും വ്യക്തമായി കൂടുതൽ നാമവരെ മ നസ്സിലാക്കിയിരുന്നു. നാം അവരുടെ അഗാധതലങ്ങളിലേയ്ക്കി റങ്ങി, ചരിത്രത്തിന്റെ രൂപശൂന്യമായ അസംസ്കൃതവസ്തുവിൽത്ത ന്നെ നാം പണിചെയ്തു........"

താനറിയാതെതന്നെ, റുബാഷോവ്, ഐവാനോവിന്റെ സിഗററ്റുപെട്ടി മേശപ്പുറത്തു കിടന്നിരുന്നതിൽനിന്ന് ഒരു സി ഗററ്റ് എടുത്തു. ഐവാനോവ് മുന്നോട്ടാഞ്ഞ് അതു കൊളു ത്തിക്കൊടുത്തു.

"അക്കാലത്ത്," റുബാഷോവ് തുടന്നു, "പാവങ്ങളുടെ പാ ട്ടി എന്നാണു നമ്മെ പറഞ്ഞിരുന്നത്. മറ്റുള്ളവർ ചരിത്രത്തെ ക്കുറിച്ചെന്തറിഞ്ഞു? ചെറു കല്ലോലങ്ങൾ, കൊച്ചു ചുഴികൾ, അ ടിഞ്ഞുടയുന്ന അലകൾ. അവർ അതിന്റെ ഉപരിപ്ലവമായ രൂ പാന്തരങ്ങൾ കണ്ടു മിഴിച്ചു. അവക്കവയെ വിശദീകരിക്കാൻ ക ഴികയില്ല. പക്ഷേ, നാമോ?—നാം അഗാധതയിലേയ്ക്കിറങ്ങി; എപ്പോഴും ചരിത്രത്തിന്റെ വസ്തുവായിരിക്കുന്ന രൂപ നാമ രഹിത മായ ബഹുജനങ്ങളിലേയ്ക്ക്. അവരുടെ ചലനതത്വങ്ങൾ ആദ്യമാ യി കണ്ടെത്തിയതു നാമാണ്. അവരുടെ നിശ്ചലതത്വം അവരു ടെ അണുഘടനയിലെ പരിണാമത്തിന്റേയും, പെട്ടെന്നുള്ള സ്ഫോ ടനങ്ങളുടെയും നിയമങ്ങൾ നാമാണു കണ്ടുപിടിച്ചത്. അതാണു നമ്മുടെ തത്വസംഹിതയുടെ മഹിമ. ജേക്കോബിൻ വിഭാഗം സ ന്മാർഗ്ഗപ്രചാരകരായിരുന്നു. നാം അനുഭവജ്ഞാനവിശ്വാസിക ളും. നാം ചരിത്രത്തിന്റെ ചരിത്രാതീതകാലത്തെ കുഴമണ്ണിൽ കുഴി ച്ചുനോക്കി, അവിടെ അതിന്റെ നിയമങ്ങൾ കണ്ടെത്തി. മനു ഷ്യവർഗ്ഗത്തെപ്പറ്റി മനുഷ്യനറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതെല്ലാററിലുമധികം നാ മറിഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടാണു നമ്മുടെ വിപ്ലവം വിജയിച്ചത്. ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾ അതെല്ലാം കുഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്നു........"

ഐവാനോവ് കാലും നീട്ടി ചാരിക്കിടന്ന് ബ്ലോട്ടിംഗ് കടലാസിൽ ചിത്രങ്ങൾ വരച്ചുകൊണ്ടു ശ്രദ്ധിക്കുകയാണ്.

"സുടരു," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളെന്താണു പറഞ്ഞുവരുന്നതെന്ന് എനിക്ക് അറിയണമെന്നുണ്ട്."

റൂബാഷോവ് രസിച്ചു പുക വലിക്കുകയാണ്. ദീർഘമായ നോമ്പിനുശേഷം, പുകയില തന്റെ തല കറക്കുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

"നിങ്ങൾക്ക് അറിയാമല്ലോ, ഞാൻ പറഞ്ഞു പറഞ്ഞ് എന്റെ തല കഴുത്തിൽനിന്നു തെറിപ്പിക്കുകയാണ്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു; പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ട് ചുമരിൽ പഴയ നേതൃത്വത്തിന്റെ ചിത്രം തൂങ്ങിയിരുന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു നോക്കി. ഇക്കറി ഐവാനോവിന്റെ ദൃഷ്ടി റൂബാഷോവിനെ അനുകരിച്ചില്ല. "അതുകട്ടെ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ഒരാൾകൂടിയായതുകൊണ്ടു മാററമൊന്നും വരാനില്ല. എല്ലാം കഴിച്ചുമൂടിയിരിക്കുന്നു; ആ മനുഷ്യർ, അവരുടെ ബുദ്ധി, അവരുടെ പ്രതീക്ഷകൾ. 'നമ്മെ' നിങ്ങൾ കൊന്നുകളഞ്ഞു. നിങ്ങൾ അതിനെ നശിപ്പിച്ചു. ഇപ്പോഴും ജനങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ പിന്നിലുണ്ടെന്നു നിങ്ങൾ പറയുമോ? യൂറോപ്പിലെ മററു വഞ്ചകന്മാരും നിങ്ങൾക്കുള്ളേടത്തോളം ന്യായത്തോടെ അങ്ങനെ ഭാവിക്കുന്നുണ്ട്........"

റൂബാഷോവ് ഒരു സിഗററുകൂടി എടുത്തു; ഐവാനോവ് അനങ്ങാതിരുന്നതുകൊണ്ടു താൻ തന്നെ അതു കത്തിച്ചു.

"എന്റെ പൊങ്ങച്ചം നിങ്ങൾ ക്ഷമിക്കണം," അദ്ദേഹം തുടർന്നു: "പക്ഷെ, ജനങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ പിന്നിലുണ്ടെന്നു നിങ്ങൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടോ? അവർ നിങ്ങളെ വഹിക്കുന്നു, മൂകരും നിരാശാഭരിതരുമായി; മററു രാജ്യങ്ങളിലെപ്പോലെതന്നെ. പക്ഷേ, അവരുടെ ഹൃദയത്തിൽനിന്നു യാതൊരു പ്രചോദനവുമില്ല. ജനത പിന്നെയും മൂകവും ബധിരവുമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു, ചരിത്രത്തിന്റെ അജ്ഞാതശക്തിയായി. കപ്പലുകളെ ചുമക്കുന്ന കടലിനെപ്പോലെ വികാരശൂന്യം. അതിന്റെ ഉപരിതലത്തിൽ ഓരോ പ്രകാശരശ്മിയും പ്രതിഫലിക്കുന്നു. ആഴങ്ങളി

ലോ അന്ധകാരവും നിശ്ശബ്ദതയും. കുറെക്കാലങ്ങൾക്കുമുമ്പു നാം അതിന്റെ അടി ഇളക്കി കലക്കി, പക്ഷേ,, അതും കഴിഞ്ഞു. മറെറാരു തരത്തിൽ പറഞ്ഞാൽ," അദ്ദേഹം നിറുത്തി, കണ്ണട മുക്കത്തു വച്ചു. "അന്നു നാം ചരിത്രം സൃഷ്ടിച്ചു. ഇന്നു നിങ്ങൾ രാഷ്ട്രീയമുണ്ടാക്കുന്നു. അതാണു വ്യത്യാസമെല്ലാം."

ഐവാനോവ് കസേരയിൽ ചാരിയിരുന്നു പുകച്ചുരുളുകൾ വിടുകയാണ്. "മാപ്പ്; പക്ഷേ, എനിക്ക് ആ വ്യത്യാസം മനസ്സിലായില്ല," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ദയചെയ്ത് അതൊന്നു വിശദീകരിക്കുമോ?"

"തീർച്ചയായും," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ബീജഗണിതം മടിയന്മാർക്കുള്ള ശാസ്ത്രമാണെന്ന് ഒരു ഗണിതശാസ്ത്രജ്ഞൻ ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഒരുവൻ എക്സ് (x) എന്താണെന്നു കണ്ടുപിടിക്കുന്നില്ല. അതിനെപ്പററി സർവ്വവും അറിയാമെന്ന ഭാവത്തിൽ അതു പ്രയോഗിക്കുകയാണ്. നമ്മുടെ കാര്യത്തിൽ എക്സ് (x) എന്നത് ഊരും പേരുമില്ലാത്ത മനുഷ്യരാണ്—ബഹുജനം. അതിന്റെ യഥാർത്ഥ സ്വഭാവമെന്തെന്നാലോചിക്കാതെ അതുകൊണ്ടു പെരുമാറുന്നതു രാഷ്ട്രീയം. എക്സിന്റെ വിലയെന്തെന്നറിയുന്നതു് ചരിത്രനിർമ്മാണവും."

"ഭേഷ്," ഐവാനോവ് പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "പക്ഷേ, നിർഭാഗ്യവശാൽ തീരെ ദുർഗ്രഹം. കുറെക്കൂടി വസ്തുമയമായി പറഞ്ഞാൽ, നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായത്തിൽ ഞങ്ങൾ—എന്നുവച്ചാൽ പാർട്ടിയും രാഷ്ട്രവും,—വിപ്ലവത്തിന്റെയോ, ജനങ്ങളുടെയോ മനുഷ്യപുരോഗതിയുടെയോ താൽപര്യങ്ങളെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നില്ല."

"ഇക്കുറി നിങ്ങൾക്കു കാര്യം മനസ്സിലായി," റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു പറഞ്ഞു: ഇക്കുറി ഐവാനോവ് പകരം പുഞ്ചിരിച്ചില്ല.

"എപ്പോഴാണു നിങ്ങൾക്കീ അഭിപ്രായം ഉണ്ടായതു്?"

"ക്രമേണയെന്നു പറയാം: കഴിഞ്ഞ കുറെ വർഷങ്ങൾക്കിടയിൽ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"കുറേക്കൂടി കൃത്യമായി പറഞ്ഞുകൂടേ? ഒരു വർഷം; രണ്ട്? അതോ മൂന്നാണോ?"

"അതൊരു വിഡ്ഢിച്ചോദ്യമാണ്. നിങ്ങൾക്കെപ്പോഴാണ പ്രായപൂർത്തിയായത്. പതിനേഴോ, പതിനെട്ടരയോ, പത്തൊമ്പതോ?"

"നിങ്ങളാണ വിഡ്ഢിവേഷം കെട്ടുന്നത്," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "ഒരു മനുഷ്യൻെറ ആന്തരികവളർച്ച ഓരോ അനുഭവങ്ങളുടെ ഫലമാണ്. നിങ്ങൾക്കറിഞ്ഞേ തീരു എങ്കിൽ പറയാം. ഞാൻ പതിമൂന്നാമത്തെ വയസ്സിൽ പുരുഷപ്രാപ്തിയായി; എന്നെ ആദ്യമായി നാടുകടത്തിയപ്പോൾ."

"അന്നു നിങ്ങൾ വളരെ യോഗ്യനായ ഒരു ചെറുപ്പക്കാരനായിരുന്നു,"റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "അതു മറന്നുകളയൂ," അദ്ദേഹം പിന്നെയും ചുമരിലെ ആ ചതുരത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി. സിഗററ്റും ദൂരെ എറിഞ്ഞു.

"ഞാൻ എൻെറ ചോദ്യം ആവർത്തിക്കുന്നു," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം അല്പം മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു. "എത്ര നാളായി നിങ്ങൾ സംഘടിതപ്രതിപക്ഷത്തിൽ ചേർന്നിട്ട്?"

ടെലഫോൺ മണിയടിച്ചു. ഐവാനോവതെടുത്തു. "എനിക്കു ജോലിത്തിരക്കാണ്," എന്നു പറഞ്ഞു താഴെവച്ചു. അദ്ദേഹം കാലുനീട്ടി കസേരയിൽ ചാരിക്കിടന്നു റൂബാഷോവിൻെറ ഉത്തരം പ്രതീക്ഷിച്ചിരുപ്പായി.

"എന്നെപ്പോലെതന്നെ നിങ്ങൾക്കുമറിയാം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "ഞാനൊരിക്കലും ഒരു പ്രതിപക്ഷസംഘടനയിലും ചേർന്നിട്ടില്ലെന്ന്."

"ഇഷ്ടംപോലെയാകട്ടെ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "ഒരു

ബ്യൂറോക്രാററായിത്തീരാൻ എന്നെ നിങ്ങൾ നിർബന്ധിക്കുന്നു." അദ്ദേഹം ഒരു വലിപ്പിൽ കയ്യിട്ട് കുറെ ഫയലുകൾ പുറത്തെടുത്തു.

"നമുക്ക് 1933 മുതൽ ആരംഭിക്കാം," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഫയലുകൾ മേശപ്പുറത്തു നിരത്തി. വിജയം നിശ്ചയമെന്നു തോന്നിയ രാജ്യത്തുതന്നെ ഏകാധിപത്യം പൊട്ടിപ്പുറപ്പെട്ടതും പാർട്ടി നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടതും. പാർട്ടിയണികൾ ശുദ്ധീകരിക്കുവാനും പുനസ്സംഘടിപ്പിക്കുവാനുമായി നിങ്ങൾ അങ്ങോട്ടു രഹസ്യമായി അയയ്ക്കപ്പെട്ടുന്നു........"

റൂബാഷോവ് ചാരിക്കിടന്നു തന്റെ ജീവചരിത്രം ശ്രദ്ധിക്കുകയാണു്. റിച്ചാർഡിനെയും, മ്യൂസിയത്തിനു മുമ്പിൽ താൻ ടാക്സിക്കാർ നിറുത്തിയ നടക്കാവിലെ സന്ധ്യയെയും അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു.

"........മൂന്നു മാസത്തിനുശേഷം നിങ്ങൾ അറസ്ററു ചെയ്യപ്പെട്ടുന്നു. രണ്ടു വർഷത്തെ തടവുശിക്ഷ. മാതൃകാപരമായ പെരുമാററം. നിങ്ങൾക്കെതിരായി യാതൊന്നും തെളിയിക്കാൻ കഴിയുന്നില്ല. വിട്ടതലും വിജയകരമായ തിരിച്ചെത്തലും........"

ഐവാനോവ് നിറുത്തി, റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചു, തുടന്നു:

"നിങ്ങൾ തിരിച്ചു വന്നപ്പോൾ വളരെയധികം സ്വീകരണങ്ങളുണ്ടായി. അന്നു നാം തമ്മിൽ കണ്ടില്ല. നിങ്ങൾക്കു തീരെ സമയമില്ലായിരുന്നിരിക്കാം.........എനിക്കതിൽ പരിഭവം തോന്നിയില്ല, അതും പറഞ്ഞേക്കാം. നിങ്ങൾ എല്ലാ പൂർവ്വസുഹൃത്തുക്കളേയും തേടിപ്പിടിക്കുകയെന്നതു പ്രതീക്ഷിക്കാവുന്നതല്ലല്ലോ. പക്ഷെ, ഞാൻ രണ്ടുപ്രാവശ്യം നിങ്ങളെ യോഗങ്ങളിൽ വച്ചു കണ്ടു; പ്ലാററുഫോറത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതു്. നിങ്ങൾ അപ്പോഴും ഊന്നുവടിയുടെ സഹായത്തോടെയാണു് നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നതു്. വളരെ ക്ഷീണിച്ചുമിരുന്നു. ഏതെങ്കിലും സുഖവാസസ്ഥലത്തു പോയി

കുറെമാസത്തെ വിശ്രമത്തിനുശേഷം ഒരു ഗവണ്മെൻറുദ്യോഗം സ്വീകരിക്കുക ആയിരുന്നു നിങ്ങൾ ന്യായമായി ചെയ്യേണ്ടിയിരുന്നതു്. വിദേശത്തു നാലുവർഷം ജോലിചെയ്തു കഴിഞ്ഞതല്ലോ. പക്ഷേ, രണ്ടാഴ്ച കഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും നിങ്ങൾ പിന്നെയും വിദേശത്തെ ജോലിക്കു് അപേക്ഷിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്........"

പെട്ടെന്നു് അദ്ദേഹം മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു് തൻെറ മുഖം റൂബാഷോവിൻെറ മുഖത്തോടടുപ്പിച്ചു:

"എന്തിനു്?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. ആദ്യമായി ആ സ്വരം പരുഷമായി. "ഇവിടത്തെ അന്തരീക്ഷം നിങ്ങൾക്കു ഹൃദ്യമായിത്തോന്നിയില്ലായിരിക്കാം, അല്ലേ? നിങ്ങൾ ഇവിടെയില്ലായിരുന്ന സമയത്തു് ഈ രാജ്യത്തു് ചില മാററങ്ങളെല്ലാമുണ്ടായി. അവ നിങ്ങൾക്കു രസിച്ചില്ലെന്നു വ്യക്തം."

റൂബാഷോവ് എന്തെങ്കിലും പറയുവാൻ അദ്ദേഹം കാത്തിരുന്നു. പക്ഷേ, റൂബാഷോവ് കണ്ണട കോട്ടിൻെറ കൈയിൽ തുടച്ചുകൊണ്ടു് കസേരയിൽ അനങ്ങാതെയിരുന്നതേയുള്ളു: ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

"അതു വിരുദ്ധന്മാരുടെ പ്രഥമസന്തതികളെ കുററം തെളിയിച്ചു് ലിക്വിഡേററു ചെയ്തിട്ടു് അധികം താമസിയാതെയാണു്. അവരിൽ നിങ്ങൾക്കു് ഉററചെങ്ങാതിമാരുണ്ടായിരുന്നു. വിരുദ്ധന്മാർ എത്രവളരെ ചീഞ്ഞളിഞ്ഞിരുന്നു എന്നു് വെളിപ്പെട്ടപ്പോൾ നാട്ടിലങ്ങോളമിങ്ങോളം കോപാഗ്നി പൊട്ടിപ്പുറപ്പെട്ടു. നിങ്ങൾ യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. രണ്ടാഴ്ചകഴിഞ്ഞു് നിങ്ങൾ വിദേശത്തേയ്ക്കു പോയി; നടക്കുവാൻ ഊന്നുവടിയുടെ സഹായം വേണ്ടിയിരുന്നിട്ടും........"

റൂബാഷോവിനു് ആ ചെറിയ തുറമുഖത്തെ ഗന്ധം, കടൽപായലും പെട്രോളും ചേർന്ന ഗന്ധം, തൻെറ മൂക്കിൽവന്നടിക്കുന്നതായിത്തോന്നി: ഗുസ്തിക്കാരൻ പോൾ ചെവി വിറപ്പിക്കുന്നു. കൊച്ചുലോവി പൈപ്പുകൊണ്ടു സലാംവയ്ക്കുന്നു........അയാൾ

തന്റെ മച്ചിൻപുറത്ത് ഒരു തുലാത്തിൽ കെട്ടിത്തൂങ്ങി. ഇടിഞ്ഞു പൊളിഞ്ഞ ആ പഴഞ്ചൻവീട്ട് ഓരോ ലോറി കടന്നുപോകുമ്പോഴും കലുങ്ങും. ലോവിയെ കണ്ടെത്തിയപ്പോഴ് ആ ശരീരം കറങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നതുകൊണ്ട് അയാൾക്ക് ചലനമുണ്ടെന്നവർ വിചാരിച്ചു എന്ന് ആ ദിവസംതന്നെ റുബാഷോവ് കേട്ടിരുന്നു........

"നിങ്ങൾ പോയ കൃത്യം വിജയകരമായി പര്യവസാനിച്ചയുടനെ നിങ്ങളെ നമ്മുടെ കച്ചവടസംഘത്തലവനായി 'ബി'യിലേയ്ക്കു നിയോഗിച്ചു. ഇക്കുറി നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കടമകൾ ആക്ഷേപമില്ലാത്തതരത്തിൽ നിറവേററി. 'ബി'യുമായിചെയ്ത പുതിയ കച്ചവടസഖ്യം തികച്ചും ഒരു വിജയമാണ്. പുറംകാഴ്ചയിൽ നിങ്ങളുടെ പെരുമാററം മാതൃകാപരവും കുററമററതുമാണ്. പക്ഷെ, നിങ്ങൾ ആ ജോലി ഏറെറടുത്തിട്ട് ആറുമാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ ഏററവും അടുത്ത സഹപ്രവൎത്തകരെ (അവരിലൊരാൾ നിങ്ങളുടെ സെക്രട്ടറി ആർലോവയാണ്) പ്രതിപക്ഷവുമായി ഗൂഢാലോചന ചെയ്തു എന്നു സംശയിച്ച് തിരിച്ചുവിളിക്കേണ്ടിവന്നു. വിസ്താരത്തിൽ ഈ സംശയം യഥാൎത്ഥമാണെന്നു തെളിഞ്ഞു. നിങ്ങൾ അവരെ തുറന്നു തള്ളിപ്പറയേണ്ടതാണ്. പക്ഷെ, നിങ്ങൾ നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു........"

"ആറുമാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ നിങ്ങളെയും തിരിച്ചുവിളിക്കുന്നു. വിരുദ്ധന്മാരുടെ രണ്ടാമത്തെ വിചാരണയ്ക്കുള്ള പരിപാടികൾ തയ്യാറായിക്കൊണ്ടിരിക്കയാണ്. നിങ്ങളുടെ പേര് ആ വിസ്താരത്തിൽ ആവൎത്തിച്ചാവൎത്തിച്ചു കേൾക്കപ്പെട്ടു. ആർലോവ അവളുടെ ന്യായീകരണത്തിനു് നിങ്ങളെ സാക്ഷിയാക്കുന്നു. ഈ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ നിങ്ങൾ നിശ്ശബ്ദത പാലിക്കുന്നത് കുററസമ്മതത്തിനു തുല്യമാണ്. അതു നിങ്ങൾക്കറിയാം. എങ്കിലും പാർട്ടി അന്ത്യശാസനം നൽകുന്നതുവരെ നിങ്ങൾ ഒരു പൊതുപ്രസ്താവന കൊടുക്കാൻ വിസമ്മതിക്കുന്നു. അപ്പോൾമാത്രം, സ്വന്തം തല അപ

കടത്തിലായപ്പോൾമാത്രം നിങ്ങൾ വിശ്വസ്തത പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നു. അതോടുകൂടി ആർലോവയുടെ കഥയും കഴിഞ്ഞു. അവളുടെ വിധി നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ?......"

റൂബാഷോവ് നിശ്ശബ്ദനാണ്. പല്ലുവേദനിക്കുന്നെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹത്തിന് അവളുടെ വിധി അറിയാം. റിച്ചാർഡിന്റെയും, കൊച്ചുലോവിയുടെയും അറിയാം. തന്റെതന്നെയും. അദ്ദേഹം ഭിത്തിയിലെ അടയാളത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി: നമ്പരിട്ട ആ തലകൾ അവശേഷിപ്പിച്ച ഏക അടയാളം, അതു മാത്രമാണ് അവരുടെ വിധി. ചരിത്രം അദൃശ്യമായി, മനുഷ്യന് കുറെക്കൂടി മാനമായ ജീവിതം വാഗ്ദാനം ചെയ്യുന്ന ഒരു ഓട്ടം ഓടി. ഇപ്പോൾ അതു കഴിഞ്ഞു. പിന്നെയെന്തിനാണീ സംസാരവും ചട്ടങ്ങളുമെല്ലാം? മനുഷ്യജീവികളിൽ നാശത്തെ അതിജീവിക്കുന്ന എന്തെങ്കിലുമുണ്ടെങ്കിൽ, ആ യുവതി ആർലോവ, അനന്തശൂന്യതയിലെവിടെയോ, അവളുടെ പശുക്കണ്ണുകൾകൊണ്ടു സഖാവു് റൂബാഷോവിനെത്തന്നെ തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു കിടക്കുകയാണു്. അദ്ദേഹം അവളുടെ ആരാധനാവിഗ്രഹമായിരുന്നു; അദ്ദേഹംതന്നെയാണവളെ കൊലയ്ക്കു കൊടുത്തതു്....പല്ലുവേദന കൂടിക്കൂടി വന്നു.

"അന്നു് നിങ്ങൾ പുറപ്പെടുവിച്ച പ്രസ്താവന വായിച്ചു കേൾക്കണോ?" ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു.

"വേണ്ട. വളരെനന്ദി," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു; തന്റെ ശബ്ദം ഇടറിയിരിക്കുന്നുവെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

"നിങ്ങളോർമ്മിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും, നിങ്ങളുടെ പ്രസ്താവന—അതൊരു കുററസമ്മതമായിരുന്നുവെന്നു് വേണമെങ്കിൽ പറയാം—അവസാനിച്ചതു് വിരുദ്ധശക്തികളെ ശക്തിയായി അപലപിച്ചുകൊണ്ടും പാർട്ടിയോടും 'നമ്പർവണ്ണി'നോടും നിരുപാധികമായ കൂറു പ്രഖ്യാപിച്ചുകൊണ്ടുമാണു്."

"ഇതു നിറുത്തു," റൂബാഷോവ് ഒരു പരന്ന ശബ്ദത്തിൽ

പറഞ്ഞു: "ഇത്തരം പ്രസ്താവന സൃഷ്ടിക്കുന്ന സമ്പ്രദായം നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ. ഇല്ലെങ്കിൽ നിങ്ങൾ ഭാഗ്യവാനാണ്. ദൈവത്തെയോർത്ത് ഈ പ്രഹസനം അവസാനിപ്പിക്കൂ."

"തീരാറായി," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "നാം വർത്തമാനകാലത്തിന് രണ്ടുവർഷമടുത്തെത്തിയിരിക്കുന്നു. ഈ രണ്ടുവർഷം നിങ്ങൾ ദേശീയ അലൂമിനിയം ട്രസ്റ്റിന്റെ അദ്ധ്യക്ഷനായിരുന്നു. ഒരുകൊല്ലംമുമ്പ് പ്രതിപക്ഷത്തിന്റെ മൂന്നാമത്തെ വിചാരണയ്ക്കിടയിൽ ഒന്നാംപ്രതി അവ്യക്തമായ പല സന്ദർഭങ്ങളിലും നിങ്ങളുടെ പേർ ആവർത്തിച്ചുപറയുകയുണ്ടായി. ഒന്നും തെളിഞ്ഞിട്ടില്ല. എങ്കിലും പാർട്ടിഅണികളിൽ സംശയം വർദ്ധിച്ചുവരികയാണ്. നിങ്ങൾ ഒരു പ്രസ്താവനകൂടി പുറപ്പെടുവിക്കുന്നു. അതിൽ നേതൃത്വത്തിന്റെ നയത്തോടുള്ള കൂറ് പ്രഖ്യാപിക്കുകയും എതിർശക്തികളുടെ കുററകരമായ പ്രവർത്തനത്തെ രൂക്ഷമായ ഭാഷയിൽ ശപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.....അത് ആറുമാസംമുമ്പാണ്. എന്നിട്ട് ഇന്നു നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുന്നു, അനേകവർഷങ്ങളായി നേതൃത്വത്തിന്റെ നയം തെററും ഹാനികരവുമാണെന്നു നിങ്ങൾക്കഭിപ്രായമുണ്ടായിരുന്നുവെന്ന്...."

"അതുകൊണ്ടു്," അദ്ദേഹം തുടർന്നുപറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ കൂറിനെപ്പററിയുള്ള ആദ്യത്തെ പ്രസ്താവനകൾ നിശ്ചിതമായ ഒരു ലക്ഷ്യത്തെപ്രതിയുള്ളതായിരുന്നു. ഞാൻ ഉപദേശിക്കയല്ലെന്ന് നിങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കണമെന്നു ഞാനപേക്ഷിക്കുന്നു. ഒരേപാരമ്പര്യത്തിലാണ് നാം ഇരുവരും വളർന്നത്. ഈവക കാര്യങ്ങളെപ്പററി നമുക്കു രണ്ടുപേർക്കും ഉള്ള ധാരണകളും ഒന്നുതന്നെ. ഞങ്ങളുടെ നയം തെററാണെന്നും നിങ്ങളുടേത് ശരിയാണെന്നും നിങ്ങൾക്ക് ഉറപ്പുണ്ടായിരുന്നു. അന്നതു തുറന്നു പറയുകയെന്നുവച്ചാൽ പാർട്ടിയിൽനിന്ന് പുറംതള്ളപ്പെടുകയെന്നർത്ഥം. എന്നുവച്ചാൽ നിങ്ങളുടെ സ്വന്തം ആശയങ്ങൾക്കുവേണ്ടി തുടർന്നു പ്രവർത്തിക്കുക അസാദ്ധ്യമായിത്തീരും. അതുകൊണ്ടു്, നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രാ

യത്തിൽ ശരിയെന്നു തോന്നിയ നയത്തിനുവേണ്ടി പണിയെടുക്കു വാൻ നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ ഘനം കുറെ കുറയ്ക്കേണ്ടിവന്നു. നിങ്ങളു ടെ സ്ഥാനത്തു് ഞാനും അപ്രകാരംതന്നെ ചെയ്യുമായിരുന്നു. ഇതു ത്തോളം എല്ലാം വളരെ ക്രമമായിട്ടുണ്ടു്."

"ഇനിയെന്താണു സംഭവിക്കുക?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

ഐവാനോവിനു് പിന്നെയും തന്റെ സ്നേഹപൂർവ്വമായ പുഞ്ചിരിയുണ്ടായി.

"എനിക്കു മനസ്സിലാവാത്തതു് ഇതാണു്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. "നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ തുറന്നു സമ്മതിക്കുന്നു, ഞങ്ങൾ വിപ്ലവത്തെ നശിപ്പിക്കുകയായിരുന്നെന്നു് അനേകവർഷങ്ങളായി നിങ്ങൾക്കു വിശ്വാസമുണ്ടെന്നു്. അതേവിശ്വാസത്തിൽത്തന്നെ നിങ്ങൾ പ്രതിപക്ഷത്തിലാണെന്നും, നിങ്ങൾ ഞങ്ങൾക്കെതിരായി ഗൂഢാലോചന നടത്തിയെന്നുമുള്ളതു് നിഷേധിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഞങ്ങൾ രാജ്യത്തെയും പാർട്ടിയെയും നാശത്തിലേയ്ക്കു നയിക്കുമ്പോൾ നിങ്ങൾ കൈയും കെട്ടി ഞങ്ങളെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നുവെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കണോ?"

റൂബാഷോവ് തന്റെ തോളൊന്നു കുലുക്കി. "പക്ഷെ, ഞാൻ തീരെ വൃദ്ധനും ക്ഷീണിതനുമായിരുന്നിരിക്കാം.....പക്ഷെ, നിങ്ങൾക്കിഷ്ടമുള്ളതു വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളൂ."

ഐവാനോവ് ഒരു സിഗററുകൂടി കൊളുത്തി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദം ശാന്തവും തുളച്ചുകയറുന്നതുമായിത്തീർന്നു:

"നിങ്ങളുടെ തല രക്ഷിക്കാൻവേണ്ടി മാത്രം നിങ്ങൾ ആർലോവയെ ബലികഴിച്ചെന്നും, അവരെ—" ഐവാനോവ് ഭിത്തിയിലെ അടയാളത്തിനുനേരെ തലതിരിച്ചു—"തള്ളിപ്പറഞ്ഞെന്നും ഞാൻ വിശ്വസിക്കണമോ?"

റൂബാഷോവ് നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. കുറച്ചധികസമയം ക

ഴിഞ്ഞു. ഐവാനോവിന്റെ തല മേശയ്ക്കുമുകളിൽക്കൂടി കൂടുതൽ അടുത്തു:

"എനിക്ക് നിങ്ങളെ മനസ്സിലാകുന്നില്ല," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "അരമണിക്കൂർമുമ്പ്, ഞങ്ങളുടെ നയങ്ങളെ വിമർശിച്ചുകൊണ്ട് വികാരപൂർണ്ണമായ ഒരു പ്രസംഗം നിങ്ങൾ ചെയ്തു. അതിലെ ഒരംശം മതിയാകും നിങ്ങളുടെ കഥ കഴിക്കാൻ. എന്നിട്ട് ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾ പ്രതിപക്ഷാംഗമാണെന്ന യുക്തിയുക്തവും ലളിതവുമായ അനുമാനം നിഷേധിക്കുന്നു. അതിനാണെങ്കിൽ ഞങ്ങളുടെ കൈയിൽ സകല തെളിവുകളുമുണ്ടുതാനും."

"ആങ്ഹാ!" റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്ക് എല്ലാ തെളിവുകളുമുണ്ടെങ്കിൽ, എന്റെ കുററസമ്മതമെന്തിനാണ്? എന്തിന്റെ തെളിവാണെന്നും ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ?"

"മററുള്ളവയുടെ കൂട്ടത്തിൽ," ഐവാനോവ് സാവധാനത്തിൽ പറഞ്ഞു, "നമ്പർ വണ്ണിനെ കൊലപ്പെടുത്താൻ ശ്രമം നടത്തി എന്നതിന്റെ."

പിന്നെയും നിശ്ശബ്ദത. റൂബാഷോവ് തന്റെ കണ്ണട ധരിച്ചു:

"ഞാനും ഒരു ചോദ്യം ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു: "നിങ്ങൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ ഈ കഴുതത്തരം വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടോ? അതോ, അതു വിശ്വസിക്കുന്നതായി ഭാവിക്കുന്നേയുള്ളോ?"

ഐവാനോവിന്റെ കൺകോണുകളിൽ മുമ്പിലത്തെ സ്നേഹപൂർവ്വമായ പുഞ്ചിരിയുടെ ഛായയുണ്ടായി.

"ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞല്ലോ, ഞങ്ങൾക്കു തെളിവുണ്ട്. കൃത്യമായിപ്പറഞ്ഞാൽ, കുററസമ്മതങ്ങൾ. കുറച്ചുകൂടി കൃത്യമായി പ്പറഞ്ഞാൽ നിങ്ങളുടെ പ്രേരണയിൽ ആ വധശ്രമം നടത്താൻ നിയോഗിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ആളിന്റെ കുററസമ്മതം."

"അനുമോദനം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "അയാളുടെ പേരെന്താണ്?"

ഐവാനോവ് പുഞ്ചിരി തൂകി:

"വിവേകശൂന്യമായ ചോദ്യം."

"എനിക്കു് ആ കുറ്റസമ്മതം വായിക്കാൻ തരുമോ? അല്ലെങ്കിൽ എനിക്കയാളെ നേരിട്ടു കാണാൻ കഴിയുമോ?"

ഐവാനോവ് ചിരിച്ചു. അദ്ദേഹം സ്നേഹപൂർവ്വമായ പരിഹാസത്തോടെ റൂബാഷോവിന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു പുകയൂതി. റൂബാഷോവിനതു് അസുഖകരമായിരുന്നു. എങ്കിലും അദ്ദേഹം തല മാററിയില്ല.

"മയക്കമരുന്നിന്റെ കഥയോർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ?" ഐവാനോവ് സാവധാനത്തിൽ ചോദിച്ചു. "ഞാൻ അതിതിനുമുമ്പുതന്നെ ചോദിച്ചുവെന്നു തോന്നുന്നു. ഇപ്പോൾ നമ്മുടെ സ്ഥിതി പരസ്പരം മാറിയിരിക്കുന്നു; ഇന്നു നിങ്ങളാണു് കൊക്കയുടെ മുകളിൽനിന്നു് തലകുത്തിച്ചാടാൻ പോകുന്നതു്. പക്ഷെ, എന്റെ സഹായത്തോടെ വേണ്ട. ആത്മഹത്യ, പെററിബൂർഷ്വാറൊമാൻറിസിസമാണെന്നു് അന്നു നിങ്ങൾ എന്നെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തി. നിങ്ങൾ അതു ചെയ്യാതിരിക്കാൻ ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളാം. അങ്ങനെ ഒപ്പത്തിനൊപ്പമാവും."

റൂബാഷോവ് നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. ഐവാനോവ് ആത്മാർത്ഥമായി സംസാരിക്കുകയാണോ നുണപറയുകയാണോ എന്നദ്ദേഹം ആലോചിക്കുകയാണു്; അതേസമയം ചുമരിലെ ആ അടയാളത്തിൽ ഒന്നു സ്പർശിക്കണമെന്നു് ഒരു മോഹം— ഏതാണ്ടു ശാരീരികമെന്നു പറയാവുന്ന ഒരു പ്രേരണ ഉണ്ടായി. 'മാനസികരോഗം,' അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. ഭയപ്പാടുകൾ, കറുത്ത ഇഷ്ടികയിൽ മാത്രം നടക്കുക, നിരർത്ഥകമായി പിറുപിറുക്കുക, കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടയ്ക്കുക—അതാ, അതുതന്നെയല്ലേ ഞാൻ ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു്........

"എന്നെ രക്ഷിക്കാൻ," അദ്ദേഹം ഉറച്ചു പറഞ്ഞു, "നിങ്ങളുടെ പദ്ധതിയെന്താണെന്നറിയുവാൻ എനിക്കു കൗതുകമുണ്ട്. അതിനുനേരെ വിരുദ്ധമായ ലക്ഷ്യമാണു് ഇതുവരെ നിങ്ങൾ എന്നെ വിസ്തരിച്ചതിനുള്ളതെന്നു തോന്നും."

ഐവാനോവിന്റെ ചിരി കുറേക്കൂടി വിസ്തൃതവും പ്രസാദാത്മകവുമായി. "മണ്ടക്കുഴതേ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു, മേശയ്ക്കുമുകളിൽക്കൂടി കൈനീട്ടി റൂബാഷോവിന്റെ ബട്ടണിൽ പിടിച്ചു. "ഒരിക്കൽ പൊട്ടിത്തെറിക്കാൻ നിനക്കവസരം തരേണ്ടതാവശ്യമായിരുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ നീ അനവസരത്തിൽ ക്ഷോഭിച്ചേക്കും. ഒരു ചുരുക്കെഴുത്തുകാരൻപോലും ഇവിടെയില്ലെന്നു നീ ഇതുവരെ കണ്ടില്ലേ?"

കോട്ടിന്റെ ബട്ടണിൽനിന്നു കൈവിടാതെതന്നെ അദ്ദേഹം ഒരു സിഗറെററെടുത്തു് റൂബാഷോവിന്റെ വായിലേയ്ക്കു തള്ളിക്കയററി. "നീ ഒരു ശിശുവിനെപ്പോലെയാണു പെരുമാറുന്നതു്. ഒരു റൊമാൻറിക്കു് ശിശു," അദ്ദേഹം കൂട്ടിച്ചേർത്തു. "ഇനി നമുക്കു് ഒരു ഭംഗിയായ കൊച്ചുകുററസമ്മതം കത്തിക്കുറിച്ചുണ്ടാക്കാം. ഇന്നത്തേയ്ക്കുതുമാത്രം."

ഒടുവിൽ റൂബാഷോവു് ഒരുതരത്തിൽ ഐവാനോവിന്റെ പിടിയിൽനിന്നു് സ്വതന്ത്രനായി. അദ്ദേഹം കണ്ണടയിൽക്കൂടി ഐവാനോവിനെ രൂക്ഷമായി നോക്കി. "എന്നിട്ടു്, ഈ കുററസമ്മതത്തിലെന്താണുണ്ടായിരിക്കുക," അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

ഐവാനോവു് മുടങ്ങാതെ പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. "കുററസമ്മതത്തിൽ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു, "നിങ്ങൾ ഇത്രാംകൊല്ലംമുതൽ പ്രതിപക്ഷകക്ഷിയുടെ ഇന്ന ഗ്രൂപ്പിൽപെട്ടിരുന്നുവെന്നു സമ്മതിക്കുന്നുവെന്നും, എന്നാൽ ഒരു വധോദ്യമം സംഘടിപ്പിച്ചുവെന്നും അതിനു പരിപാടിയിട്ടുവെന്നും ഉള്ളതു് അതിശക്തിയായി നിഷേധിക്കുന്നുവെന്നും, നേരെമറിച്ചു് ആ ഗ്രൂപ്പിന്റെ കുററകരവും ഭീകരവുമായ പരിപാടികൾ അറിഞ്ഞയുടനെ അതിൽനിന്നു പിന്മാറിയെന്നും ഉണ്ടായിരിക്കും."

അവരുടെ സംഭാഷണത്തിൽ ആദ്യമായി റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു.

"അതാണ് ഈ സംസാരത്തിന്റെയെല്ലാം ഉദ്ദേശ്യമെങ്കിൽ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഇനി ഇതു തുടരേണ്ട കാര്യമില്ല."

"ഞാൻ പറയാൻ വന്നതു പറഞ്ഞുതീർക്കട്ടെ," യാതൊരു അക്ഷമതയും കൂടാതെ ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "നിങ്ങൾ ഇടയുമെന്നെനിക്കറിയാമായിരുന്നു. കാര്യത്തിന്റെ വികാരപരമോ സന്മാർഗ്ഗപരമോ ആയ വശം നമുക്ക് ആദ്യം പരിശോധിക്കാം. നിങ്ങൾ കുററം സമ്മതിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ആരെയും അപകടത്തിലാക്കുന്നില്ല. ആ സംഘം മുഴുവനും നിങ്ങൾക്കു വളരെമുമ്പായിത്തന്നെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടു. അവരിൽ പകുതിയും ലിക്വിഡേററു ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അതു നിങ്ങൾക്കറിയാം. മററുള്ളവരാണെങ്കിൽ, അവരിൽനിന്നു നിർദ്ദോഷമായ ഈ കുററസമ്മതങ്ങൾ മാത്രമല്ല ഞങ്ങൾ വാങ്ങുക—എന്നല്ല ഞങ്ങൾക്കു വേണ്ട എന്തു കുററസമ്മതവും വാങ്ങാം.........നിങ്ങൾക്കിതെല്ലാം മനസ്സിലാവുന്നുണ്ടെന്നും എന്റെ തുറന്ന പെരുമാററം നിങ്ങളെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടെന്നും ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

"മറെറാരു തരത്തിൽ പറഞ്ഞാൽ,"റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "നമ്പർ വണ്ണിനെതിരായി ഈ ഗൂഢാലോചനയെപ്പററിയുള്ള കഥ നിങ്ങൾതന്നെ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ പിന്നെ കുററസമ്മതം ചെയ്തെന്നു പറയപ്പെടുന്ന ഈ അജ്ഞാതനെ നേരിടാൻ എന്നെ അനുവദിക്കുന്നതിനെന്താ വിരോധം?"

"അല്പം ആലോചിച്ചുനോക്കൂ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ എന്റെ വശത്തുനിന്നു നോക്കണം,—നമ്മുടെ സ്ഥാനങ്ങൾ പരസ്പരം മാറി വരാവുന്നതാണല്ലോ—അപ്പോൾ ഉത്തരം നിങ്ങൾക്കുതന്നെ കണ്ടുപിടിക്കാം."

റൂബാഷോവ് അതിനെപ്പററി ആലോചിച്ചു. "എന്റെ കേസ് നടത്തുന്ന കാര്യത്തിൽ നിങ്ങൾക്ക് ഉപരിഘടകത്തിൽ

നിന്നു നിശ്ചിതമായ നിർദ്ദേശങ്ങൾ ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

ഐവാനോവ് ചിരിച്ചു. "അതു കുറെ കടന്ന ചോദ്യമാണ്. സത്യം പറഞ്ഞാൽ നിങ്ങളുടെ കേസ് A വിഭാഗത്തിൽ പെടുത്തണോ P വിഭാഗത്തിൽ വേണോ എന്ന് ഇതുവരെ തീരുമാനിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ഈ വിഭാഗങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസം നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരിക്കുമല്ലോ."

റൂബാഷോവ് തലകുലുക്കി: "അദ്ദേഹത്തിനതറിയാം."

"നിങ്ങൾക്കു കാര്യം മനസ്സിലാകാൻ തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "A എന്നു വച്ചാൽ ഭരണപരമായ കേസ്. P പബ്ലിക്ക് വിചാരണ. രാഷ്ട്രീയക്കുററങ്ങളുടെ വിചാരണകൾ ഭൂരിപക്ഷവും ഭരണപരമായിട്ടാണു നടത്തുക........പബ്ലിക്ക് വിചാരണകൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ലാത്തവർ എന്നർത്ഥം. നിങ്ങളെ A വിഭാഗത്തിൽ പെടുത്തുകയാണെങ്കിൽ എന്റെ അധികാരപരിധിയിൽനിന്നു വിട്ടുപോകും. നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരിക്കും, അഡ്മിനിസ്ട്രേററീവ് ബോർഡിന്റെ വിചാരണ രഹസ്യമാണ്, കുറച്ചൊക്കെ ശീഘ്രവും. നേരിട്ടുവാനുംമററും അവിടെ അവസരം ലഭിക്കയില്ല, ഓർമ്മിച്ചുനോക്കൂ....," ഐവാനോവ് മൂന്നോ നാലോ പേരുകൾ പറഞ്ഞു, ഒളികണ്ണിട്ട് ഭിത്തിയിലെ അടയാളത്തിലേയ്ക്കൊന്നു നോക്കി. അദ്ദേഹം പിന്നീട് റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ നോക്കിയപ്പോൾ റൂബാഷോവിന്റെ മുഖത്ത് അത്ഭുതമായി വിവശമായ ഒരു ഭാവം അദ്ദേഹം കണ്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകൾ മിഴിച്ചിരുന്നു, റൂബാഷോവിനെ കാണാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുറകിലെവിടെയോ ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ.

കുറച്ചുകൂടി താഴ്ന്നശബ്ദത്തിൽ ഐവാനോവ് അവരുടെ പഴയ സുഹൃത്തുക്കളുടെ പേരുകൾ ഉച്ചരിച്ചു. "നിങ്ങളെപ്പോലെ ഞാനും അവരോടും പരിചിതനായിരിക്കുന്നു," അദ്ദേഹം തുടർന്നു: "പക്ഷേ, ഞങ്ങൾ വിപ്ലവം നശിപ്പിക്കുമെന്ന് നിങ്ങൾ വിശ്വ

സിക്കുന്നതുപോലെതന്നെ നിങ്ങളും അവരും വിപ്ലവം നശിപ്പി ക്കുമെന്ന് ഞങ്ങളും വിശ്വസിക്കുന്നുവെന്ന് നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുമ ല്ലോ. അതാണു മുഖ്യമായ കാര്യം. അതിൽനിന്നു യുക്തിയുക്തമാ യിത്തോന്നുന്ന മാർഗ്ഗങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളണം. നീതിന്യായ കസർത്തുകളിൽ കടുങ്ങാൻ ഞങ്ങൾക്കു് നിവൃത്തിയില്ല. നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കാലത്തു് അങ്ങനെ ചെയ്തിരുന്നോ?''

റൂബാഷോവ് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല.

''നിങ്ങളെ P വിഭാഗത്തിൽപെടുത്തുന്നതിനെയും കേസ് എ ന്റെ അധികാരത്തിൽതന്നെയിരിക്കുന്നതിനെയും ആശ്രയിച്ചാ ണിതെല്ലാം പറയുന്നതു്,'' ഐവാനോവ് തുടർന്നുപറഞ്ഞു: ''പ ബ്ലിക്ക് വിചാരണയ്ക്കു കൊടുക്കുന്ന കേസുകൾ എന്തടിസ്ഥാന ത്തിലാണു തെരഞ്ഞെടുക്കുന്നതെന്നു് നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരിക്കും. നിങ്ങൾ ഒരു കാര്യം ചെയ്യാൻ സന്നദ്ധനാണെന്നു തെളിയിക്കുക യാണു് എന്റെ ചുമതല. അതിനു് എനിക്കുവേണ്ടതു് ഭാഗിക മായി നിങ്ങൾ കുററം സമ്മതിക്കുന്ന ഒരു സമ്മതപത്രികയാണു്. വീരനാണെന്നു ഭാവിച്ചു നിങ്ങളെക്കൊണ്ടു് യാതൊന്നും ചെയ്യി ക്കാൻ സാധ്യമല്ല എന്നു സ്ഥാപിക്കാനാണു് ശ്രമമെങ്കിൽ, ആ അന്നൊരുത്തന്റെ കുററസമ്മതത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ നിങ്ങളു ടെ കഥ കഴിക്കും. നേരേമറിച്ചു് നിങ്ങൾ ഭാഗികമായിട്ടെങ്കി ലും കുററം സമ്മതിക്കുന്നെങ്കിൽ, വിശദമായ ഒരു വിചാരണയ്ക്കു് അവസരം ലഭിക്കും. അതനുസരിച്ചു് നിങ്ങൾക്കു് അയാളെ നേ രിടാൻ ഞാൻ വഴിയുണ്ടാക്കിത്തരാം. ആരോപണത്തിന്റെ ഭയ ങ്കരമായ ഭാഗങ്ങളെല്ലാം നിഷേധിച്ചു്, വ്യക്തമായി അപകട മില്ലാത്ത ചില തെററുകൾ നമുക്കു സമ്മതിക്കാം. അങ്ങനെയാ ണെങ്കിൽത്തന്നെ ഇരുപതു വർഷത്തിൽ കുറയ്ക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. എന്നു വച്ചാൽ രണ്ടോ മൂന്നോ വർഷം, അതുകഴിഞ്ഞു് ഒരു മാപ്പും. അ ഞ്ചു വർഷത്തിനകം നിങ്ങൾക്കു് രംഗത്തു തിരിച്ചെത്താം. ദയവു ചെയ്തു് മറുപടി പറയുന്നതിനുമുമ്പു് ശാന്തമായിട്ടൊന്നാലോചി ച്ചുനോക്കാനുള്ള സന്മനസ്സു കാണിക്കു്.''

"ഞാനതിനെപ്പററി ആലോചിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. "ഞാൻ നിങ്ങളുടെ നിർദ്ദേശം തിരസ്കരിക്കുന്നു. യുക്തി അനുസരിച്ചു് നിങ്ങൾ പറയുന്നതു ശരിയായിരിക്കാം. പക്ഷേ, എനിക്കിത്തരം യുക്തിചിന്ത ആവശ്യത്തിലധികമായിക്കഴിഞ്ഞു. എനിക്കു വല്ലാത്ത ക്ഷീണമുണ്ടു്; ഇനി ഈ കളി കളിക്കാൻ എനിക്കിഷ്ടമില്ല. ദയവുചെയ്തു് എന്നെ എന്റെ ജയിൽമുറിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചയക്കു."

"നിങ്ങളുടെ ഇഷ്ടംപോലെ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "പെട്ടെന്നു നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുമെന്നു് ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചുമില്ല. ഇത്തരം സംഭാഷണങ്ങൾക്കു ഫലപ്രാപ്തിയുണ്ടാകുന്നതു് അല്പം താമസിച്ചിട്ടാണു്. നിങ്ങൾക്കു രണ്ടാഴ്ച സമയമുണ്ടു്. കാര്യത്തെപ്പററി ശരിക്കാലോചിച്ചുകഴിയുമ്പോൾ എന്നെ കാണണമെന്നു് ആവശ്യപ്പെടുക. അല്ലെങ്കിൽ ഒരു പ്രസ്താവന എഴുതിക്കൊടുത്തയയ്ക്കുക. നിങ്ങൾ എഴുതിക്കൊടുത്തയയ്ക്കുമെന്നതിനെപ്പററി എനിക്കു യാതൊരു സംശയവുമില്ല."

റൂബാഷോവ് എഴുന്നേററു. ഐവാനോവും എഴുന്നേററു. അദ്ദേഹമപ്പോഴും റൂബാഷോവിനെക്കാൾ തലപ്പൊക്കം കൂടിനിന്നു. അദ്ദേഹം മേശയിലുള്ള ഒരു ഇലക്ട്രിക് മണി അടിച്ചു. റൂബാഷോവിനെ കൊണ്ടുപോകാനുള്ള വാർഡറെ കാത്തുനില്ക്കുന്നതിനിടയിൽ ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു:

"ഏതാനും മാസങ്ങൾക്കുമുമ്പു് നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ അവസാനലേഖനത്തിൽ എഴുതി, നമ്മുടെ ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ ലോകത്തിന്റെ വിധി നിർണ്ണയിക്കുന്നതു് അടുത്ത പത്തുവർഷത്തിലായിരിക്കുമെന്നു് അതിനു് നിങ്ങൾക്കു സാക്ഷിനില്ക്കണമെന്നാഗ്രഹമില്ലേ?"

അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ പുഞ്ചിരിച്ചു. ഇടനാഴിയിൽ അടുത്തുവരുന്ന കാലൊച്ചമാററം കേൾക്കാം. വാതിൽ തുറന്നു. രണ്ടു വാർഡറന്മാർ പ്രവേശിച്ചു് സല്യൂട്ട് ചെയ്തു. ഒരക്ഷരം

ശബ്ദിക്കാതെ റൂബാഷോവ് അവരുടെ മദ്ധ്യത്തിലേയ്ക്കു നീങ്ങിനി ന്നു. അവർ ജയിലറയിലേയ്ക്കുള്ള മാർച്ച് ആരംഭിച്ചു. ഇടനാഴി യിലെ ശബ്ദങ്ങൾ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ചില അറകളിൽനിന്ന് അമർത്തപ്പെട്ട ക്ഷുക്കംവലി കേൾക്കാം: അതു വിലാപംപോലെയി രുന്നു. കെട്ടിടത്തിലെല്ലായിടത്തും, ആ മുഷിഞ്ഞ മഞ്ഞ വിളുത് ദീപം എരിയുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

രണ്ടാമത്തെ വിചാരണ

സഭയുടെ നിലനില്പ്പ് അപകടത്തിലാകുന്ന ഘട്ടത്തിൽ, അവരും സദാചാരനിയമങ്ങളിൽനിന്ന് മുക്തമാവുന്നു. ഐക്യമാണ് ലക്ഷ്യമെങ്കിൽ, ഏതുമാർഗ്ഗവും പ്രയോഗിക്കുന്നത് നീതീകരിക്കപ്പെടും—തന്ത്രം, വഞ്ചന, ബലാൽക്കാരം, വൈദികാധികാരം പണംകൊടുത്തുവാങ്ങൽ, കാരാഗൃഹം, കൊല: എല്ലാം. എന്തെന്നാൽ നിയമസമാധാനങ്ങളെല്ലാം സമൂഹത്തിനുവേണ്ടിയാണ്; പൊതുഗുണത്തിനുവേണ്ടി വ്യക്തി ബലി കഴിക്കപ്പെടുകയും വേണം.

—വെർഡനിലെ മെത്രാനായിരുന്ന
ഡീട്രിച്ച് വൺ നീഹീം

A. D. 1411

രണ്ടാമത്തെ വിചാരണ

1

എൻ. എസ്. റൂബാഷോവിൻെറ ഡയറിയിൽനിന്ന് ഒരുഭാഗം: കാരാഗൃഹത്തിൽ അഞ്ചാംദിവസം.

“......അന്തിമമായ സത്യം അതിന് ഒരുപടി മുൻപ് അസത്യമായിരിക്കും. അവസാനമായി ശരിയെന്നു തെളിയിക്കപ്പെടുന്നവൻ അതിനുമുമ്പ് തെററുകാരനും ദ്രോഹിയുമായി കാണപ്പെടും.

“പക്ഷേ, ശരിയെന്നു തെളിയുന്നതാരായിരിക്കും? അതു കുറെ കഴിഞ്ഞേ അറിയാൻ കഴിയൂ. അതുവരെ, ചരിത്രത്തിൻെറ നീതീകരണം പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട്, എന്തു വിലയുംകൊടുത്ത് ആത്മാവിനെ പിശാചിനു പണയപ്പെടുത്തി പ്രവർത്തിക്കേണ്ടിവരും.

“മാക്കിയവെല്ലിയുടെ ‘പ്രിൻസ്’ എന്ന ഗ്രന്ഥം, നമ്പർ വൺ എപ്പോഴും തൻെറ കിടക്കയ്ക്കരികേ സൂക്ഷിക്കാനുണ്ടെന്നാണു കേൾവി. അതുചിതവുമാണ്. രാഷ്ട്രീയസദാചാരത്തെപ്പററി അതിനുശേഷം കാര്യമായി യാതൊന്നും പറയപ്പെട്ടിട്ടില്ല. പത്തൊമ്പതാംശതകത്തിലെ ലിബറൽ ചിന്താഗതിയായ ‘ധർമ്മയുദ്ധ’ത്തിൻെറ സ്ഥാനത്ത് ഇരുപതാംനൂററാണ്ടിൻെറ വിപ്ലവസന്മാർഗ്ഗം സ്ഥാപിച്ചതു ഞങ്ങളാണ്. അതിലും ഞങ്ങൾ ചെയ്തതു ശരിയായിരുന്നു. കായികാഭ്യാസമുറയനുസരിച്ചു വിപ്ലവം നടത്തുന്നതു വങ്കത്തമാണ്. ചരിത്രത്തിൻെറ വിഷ്കംഭങ്ങളിൽ രാഷ്ട്രീയം കുറെയൊക്കെ ധാർമ്മികമായേക്കാം: അതിൻെറ പ്രതിസന്ധിഘട്ടങ്ങളിൽ ലക്ഷ്യം മാർഗ്ഗത്തെ സാധൂകരിക്കുന്നു എന്ന ആ പഴയ നിയമമേ സാദ്ധ്യമാവൂ. നവീന മാക്കിയവെല്ലിസം ഞങ്ങൾ ഈ രാജ്യത്തവതരിപ്പിച്ചു. മററുള്ളവർ,—പ്രതിവിപ്ലവകാരികളായ സർവ്വാധിപത്യങ്ങൾ—അതിനെ ഗോ

ഷ്ടിയായി അനുകരിച്ചതേയുള്ളു. ഞങ്ങൾ നവീനമാക്കിയവെല്ലിയന്മാരായി ത്തീൎന്നതു സാൎവ്വലൗകികയുക്തിവിചാരത്തിന്റെ പേരിലാണ്. അതാണു ഞങ്ങളുടെ മഹിമ. മററുള്ളവർ അതു ചെയ്തതു വെറും ഭാവാത്മകദേശീയ തചത്തിന്റെ പേരിലും. അതുകൊണ്ടതു് ഒരു ഭ്രതകാലഭ്രമമായിത്തീൎന്നു. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് അവസാനം ചരിത്രം ഞങ്ങളെ നീതീകരി ക്കാൻ പോകുന്നതും. അവരെ അതു നീതീകരിക്കയില്ല......

"എങ്കിലും തൽക്കാലം ഞങ്ങൾ ചിന്തിക്കുന്നതും പ്രവൎത്തിക്കുന്നതും ഭാവിയിൽ കണക്കാക്കിത്തീൎത്തുകൊള്ളാമെന്ന വിശ്വാസത്തോടെയാണ്. എല്ലാ മാമൂല്യകളും ധാൎമ്മികനിയമങ്ങളും ഞങ്ങൾ ത്യജിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, കേവലയുക്തിമാത്രമാണു ഞങ്ങൾക്കു മാൎഗ്ഗനിർദ്ദേശം ചെയ്യുന്നതു്. സ്വന്ത ചിന്താഗതിയുടെ അന്തിമപരിധിവരെ പോവുകയും അതനുസരിച്ചു പ്രവ ൎത്തിക്കുകയും ചെയ്യുക എന്ന അനിവാൎയ്യതയുടെ പിടിയിലാണു ഞങ്ങൾ കഴിയുന്നതു്. കപ്പലിന്റെ അടിത്തട്ടിൽ ഘനവസ്തുവില്ലാതെയാണു ഞ ങ്ങൾ സഞ്ചരിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു ചുക്കാനിലെ ഓരോ സ്പർശനവും ജീവന്മരണപ്രാധാന്യമുള്ളതാണു്......

"അല്പം മുമ്പു്, പൊട്ടാഷിനെക്കാൾ നല്ലതാണു നൈട്രേറ്റ്കൊ ണ്ടുള്ള കൃത്രിമവളമെന്നു വാദിച്ചതിനു്, ഞങ്ങളുടെ മുഖ്യകൃഷിശാസ്ത്രജ്ഞ നായ ബി...യും മുപ്പതു സഹപ്രവൎത്തകരും വെടിവെച്ചു കൊല്ലപ്പെട്ടു. നമ്പർ വൺ തികച്ചും പൊട്ടാഷിന്റെ പക്ഷത്താണ്. അതുകൊണ്ടു ബി...യും സഹപ്രവൎത്തകരും അട്ടിമറിക്കാരെന്ന നിലയിൽ ലിക്വി ഡേററു ചെയ്യപ്പെടേണ്ടിവന്നു. ദേശീയമായി കേന്ദ്രീകരിച്ച കൃഷിയിൽ പൊട്ടാഷോ നൈട്രേറോ എന്ന പ്രശ്നം അതിപ്രധാനമാണ്. അതു് അടുത്ത യുദ്ധത്തിന്റെ ഫലംതന്നെ നിർണ്ണയിച്ചേയ്ക്കും. നമ്പർ വണ്ണിന്റെ പക്ഷമായിരുന്നു ശരിയെങ്കിൽ ചരിത്രം അദ്ദേഹത്തിനു മാപ്പുകൊടുക്കും; ആ മുപ്പതുപേരുടെ മരണം ഒരു വെറും നിസ്സാരകാൎയ്യമായിരിക്കും. അദ്ദേ ഹം തെററായിരുന്നെങ്കിൽ......

"വസ്തുനിഷ്ഠമായി നോക്കിയാൽ ആരുടെ പക്ഷമാണു ശരി എന്നതു മാത്രമാണു പ്രധാനം. ധാൎമ്മികവാദികൾ ക്ഷുഭിതരാകുന്നതു മറെറാരു പ്ര ശ്നത്തിന്മേലാണ്. ബി... നൈട്രജൻ ശുപാർശചെയ്തതു് ആത്മനിഷ്ഠ മായി ഉത്തമവിശ്വാസത്തോടെയാണോ എന്നതാണവരുടെ പ്രശ്നം. അ ങ്ങനെയല്ലെങ്കിൽ അദ്ദേഹം വധിക്കപ്പെടണം എന്നാണവരുടെ മതം. അ നന്തരാനുഭവങ്ങൾകൊണ്ടു നൈട്രേറ്റ്തന്നെയാണു് ഉത്തമമെന്നു തെളി

ഞാലും അങ്ങനെതന്നെ. അദ്ദേഹം ഉത്തമവിശ്വാസത്തോടെയാണതു ചെയ്തതെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തെ വെറുതേ വിടുകയും നൈട്രേററിനുവേണ്ടി പ്രചരണം നടത്താൻ അനുവദിക്കുകയും ചെയ്യേണ്ടതാണ്; അതു രാജ്യത്തെ നശിപ്പിക്കുമെങ്കിൽക്കൂടി......

"അതു ശുദ്ധ വങ്കത്തമാണെന്നു വ്യക്തമാണ്. ആത്മനിഷ്ഠമായ ഉത്തമവിശ്വാസത്തിന്റെ കാര്യത്തിൽ ഞങ്ങൾക്കു യാതൊരു താല്പര്യവുമില്ല. തെററുപറയുന്നവൻ അതിനുത്തരം പറയണം. ശരി പറഞ്ഞവൻ നീതീകരിക്കപ്പെടും. അതാണു ചരിത്രപരമായ ഗണിതശാസ്ത്രം. അതാണു ഞങ്ങളുടെ നിയമം.

"മിക്കപ്പോഴും അസത്യമാണു സത്യത്തെക്കാളേറെ പ്രയോജനപ്പെടുന്നതെന്നു ചരിത്രം നമ്മെ പഠിപ്പിക്കുന്നു. എന്തെന്നാൽ മനുഷ്യൻ മടിയനാണ്; അവന്റെ വികാസത്തിന്റെ ഓരോ പടിയ്ക്കും മുമ്പ് അവനെ നാല്പതുവർഷം മരുഭൂമിയിൽക്കൂടി നടത്തണം. അവനെ മരുഭൂമിയിൽക്കൂടി കൊണ്ടുപോകണമെങ്കിൽ ഭീഷണിയും വാഗ്ദാനങ്ങളുംകൊണ്ട് ഓടിക്കണം; സാങ്കല്പികമായ ഭീതികളും, സാങ്കല്പികമായ സാന്ത്വനങ്ങളും ഉണ്ടായിക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ ലക്ഷ്യത്തിലെത്തുന്നതിനു മുമ്പ് അവൻ കുത്തിയിരുന്നു പൊൻകാളക്കുട്ടനെ ആരാധിച്ചു രസിക്കും.

"ഞങ്ങൾ മററുള്ളവരെക്കാൾ നിഷ്കൃഷ്ടമായിട്ടാണു ചരിത്രം പഠിച്ചതു്. ഉറപ്പായ യുക്തിവിചാരത്തിൽ ഞങ്ങൾ മററുള്ളവരിൽനിന്നെല്ലാം വേറിട്ടുനില്ക്കുന്നു. നന്മയെന്നതു ചരിത്രത്തിന്റെ കണ്ണിൽ അപ്രധാനമാണെന്നും; പാതകങ്ങൾ ശിക്ഷിക്കപ്പെടാതെ അവശേഷിക്കുന്നുവെന്നും ചരിത്രം ഞങ്ങളെ പഠിപ്പിച്ചു. എങ്കിലും ഓരോ തെററിനും പ്രത്യാഘാതങ്ങളുണ്ട്: അവ ഏഴാമത്തെ തലമുറവരെ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുകയും ചെയ്യും. അതുകൊണ്ടു തെററു സംഭവിക്കാതിരിക്കുന്നതിലും അതിന്റെ വിത്തു തന്നെ നശിപ്പിക്കുന്നതിലുമാണു ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ പ്രയത്നം കേന്ദ്രീകരിച്ചതു്. ഞങ്ങളുടെ കൈയ്യിലെന്നതുപോലെ ചുരുങ്ങിയ കരങ്ങളിൽ, മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിന്റെ ഭാവി ഒതുങ്ങിയ മറെറാരുകാലം ചരിത്രത്തിലുണ്ടായിട്ടില്ല. ഞങ്ങളുടെ തെററായ ഓരോ ആശയവും ഭാവിതലമുറകളോടു ചെയ്യുന്ന ഒരപരാധമാണ്. അതുകൊണ്ടു മററുള്ളവർ കുററങ്ങളെ ശിക്ഷിക്കുന്നതുപോലെ ഞങ്ങൾക്കു തെററായ ആശയങ്ങളെ ശിക്ഷിക്കേണ്ടിവരുന്നു—മരണംകൊണ്ട്. ഓരോ ചിന്തയും അവസാനപടിവരെ കൊണ്ടുപോവുകയും അതനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കുകയും ചെയ്തതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾ

ഭ്രാന്തന്മാരായി ഗണിക്കപ്പെട്ടു. വ്യക്ത്യാതീതമായ ജീവിതത്തിനുള്ള ധർമ്മതല മുഴുവനും ഞങ്ങൾ വഹിച്ചതുകൊണ്ടും ഞങ്ങളെ ഇൻക്വിസിഷൻ എന്ന വിശ്വാസസംരക്ഷണത്തോട് ഉപമിച്ചു. മനുഷ്യരുടെ കർമ്മങ്ങളിൽ മാത്രമല്ല, ചിന്തയിലും ഉള്ള തിന്മയുടെ വിത്തുകളെ ഞങ്ങൾ പീഡിപ്പിച്ചതുകൊണ്ട് ഞങ്ങൾ പഴയ ഇൻക്വിസിറ്റർ പ്രഭുക്കളോടു തുലനംചെയ്യപ്പെട്ടു. ഒരു മനുഷ്യന്റെ തലയോടിനുള്ളിൽപ്പോലും സ്വകാര്യമായ ഒരു മണ്ഡലം ഞങ്ങളനുവദിച്ചില്ല. കാര്യങ്ങളുടെ അവസാനതീരുമാനംവരെ നിർവ്വഹിക്കേണ്ട നിർബ്ബന്ധത്തിൻകീഴിലാണ് ഞങ്ങൾ ജീവിച്ചത്. ഞങ്ങൾ അത്യധികം വിദ്യുച്ഛക്തികൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ട് ഏറ്റവും ചെറിയ സംഘട്ടനംപോലും മാരകമായ ശക്തിപ്രവാഹത്തിലവസാനിച്ചു. അങ്ങനെ പരസ്പരം നശിപ്പിക്കുകയെന്നതായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ വിധി.

“അങ്ങനെ നശിച്ചവരിലൊരാളാണ് ഞാൻ. അനിവാര്യമായ രീതിയിൽ ഞാൻ ചിന്തിക്കുകയും പ്രവർത്തിക്കുകയും ചെയ്തു. ഞാൻ സ്നേഹിച്ചവരെ നശിപ്പിച്ചു. വെറുത്ത ചിലർക്ക് അധികാരംകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. എന്റെ നിലയെവിടെയെന്നു തീരുമാനിച്ചതു ചരിത്രമാണ്. ചരിത്രം കടംതന്നതെല്ലാം ഞാൻ ചെലവാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ചെയ്തതു ശരിയായിരുന്നെങ്കിൽ എനിക്കു പശ്ചാത്തപിക്കാനൊന്നുമില്ല. തെറ്റെങ്കിൽ ഞാൻ പരിഹാരംചെയ്തുകൊള്ളാം.

“ഭാവിയിൽ സത്യമെന്നു ഗണിക്കപ്പെടുന്നതെന്തായിരിക്കുമെന്നു വർത്തമാനകാലത്തിൽ എങ്ങനെ നിർണ്ണയിക്കും? ഞങ്ങൾ പ്രവാചകന്മാരുടെ സിദ്ധികൾ കൂടാതെ അവരുടെ ജോലിചെയ്യുകയാണ്. ദർശനം മാറ്റി യുക്തിചിന്ത ആ സ്ഥാനത്തു ഞങ്ങൾ വച്ചു. പക്ഷേ, ഞങ്ങളെല്ലാം ഒരേ സ്ഥാനത്തുനിന്ന് ആരംഭിച്ചുവെങ്കിലും ഭിന്നമായ അനുമാനങ്ങളിലാണെത്തിച്ചേർന്നത്. തെളിവു മറുതെളിവിനെ തെറ്റെന്നു തെളിയിച്ചു. അവസാനം ഞങ്ങൾ വിശ്വാസത്തിലേയ്ക്കു തിരിച്ചെത്തി. സ്വന്തം ആലോചനാശക്തിയുടെ തെറ്റില്ലായ്മയിലുള്ള വിശ്വാസത്തിലേയ്ക്ക്. അതാണ് മർമ്മപ്രധാനമായ ഘട്ടം. നിലയ്ക്കു നിറുത്തുവാനുള്ള ഭാരമെല്ലാം ഞങ്ങൾ പുറത്തെറിഞ്ഞുകളഞ്ഞു. ഒരു നങ്കൂരം മാത്രമേ ഞങ്ങളെ നിയന്ത്രിക്കാനുള്ളൂ—അവനവനിലുള്ള വിശ്വാസം. മനുഷ്യയുക്തിയുടെ ഏറ്റവും ഉൽകൃഷ്ടസിദ്ധി ക്ഷേത്രഗണിതമാണ്. പക്ഷേ, യൂക്ലിഡിന്റെ തത്വങ്ങൾ തെളിയിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അവയിൽ വിശ്വസിക്കാത്തവൻ ഗോപുരം മുഴുവനും തകരുന്നതായിട്ടേ കാണൂ.

"നമ്പർ വണ്ണിന് ആത്മവിശ്വാസമുണ്ട്"—കഠിനവും, മന്ദവും, അചഞ്ചലവുമായ ആത്മവിശ്വാസം. എല്ലാററിലും ബലമേറിയ നങ്കൂരച്ചങ്ങല അദ്ദേഹത്തിനാണുള്ളതു്. എൻെറതു് കഴിഞ്ഞ കുറെ വർഷങ്ങളായി തേഞ്ഞു് കനംകുറഞ്ഞിരിക്കുന്നു...

"ഞാൻ എൻെറ അപ്രമാദിത്വത്തിൽ വിശ്വസിക്കാതായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നതാണു വാസ്തവം. അതുകൊണ്ടാണു ഞാൻ നശിച്ചതു്."

2

റുബാഷോവിൻെറ ഒന്നാമത്തെ വിസ്താരത്തിൻെറ അടുത്ത ദിവസം, വിസ്താരമജിസ്ട്രേട്ട് ഐവാനോവും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഹപ്രവർത്തകൻ ഗ്ലെററ്ക്കിനും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞു് കൻറീനിൽ ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. ഐവാനോവ് ക്ഷീണിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ കൃത്രിമക്കാൽ ഒരു കസേരയിൽ ഉയർത്തിവച്ചിരിക്കയാണു്. യൂണിഫാറത്തിൻെറ കോളർ അഴിച്ചിട്ടിട്ടുണ്ടു്. കൻറീനിലുള്ള താഴ്ന്നതരം വീഞ്ഞു് കുറെ അദ്ദേഹം പകർന്നു: തേച്ചു കടലാസുപോലെ അക്കിയതും ഓരോ ചലനത്തിലും കിരുകിരുക്കുന്നതുമായ യൂണിഫാറമിട്ടു് കസേരയിൽ നിവർന്നിരിക്കുന്ന ഗ്ലെററ്ക്കിനെ നോക്കി അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം നന്നായി ക്ഷീണിച്ചിരിക്കണം. എങ്കിലും അദ്ദേഹം തോക്കുപട്ടപോലും അഴിച്ചുമാററിയിട്ടില്ല. ഗ്ലെററ്ക്കിൻ തൻെറ ഗ്ലാസു് ഒഴിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വടിച്ച തലയിൽ വ്യക്തമായി കാണാവുന്ന വട്ട കുറേ ഗ്ലെ പൊവാനുതുടങ്ങി. അവരെക്കൂടാതെ മൂന്നു് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ മാത്രമേ കൻറീനിലുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അവർ അല്പമകലെ ഒരു മേശയ്ക്കരികിലാണു്. രണ്ടുപേർ ചതുരംഗം കളിക്കുന്നു. മൂന്നാമൻ കണ്ടുനില്ക്കയും.

"റുബാഷോവിനു് എന്താണു സംഭവിക്കാൻ പോകുന്നതു്?" ഗ്ലെററ്ക്കിൻ ചോദിച്ചു.

"അയാൾ കുറെ കുഴപ്പത്തിലാണ്," ഐവാനോവ് മറുപടി പറഞ്ഞു: "പക്ഷേ, അയാൾ ഇപ്പോഴും യുക്തിയുക്തമായി സംസാരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അയാൾ കീഴടങ്ങും."

"അതു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല," ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പറഞ്ഞു.

"തീർച്ചയായും," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "എല്ലാക്കാര്യങ്ങളും അവയുടെ യുക്തിപൂർവ്വമായ അന്ത്യംവരെ ചിന്തിച്ചുകഴിയുമ്പോൾ അയാൾ കീഴടങ്ങും. അതുകൊണ്ടു് അയാളെ ശല്യപ്പെടുത്താതെ വെറുതെ വിട്ടേക്കുകയെന്നതാണ് ആവശ്യം. ഞാനയാൾക്കു കടലാസ്സും പെൻസിലും സിഗററുമനുവദിച്ചിട്ടുണ്ടു്—ചിന്ത ത്വരിതപ്പെടുത്താൻ."

"അതു തെററാണെന്നു ഞാൻ കരുതുന്നു," ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾക്കയാളെ ഇഷ്ടമില്ല," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു. "കുറച്ചുദിവസങ്ങൾക്കുമുമ്പ് നിങ്ങളും അയാളുമായി ഒരു കലഹമുണ്ടായി എന്നു തോന്നുന്നു."

റൂബാഷോവ് കട്ടിലിലിരുന്നു് കീറിപ്പറിഞ്ഞ കാലുറയ്ക്കുമീതെ ചെരുപ്പു വലിച്ചുകയററുന്ന രംഗം ഗ്ലെററ്ക്കിൻ ഓർമ്മിച്ചു. "അതു ഞാൻ കാര്യമായി ഗണിക്കുന്നില്ല," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. "അയാൾ ആരാണെന്നതു് അപ്രധാനമാണ്. മാർഗ്ഗത്തോടാണ് എനിക്കെതിർപ്പുള്ളതു്. ഈവഴിക്കു് അയാൾ ഒരിക്കലും കീഴടങ്ങുകയില്ല."

"റൂബാഷോവ് കീഴടങ്ങുമ്പോൾ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു, "അതു് ഭീരുത്വംകൊണ്ടായിരിക്കയില്ല; യുക്തികൊണ്ടായിരിക്കും. ബലപ്രയോഗം അയാളോടെടുക്കുന്നതു് നിഷ്പ്രയോജനമാണ്. അടിയ്ക്കുന്തോറും കാഠിന്യം കൂടിവരുന്ന വസ്തുകൊണ്ടാണ് അയാളെ സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നതു്."

"അതൊക്കെ വെറും വീൺവാക്കാണ്," ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പറഞ്ഞു: "ഏതു ശാരീരികമർദ്ദനവും സഹിക്കാൻ കഴിവുള്ള മനു

ഷ്യജീവികളില്ല. ഞാനൊരിക്കലും അത്തരം ഒന്നിനെ കണ്ടിട്ടില്ല. മനുഷ്യൻെറ നാഡിബലത്തിന് പ്രകൃതി ഒരു പരിധി വച്ചിട്ടുണ്ടെന്നാണ് അനുഭവം എന്നെ പഠിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളത്."

"നിങ്ങളുടെ കൈയിലകപ്പെടാൻ എനിക്കിഷ്ടമില്ല," ഐവാനോവ് പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു, എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന് ഏതോ അസുഖത്തിൻെറ ലാഞ്ഛനയുണ്ടായിരുന്നു. "ഏതായാലും നിങ്ങൾതന്നെ നിങ്ങളുടെ തത്വത്തെ ദുർബലമാക്കുന്ന ഒരു സജീവോദാഹരണമാണ്."

അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രസന്നമായ ദൃഷ്ടി ഒരു നിമിഷനേരം ഗ്ലെററ്ക്കിൻെറ തലയോടിലുള്ള വട്ടുവിന്മേൽ പതിച്ചു. ആ വട്ടുവിൻെറ കഥ സുപ്രസിദ്ധമാണ് അഭ്യന്തരയുദ്ധകാലത്ത് ഗ്ലെററ്ക്കിൻ ഒരു സ്ഥലത്തുവച്ച് ശത്രുക്കളുടെ കൈയിൽ അകപ്പെട്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു ചില വിവരങ്ങൾ അറിയുവാൻ വേണ്ടി അവർ ഒരു കത്തിച്ച മെഴുകുതിരി അദ്ദേഹത്തിൻെറ മൊട്ടത്തലയിൽ കെട്ടിവച്ചു. കുറച്ചുനാഴികകൾ കഴിഞ്ഞ് ആ സ്ഥാനം സ്വന്തകക്ഷിക്കാർ തിരിച്ചുപിടിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന് പ്രജ്ഞയുണ്ടായിരുന്നില്ല. മെഴുകുതിരി അങ്ങേഅററംവരെ കത്തിത്തീർന്നിരുന്നു: ഗ്ലെററ്ക്കിൻ നിശ്ശബ്ദനായിത്തന്നെയിരുന്നു.

നിർവ്വികാരമായ തൻെറ കണ്ണുകൾകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഐവാനോവിനെ നോക്കി. "അതു വെറും ചപ്പടാച്ചിയാണ്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "പ്രജ്ഞയററുപോയതുകൊണ്ടാണ് ഞാൻ കീഴടങ്ങാതിരുന്നത്. ഒരുനിമിഷംകൂടി എനിക്കു പ്രജ്ഞ ശേഷിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ ഞാൻ സംസാരിച്ചുപോകുമായിരുന്നു. ഇത് ശരീരപ്രകൃതിയുടെ പ്രശ്നം മാത്രമാണ്."

അദ്ദേഹം കരുതിക്കൂട്ടിയുള്ള ഒരംഗവിക്ഷേപത്തോടെ ഗ്ലാസ് ഒഴിച്ചു. ഗ്ലാസ് മേശപ്പുറത്തു വച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കുപ്പായത്തിൻെറ കൈ കിരുകിരുത്തു. "ഞാൻ എല്ലാം പറഞ്ഞുപോയി എന്നുതന്നെയായിരുന്നു എനിക്കു പ്രജ്ഞയുണ്ടായപ്പോൾ

എന്റെ വിശ്വാസം. പക്ഷേ, എന്റെകൂടെ മോചിപ്പിക്കപ്പെട്ട രണ്ട് കീഴുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്തില്ലെന്ന് ഉറപ്പിച്ചുപറഞ്ഞു. അങ്ങനെ എനിക്കു ബഹുമതിമുദ്ര ലഭിച്ചു. ഇതൊക്കെ ശരീരഘടന മാത്രം. ബാക്കിയെല്ലാം വെറും യക്ഷികഥ."

ഐവാനോവും കുടിക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹം താണതരം വീഞ്ഞ് വളരെയധികം കഴിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം തോൾ കുലുക്കി.

"എന്നുമുതല്ക്കാണ് ശുദ്ധാർഥമായ ഈ ശരീരഘടനാതത്വം നിങ്ങൾ പുലർത്തുന്നത്? ആദ്യവർഷങ്ങളിൽ, ഏതായാലും, ഈ സമ്പ്രദായങ്ങൾ നിലവിലില്ലായിരുന്നല്ലോ. അന്നും നമുക്ക് നിറച്ചു വ്യാമോഹങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. ശിക്ഷാവിധികൾ നിർത്തലാക്കുക; കുറ്റത്തിനു പ്രതികാരം ചെയ്യാതിരിക്കുക; സമുദായദ്രോഹികൾക്ക് ആരാമങ്ങളുള്ള ആരോഗ്യകേന്ദ്രങ്ങൾ. അതെല്ലാം വെറും കാപട്യം."

"കാപട്യമാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു. "നിങ്ങൾ ഒരു ദോഷൈകദൃക്കാണ്. ഒരു നൂറുവർഷത്തിനകം അതെല്ലാം നമുക്കുണ്ടാകും. പക്ഷേ, ആദ്യം നമുക്കൊന്നു കടന്നുകൂടണമല്ലോ. എത്രവേഗമതു സാധിക്കുന്നുവോ അത്രയും നന്ന്. ആ കാലം വന്നുകഴിഞ്ഞുവെന്ന വിശ്വാസം മാത്രമായിരുന്നു വ്യാമോഹം. എന്നെ ആദ്യമായി ഇവിടെ നിയമിച്ചപ്പോൾ ഞാനും ആ വ്യാമോഹത്തിനടിമയായിരുന്നു. മിക്കവാറും ഞങ്ങളെല്ലാവരും അങ്ങനെതന്നെ—വാസ്തവം പറഞ്ഞാൽ സംഘടനയുടെ മേൽപ്പന്തിയിൽ ഉള്ളവർവരെ. ഉടൻതന്നെ ആരാമങ്ങൾ കൊണ്ടു തുടങ്ങണമെന്ന് ഞങ്ങൾ ആഗ്രഹിച്ചു. അത് ഒരു തെററായിരുന്നു. ഒരു നൂറുവർഷത്തിനകം കുററവാളിയുടെ യുക്തിയെയും സാമൂഹ്യബോധത്തെയും നമുക്ക് ആശ്രയിക്കാറാകും. ഇന്ന് അവന്റെ ശാരീരികഘടനയിന്മേൽത്തന്നെ വേലചെയ്യണം—വേണ്ടിവന്നാൽ അവനെ ശാരീരികമായും മാനസികമായും തകർക്കുകയും വേണം."

ഗ്ലെററ്ക്കിന് മണ്ണുപിടിച്ചോയെന്ന് ഐവാനോവിനു സംശയം തോന്നി. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിർവ്വികാരവും ശാന്തവുമായ കണ്ണുകളിൽനിന്ന് കഥയങ്ങനെയല്ല എന്ന് ഐവാനോവ് മനസ്സിലാക്കി. ഐവാനോവ് അദ്ദേഹത്തിന്റെനേരെ ഒഴുക്കനായി പുഞ്ചിരിച്ചു. "ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ ഞാൻ ഒരു ദോഷൈകദൃക്ക്; നിങ്ങൾ ഒരു ഉപദേശിയും."

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം തന്റെ ഇസ്ത്രിയിട്ട യൂണിഫാറവുമായി കസേരയിൽ നിശ്ചലമായി ഇരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ തോക്കുപട്ടയ്ക്ക് പുത്തൻതുകലിന്റെ ഗന്ധമുണ്ട്.

"അനേകവർഷങ്ങൾക്കുമുമ്പ്," കുറച്ചുസമയം കഴിഞ്ഞ് ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പറഞ്ഞു, "ക്രോസ്സുവിസ്താരത്തിനായി ഒരു ചെറിയ കൃഷിക്കാരനെ എന്റെയടുത്തു് കൊണ്ടുവരികയുണ്ടായി. അതു് നാട്ടുമ്പുറത്തുവച്ചാണ്. നിങ്ങൾ പറയുന്നതുപോലെയുള്ള ആരാമതത്വത്തിന്റെ കാലത്തുമാണ്. വളരെ മാന്യമായ രീതിയിലാണ് അന്നു ക്രോസ്സ്‌വിസ്താരം നടത്താറ്. ആ കൃഷിക്കാരൻ വിളവെല്ലാം പൂഴ്ത്തിവച്ചതായിരുന്നു. ഭൂമിയെല്ലാം കൂട്ടുകൃഷിസമ്പ്രദായത്തിലാക്കിത്തുടങ്ങിയ കാലത്താണതു്. ഞാൻ കൃത്യമായി, നിർദ്ദിഷ്ടമായ ചിട്ടകൾ പാലിച്ചു. നമ്മുടെ വ്യവസായം വികസിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി, നഗരങ്ങളിലെ പെരുകിവരുന്ന ജനങ്ങളെ പോററാനും കയററുമതി ചെയ്യാനുമായി ധാന്യം ആവശ്യമായിരിക്കുന്നുവെന്ന് ഞാനയാൾക്കു വിശദീകരിച്ചുകൊടുത്തു. അതുകൊണ്ട് ദയവുചെയ്ത്, അയാൾ വിളവു് ഒളിച്ചുവെച്ചതെവിടെയാണെന്നു പറഞ്ഞുതരുമോ? അയാളെ എന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ മർദ്ദനംചേടിച്ച് അയാളുടെ തല ചുമലിലേയ്ക്കിറങ്ങിയിരുന്നു. എനിക്കാവസ്ഥ്യത്തെ അറിയാം. ഞാൻ തന്നെ നാട്ടുമ്പുറത്തു ജനിച്ചവനാണ്. ഒടിക്കുപകരം ഞാൻ അയാളോട്ട് ന്യായവാദം ചെയ്യാനും പൗരനെന്നു വിളിക്കാനുമെല്ലാം തുടങ്ങിയപ്പോൾ ഞാനൊരു മന്ദബുദ്ധിയാണെന്നു് അയാൾ

തീരുമാനിച്ചു. എനിക്ക് അയാളുടെ കണ്ണുകളിൽ അശ്രു കാണാൻ കഴിഞ്ഞു. ഞാൻ അയാളോട് അരമണിക്കൂർനേരം സംസാരിച്ചു. അയാൾ ഒരക്ഷരം ഉരിയാടിയില്ല; ചെവിയും മൂക്കും മാറിമാറി ചൊറിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നതേയുള്ളു. അയാൾ യാതൊന്നും ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ലെന്നും, അയാൾക്കിതെല്ലാം ഒരു വലിയ തമാശ മാത്രമാണെന്നും അറിഞ്ഞിരുന്നിട്ടും ഞാൻ സംസാരം തുടർന്നു. ന്യായവാദങ്ങളൊന്നും അയാളുടെ ചെവിക്കകത്തേയ്ക്കു കയറിയതേയില്ല. ശതാബ്ദങ്ങളായി പൈതൃകമായിട്ടുള്ള മാനസികമായ മരവിപ്പിന്റെ ചെളികൊണ്ട് അവ അടഞ്ഞിരുന്നു. ഞാൻ വകുപ്പുകൾ കൃത്യമായി പരിപാലിച്ചു. മററുമാർഗ്ഗങ്ങൾ ഉണ്ടെന്ന് എനിക്കു തോന്നിയതേയില്ല........

"അക്കാലത്ത് അത്തരം ഇരുപതും മുപ്പതും കേസുകൾ എന്റെയടുത്ത് ദിവസംതോറും വരാറുണ്ടായിരുന്നു. എന്റെ സഹപ്രവർത്തകന്മാരുടെ അടുക്കലും അങ്ങനെതന്നെ. ഈ ചെറിയ കൊഴുത്തുരുണ്ട കൃഷിക്കാരിൽ തട്ടി വിപ്ലവം മുങ്ങിപ്പോകുമെന്ന നിലയായി. തൊഴിലാളികൾ അർദ്ധപ്പട്ടിണിയായി. ചില ഡിസ്ട്രിക്റ്റുകൾ മുഴുവൻ പട്ടിണിയും പനിയും ബാധിച്ചു. ആയുധവ്യവസായം കെട്ടിപ്പടുക്കാൻവേണ്ടി കടംകിട്ടാനും മാർഗ്ഗമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഓരോമാസവും ജപ്പാൻ ആക്രമണം പ്രതീക്ഷിച്ചുകഴിയുകയായിരുന്നു. ഇവന്മാരുടെ കമ്പിളിക്കാലുറകളിൽ ഇരുപതുകോടിക്കുള്ള സ്വർണ്ണം ഒളിഞ്ഞുകിടക്കുന്നുണ്ടു; വിളവിൽ പകുതി മണ്ണിനടിയിലും. ക്രോസുവിസ്താരത്തിനിടയിൽ ഞങ്ങൾ അവരെ 'പൗര'നെന്നു സംബോധന ചെയ്യുമ്പോൾ അവർ അവരുടെ നേരിയ വിഡ്ഢി കണ്ണുകൾകൊണ്ടു ഞങ്ങളെ മിഴിച്ചു നോക്കുകയും, ഇതെല്ലാം ഒരു ഗംഭീരഫലിതമാണെന്ന ഭാവത്തിൽ മൂക്കു ചൊറിയുകയും ചെയ്യും.

"എന്റെ കക്ഷിയുടെ മൂന്നാമത്തെ വിചാരണ രാത്രി രണ്ടു മണിക്കാണു നടന്നതു്. ഞാൻ തുടർച്ചയായി പതിനെട്ടുമണിക്കൂർ

ജോലിചെയ്തിട്ടിരിക്കയാണു്. അയാളെ വിളിച്ചുണർത്തി. അയാൾക്കു് ഉറക്കംകൊണ്ടു ലക്കില്ല. ഭയവും ഉണ്ടു്. അയാൾ സത്യം പറഞ്ഞുപോയി. അന്നുമുതൽ ഞാൻ കക്ഷികളെ വിസ്തരിക്കുന്നതു് മിക്കവാറും രാത്രിയിലാണു്........ഒരിക്കൽ ഒരു സ്ത്രീ തന്റെ തവണകാത്തു് എന്റെ മുറിയുടെ പുറത്തു് ഒരു രാത്രിമുഴുവനും നില്ക്കേണ്ടിവന്നുവെന്നു് പരാതിപ്പെട്ടു. അവളുടെ കാലുകൾ വിറയ്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ആകപ്പാടെ തളർന്നും ഇരുന്നു. വിസ്താരത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ അവൾ ഉറങ്ങിപ്പോയി. ഞാൻ അവളെ ഉണർത്തി. അവൾ അവ്യക്തമായ ശബ്ദത്തിൽ ഓർമ്മയില്ലാതെ സംസാരം തുടർന്നു, വീണ്ടും ഉറങ്ങിപ്പോയി. ഒരിക്കൽക്കൂടി ഞാനവളെ ഉണർത്തി. അവൾ എല്ലാം സമ്മതിച്ചു, വായിക്കാതെതന്നെ പ്രസ്താവനയിൽ ഒപ്പുവയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഉറങ്ങാനനുവദിക്കുന്നതിനുവേണ്ടിയാണതെല്ലാം ചെയ്തതു്. അവളുടെ ഭർത്താവു തന്റെ പത്തായപ്പുരയിൽ രണ്ടു മെഷീൻതോക്കുകൾ ഒളിച്ചുവയ്ക്കുകയും, അന്തിക്രിസ്തു സ്വപ്നത്തിൽ തനിക്കു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് ധാന്യം കത്തിച്ചുകളയണമെന്നു് ഗ്രാമവാസികളെ പ്രേരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. എന്റെ കീഴുദ്യോഗസ്ഥന്റെ അശ്രദ്ധകൊണ്ടാണു് ആ സ്ത്രീയെ ആ രാത്രി മുഴുവനും അങ്ങനെ നിറുത്തേണ്ടിവന്നതു്. അന്നുമുതൽ അത്തരം അശ്രദ്ധയെ ഞാൻ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചു. നിർബന്ധശീലക്കാരായ പുള്ളികൾ ഒരേസ്ഥലത്തു നാല്പത്തെട്ടുമണിക്കൂർവരെ നിവർന്നു നില്ക്കേണ്ടിവരും. അതുകഴിയുമ്പോൾ അവരുടെ ചെവിയിലെ മെഴുക് ഉരുകിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കും. അപ്പോൾ അവരോടു സംസാരിക്കുകയും ചെയ്യാം........."

മുറിയുടെ മറേറമൂലയിൽ ചതുരംഗം കളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവർ കരുക്കൾ ഒരുമിച്ചുകൂട്ടി, ഒരിക്കൽക്കൂടി കളിയാരംഭിച്ചു. മൂന്നാമത്തെയാൾ പോയിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഗ്ലെററ്കിൻ സംസാരിക്കുമ്പോൾ ഐവാനോവ് അയാളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദം പതിവുപോലെ ശാന്തവും വികാരശൂന്യവുമായിരുന്നു.

"എന്റെ സഹപ്രവർത്തകർക്കും ഇതുപോലുള്ള അനുഭവങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. ഫലംകിട്ടുന്ന ഏക മാർഗ്ഗം അതുമാത്രമായിരുന്നു. നിയമങ്ങളെല്ലാം കൃത്യമായി പാലിക്കപ്പെട്ടു. ഒരൊററപ്പുള്ളിയെപ്പോലും ഞങ്ങൾ സ്പർശിച്ചില്ല. പക്ഷേ, അവർ പലപ്പോഴും—യാദൃച്ഛികമായിട്ടാണ് കേട്ടോ—അവരുടെ കാരാഗൃഹ സഖികളുടെ വധശിക്ഷ കാണേണ്ടതായി വന്നുകൂടി. അത്തരം രംഗങ്ങളുടെ ഫലം കുറച്ചൊക്കെ മാനസികവും കുറച്ച് ശാരീരികവുമാണ്. മറെറാരുദാഹരണം. ശുചിത്വത്തിനുവേണ്ടി ജലധാരകളും കുളിത്തൊട്ടികളുമുണ്ടല്ലോ. തണുപ്പുകാലത്ത് ചൂടുവെള്ളത്തിന്റെ കുഴലുംമററും പ്രവർത്തിക്കാതെയിരുന്നത് സാങ്കേതിക കുഴപ്പങ്ങൾ കൊണ്ടായിരുന്നു. കുളിയുടെ ദൈർഘ്യം നിശ്ചയിക്കുന്നത് പരിചാരകന്മാരുടെ മനോധർമ്മമനുസരിച്ചായിരിക്കും. ഇനി ചിലപ്പോൾ വെള്ളത്തിന്റെ ചൂട് ആവശ്യത്തിലധികമായിപ്പോയെന്നുവരാം. അതും പരിചാരകന്മാരെ ആശ്രയിച്ചാണിരിക്കുന്നത്. അവരെല്ലാം പഴയ സഖാക്കളാണ്. അവർക്ക് വിശദമായ നിർദ്ദേശങ്ങൾ കൊടുക്കേണ്ട കാര്യമില്ല. എന്താണപകടത്തിലാകുന്നതെന്ന് അവർക്കറിയാം."

"അത്രയും മതിയെന്നു തോന്നുന്നു," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു.

"ഞാൻ എങ്ങനെ എന്റെ തത്വത്തിലെത്തിച്ചേർന്നുവെന്ന് നിങ്ങൾ ചോദിച്ചു. ഞാനതു വിശദീകരിക്കയാണ്," ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പറഞ്ഞു: "അതിന്റെയെല്ലാം യുക്തിപൂർവ്വമായ ആവശ്യകത എപ്പോഴും മനസ്സിലുണ്ടായിരിക്കണമെന്നതാണ് പ്രധാനകാര്യം. അല്ലാത്തപക്ഷം നിങ്ങളെപ്പോലെ ഒരു കഠിനഹൃദയനായിത്തീരും. സമയമായി. എനിക്കു പോകണം."

ഐവാനോവ് ഗ്ലാസൊഴിച്ചു, കൃത്രിമക്കാൽ കസേരയിൽ വച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു പിന്നെയും മുറിച്ചുകളഞ്ഞ കാലിൽ വേദനയുണ്ടായി. ഈ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചതിന് അദ്ദേഹം തന്നെത്തന്നെ കുററപ്പെടുത്തി.

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പണം കൊടുത്തു. ഹോട്ടൽജോലിക്കാരൻ പോയ ഉടനെ അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു:

"റൂബാഷോവിനോടെന്തുചെയ്യാൻ പോകുന്നു?"

"എന്റെ അഭിപ്രായം ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞല്ലോ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "അദ്ദേഹത്തെ വെറുതെ വിട്ടേയ്ക്കുക."

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ എഴുനേററു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബൂട്ട്സ് കിരുകിരുത്തു. ഐവാനോവിന്റെ കാലിരിക്കുന്ന കസേരയ്ക്കരികെയാണദ്ദേഹം നില്ക്കുന്നത്.

"ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പഴയ സാമർത്ഥ്യം അംഗീകരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ഇന്നദ്ദേഹം എന്റെ കൊഴുത്തുരുണ്ട കൃഷിക്കാരനെപ്പോലെ ദ്രോഹിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. കുറേക്കൂടി അപകടകാരിയാണെന്നുമാത്രം."

ഐവാനോവ് ഗ്ലെററ്ക്കിന്റെ വികാരശൂന്യമായ കണ്ണുകളിലേയ്ക്കു നോക്കി.

"ആലോചിക്കാൻവേണ്ടി ഞാനദ്ദേഹത്തിന് രണ്ടാഴ്ചത്തെ അവധി കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "അതു കഴിയുന്നതുവരെ അദ്ദേഹത്തെ ശല്യപ്പെടുത്തരുത്."

ഐവാനോവ് ഔദ്യോഗികമട്ടിലാണു സംസാരിച്ചത്. ഗ്ലെററ്ക്കിൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കീഴുദ്യോഗസ്ഥനാണ്. ഗ്ലെററ്ക്കിൻ സല്യൂട്ട്ചെയ്ത് കിരുകിരുക്കുന്ന ചെരുപ്പുമായി കൻറീൻ വിട്ടു.

ഐവാനോവ് ഇരിക്കുകയാണ്. അദ്ദേഹം ഒരു ഗ്ലാസുകൂടി കുടിച്ചു, ഒരു സിഗററു കത്തിച്ച് മുമ്പിലേയ്ക്കു പുകയൂതി. അല്പംകഴിഞ്ഞ് അദ്ദേഹം എഴുനേററ് മുടന്തിമുടന്തി ചതുരംഗക്കളി കാണുവാൻ പോയി.

3

ഒന്നാമത്തെ വിചാരണയ്ക്കുശേഷം റൂബാഷോവിന്റെ ജീവിതത്തോതു് അത്ഭുതകരമാംവണ്ണം ഉയൻ്നു. അടുത്തപ്രഭാതത്തിൽതന്നെ ആ കിഴവൻവാർഡർ കടലാസും പെൻസിലും, സോപ്പും ഒരു തോർത്തുമുണ്ടും കൊണ്ടുവന്നു. അക്കൂട്ടത്തിൽതന്നെ അദ്ദേഹത്തെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യുമ്പോൾ കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന പണത്തിനു് ജയിൽവൗച്ചറുകൾ കൊണ്ടുവരികയും അതുകൊണ്ടു് പുള്ളികളുടെ കൻറീനിൽനിന്നു് പ്രത്യേകഭക്ഷണവും പുകയിലയും വാങ്ങാൻ അനുവാദമുണ്ടെന്നറിയിക്കയും ചെയ്തു.

റൂബാഷോവ് കുറച്ചു സിഗററും അല്പം ഭക്ഷണവും വാങ്ങിച്ചു. കിഴവൻ പതിവുപോലെ ശുണ്ഠിയും ഒരുവാക്കിൽ മറുപടി പറയുന്നവനും ആയിരുന്നെങ്കിലും റൂബാഷോവ് ആവശ്യപ്പെട്ട സാധനങ്ങൾ അയാൾ ഉടൻതന്നെ കൊണ്ടുവന്നു. ജയിലിന പുറത്തുനിന്നു് ഒരു ഡോക്ടറെ വരുത്തുന്ന കാര്യം പറയണമെന്നു് ഒരു നിമിഷത്തേയ്ക്കു റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചുവെങ്കിലും അതു മറന്നുപോയി. അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പല്ലിനു വേദനയില്ലായിരുന്നു. ശരീരശുദ്ധിചെയ്തു് അല്പം ഭക്ഷണം കഴിച്ചപ്പോൾ ഒരു സുഖം തോന്നി.

അങ്കണത്തിലെ മഞ്ഞെല്ലാം തൂത്തുവാരിക്കളഞ്ഞിരുന്നു. തടവുകാർ അവരുടെ ദൈനംദിനവ്യായാമത്തിനുവേണ്ടി അതിനുചുററും നടക്കുകയാണു്. മഞ്ഞുകാരണം വ്യായാമം നടക്കുന്നില്ലായിരുന്നു. മുച്ചുണ്ടനും ചങ്ങാതിക്കും മാത്രം പെർമ്മിററിട്ടു് നടക്കാൻ അനുവാദമുണ്ടായിരുന്നു, ഡോക്ടറുടെ പ്രത്യേകനിർദ്ദേശപ്രകാരമായിരിക്കാം. അവർ ഓരോപ്രാവശ്യവും വരികയും പോകയും ചെയ്യുമ്പോൾ മുച്ചുണ്ടൻ റൂബാഷോവിന്റെ കിളിവാതിലിലേയ്ക്കു നോക്കും. യാതൊരു സംശയത്തിനും ഇടയില്ലാത്തതായിരുന്നു ആ പെരുമാററം.

തന്റെ കുറിപ്പുകളെഴുതുകയോ, മുറിയിൽ അങ്ങിങ്ങു നടക്കുകയോ ചെയ്യാത്തപ്പോഴെല്ലാം റൂബാഷോവ് ജന്നൽക്കണ്ണാടിയിൽ നെററിയൂന്നി തടവുകാരുടെ വ്യായാമം നോക്കിനില്ക്കും. ഇതു് ഓരോതവണയും പന്ത്രണ്ടുപേരായിട്ടാണു നടത്തുന്നതു്. അവർ ഈരണ്ടുപേരായി പത്തടി അകലത്തിൽ അങ്കണത്തിനു ചുററും നടക്കും. തടവുകാർ സംസാരിക്കാതിരിക്കാൻ ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടു യൂണിഫാറധാരികളായ നാലുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ അങ്കണമദ്ധ്യത്തിൽ നില്ക്കും. അവർ ഈ ഭ്രമണത്തിന്റെ അച്ചുതണ്ടായിരുന്നു. കൃത്യം ഇരുപതുമിനിററുനേരം സാവധാനത്തിൽ മുഴുക്കു കറങ്ങും. അതുകഴിഞ്ഞു് അവരെ വലത്തുഭാഗത്തുള്ള ഒരു വാതിലിൽക്കൂടി കെട്ടിടത്തിനകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകും. അതേസമയം ഇടത്തുവശത്തുകൂടി മറെറാരു സംഘം പ്രവേശിച്ചു് പതിവുപോലെയുള്ള മുഷിപ്പൻപരിപാടികളാരംഭിക്കും — അടുത്ത സംഘം വരുന്നതുവരെ.

ആദ്യത്തെ കുറെദിവസം പരിചയക്കാരാരെങ്കിലുമുണ്ടോ എന്നു് റൂബാഷോവ് നോക്കി. ആരെയും കണ്ടില്ല. റൂബാഷോവിനു് ആശ്വാസം തോന്നി. തല്ക്കാലം പുറത്തെ ലോകം ഓർപ്പിക്കുന്ന യാതൊന്നും കൂടാതെയിരിക്കണമെന്നാണദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഗ്രഹം. അതെല്ലാം ജോലിയിൽനിന്നു ശ്രദ്ധയെ അകററിക്കളയും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജോലിയെന്നതു്, തന്റെ ചിന്തയ്ക്കു് ഒരു തീരുമാനം കണ്ടെത്തുകയും ഭൂതത്തോടും ഭാവിയോടും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവരോടും മരിച്ചവരോടും മാനസികയോജിപ്പുണ്ടാക്കുകയും ചെയ്ക എന്നതായിരുന്നു. ഐവാനോവ് അനുവദിച്ച സമയത്തിൽ പത്തുദിവസം ഇനിയും ബാക്കിയുണ്ടു്.

എഴുതിവയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിനു തന്റെ ചിന്ത നിയന്ത്രിക്കാൻ കഴിയൂ. പക്ഷേ, എഴുത്തു് അദ്ദേഹത്തെ വല്ലാതെ ക്ഷീണിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതിനാൽ ദിവസം ഒന്നോ രണ്ടോ മണിക്കൂറിലധികം എഴുതാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ശിഷ്ടമുള്ള സമയം അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലച്ചോറു് യഥേഷ്ടം പ്രവർത്തിച്ചു.

തനിക്ക് തന്നെപ്പററി ഏതാണ്ട് ശരിക്കറിയാം എന്ന് റൂബാഷോവ് എപ്പോഴും വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. മാമൂൽ സദാചാരത്തിൽനിന്ന് സ്വതന്ത്രനായിരുന്നതുകൊണ്ട് 'ഞാൻ' എന്ന വസ്തുതയെപ്പററി വ്യാമോഹങ്ങളൊന്നും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആരുമാരും സമ്മതിക്കാറില്ലാത്ത ചില പ്രവണതകൾ ഈ വസ്തുതയ്ക്കുണ്ടെന്ന്, പറയത്തക്ക വികാരമൊന്നുംകൂടാതെ, അദ്ദേഹം സമ്മതിച്ചു. ഇപ്പോഴാകട്ടെ, ജന്നലിൽ നെററിയൂന്നി നില്ക്കുമ്പോഴും, മൂന്നാമത്തെ കറുത്ത ഇഷ്ടികയിൽ നിലയുറപ്പിക്കുമ്പോഴും അദ്ദേഹം അപ്രതീക്ഷിതമായ കണ്ടുപിടുത്തങ്ങളിലെത്തിച്ചേർന്നു: ആത്മാലാപം എന്ന് തെററായി വിളിക്കപ്പെടുന്ന മനോവ്യാപാരങ്ങൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ രണ്ടുപേർതമ്മിലുള്ള പ്രത്യേകതരം സംഭാഷണമാണ്. ഈവക സംഭാഷണങ്ങളിൽ ഒരു പങ്കാളി നിശ്ശബ്ദമായിരിക്കയും, മറേറയാൾ സകല വ്യാകരണനിയമങ്ങൾക്കും എതിരായി അയാളെ 'നിങ്ങൾ' എന്നതിനുപകരം 'ഞാൻ' എന്നു സംബോധന ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു. അയാളുടെ ആത്മാവിൽ പൂണ്ടുകയറി അയാളുടെ ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കുന്നതിനും വേണ്ടിയാണ് ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു്. പക്ഷേ, നിശ്ശബ്ദനായിരിക്കുന്ന പങ്കാളി നിശ്ശബ്ദനായിത്തന്നെയിരിക്കുകയും കാണപ്പെടാതിരിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും, സ്ഥലകാലപരിധികളിൽ നിലയുറപ്പിക്കാൻപോലും വിസമ്മതിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ഇപ്പോൾ റൂബാഷോവിനു് തോന്നി, സാധാരണയായി മൌനം ദീക്ഷിക്കുന്ന പങ്കാളി, പ്രത്യേകിച്ച് സംബോധന ചെയ്യപ്പെടാതെയും പറയത്തക്ക കാരണംകൂടാതെയും ചിലപ്പോൾ സംസാരിക്കാറുണ്ടെന്ന്. സ്വന്തം ശബ്ദം അദ്ദേഹത്തിന് തീരെ അപരിചിതമായിത്തോന്നി. അത്ഭുതപ്പെട്ട് അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചുനോക്കിയപ്പോൾ തന്റെ ചുണ്ടുകൾ ചലിക്കുന്നുണ്ടെന്നു മനസ്സിലായി. ഈ അനുഭവങ്ങളിൽ ആദ്ധ്യാത്മികമോ അത്ഭുതകരമോ ആയി ഒന്നുംതന്നെയില്ലായിരുന്നു. അവ വളരെ വസ്തുനിഷ്ഠമായ യാഥാർത്ഥ്യങ്ങളായിരുന്നു. ഇത്രയും വർഷങ്ങളായി മൌനം ദീക്ഷിച്ചതിനു

ശേഷം ഇപ്പോൾ സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഈ 'ഞാൻ' എന്നതിൽ തികച്ചും വസ്തുനിഷ്ഠമായ ഒരു ഘടകമുണ്ടെന്ന്, തന്റെ നിരീക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ട് ക്രമേണ റൂബാഷോവിന് ബോധ്യമായി.

ഈ കണ്ടുപിടുത്തം, ഐവാനോവുമായുണ്ടായ അഭിമുഖ സന്ദർശനത്തിന്റെ വിവരങ്ങളെക്കാൾ ബലമായി റൂബാഷോവിന്റെ ശ്രദ്ധ പിടിച്ചടക്കി. ഐവാനോവിന്റെ നിർദ്ദേശങ്ങൾ സ്വീകരിക്കയില്ലെന്നതു തീർച്ചയെന്ന് അദ്ദേഹം കരുതി. ഈ കളി തുടരാൻ താൻ സമ്മതിക്കയില്ലെന്നും അതുകൊണ്ട് വളരെ പരിമിതമായ ഒരു കാലമേ തനിക്കു ജീവിക്കാനുള്ളുവെന്നും അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. ഈ വിശ്വാസമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിന്തയുടെ അടിസ്ഥാനം.

നമ്പർ വണ്ണിനെ വധിക്കാൻ ഗൂഢാലോചന നടത്തി എന്ന വിഡ്ഢികഥയെ സംബന്ധിച്ച് അദ്ദേഹം ആലോചിച്ചതേയില്ല. അതിലധികം താല്പര്യം അദ്ദേഹത്തിന് ഐവാനോവെന്ന ആളിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവർ രണ്ടുപേരുടെയും സ്ഥാനങ്ങൾ മറിഞ്ഞുവരാവുന്നതാണെന്ന് ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "അക്കാര്യം തികച്ചും ശരിതന്നെ." അവരുടെ വളർച്ചയെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഐവാനോവും അദ്ദേഹവും ഇരട്ടശിശുക്കളാണ്. അവർ ഒരു ബീജത്തിൽനിന്ന് ഉത്ഭവിച്ചതല്ല. എങ്കിലും അവക്ക് പോഷണം നൽകിയതു പൊതുവായ ഒരു വിശ്വാസമെന്ന പൊക്കിൾക്കൊടിയാണ്. പാർട്ടിയുടെ ശക്തിമത്തായ അന്തരീക്ഷം അവർ രണ്ടുപേരുടെയും പാകപ്പെടുത്താവുന്ന പ്രായത്തിൽ അവരുടെ സ്വഭാവം രൂപീകരിക്കുകയും അതിൽ മുദ്രചതിക്കുകയും ചെയ്തു. അവക്ക് ഒരേ സാന്മാർഗ്ഗികമാനദണ്ഡവും ഒരേ തത്വശാസ്ത്രവും ആണുണ്ടായിരുന്നതു്: അവർ ഒരേ ഭാഷയിൽ ചിന്തിക്കയും ചെയ്തു. അവരുടെ സ്ഥാനങ്ങൾ നേരേ തിരിഞ്ഞതായിരിക്കുകയെന്നതു് അസംഭാവ്യമായിരുന്നില്ല. അപ്പോൾ ഡെസ്കിന്റെ

പുറകിലിരിക്കുന്നതു റൂബാഷോവായിരിക്കും, ഐവാനോവ് മു ന്നിലും. ആ സ്ഥാനത്തിരുന്നു റൂബാഷോവുപയോഗിക്കുന്ന വാദഗതി ഇപ്പോൾ ഐവാനോവുപയോഗിക്കുന്നതുതന്നെയായിരുന്നേക്കാം. ഈ കളിയുടെ നിയമങ്ങൾ നിശ്ചിതമാണ്. വിശദാംശങ്ങളിൽ മാത്രമേ അവ വ്യതിയാനങ്ങൾ അനുവദിച്ചിരുന്നുള്ളൂ.

അന്യരുടെ മനസ്സിലെ ചിന്താഗതിയിൽക്കൂടി സഞ്ചരിക്കണമെന്ന ആ പഴയ പ്രേരണ ശക്തിയായി അദ്ദേഹത്തെ പിടികൂടി. അദ്ദേഹം ഐവാനോവിൻെറ സ്ഥാനത്തിരുന്നു, ഐവാനോവിൻെറ കണ്ണിൽക്കൂടി തന്നെത്തന്നെ പ്രതിസ്ഥാനത്തു കണ്ടു. പണ്ടൊരിക്കൽ റിച്ചാർഡിനെയും കൊച്ചുലോവിയെയും കണ്ടതുപോലെ. ഈ അധഃപതിച്ച റൂബാഷോവിനെ, പഴയ സുഹൃത്തിൻെറ നിഴലിനെ, കണ്ടു. ഐവാനോവിൻെറ പെരുമാററത്തിൽ കണ്ട, കരുണയും അവജ്ഞയും കൂടിക്കലർന്ന ഭാവം അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. അവരുടെ ചർച്ചയ്ക്കിടയിൽ, ഐവാനോവ് ആത്മാർത്ഥമായിട്ടാണോ പെരുമാറുന്നതെന്നു റൂബാഷോവ് പലവട്ടം തന്നോടുതന്നെ ചോദിച്ചു. യഥാർത്ഥത്തിൽ അദ്ദേഹം തനിക്കു കെണിവയ്ക്കുകയാണോ, അതോ തനിക്ക് ഒരു രക്ഷാമാർഗ്ഗം കാണിച്ചുതരികയാണോ? ഐവാനോവിൻെറ സ്ഥാനത്തുനിന്നു നോക്കിയപ്പോൾ ഐവാനോവിനു് ആത്മാർത്ഥതയുണ്ടായിരുന്നുവെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി — തനിക്കു റിച്ചാർഡിനോടും കൊച്ചുലോവിയോടും ഉണ്ടായിരുന്നതിൽ കൂടാതെയും കുറയാതെയും ഉള്ള ആത്മാർത്ഥത.

ഈ ചിന്തകൾക്കും ഒരു ആത്മാലാപത്തിൻെറ രൂപമുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, അതു പരിചിതമായ ഒരു പന്ഥാവായിരുന്നു. നിശ്ശബ്ദനായ ശ്രോതാവു് എന്ന പുതിയതായി കണ്ടുപിടിച്ച ആ വ്യക്തി ഇതിലൊന്നും പങ്കെടുത്തില്ല. എല്ലാ ആത്മാലാപത്തിൻെറയും ലക്ഷ്യം ഈ ആളാണെന്നാണു സങ്കല്പമെങ്കിലും, അയാൾ മൂകമായിരുന്നു. അയാളുടെ അസ്തിത്വം, ഉത്തമപുരുഷൈകവചനം എന്ന വൈയാകരണസങ്കല്പത്തിൽ മാത്രമായിരുന്നു. നേരിട്ടുള്ള ചോ

ദൃങ്ങളോ യുക്തിപൂർവ്വമായ ചിന്തയോ അയാളെക്കൊണ്ടു സംസാരിപ്പിക്കാൻ ശക്തമായില്ല. പ്രത്യക്ഷഹേതുക്കളൊന്നും കൂടാതെയാണ് അയാളുടെ ഉരിയാടൽ ഉണ്ടാവുക. ആശ്ചര്യമെന്നു പറയട്ടെ, ശക്തിയായ പല്ലുവേദനയുടെ സഹകരണത്തോടെയുമായിരിക്കും. മാതൃവിലാപചിത്രത്തിലെ തൊഴുതുപിടിച്ച കൈകൾ, കൊച്ചുലോവിയുടെ പൂച്ചകൾ, "പൊടിയായിത്തീരും" എന്ന ഗാനം, ആർലോവ ഏതോ പ്രത്യേക സന്ദർഭത്തിൽ പറഞ്ഞ ഒരു പ്രത്യേക വാചകം മുതലായി വിവിധവും പരസ്പരബന്ധമില്ലാത്തതുമായ ഘടകങ്ങളെക്കൊണ്ടാണ് അയാളുടെ മാനസികമണ്ഡലം സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു തോന്നും. അതിൻെറ ആവിഷ്കരണരീതിയും അതുപോലെതന്നെ ഛിന്നഭിന്നമായിരുന്നു. കണ്ണട കോട്ടിൻെറ കൈയിൽ തുടയ്ക്കാനുള്ള പ്രേരണ, ഐവാനോവിൻെറ മുറിയിലെ ഭിത്തിയിലുള്ള നിറം മങ്ങിയ സ്ഥലം തൊട്ടുനോക്കണമെന്ന ആഗ്രഹം, 'ഞാൻ കണക്കുതീർക്കും' എന്നുംമററും നിരർത്ഥകമായി പിറുപിറുക്കുന്ന ചുണ്ടുകളുടെ നിയന്ത്രിക്കാനാവാത്ത ചലനം, ജീവിതത്തിലെ പഴയ കഥകൾ ദിവാസ്വപ്നം കണ്ടുണ്ടാവുന്ന മാന്ദ്യം മുതലായവ.

അറയിൽക്കൂടിയുള്ള സഞ്ചാരത്തിനിടയിൽ ഈ വ്യക്തിയെ നിഷ്കൃഷ്ടമായി പഠിക്കുവാൻ റൂബാഷോവ് യത്നിച്ചു. 'ഞാൻ' എന്ന വാക്ക് എടുത്തുപറയുന്നതിനെപ്പററി പാർട്ടിയിൽ സാധാരണമായിട്ടുള്ള ലജ്ജകൊണ്ടു റൂബാഷോവ് അയാൾക്കു "വൈയാകരണസങ്കല്പം" എന്നു നാമകരണംചെയ്തു. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ കുറച്ചാഴ്ചകളേ ജീവിക്കാനുള്ളു എന്നു വരാം. ഈ ഏർപ്പാട് എങ്ങനെയെങ്കിലും ഒന്നു തീർത്തുവിടണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു ശക്തിയായ ഒരു പ്രേരണ തോന്നി: അതു യുക്തിപൂർവ്വമായ ഒരു തീരുമാനത്തിലെത്തിക്കണമെന്ന്. പക്ഷേ ഈ, "തീരുമാനംവരെ ചിന്തിക്കുക"യെന്ന ഏർപ്പാട് അവസാനിക്കുന്നിടത്താണ് "വൈയാകരണ സങ്കല്പ"ത്തിൻെറ സാമ്രാജ്യം ആരംഭി

ക്കുന്നതു്. യുക്തിചിന്തയുടെ കയ്യെത്താത്തിടത്തു നിൽക്കുകയും, ഒളിവിൽനിന്നെന്നപോലെ അപ്രതീക്ഷിതമായി ആക്രമിക്കുകയും ദിവാസ്വപ്നംകൊണ്ടും പല്ലുവേദനകൊണ്ടും ഉപദ്രവിക്കുകയും ചെയ്യുകയെന്നതു് അതിൻെറ സഹജസ്വഭാവമാണെന്നു വ്യക്തമായിരുന്നു. അങ്ങനെ, തൻെറ ജയിൽവാസത്തിൻെറ എഴാം ദിവസം, ആദ്യത്തെ വിചാരണ കഴിഞ്ഞു മൂന്നാമത്തെ ദിവസം മുഴുവനും, റൂബാഷോവ് തൻെറ ഭൂതകാലജീവിതത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗമായ, വെടിവച്ചു കൊല്ലപ്പെട്ട ആർലോവയോടൊന്നിച്ചുള്ള ജീവിതം പുനർജീവിച്ചുകൊണ്ടു കഴിച്ചു.

തൻെറ തീരുമാനങ്ങൾക്കെതിരായി അദ്ദേഹം ദിവാസ്വപ്നത്തിലേയ്ക്കു വഴുതിയിറങ്ങിയ കൃത്യസമയം നിർണ്ണയിക്കയെന്നതു് ഒരാൾ ഉറക്കം പിടിക്കുന്ന സമയം പറയുന്നതുപോലെ അസാദ്ധ്യമായിരുന്നു. ഏഴാം ദിവസം രാവിലെ അദ്ദേഹം തൻെറ കുറിപ്പുകൾ കുറെ എഴുതി, എന്നിട്ടു കാലു നിവർത്തുവാൻവേണ്ടി എഴുനേററു നിന്നിട്ടുണ്ടായിരിക്കും—പിന്നീടു താക്കോൽപ്പഴുതിൽ ശബ്ദംകേട്ടുണർന്നു നോക്കിയപ്പോൾ മാത്രമാണു് ഉച്ചയായിരിക്കുന്നു എന്നദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായതു്. അപ്പോൾ മാത്രമാണു താൻ ആ അറയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും പല മണിക്കൂറുകൾ തുടർച്ചയായി നടക്കുകയായിരുന്നെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു ബോധമുണ്ടായതു്. കുറെയധികം നേരമായി ഒരുതരം പനികൊണ്ടു് അദ്ദേഹം വിറയ്ക്കുകയും പല്ലിൻെറ ഞരമ്പുകൾ ചെന്നിയിൽ തുടിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പുതപ്പെടുത്തു പുതയ്ക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഓർഡർലിമാർ തവികൊണ്ടു നിറച്ചുകൊടുത്ത കോപ്പയിൽനിന്നും ഓർമ്മയില്ലാതെ അദ്ദേഹം കോരിക്കുടിക്കയും നടത്തം തുടരുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഒററുദ്വാരത്തിൽക്കൂടി ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തെ നിരീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന വാർഡർ, അദ്ദേഹം വിറച്ചു തോൾ കൂനിക്കൂട്ടുന്നതും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചുണ്ടുകൾ ചലിക്കുന്നതും കണ്ടു.

വാണിജ്യപ്രതിപുരുഷാലയത്തിൽ, ആർലോവയുടെ സുന്ദരമായ വലിയ ശരീരത്തിന്റെ പരിചിതമായ ഗന്ധം നിറഞ്ഞ തന്റെ മുറിയിലെ വായു റൂബാഷോവ് ഒരിക്കൽക്കൂടി ശ്വസിച്ചു. താൻ പറഞ്ഞുകൊടുത്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, നോട്ടുബുക്കിന്മീതെ കുനിഞ്ഞിരിക്കുന്ന അവളുടെ കഴുത്ത്, വെള്ള ബ്ലൗസിനു മുകളിൽ അദ്ദേഹം കണ്ടു. ഇടനേരത്ത് അവളുടെ കണ്ണുകൾ അലക്ഷ്യമായി മുറിയിലാകെ സഞ്ചരിക്കുന്നത് അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. റൂബാഷോവിന്റെ സഹോദരികൾ വീട്ടിൽ ധരിക്കാറുള്ള തരം വെള്ളബ്ലൗസുകളാണ് അവൾ എപ്പോഴും ധരിക്കാറുള്ളത്. അവയുടെ ഉയർന്ന കഴുത്തിനു ചുററും ചെറിയ പൂക്കൾ തുന്നിപ്പിടിപ്പിച്ചിരിക്കും. നോട്ടുബുക്കിന്മീതെ കുനിഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ കവിളത്തുനിന്ന് അല്പം അകന്നു നിൽക്കുന്ന വില കുറഞ്ഞ കമ്മലുകളാണവൾ ധരിക്കാറുള്ളത്. അവളുടെ സാവധാനവും ശാന്തവുമായ മട്ടു കണ്ടാൽ അവളെ ഈ ജോലിക്കുവേണ്ടി സൃഷ്ടിച്ചതാണെന്നു തോന്നും. വളരെയധികം ജോലിത്തിരക്കുള്ളപ്പോൾ അവളുടെ സാമീപ്യം റൂബാഷോവിന്റെ ഞരമ്പുകളെ തണുപ്പിക്കാറുമുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം 'ബി'യിലെ വാണിജ്യ പ്രതിപുരുഷാലയത്തിലെ പ്രധാനോദ്യോഗസ്ഥനായി ജോലി ഏററെടുത്തിരുന്നു. കൊച്ചു ലോവിയുമായുള്ള സംഭവം കഴിഞ്ഞയുടനെ അദ്ദേഹം ജോലിത്തിരക്കിൽ മുങ്ങിക്കളഞ്ഞു. ഈ അവസരം കൊടുത്തതിന് അദ്ദേഹം കേന്ദ്രക്കമ്മിററിയോടു കൃതജ്ഞനുമായിരുന്നു. ഇന്റർനാഷനലിലെ നേതാക്കന്മാർ വിദേശകാര്യവകുപ്പിലേയ്ക്കു മാററപ്പെട്ടുകയെന്നതു് അസാധാരണമായിരുന്നു. നമ്പർ വണ്ണിന് അദ്ദേഹത്തെപ്പററി ചിലപ്പോൾ പ്രത്യേക ഉദ്ദേശ്യമെന്തെങ്കിലുമുണ്ടായിരുന്നിരിക്കാം. എന്തെന്നാൽ ഈ രണ്ടു് അധികാര ഘടകങ്ങളും തമ്മിൽ യാതൊരു സമ്പർക്കത്തിനും ഇടകൊടുക്കാതെ അകററി നിറുത്തുകയാണു പതിവ്. ചിലപ്പോൾ പരസ്പരവിരുദ്ധമായ നയങ്ങൾ കൈക്കൊണ്ടുവെന്നും വരാം. നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ചുററുമുള്ള ഉയരങ്ങളിൽനിന്നു നോക്കിയാൽ മാത്രമേ വിരുദ്ധമെന്നു തോന്നി

ക്കുന്ന ഈ നയങ്ങളുടെ അർത്ഥം വെളിവാകുകയും ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾ വ്യക്തമാവുകയും ചെയ്യു.

തൻെറ ഈ പുതിയ ജീവിതരീതിയുമായി ഇണങ്ങിച്ചേരാൻ റൂബാഷോവിനു കുറച്ചു സമയമാവശ്യമായിരുന്നു. സ്വന്തം പേരിലുള്ളതും അധികൃതവുമായുള്ള ഒരു പാസ്പോർട്ടു തനിക്കു ലഭിച്ചുവെന്ന കാര്യം റൂബാഷോവിനെ വളരെ രസിപ്പിച്ചു. സ്വീകരണങ്ങളിൽ ഔദ്യോഗികവേഷത്തിൽ പങ്കെടുക്കുന്നതും അദ്ദേഹത്തിൻെറ കടമയായിരുന്നു. പോലീസുകാർ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുമ്പിൽ അററൻഷ്യനായി നിൽക്കുന്നതും, തന്നെ ചിലപ്പോൾ അനുഗമിക്കുന്ന കറുത്ത തൊപ്പിക്കാർ തൻെറ രക്ഷയെ കരുതി മാത്രം അതു ചെയ്യുകയാണെന്നതും അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു.

വ്യാപാരപ്രതിപുരുഷാലയത്തിലെ മുറികളിലെ അന്തരീക്ഷവുമായി ആദ്യം അദ്ദേഹത്തിനു പൊരുത്തപ്പെടാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ആ സ്ഥാപനം പ്രതിപുരുഷാലയത്തോടനുബന്ധിച്ചായിരുന്നു സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്നതു്. ബൂർഷ്വാലോകത്തിൽ ചെന്നാൽ അവരിലൊരാളെപ്പോലെ പെരുമാറുകയും അവരുടെ കളി കളിക്കുകയും വേണമെന്നദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കി. പക്ഷേ, ഇവിടെ ആ കളി, യാഥാർത്ഥ്യവും അഭിനയവും തമ്മിൽ തിരിച്ചറിയാൻ വയ്യാത്ത രീതിയിലാണു കളിച്ചിരുന്നതു്. പ്രതിപുരുഷാലയത്തിലെ ഒന്നാം സെക്രട്ടറി, റൂബാഷോവ് വസ്ത്രധാരണത്തിലും ജീവിതരീതിയിലും വരുത്തേണ്ട മാററങ്ങൾ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചപ്പോൾ അയാൾ അതു ഫലിതപൂർവ്വവും സ്നേഹപൂർണ്ണവുമായ രീതിയിലല്ല ചെയ്തതു്; റൂബാഷോവിൻെറ ക്ഷമ നശിപ്പിക്കുന്ന ബഹുമാനത്തോടും ആദരവോടും ആയിരുന്നു. ഈ ഒന്നാം സെക്രട്ടറി വിപ്ലവത്തിനു മുമ്പു പാർട്ടിക്കുവേണ്ടി കള്ളനോട്ടടിച്ചവനായിരുന്നു.

റൂബാഷോവിനു പന്ത്രണ്ടു കീഴുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുണ്ടായിരുന്നു. ഓരോരുത്തനും നിശ്ചിതമായ ഒരു സ്ഥാനവും. ഒന്നും രണ്ടും അസിസ്റ്റൻറുമാർ: ഒന്നും രണ്ടും കണക്കപ്പിള്ളമാർ. സെക്രട്ടറി

മാർ, അസിസ്റ്റൻറ്സെക്രട്ടറിമാർ. അവർ ഒരു ദേശീയവീരപുരുഷനും കൊള്ളത്തലവനും ഇടയ്ക്കുള്ള എന്തോ ഒന്നായി തന്നെ ഗണിക്കുന്നുവെന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. അതിരുകടന്ന ആദരവോടെയും അനാവശ്യമായ സഹിഷ്ണുതയോടെയുമാണ് അവർ അദ്ദേഹത്തോടു പെരുമാറിയതു്. ഏതോ ഒരു രേഖയെപ്പററി സെക്രട്ടറി അദ്ദേഹത്തിൻെറയടുത്തു റിപ്പോർട്ടു സമർപ്പിച്ചപ്പോൾ, കാടന്മാരോടും ശിശുക്കളോടും പറയുന്നപോലെ ലളിതമായ ഭാഷയിൽ സംസാരിക്കാൻ അയാൾ ശ്രമിച്ചു. പ്രൈവററ്സെക്രട്ടറി ആർലോവയാണു റൂബാഷോവിന് ഏററവും കുറച്ചു് അസുഖമുണ്ടാക്കിയതു്.

ഒരുമാസത്തോളം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷമാണ്, അദ്ദേഹം അവളോടു സാധാരണഗതിയിൽ സംസാരിച്ചതു്. പറഞ്ഞുകൊടുക്കുകയും അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുകയും ചെയ്തു് അദ്ദേഹം തളർന്നിരുന്നു. പെട്ടെന്നദ്ദേഹത്തിനു മുറിയിലെ നിശ്ശബ്ദത ബോധപ്പെട്ടു. "എന്താണു നിങ്ങൾ യാതൊന്നും സംസാരിക്കാത്തതു്, സഖാവ് ആർലോവ?," അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. അദ്ദേഹം തൻെറ ഡെസ്കിനു പുറകിലുള്ള കസേരയിൽ ഇരുന്നു. "വേണമെങ്കിൽ," അവൾ തൻെറ ഉറക്കംതൂങ്ങിയ ശബ്ദത്തിൽ മറുപടിപറഞ്ഞു, "ഞാൻ ഓരോ വാചകത്തിൻെറയും അവസാനവാക്ക് ആവത്തിക്കാം." എല്ലാദിവസവും അവൾ ഡെസ്കിനു മുമ്പിലുള്ള കസേരയിലിരിക്കും. അവളുടെ റേന്തവച്ച ബ്ലൗസിനകത്തെ സുഭഗമായ തടമുലകൾ, ബുക്കിനുമീതെ കുനിഞ്ഞുകിടന്നു. തല കുനിഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ കർണ്ണാഭരണം കവിളിനു സമാന്തരമായി തൂങ്ങിക്കിടന്നിരുന്നു. പേററൻറ്ലതർകൊണ്ടുള്ള ക്ലത്ത ചെരുപ്പുമാത്രമാണ് അദ്ദേഹത്തിനു രസിക്കാതെയുണ്ടായിരുന്നതു്. പക്ഷേ, റൂബാഷോവിനു പരിചയമുള്ള മററു പെണ്ണുങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതുപോലെ അവൾ കാലിന്മേൽ കാൽകയററിവയ്ക്കാറില്ലായിരുന്നു. പറഞ്ഞുകൊടുത്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ എപ്പോഴും അങ്ങിങ്ങു നടക്കാറുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു സാധാരണയായി അ

ദ്ദേഹം അവളെ പുറകിൽനിന്നോ ഒരുവശത്തുനിന്നോ ആണ് കാണാറു പതിവ്. അദ്ദേഹം വളരെ വ്യക്തമായിട്ടോർമ്മിക്കുന്നത് അവളുടെ കുനിഞ്ഞ കഴുത്തിന്റെ വളവാണ്. അവളുടെ കഴുത്തിന്റെ പുറകു രോമനിബിഡവുമല്ല, ഷേവ് ചെയ്തതുമല്ല. തൊലി വെളുത്തതും കഴുത്തെല്ലിന്മീതെ വലിഞ്ഞുനില്ക്കുന്നതുമായിരുന്നു. അതിനു താഴെയാണു വെള്ളബ്ലൗസിൽ തുന്നിപ്പിടിപ്പിച്ച പൂക്കൾ.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെറുപ്പത്തിൽ റൂബാഷോവിനു സ്ത്രീകളുമായി വളരെ സമ്പർക്കമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഉള്ളതുതന്നെ സഖാക്കളുമായിട്ടായിരിക്കും. ആരെങ്കിലുമൊരാൾക്ക വീട്ടിലേയ്ക്കുള്ള ടാം തെററുന്നതുവരെ രാത്രിയിലേയ്ക്കു നീണ്ടുപോകുന്ന ചർച്ചകളാണു മിക്കവാറും ഇത്തരം വേഴ്ചകളുടെ ആരംഭം.

സംഭാഷണം നടത്താനുള്ള ശ്രമം പരാജയപ്പെട്ടതിനുശേഷം രണ്ടാഴ്ചകഴിഞ്ഞു. റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്ന വാചകത്തിന്റെ അവസാനവാക്ക്, തന്റെ ഉറക്കംതൂങ്ങിയ ശബ്ദത്തിൽ ആർലോവ ആദ്യമൊക്കെ ആവർത്തിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. പിന്നീട് അവൾ അതു് ഉപേക്ഷിച്ചു. അതു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ റൂബാഷോവിന്റെ ശബ്ദം നിലച്ചാൽ മുറിയെല്ലാം അവളുടെ സ്ത്രൈണഗന്ധംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞു കവിയുകയായി. ഒരുദിവസം വൈകിട്ടു റൂബാഷോവ് അവളുടെ കസേരയ്ക്കു പുറകിൽനിന്നു കൈകൾ രണ്ടും അവളുടെ ചുമലിൽ മെല്ലെ വച്ച്, സന്ധ്യകഴിഞ്ഞു തന്റെകൂടെ നടക്കുവാൻ വരുമോ, എന്നു ചോദിച്ചു; അതു് അദ്ദേഹത്തിനുതന്നെ അത്ഭുതമുണ്ടാക്കി. അവൾ ഞെട്ടി പുറകോട്ടുമാറിയില്ല; അവളുടെ ചുമൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിടിയിൽതന്നെയിരുന്നു. നിശ്ശബ്ദമായി അവൾ തലകുലുക്കി. തല തിരിക്കുകപോലും ചെയ്തില്ല. അന്തസ്സാരവിഹീനമായ ഫലിതങ്ങൾ പറയുന്നതു റൂബാഷോവിനു പതിവില്ലായിരുന്നു. എങ്കിലും ആ രാത്രിയിൽ കുറെ കഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു പുഞ്ചിരിയോടെ പറയാതിരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല, "ഇപ്പോഴും നിങ്ങൾ എന്തോ എഴുതിയെടുക്കു

കയാണെന്നു തോന്നും.” അവളെപ്പോഴും അവിടെത്തന്നെയായിരുന്നെന്നു തോന്നിക്കുമാറു്, ആ മുറിയിലെ ഇരുട്ടിൽ അവളുടെ സുന്ദരമായ തടിച്ച മുലകളുടെ ആകൃതി പരിചിതമായിത്തോന്നി. കർണ്ണാഭരണങ്ങൾ തലയിണയിൽ വീണുകിടക്കുകയാണെന്നു മാത്രം ഒരു വ്യത്യാസം.

“നിങ്ങൾക്കെന്നെക്കൊണ്ടെന്തും ചെയ്യാം.” അവൾ പറഞ്ഞു. അതു പറയുമ്പോൾ അവളുടെ മുഖത്തു കണ്ട ഭാവം, മാതൃവിലാപചിത്രത്തിലെ കൂപ്പുകൈകളും ആ തുറമുഖത്തെ കടൽപായൽ ഗന്ധവുമെന്നപോലെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്മരണമണ്ഡലത്തിലുറച്ചു.

“അതെന്താണു്?” ആശ്ചര്യത്തോടെ ഒന്നു ഞെട്ടിക്കൊണ്ടു റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

അവൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. ഉറങ്ങിപ്പോയതായിരിക്കും. ഉണർന്നിരിക്കുമ്പോഴെന്നപോലെ നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു അവൾ ഉറങ്ങുമ്പോഴത്തെ ശ്വാസോച്ഛ്വാസം. അവൾ ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ചെയ്യുന്നതായിത്തന്നെ റൂബാഷോവ് ഗൗനിച്ചിട്ടില്ല. റൂബാഷോവ് ഒരിക്കലും അവളെ അടഞ്ഞ കണ്ണുകളുമായി കണ്ടിട്ടില്ല. ആ അവസ്ഥയിൽ അവളുടെ മുഖം അദ്ദേഹത്തിനു് അപരിചിതമായിത്തോന്നി. കണ്ണു തുറന്നിരിക്കുമ്പോഴുള്ളതിനേക്കാൾ വികാരപൂർണ്ണമായിരുന്നു ഉറങ്ങുന്ന ആ മുഖം. അവളുടെ കക്ഷത്തിലെ ഇരുട്ടും, സാധാരണഗതിയിൽ താഴോട്ടു കുനിഞ്ഞിരിക്കുന്ന താടി ഇപ്പോൾ ഒരു മരിച്ച സ്ത്രീയുടേതുപോലെ മുകളിലേയ്ക്കുന്തിനില്ക്കുന്നതും അദ്ദേഹത്തിനു് അത്ഭുതമുളവാക്കി. പക്ഷേ, അവളുടെ സ്ത്രൈണഗന്ധം ഉറങ്ങിക്കിടക്കുമ്പോൾപോലും അദ്ദേഹത്തിനു പരിചിതമായിരുന്നു.

അടുത്തദിവസവും അതിനടുത്ത ദിവസങ്ങളുമെല്ലാം അവൾ തന്റെ വെള്ളബ്ലൗസും ധരിച്ചു ഡെസ്കിന്റെ അടുത്തു തലകുനിച്ചിരുന്നു. അടുത്ത രാത്രിയും അതിനടുത്ത രാത്രികളുമെല്ലാം, കിട

പ്ലായുടെ ഇരുണ്ട കർട്ടനെതിരേ അവളുടെ മുലകളുടെ രൂപരേഖ ഉയർന്നുകണ്ടു. രാവും പകലും അവളുടെ തടിച്ച അലസമായ ശരീരത്തിന്റെ അന്തരീക്ഷത്തിലാണു റൂബാഷോവ് ജീവിച്ചതു്. ജോലിസമയത്തെ അവളുടെ പെരുമാററത്തിനു യാതൊരു മാററവും വന്നില്ല. ശബ്ദവും കണ്ണുകളിലെ ഭാവവും പഴയതുതന്നെയായിരുന്നു. ഒരു സൂചനയുടെ ലാഞ്ഛനംപോലും അവയിൽ കാണാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു പറഞ്ഞുകൊടുത്തു ക്ഷീണിക്കുമ്പോൾ റൂബാഷോവ് അവളുടെ കസേരയ്ക്കു പിന്നിൽനിന്നു് അവളുടെ ചുമലിൽ കൈവയ്ക്കും. അദ്ദേഹം ഒന്നും പറയുകയില്ല; ബ്ലൗസിനകത്തെ ആ ചൂടുള്ള ശരീരം അനങ്ങുകയുമില്ല. അതിനിടയിൽ താൻ തേടിക്കൊണ്ടിരുന്ന പദപ്രയോഗം അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിക്കുകയും, മുറിക്കുള്ളിൽക്കൂടി നടന്നുകൊണ്ടുള്ള പറഞ്ഞുകൊടുക്കൽ തുടരുകയും ചെയ്യും.

ചിലപ്പോഴൊക്കെ താൻ പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്നതിനോടു്, പരിഹാസപൂർവ്വമായ അഭിപ്രായങ്ങൾ കൂട്ടിച്ചേർക്കും. അപ്പോഴെല്ലാം, അവൾ എഴുത്തു നിറുത്തി അദ്ദേഹം അവസാനിപ്പിക്കുന്നതുവരെ കൈയിൽ പെൻസിലുമായി കാത്തിരിക്കും. പക്ഷേ, അവൾ ഒരിക്കലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഫലിതം കേട്ടു ചിരിച്ചില്ല; അവൾ അവയെപ്പററി എന്തു വിചാരിക്കുന്നു എന്നറിയാനും അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. ഒരിക്കൽ മാത്രം, നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ജീവിതചര്യയെ സംബന്ധിച്ചു് അപൽക്കരമായ ഒരു ഫലിതം റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞപ്പോൾ മാത്രം, അവൾ പെട്ടെന്നു തന്റെ ഉറക്കം തൂങ്ങിയ ശബ്ദത്തിൽ പറഞ്ഞു: "മററുള്ളവരുടെ മുമ്പിൽ വച്ചു നിങ്ങൾ അത്തരം കാര്യങ്ങൾ പറഞ്ഞുകൂടാത്തതാണു്. പൊതുവേ, നിങ്ങൾ കുറെക്കൂടി സൂക്ഷിക്കണം........" പക്ഷേ, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു്, പ്രത്യേകിച്ചു് അധികാരസ്ഥാനത്തുനിന്നു നിർദ്ദേശങ്ങളും, വിജ്ഞാപനങ്ങളും വരുമ്പോൾ, തന്റെ വേദവിപരീതപരമായ തമാശകൾ പറയാതിരിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല.

'എതിർപക്ഷത്തിന്റെ നേരെയുള്ള രണ്ടാമത്തെ കേസിനു ത യ്യാറെടുക്കുന്ന സമയമായിരുന്നു അതു്. അന്തരീക്ഷം വളരെ ആ ശങ്കാപൂർണ്ണമായിരുന്നു. ഛായാപടങ്ങളും ഫോട്ടോകളും ചുമരിൽ നിന്നു രായ്ക്കുരാമാനം അപ്രത്യക്ഷമായി. അനേകവർഷങ്ങളായി അവ അവിടെ തൂങ്ങുന്നുണ്ടു്. ആരും അവയെ ശ്രദ്ധിക്കാറുമില്ല. പക്ഷെ, ഇപ്പോൾ ആ നിറംമങ്ങിയ അടയാളങ്ങൾ കണ്ണിൽ ത റച്ചു. ആഫീസ് ജോലിക്കാർ അവരുടെ സംഭാഷണം വെറും ഔദ്യോഗിക കാര്യങ്ങൾ മാത്രമായി ചുരുക്കി. അവർ തമ്മിൽത്ത മ്മിൽ സംസാരിച്ചതു ശ്രദ്ധാപൂർവ്വവും നിയന്ത്രിതവുമായ മര്യാ ദയോടെയായിരുന്നു. കൻറീനിൽ ഭക്ഷണം കഴിക്കുമ്പോൾ സംസാരം അനിവാര്യമായിരുന്നു. അപ്പോൾ അവർ ഔദ്യോ ഗികഭാഷയിലെ പ്രയോഗങ്ങൾ മാത്രം ഉപയോഗിച്ചു. സു പരിചിതമായ ആ അന്തരീക്ഷത്തിൽ അതു വികൃതവും അസു ഖകരവുമായിരുന്നു. ഉപ്പുഭരണിയും കടുകുപാത്രവും പരസ്പരം കൈമാറുന്നതിനിടയിൽ അവർ കഴിഞ്ഞ കോൺഗ്രസ്സ് മാനി ഫെസ്റ്റോയിലെ മുദ്രാവാക്യങ്ങൾ വിളിച്ചുപറയുകയായിരുന്നെ ന്നു തോന്നും. താൻ പറഞ്ഞതിനു മററാരെങ്കിലും ദുർവ്യാഖ്യാനം കൊടുത്തു എന്ന പരാതി ഒരു സാധാരണ സംഭവമായിരുന്നു. അതിനു സാക്ഷി പറയാൻ അടുത്തിരിക്കുന്നവരോടു് അപേക്ഷി ക്കുകയും, "ഞാൻ അങ്ങനെ പറഞ്ഞില്ല," "ഞാനതല്ല ഉദ്ദേശിച്ച തു്," എന്നിങ്ങനെയെല്ലാം പറയുകയും പതിവായി. ഇതെല്ലാം, കണ്ടപ്പോൾ, പഠിപ്പിച്ചതു മാത്രം പറയുന്നതും ചരടുവലിക്കുന്ന തനുസരിച്ചു ചാടുന്നതുമായ കുറെ രൂപങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ഒരു വി കൃതമായ പാവക്കൂത്തിന്റെ പ്രതീതിയാണു റുബാഷോവിനുണ്ടാ യതു്. ആർലോവ മാത്രം അവരുടെ നിശ്ശബ്ദമായ ഉറക്കഭാവ ത്തിൽ അക്ഷോഭ്യയായി കാണപ്പെട്ടു.

ചുമരിലെ ചിത്രങ്ങൾ മാത്രമല്ല, അലമാരിയിലെ പുസ്തക ങ്ങളും കുറഞ്ഞുവന്നു. പുസ്തകങ്ങളും ലഘുലേഖകളും അപ്രത്യക്ഷ മായതു വളരെ ഒതുക്കത്തോടെയാണു്. സാധാരണയായി മുക

ളിൽ നിന്ന് ഒരു പുതിയ സന്ദേശം ലഭിക്കുന്നതിനടുത്തദിവസമായിരിക്കും അതു സംഭവിക്കുക. റുബാഷോവ് ആർലോവയ്ക്കു പറഞ്ഞുകൊടുത്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ റുബാഷോവ് ഇക്കാര്യങ്ങളെപ്പററി ആക്ഷേപിച്ചു പലതും പറയും. ആർലോവ അതെല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായി കേട്ടു. വിദേശവാണിജ്യത്തെപ്പററിയും നാണയവ്യവസ്ഥയെപ്പററിയും ഉള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങളെല്ലാം അലമാരികളിൽ നിന്ന് അപ്രത്യക്ഷമായി—അവയുടെ ഗ്രന്ഥകർത്താവ്, ധനകാര്യങ്ങളുടെ ജനകീയ കമ്മിസാർ അറസ്ററു ചെയ്യപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ വിഷയത്തെപ്പററിയുള്ള പഴയ പാർട്ടി കോൺഗ്രസ്സ് റിപ്പോർട്ടുകളും കാണാതായി. വിപ്ലവത്തിന്റെ പൂർവ്വകഥകളെപ്പററി പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങൾ; നിയമശാസ്ത്രം, തത്വചിന്ത എന്നിവയെപ്പററി ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവരെഴുതിയ പുസ്തകങ്ങൾ; ജനനനിയന്ത്രണപ്രശ്നങ്ങളെ പരാമർശിക്കുന്ന ലഘുലേഖകൾ; ചുവപ്പു സേനയുടെ ഘടനയെപ്പററിയുള്ള പ്രമാണങ്ങൾ, ട്രേഡ്യൂണിയനെപ്പററിയും ജനങ്ങളുടെ രാഷ്ട്രത്തിൽ പണിമുടക്കാനുള്ള അവകാശത്തെപ്പററിയും ഉള്ള പ്രബന്ധങ്ങൾ; രാഷ്ട്രീയഭരണഘടനയെപ്പററി രണ്ടു വർഷത്തിലധികം പഴക്കമുള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങൾ എന്നല്ല അക്കാഡമി പ്രസിദ്ധംചെയ്ത സർവ്വവിജ്ഞാനകോശം പോലും അപ്രത്യക്ഷമായി. ഒരു പരിഷ്കരിച്ച പതിപ്പ് ഉടനെ വരുമത്രെ.

പുതിയ പുസ്തകങ്ങൾ വരികയും ചെയ്തു. സാമൂഹ്യശാസ്ത്രത്തിന്റെ മൗലികഗ്രന്ഥങ്ങൾ പുതിയ കുറിപ്പുകളും ടിപ്പണികളുമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. പഴയ ചരിത്രങ്ങൾക്കു പകരം പുതിയ ചരിത്രങ്ങളുണ്ടായി. പണ്ടത്തെ വിപ്ലവനേതാക്കന്മാരുടെ ജീവചരിത്രങ്ങൾക്കു പകരം പുതിയ ചരിത്രങ്ങൾ വന്നു. റുബാഷോവ് ഫലിതമായി ആർലോവയോടു പറഞ്ഞു, "ഇനി ആകെ ചെയ്യാനുള്ളതു പണ്ടത്തെ പത്രക്കടലാസുകളുടെയെല്ലാം ഒരു പുതിയ പതിപ്പുകൂടി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയെന്നതു മാത്രമാണ്," എന്ന്.

അതിനിടയിൽ, പ്രതിപുരുഷാലയത്തിലെ ലൈബ്രറിയിലെ

പുസ്തകങ്ങളുടെ രാഷ്ട്രീയച്ചുമതല വഹിക്കുന്നതിനു് ഒരു ലൈബ്രേറിയനെ നിയമിക്കണമെന്നാവശ്യപ്പെടുന്ന ഉത്തരവു മുകളിൽനിന്നു വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അവർ ആർലോവയെ ഈ ജോലിക്കു നിയമിച്ചു. ആദ്യമെല്ലാം 'കിൻറർഗാർട്ടൻ' എന്നും മററും റൂബാഷോവ് പിറുപിറുത്തു. ഒരു ദിവസം വൈകിട്ടു പാർട്ടി സെല്ലിൽവച്ചു പലരും ആർലോവയെ കഠിനമായി വിമർശിക്കുന്നതുവരെ ഇതെല്ലാം ഒരുവക ബുദ്ധിശൂന്യതയായി മാത്രം അദ്ദേഹം കണക്കാക്കി. ഒന്നാം സെക്രട്ടറിയുൾപ്പെടെ മൂന്നുനാലു പേർ, നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ഏററവും പ്രധാനപ്പെട്ട ചില പ്രസംഗങ്ങൾ ലൈബ്രറിയിൽ കാണാനില്ലെന്നും, അതേസമയം വിദേശചാരന്മാരായി തെളിയിക്കപ്പെട്ട പല പ്രതിപക്ഷക്കാരുടെയും പുസ്തകങ്ങൾകൊണ്ടു് അലമാരികൾ നിറച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നും പരാതി പറഞ്ഞു. ബോധപൂർവ്വമായ ഒരു പ്രകടനമാണിതെന്നു സംശയിക്കാതിരിക്കാൻ വിഷമമാണെന്നു് അവർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. പ്രാസംഗികർ വളരെ നിർവ്വികാരമായിട്ടാണു് സംസാരിച്ചതു്; കേവലം ഔദ്യോഗികസ്വരത്തിലും,വളരെ ശ്രദ്ധയോടെയുമാണു് അവർ പദങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ചതു്. നേരത്തേകൂട്ടി തയ്യാറാക്കിയ ഒരു സംഭാഷണം അഭിനയിക്കുന്നതുപോലെയിരുന്നു അവരുടെ ചർച്ച. എല്ലാ പ്രസംഗങ്ങളും അവസാനിച്ചതു്, പാർട്ടിയുടെ മുഖ്യ കടമ ജാഗ്രദയായിരിക്കയും തെററുകളെ നിർദ്ദയമായി വിമർശിക്കയുമാണെന്നു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടാണു്. ഈ കടമ നിർവ്വഹിക്കാത്തവരെല്ലാവരും ദുഷിച്ച അട്ടിമറിപ്പന്മാരുടെ കൂട്ടാളിയാവുകയാണു ചെയ്യുന്നതു്! ഉത്തരം പറയുവാൻ ക്ഷണിക്കപ്പെട്ട ആർലോവ അവൾക്കു സഹജമായ ക്ഷമയോടെ, തനിക്കു യാതൊരു ദുരുദ്ദേശ്യവുമില്ലെന്നും, തനിക്കു ലഭിച്ച ആജ്ഞകൾ കൃത്യമായി പാലിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞു. പക്ഷെ, കനത്തതും അല്പം ഇടറിയതുമായ സ്വരത്തിൽ സംസാരിക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു് അവൾ കുറച്ചധികനേരം റൂബാഷോവിന്റെ നേരേ നോക്കി. ഇതു് അന്യരുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ അവൾ ചെയ്യാറില്ലായിരുന്നു. ആർലോവയ്ക്കു ക

ശ്നമായ ഒരു മുന്നറിയിപ്പു കൊടുക്കേണ്ടതാണെന്ന തീരുമാന ത്തോടെ യോഗം അവസാനിച്ചു.

പുതിയതായി പാർട്ടിയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്ന സമ്പ്രദായങ്ങ ളെപ്പററി ശരിക്കറിയാമായിരുന്ന റൂബാഷോവിനു് അവജ്ഞ തോന്നി. ആർലോവയ്ക്കു ഭയങ്കരമായതെന്തോ വരാനിരിക്കുന്നുവെ ന്നു് അദ്ദേഹം ഊഹിച്ചു. പക്ഷെ, എതിർക്കത്തക്കതായി ഒന്നും വ്യ ക്തമായിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം നിസ്സഹായനായിരുന്നു.

പ്രതിപുരുഷാലയത്തിലെ അന്തരീക്ഷം കുറെക്കൂടി ശ്വാസം മുട്ടിക്കുന്നതായിത്തീർന്നു. ആർലോവയ്ക്കു പറഞ്ഞുകൊടുക്കുമ്പോൾ അഭിപ്രായപ്രകടനം നടത്തുന്ന പതിവു് അദ്ദേഹം നിറുത്തിക്കള ഞ്ഞു. അതു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു കുററബോധമുളവാക്കുകയും ചെ യ്തു. അവളുമായുള്ള ബന്ധത്തിനു മാററമൊന്നും വന്നിരുന്നില്ലെങ്കി ലും, പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്നതിനിടയിൽ ഫലിതംപറയുന്ന പതിവു നിറുത്തിയതുമൂലം (അദ്ദേഹത്തിനു് അതു പറയാൻ തോന്നിയില്ലെ ന്നു മാത്രമാണതിനു കാരണം.) അവളുടെ പുറകിൽ പോയിനില്ക്കു ന്നതും ചുമലിൽ കൈവയ്ക്കുന്നതും വിഘ്നപ്പെട്ടു. ഒരാഴ്ചകഴിഞ്ഞു് ഒരു രാത്രി അവൾ റൂബാഷോവിന്റെ മുറിയിൽ വന്നില്ല. അതി നുശേഷമുള്ള രാത്രികളിലും അങ്ങനെതന്നെ. മൂന്നുദിവസം കഴി ഞ്ഞിട്ടു മാത്രമേ അതിനുള്ള കാരണം ചോദിക്കാൻ റൂബാഷോ വിനു ശക്തിയുണ്ടായുള്ളു. ചെന്നികുത്തെന്നോ മററൊ അവൾ തന്റെ തളർന്ന ശബ്ദത്തിൽ പറഞ്ഞു. റൂബാഷോവ് കൂടുതൽ നിർബ്ബന്ധിച്ചുമില്ല. അതുകഴിഞ്ഞു് അവൾ ഒരിക്കലും വന്നിട്ടി ല്ല— ഒരുപ്രാവശ്യമൊഴിച്ചു്.

ഗൗരവമായ മുന്നറിയിപ്പു ലഭിച്ചിട്ടു മൂന്നാഴ്ച കഴിഞ്ഞിരിക്കു ന്നു. അവൾ റൂബാഷോവിന്റെ മുറിയിൽ പോകാതായിട്ടു ര ണ്ടാഴ്ചയും. അവളുടെ പെരുമാററം മിക്കവാറും പതിവുപോലെ യായിരുന്നു. ഇക്കാലമെല്ലാം താനെന്തോ പറയുവാൻ അവൾ കാത്തിരിക്കയാണെന്ന വിചാരം റൂബാഷോവിനുണ്ടായിക്കൊ

ണ്ടിരുന്നു. പക്ഷേ, അവൾ തിരിച്ചുവന്നതിൽ തനിക്കു വളരെ സന്തോഷമുണ്ടെന്നും, ജോലിത്തിരക്കുകൊണ്ടു താൻ ക്ഷീണിച്ചെന്നും മാത്രമേ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞുള്ളു. അതു വാസ്തവവുമായിരുന്നു. രാത്രിയിൽ അവൾ ഉണർന്ന് ഇരുട്ടിലേയ്ക്കു തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു കിടക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം പലപ്രാവശ്യം കണ്ടു. വേദനിപ്പിക്കുന്ന ഈ കുററബോധത്തിൽനിന്നു രക്ഷനേടാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. എന്നല്ല, പല്ലുവേദനയും ആരംഭിച്ചു. അതവരുടെ അവസാന കൂടിക്കാഴ്ചയായിരുന്നു.

പിറേറദിവസം ആർലോവ ആഫീസിൽ വരുന്നതിനുമുമ്പ്, രഹസ്യമെന്നഭാവത്തിലും എന്നാൽ വളരെ ശ്രദ്ധയോടെ തിരഞ്ഞെടുത്ത വാചകങ്ങളിലും, ആർലോവയുടെ സഹോദരനും ഭാര്യയും, ഒരാഴ്ചയ്ക്കുമുമ്പ് 'അവിടെ'വച്ച് അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടുവെന്നു സെക്രട്ടറി റൂബാഷോവിനോടു് പറഞ്ഞു. ആർലോവയുടെ സഹോദരൻ ഒരന്യനാട്ടുകാരിയെയാണു വിവാഹംചെയ്തിരുന്നതു്. പ്രതിപക്ഷത്തിന്റെ ആവശ്യമനുസരിച്ച് അവളുടെ സ്വദേശവുമായി അവർ രണ്ടുപേരും രാജ്യദ്രോഹപരമായ ബന്ധം പുലർത്തിവന്നു എന്നായിരുന്നു അവരുടെ പേരിലുള്ള ആരോപണം.

ഏതാനുംനിമിഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ആർലോവ ജോലിക്കു ഹാജരായി. പതിവുപോലെ ഡെസ്കിനു മുമ്പിലുള്ള കസേരയിൽ തലയുംകുനിച്ചു ചിത്രപ്പണിയുള്ള ബ്ലൗസുമായി അവൾ ഇരുന്നു. റൂബാഷോവ് അവളുടെ പിന്നിൽ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. തൊലി അല്പം വലിഞ്ഞുനില്ക്കുന്ന ആ കുനിഞ്ഞ കഴുത്ത് എപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടിയിലുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന് അതിൽനിന്നു കണ്ണുപറിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. മാനസികക്ലേശം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിലേയ്ക്കും വ്യാപിച്ചു. 'അവിടെ' ശിക്ഷിക്കപ്പെടുന്നവരുടെ പിൻകഴുത്തിലാണു വെടിയേല്ക്കുന്നതെന്ന കഥ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിന്തയിൽനിന്നു വിട്ടുപോയില്ല.

സെല്ലിന്റെ അടുത്ത മീററിംഗിൽവച്ച് ഒന്നാംസെക്രട്ടറിയു

ടെ പ്രമേയമനുസരിച്ച് ആർലോവയെ രാഷ്ട്രീയമായ അവിശ്വസ്ത കാരണമാക്കി ലൈബ്രേറിയൻ ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നു പിരിച്ചുവിട്ടു. യാതൊരു അഭിപ്രായപ്രകടനങ്ങളോ ചർച്ചയോ ഉണ്ടായില്ല. ദുസ്സഹമായ പല്ലുവേദനകൊണ്ടു വിഷമിച്ചിരുന്ന റൂബാഷോവ് സാന്ദർഭം ആ യോഗത്തിൽനിന്ന് ഒഴിഞ്ഞുനിന്നു. കുറച്ചുദിവസം കൂടി കഴിഞ്ഞ് ആർലോവയും സ്റ്റാഫിലെ മറ്റൊരംഗവും തിരിച്ചുവിളിക്കപ്പെട്ടു. അവരുടെ പേരുകൾ പിന്നീടാരും ഉച്ചരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, അദ്ദേഹം തന്നെ തിരിച്ചുവിളിക്കപ്പെടുന്നതുവരെയുള്ള കാലമെല്ലാം, അവളുടെ തടിച്ച് അലസമായ ശരീരത്തിന്റെ സഹോദരീനിർവ്വിശേഷമായ ഗന്ധം റൂബാഷോവിന്റെ മുറിയുടെ ചുമരുകളിൽ തങ്ങിനിന്നു. അതൊരിക്കലും അവയെ വിട്ടുപോയതുമില്ല.

4

എഴുന്നേല്പിൻ നിങ്ങൾ തനിപ്പട്ടിണി തടവുകാരേ!

റൂബാഷോവിന്റെ അറസ്റ്റിന്റെ പത്താംദിവസം രാവിലേ മുതൽ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുതിയ അയല്ക്കാരൻ, 406–ലെ പുള്ളി, മേൽകൊടുത്ത വരിതന്നെ കൃത്യമായ സമയങ്ങളിൽ ഒരു അക്ഷരപ്പിശകോടെ മുട്ടാറുണ്ടായിരുന്നു. അയാളുമായി സംഭാഷണം നടത്തുവാൻ റൂബാഷോവ് പലവട്ടം ശ്രമിച്ചു. റൂബാഷോവ് മുട്ടുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുതിയ അയല്ക്കാരൻ മൗനമായി ശ്രദ്ധിക്കും. പക്ഷേ, ഉത്തരമായി ലഭിക്കുന്നതെപ്പോഴും പരസ്പരബന്ധമില്ലാത്ത കുറെ അക്ഷരങ്ങളും, അവസാനം മേൽപറഞ്ഞ വരിയുമായിരിക്കും.

എഴുന്നേല്പിൻ നിങ്ങൾ തനിപ്പട്ടിണി തടവുകാരേ

പുതിയ അയല്ക്കാരനെ തലേരാത്രിയാണവിടെ കൊണ്ടുവ

ന്നതു്. അപ്പോൾ റൂബാഷോവ് ഉണന്നു. എങ്കിലും അമത്തപ്പെട്ട ചില ശബ്ദങ്ങളും 406-ന്റെ വാതിൽപൂട്ടുന്ന ശബ്ദവും മാത്രമേ കേട്ടുള്ളു.

രാവിലെ ആദ്യത്തെ കാഹളധ്വനി കഴിഞ്ഞയുടനെ 406 മുട്ടാൻതുടങ്ങി.

എഴുന്നേല്പിൻ നിങ്ങൾ തനി പട്ടിണി തടവുകാരെ!

ഒരു വിദഗ്ദ്ധന്റെ സമ്പ്രദായത്തിൽ വേഗതയോടെയും സമത്ഥമായിട്ടും ആണയാൾ മുട്ടിയതു്. അതുകൊണ്ടു് അയാളുടെ അക്ഷരപിശകുകളും നിരത്ഥകമായ സന്ദേശങ്ങളും മുട്ടാൻ അറിഞ്ഞുകൂടാഞ്ഞിട്ട സംഭവിച്ചതായിരിക്കയില്ല, അതിനു മാനസികകാരണങ്ങളുണ്ടായിരിക്കണം. ഒരു പക്ഷെ, പുതിയ അയൽക്കാരന്റെ ബുദ്ധിക്ക സ്ഥിരതയില്ലായിരിക്കാം.

പ്രാതൽ കഴിഞ്ഞയുടനെ 402-ലെ ചെറുപ്പക്കാരനായ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ തനിക്ക സംസാരിക്കാനുണ്ടെന്ന അടയാളം കൊടുത്തു. റൂബാഷോവും 402-മായിട്ടു് ഒരുതരം സൗഹാർദ്ദം വളന്നിരുന്നു. കണ്ണടയും പിരിയൻമീശയുമുള്ള ആ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ നിരന്തരമായ മുഷിവോടെയായിരിക്കണം കഴിഞ്ഞുകൂട്ടുന്നതു്. എന്തെന്നാൽ ഏററവും ചെറിയ സംഭാഷണശകലങ്ങൾക്കുപോലും അയാൾ റൂബാഷോവിനോടു കൃതജ്ഞനായിരുന്നു. ദിവസം അഞ്ചോ ആറോ പ്രാവശ്യം അയാൾ റൂബാഷോവിനോടു വിനയപൂവ്വം യാചിക്കും;

ദയവുചെയ്തു് എന്നോടു സംസാരിക്കു

അപൂവ്വമായിട്ടേ റൂബാഷോവ് അതിനു സന്നദ്ധനാകൂ. 402-നോടു് എന്താണു സംസാരിക്കേണ്ടതെന്നും അദ്ദേഹത്തിനറിഞ്ഞുകൂടാ. സാധാരണയായി അയാൾ മുട്ടാറുള്ളതു് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ ഭക്ഷണമുറിയിലെ പ്രസിദ്ധമായ കഥകളാണു്. അതിന്റെ അവസാനത്തിൽ വേദനാകരമായ ഒരു മൗനം ഉണ്ടാവും.

അവ അശ്ലീലതയുടെ പൊടി പററിയ പഴഞ്ചൻ കഥകളായിരുന്നു. ഈ കഥകൾ മുട്ടിക്കഴിഞ്ഞിട്ട്, 402 അട്ടഹസിക്കുന്ന ചിരി പ്രതീക്ഷിച്ചു നില്ക്കുന്നതും, നിരാശയോടെ മൂകമായ ചുമരിൽ നോക്കിനിൽക്കുന്നതും ഭാവന ചെയ്യാൻ കഴിയും. അനുകമ്പയും മര്യാദയുംകൊണ്ടു റൂബാഷോവ് ചിലപ്പോൾ തന്റെ കണ്ണടകൊണ്ടു ചിരിക്കു പകരമായി 'ഹാ' 'ഹാ' എന്നു മുട്ടും. പിന്നെ 402-നെ നിയന്ത്രിക്കാനാവില്ല. വാതിലിൽ കൈകൊണ്ടും ചെരുപ്പുകൊണ്ടും ഇടിച്ച് അയാൾ ആഹ്ലാദം ഭാവിക്കും. റൂബാഷോവ് തന്റെകൂടെ കൂട്ടുണ്ടെന്നറിയാൻ വേണ്ടത്ര നിറുത്തലുകളോടെ അയാൾ 'ഹാഹാഹാഹ' എന്നു മുട്ടും. റൂബാഷോവ് മൗനം പാലിച്ചാൽ അയാൾ പരാതിപറയും;

നിങ്ങൾ ചിരിച്ചില്ല........

സൈ്വരം കിട്ടാൻ വേണ്ടി റൂബാഷോവ് ഒന്നോ രണ്ടോ

ഹാഹാ

കൊടുത്താൽ, 402 പിന്നീടു പറയും,

എന്തൊരു രസികൻ ഫലിതമാണു നമ്മൾ അടിച്ചതു്!

ചിലപ്പോൾ അയാൾ റൂബാഷോവിനെ പീത്ത പറയും. വല്ലപ്പോഴും ഉത്തരം കിട്ടാതിരുന്നാൽ, എണ്ണമററ വരികളുള്ള ഒരു പടപ്പാട്ടു മുഴുവനും അയാൾ മുട്ടും. വല്ല ദിവാസ്വപ്നത്തിലോ ആലോചനയിലോ മുഴുകി റൂബാഷോവ് അങ്ങിങ്ങു നടക്കുന്നതിനിടയിലായിരിക്കും, 402 മുട്ടുന്നതു ശ്രദ്ധിക്കാതെതന്നെ കേട്ട്, ചില പട്ടാളഗാനങ്ങൾ അദ്ദേഹം മൂളാൻ തുടങ്ങുന്നതു്.

എങ്കിലും 402-നെക്കൊണ്ടും പ്രയോജനമുണ്ട്. അയാളവിടെയായിട്ടു രണ്ടു വർഷം കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അയാൾക്കവിടെ സ്ഥലപരിചയമുണ്ട്. പല അയൽക്കാരുമായി അയാൾ ബന്ധം പുലർത്തുന്നുണ്ട്. എല്ലാ കിംവദന്തികളും അയാൾ കേൾ

ക്കം. ആ കെട്ടിടത്തിൽ നടക്കുന്നതെല്ലാം അയാളറിയുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നും.

406 വന്നതിൻെറ അടുത്ത ദിവസം രാവിലെ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മായുള്ള പതിവു സംസാരത്തിനിടയിൽ, പുതിയ അയൽക്കാരൻ ആരെന്നറിയാമോ എന്നു റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു. അതിനു 402–ൻെറ മറുപടി,

റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ

എന്നായിരുന്നു. സംഭാഷണത്തിനു് അല്പം രസം വരുത്താൻ കടംകഥകളിൽ സംസാരിക്കുക, 402-നു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. റൂബാഷോവ് ഓർമ്മിച്ചുനോക്കി. ഇരുപത്തഞ്ചു വർഷം ഉറങ്ങിക്കിടന്നതിനു ശേഷം ഉണർന്നപ്പോൾ തിരിച്ചറിയാൻ വയ്യാത്ത ലോകം കണ്ട മനുഷ്യൻെറ കഥ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്മരണമണ്ഡലത്തിലെത്തി.

അയാൾക്കു് ഓർമ്മശക്തി നശിച്ചുപോയോ?

റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

402 തൻെറ പൊടിക്കൈ ഫലിച്ചതിൽ പ്രസാദിച്ചു തനിക്കറിയാവുന്നതു റൂബാഷോവിനു പറഞ്ഞുകൊടുത്തു. 406 പണ്ടൊരിക്കൽ തെക്കുകിഴക്കൻ യൂറോപ്പിലെ ഒരു ചെറിയ രാജ്യത്തു സാമൂഹ്യശാസ്ത്രാദ്ധ്യാപകനായിരുന്നു. മഹായുദ്ധത്തിൻെറ അവസാനത്തോടുകൂടി യൂറോപ്പിലെ മിക്ക രാജ്യങ്ങളിലുമെന്നതുപോലെ അവിടെ ഉണ്ടായ വിപ്ലവത്തിൽ അയാൾ പങ്കെടുത്തു. ഒരു കമ്യൂൺ സ്ഥാപിതമായി, കുറച്ചാഴ്ചകൾ അതിൻെറ ആദർശസുന്ദരമായ ജീവിതം നിലനിന്നു, പതിവുപോലെ രക്തക്കളത്തിൽ അവസാനിക്കയും ചെയ്തു. വിപ്ലവനേതാക്കന്മാർ അവിദഗ്ദ്ധരായിരുന്നു. തുടർന്നുണ്ടായ മർദ്ദനമോ വിദഗ്ദ്ധമായ കാര്യക്ഷമതയോടെതന്നെ നടന്നു. കമ്യൂണിൽനിന്നു് "ജനകീയമാനസികോൽക്കർഷത്തിനുള്ള സ്റ്റേററ്സെക്രട്ടറി" എന്ന ഗംഭീരബഹുമതി

ലഭിച്ചു 406 തൂക്കിക്കൊല്ലാൻ വിധിക്കപ്പെട്ടു. വധശിക്ഷ പ്രതീക്ഷിച്ച് അയാൾ ഒരുവർഷം കഴിച്ചു. അതിനുശേഷം ശിക്ഷ ജീവപര്യന്തമായി കുറച്ചുകിട്ടി. ഇരുപതുവർഷം അയാൾ ജയിലിൽ കിടന്നു.

അയാൾ ജയിലിൽ കഴിച്ച ഇരുപതുവർഷത്തിലധികവും ബാഹ്യലോകവുമായി യാതൊരു ബന്ധമോ വർത്തമാനപ്പത്രമോ കൂടാതുള്ള ഏകാന്തത്തടവായിരുന്നു. അയാൾ മിക്കവാറും മറക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ തെക്കുകിഴക്കൻരാജ്യത്തിലെ നീതിന്യായസമ്പ്രദായം അപ്പോഴും ഏതാണ്ടു കുടുംബനാഥന്റെ അധികാരത്തിന്റെ രീതിയിലുള്ളതായിരുന്നു. ഒരുമാസം മുമ്പ്, ഒരു പൊതുമാപ്പനുസരിച്ച് അയാൾ പെട്ടെന്നു സ്വതന്ത്രനാക്കപ്പെട്ടു. ഇരുപതുവർഷത്തെ ഇരുട്ടിനും ഉറക്കത്തിനുംശേഷം ഭൂമിയിലെത്തിയ റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ.

അയാൾ ഇങ്ങോട്ട്, തന്റെ സ്വപ്നലോകത്തിലേയ്ക്ക്, അടുത്ത തീവണ്ടി കയറി. ഇവിടെവന്നു പതിന്നാലുദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ അറസ്റ്റ്ചെയ്യപ്പെട്ടു. ഒരുപക്ഷെ, ഇരുപതുവർഷത്തെ ഏകാന്തത്തടവിനുശേഷം അയാൾ വളരെ വായാടിയായിത്തീർന്നിരിക്കാം. ചിലപ്പോൾ, താൻ തടവിലായിരുന്നപ്പോൾ, ഇവിടത്തെ ജീവിതം എങ്ങനെയിരിക്കുമെന്നു സ്വപ്നംകണ്ടിരുന്നു എന്ന് അയാൾ മനുഷ്യരോടു പറഞ്ഞിരിക്കാം. തന്റെ സ്നേഹിതരായ പഴയ വിപ്ലവനേതാക്കന്മാർ ഒററുകാരും രാജ്യദ്രോഹികളുമാണെന്നറിയാതെ അയാൾ അവരുടെ മേൽവിലാസം അന്വേഷിച്ചുകാണും. അല്ലെങ്കിൽ അയാൾ തെററായ ഒരു ശവകുടീരത്തിൽ പുഷ്പങ്ങൾ സമർപ്പിക്കുകയോ, തന്റെ വിശ്രുതനായ അയൽക്കാരൻ സഖാവ് റൂബാഷോവിനെ സന്ദർശിക്കാൻ ശ്രമിക്കയോ ചെയ്തിരിക്കാം.

ഇപ്പോൾ അയാൾ സ്വയം ചോദിച്ചേക്കാം, ഒരു ഇരുണ്ട തുറുങ്കിലെ വയ്ക്കോൽക്കിടക്കയിൽ രണ്ടു ദശവർഷത്തെ കിനാവുക

ളോ പട്ടാപ്പകലുള്ള രണ്ടാഴ്ചത്തെ യാഥാർത്ഥ്യമോ, ഏതാണു ഭേദമെന്നു്. സുബോധത്തിന്റെ കാലം അയാൾക്കു കഴിഞ്ഞുപോയി എന്നും വരാം. അതാണു റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളിന്റെ കഥ........

402-ന്റെ നീണ്ട റിപ്പോർട്ടിനുശേഷം അല്പംകഴിഞ്ഞു റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ മുട്ടാൻതുടങ്ങി. നാലഞ്ചുവട്ടം അയാൾ,

ഏഴരന്നേല്പിൻ നിങ്ങൾ തനിപ്പട്ടിണി തടവുകാരേ!

എന്നു് അക്ഷരപ്പിഴയോടെ മുട്ടി. അതുകഴിഞ്ഞു മൗനം ഭജിച്ചു.

റൂബാഷോവ് കണ്ണടച്ചു തന്റെ കട്ടിലിൽ കിടന്നു. "വൈയാകരണസങ്കല്പം" പിന്നെയും മുന്നോട്ടുവരികയാണു്. അതു വാക്കുകളായിട്ടൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. അവ്യക്തമായ ഒരസ്വഖംമാത്രം.

"അതിനും നീതന്നെ കണക്കുതീക്കണം; നീ അതിനും ഉത്തരവാദിയാണു്; എന്തെന്നാൽ അയാൾ സ്വപ്നംകണ്ടപ്പോൾ നീ പ്രവത്തിക്കുകയായിരുന്നു," ഇതെല്ലാം ആ അസുഖത്തിലടങ്ങിയിരുന്നു.

അന്നു വൈകിട്ടുതന്നെ റൂബാഷോവിനെ ഷേവ്ചെയ്യാൻ കൊണ്ടുപോയി.

ഇക്കുറി, കിഴവൻ വാർഡറും യൂണിഫാറധാരിയായ ഒരു ഗാട്ട്കാരനും മാത്രമേ ആ ഘോഷയാത്രയിലുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. കിഴവൻ രണ്ടടി മുമ്പിൽ ആടിയാടി നടന്നു, പട്ടാളക്കാരൻ രണ്ടടി പിന്നിൽ മാച്ച്ചെയ്തു. അവർ 406 കടന്നുപോയി. പക്ഷേ, ആ വാതിലിൽ അപ്പോഴും പേരെഴുതിയ കാർഡുണ്ടായിരുന്നില്ല. ബാർബർഷാപ്പിൽ ജോലിക്കാരായ ഒന്നോ രണ്ടോ തടവുകാരേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. റൂബാഷോവ് വളരെയധികം സമ്പക്കങ്ങളുണ്ടാകാതിരിക്കാൻ പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വ്യക്തം.

അദ്ദേഹം ചാരുകസേരയിലിരുന്നു. താരതമ്യേന ആ സ്ഥാപനം ശുചിത്വമുള്ളതാണു്. അവിടെ ഒരു കണ്ണാടിപോലും ഉണ്ടു്. അദ്ദേഹം കണ്ണട എടുത്തുമാററി കണ്ണാടിയിൽ തന്റെ മുഖം നോക്കി. മുഖത്തെ കുററിരോമമല്ലാതെ ഒരു മാററവും കണ്ടില്ല.

സൂക്ഷിച്ച്, വേഗതയോടെ ബാർബർ നിശ്ശബ്ദമായി ജോലിചെയ്തു. മുറിയുടെ വാതിൽ തുറന്നുതന്നെ കിടന്നു. വാർഡർ എങ്ങോട്ടോ ഇഴഞ്ഞുപോയി. പട്ടാളക്കാരൻ അകത്തെ പരിപാടികൾ നോക്കിക്കൊണ്ടു വാതിൽപ്പടി ചാരിനില്ക്കുയാണ്. മുഖത്തെ ചെറുചൂടുള്ള പത റൂബാഷോവിനു സുഖകരമായിത്തോന്നി. ജീവിതത്തിലെ ചെറിയ സുഖങ്ങളെയോർത്തു കൊതിക്കുവാനുള്ള ഒരു ആഗ്രഹം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായി. ബാർബറോടു സംസാരിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്. പക്ഷെ, അതു നിരോധിച്ചിരിക്കയാണെന്നദ്ദേഹത്തിനറിയാം. ബാർബർക്കു കുഴപ്പമുണ്ടാക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയില്ല. അയാളുടെ സത്യസന്ധതയുള്ള വിസ്തൃതമുഖം അദ്ദേഹത്തിനിഷ്ടമായി. മുഖലക്ഷണം കണ്ടിട്ടു റൂബാഷോവിന് അയാളെ ഒരു കൊല്ലപ്പണിക്കാരനായിട്ടോ യന്ത്രവേലക്കാരനായിട്ടോ മാത്രമേ തോന്നിയുള്ളു. സോപ്പിട്ടുകഴിഞ്ഞു കത്തി ഒരുപ്രാവശ്യം പ്രയോഗിച്ചുകഴിഞ്ഞ് അയാൾ റൂബാഷോവിനെ "പൗരൻ റൂബാഷോവ്" എന്നു സംബോധനചെയ്തുകൊണ്ടു കത്തി മുഖത്തു പോറുന്നുണ്ടോ എന്നു ചോദിച്ചു.

റൂബാഷോവ് ആ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചതിനുശേഷം ആദ്യമായി ഉച്ചരിക്കപ്പെട്ട വാചകമായിരുന്നു അത്. ബാർബർ കേവലം കാര്യമാത്രപ്രസക്തമായ സ്വരത്തിലാണതു പറഞ്ഞതെങ്കിലും അതിനു പ്രത്യേകമായ പ്രാധാന്യമുണ്ടായിരുന്നു. പിന്നെയും നിശ്ശബ്ദം. വാതില്ക്കലെ ഗാട്ടുകാരൻ ഒരു സിഗററു കത്തിച്ചു. ബാർബർ റൂബാഷോവിന്റെ ചെറിയ താടിയും തലമുടിയും കൃത്യമായും വേഗത്തിലും കത്രിച്ചു. അയാൾ റൂബാഷോവിന്മീതെ കുനിഞ്ഞുനില്ക്കുമ്പോൾ ഒരുനിമിഷനേരത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹം അയാളുടെ കണ്ണിൽ നോക്കി. അതേ നിമിഷത്തിൽ, തലയ്ക്കു പുറകിലെ തലമുടി എളുപ്പത്തിൽ പിടിക്കാനെന്ന ഭാവത്തിൽ ബാർബർ രണ്ടു വിരൽ റൂബാഷോവിന്റെ കോളറിനുള്ളിലേയ്ക്കു കടത്തി. അയാൾ വിരൽ വലിച്ചെടുത്തപ്പോൾ കോളറിനടിയിൽ ഒരു ചെറിയ കടലാസുചുരുൾ ഉരയുന്നതായി റൂബാഷോവിനു തോന്നി. ഏ

താനും നിമിഷങ്ങൾക്കകം ക്ഷൗരമെല്ലാം കഴിഞ്ഞു, റുബാഷോവിനെ തടവുമുറിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു കൊണ്ടുപോയി. അദ്ദേഹം കട്ടിലിലിരുന്ന്, തന്നെയാരും സൂക്ഷിക്കുന്നില്ലെന്നു തീർച്ചയാക്കുവാൻവേണ്ടി ഒററുദ്വാരത്തിൽ കണ്ണുറപ്പിച്ചു കടലാസുചുരുൾ വലിച്ചെടുത്തു. അതു നിവർത്തു വായിച്ചു. അതിൽ, വളരെ ധൃതിയിൽ കുറിച്ചതാണെന്നു തോന്നിക്കുന്ന മൂന്നു വാക്കുകളേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു:

"മൗനംപാലിച്ചു മരിക്കുക."

കടലാസുചുരുൾ തൊട്ടിയിലെറിഞ്ഞു റുബാഷോവ് നടക്കാൻതുടങ്ങി. പുറത്തുനിന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് ആദ്യമായി ലഭിച്ച സന്ദേശമായിരുന്നു അത്. ശത്രുരാജ്യത്തുവച്ചു വലപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിനു ജയിലിൽ സന്ദേശങ്ങൾ ഒളിവിൽ കിട്ടിയിട്ടുണ്ട്. അവയിലെല്ലാം പ്രതിഷേധസ്വരമുയർത്താനും, ആരോപണങ്ങൾ, അവ ഉന്നയിക്കുന്നവരുടെ മുഖത്തു വലിച്ചെറിയാനും അദ്ദേഹത്തോടാവശ്യപ്പെട്ടിരുന്നു. വിപ്ലവകാരി മൗനംഭജിക്കേണ്ട സന്ദർഭങ്ങളുമുണ്ടോ ചരിത്രത്തിൽ? മൗനംപാലിച്ചു മരിക്കുക എന്നതുമാത്രം തൻെറ കടമയായിത്തീരുന്നതും, അതുമാത്രം ശരിയാകുന്നതുമായ പ്രതിസന്ധിഘട്ടങ്ങൾ ചരിത്രത്തിലുണ്ടോ?

റുബാഷോവ് തിരിച്ചെത്തിയ ഉടനെ മുട്ടാൻ തുടങ്ങിയ 402 അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചിന്താസരണിയെ വിഘ്നപ്പെടുത്തി. അയാൾ ജിജ്ഞാസകൊണ്ടു പൊട്ടാൻപോകുന്നു. റുബാഷോവിനെ എവിടെ കൊണ്ടുപോയതാണെന്നയാൾക്കറിയണം.

ഷേവ്ചെയ്യാൻ,

റുബാഷോവ് വിശദീകരിച്ചു.

"ഞാൻ ഭയപ്പെട്ടതു് ഏററവും ഭയങ്കരമായതിനാണെന്നാണ്,"

വികാരപൂർവ്വം 402 പറഞ്ഞു.

നിങ്ങൾ കഴിഞ്ഞിട്ട്

റുബാഷോവ് മറുപടി കൊടുത്തു.

പതിവുപോലെ, 402 അപ്പോഴും ഒരു നന്ദിയുള്ള ഒരു കേൾവിക്കാരനായിരുന്നു.

അയാൾ മുട്ടി.

നിങ്ങൾ ഒരു പിശാചാണ്.......

അത്ഭുതമെന്നു പറയട്ടെ, ഈ പഴഞ്ചൻബിരുദം റൂബാഷോവിനെ സംതൃപ്തനാക്കി. ജീവിക്കുന്നതിനും മരിക്കുന്നതിനും അയവില്ലാത്ത ചിട്ടയും ചടങ്ങുമുള്ള ഒരു വർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട 402–നോട് അദ്ദേഹത്തിന് അസൂയ തോന്നി. അയാൾക്ക് അതിൽ ഉറച്ചുനില്ക്കാം, തൻെറ വർഗ്ഗത്തിനോ, പ്രമാണമൊന്നുമില്ല, ഓരോന്നും പ്രത്യേകം ആലോചിച്ചു തീരുമാനിക്കണം.

മരിക്കുന്നതിനുപോലുമില്ല ഒരാചാരവിധി. മൗനമായി മരിക്കുകയോ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ലക്ഷ്യങ്ങൾ നടപ്പിലാക്കാൻ പരസ്യമായി അവമതിയേൽക്കുകയോ ഏതാണ് അഭിമാനകരം? വിപ്ലവത്തിനു ജീവനെക്കാൾ വിലമതിച്ചതുകൊണ്ടാണു താൻ ആർലോവയെ ബലികഴിച്ചത്. അദ്ദേഹത്തെ സമ്മതിപ്പിക്കുവാൻ സ്നേഹിതന്മാർ പ്രയോഗിച്ച നിർണ്ണായകമായ വാദം അതായിരുന്നു. ഭാവിയിലേയ്ക്ക് അവനവനെ തയ്യാറാക്കിനിർത്താനുള്ള കടമ, പെററിബൂർഷ്വാസദാചാരത്തെക്കാൾ വളരെ പ്രധാനമാണ്. ചരിത്രത്തിൻെറ മുഖഛായ മാററിത്തീർത്തവർക്കു ജീവിക്കുവാനും തയ്യാററായിരിക്കുവാനുമല്ലാതെ ചുമതലയില്ല. "നിങ്ങൾക്കെന്നെക്കൊണ്ടെന്തും ചെയ്യാം" എന്നവൾ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. അതിലപ്പുറം കാരുണ്യം താനെന്തിനു തന്നോടു കാണിക്കണം. "വരുന്ന ദശവർഷം നമ്മുടെ യുഗത്തിൻെറ വിധി നിർണ്ണയിക്കും," ഐവാനോവ് ഉദ്ധരിച്ചതാണത്. വ്യക്തിപരമായ അവജ്ഞയും, ക്ഷീണവും, പൊങ്ങച്ചവും മൂലം അദ്ദേഹം ഒളിച്ചോടുന്നതു ശരിയാണോ. ഇനി നമ്പർ വണ്ണിൻെറ പക്ഷമാണു് യഥാർത്ഥത്തിൽ ശരിയെങ്കിലോ? ഇങ്ങനെയൊക്കെയാണെങ്കിലും, ഈ അഴുക്കിലും രക്തത്തിലും നുണയിലും ഭാവിയുടെ ഗംഭീരമായ അസ്തിവാ

രം പണിയപ്പെട്ടകയാണെങ്കിലോ? ചരിത്രമെപ്പോഴും ഹൃദയശൂന്യനും മര്യാദഹീനനുമായ ഒരു സ്രഷ്ടാവായിരുന്നില്ലേ—അതിൻെറ കുമ്മായത്തിൽ മണ്ണും നുണയും രക്തവും കുഴച്ചുചേൎത്തുകൊണ്ടു്?

മൗനമായിരിക്കുക........ഇരുട്ടിലേയ്ക്കു് അലിഞ്ഞുചേരുക.... പറയാനെളുപ്പമാണു്........

റൂബാഷോവ് ജനലിൽനിന്നു മൂന്നാമത്തെ കറുത്ത ഇഷ്ടികയിൽ പെട്ടെന്നു നിന്നു. "മൗനമായി മരിക്കുക" എന്ന വാചകം അതിൻെറ വങ്കത്തം തെളിച്ചുകാണിക്കാനെന്ന ഭാവത്തിൽ പരിഹാസസ്വരത്തിൽ ഉറച്ചു് ആവൎത്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു ബോധമുണ്ടായി........

ഐവാനോവിൻെറ നിൎദ്ദേശം തിരസ്കരിക്കുവാനുള്ള തീരുമാനം താൻ ധരിച്ചിരുന്നതിൻെറ പകുതിയെങ്കിലും അചഞ്ചലമല്ലെന്നു് ഇപ്പോഴാണു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായതു്. ആ നിൎദ്ദേശം ത്യജിച്ചു നിശ്ശബ്ദമായി രംഗത്തുനിന്നു് അന്തൎദ്ധാനം ചെയ്യണമെന്നു താൻ എപ്പോഴെങ്കിലും കാര്യമായി ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നോ എന്നുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു സംശയമായി.

5

റൂബാഷോവിൻെറ ജീവിതനില നന്നായിക്കൊണ്ടേയിരുന്നു. തടങ്കലിൻെറ പതിനൊന്നാം ദിവസം രാവിലെ അദ്ദേഹത്തെ വ്യായാമത്തിനുവേണ്ടി ആദ്യമായി അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി.

പ്രാതൽ കഴിഞ്ഞയുടനെ ആ കിഴവൻ ജയിലർ തന്നെ, അന്നു ബാർബർഷാപ്പിലേയ്ക്കുള്ള പര്യടനത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ഭടനുമായി അദ്ദേഹത്തെ കൊണ്ടുപോയി. അന്നുമുതൽ ദിവസവും അങ്കണത്തിൽ ഇരുപതുമിനിററു് വ്യായാമം ചെയ്യുന്നതിനു് അനു

വാദമുണ്ടെന്നു വാർഡർ അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചു. പ്രാതൽ കഴിഞ്ഞിട്ട് ആദ്യമുള്ള സംഘത്തിലാണു റുബാഷോവിനെ ഉൾപ്പെടുത്തിയതു്. അതു കഴിഞ്ഞു വാർഡർ വകുപ്പുകൾ ഉരുവിടാൻ തുടങ്ങി. നടക്കുന്നതിനിടയിൽ അടുത്തുള്ളയാളുമായൊ മറേറതെങ്കിലും തടവുകാരനുമായൊ സംസാരിക്കുന്നതു നിരോധിച്ചിരിക്കുന്നു. പരസ്പരം ആംഗ്യം കാണിക്കുന്നതും, എഴുത്തുകൾ കൈമാറുന്നതും വരി വിട്ടുപോകുന്നതും അങ്ങനെതന്നെ. ഈ വകുപ്പുകൾ ലംഘിക്കുന്നതിനുള്ള ശിക്ഷ വ്യായാമം ചെയ്യാനുള്ള അവകാശം അപ്പോൾതന്നെ റദ്ദുചെയ്യുകയെന്നതായിരിക്കും. ഗുരുതരമായ നിയമലംഘനമാണെങ്കിൽ ഇരുട്ടറയിൽ നാലാഴ്ചവരെ തടവായിരിക്കും. അതിനുശേഷം വാർഡർ റുബാഷോവിന്റെ അറവാതിൽ കെട്ടിയടച്ചു. അവർ മൂവരും യാത്രയാരംഭിച്ചു. കുറച്ചടികൾ നടന്നുകഴിഞ്ഞു്, വാർഡർ നിന്നു, 406–ന്റെ വാതിൽ തുറന്നു.

ഒടന്റെ അടുത്തായി വാതില്ക്കൽ നിന്നപ്പും അകലെ നിന്നിരുന്ന റുബാഷോവ്, അറയ്ക്കകത്തു് കട്ടിലിൽ കിടക്കുന്ന റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളിന്റെ കാലുകൾ കണ്ടു. അയാൾ ബട്ടൺ വച്ച കറുത്ത ബൂട്ട്സും, ചെക്കുതുണികൊണ്ടുള്ള കളസവും ധരിച്ചിരുന്നു. അതിന്റെ അററം കീറിപ്പറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിലും, അയാളുടെ വേഷം വേദനാകരമായ തരത്തിൽ മോടിയുള്ളതായിത്തോന്നി. വാർഡർ ഒരിക്കൽക്കൂടി വകുപ്പുകൾ ഉരുവിട്ടു. ചെക്കുതുണിയിലുള്ള കാലുകൾ അല്പം വിറച്ചു് കട്ടിലിൽനിന്നു് താഴോട്ട് വഴുതി, ഒരു കൊച്ചുവൃദ്ധൻ മിഴിച്ചുകൊണ്ടു് വാതില്ക്കൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. അയാളുടെ മുഖത്തു് നരച്ച കുററിരോമം നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആകർഷകമായ കളസത്തോടുകൂടി അയാൾ ഒരു കറുത്ത വേസ്റ്റ്കോട്ടും വാച്ചുതുടലും കറുത്ത കോട്ടും ധരിച്ചിരുന്നു. അയാൾ റുബാഷോവിനെ ശക്തിയായ ജിജ്ഞാസയോടെ ഉററുനോക്കിക്കൊണ്ടു് വാതില്ക്കൽ നിന്നു. അതു കഴിഞ്ഞു് അയാൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേ സൗഹാർദ്ദപരമായി ഒന്നു് തലകുലുക്കി. നാലുപേരും മുന്നോട്ടു നീങ്ങി. ബുദ്ധിക്കു് സ്ഥിരതയില്ലാത്ത ഒരാളെയാണു് റുബാഷോ

വ് പ്രതീക്ഷിച്ചതു്. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായം മാറി. പുരികത്തിന്റെ ഒരു വിറയൽ ഒഴിച്ചു്—അതു് അനേക വഷങ്ങൾ ഇരുട്ടുമുറിയിൽ അടയ്ക്കപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു വന്നതായിരിക്കാം—അയാളുടെ കണ്ണുകൾക്കു് അസാധാരണത്വമൊന്നുമില്ലായിരുന്നു. അവ തെളിഞ്ഞതും ശിശുക്കളുടേതുപോലെ സ്നേഹപൂണ്ണവുമായിരുന്നു. പ്രയാസപ്പെട്ടിട്ടാണെങ്കിലും, അയാൾ ഉറപ്പിച്ചു് ചെറിയ ചെറിയ അടിവച്ചാണു നടന്നതു്. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് റൂബാഷോവിനെ സൗഹാർദ്ദപൂർവ്വം നോക്കും. ഗോവണി ഇറങ്ങുമ്പോൾ വൃദ്ധന്റെ കാലു് തെററി. ഉടൻ പെട്ടെന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈപിടിച്ചില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ വൃദ്ധൻ വീഴുമായിരുന്നു. റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ എന്തോ പിറുപിറുത്തു. റൂബാഷോവിനു് കേൾക്കത്തക്ക ശബ്ദത്തിലായിരുന്നില്ലെങ്കിലും, അതു് മയ്യാദപൂർവ്വമായ നന്ദിപ്രകടനമായിരുന്നിരിക്കണം. ഉടൻ ഒരു വിഡ്ഢിച്ചിരി ചിരിച്ചു. അതുകഴിഞ്ഞു് അവർ ഒരു തുറന്ന ഗേററിൽക്കൂടി അങ്കണത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. അവിടെ മററു തടവുകാരെ ഈരണ്ടീരണ്ടായി നിരത്തി നിറുത്തിയിരിക്കയാണു്. അങ്കണത്തിന്റെ മധ്യത്തിൽ കാവൽക്കാർ നില്ക്കുന്നിടത്തുനിന്നു് രണ്ടു ചെറിയ ചൂളംവിളികൾ കേട്ടു. നടത്തം ആരംഭിച്ചു.

തെളിഞ്ഞ ആകാശം. കൗതുകകരമായ ഒരിളം നീലനിറം. മഞ്ഞിന്റെ കുളിർമകൊണ്ടു് അന്തരീക്ഷം നിറഞ്ഞിരുന്നു. റൂബാഷോവ് പുതപ്പു കൊണ്ടുവരാൻ മറന്നുപോയി. അദ്ദേഹം വിറച്ചു. റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ, വാർഡർ കൊടുത്ത ചാരനിറത്തിലുള്ള പഴയ തുണിക്കഷണം ചുമലിൽക്കൂടി ഇട്ടിരുന്നു. റൂബാഷോവിനോടു ചേർന്നു്, മൗനമായി, ചെറിയ ഉറച്ച ചുവടുകളോടെ, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് തലയ്ക്കു മുകളിലുള്ള ഇളം നീലയിലേയ്ക്കു് മിഴിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം നടന്നിരുന്നതു്. ആ ചാരപ്പുതപ്പു് ഇരുവശത്തുക്കൂടിയും തൂങ്ങിക്കിടന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു മണിയുടെ രൂപം കൊടുത്തു. കാണുന്ന ജന്നലുകളിൽ ഏതാണു് തന്റേതെന്നു

ന്ന് റൂബാഷോവ് കണ്ടുപിടിച്ചു. അത് മററുള്ളവയെല്ലാംപോലെ ഇരുണ്ടതും വൃത്തികെട്ടതുമായിരുന്നു. അതിനപ്പുറം യാതൊന്നും കാണാൻവയ്യ. 402-ന്റെ ജനലിൽ അദ്ദേഹം അല്പനേരത്തേക്ക് ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചു. പക്ഷേ, അവിടെയും ഇരുണ്ട് കമ്പിയഴിയിട്ട ജനൽ മാത്രമേ കാണാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. 402-ന് വ്യായാമത്തിന് പുറത്തുപോകാൻ അനുവാദമില്ല; ക്ഷൗരത്തിനും, പരിശോധനയ്ക്കും കൊണ്ടുപോകാറുമില്ല. അയാളെ അറയ്ക്കു പുറത്തേയ്ക്ക് ഇറക്കുന്നതായി റൂബാഷോവ് ഒരിക്കലും കേട്ടിട്ടില്ല.

അവർ മൗനമായി അങ്കണത്തിനു ചുററും സാവധാനത്തിൽ വട്ടം കറങ്ങി. നരച്ച കുററിരോമത്തിനിടയിൽക്കൂടി റിപ്പ്‌വാൻ വിങ്കിളിന്റെ ചുണ്ടുകൾ അവ്യക്തമായി ചലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ മനുഷ്യൻ എന്തോ പിറുപിറുക്കുകയാണ്. അതെന്താണെന്ന് റൂബാഷോവിന് ആദ്യം മനസ്സിലായില്ല. പിന്നീട് പെട്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി, അയാൾ;

"എഴുനേല്പിൻ നിങ്ങൾ തനിപ്പട്ടിണിത്തടവുകാരേ," എന്ന പാട്ടു മൂളുകയാണെന്ന്. തീർച്ചയായും അയാൾ ഭ്രാന്തനല്ല. എങ്കിലും ഏഴായിരംദിവസത്തെ തടവ് അയാൾക്കു കുറെ അസാധാരണത്വം ഉളവാക്കിയിട്ടുണ്ട്. റൂബാഷോവ് അയാളെ ഒരു വശത്തുനിന്നു നിരീക്ഷിച്ചു. രണ്ടു ദശവർഷം ലോകത്തിൽനിന്നു ഛേദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുകയെന്ന അവസ്ഥ എങ്ങനെയിരിക്കുമെന്നൂഹിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. ഇരുപതുവർഷംമുമ്പു മോട്ടോർകാറുകൾ ദുർല്ലഭമായിരുന്നു. ഉള്ളവതന്നെ വികൃതരൂപങ്ങളുമായിരുന്നു. അന്നു കമ്പിയില്ലാക്കമ്പിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇന്നത്തെ രാഷ്ട്രീയനേതാക്കന്മാരുടെ പേരുകൾ അറിയപ്പെട്ടിരുന്നുമില്ല. ഇന്നത്തെ ജനകീയപ്രസ്ഥാനങ്ങളോ, രാഷ്ട്രീയ ഉരുൾപൊട്ടലുകളോ, വിപ്ലവരാഷ്ട്രം കടന്നുപോകേണ്ടിവന്ന വളഞ്ഞ വഴികളോ അമ്പരപ്പിക്കുന്ന അവസ്ഥകളോ ഒന്നുംതന്നെ അന്നാരും വിഭാവനം ചെയ്തിരിക്കയില്ല. അന്നത്തെ വിശ്വാസം യൂട്ടോപ്യയുടെ പടിവാതിലുകൾ

തുറന്നുനില്ക്കുന്നുവെന്നും, മനുഷ്യവർഗ്ഗം അതിന്റെ വാതിൽപ്പടിയിൽ നില്ക്കുന്നുവെന്നുമായിരുന്നു....

അന്യരുടെ മനസ്സിൽക്കൂടി ചിന്തിക്കാൻ തനിക്കു നിസ്സീമമായ വൈദഗ്ദ്ധ്യമുണ്ടായിട്ടും ഈ മനുഷ്യന്റെ മാനസികാവസ്ഥ മനസ്സിലാക്കുവാൻ റൂബാഷോവിന്റെ സകല പരിശ്രമങ്ങളും പരാജയപ്പെട്ടു. ഐവാനോവിനെ സംബന്ധിച്ചും, നമ്പർ വണ്ണിനെ സംബന്ധിച്ചും, കണ്ണടക്കാരൻ ഉദ്യോഗസ്ഥനെ സംബന്ധിച്ചും എല്ലാം അതു സാദ്ധ്യമായിരുന്നു. പക്ഷേ, റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളിന്റെ കാര്യത്തിൽ അദ്ദേഹം പരാജയപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം ഒളികണ്ണിട്ടു റിപ്പ് വാൻവിങ്കിളിനെ നോക്കി. വൃദ്ധൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരെ തലതിരിച്ചു പുഞ്ചിരിക്കുകയാണു് പുതപ്പു രണ്ടുകൈകൊണ്ടും ചുററിപ്പിടിച്ചു്,

"എഴുന്നേല്പിൻ നിങ്ങൾ തനിപ്പട്ടിണിത്തടവുകാരേ," എന്ന ഗാനം മൂളിക്കൊണ്ടു് അയാൾ ഉറപ്പിച്ചുടിവച്ചു റൂബാഷോവിനോടൊട്ടുത്തുകൂടി നടക്കുകയാണു്.

അവരെ തിരിച്ചു കെട്ടിടത്തിനുള്ളിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയപ്പോൾ, തന്റെ വാതില്ക്കൽവച്ചു വൃദ്ധൻ തിരിഞ്ഞു റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ തലകുലുക്കി. അയാളുടെ കണ്ണുകൾ, ഭീതിയും നിരാശയും കലർന്ന ഭാവത്തോടെ പെട്ടെന്നു മിഴിച്ചുപോയി. വൃദ്ധൻ തന്നോടെന്തോ വിളിച്ചുപറയാൻ പോകയാണെന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. പക്ഷേ, വാർഡർ 406–ന്റെ വാതിൽ അടച്ചു കഴിഞ്ഞിരുന്നു. റൂബാഷോവ് അറയിലാക്കപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഉടനെതന്നെ ഭിത്തിയുടെ അടുത്തേയ്ക്കുപോയി. പക്ഷെ, അദ്ദേഹം മുട്ടിയതിനു യാതൊരു മറുപടിയും കൊടുക്കാതെ റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ മൗനമായിരുന്നു.

നേരേമറിച്ചു തന്റെ ജനലിൽക്കൂടി അവരെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന 402–നു് അവരുടെ നടപ്പിനെപ്പററി സകല വിവരങ്ങളും വിശദമായിട്ടറിയണം. പുറത്തെ വായുവിന്റെ മണം എങ്ങ

നെയിരിക്കുന്നു; അതു തണുത്തതാണോ, വളരെയധികം തണുത്തതാണോ, ഇടനാഴിയിൽവച്ചു മററുതടവുകാരെ ആരെയെങ്കിലും കണ്ടോ, റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളുമായി എന്തെങ്കിലും സംസാരിക്കാനിട കിട്ടിയോ; ഇതെല്ലാം അയാൾക്കറിഞ്ഞേ തീരു. ഓരോ ചോദ്യത്തിനും റൂബാഷോവ് ക്ഷമാപൂർവ്വം മറുപടികൊടുത്തു. പുറത്തുപോകാൻ അനുവാദമില്ലാത്ത 402-നെ അപേക്ഷിച്ച് അദ്ദേഹം ഭാഗ്യവാനാണ്. അദ്ദേഹത്തിനയാളോടു സഹതാപം തോന്നി. തന്നെക്കുറിച്ച് ഒരു കുററബോധവും.

അടുത്ത ദിവസവും അതിനടുത്ത ദിവസവും അതേസമയത്തു പ്രാതൽകഴിഞ്ഞയുടനെ അവർ റൂബാഷോവിനെ കൊണ്ടുപോയി. എപ്പോഴും ആ ചുററിനടപ്പിൽ റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളായിരിക്കും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചങ്ങാതി. അവർ അടുത്തടുത്തായി, ഓരോ പുതപ്പും പുതച്ചു നിശ്ശബ്ദരായി വൃത്തത്തിൽ നടക്കും. റൂബാഷോവ് ചിന്താമഗ്നനായി, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു കണ്ണുടയിൽക്കൂടി മററു തടവുകാരെയും കെട്ടിടത്തിലെ ജന്നലുകളേയും സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടും; വൃദ്ധൻ തൻെറ നരച്ച കുററിമീശയും ബാലിശമായ പുഞ്ചിരിയുമായി അയാളുടെ അനശ്വരഗാനം മൂളിക്കൊണ്ടും.

മൗനത്തെപ്പററിയുള്ള വകുപ്പ് ഊർജ്ജിതമാക്കുന്ന കാര്യത്തിൽ ജയിലുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ വളരെ നിഷ്ക്കർഷിക്കുന്നില്ലെന്ന് റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായെങ്കിലും മൂന്നാമത്തെ നടപ്പുവരെ അവർ തമ്മിൽ യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ആ സംഘത്തിലെ മററു് ഇണകൾ മിക്കവാറും ഇളവില്ലാതെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. റൂബാഷോവിനു സുപരിചിതമായ ജയിൽ സമ്പ്രദായത്തിൽ നേരേ മുന്നോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടു് ചുണ്ടുകളനക്കാതെയാണവർ സംസാരിച്ചതു്.

മൂന്നാമത്തെ ദിവസം റൂബാഷോവ് തൻെറ നോട്ടുബുക്കും പെൻസിലും കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. നോട്ടുബുക്ക് ഇടത്തേ പോക്കററിൽ മുഴച്ചുനിന്നു. പത്തുമിനിററിനു ശേഷം വൃദ്ധൻ അതു കണ്ടു. അയാളുടെ മുഖം തെളിഞ്ഞു. അയാൾ മധ്യത്തിൽ നില്ക്കുന്ന

കാവൽക്കാരെ സൂത്രത്തിൽ നോക്കി. അവർ ആവേശപൂർവ്വം എന്തോ സംസാരിക്കുകയാണ്. അവർ തടവുകാരുടെ കാര്യത്തിൽ തല്പരരായി തോന്നിയില്ല. അയാൾ റൂബാഷോവിന്റെ പോക്കററിൽ നിന്ന് പെൻസിലും നോട്ടുബുക്കും വലിച്ചെടുത്തു. തന്റെ പുതപ്പിനടിയിൽ വച്ച് എന്തോ കുറിക്കാൻ തുടങ്ങി. അതു വേഗം എഴുതിത്തീർത്ത് കടലാസ് കീറിയെടുത്ത് റൂബാഷോവിന്റെ കൈയിൽ കൊടുത്തു. നോട്ടുബുക്കും പെൻസിലും അയാൾ കൊടുത്തില്ല, അതിൽ പിന്നെയും എന്തോ എഴുതുകയാണ്. കാവൽക്കാർ ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ലെന്ന് തീർച്ചയായപ്പോൾ റൂബാഷോവ് കടലാസ് തുറന്നു നോക്കി. അതിൽ ഒന്നും എഴുതിയിട്ടില്ല; അവർ ജീവിക്കുന്ന രാജ്യത്തിന്റെ ഒരു ഭൂപടം മാത്രം. അത് അത്ഭുതകരമാംവണ്ണം ശരിയായിട്ടാണ് വരച്ചിരിക്കുന്നത്. അതിൽ പ്രധാനപ്പെട്ട നഗരങ്ങളും, പർവ്വതങ്ങളും നദികളും അടയാളപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്. മധ്യത്തിൽ, വിപ്ളവ ചിഹ്നമുള്ള ഒരു കൊടിയും നാട്ടിയിരിക്കുന്നു. ഒരർദ്ധവൃത്തം കൂടി നടന്നു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ വൃദ്ധൻ ഒരു കടലാസുകൂടി കീറിയെടുത്ത് റൂബാഷോവിന് കൊടുത്തു. ആദ്യത്തെ ഭൂപടത്തിന്റെ കൃത്യമായ ഒരു പകർപ്പു മാത്രമായിരുന്നു അതിലുണ്ടായിരുന്നത്. 406 റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ നോക്കി, തന്റെ വിദ്യ റൂബാഷോവിൽ ഉളവാക്കുന്ന പ്രത്യാഘാതം പ്രതീക്ഷിച്ചു കാത്തു. ആ നോട്ടത്തിൽ റൂബാഷോവ് അല്പമൊന്നു സ്വാസ്ഥനായി തനിക്ക് രസിച്ചുവെന്നു കാണിക്കാനെന്തോ പിറുപിറുത്തു. വൃദ്ധൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേ കണ്ണിറുക്കി.

"എനിക്കിതു കണ്ണടച്ചുകൊണ്ടും ചെയ്യാം," അയാൾ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവ് തല കുലുക്കി.

"നിങ്ങൾ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല," വൃദ്ധൻ പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു, "പക്ഷെ, ഞാനതു് ഇരുപതു വർഷമായി അഭ്യസിക്കുന്നു,"

അയാൾ കാവൽക്കാരുടെ നേരേ നോക്കി കണ്ണടച്ചു, തന്റെ പുതപ്പിനടിയിൽവച്ചു മൂന്നാമതൊരു കടലാസിൽ വരയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. അയാളുടെ കണ്ണുകൾ മുറുക്കി അടച്ചിരിക്കയാണ്. താടി അന്ധന്മാരെപ്പോലെ ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചിട്ടുണ്ട്. റൂബാഷോവ് ആശങ്കയോടെ കാവൽക്കാരെ നോക്കി. അയാൾ കാൽ വഴുതി വീഴുകയോ വരി തെററിപ്പോകയോ ചെയ്യുമെന്നാണ ദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭയം. പക്ഷെ, ഒരദ്ധ്യൃത്തത്തിനിടയിൽ വരയ്ക്കൽ കഴിഞ്ഞു. അല്പം വിറയലുണ്ടെങ്കിലും ചിത്രം പഴയതുപോലെ കൃത്യംതന്നെ. മദ്ധ്യത്തിലെ കൊടിയടയാളം ആവശ്യത്തിലധികം വലുതായിപ്പോയിയെന്നു മാത്രം.

"ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കെന്നെ വിശ്വാസമുണ്ടോ?" 406 പിറുപിറുത്തു സന്തോഷത്തോടെ റൂബാഷോവിനെ നോക്കി. റൂബാഷോവ് തലകുലുക്കി. അതു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ വൃദ്ധന്റെ മുഖം ഇരുണ്ടു. ഓരോ തവണയും ജയിലറയിലേയ്ക്കു പ്രവേശിക്കുമ്പോഴത്തെ ഭീതി റൂബാഷോവിനു കാണാൻ കഴിഞ്ഞു.

"മററു മാർഗ്ഗമില്ല," അയാൾ പിറുപിറുത്തു. "എന്നെ തെററായ തീവണ്ടിയിലാണു കയററിയതു്."

"എന്നുവച്ചാലെന്താണർത്ഥം?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

സൗമ്യമായും ശോകത്തോടെയും റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. "എന്റെ യാത്രാസമയത്തു് അവർ എന്നെ തെററായ റെയിൽസ്റ്റേഷനിലേയ്ക്കാണു കൊണ്ടുപോയതു്," വൃദ്ധൻ പറഞ്ഞു. "എനിക്കറിയാമെന്നു് ആരോടും പറയരുതു്," കാവൽക്കാരുടെ നേരെ കണ്ണു ചിമ്മിക്കൊണ്ടയാൾ പിറുപിറുത്തു.

റൂബാഷോവ് തലകുലുക്കി. അധികം താമസിയാതെ വ്യായാമം അവസാനിപ്പിക്കുന്ന ചൂളം മുഴങ്ങി.

ഗേററ് കടക്കുമ്പോൾ കാവൽക്കാരുടെ കണ്ണിൽനിന്നു് ഒഴിഞ്ഞ ഒരു നിമിഷംകൂടി അവർക്കു ലഭിച്ചു. 406-ന്റെ കണ്ണുകൾ പിന്നെയും തെളിഞ്ഞു സ്നേഹപൂർണ്ണമായിരിക്കുന്നു.

"പക്ഷേ, അതുതന്നെയായിരിക്കാം നിങ്ങൾക്കും സംഭവിച്ചതു്," അയാൾ സഹതാപത്തോടെ റൂബാഷോവിനോടു ചോദിച്ചു.

റുബാഷോവ് തല കുലുക്കി.

"ആശ കൈ വെടിഞ്ഞുകൂടാ. എന്തൊക്കെയായാലും ഒരു ദിവസം നാമവിടെ എത്തും—," റൂബാഷോവിന്റെ കൈയ്യിലെ ചുരുട്ടിയ ഭൂപടം ചൂണ്ടിക്കൊണ്ടയാൾ പറഞ്ഞു. അതിനു ശേഷം അയാൾ നോട്ടുബുക്കും പെൻസിലും റൂബാഷോവിന്റെ പോക്കററിലേയ്ക്കു് തിരുകി. ഗോവണി കയറുമ്പോൾ അയാൾ പിന്നെയും തന്റെ നിത്യഗാനം മൂളി.

6

ഐവാനോവ് അനുവദിച്ചിരുന്ന അവുധി തീരുന്നതിന്റെ തലേദിവസം അത്താഴം വിതരണം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അന്തരീക്ഷത്തിൽ എന്തോ അസാധാരണത്വമുണ്ടെന്നു് റൂബാഷോവിനു തോന്നി. എന്താണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് അറിഞ്ഞുകൂടാ. പതിവനുസരിച്ചുതന്നെയാണു് അത്താഴം വിളമ്പിയതു്. കൃത്യസമയത്തുതന്നെ കാഹളത്തിന്റെ വിഷാദാത്മകമായ ശബ്ദം കേട്ടു. എങ്കിലും ആശങ്കാജനകമായതെന്തോ അന്തരീക്ഷത്തിലുണ്ടെന്നു് റൂബാഷോവിനു തോന്നി. ഓർഡർലികളിലാരെങ്കിലും പതിവിലധികം അർത്ഥഗർഭമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേ നോക്കിയിരിക്കാം. ഒരുപക്ഷേ, കിഴവൻ വാർഡറിന്റെ ശബ്ദത്തിൽ അസാധാരണമായ ഒരു ധ്വനിയുണ്ടായിരുന്നിരിക്കാം. എന്താണെന്നു് റൂബാഷോവിനു കൃത്യമായിട്ടറിഞ്ഞുകൂടാ. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിനെഴുതാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. വാതരോഗികൾ കൊടുങ്കാറററിയുന്നതുപോലെ റൂബാഷോവിന്റെ ഞരമ്പുകൾ വലിഞ്ഞു.

അവസാന കാഹളധ്വനി കഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം ഇടനാഴിയിലേയ്ക്കു് നോക്കി. വിദ്യുച്ഛക്തിയുടെ കുറവുകൊണ്ടു് ഇലക്ട്രിക് വിളക്കുകൾ ദുർബ്ബലമായി പ്രകാശിച്ചു, അവയുടെ അന്ധപ്രകാശം ഇഷ്ടികകളിൽ പതിച്ചു. ഇടനാഴിയിലെ മൂകത കൂടുതൽ ശക്തിമത്തും നിരാശാഭരിതവുമായി തോന്നി. റൂബാഷോവ് കട്ടിലിൽ കിടന്നു. പിന്നെയും എഴുന്നേററു. തന്നത്താൻ നിർബ്ബന്ധിച്ചു് കുറച്ചു വരികൾ എഴുതി. സിഗററ് കത്തിക്കൊടുത്തി; പുതിയതൊരെണ്ണം കൊളുത്തി. അദ്ദേഹം അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി. മഞ്ഞുരുകുകയാണു്. മഞ്ഞു് അഴുക്കായിരിക്കുന്നു; മൃദുവും. ആകാശം മേഘങ്ങൾകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നേരേയുള്ള അരമതിലിൽ പാറാവുകാരൻ തോക്കുമായി അങ്ങുമിങ്ങും മാർച്ചുചെയ്യുന്നു ഒരിക്കൽക്കൂടി ഒററദ്വാരത്തിൽക്കൂടി ഇടനാഴിയിലേയ്ക്കുനോക്കി. മൂകത; ശൂന്യത; വിദ്യുത്ദീപം.

രാത്രി വളരെയായിരുന്നിട്ടും പതിവിനു് വിരുദ്ധമായി അദ്ദേഹം 402–മായി ഒരു സംഭാഷണമാരംഭിച്ചു.

നിങ്ങൾ ഉറങ്ങിയോ?

അദ്ദേഹം മുട്ടി.

കുറച്ചു സമയത്തേയ്ക്കു് ഉത്തരമൊന്നുമുണ്ടായില്ല. നിരാശയോടെ റൂബാഷോവ് കാത്തുനിന്നു. അതിനുശേഷം അതുണ്ടായി—പതിവിലും ശാന്തമായിട്ടും സാവധാനത്തിലും:

ഇല്ല. നിങ്ങൾക്കും അതു തോന്നുന്നുണ്ടോ?

എന്തു തോന്നുന്നുവെന്നു്?

റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു. അദ്ദേഹം പണിപ്പെട്ടു് ശ്വാസം കഴിച്ചു. അദ്ദേഹം കട്ടിലിൽ കിടന്നു് കണ്ണടകൊണ്ടു മുട്ടുകയാണു്.

വീണ്ടും 402 അല്പം സംശയിച്ചുനിന്നു. അതു കഴിഞ്ഞു് അയാൾ മുട്ടിയതു്, താഴ്ന്ന ശബ്ദത്തിൽ സംസാരിക്കുകയാണെന്നു് തോന്നുന്ന രീതിയിൽ മൃദുവായിട്ടായിരുന്നു.

നിങ്ങൾ ഉറങ്ങുകയാണുത്തമം....

റൂബാഷോവ് നിശ്ചലനായി കട്ടിലിൽ കിടന്നു. 402 ഇങ്ങനെ ഒരച്ഛനേപ്പോലെ സംസാരിക്കാനിടവന്നതോർത്ത് അദ്ദേഹത്തിനു ലജ്ജതോന്നി. അദ്ദേഹം ആ ഇരുട്ടിൽ മലർന്നുകിടന്നു, ചുമരിനെതിരേ കൈയിൽ ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചിരുന്ന കണ്ണട നോക്കി. പുറത്തെ നിശ്ശബ്ദത, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങത്തക്കവണ്ണം ശക്തിയേറിയതായിരുന്നു. പെട്ടെന്ന് ചുമരിൽനിന്നു ശബ്ദം പുറപ്പെട്ടു.

രസം തന്നെ— നിങ്ങളത് ഇത്രവേഗം മനസ്സിലാക്കിയത്.

എന്തു മനസ്സിലാക്കി? വിശദമായി പറയൂ,

കട്ടിലിൽ എഴുന്നേററിരുന്നുകൊണ്ടു് റൂബാഷോവ് മുട്ടി.

402 അതിനെപ്പററി ചിന്തിക്കുകയാണെന്നു തോന്നി. അല്പം കഴിഞ്ഞു് അയാൾ മുട്ടി.

ഈ രാത്രി രാഷ്ട്രീയാഭിപ്രായഭിന്നതകൾ തീരുമാനിക്കപ്പെടുകയാണ്....

റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹം ആ ഇരുട്ടിൽ, കൂടുതൽ കേൾക്കാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് മതിൽ ചാരിയിരുന്നു. പക്ഷേ, 402 കൂടുതലൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. കുറച്ചു കഴിഞ്ഞു് റൂബാഷോവ് മുട്ടി:

മരണശിക്ഷകൾ?

അതെ,

വികാരശൂന്യമായി 402 മറുപടി കൊടുത്തു.

നിങ്ങളെങ്ങിനെ അറിഞ്ഞു?

റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

മുറിച്ചുണ്ടനിൽ നിന്നു്.

എപ്പോഴ്?

അറിഞ്ഞുകൂടാ,

കുറച്ചു കഴിഞ്ഞു്,

ഉടനെ പേരുകളറിയാമോ?

റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

ഇല്ല,

402 ഉത്തരം കൊടുത്തു. അല്പംകൂടി കഴിഞ്ഞു് അയാൾ കൂട്ടിച്ചേർത്തു:

നിങ്ങളുടെ ഇനം. രാഷ്ട്രീയാഭിപ്രായവ്യത്യാസം

റൂബാഷോവ് പിന്നെയും കാത്തു കിടന്നു. കുറച്ചുകഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം കണ്ണട ധരിച്ചു. അതു കഴിഞ്ഞു് ഒരു കൈ കഴുത്തിനടിയിൽ വച്ചുകൊണ്ടു് അനങ്ങാതെ കിടന്നു. പുറത്തുനിന്നു് ഒന്നും കേൾക്കാനില്ല. ആ കെട്ടിടത്തിലെ എല്ലാ ചലനവും ഞെരിക്കപ്പെട്ടു്, ഇരുട്ടിൽ ഉറഞ്ഞുപോയി.

റൂബാഷോവ് ഒരിക്കലും മരണശിക്ഷ കണ്ടിട്ടില്ല. സ്വന്തം മരണശിക്ഷ ഒഴിച്ചെന്നു പറയാം. പക്ഷേ, അതു് അഭ്യന്തരയുദ്ധത്തിന്റെ സാഹചര്യത്തിലായിരുന്നു. സാധാരണ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ കൃത്യമായ ഒരു പരിപാടിയുടെ ഭാഗമായി അതെങ്ങനെയിരിക്കുമെന്നു വിഭാവനചെയ്യുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. ഈ വധശിക്ഷകൾ രാത്രിയിൽ ജയിലറകളിൽ വച്ചാണു് നടത്തപ്പെടുകയെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് അവ്യക്തമായി ഒരു ബോധമുണ്ടായിരുന്നു. കുററവാളി കഴുത്തിനു പിറകിൽ വെടിവെച്ചു കൊല്ലപ്പെടുകയാണെന്നും. പക്ഷേ, അതിന്റെ വിശദാംശങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനറിവില്ല. പാർട്ടിയിൽ മരണം ഒരത്ഭുതസംഭവമല്ല; അതിനു് വികാരപൂർണ്ണമായ ഒരു വശമില്ല. അതു് യുക്തിയുക്തമായ ഒരു

ഫലം മാത്രമാണ്—ഒരുവൻ കണക്കാക്കേണ്ടതും, ഏതാണ്ട് അ യഥാർത്ഥസ്വഭാവമുള്ളതുമായ ഒരു ഘടകം. എന്നുതന്നെയല്ല "മ രണം" അധികം ഉച്ചരിക്കപ്പെടാറില്ല: "വധശിക്ഷ"യെന്നത് ഒ രിക്കലും തന്നെ പ്രയോഗിക്കപ്പെടാറുമില്ല. പതിവുള്ള പദ പ്രയോഗം"ശാരീരിക ലിക്വിഡേഷൻ"എന്നാണ്. ഈ പദങ്ങൾ മനസ്സിലുളവാക്കിയ ആശയം ഒന്നുമാത്രമാണ്: രാഷ്ട്രീയപ്രവർത്ത നത്തിന്റെ അവസാനം. മരിക്കുക എന്ന ആ കർമ്മം, ശബ്ദാർത്ഥ മല്ലാത്ത ഒരു സാങ്കേതികവസ്തുത മാത്രം. യുക്തിയുക്തമായ ചിന്താ രൂപത്തിൽ മരണമെന്ന ഘടകത്തിനു് ഹൃദയസ്പർശിയായ എന്തെ ങ്കിലും ശാരീരികസ്വഭാവം നഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നു.

റൂബാഷോവ് കണ്ണടയിൽക്കൂടി ഇരുട്ടിലേയ്ക്കു തുറിച്ചുനോ ക്കി. നടപടികൾ ആരംഭിച്ചു കഴിഞ്ഞുവോ? അതോ അവ തുട ങ്ങാനിരിക്കുന്നതേയുള്ളോ? അദ്ദേഹം ചെരുപ്പുകളും കാലുറക ളും ഊരിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. പുതപ്പിന്റെ അങ്ങേ അററത്ത് അദ്ദേ ഹത്തിന്റെ നഗ്നമായ പാദങ്ങൾ ഇരുട്ടിലേയ്ക്കു പൊന്തിനിന്നു. മൂകത കുറെക്കൂടി അസാധാരണമായിത്തീർന്നു. അതു സാധാരണ മായി ആശ്വാസം കൊടുക്കുന്ന ശബ്ദരാഹിത്യമായിരുന്നില്ല. എ ല്ലാ ശബ്ദത്തെയും വിഴുങ്ങി ഞെരിച്ചുകളഞ്ഞ ഒരു മൂകതയായിരുന്നു അതു്. വലിച്ചുകെട്ടിയ ചെണ്ടത്തുകൽപോലെ വിറയ്ക്കുന്ന മൂക ത. റൂബാഷോവ് നഗ്നമായ പാദങ്ങളെ തുറിച്ചുനോക്കി; അവ സാവധാനം ചലിപ്പിച്ചു. അവ വികൃതവും അയഥാർത്ഥവുമായി ത്തോന്നി. അവയ്ക്കു് പ്രത്യേകമായ ഒരസ്തിത്വമുള്ളതുപോലെ. ത ന്റെ ശരീരത്തെപ്പററി അസാധാരണശക്തിയുള്ള ബോധം അദ്ദേ ഹത്തെ പിടികൂടി. കാലിന്മേൽ, പുതപ്പിന്റെ മന്ദോഷ്ണസ്പർശന വും കഴുത്തിനു താഴെയിരിക്കുന്ന കൈയ്യുടെ സമ്മർദ്ദവും അദ്ദേഹ ത്തിനു ബോധപ്പെട്ടു. എവിടെയാണ് ശാരീരിക ലിക്വിഡേഷൻ നടക്കുക? ബാർബർഷാപ്പിനപ്പുറം താഴോട്ടിറങ്ങുന്ന ഗോവണി യുടെ താഴെയായിരിക്കുമതു നടക്കുക എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനൊരു

തോന്നലുണ്ടായി. ഗ്ലെററ്കിന്റെ റിറോൾവൽ ബെൽററിന്റെ തുകലിന്റെ ഗന്ധവും അയാളുടെ യൂണിഫോറത്തിന്റെ 'കിരുകിര' ശബ്ദവും അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. അയാൾ തന്റെ ഇരയോടെന്തു പറയും?, "ചുമരിലേയ്ക്കു നോക്കിനില്ക്കു." "ദയവുചെയ്തു്," എന്നു് അയാൾ കൂട്ടിച്ചേർക്കുമോ? അതോ ഇനി "ഭയപ്പെടണ്ടാ, അതു് വേദനിപ്പിക്കയില്ല," എന്നു പറയുമോ? ഇനി ചിലപ്പോൾ അവർ നടന്നുപോകുന്നതിനിടയിൽ യാതൊരു മുന്നറിയിപ്പും കൂടാതെ അയാൾ പിന്നിൽനിന്നു് വെടിവയ്ക്കുമായിരിക്കും. പക്ഷേ, ഇര എപ്പോഴും തല പുറകോട്ടു് തിരിച്ചുനോക്കുകയായിരിക്കും. ഒരുപക്ഷേ, ദന്തവൈദ്യൻ കൊടിൽ ഒളിച്ചുവയ്ക്കുന്നതുപോലെ അയാൾ കോട്ടിന്റെ കൈയ്ക്കുള്ളിലായിരിക്കും കൈത്തോക്കൊളിച്ചു വയ്ക്കുന്നതു്. മററുള്ളവരുടെ സാന്നിദ്ധ്യവും ഉണ്ടാവാം. അവരുടെ ഭാവമെന്തായിരിക്കാം. വീഴുന്നതു് പുറകോട്ടോ മുമ്പോട്ടോ? അയാൾ നിലവിളിക്കുമോ? മരണം പൂർത്തിയാക്കാൻ രണ്ടാമതൊരു വെടിയുണ്ടകൂടി ചെലവാക്കേണ്ടിവന്നെന്നും വരാം.

റൂബാഷോവ് പുകവലിച്ചുകൊണ്ടു് വിരലുകളിൽ നോക്കി. സിഗററിന്റെ കടലാസ് കരിയുന്നതു് കേൾക്കത്തക്കവണ്ണം നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു അന്തരീക്ഷം. അദ്ദേഹം ദീർഘമായിട്ടൊന്നു വലിച്ചു. "വിഡ്ഢിത്തം," അദ്ദേഹം സ്വയം പറഞ്ഞു: പ്രചരണ പുസ്തകത്തിലെ നുണ. ശാരീരികലിക്വിഡേഷൻ എന്നതിൽ അദ്ദേഹം കാര്യമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നില്ല. മരണം ഒരു വെറും ആശയമാണു്, പ്രത്യേകിച്ചും സ്വന്തമരണം. ചിലപ്പോൾ അതെല്ലാം കഴിഞ്ഞുകാണും. കഴിഞ്ഞുപോയതിനൊന്നും യാഥാർത്ഥ്യവുമില്ല. ഇരുട്ടും നിശ്ശബ്ദതയും. 402 മുട്ടുന്നില്ല.

അസാധാരണമായ ഈ മൂകത ഭഞ്ജിക്കുവാൻവേണ്ടി പുറത്താരെങ്കിലും നിലവിളിച്ചാൽ വേണ്ടില്ലെന്നദ്ദേഹം ആഗ്രഹിച്ചു. അദ്ദേഹം മണത്തുനോക്കി, കുറെനേരമായി ആർലോവയുടെ ഗന്ധം നാസികയിൽ ഉണ്ടെന്നു കണ്ടുപിടിച്ചു. സിഗററിനുപോലും

അവളുടെ ഗന്ധമാണ്. അവളുടെ സഞ്ചിയിൽ ഒരു തുകൽഡപ്പി കൊണ്ടുനടക്കാറുണ്ട്. അതിലെ ഓരോ സിഗററിനും അവളുടെ പൗഡറിന്റെ മണമുണ്ട്.....

മൂകത തുടന്നു. അദ്ദേഹം അനങ്ങുമ്പോൾ കട്ടിലിന്റെ ഞരക്കം മാത്രം കേൾക്കാം.

എഴുനേററ് മറെറാരു സിഗററ് കൊളുത്താൻ വിചാരിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും ഭിത്തിയിലെ മുട്ടൽ പുനരാരംഭിച്ചു.

അവർ വരുന്നു,

മുട്ടൽ ശബ്ദം.

റൂബാഷോവ് ശ്രദ്ധിച്ചു. നാഡി ചെന്നിയിൽകിടന്നു പിടയ്ക്കുന്നതല്ലാതെ യാതൊന്നും കേൾക്കാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം കാത്തു. മൂകത കുറെക്കൂടി അഗാധമായി. അദ്ദേഹം കണ്ണടയൂരി മുട്ടി:

ഞാനൊന്നും കേൾക്കുന്നില്ല...

കുറെയധികനേരം 402 മറുപടി കൊടുത്തില്ല. പെട്ടെന്ന് ഉച്ചത്തിലും ശക്തിയായും അയാൾ മുട്ടി:

നമ്പർ 380. അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കറിയിക്കു.

റൂബാഷോവ് പെട്ടെന്ന് എഴുനേററിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. ആ വർത്തമാനം 380—ന്റെ അയൽക്കാർ പതിനൊന്നറകളിൽക്കൂടി പ്രചരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. 380 മുതൽ 402 വരെയുള്ള അറയിലുള്ളവർ ഇരുട്ടിൽക്കൂടിയും നിശ്ശബ്ദതയിൽക്കൂടിയുള്ള ഒരു ശബ്ദശൃംഖലയായിത്തീന്നിരിക്കുന്നു. അവർ നിസ്സഹായരാണ്, നാലു ചുമരുകൾക്കുള്ളിൽ ബന്ധിതരും. ഇതാണ് അവരുടെ സൗഹാർദ്ദത്തിന്റെ രൂപം. റൂബാഷോവ് കട്ടിലിൽനിന്ന് ചാടി എഴുനേററു, നഗ്നപാദനായി മറേറ ഭിത്തിയിലേയ്ക്കോടി, തൊട്ടിയുടെ അടുത്ത് നിലയുറപ്പിച്ചു, 406—ലേയ്ക്ക് മുട്ടി:

380—നെ വെടിവയ്ക്കാൻ പോകുന്നു,

അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കറിയിക്കൂ.

അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു. തൊട്ടി നാറുന്നുണ്ട്. അതിന്റെ നാററം ആർലോവയുടെ ഗന്ധം കെടുത്തിക്കളഞ്ഞു. മറുപടിയൊന്നുമില്ല. റൂബാഷോവ് വേഗത്തിൽ കട്ടിലിലേയ്ക്കു നടന്നു. ഇക്കുറി അദ്ദേഹം മുഷ്ടികൊണ്ടാണ്, കണ്ണടകൊണ്ടല്ല മുട്ടിയതു്.

380 ആരാണു്?

അപ്പോഴും ഉത്തരമുണ്ടായില്ല. തന്നെപ്പോലെതന്നെ 402-ം ഒരു പെൻഡുലം കണക്കേ അറയുടെ രണ്ടു ചുമരുകൾക്കിടയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടുമോടുകയാണെന്നു് റൂബാഷോവ് ഊഹിച്ചു. തനിയ്ക്കപ്പുറമുള്ള പതിനൊന്നറകളിൽ ജീവിക്കുന്നവർ നഗ്നപാദരായി ചുമരുകൾക്കിടയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുകയാണ്. 402 തന്റെ മതിലിനടുത്തെത്തി. അയാൾ അറിയിച്ചു:

അവർ വിധി വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കുകയാണു്. അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കറിയിക്കൂ.

റൂബാഷോവ് തന്റെ പഴയ ചോദ്യം ആവർത്തിച്ചു:

ആരാണതു്?

പക്ഷേ, 402 പോയിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഈ വാർത്ത റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളിനു് കൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ടു് പ്രയോജനമൊന്നുമില്ല. എങ്കിലും റൂബാഷോവ് തൊട്ടിയിരിക്കുന്ന വശത്തേയ്ക്കു നടന്നു, സന്ദേശം മുട്ടി. അവ്യക്തമായ ഒരു കർത്തവ്യബോധം അദ്ദേഹത്തെ നിയന്ത്രിച്ചു: ശൃംഖല മുറിയ്ക്കരുതെന്ന വിചാരം. തൊട്ടിയുടെ സാമീപ്യം അദ്ദേഹത്തിനസുഖമുണ്ടാക്കി. അദ്ദേഹം കട്ടിലിലേയ്ക്കു് തിരിച്ചുവന്നു കാത്തിരുന്നു. എങ്കിലും പുറത്തുനിന്നു് ശബ്ദത്തിലെ ലാഞ്ഛനപോലും കേൾക്കാനില്ല. ഭിത്തിയിൽനിന്നു് മുട്ടുന്ന ശബ്ദം മാത്രം:

അയാൾ സഹായത്തിനു് വിളിക്കുകയാണു്.

അയാൾ സഹായത്തിനു് വിളിക്കുകയാണു്,

റൂബാഷോവ് 406-ലേയ്ക്കു് മുട്ടി. അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു. യാതൊന്നും കേൾക്കാനില്ല. അടുത്ത പ്രാവശ്യം തൊട്ടിയുടെ അടുത്തെത്തുമ്പോൾ മനം പുരട്ടുമെന്നു് റൂബാഷോവ് ഭയപ്പെട്ടു.

അവർ അയാളെ കൊണ്ടുവരുന്നു. അയാൾ നിലവിളിക്കുകയും കുതറുകയും ചെയ്യുന്നു. അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കറിയിക്കു്,

402 മുട്ടി.

എന്താണയാളുടെ പേരു്?

402 മുട്ടിക്കഴിയുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ റൂബാഷോവ് വേഗത്തിൽ മുട്ടി. ഇക്കുറി അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു മറുപടി കിട്ടി.

ബോഗ്രോവ്. പ്രതിപക്ഷക്കാരൻ. അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കു കൊടുക്കുക.

റൂബാഷോവിന്റെ കാലുകൾ പെട്ടെന്നു തളർന്നു. അദ്ദേഹം ചുമരിൽ ചാരിനിന്നു, 406 ലേയ്ക്കു് മുട്ടി അറിയിച്ചു:

മീഖായേൽ ബോഗ്രോവ്. പോട്ടംകിൻ പടക്കപ്പലിലെ നാവികൻ, കിഴക്കൻ നാവികപ്പടയുടെ സർവ്വസൈന്യാധിപൻ, വിപ്ലവത്തിന്റെ പ്രഥമ ബിരുദധാരി, വധിക്കപ്പെടാൻ പോകുന്നു,

അദ്ദേഹം നെററിയിൽനിന്നു് വിയർപ്പു തുടച്ചു. തൊട്ടിയിലേയ്ക്കു് ഛർദ്ദിച്ചു. എന്നിട്ടു് വാചകം പൂർത്തിയാക്കി:

അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കറിയിക്കുക.

ബോഗ്രോവിന്റെ മുഖം മനോദർപ്പണത്തിൽ വരുത്താൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. പക്ഷേ, അയാളുടെ ഭീമാകാരത്തിന്റെ രൂപവും, ഗോഷ്ടിയായ കൈകളും അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു. മുകളിലേയ്ക്കു് വളഞ്ഞ നാസികയുള്ള ആ വിശാലമുഖത്തെ മുഖക്കുരുവും

അദ്ദേഹം ഓർമ്മിച്ചു. 1905-ന് ശേഷം നാടുകടത്തപ്പെട്ട് ജീവിക്കുമ്പോൾ അവർ ഒരേ മുറിയിൽ താമസിച്ചിരുന്നു. റൂബാഷോവ് അയാളെ എഴുത്തും വായനയും ചരിത്രപരമായ ചിന്തയുടെ അടിസ്ഥാന പ്രമാണങ്ങളും പഠിപ്പിച്ചു. അതിൽപിന്നെ റൂബാഷോവ് എവിടെയാണെങ്കിലും വർഷംതോറും രണ്ടുപ്രാവശ്യം "ശവക്കുഴിവരെ വിശ്വസ്തനായ നിങ്ങളുടെ സഖാവ്, ബോഗ്രോവ്" എന്നു് ഒപ്പിട്ടു് കൈകൊണ്ടെഴുതിയ ഓരോ കത്തു് അദ്ദേഹത്തിനു കിട്ടും.

അവർ വരുന്നു,

402 ധൃതിയായിട്ടു മുട്ടി. വളരെ ഉച്ചത്തിലായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, തൊട്ടിയ്ക്കരികെ ഭിത്തിയിൽ ചാരിനിന്നിരുന്ന റൂബാഷോവിനു് അതു കേൾക്കാമായിരുന്നു.

ഒറവദ്വാരത്തിനടുത്തു നിൽക്കൂ. വാതിലിലിടിക്കൂ. അടുത്തുള്ള മുറിയിലേയ്ക്കറിയിക്കൂ.

റൂബാഷോവ് സ്തംഭിച്ചുപോയി. അദ്ദേഹം 406-ന് സന്ദേശം കൊടുത്തു:

ഒറവദ്വാരത്തിനടുത്തു നിൽക്കൂ. വാതിലിലിടിക്കൂ. അടുത്തുള്ള മുറിയിലേയ്ക്കു് അറിയിക്കൂ.

അദ്ദേഹം ഇരുട്ടത്തു് അറയുടെ വാതില്ക്കലേയ്ക്കു് നടന്നു, കാത്തുനിന്നു. എല്ലാം പതിവുപോലെ നിശ്ശബ്ദം.

അല്പ നിമിഷത്തിനുള്ളിൽ ഭിത്തിയിലെ മുട്ടൽ ഉണ്ടായി:

ഇപ്പോൾ

ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി അമർത്തപ്പെട്ട ചെണ്ട ശബ്ദം കേൾക്കാറായി. മുട്ടുന്ന ശബ്ദമല്ല, ഇടിക്കുന്നതിൻെറയുമല്ല. 380 മുതൽ 402 വരെയുള്ള മുറികളിൽ, ഇരുട്ടിലെ ഗാർഡ് ഓഫ് ഓണർപോലെ അവരവരുടെ വാതിലിനു് പുറകിലായി നിന്നു്, ശബ്ദ

ശൃംഖലയുണ്ടാക്കിയ അവർ ദൂരെനിന്നെത്തുന്നചെണ്ടമേളത്തിന്റെ പ്രതീതിയുണ്ടാക്കി. റൂബാഷോവ് ഒററുദചാരത്തിൽകണ്ണോറപ്പിച്ച്, രണ്ടുകൈകൊണ്ടും കൃത്യമായി കോൺക്രീററ്വാതിലിലടിച്ച് ആ മേളത്തിൽ പങ്കെടുത്തു. അമർത്തപ്പെട്ട ആ തിരമാല തന്റെ വലതു വശത്തേയ്ക്ക് 406 കഴിഞ്ഞ് കടന്നുപോയിട്ടുണ്ടെന്ന് കണ്ട് അദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അപ്പോൾ റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിൾ കാര്യം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ട്! അയാളും വാതിലിൽ അടിക്കുന്നുണ്ട്. അതേ സമയം തന്റെ കാഴ്ചയ്ക്കു പുറത്തായി, തന്റെ ഇടത്തുവശത്ത് ഇരുമ്പുവാതിലുകൾ തുറക്കുന്ന ശബ്ദം അദ്ദേഹം കേട്ടു. തന്റെ ഇടത്തുപക്ഷത്തുള്ള ചെണ്ടമേളം കുറെക്കൂടി ഉച്ചത്തിലായി. സാധാരണ അറകളിൽനിന്ന് ഏകാന്തത്തടവുമുറികളെ വേർതിരിക്കുന്ന ഇരുമ്പുവാതിൽ തുറക്കപ്പെട്ടുവെന്നു റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. ഒരു താക്കോൽക്കൂട്ടം കിലുങ്ങി. ഇരുമ്പുവാതിൽ പിന്നെയും അടഞ്ഞു. അടുത്തു വരുന്ന കാലൊച്ചമാററം കേൾക്കാം. അതോടൊപ്പം ഇഷ്ടികയിൽ ഉരയുന്നതും വീഴുന്നതുമായ ശബ്ദങ്ങളുമുണ്ട്. ഇടത്തുവശത്തുള്ള ചെണ്ടമേളം അല്പമൊന്ന് ഉയന്നു. 401, 407 എന്നീ അറകൾക്കുള്ളിൽ. പരിമിതമായ, റൂബാഷോവിന്റെ കാഴ്ചപ്പാട് അപ്പോഴും ശൂന്യംതന്നെ. ഉരയുന്നതും കരയുന്നതുമായ ശബ്ദങ്ങൾ വേഗത്തിൽ അടുത്തുവന്നു. ഇപ്പോൾ, കുട്ടികളുടേതുപോലുള്ള വിതുമ്മലും കരച്ചിലും അദ്ദേഹത്തിനു കേൾക്കാം. കാലൊച്ചമാററത്തിനു വേഗതകൂടി. ചെണ്ടമേളം ഇടത്തുവശത്തു മങ്ങി, വലത്തുവശത്തു തെളിഞ്ഞുകേട്ടു.

റൂബാഷോവ് വാതിലിൽ അടിച്ചു. സ്ഥലകാലബോധം അദ്ദേഹത്തിനു ക്രമേണ നഷ്ടപ്പെട്ടു. വനത്തിലെ ചെണ്ടപോലെയുള്ള മേളം മാത്രമേ അദ്ദേഹം കേട്ടുള്ളു. വാതിലുകൾക്കു പുറകിൽ നിൽക്കുന്നതു നെഞ്ചത്തിടിച്ചു ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്ന ആൾക്കുരങ്ങന്മാരായിരിക്കാം. അദ്ദേഹം ഒററുദചാരത്തിൽ കണ്ണോറപ്പിച്ചു. വാതിലിലടിക്കുമ്പോൾ ശബ്ദം കൃത്യമായി ഉയരുകയും താഴുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. പതിവുപോലെ, ഇടനാഴിയിലെ ബ്ലബ്ബുകൾ

വിളക്കിന്റെ മുഷിഞ്ഞ മഞ്ഞവെളിച്ചം മാത്രമേ അദ്ദേഹം കണ്ടുള്ളു. 401 മുതൽ 407 വരെയുള്ള ഇരുമ്പുവാതിലുകളല്ലാതെ യാതൊന്നും കാണാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. പക്ഷെ, ചെണ്ടമേളം വർദ്ധിച്ചു, ഞരക്കവും വിങ്ങിപ്പൊട്ടലും സമീപിക്കുകയും ചെയ്തു. പെട്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാഴ്ചപ്പാടിലേയ്ക്കു നിഴൽ രൂപങ്ങൾ പ്രവേശിച്ചു. അവർ വന്നുകഴിഞ്ഞു. റുബാഷോവ് കൊട്ടു നിറുത്തി തുറിച്ചുനോക്കി. ഒരു നിമിഷത്തിനകം അവർ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു.

ഈ ചുരുങ്ങിയ നിമിഷങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം കണ്ട കാഴ്ച റുബാഷോവിന്റെ മനസ്സിൽ മായാത്ത തരത്തിൽ തറച്ചു. അർദ്ധപ്രകാശത്തിൽ രണ്ടുപേർ നടന്നുപോയി. ഇരുവരും യൂണിഫാറത്തിലാണ്. രണ്ടുപേരുടെയും രൂപം ഭീമവും അവ്യക്തവുമാണ്. അവർക്കിടയിലായി ഒരാളെ കക്ഷത്തിൽ കയ്യിട്ട് അവർ വലിച്ചിഴയ്ക്കുന്നു. നടുവിലത്തെ രൂപം തളർന്നു കിടക്കുകയാണ്. പാവയെപ്പോലെ നിർജ്ജീവമായി അവരുടെ പിടിയിലൊതുങ്ങാതെ മുഖം നിലത്തേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞു്, വയർ ഉന്തി ആ രൂപം നീണ്ടുകിടക്കുയാണ്. കാലുകൾ നിലത്തുകൂടി വലിയുകയാണ്. ചെരുപ്പിന്റെ മുൻവശം നിലത്തുരഞ്ഞു, റുബാഷോവ് ദൂരത്തുനിന്നു കേട്ട ഞരങ്ങൽശബ്ദം ഉണ്ടാക്കുന്നു. നിരത്തിനു നേരെ തിരിഞ്ഞു വായും പിളന്നിരിക്കുന്ന മുഖത്തിന്റെ ചുററും വെള്ളരോമങ്ങൾ തൂങ്ങുന്നുണ്ട്. അതിൽ വിയർപ്പുതുള്ളികൾ പററി നില്ക്കുന്നു. വായിൽനിന്നു കവിളത്തുകൂടി തുപ്പൽ ഒലിക്കുന്നുണ്ട്. അവർ അയാളെ വലിച്ചിഴച്ചു റുബാഷോവിന്റെ കാഴ്ചപ്പാടിനപ്പുറമെത്തിച്ചതോടെ ഞരക്കവും നിലവിളിയും ക്രമേണ കുറഞ്ഞു. ദൂരത്തിൽനിന്നുള്ള ഒരു പ്രതിധ്വനിയായിട്ടേ അതു കേൾക്കാനുള്ളു. അതിൽ മൂന്നു സ്വരങ്ങളാണുണ്ടായിരുന്നതു്, ഉൗ — ആ — ഓ — അവർ ബാർബർഷാപ്പിനടുത്തുള്ള വളവുതിരിയുന്നതിനു മുമ്പായി ബോഗ്രോവ് രണ്ടുപ്രാവശ്യം ഉച്ചത്തിൽ നിലവിളിച്ചു. ഇക്കുറി അദ്ദേഹം സ്വരങ്ങൾ മാത്രമല്ല കേട്ടതു് മുഴുവനും വ്യക്തമായിത്തന്നെ കേട്ടു. അതു തന്റെ പേരാണ് "റു-ബാ-ഷോവ്."

അതു കഴിഞ്ഞു് എന്തോ അടയാളമനസരിച്ചെന്നപോലെ എല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായി. ഇലക്ട്രിക് വിളക്കുകൾ പതിവുപോലെ പ്രകാശിക്കുന്നു. പതിവുപോലെ ശൂന്യമാണു് ഇടനാഴി. 403-ന്റെ ഭിത്തി മാത്രം ശബ്ദിക്കുന്നുണ്ടു്.

എഴുന്നേല്പിൻ നിങ്ങൾ ഒന്നിപ്പട്ടിണി തടവുകാരേ!

റൂബാഷോവ് പിന്നെയും കട്ടിലിൽ കിടക്കുകയാണു്. എങ്ങനെ താനവിടെ എത്തി എന്നദ്ദേഹത്തിനു നിശ്ചയമില്ല. വാതിൽപ്പലകയിലെ ചെണ്ടമേളം അപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കർണ്ണപുടങ്ങളിൽ മുഴങ്ങുന്നുണ്ടു്. പക്ഷെ, മൂകത യഥാർത്ഥവും ആശ്വാസകരവുമായിത്തോന്നി. 402 ഉറങ്ങിയിരിക്കും. ബോഗ്രോവ്—അഥവാ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉച്ഛിഷ്ടം—ഇപ്പോൾ മരിച്ചു കാണും.

"റൂബാഷോവ്," "റൂബാഷോവ്," ആ അവസാനത്തെ നിലവിളി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രവണമണ്ഡലത്തിൽ ഒരിക്കലും മായാതെ മുദ്രിതമായി കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. കണ്ണുകണ്ട കാഴ്ച അത്രയധികം മൂർച്ചയേറിയതായിരുന്നില്ല. തന്റെ കാഴ്ചപ്പാടിൽ കൂടി വലിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെട്ട, നനഞ്ഞ മുഖവും ഇഴയുന്ന കാലുകളുമുള്ള ആ പാവ ബോഗ്രോവ് തന്നെയാണെന്നു വിശ്വസിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു വിഷമമായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ മാത്രമേ അദ്ദേഹം ആ നരച്ച തലമുടിയുടെ കാര്യം ഓർമ്മിച്ചുള്ളു. അവരെന്താണു ബോഗ്രോവിനോടു ചെയ്തതു്. ധീരനായ ആ നാവികനേക്കൊണ്ടു ശിശുക്കളെപ്പോലെ കരയിക്കാൻ എങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. ഇതുപോലെ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി വലിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ അർലോവയും ഇങ്ങനെ കരഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരിക്കുമോ?

റൂബാഷോവ് എഴുന്നേററിരുന്നു. 402 ഉറങ്ങുന്ന മുറിയുടെ മതിലിൽ ചാരിയിരുന്നു. വീണ്ടും ഛർദ്ദിച്ചേക്കുമെന്നദ്ദേഹം ഭയപ്പെട്ടു. ഇതുവരെ അർലോവയുടെ മരണത്തെപ്പററി അദ്ദേഹം വിശദമായി ചിന്തിച്ചിരുന്നില്ല. അതു ശാരീരികമല്ലാത്ത ഒരാശയ

മായിട്ടേ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞിരുന്നുള്ളൂ. ആ ഓർമ്മ അദ്ദേഹത്തെ മുമ്പും വല്ലാതെ അസ്വസ്ഥനാക്കിയിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും താൻ ചെയ്തതിൻെറ യുക്തിയുക്തത അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും സംശയിച്ചിട്ടില്ല. ഇപ്പോഴാകട്ടെ ശക്തിയായി മനംപുരട്ടി, നെററിയിൽ വിയർപ്പും പൊടിഞ്ഞു്, ആലോചിച്ചപ്പോൾ തൻെറ പഴയ ചിന്താഗതി ഭ്രാന്തായിരുന്നെന്ന തോന്നി. ബോഗ്രോവിൻെറ നിലവിളി, കണിശമായ യുക്തിയുടെ കണക്കെല്ലാം തെററിച്ചു. ഇതുവരെ, ആ കണക്കിലെ ഒരു ഘടകം മാത്രമായിരുന്ന ആർലോവ—ലക്ഷ്യത്തോടു തുലനം ചെയ്തു നോക്കുമ്പോൾ തീരെ നിസ്സാരമായ ഒരു ഘടകം. ആർലോവയുടെ ഉയന്ന മടമ്പുള്ള ചെരുപ്പുകൾ ഇടനാഴിൽക്കൂടി വലിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെടുന്ന ചിത്രം സകല കണക്കുകളും തെററിച്ചു. നിസ്സാരമായ ഘടകം അളവില്ലാതെ വളൎന്ന സവ്വപ്രധാനമായിത്തീൎന്ന. ബോഗ്രോവിൻെറ ഞരക്കം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേരുവിളിച്ച മനുഷ്യോചിതമല്ലാത്ത ശബ്ദം, വാതിൽ ചെണ്ടയുടെ പൊള്ളയായ മുഴക്കം; ഇവ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കണ്ണുകൾ നിറച്ചു; യുക്തിയുടെ ശബ്ദത്തെ മുക്കിക്കളഞ്ഞു, മുങ്ങിച്ചാകുന്നവൻെറ മരണഗോഷ്ഠിയെ തിരമാലയെന്നോണം വിഴുങ്ങി.

ക്ഷീണിച്ചു തളൎന്നു്, ഇരുന്നഇരുപ്പിൽതന്നെ റൂബാഷോവ് ഉറങ്ങിപ്പോയി—തല ഭിത്തിയിൽ ചായ്ച്ചു്, അടഞ്ഞ കണ്ണുകളിൽമേൽ കണ്ണടയും ധരിച്ചുകൊണ്ടു്.

7

അദ്ദേഹം ഉറക്കത്തിൽ ഞരങ്ങി. തൻെറ ആദ്യത്തെ അറസ്റ്റിൻെറ ഓർമ്മ വീണ്ടും വന്നു. തളൎന്നു തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്ന കൈ പുറങ്കപ്പായത്തിൽ തപ്പിനോക്കി. അടിയേല്ക്കുവാൻ വേണ്ടി അദ്ദേഹം കാത്തിരുന്നു. പക്ഷേ, അതുണ്ടായില്ല.

അതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ഉണർന്നുപോയി. അറയിലെ വിളക്ക പെട്ടെന്നു പ്രകാശിച്ചതായി കണ്ടു. കട്ടിലിനരികിൽ അദ്ദേഹത്തെ നോക്കിക്കൊണ്ട് ഒരു സത്വം നില്ക്കുന്നു. റുബാഷോവ് കാൽമണിക്കൂറുറങ്ങിക്കാണുകയില്ല. ആ സ്വപ്നം കഴിഞ്ഞാൽ കുറച്ചധികസമയം കഴിഞ്ഞിട്ടേ അദ്ദേഹത്തിനു ബോധം തെളിയാറുള്ളൂ. അദ്ദേഹം ആ തെളിഞ്ഞ പ്രകാശത്തിൽ മിഴിച്ചുനോക്കി. സ്വപ്നംകാണുന്നതുപോലെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു പതിവുള്ള മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി സാവധാനം സഞ്ചരിച്ചു. താൻ ഒരു അറയിലാണ്, പക്ഷെ ശത്രുരാജ്യത്തല്ല—ആ ധാരണ സ്വപ്നം മാത്രമാണ്. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം സ്വതന്ത്രനാണ്—പക്ഷെ, നമ്പർ വണ്ണിന്റെ വർണ്ണചിത്രം തന്റെ കട്ടിലിന്മീതെ തൂങ്ങുന്നില്ല. സമീപത്തായി തൊട്ടിയുമുണ്ട്. കൂടാതെ ഐവാനോവ് തന്റെ കട്ടിലിനടുത്തുനിന്ന് മുഖത്തേയ്ക്ക സിഗററുപുക ഊതുന്നുമുണ്ട്. അതും സ്വപ്നമായിരിക്കുമോ? അല്ല, ഐവാനോവ് യഥാർത്ഥം തന്നെ. തൊട്ടിയും അങ്ങനെതന്നെ. അദ്ദേഹം തന്റെ രാജ്യത്തുതന്നെയാണ്. പക്ഷേ, അത് ഒരു ശത്രുരാജ്യമായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. തന്റെ സുഹൃത്തായിരുന്ന ഐവാനോവും ഒരു ശത്രുവായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആർലോവയുടെ വിതുമ്മിക്കരച്ചിലും സ്വപ്നമല്ല. അല്ല തെററി, അത് ആർലോവയല്ല, മെഴുകുപാവയെപ്പോലെ വലിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെട്ടതു്, ബോഗ്രോവാണ്. സഖാവ് ബോഗ്രോവ്, ശവക്കുഴിവരെയ്ക്കും വിശ്വസ്തൻ! അയാൾ തന്റെ പേരു വിളിച്ചുപറയുകയും ചെയ്തു. അതും സ്വപ്നമല്ല. നേരേമറിച്ച് ആർലോവ പറഞ്ഞതു്:

"നിങ്ങൾക്കെന്നോടെന്തും ചെയ്യാം...." എന്നായിരുന്നു.

"അസുഖം വല്ലതും തോന്നുന്നുണ്ടോ?" ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു.

റുബാഷോവ് ദീപപ്രകാശംകൊണ്ടു കണ്ണഞ്ചി, അദ്ദേഹത്തിനുനേരെ കണ്ണുമിഴിച്ചു. "എന്റെ പുറങ്കുപ്പായം തിരിച്ചുതരൂ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

ഐവാനോവ് അദ്ദേഹത്തെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. റൂബാഷോവിന്റെ മുഖത്തിന്റെ വലത്തുവശം നീരുവച്ചിരിക്കുന്നു. "അല്പം ബ്രാണ്ടിവേണോ?" ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു. മറുവടിക്കു പ്രതീക്ഷിച്ചു കാത്തുനില്ക്കാതെ അദ്ദേഹം ഒററദ്വാരത്തിലേയ്ക്കു നടന്നിനടന്നു, ഇടനാഴിയിലേയ്ക്കു് എന്തോ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. റൂബാഷോവിന്റെ കണ്ണുകൾ അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലച്ചുററൽ മാറുന്നില്ല. ഉണർന്നാണിരിക്കുന്നതെങ്കിലും കാണുന്നതും കേൾക്കുന്നതും ചിന്തിക്കുന്നതുമെല്ലാം ഒരു മൂടൽമഞ്ഞിൽ കൂടിയാണു്.

"നിങ്ങളെയും അറസ്റ്റു് ചെയ്തിരിക്കയാണോ?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല," ശാന്തമായി ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളെ കാണുവാൻ മാത്രമാണു ഞാൻ വന്നതു്. നിങ്ങൾക്കു് അല്പം പനിയുണ്ടെന്നെനിക്കു തോന്നുന്നു."

"ഒരു സിഗററു തരൂ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ഒന്നോ രണ്ടോ പ്രാവശ്യം ദീർഘമായി പുകവലിച്ചു. ദൃഷ്ടി കുറെക്കൂടി തെളിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം പിന്നെയും പുകവലിച്ചുകൊണ്ടു കിടന്നു, മച്ചിലേയ്ക്കു നോക്കി. അറയുടെ വാതിൽ തുറന്നു. വാർഡർ ഒരു കുപ്പി ബ്രാണ്ടിയും ഒരു ഗ്ലാസും കൊണ്ടുവന്നു. ഇക്കുറി പഴയ വൃദ്ധനല്ല, ഇരുമ്പുഫ്രെയിമുള്ള കണ്ണട ധരിച്ച ഒരു മെലിഞ്ഞ ചെറുപ്പക്കാരനാണു്. അയാൾ ഐവാനോവിനെ സല്യൂട്ടു്ചെയ്തു ബ്രാണ്ടിയും ഗ്ലാസും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈയിലേയ്ക്കു കൊടുത്തു, പുറത്തുനിന്നു വാതിലടയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. അയാളുടെ കാലൊച്ചുമാററം ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി അകന്നകന്നു പോകുന്നതു കേൾക്കാമായിരുന്നു.

ഐവാനോവ് റൂബാഷോവിന്റെ കട്ടിലിൽ ഇരുന്നു, ഗ്ലാസ് നിറച്ചു. "കുടിയ്ക്കൂ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. റൂബാഷോവ് ഗ്ലാസൊഴിച്ചു. ശിരസ്സിലെ മൂടൽ്മകറഞ്ഞു. സംഭവങ്ങളും ആളുകളും,

തന്റെ ഒന്നാമത്തെയും രണ്ടാമത്തെയും ബന്ധനങ്ങൾ, ആർലോവ, ബോഗ്രോവ്, ഐവാനോവ്; ഇവയെല്ലാം മുറയ്ക്ക് നിരന്നുകാണാറായി.

"വേദനയുണ്ടോ," ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. ഐവാനോവിനു തന്റെ അറയിലെന്താണു കാര്യമെന്നതു മാത്രമേ റൂബാഷോവിനു വ്യക്തമല്ലാതുള്ളു.

"നിങ്ങളുടെ കവിൾ വല്ലാതെ വീങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഒരു വക്ഷെ, നിങ്ങൾക്കു പനിയുണ്ടായിരിക്കാം."

റൂബാഷോവ് കട്ടിലിൽനിന്നെഴുന്നേററു, ഒററുദ്വാരത്തിൽകൂടി ശൂന്യമായ ഇടനാഴിയിലേയ്ക്കു നോക്കി, ബുദ്ധി തെളിയുന്നതുവരെ ഒന്നോ രണ്ടോ വട്ടം മുറിയിൽ നടന്നു. പിന്നീട്ട കട്ടിലിന്റെ അററത്തു ക്ഷമയോടെ ധൂമവലയങ്ങൾ ഊതിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഐവാനോവിന്റെ മുമ്പിൽപോയി നിന്നു.

"നിങ്ങളെന്തിനാണിവിടെ വന്നതു്?" അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"എനിക്കു നിങ്ങളോടു സംസാരിക്കണം," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "അല്പംകൂടി കിടക്കു. കുറച്ചു ബ്രാണ്ടിയും കുടിക്കു."

റൂബാഷോവ് കണ്ണടയിൽക്കൂടി പരിഹാസപൂർവ്വം അദ്ദേഹത്തെ മിഴിച്ചുനോക്കി. "ഇതുവരെ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു, "നിങ്ങൾ ആത്മാർത്ഥതയോടെയാണു പെരുമാറുന്നതെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. ഇപ്പോഴെനിക്കു മനസ്സിലായി, നീ ഒരു പന്നിയാണു്. പോ പുറത്തു്."

ഐവാനോവ് അനങ്ങിയില്ല. "ദയവുചെയ്തു് ഈ ആരോപണത്തിനുള്ള കാരണംകൂടി പറയു," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

406–ന്റെ ചുമരിലേയ്ക്കു ചാരിക്കൊണ്ടു റൂബാഷോവ്, ഐവാനോവിനെ കുനിഞ്ഞുനോക്കി, ഐവാനോവ് ശാന്തനായി പുകവലിക്കുകയാണു്.

"ഒന്നാമത്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "ഞാനും ബോഗ്രോവും തമ്മിലുള്ള സൗഹാർദ്ദം നിങ്ങളറിഞ്ഞിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ബോഗ്രോവിനെ—അല്ലെങ്കിൽ ബോഗ്രോവിന്റെ അവശിഷ്ടത്തെ—അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസാനയാത്രയിൽ എന്റെ വാതില്ക്കൽക്കൂടി, ഒരു മുന്നറിയിപ്പായി കൊണ്ടുപോകുന്ന കാര്യത്തിൽ നിങ്ങൾ ശ്രദ്ധവച്ചു. ഞാൻ ഈ രംഗം കാണുമെന്നു തീർച്ച്യാക്കാൻവേണ്ടി ബോഗ്രോവിന്റെ വധം നേരത്തേ പ്രഖ്യാപിച്ചു. ഈ വർത്തമാനം എന്റെ അയല്ക്കാർ എന്നെ മുട്ടി അറിയിക്കണമെന്നാണു നിങ്ങൾ പ്രതീക്ഷിച്ചതു്. അതു സംഭവിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ നാടകത്തിന്റെ സംവിധായകരുടെ മററാരു ചൊടിയ്ക്കെ, ഞാനിവിടെയുണ്ടെന്നു ബോഗ്രോവിനെ ധരിപ്പിച്ചിരുന്നതാണു്. ഈ അവസാനക്ഷോഭം കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം എന്തെങ്കിലും വാവിട്ടു പറഞ്ഞുപോകുമെന്നതായിരുന്നു നിങ്ങളുടെ അനുമാനം. അതും സംഭവിച്ചു. ഇതു മുഴുവനും കരുതിക്കൂട്ടിച്ചെയ്തതാണു്; എന്റെ മനസ്സിടിക്കാൻവേണ്ടി. അങ്ങനെ ഇരുണ്ട നിമിഷത്തിൽ സഖാവ് ഐവാനോവ് കക്ഷത്തിൽ ഒരു ബ്രാണ്ടിക്കുപ്പിയുമായി ഒരരക്ഷകനായി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നു. തുടർന്നുണ്ടാകുന്നതു ഹൃദയാവർജ്ജകമായ ഒരു പുനരൈക്യരംഗം. നാം പരസ്പരം കെട്ടിപ്പിടിക്കുന്നു; അലിയിക്കുന്ന യുദ്ധകാലസ്മരണകൾ കൈമാറുന്നു—അതിനിടയിൽ എന്റെ കുററസമ്മതപ്രസ്താവനയിൽ ഒപ്പുവയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അതോടുകൂടി തടവുകാരൻ ശാന്തമായ ഉറക്കത്തിലേയ്ക്കു വീഴുന്നു. പ്രസ്താവനയും പോക്കററിലിട്ടു സഖാവു് ഐവാനോവ് പെരുവിരലൂന്നി പുറത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു. കുറച്ചുദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഉദ്യോഗക്കയററം........ദയവുചെയ്തു് ഇനിയെങ്കിലും ഒന്നിറങ്ങിപ്പോകു."

ഐവാനോവ് അനങ്ങിയില്ല. അദ്ദേഹം വായുവിലേയ്ക്കു പുകയൂതി, പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. തന്റെ സ്വർണ്ണപ്പല്ലുകൾ പുറത്തുകാട്ടി. "അത്തരം ഒരു പ്രാകൃതമനസ്സാണെനിക്കുള്ളതെന്നു നിങ്ങൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടോ? കുറെക്കൂടി കൃത്യമാ

യി പറഞ്ഞാൽ ഇത്ര മോശപ്പെട്ട ഒരു മനശ്ശാസ്ത്രജ്ഞനാണു ഞാനെന്നു നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നുണ്ടോ?"

റൂബാഷോവ് തോൾ കുലുക്കി. "നിങ്ങളുടെ വിദ്യകൾ കണ്ടിട്ട് അറപ്പു തോന്നുന്നു." അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "എനിക്കു നിങ്ങളെപിടിച്ചു പുറന്തള്ളാൻ കഴിവില്ല. മര്യാദയുടെ അണുവെങ്കിലും നിങ്ങളിലവശേഷിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ നിങ്ങൾ എന്നെ ഒററയ്ക്കു വിട്ടേച്ചുപോകും. നിങ്ങളൊക്കെ എന്നെ വെറുപ്പിക്കുന്നതെത്രമാത്രമെന്നു നിങ്ങൾക്കൂഹിക്കാൻ കഴിയുകയില്ല."

ഐവാനോവ് നിലത്തുനിന്നു ഗ്ലാസെടുത്തു ബ്രാണ്ടിയൊഴിച്ചു. അതു കുടിച്ചു. "ഞാൻ സന്ധി നിർദ്ദേശിക്കുന്നു," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഇടയ്ക്കു കയറി തടസ്സപ്പെടുത്താതെ, അഞ്ചു മിനിററു സംസാരിക്കാൻ എന്നെ അനുവദിക്കുക. ഞാൻ പറയുന്നതു ശ്രദ്ധയോടെ കേൾക്കുകയും ചെയ്യുക. അതു കഴിഞ്ഞിട്ടും ഞാൻ പോകണമെന്നാണു നിങ്ങളുടെ നിർബന്ധമെങ്കിൽ.......ഞാൻ പോകാം."

"ഞാൻ ശ്രദ്ധിക്കുകയാണ്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ഐവാനോവിനെതിരായി ചുമരിൽ ചാരിനിന്നു, വാച്ചു നോക്കി.

"ആദ്യമായി," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു, "നിങ്ങൾക്കുണ്ടായേക്കാവുന്ന എന്തെങ്കിലും സംശയങ്ങളോ വ്യാമോഹങ്ങളോ മാററുവാൻ വേണ്ടി പറയാം: ബോഗ്രോവിനെ വെടിവച്ചുവെന്നതു വാസ്തവം. രണ്ടാമത്, അദ്ദേഹം തടവിലായിട്ട് അനേക മാസങ്ങളായി. അവസാന ദിവസങ്ങളിൽ ഭയങ്കരമായി മർദ്ദിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഇത് നിങ്ങൾ പരസ്യ വിചാരണയിൽ സൂചിപ്പിക്കയോ, അയല്പക്കാരെ മുട്ടിയറിയിക്കുകപോലുമോ ചെയ്താൽ എൻെറ കഥ കഴിഞ്ഞു. ബോഗ്രോവിനോട് ഇതുപോലെ പെരുമാറുവാനുള്ള കാരണങ്ങളെപ്പററി നമുക്ക് പിന്നീട് സംസാരിക്കാം. മൂന്നാമതായി, അദ്ദേഹത്തെ നിങ്ങളുടെ വാതില്ക്കൽക്കൂടി കൊ

ണ്ടുപോയതു് കരുതിക്കൂട്ടിയാണു്. നിങ്ങളുടെ സാന്നിദ്ധ്യം അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചതും അങ്ങിനെതന്നെ. നാലാമതായി, വൃത്തികെട്ട വിദ്യ എന്നു് നിങ്ങൾ പറയുന്ന ഇതു് ഞാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്തതല്ല, എന്റെ സഹപ്രവർത്തകൻ ഗ്ലെറ്റ്കിൻ ചെയ്തതാണു്—എന്റെ കണിശമായ ഉത്തരവിനു വിരുദ്ധമായി.''

അദ്ദേഹം അല്പം നിറുത്തി. റൂബാഷോവ് മതിൽ ചാരി നിന്നു. യാതൊന്നും പറഞ്ഞുമില്ല.

''ഞാനൊരിക്കലും അത്തരമൊരു തെറ്റു ചെയ്യുകൂടായിരുന്നു,'' ഐവാനോവ് തുടർന്നു, ''നിങ്ങളുടെ വികാരങ്ങളെ പ്രതിയല്ല, എന്റെ തന്ത്രങ്ങൾക്കും, നിങ്ങളുടെ മനോഗതിയെപ്പററി എനിക്കുള്ള അറിവിനും വിരുദ്ധമായതുകൊണ്ടു്. കുറെക്കാലമായി, നിങ്ങൾ ജീവകാരുണ്യപരമായ തത്വങ്ങളോടും, അതുപോലുള്ള മററു് വികാര ദൗർബല്യങ്ങളോടും അടുപ്പം കാണിക്കുന്നുണ്ടു്. ഇതിനും പുറമേ ആർലോവയുടെ കഥയും നിങ്ങളിൽ ദഹിക്കാതെ കിടക്കുകയാണു്. ബോഗ്രോവിന്റെ രംഗം നിങ്ങളുടെ ഹൃദയ വ്യഥയും ധാർമ്മിക പ്രവണതകളും ബലപ്പെടുത്തുകയേയുള്ളു—ഇതൊക്കെ മുൻകൂട്ടിക്കാണാൻ കഴിയുന്നതാണു്. ഗ്ലെറ്റ്ക്കിനെപ്പോലെ മനശ്ശാസ്ത്രം അറിഞ്ഞുകൂടാത്ത ഒരുത്തനു മാത്രമേ അത്തരമൊരബദ്ധം പിണയു. കഴിഞ്ഞ പത്തുദിവസമായി നിങ്ങളുടെമേൽ 'നിഷ്ഠുരമായ വിദ്യകൾ' പ്രയോഗിക്കണമെന്നു് അയാൾ എന്റെ ചെവിയിൽ ഓതിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയാണു്. ഒന്നു പറയാമല്ലോ, നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കാലുറയിലെ ദ്വാരങ്ങൾ അയാളെ കാണിച്ചതുകൊണ്ടു് അയാൾ നിങ്ങളെ വെറുക്കുന്നു. പിന്നെയൊന്നു്, അയാൾ കൃഷിക്കാരുമായി ഇടപെട്ടാണു് പരിചയിച്ചതു്........ബോഗ്രോവ് സംഭവത്തിന്റെ വിശദീകരണമായി ഇത്രയേ പറയാനുള്ളു. ഞാൻ വന്നപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു് പൂർണ്ണപ്രജ്ഞയില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ ബ്രാണ്ടിക്കുത്തരവു കൊടുത്തതു്. നിങ്ങളെ കുടിപ്പിച്ചു് ലക്കില്ലാതാക്കുകയെന്നതു് എന്റെ താല്പര്യത്തിനനുകൂലമല്ല. മാനസിക ക്ഷോഭത്തിനു് നിങ്ങ

ളെ ഇരയാക്കുന്നതും എന്റെ താല്പൎയ്യമല്ല. അവയെല്ലാം നിങ്ങളെ നിങ്ങളുടെ ധാൎമ്മികൗന്നത്യത്തിലേയ്ക്കോടിക്കുകയേയുള്ളൂ. എനിക്ക് നിങ്ങളെ തെളിഞ്ഞ ബുദ്ധിയോടും യുക്തിബോധത്തോടുംകൂടിത്തന്നെ വേണം. നിങ്ങളുടെ കാൎയ്യം ശാന്തമായി യുക്തിപൂൎവ്വമായ അനുമാനംവരെ ചിന്തിച്ചെത്തണമെന്നതു മാത്രമാണ് എന്റെ താല്പൎയ്യം—അപ്പോൾ, അപ്പോൾ മാത്രം, നിങ്ങൾ കീഴടങ്ങും."

റൂബാഷോവ് ചുമൽ കുലുക്കി. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിനെന്തെങ്കിലും പറയാൻ കഴിയുന്നതിനു മുമ്പ് ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾ കീഴടങ്ങുകയില്ലെന്ന് തീൎച്ചയുണ്ടെന്നാണ് നിങ്ങളുടെ ഉറച്ച വിശ്വാസമെന്നെനിക്കറിയാം. ഒരു കാൎയ്യത്തിനു മാത്രമേ എനിക്കുത്തരം വേണ്ടതുള്ളൂ: കീഴടങ്ങേണ്ടതു വസ്തുനിഷ്ഠമായി ശരിയും യുക്തവുമാണെന്ന് ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടാൽ നിങ്ങൾ അതു ചെയ്യുമോ?"

റൂബാഷോവ് ഉടനെ ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. അനുവദനീയമല്ലാത്ത ഒരു വഴിക്ക് സംഭാഷണം തിരിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നുവെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് അവ്യക്തമായ ബോധമുണ്ടായി. പറഞ്ഞ അഞ്ചു മിനിററ് കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഐവാനോവിനെ പുറത്തു തള്ളാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടുമില്ല. അതുതന്നെ, 'ബോഗ്രോവിനോടും, ആൎലോവയോടും, റിച്ചാൎഡിനോടും, കൊച്ചുലോവിയോടും ചെയ്യുന്ന അപരാധമാണ്'.

"പുറത്തു പോകൂ," അദ്ദേഹം ഐവാനോവിനോട് പറഞ്ഞു: "ഇതുകൊണ്ടു് പ്രയോജനമില്ല.'' താൻ കുറേനേരമായി തന്റെ അറയിൽ ഐവാനോവിന്റെ മുമ്പിൽക്കൂടി നടക്കുകയായിരുന്നുവെന്ന് ഇപ്പോഴേ അദ്ദേഹത്തിനു ബോധം വന്നുള്ളൂ.

ഐവാനോവ് കട്ടിലിൽത്തന്നെയിരിക്കുകയാണ്. "നിങ്ങളുടെ സ്വരത്തിൽനിന്ന്, ബോഗ്രോവിന്റെ കാൎയ്യത്തിൽ എന്നെ നിങ്ങൾ തെററിദ്ധരിച്ചുവെന്ന് നിങ്ങൾക്കു ബോദ്ധ്യമായി എ

ന്നെനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നുണ്ടു്. പിന്നെയെന്തിനാണു് ഞാൻ പോകണമെന്നു നിങ്ങൾ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നതു്? ഞാൻ ചോദിച്ച ചോദ്യത്തിനുത്തരം പറയാത്തതെന്താണു്?...." അദ്ദേഹം കുറച്ചു മുന്നോട്ടുകുനിഞ്ഞു് ഹാസ്യഭാവത്തിൽ റൂബാഷോവിൻെറ മുഖത്തു നോക്കി. അതുകഴിഞ്ഞു് സാവധാനത്തിൽ ഓരോ വാക്കും ഊന്നിയൂന്നി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾക്കെന്നെ ഭയമുള്ളതുകൊണ്ടു്. എൻെറ ചിന്താഗതിയും വാദരീതിയും നിങ്ങളുടേതുതന്നെയായതുകൊണ്ടു്. നിങ്ങളുടെ ശിരസ്സിലുണ്ടാകുന്ന പ്രതിധ്വനിയെ നിങ്ങൾ ഭയപ്പെടുന്നു. ഒരുനിമിഷത്തിൽ നിങ്ങൾ വിളിച്ചു പറയും, സാത്താനേ എൻെറ പിറകിൽ പോകൂ...."

റൂബാഷോവു് ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം ഐവാനോവിൻെറ മുമ്പിൽ ജന്നലിനടുത്തായി അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുകയാണു്. അദ്ദേഹം നിസ്സഹായനും വ്യക്തമായി വാദിക്കാൻ കഴിവില്ലാത്തവനുമായി തോന്നി. ഐവാനോവു് 'ധാർമ്മിക ഔന്നത്യ'മെന്നു് പേരിട്ട, അദ്ദേഹത്തിൻെറ കുററബോധം തർക്കശാസ്ത്രരൂപത്തിലൊന്നും ആവിഷ്കരിക്കാവുന്നതല്ല—അതു് 'വൈയാകരണസങ്കല്പ'ത്തിൻെറ സാമ്രാജ്യത്തിലാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. അതേ സമയം, ഐവാനോവു് ഉച്ചരിക്കുന്ന ഓരോ വാചകവും യഥാർത്ഥത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൽ പ്രതിധ്വനിച്ചു. ഈ തർക്കത്തിലേർപ്പെടാൻ തന്നെത്തന്നെ ഒരിക്കലും അനുവദിക്കരുതായിരുന്നു എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ചരിഞ്ഞ ഒരിറക്കത്തിൽക്കൂടി താൻ അപ്രതിഹതമായി ഇഴഞ്ഞിറങ്ങുകയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

"സാത്താനേ, പിന്നിൽ പോകൂ," ഐവാനോവു് ആവർത്തിച്ചു. എന്നിട്ടു് ഒരു ഗ്ലാസു് ബ്രാണ്ടികൂടി ഒഴിച്ചു. പഴയ കാലങ്ങളിൽ പരീക്ഷകൾ ശാരീരികമായിരുന്നു; ഇപ്പോൾ അതിനു ശുദ്ധയുക്തിയുടെ രൂപമാണു്. മൂല്യങ്ങൾ മാറിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ദൈവവും സാത്താനുമായി വിശുദ്ധ റൂബാഷോവിൻെറ ആത്മാവിനുവേണ്ടി വാദിക്കുന്ന ഒരു 'കഷ്ടാനുഭവ'നാടകം എഴുതിയാൽ കൊള്ളാമെന്നെനിക്കു തോന്നുന്നു. പാപപൂർണ്ണമായ ഒരു ജീവിതം കഴി

ഞ്ഞു് അയാൾ ദൈവത്തിങ്കലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവന്നിരിക്കുന്നു—വ്യാവസായിക ലിബറലിസത്തിന്റെ പൂർണ്ണതയും രക്ഷാസൈന്യക്കാരുടെ ധർമ്മസൂപ്പം ഉള്ള ദൈവത്തിങ്കലേയ്ക്കു്. നേരേമറിച്ചു്, സാത്താൻ, മെലിഞ്ഞു് ഒരു വൈരാഗിയാണു്; യുക്തിയുടെ തീക്ഷ്ണതയുള്ള ആരാധകനും. അവൻ മാക്കിയവെല്ലി, ലയോളയിലെ ഇഗ്നാത്തിയോസ്, മാർക്സ്, ഹെഗെൽ എന്നിവരെഴുതിയതാണു് വായിക്കുന്നതു്. അവൻ ഹൃദയശൂന്യനാണു്, ഒരുതരം ഗണിതശാസ്ത്രപരമായ കാരുണ്യത്തിന്റെ ഫലമായി മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തോടു് കാരുണ്യമില്ലാത്തവനാണു്—തനിക്കു് ഏററവും വെറുപ്പുള്ളതുതന്നെ ചെയ്യത്തക്കവണ്ണം ശപ്തനാണവൻ. കൊല നിറുത്തുവാൻ വേണ്ടി കൊലയാളിയാകുവാനും, മേലിൽ ആട്ടിൻകുട്ടികളെ ബലികഴിക്കാതിരിക്കുവാൻവേണ്ടി ആട്ടിൻകുട്ടികളെ ബലികഴിക്കുവാനും, പ്രഹരമേല്ക്കുന്നതിനോടു് എതിർക്കുവാൻ മനുഷ്യരെ പഠിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി അവരെ മുക്കാലിയിൽകെട്ടി അടിക്കുവാനും, ഉയർന്ന ഒരു തത്വത്തിനുവേണ്ടി സകല മര്യാദകളും ത്യജിക്കുവാനും, മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തോടുള്ള സ്നേഹത്തിനുവേണ്ടി മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിന്റെ വിദ്വേഷത്തെ നേരിടാനും. അമൂർത്തവും ക്ഷേത്രഗണിതപരവുമായ ഒരു സ്നേഹം. സാത്താനേ, എന്റെ പിന്നിൽ പോകൂ! സഖാവു് റൂബാഷോവു് ഒരു രക്തസാക്ഷിയാകുവാനാണിഷ്ടപ്പെടുന്നതു്. ജീവിച്ചിരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ വെറുത്തിരുന്ന ബൂർഷ്വാ ലേഖകന്മാർ മരണശേഷം അദ്ദേഹത്തെ പുണ്യവാനാക്കും. അദ്ദേഹം ഒരു മനസ്സാക്ഷി കണ്ടെത്തിയിരിക്കുന്നു; മനസ്സാക്ഷിയാണെങ്കിൽ അതൊരാളെ മുതലാളിമാരുടെ പൂർണ്ണതയെപ്പോലെ വിപ്ലവത്തിനു് കൊള്ളരുതാത്തവനാക്കും. മനസ്സാക്ഷി തലച്ചോറിൽ കൂടി അർബ്ബുദംപോലെ എരിഞ്ഞു കയറും, തലച്ചോറു മുഴുവനും ദഹിച്ചുകഴിയുന്നതുവരെ. സാത്താൻ പരാജയപ്പെട്ടു പിന്മാറുന്നു—പക്ഷേ, സാത്താൻ പല്ലുകടിക്കുകയും കോപിച്ചു് തീ തുപ്പുകയും ചെയ്യുന്നെന്നു് ധരിക്കരുതേ. അവൻ വെറുതേ ചുമൽ കുലുക്കും. അവൻ മെലിഞ്ഞവനും വൈരാഗിയുമാണു്. പലരും ശക്തിയ

റവ്, ഗംഭീരമായ ഒഴികഴിവുകളുമായി കാവിവസ്ത്രത്തിനുള്ളിൽ നിന്ന് ഇഴഞ്ഞിറങ്ങുന്നതവൻ കണ്ടിട്ടുള്ളതാണ്.....”

ഐവാനോവ് അല്പം നിറുത്തി. ഒരു ഗ്ലാസ് ബ്രാണ്ടികൂടി ഒഴിച്ചു. റൂബാഷോവ് ജന്നലിൻെറ മുമ്പിൽ അങ്ങിങ്ങു നടക്കുകയാണ്. അല്പം കഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു:

“എന്തിനാണ് നിങ്ങൾ ബോഗ്രോവിനെ വധിച്ചതു്?”

“എന്തുകൊണ്ടെന്നോ? മുങ്ങിക്കപ്പൽ പ്രശ്നം കാരണം” ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: “അതു് വലുപ്പത്തിൻെറ പ്രശ്നമാണ്. ഒരു പഴയ തർക്കം. അതിൻെറ ആദ്യഭാഗങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരിക്കുമല്ലോ?

“വളരെ ദൂരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കാവുന്ന വലിയ മുങ്ങിക്കപ്പലുകൾ നിർമ്മിക്കുന്നമെന്നാണ് ബോഗ്രോവിൻെറ പക്ഷം. അത്ര ദൂരം പോകാൻ കഴിയാത്ത ചെറിയവ വേണമെന്നാണ് പാർട്ടി പറയുന്നതു്. ഉള്ള പണംകൊണ്ടു് വലുതിൻെറ മൂന്നിരട്ടി ചെറിയ കപ്പൽ പണിയാം. രണ്ടു കക്ഷികൾക്കും ബലമായ സാങ്കേതിക ന്യായങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. വിദഗ്ദ്ധന്മാർ ചിത്രങ്ങളും ബീജഗണിതകണക്കുകളുംകൊണ്ടു് ഒരു പ്രകടനം നടത്തി. പക്ഷേ, പ്രശ്നം യഥാർത്ഥത്തിൽ അവിടെയെങ്ങുമല്ല കിടന്നതു്. വലിയ മുങ്ങിക്കപ്പലെന്നുവച്ചാൽ ലോകവിപ്ലവം ത്വരിതപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു ആക്രമണനയമെന്നർത്ഥം. ചെറിയവയെങ്കിൽ സ്വന്തം കടൽതീര സംരക്ഷണംമാത്രം—എന്നുവച്ചാൽ സ്വയരക്ഷയും ലോകവിപ്ലവം നീട്ടിവയ്ക്കലും. അവസാനം പറഞ്ഞതാണ് നമ്പർ വണ്ണിൻെറയും പാർട്ടിയുടെയും അഭിപ്രായം.

“ബോഗ്രോവിനു്, നാവികകാര്യാലയത്തിലും വിപ്ലവ വീരന്മാരുടെയിടയിലും അനേകം അനുഭാവികളുണ്ടു്. അയാളെ വെറുതേ നശിപ്പിച്ചാൽ മാത്രം മതിയാകയില്ല. അയാളുടെ മാനം കെടുത്തുകയും വേണം. വലിയ കപ്പലുകൾ വേണമെന്ന പക്ഷക്കാരെ അട്ടിമറിക്കാരും രാജ്യദ്രോഹികളുമായി കാണിക്കാൻ

വേണ്ടി ഒരു വിസ്താരം സജ്ജീകരിച്ചു. ഞങ്ങൾ പറയുന്നതെന്തും പരസ്യമായി സമ്മതിക്കത്തക്ക നിലയിലെത്തിച്ച കുറെ ചെറിയ എൻജിനീയറന്മാരെ കിട്ടി. പക്ഷെ, ബോഗ്രോവ് അനുസരിക്കയില്ല. അവസാന നിമിഷംവരെ അയാൾ വലിയ കപ്പലുകൾക്കും ലോകവിപ്ലവത്തിനുംവേണ്ടി ശബ്ദമുയർത്തി. അയാൾ രണ്ടു ദശാബ്ദം പഴഞ്ചനായിപ്പോയി. കാലം നമുക്കെതിരാണെന്നും, യൂറോപ്പ് ഒരു പിന്നോക്കഗതിയിൽക്കൂടി കടന്നുപോകയാണെന്നും, തിരമാലയുടെ അടുത്ത ഏററത്തിലേ നമുക്കുയരാൻ കഴിയു എന്നും അയാൾ മനസ്സിലാക്കിയില്ല. ഒരു പരസ്യവിചാരണയിൽ അയാൾ ജനങ്ങളിൽ ചിന്താക്കുഴപ്പമുണ്ടാക്കുകയേയുള്ളു. അഡ്മിനിസ്ട്രേററീവ് നടപടികൾകൊണ്ടു് അയാളെ ലിക്വിഡേററു ചെയ്യയല്ലാതെ ഗതിയില്ലായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സ്ഥാനത്തു നിങ്ങളായിരുന്നെങ്കിൽ ഇതുതന്നെ ചെയ്യയില്ലായിരുന്നോ?"

റൂബാഷോവ് മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം നടത്തം നിറുത്തി. 406-ൻെറ ചുമരിൽ ചാരി, തൊട്ടിക്കടുത്തു നിലയുറപ്പിച്ചു. അതിൽനിന്നു മനംപുരട്ടുന്ന നാററം ഉയന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണടയൂരി, ചുവന്നു പരിഭ്രാന്തമായ കണ്ണുകളോടെ ഐവാനോവിനെ നോക്കി.

"അയാൾ വിതുമ്മിക്കരയുന്നതു നിങ്ങൾ കേട്ടില്ല," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

ഐവാനോവ് വലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സിഗററിൻെറ കുററിയിൽനിന്നു് മറെറാന്നു കൊളുത്തി. തൊട്ടിയുടെ നാററം അദ്ദേഹത്തിനും ദുസ്സഹമായിത്തോന്നി.

"ഇല്ല," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഞാനതു കേട്ടില്ല. പക്ഷേ, അതുപോലുള്ളതു് ഞാൻ കാണുകയും കേൾക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടെന്താണു്?"

റൂബാഷോവ് മൗനമായിരുന്നു. വിശദീകരിക്കുന്നതു നിഷ്ഫലമാണു്. ആ കരച്ചിലും വാതിലിലെ ചെണ്ടമേളവും ഒരു പ്ര

തിധ്വനിപോലെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചെവിയിൽ വന്നലച്ചു. അതു് പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാവുന്നതല്ല. ആർലോവയുടെ മുലക ളുടെ ആകൃതിയും, ചൂടുള്ള മുലക്കണ്ണുകളും അദ്ദേഹത്തിനോർമ്മവ ന്നു. ഇതൊന്നും പറയാനാവതല്ല. "മൗനം പാലിച്ചു് മരിക്കു," എന്നായിരുന്നു ബാർബർ കൊടുത്ത കടലാസിലെ സന്ദേശം.

"അതുകൊണ്ടെന്തു്?" റൈറ്റ്വാനോവ് ആവർത്തിച്ചു. അദ്ദേ ഹം കാലു കടഞ്ഞു നിവർത്തി, കാത്തുനിന്നു. ഒരുത്തരവും വരാത്ത തുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം തുടർന്നു പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങളെക്കുറിച്ചു് അണുവെങ്കിലും കരുണ എനിക്കുണ്ടായി രുന്നെങ്കിൽ ഞാനിപ്പോൾ നിങ്ങളെ വിട്ടേച്ചു പോകുമായിരുന്നു. പക്ഷേ, എനിക്ക് ദയയുടെ അണുപോലുമില്ല. ഞാൻ കുടിക്കാറു ണ്ടു് ഒരിക്കൽ ഞാൻ മയക്ക മരുന്നുകൾ കഴിക്കാറുണ്ടായിരുന്നെ ന്നും നിങ്ങൾക്കറിയാം. എങ്കിലും ഇതുവരെ കരുണയെന്ന വഷ ളത്തം ഒഴിഞ്ഞുനില്ക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അതിൻെറ ഏ റ്റവും ചെറിയ ഒരംശം നിങ്ങൾക്കു് ഉണ്ടെങ്കിൽ മതി, നിങ്ങൾ നശിച്ചതുതന്നെ അടയാളം.

"മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തെ പ്രതി വിലപിക്കുകയും, അവനവനെയോ ർത്തു് കരയുകയും—ആ സമ്പ്രദായത്തിലേയ്ക്കു് നമ്മുടെ വർഗ്ഗത്തിനുള്ള അനാരോഗ്യകരമായ പ്രവണത നിങ്ങൾക്കുമറിയാം. ഈ വിഷം കൊണ്ടു് നമ്മുടെ ഏററവും ഉയന്ന കവികൾ സ്വയം നശിച്ചു. നാല്പതും അമ്പതും വരെ അവർ വിപ്ലവകാരികളായിരുന്നു. അ തിനു ശേഷം കാരുണ്യം അവരെ പിടികൂടി; ലോകം അവരെ വിശുദ്ധന്മാരെന്നു് വിളിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതുപോലുള്ള ഉല്ക്കർ ഷേച്ഛ നിങ്ങൾക്കുണ്ടെന്നു തോന്നും. മററാക്കും ഉണ്ടാകാതെ നിങ്ങൾക്കു മാത്രം പ്രത്യേകമായി സിദ്ധിച്ച എന്തോ വിശിഷ്ടാവ കാശമാണു് അതെന്നും നിങ്ങൾക്കു് ധാരണയുണ്ടു്." പതിവിലും ഉയന്ന സ്വരത്തിൻ ആണു് അദ്ദേഹം സംസാരിച്ചതു്. അതുകഴി ഞ്ഞു് അദ്ദേഹം കുറെ വുകയുതി. "ഈ 'ദിവ്യാനന്ദ'ങ്ങളെ സൂക്ഷി

ക്കണം,'' അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. "എല്ലാ മദ്യക്കുപ്പിയിലും ഒരു പങ്ക് ചീത്ത ആനന്ദമുണ്ട്. നിർഭാഗ്യവശാൽ, വിനയത്തിന്റെയും ബന്ധനത്തിന്റെയും ആനന്ദം കുപ്പിയിലടച്ച ആനന്ദത്തെക്കാൾ ഉന്നതമല്ലെന്ന് വളരെ കുറച്ചാളുകൾ മാത്രമേ മനസ്സിലാക്കുന്നുള്ളു, പ്രത്യേകിച്ചും നമ്മുടെ നാട്ടുകാരിൽ വളരെ കുറച്ചുപേർ മാത്രം. മയക്കമരുന്നിൽനിന്നുണർന്ന് എന്റെ ശരീരത്തിന്റെ പ്രവർത്തനം ഇടത്തെ കാൽമുട്ടിനടുത്തുവച്ച് അവസാനിച്ചുവെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ഞാനും കൃഷ്ണതയുടെ പരിപൂർണ്ണാനന്ദം അനുഭവിച്ചു. അന്ന് നിങ്ങൾ എനിക്കു തന്ന ഉപദേശങ്ങളെല്ലാം മറന്നുപോയോ?'' അദ്ദേഹം ഒരു ഗ്ലാസുകൂടി ഒഴിച്ചു കുടിച്ചു.

''ഞാൻ പറയുന്നതിതാണ്,'' അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "വികാരങ്ങളുടെ ഒരാദ്ധ്യാത്മിക വേശ്യാലയമായി ഒരുവൻ ലോകത്തെ കണക്കാക്കിക്കൂടാ. അതാണ് നമ്മുടെ ഒന്നാമത്തെ കല്പന. സഹതാപം, മനസ്സാക്ഷി, അവജ്ഞ, നിരാശ, പശ്ചാത്താപം, (പ്രായശ്ചിത്തം) എന്നിവയെല്ലാം നമ്മെസംബന്ധിച്ചിടത്തോളം വർജ്ജിക്കേണ്ട സുഖഭോഗങ്ങളാണ്. കത്തിയിരുന്ന് സ്വന്തം പൊക്കിളിൽ നോക്കി സമാധിയടയുക, ആകാശത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി, വിനയപൂർവ്വം ഗ്ലെററ്ക്കിന്റെ തോക്കിന് കഴുത്തു കാണിച്ചുകൊടുക്കുക, അതു് എളുപ്പമുള്ള ഒരു മാർഗ്ഗമാണ്. ബലാൽക്കാരം ത്യജിക്കുവാനും, പശ്ചാത്തപിക്കുവാനും, ആന്തരിക സംഘട്ടനങ്ങളിൽനിന്നൊഴിവാകുവാനുമാണ് നമ്മെപ്പോലുള്ളവരുടെ ഏററവും ശക്തിയായ പരീക്ഷ. സ്പാർട്ടാക്കസും ഡാൻറനും ഡോസ്റ്റോയെവ്സ്കിയുമുൾപ്പടെ മിക്ക മഹാവിപ്ലവകാരികളും ഈ ബലഹീനതയിൽ വീണുപോയി. ലക്ഷ്യത്തെ ഒററിക്കൊടുക്കുന്നതിന്റെ പ്രാമാണികമാതൃകകളാണവർ. ദൈവത്തിന്റെ പരീക്ഷകളാണ് മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിന് സാത്താന്റേതിനെക്കാൾ മാരകം. ലോക വ്യവസ്ഥിതി താറുമാറായിരിക്കുന്നിടത്തോളം കാലം ദൈവത്തിന് സ്ഥാനമില്ല. അതുവരെ സ്വന്തം മനസ്സാക്ഷിയുമായിട്ടുള്ള സകല രാജികളും പാപമാണ്. ശപിക്കപ്പെട്ട ആ ആന്തരി

ക ശബ്ദം നിങ്ങളോടു സംസാരിക്കുമ്പോൾ, കൈകൊണ്ടു ചെവി പൊത്തിക്കൊൾക...."

•അദ്ദേഹം കുപ്പി തപ്പിയെടുത്തു കുറച്ചുകൂടി കുടിച്ചു. കുപ്പി പകുതിയിലധികം ഒഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു റൂബാഷോവ് കണ്ടു. ഈ ആശ്വാസമെന്നു പറയുന്നതു നിനക്കും കുറച്ചാവശ്യമുണ്ടു്, എന്നദ്ദേഹം ചിന്തിച്ചു.

"ലോകചരിത്രത്തിലെ ഏററവും ഭയങ്കര കുററവാളികൾ," ഐവാനോവ് തുടർന്നു, "നീറോയുടെയും റൂക്കെയുടെയും തരക്കാരല്ല, ഗാന്ധിയുടെയും ടോൾസ്റ്റോയിയുടെയും ഇനക്കാരാണു്. ഗാന്ധിയുടെ 'അന്തരശബ്ദം' ബ്രിട്ടീഷ് തോക്കുകളെക്കാളധികമായി ഇന്ത്യയുടെ മോചനത്തെ വിഘ്നപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. അവനവനെ മുപ്പതു വെള്ളിക്കാശിനു വില്ക്കുന്നതു സത്യസന്ധമായ ഒരു കച്ചവടമാണു്. പക്ഷെ, അവനവനെ സ്വന്ത മനസ്സാക്ഷിയ്ക്കു വില്ക്കുകയെന്നതു മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തെ തള്ളിക്കളയുകയാണു്. ചരിത്രത്തിനു സദാചാരബോധമൊന്നുമില്ല. അതിനു മനസ്സാക്ഷിയില്ല. സൺഡേസ്കൂൾ ഉപദേശങ്ങളനുസരിച്ചു ചരിത്രം സൃഷ്ടിക്കുകയെന്നു പറഞ്ഞാൽ എല്ലാം അതുപടിതന്നെയിരിക്കാൻ അനുവദിക്കുന്നെന്നാണർത്ഥം. എന്നെപ്പോലെതന്നെ നിങ്ങൾക്കുമതറിയാം. ഈ കളിയിലെ പന്തയമെന്താണെന്നറിയാമല്ലോ? അതിനിടയിലാണോ നിങ്ങൾ, ബോഗ്രോവിന്റെ നിലവിളിയെപ്പററി പറയുന്നതു്?........"

അദ്ദേഹം ഗ്ലാസ് ഒഴിച്ചു, തുടർന്നു:

"അല്ലെങ്കിൽ, നിങ്ങളുടെ തടിച്ചി ആർലോവയെ പ്രതിയുള്ള കുററബോധവുമായി."

കുറെയധികം കുടിക്കാൻ ഐവാനോവിനു കഴിയുമെന്നു റൂബാഷോവിനറിയാമായിരുന്നു. സംസാരിക്കുമ്പോൾ അല്പം ഊന്നിപ്പറയുക എന്നതൊഴിച്ചാൽ ഒരു മാററവും അദ്ദേഹത്തിൽ കാണാറില്ല. നിങ്ങൾക്കു് ആശ്വാസം കൂടിയേ തീരൂ എന്നു റൂബാ

ഷോവ് ചിന്തിച്ചു. ചിലപ്പോൾ എന്നെക്കാളധികമായി. ആ ദ്ദേഹം ഐവാനോവിനഭിമുഖമായി ആ ചെറിയ സ്റ്റൂളിൽ ഇ രുന്നു ശ്രദ്ധിച്ചു. ഈ പറയുന്നതൊന്നും അദ്ദേഹത്തിന പുറത്ത റിയില്ല. ഈ വീക്ഷണകോണത്തെ അദ്ദേഹം അനേകനാളായി പരിപാലിക്കുന്നുണ്ട്. പറയാറുള്ളതും ഏതാണ്ടിതേ വാചക ങ്ങൾതന്നെ. ഐവാനോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു സംസാരിക്കുന്ന ഈ ആന്തരികപ്രവർത്തനങ്ങൾ അന്നു വെറുമൊരാശയമായിട്ടു മാത്ര മേ അന്നദ്ദേഹമറിഞ്ഞിരുന്നുള്ളു എന്നതാണു വ്യത്യാസം. അതി നുശേഷം ഈ വൈയാകരണസങ്കല്പം തന്നിൽത്തന്നെയുള്ള ഒരു ശാരീരിക യാഥാർത്ഥ്യമായി അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടിരുന്നു. പ ക്ഷെ, അയൗക്തികമായ ഈ പ്രവർത്തനങ്ങളുമായി തനിക്കു നേരി ട്ടു പരിചയം ലഭിച്ചുവെന്നതുകൊണ്ടു മാത്രം അവയെ അംഗീക രിക്കണമെന്നുണ്ടോ. സ്വയം മത്തുപിടിച്ചുവെന്നതുകൊണ്ട് ഇ ത്തരം 'ആത്മീയ ലഹരി'ക്കെതിരായി സമരം ചെയ്യേണ്ടതില്ലെ ന്നുണ്ടോ? ഒരു വർഷം മുമ്പു താൻ ആർലോവയെ മരിക്കാനയച്ച പ്പോൾ, ഒരു വധശിക്ഷയുടെ വിശദാംശങ്ങൾ വിഭാവനം ചെ യ്യുവാൻ അദ്ദേഹത്തിന കഴിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. അതിന്റെ ചില വശങ്ങൾ അറിയാമെന്നുള്ളതിനാൽ ഇപ്പോൾ താൻ മറെറാരു തരത്തിൽ പ്രവർത്തിക്കുമോ? ഒന്നുകിൽ അയാൾ ചെയ്തതു ശരിയാ യിരുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ റിച്ചാർഡിനെയും, ആർലോവയെയും കൊ ച്ചുലോവിയെയും മരണത്തിനു കൊടുത്തതു തെററായിപ്പോയി. റിച്ചാർഡിന്റെ വിക്കും, ആർലോവയുടെ മുലയുടെ ആകൃതിയും ബോഗ്രോവിന്റെ നിലവിളിയുമെല്ലാം, മാനദണ്ഡത്തിന്റെ വസ്തു നിഷ്ഠമായ സത്യവുമായിട്ടെങ്ങനെ ബന്ധപ്പെടുന്നു?........

റൂബാഷോവ് അറയിലങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കാൻ തുട ങ്ങി. തന്റെ ബന്ധനമാരംഭിച്ചതു മുതൽ നടന്നതെല്ലാം ഒരു മുഖ വുര മാത്രമാണെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. തന്റെ പരിചി ന്തനങ്ങളെല്ലാം വഴി മുട്ടിയ ഒരു സ്ഥാനത്തു മാത്രമാണെത്തിയ

ത്ത്—ആദ്ധ്യാത്മിക വേശ്യാലയമെന്ന് ഐവാനോവ് നാമകരണംചെയ്ത ഒന്നിന്റെ പടിക്കൽ മാത്രം. ആദ്യം മുതൽ ഇനിയും ആലോചിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ഇനി എന്തുമാത്രം സമയം ബാക്കിയുണ്ട്. അദ്ദേഹം നിന്നു, ഐവാനോവിന്റെ കയ്യിൽനിന്നു ഗ്ലാസ് വാങ്ങി, അതിലുണ്ടായിരുന്നതു കുടിച്ചു. ഐവാനോവ് അദ്ദേഹത്തെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി.

"അതാണു ഭേദം," ഒരു ചെറുപുഞ്ചിരിയോടെ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "സംഭാഷണരൂപത്തിലുള്ള ആത്മാലാപങ്ങൾ ഒരു നല്ല ഏർപ്പാടാണ്. പരീക്ഷകന്റെ ശബ്ദം ഞാൻ അനുകരിച്ചതു ഫലവത്തായി എന്നു ഞാൻ ഗണിക്കുന്നു. എതിർകക്ഷിയുടെ പ്രാതിനിധ്യമില്ല എന്നതു കഷ്ടമാണ്. പക്ഷേ, അത് അതിന്റെ പതിവുവിദ്യയാണ്. ന്യായവാദത്തിന് ഇടതരാതിരിക്കുകയെന്നത് അതിന്റെ സ്വഭാവമാണ്. അരക്ഷിതമായ അവസ്ഥയിലാണ് അതൊരുവനെ ആക്രമിക്കുന്നത്. ഏകനായിരിക്കുമ്പോഴും യോജ്യമായ രംഗസംവിധാനങ്ങളോടെയുമായിരിക്കും. കത്തുന്ന മുൾപടർപ്പുകളിൽനിന്നും മേഘാവൃതമായ പർവ്വതശിഖരങ്ങളിൽനിന്നും. ഉറങ്ങുന്ന ഇരകളെയാണതിനു പ്രത്യേകിച്ചിഷ്ടമുള്ളതു്. ഉന്നതനായ ഒരു ഉപദേശകന്റെ മാർഗ്ഗങ്ങൾ മിക്കവാറും അനീതിപരവും നാടകീയവുമാണ്...."

റുബാഷോവ് ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ലായിരുന്നു. അങ്ങുമിങ്ങും നടന്നുകൊണ്ട്, ഇന്ന് ആർലോവ ജീവിച്ചിരിക്കുകയാണെങ്കിൽ താൻ അവളെ ബലികഴിക്കുമായിരുന്നോ എന്നാലോചിക്കുകയായിരുന്നു. ഈ പ്രശ്നം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സകല ശ്രദ്ധയും പിടിച്ചടക്കി. അതിൽ എല്ലാ പ്രശ്നങ്ങൾക്കുമുള്ള ഉത്തരമുണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി........അദ്ദേഹം ഐവാനോവിന്റെ മുമ്പിൽനിന്നു ചോദിച്ചു:

"റാസ്ലോൽ നിക്കോവിനെ ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ?"

ഐവാനോവ് പുച്ഛസ്വരത്തിൽ ചിരിച്ചു. "നിങ്ങൾ അ

വിടെയെത്തുമെന്നതു മുൻകൂട്ടി കണക്കാക്കാവുന്നതാണ്. കുററവും ശിക്ഷയും....നിങ്ങൾ ഒന്നുകിൽ ശിശുവായിത്തീരുകയാണ്, അല്ലെങ്കിൽ, വൃദ്ധചാപല്യത്തിലേയ്ക്കു പോവുകയാണ്...."

"അല്പം നിൽക്കൂ. അല്പം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ക്ഷുഭിതനായി നടക്കുകയാണ്. "അതെല്ലാം വെറും വാക്കുകൾ. പക്ഷെ, നാമിപ്പോൾ വിഷയത്തിനടുത്തെത്തി. ഞാനോർമ്മിക്കുന്നതു ശരിയാണെങ്കിൽ, ആ വിദ്യാർത്ഥി റാസ്കോൾനിക്കോവിനു വൃദ്ധയെ കൊല്ലുവാൻ അവകാശമുണ്ടായിരുന്നോ എന്നതാണു പ്രശ്നം. അയാൾ യുവാവും കഴിവുകളുള്ളവനുമാണ്. ജീവിക്കുവാനുള്ള ഒരു പണയചീട്ട് കടംവീട്ടാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കീശയിൽ കിടപ്പുണ്ട്. ആ സ്ത്രീയാണെങ്കിൽ കിഴവിയും ലോകത്തിനു യാതൊരു പ്രയോജനവുമില്ലാത്തവളുമാണ്. പക്ഷെ, താരതമ്യം പരിപൂർണ്ണമല്ല. ആദ്യമായി, രണ്ടാമതൊരാളെ കൊല്ലാനാണു പരിതഃസ്ഥിതികൾ അയാളെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നതു്. ലളിതവും യുക്തിപൂർവ്വകവുമായ ഒരു കർമ്മത്തിന്റെ അയുക്തിപൂർവ്വകവും അപ്രതീക്ഷിതവുമായ ഭവിഷ്യത്താണതു്. രണ്ടാമത്തേക്കാര്യം, മനുഷ്യജീവികളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം രണ്ടും രണ്ടും നാലെന്ന ഗണിതശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം തെററാണെന്നുള്ളതാണ്...."

"ആങ്ഹാ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "എന്റെ അഭിപ്രായം പറഞ്ഞാൽ, ആ പുസ്തകത്തിന്റെ സകല കോപ്പികളും ദഹിപ്പിച്ചുകളയണം. ജീവകാരുണ്യപരമായ ഈ മൂടൽതത്വം മനുഷ്യനെ എവിടെയെത്തിക്കുമെന്ന് ഒരു നിമിഷനേരമാലോചിച്ചുനോക്കു. വ്യക്തി വിശുദ്ധമാണെന്ന തത്വം നാം മുറുകെപ്പിടിക്കുകയും മനുഷ്യജീവനോടു ഗണിതശാസ്ത്രവിധികളനുസരിച്ചു പെരുമാറിക്കൂടെന്നു വയ്ക്കുകയും ചെയ്താൽ നാമെന്തുചെയ്യും? ഒരു സേനാനായകന് ഒരു ചാരസംഘത്തെ ബലികഴിക്കാൻ അധികാരമില്ലെന്നാണതിനർത്ഥം. ബോഗ്രോവിനെപ്പോലുള്ള വിഡ്ഢികളെ ബലികഴിച്ചുകൂടെന്നും, നമ്മുടെ തീരദേശനഗരങ്ങളെ ശത്രുക്കൾ വെടിവെച്ചു തകർക്കാനനുവദിക്കണമെന്നും വരും."

റൂബാഷോവ് നിഷേധാർത്ഥത്തിൽ തലയാട്ടി. "നിങ്ങളുടെ ഉദാഹരണങ്ങളെല്ലാം സമരത്തിൽനിന്നെടുത്തതാണ്. എന്നുവച്ചാൽ അസാധാരണപരിതഃസ്ഥിതികളിൽനിന്നെന്നർത്ഥം."

"ആവിയന്ത്രം കണ്ടുപിടിച്ചതിൽ പിന്നെ," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു, "ലോകം നിരന്തരമായി ഒരു അസാധാരണസ്ഥിതിയിലാണിരിക്കുന്നതു്. യുദ്ധങ്ങളും വിപ്ലവങ്ങളും ഈ അവസ്ഥയുടെ ദൃശ്യരൂപങ്ങളാണു്. നിങ്ങളുടെ റാസ്കോൽ നിക്കോവ് ഒരു മഠയനും കുററവാളിയുമാണു്. കിഴവിയെ കൊല്ലുകയെന്ന യുക്തിയുക്തമായ കർമ്മം ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടല്ല; അയാൾ അതു സ്വാർത്ഥതാല്പര്യത്തിനുവേണ്ടി ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു്. ലക്ഷ്യം മാർഗ്ഗത്തെ സാധൂകരിക്കുന്നു എന്ന തത്വം മാത്രമാണു രാഷ്ട്രീയസദാചാരത്തിന്റെ ഏകനിയമം. മററെല്ലാം വെറും പുലമ്പലാണു്. അതു വിരലുകൾക്കിടയിൽക്കൂടി അലിഞ്ഞൊഴുകി പോകയും ചെയ്യും........റാസ്കോൽ നിക്കോവ് കിഴവിയെ കൊല്ലുന്നതു പാർട്ടിയുടെ ആജ്ഞയനുസരിച്ചായിരുന്നെങ്കിൽ,—ഉദാഹരണമായി പണിമുടക്കഫണ്ടു വർദ്ധിപ്പിക്കുവാനോ രഹസ്യമായി ഒരു പ്രസ്സ് സ്ഥാപിക്കാനോ ആയിരുന്നെങ്കിൽ, അതു യുക്തിയുക്തമായിരിക്കും. ചിന്താകുഴപ്പമുണ്ടാക്കുന്ന പ്രശ്നമവതരിപ്പിക്കുന്ന ഈ നോവൽ ഒരിക്കലും എഴുതപ്പെട്ടുകയില്ലായിരുന്നു. അതു മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനത്രയും ക്ഷേമകരവുമായിരുന്നേനെ."

റൂബാഷോവ് ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹമപ്പോഴും, തന്റെ കഴിഞ്ഞ കുറെ മാസങ്ങളിലെയും ദിവസങ്ങളിലെയും അനുഭവങ്ങൾക്കുശേഷം ഇന്നും താൻ ആർലോവയെ മരിക്കാനനുവദിക്കുമായിരുന്നോ എന്ന പ്രശ്നത്തെപ്പററിത്തന്നെ ആലോചിക്കുകയാണു്. അദ്ദേഹത്തിനു തീർച്ചപറയുക വയ്യ. യുക്തിയനുസരിച്ചു് ഐവാനോവു പറയുന്നതു സകലവും ശരിയാണു്. അദൃശ്യനായ എതിരാളി മൗനമായിരിക്കുന്നു. അതിന്റെ അസ്തിത്വത്തിനുള്ള തെളിവു് അവ്യക്തമായ ഒരസുഖം മാത്രമാണു്. അതിലും

ഐവാനോവുതന്നെ ശരി. വാദത്തിൽനിന്നെപ്പോഴും ഒഴിഞ്ഞു മാറി, അരക്ഷിതാവസ്ഥയിൽ മാത്രം ഒരുവനെ ആക്രമിക്കുകയെന്ന സ്വഭാവംതന്നെ അദൃശ്യനായ ഈ എതിരാളി അനാശാസ്യനാണെന്നു കാണിച്ചു.

"പലതരം ആദർശങ്ങൾ കൂട്ടിക്കുഴയ്ക്കുന്നതു് എനിക്കിഷ്ടമില്ല," ഐവാനോവ് തുടർന്നു, "മനുഷ്യസദാചാരത്തിനു് രണ്ടു് ആദർശങ്ങളേയുള്ളു. അവ ധ്രുവങ്ങൾ പോലെ പരസ്പര വിരുദ്ധവുമാണു്. ഒന്നു് ക്രൈസ്തവവും ജീവകാരുണ്യപരവും. അതു് വ്യക്തിയെ വിശുദ്ധവസ്തുവായി പ്രഖ്യാപിക്കുന്നു. ഗണിതശാസ്ത്ര സിദ്ധാന്തങ്ങൾ മനുഷ്യ ഘടകങ്ങൾക്കു് പ്രയോഗിച്ചുകൂടാ എന്നതു് വിലക്കുന്നു. മററതു്, സാമൂഹ്യമായ ലക്ഷ്യങ്ങൾ എല്ലാ മാർഗ്ഗങ്ങളെയും സാധൂകരിക്കുന്നുവെന്ന അടിസ്ഥാനതത്വത്തിൽനിന്നാരംഭിക്കുന്നു. വ്യക്തിയെ സമൂഹത്തിനു് സർവ്വഥാ കീഴെയാക്കാമെന്നും അതിനെ സമൂഹത്തിനുവേണ്ടി ബലികഴിക്കാമെന്നും അനുവദിക്കുക മാത്രമല്ല അങ്ങനെ ചെയ്യണമെന്നു നിർബ്ബന്ധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു—പരീക്ഷണശാലയിലെ മുയൽപോലെയോ ബലിയാടുപോലെയോ അതിനെ പ്രയോജനപ്പെടുത്താം. ആദ്യത്തേതിനു് കീറിമുറിക്കൽ വിരുദ്ധസന്മാർഗ്ഗമെന്നും രണ്ടാമത്തേതിനു് കീറിമുറിക്കൽ സന്മാർഗ്ഗമെന്നും പേരു വിളിക്കാം. കപടനാട്യക്കാരും അസ്ഥിരചിത്തന്മാരും എപ്പോഴും ഇതു രണ്ടും കൂട്ടിക്കുഴയ്ക്കാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ടു്. പ്രയോഗത്തിൽ അതസാദ്ധ്യമാണു്. അധികാരത്തിന്റെയും ചുമതലയുടെയും ഭാരം വഹിക്കുന്നവരെല്ലാം, ആദ്യത്തെ സന്ദർഭത്തിൽത്തന്നെ ഇവയിലൊന്നു് തെരഞ്ഞെടുക്കേണ്ടതായി മനസ്സിലാക്കും. അപ്രതിരോദ്ധ്യമായി രണ്ടാമത്തേതിലേയ്ക്കു് നയിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യും. ക്രിസ്തുമതം ഒരു രാഷ്ട്രമതമായി സ്ഥാപിതമായതിനു ശേഷം യഥാർത്ഥ ക്രിസ്തുമതം അനുസരിക്കുന്ന ഏതെങ്കിലും ഒരു രാഷ്ട്രം നിങ്ങൾക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിക്കാമോ? ഒരെണ്ണം കാണിക്കാൻ നിങ്ങൾക്കു കഴിയില്ല. അവശ്യഘട്ടങ്ങളിൽ—രാഷ്ട്രീയകാര്യങ്ങൾ എപ്പോഴും അവശ്യഘട്ടത്തിലുമാണു്—ഭരണക

ത്താക്കൾക്കെപ്പോഴും 'അസാധാരണ പരിതഃസ്ഥിതികൾ' എന്ന വാദം ഉന്നയിക്കാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതിൽനിന്നു വരുന്നത് 'അസാധാരണമായ രക്ഷാവ്യവസ്ഥകളു'മാണ്. ജനതകളും വർഗ്ഗങ്ങളും ഉണ്ടായതു മുതൽ അവർ പരസ്പരം ആത്മരക്ഷാവ്യവസ്ഥകൾ പാലിക്കാറുണ്ട്. മാനുഷികമൂല്യം പ്രായോഗികമാക്കുകയെന്നതു മറെറാരു സമയത്തേയ്ക്കു നീട്ടിവയ്ക്കുവാൻ അവരെ അതെപ്പോഴും നിർബന്ധിക്കുന്നു."

റൂബാഷോവ് ജനലിൽക്കൂടി നോക്കി. ഉരുകിയ മഞ്ഞു് പിന്നെയും ഉറഞ്ഞു. ഇളംമഞ്ഞനിറത്തിലുള്ള ചില്ലുകൾ കൊണ്ടുള്ള ഒരു പരുക്കൻ നിരപ്പ്. കോട്ടയുടെ മുകളിലുള്ള പാറാവുകാരൻ തോക്കും തോളിൽവച്ചു് അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും മാർച്ചു ചെയ്യുകയാണ്. ആകാശം തെളിഞ്ഞതാണ്: പക്ഷേ, ചന്ദ്രനില്ല. മെഷീൻതോക്കിരിക്കുന്നതിനു മുകളിൽ ക്ഷീരപാത തിളങ്ങുന്നുണ്ട്.

റൂബാഷോവ് തോൾ കുലുക്കി. "മാനുഷികമൂല്യവും രാഷ്ട്രീയവും; വ്യക്തിത്വത്തെ മാനിക്കുന്നതും സാമൂഹ്യപുരോഗതിയും പരസ്പരവിരുദ്ധമാണെന്നു സമ്മതിച്ചു," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഗാന്ധി ഇന്ത്യയ്ക്കു് ഒരു അത്യാഹിതമാണെന്നു സമ്മതിച്ചു. മാർഗ്ഗങ്ങൾ തെരഞ്ഞെടുക്കുന്നതിൽ പരിശുദ്ധി നോക്കുന്നതു രാഷ്ട്രീയവന്ധ്യത്വത്തിലെത്തിക്കും എന്നും സമ്മതിച്ചു. നിഷേധങ്ങളിൽ നാം യോജിക്കുന്നു. പക്ഷേ, മറെറ മാർഗ്ഗം നമ്മെ എവിടെ എത്തിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു നോക്കൂ........"

"ശരി. എവിടെ?" ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു.

റൂബാഷോവ് കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചു. ഐവാനോവിനെ വെള്ളെഴുത്തുകാരനെപ്പോലെ നോക്കി. "എന്തൊരു അവിയൽ," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു, "നമ്മുടെ സുവർണ്ണദശ നാം എന്തൊരു അവിയലാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നു."

ഐവാനോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു. "ആയിരിക്കാം," പ്രസന്നനായി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഗ്രാക്കിസഹോദരന്മാരെയും, സെ

യിൻറ് ജസ്റ്റിനെയും പാരീസ് കമ്യൂണിനെയും ഓർത്തുനോക്കു. ഇതുവരെ എല്ലാ വിപ്ലവവും നടത്തിയതു സ്ഥിരതയില്ലാത്ത ഉപദേശിമാരായിരുന്നു. അവർക്കെപ്പോഴും സദുദ്ദേശ്യമുണ്ടായിരുന്നു. സ്ഥിരതയില്ലാത്തതുമൂലം നശിക്കുകയും ചെയ്തു. നമ്മൾ മാത്രം ആദ്യമായി യുക്തിപൂർവ്വമായി പ്രവർത്തിച്ചു........"

"അതെ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "യുക്തിയുടെ കൂട്ടുതൽകൊണ്ടു്, നീതിപരമായ ഭൂവിതരണത്തിനുവേണ്ടി അമ്പതുലക്ഷത്തോളം കൃഷിക്കാരും അവരുടെ കുടുംബങ്ങളും ഒരു വർഷത്തിൽ പട്ടിണികിടന്നു് മരിക്കാൻ നാം കരുതിക്കൂട്ടി പ്രവർത്തിച്ചു. മനുഷ്യജീവികളെ വ്യാവസായിക ചൂഷണത്തിന്റെ ചങ്ങലകളിൽ നിന്നു് സ്വതന്ത്രരാക്കുന്ന കാര്യത്തിൽ യുക്തിപൂർവ്വകമായ നമ്മുടെ പ്രവർത്തനം ഏകദേശം ഒരുകോടിയോളം മനുഷ്യരെ, പണ്ടത്തെ കപ്പലടിമകളുടെ അവസ്ഥപോലുള്ള നിലയിൽ ആർട്ടിക്ക് പ്രദേശത്തു് നിർബ്ബന്ധിത തൊഴിലിനയച്ചു. യുക്തിപൂർവ്വകമായതുകൊണ്ടു് ഒരഭിപ്രായഭിന്നത തീർക്കുവാൻ നമുക്കു് ഒരു വാദഗതിയേ നിശ്ചയമുള്ളൂ—മരണം. മുങ്ങിക്കപ്പലിന്റെ പ്രശ്നമായാലും, വളത്തിന്റെ കഥയായാലും ഇന്തോചൈനയിലെ പാർട്ടിനയമായാലും കഥയതുതന്നെ. കണക്കു കൂട്ടുന്നതിലെ ഒരു തെററു് ജയിലിലോ തൂക്കുമരത്തിലോ എത്തിക്കുമെന്ന നിരന്തര ഭീതിയോടെയാണു് നമ്മുടെ എൻജിനീയറന്മാർ ജോലി ചെയ്യുന്നതു്. നമ്മുടെ ഏററവും ഉയന്ന ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ കീഴ്സിൽബന്ധികളുടെ തെററിനു് അവർ ഉത്തരം പറയേണ്ടിവരുമെന്നതുകൊണ്ടു് കീഴ്ജീവനക്കാരെ ദ്രോഹിക്കുകയും വധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. നമ്മുടെ കവികൾ ശൈലീപ്രശ്നങ്ങൾ പരിഹരിക്കുന്നതു് എതിരാളികളെ രഹസ്യപോലീസിനു് ഒററു കൊടുത്തിട്ടാണു്. എക്സ്പ്രഷനിസ്റ്റുകൾ, നാച്ചുറലിസത്തെ പ്രതിവിപ്ലവകരമായിട്ടെണ്ണുന്നു; നേരെ മറിച്ചും. ഭാവിതലമുറകളുടെ താൽപര്യത്തിനു വേണ്ടി യുക്തിപൂർവ്വകമായി നാം ഈ തലമുറയുടെ മേൽ കെട്ടിവച്ചിരിക്കുന്ന യാതനകൾ

അവരുടെ ആയുസ്സിന്റെ നാലൊന്നു കുറച്ചിരിക്കുന്നു. രാജ്യത്തിന്റെ നിലനില്പിനെ രക്ഷിക്കുവാൻവേണ്ടി നാം അസാധാരണ നിയമങ്ങളും അടിയന്തിരഘട്ട നടപടികളും നടപ്പാക്കിയിരിക്കുന്നു. അവയിലെ സകല അംശങ്ങളും വിപ്ലവോദ്ദേശ്യങ്ങൾക്കു വിരുദ്ധവുമാണു്. വിപ്ലവത്തിനു മുമ്പുണ്ടായിരുന്നതിനെക്കാൾ താണ താണു് ജനങ്ങളുടെ ജീവിതത്തോതു്. തൊഴിൽ കൂടുതൽ കഠിനമാണു്. അച്ചടക്കം മനുഷ്യോചിതമല്ലാതായിരിക്കുന്നു. അടിമത്ത തുല്യമായ പീസ്‌വർക്കാണെങ്കിൽ കൊളോണിയൽ രാജ്യങ്ങളിലെ കൂലിക്കാരുടെ സ്ഥിതിയെക്കാൾ കഷ്ടതരം. വധശിക്ഷയുടെ വയഃക്ലിപ്തത പന്ത്രണ്ടു വയസ്സു വരെ നാം താഴ്ത്തിയിരിക്കുന്നു. ലൈംഗിക കാര്യങ്ങളിൽ നമ്മുടെ നിയമങ്ങൾ ഇംഗ്ലണ്ടിലേതിനെക്കാൾ കുത്സിതമാണു്. നാം നേതാവിനെ ആരാധിക്കുന്നതു് പിന്തിരിപ്പൻ സർവ്വാധിപത്യങ്ങളിലേക്കാൾ ഉള്ളഴിഞ്ഞാണു്. നമ്മുടെ പത്രങ്ങളും വിദ്യാലയങ്ങളും പുലർത്തുന്നതു് അവസര സേവയും, പട്ടാള ഭക്തിയും, പിടിവാദവും, അനുസരണവും, അജ്ഞതയുമാണു്. ഭരണകൂടത്തിന്റെ തോന്ന്യാസശക്തി അതിരില്ലാത്തതാണു്, ചരിത്രത്തിൽ മുമ്പു് ഒരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ലാത്തതാണു്. മനുഷ്യാവകാശ പ്രഖ്യാപനമെന്നൊന്നുണ്ടായിട്ടേയില്ലെന്നു തോന്നിക്കുന്ന തരത്തിലാണു് നാം പത്രസ്വാതന്ത്ര്യവും അഭിപ്രായസ്വാതന്ത്ര്യവും സഞ്ചാര സ്വാതന്ത്ര്യവും പൂർണ്ണമായി നിർമ്മാർജ്ജനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. അതിഭീമമായ ഒരു പോലീസ് യന്ത്രമാണു് നാം കെട്ടിപ്പടുത്തിരിക്കുന്നതു്. പരസ്പരം ഒററുനോക്കുന്ന സമ്പ്രദായം ഒരു ദേശീയ സ്ഥാപനമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. മാനസികമായും ശാരീരികമായും ദണ്ഡിപ്പിക്കുന്നതിനു് ഏററവും ശാസ്ത്രീയമാർഗ്ഗങ്ങൾ നാം ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഞരങ്ങുന്ന ജനതയെ നാം ചാട്ടകൊണ്ടടിച്ചു് സാങ്കല്പികമായ ഒരു ഭാവി സ്വർഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടു പോകയാണു്. ഈ ഭാവി നമുക്കു മാത്രമേ കാണാൻ കഴിയുന്നുള്ളു. ഈ തലമുറയുടെ ശക്തി മുഴുവനും തീർന്നിരിക്കുന്നു; അതു് വിപ്ലവത്തിൽ ചെലവായിപ്പോയി. എന്തെന്നാൽ ഈ തലമുറ രക്ത

മൊഴുക്കി വിളറിയിരിക്കുന്നു: ഞരങ്ങി, മരവിച്ച്, നിരാശാഭരിതമായ കുറെ ബലിമാംസമല്ലാതെ അതിലിനിയൊന്നും ബാക്കിയില്ല........ഇവയാണ് നമ്മുടെ യുക്തിചിന്തയുടെ ന്യായമായ ഭവിഷ്യത്തുകൾ. നിങ്ങൾ അതിനെ കീറിമുറിക്കൽസമ്പ്രദായമെന്നു വിളിച്ചു. പരീക്ഷകന്മാർ മൃഗത്തിൻെറ തൊലി പൊളിച്ചുകളഞ്ഞ് നഗ്നമായ തന്തുക്കളും ഞരമ്പുകളും മാംസവുമായി നിറുത്തിയിരിക്കുന്നതായിട്ടാണ് എനിക്കു പലപ്പോഴും തോന്നിയിട്ടുള്ളത്...."

"ശരി, അതിനെന്ത്?" ഐവാനോവ് പ്രസന്നനായി പറഞ്ഞു, "അത് ആശ്ചര്യകരമായി നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നില്ലേ? ഇതിലപ്പുറം അത്ഭുതകരമായി ചരിത്രത്തിലെന്തു സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്? മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിൻെറ പഴയ തൊലിയുരിച്ചുകളഞ്ഞ് അതിനു പുതിയതൊന്നു കൊടുക്കുകയാണ് നാം ചെയ്യുന്നത്. അത് നാഡീബലമില്ലാത്തവർക്കു പററിയ തൊഴിലല്ല. പക്ഷേ, അതു നിങ്ങളെ ആവേശം കൊള്ളിച്ച ഒരു കാലമുണ്ടായിരുന്നു. എന്താണ് നിങ്ങളെ ഒരു കിഴവിയെപ്പോലെ ഭീരുവാക്കിത്തീർത്ത സംഗതി?"

റൂബാഷോവിനു പറയണമെന്നുണ്ടായിരുന്നത്, "അതിനുശേഷം ബോഗ്രോവ് എൻെറ പേരു വിളിക്കുന്നതു ഞാൻ കേട്ടു," എന്നായിരുന്നു. പക്ഷേ, ആ ഉത്തരം നിരർത്ഥകമാണെന്നദ്ദേഹത്തിനറിയാം. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"പഴയ ഉപമതന്നെ തുടരാം. ഞാൻ ഈ തലമുറയുടെ തൊലിയുരിച്ച ശരീരം കാണുന്നു. പക്ഷേ, പുതിയ തൊലിയുടെ യാതൊരു ലക്ഷണവും ഞാൻ കാണുന്നില്ല. ഊർജ്ജതന്ത്രത്തിലെ പരീക്ഷണങ്ങളെന്നതുപോലെ ചരിത്രമെടുത്തു പെരുമാറാം എന്നു നാം ധരിച്ചിരുന്നു. ഊർജ്ജതന്ത്രത്തിൽ ഒരു പരീക്ഷണം ആയിരംതവണ ആവർത്തിക്കാമെന്നും ചരിത്രത്തിലതൊരിക്കലേ കഴിയൂ എന്നുമുള്ളതാണ് വ്യത്യാസം. ഡാൻറനെയും സെയിൻറ് ജസ്റ്റിനെയും ഒരിക്കൽ മാത്രമേ കൊലമരത്തിലേക്കയയ്ക്കാൻ കഴിയൂ. ഇനി വ

ലിയ മുഞ്ഞിക്കപ്പലാണ് ഉത്തമമെന്നു തെളിഞ്ഞാൽ ബോഗ്രോവിനെ പുനർജീവിപ്പിക്കാൻ കഴികയില്ല."

"അതുകൊണ്ടെന്തു്?" ഐവാനോവ് ചോദിച്ചു, "ഒരു പ്രവൃത്തിയുടെ ഭവിഷ്യത്തുകളെല്ലാം മുൻകൂട്ടിക്കാണാൻ കഴികയില്ലെന്നുവച്ചു്, പ്രവൃത്തിതന്നെ തിന്മയാണെന്ന ഭാവത്തിൽ നാം കൈയുംകെട്ടി അലസമായിട്ടിരിക്കണമെന്നാണോ? നമ്മുടെ ഓരോ കർമ്മത്തിനും തലതന്നെയാണ് പണയം. അതിൽ കൂടുതലെന്തു ചെയ്യാൻ കഴിയും? എതിർകക്ഷിക്കാരും അത്രയ്ക്കു കണിശക്കാരൊന്നുമല്ല. ഏതു കിഴട്ടുകഴുത ജനറലിനും ആയിരക്കണക്കിനു് ജീവനെടുത്തു പരീക്ഷണം നടത്താം. അയാൾക്കു തെററുപററിയാൽ ഉദ്യോഗമൊഴിയുകയെന്നതിൽ കവിഞ്ഞൊന്നും വരാനില്ല. പിന്തിരിപ്പത്തത്തിൻെറയും പ്രതിവിപ്ലവത്തിൻെറയും ശക്തികൾക്കു മര്യാദയോ സദാചാരപ്രശ്നങ്ങളോ ഒന്നുമില്ല. സുള്ളയേം, ഗാല്ലിഫെറേറാ, കോൾചാക്കോ, റാസ്കോൽനിക്കോവിൻെറ കഥ വായിക്കുന്നതായി വിചാരിച്ചുനോക്കൂ. നിങ്ങളെപ്പോലുള്ള വിശേഷപ്പെട്ട പക്ഷികൾ വിപ്ലവവൃക്ഷത്തിലേ കാണൂ. മററുള്ളവക്ക് അതു കുറെക്കൂടി എളുപ്പമാണ്....."

അദ്ദേഹം വാച്ചുനോക്കി. അറയുടെ ജന്നലിനു് ഒരു ചാരനിറം വീണിരിക്കുന്നു. പൊട്ടിയ കണ്ണാടിയുടെ സ്ഥാനത്തു് ഒട്ടിച്ചിരിക്കുന്ന പത്രക്കടലാസ് പുലർച്ചയിലെ കാററത്തു് മുഴയ്ക്കുകയും ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിക്കുകയും ചെയ്തു. എതിർവശത്തുള്ള ഗോപുരത്തിൽ പാറാവുകാരൻ തൻെറ 'ന്തുറുചുവടു'' വയ്ക്കുകയാണ്.

"നിങ്ങളുടെയുംപോലുള്ള ഭൂതകാലമുള്ള ഒരാളിൽ," ഐവാനോവ് തുടന്നു: "പരീക്ഷണത്തിനെതിരായി പെട്ടെന്നുണ്ടായിരിക്കുന്ന ഈ അവജ്ഞ അല്പം ബാലിശമാണ്. ഓരോ വർഷവും യാതൊരു ന്യായവുമില്ലാതെ പകർച്ചവ്യാധികളും മററു് മഹാമാരികളുംകൊണ്ടു് അനേകലക്ഷമാളുകൾ മരിക്കുന്നു. ചരിത്രത്തിലെ ഏററവും ആശാവഹമായ പരീക്ഷണത്തിനുവേണ്ടി ഏതാ

നം ലക്ഷമാളുകളെ ബലികഴിക്കുന്നതിലാണ് നിങ്ങൾക്കെതിപ്പ്. കൽക്കരിഖനികളിലും, ജർമ്മൻ വെള്ളിഖനികളിലും, നെൽപാടങ്ങളിലും, പരുത്തിത്തോട്ടങ്ങളിലും, അർദ്ധപട്ടിണികൊണ്ടും ക്ഷയരോഗംകൊണ്ടും മരിക്കുന്ന എണ്ണമററ മനുഷ്യരുടെ കാര്യം ഞാൻ പറയുന്നില്ല. ആരും അവരെ ഗൗനിക്കുന്നില്ല. എങ്ങനെയെന്നോ എന്തിനെന്നോ ആരും ചോദിക്കുന്നില്ല. പക്ഷേ, ഇവിടെ വസ്തുനിഷ്ഠമായി നോക്കിയാൽ ഉപദ്രവകാരികളായ കുറെ ആയിരംപേരെ ഞങ്ങൾ വെടിവച്ചാൽ, ലോകമൊട്ടാകെയുള്ള മനുഷ്യമൂല്യവാദികളുടെ വായിൽ പതയും നുരയും വരും. സമ്മതിച്ചു, ഞങ്ങൾ കർഷകരുടെയിടയിലെ ഇത്തിക്കണ്ണിവിഭാഗത്തെ ലിക്വിഡേററു ചെയ്തു. അവരെ പട്ടിണിയിട്ടു കൊന്നു. അതു് എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി ചെയ്യപ്പെടേണ്ടിയിരുന്ന ഒരു ശസ്ത്രക്രിയയാണ്. പക്ഷേ, സുന്ദരമായ ആ പഴയ കാലത്തു്, മഴയില്ലാത്ത ഓരോ വർഷവും അത്രയും പേർ മരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു—യാതൊരു ലക്ഷ്യവും പ്രയോജനവുമില്ലാതെയാണെന്നുമാത്രം. ചൈനയിലെ മഞ്ഞനദിയിൽ വെള്ളപ്പൊക്കമുണ്ടാകുമ്പോൾ ലക്ഷക്കണക്കിനാളുകൾ മരിക്കാറുണ്ടു്. മനുഷ്യനെക്കൊണ്ടുള്ള അതിൻെറ മൂഢപരീക്ഷണങ്ങളിൽ പ്രകൃതി ധാരാളിത്തം കാണിക്കുന്നു. സ്വന്തശരീരത്തിൽ പരീക്ഷണം നടത്താൻ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനു മാത്രം അവകാശമില്ലെന്നാണോ?”

അദ്ദേഹം നിറുത്തി. റൂബാഷോവ് മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. ഐവാനോവ് തുടന്നു:

“കീറിമുറിക്കലിനെ എതിക്കുന്ന സംഘക്കാരുടെ ലഘുലേഖകൾ നിങ്ങൾ വായിച്ചിട്ടുണ്ടോ? അവ ഗംഭീരങ്ങളാണ്. ഹൃദയം പിളക്കുന്നവയാണ്. ഏതോ തെണ്ടിപ്പട്ടിയുടെ കരൾമുറിച്ചെടുക്കുമ്പോൾ ആ പട്ടി കരയുന്നതും, അതിനെ വേദനിപ്പിക്കുന്നയാളിൻെറ കൈ നക്കിത്തുടയ്ക്കുന്നതുമെല്ലാം വായിച്ചാൽ ഇന്നു നിങ്ങൾക്കുണ്ടായതുപോലെ മനംപുരട്ടലുണ്ടാകും. പക്ഷേ, ഈ മനുഷ്യർ

പറയുന്നതു് നാം അനുസരിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ ഇന്നു് കോളറാ, ടൈഫോയിഡ് മുതലായ രോഗങ്ങളെ തടയുന്ന മരുന്നുകളൊന്നുമുണ്ടാകുമായിരുന്നില്ല.....”

അദ്ദേഹം കപ്പിയിൽ ബാക്കിയുണ്ടായിരുന്നതു് കുടിച്ചു. എഴുന്നേററുനിന്നു് കോട്ടുവായിട്ടു, മൂരിനിവർത്തു. മുടന്തിനടന്നു് അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിനടുത്തെത്തി ജന്നലിൽക്കൂടി പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കി.

“പ്രകാശം വീണതുടങ്ങി,” അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: “മറയനാകാതിരിക്കു റൂബാഷോവ്. ഈ രാത്രി ഞാൻ പറഞ്ഞതെല്ലാം പ്രാഥമികപാഠങ്ങളാണു്. അതെല്ലാം എന്നെപ്പോലെതന്നെ നിങ്ങൾക്കുമറിയാം. നിങ്ങൾ ഒരു മാനസികമാന്ദ്യത്തിലായിരുന്നു. ഇപ്പോഴതെല്ലാം മാറിയിരിക്കുന്നു.” അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിന്റെ ചുമലിൽക്കൂടി കൈയിട്ടു പിടിച്ചുകൊണ്ടു ജന്നലിനടുത്തു നില്ക്കുകയാണു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വരം മൃദുവാണെന്നു പറയാം.

“പോയി കിടന്നുറങ്ങു പടക്കുതിരേ. നാളെ സമയം അവസാനിക്കും. നിങ്ങളുടെ പ്രസ്താവന തയ്യാറാക്കാൻ നമുക്കു രണ്ടുപേക്കും തെളിഞ്ഞ ബുദ്ധിയാവശ്യമുണ്ടു്. വെറുതേ തോൾ കുലുക്കണ്ട. നിങ്ങൾ ഒപ്പിട്ടുമെന്നു നിങ്ങൾക്കുതന്നെ പകുതി ബോധ്യമായിട്ടുണ്ടു്. നിങ്ങൾ നിഷേധിക്കുകയാണെങ്കിൽ അതു ധാർമ്മികഭീരുത്വം മാത്രമാണു്. ധാർമ്മികഭീരുത്വം പലരെയും രക്തസാക്ഷിത്വത്തിലേയ്ക്കു നയിച്ചിട്ടുണ്ടു്.”

റൂബാഷോവ് പുറത്തെ ചാരവെളിച്ചത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി. പാറാവുകാരൻ വലതുവശം തിരിയുകയാണു്. മെഷീൻ തോക്കിനു മുകളിൽ ആകാശം ചാരനിറമാണു്—അതിൽ ചുവപ്പിന്റെ ഛായയുണ്ടു്. “ഞാനതിനെപ്പററി ഒരിക്കൽക്കൂടി ആലോചിക്കാം,” റൂബാഷോവ് കുറച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടു പറഞ്ഞു.

വാതിൽ, സന്ദർശകന്റെ പുറകിൽ അടഞ്ഞപ്പോൾ താൻ ഒട്ടുപകുതിയും കീഴടങ്ങിയെന്നു റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. ത

ളന്ന് അദ്ദേഹം കട്ടിലിലേയ്ക്കു വീണു. എങ്കിലും ആശ്ചര്യകരമായ ഒരാശ്വാസം തോന്നി. തന്റെ അകം പൊള്ളയായതുപോലെയും ഉണങ്ങിവരണ്ടതുപോലെയും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അതേസമയം ഏതോ ഭാരം ചുമലിൽനിന്നൊഴിഞ്ഞതായും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. തന്റെ ഓർമ്മയിൽ ഷോൾഗ്രോവിന്റെ നിലവിളിയുടെ കൂർക്കശമായത അല്പം കുറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. മരിച്ചവർക്കു പകരം ജീവിക്കുന്നവരിൽ ഒരുവൻ വിശ്വാസമർപ്പിച്ചാൽ അതു വഞ്ചനയാണെന്നാരുപറയും?

റൂബാഷോവ് ശാന്തമായും സ്വപ്നരഹിതമായും ഉറങ്ങുമ്പോൾ—അദ്ദേഹത്തിന്റെ പല്ലുവേദനപോലും ശമിച്ചിരിക്കുന്നു—ഐവാനോവ് തന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോകുന്നവഴി ഗ്ലെററ്ക്കിനെ ഒന്നു സന്ദർശിച്ചു. മുഴുവൻ യൂണിഫാറവും ധരിച്ചു ഗ്ലെററ്ക്കിൻ ഫയൽ നോക്കുകയാണ്. ആഴ്ചതോറും മൂന്നോ നാലോ ദിവസം രാത്രി മുഴുവനും ജോലിചെയ്യുന്ന സമ്പ്രദായം കുറെ വർഷങ്ങളായി അദ്ദേഹത്തിനുണ്ട്. ഐവാനോവ് മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ ഗ്ലെററ്ക്കിൻ എഴുന്നേററ് അററൻഷ്യനായി നിന്നു.

"എല്ലാം ശരിയാണ്," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "നാളെ അയാൾ ഒപ്പിടും. പക്ഷെ, നിങ്ങളുടെ വിഡ്ഢിത്തം തിരുത്തുവാൻ വേണ്ടി ഞാൻ വളരെ പണിപ്പെടേണ്ടിവന്നു."

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ മറുവടി പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം ഡെസ്കിന്റെ മുമ്പിൽ നിശ്ചലനായി നിന്നു. താൻ റൂബാഷോവിനെ സന്ദർശിക്കാൻ പോകുന്നതിനുമുമ്പു ഗ്ലെററ്ക്കിനുമായിട്ടുണ്ടായ കലഹവും ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പരാജയങ്ങൾ പെട്ടെന്നു മറക്കുന്നവനല്ലെന്ന വിവരവും ഓർമ്മിച്ച ഐവാനോവ്, ഗ്ലെററ്ക്കിന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു സിഗററുപുകയൂതി, "മറയത്തരം കാണിക്കാതിരിക്കു," എന്നു പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്കിപ്പോഴും വ്യക്തിപരമായ വികാരങ്ങളാണ്. അയാളുടെ സ്ഥാനത്തു് നിങ്ങൾ ഇതിലധികം ശാഠ്യംപിടിക്കും."

"എനിക്കൊരു നട്ടെല്ലുണ്ട്. അയാൾക്കതില്ല," ഗ്ലെററ്ക്കിൻ പറഞ്ഞു.

"പക്ഷേ, നിങ്ങൾ ഒരു വിഡ്ഢിയാണ്," ഐവാനോവ് പറഞ്ഞു: "ആ പറഞ്ഞതിന് അയാൾക്കു മുമ്പേ നിങ്ങൾ വെടിവയ്ക്കപ്പെടേണ്ടതാണ്."

അദ്ദേഹം വാതില്ക്കലേയ്ക്കു മുടന്തിനടന്നു. പുറത്തുനിന്നു വാതിൽ കൊട്ടിയടച്ചു.

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ തന്റെ ഡെസ്കിനടുത്തു വീണ്ടും ഇരുന്നു. ഐവാനോവ് വിജയിക്കുമെന്നയാൾ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അങ്ങനെ വരുമോ എന്നു ഭയവുമുണ്ടായിരുന്നു. ഐവാനോവിന്റെ അവസാനവാചകം ഒരു ഭീഷണിപോലെയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം കാര്യവും കളിയും തിരിച്ചെടുക്കാനും വിഷമമാണ്. ഒരുപക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിനുതന്നെ തീർച്ചയില്ലായിരിക്കണം.....ഈ ഹൃദയശൂന്യരായ ബുദ്ധിജീവികൾ....

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ തോൾ കുലുക്കി. കിരുകിരുക്കുന്ന കോളറും ടൈയും അവയുടെ സ്ഥാനങ്ങളിൽ ശരിയാക്കിവച്ചു; കടലാസുകെട്ടുകളെടുത്തു ജോലി തുടന്നു.

മൂന്നാമത്തെ വിചാരണ

“ചിലപ്പോൾ വാക്കുകൾ വസ്തുതകളെ മൂടിവയ്ക്കുവാൻ പ്രയോജനപ്പെടണം. പക്ഷേ, ആരും ഗൗനിക്കാത്ത തരത്തിലായിരിക്കണം അതു സംഭവിക്കുന്നതു്. അഥവാ അവ ഗൗനിക്കപ്പെടുകയാണെങ്കിൽതന്നെ ഉടൻ എടുത്തു കാണിക്കാവുന്ന ഒഴികഴിവുകൾ കൈവശമുണ്ടായിരിക്കയും വേണം.’’

—മാക്കിയ വെല്ലി
(റഫായെല്ലോ ഗിറോലാമിക്കു കൊടുത്ത നിർദ്ദേശങ്ങളിൽനിന്നു്)

“നിങ്ങളുടെ വാക്കു് ‘ഉവ്വ്’ ഉവ്വ്’’ എന്നും, ‘ഇല്ല ഇല്ല’ എന്നും ആയിരിക്കട്ടെ; ഇതിൽ അധികമായതു ദുഷ്ടനിൽനിന്നു വരുന്നു.’’

മത്തായി എഴുതിയ സുവിശേഷം
V; 37

മൂന്നാമത്തെ വിചാരണ

1

എൻ. എസ്. റുബാഷോവിന്റെ ഡയറിയിൽനിന്നൊരുഭാഗം. ബന്ധനത്തിൽ ഇരുപതാം ദിവസം.

"...വ്ലാഡിമർ ബോഗ്രോവ് ഊഞ്ഞാലിൽനിന്നു വീണിരിക്കുന്നു. ഒരുനൂററി അമ്പതു വർഷം മുമ്പ്, ബാസ്റ്റീൽ കോട്ട കീഴടക്കിയ ദിവസം, അനേകനാളത്തെ അലസതയ്ക്കു ശേഷം യൂറോപ്യൻ ഊഞ്ഞാൽ വീണ്ടും ചലിക്കാനാരംഭിച്ചു. അതു ദുരധികാരത്തിൽനിന്ന് ഉന്മേഷത്തോടെ വിട്ടുപോന്നു. അതിന്റെ വേഗത നിയന്ത്രണാധീനമല്ലെന്നും തോന്നി. സ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്റെ നീലാകാശത്തിലേയ്ക്കതു കുതിച്ചുയർന്നു. ഒരു ശതവർഷക്കാലം ഉത്തരോത്തരം അതുയർന്നു, ലിബറലിസത്തിന്റെയും ജനാധിപത്യത്തിന്റെയും മണ്ഡലങ്ങളിലേയ്ക്ക്. പക്ഷേ, നോക്കൂ, ക്രമേണ വേഗത കുറഞ്ഞു, ഊഞ്ഞാൽ അതിന്റെ ഉച്ചകോടിയിലെത്തി—തിരിഞ്ഞാട്ടുന്നസ്ഥലത്ത്. പിന്നീട് ഒരു നിമിഷനേരത്തെ നിശ്ചലതയ്ക്കു ശേഷം അതിന്റെ അവരോഹണമാരംഭിച്ചു, ഓരോ നിമിഷത്തിലും വർദ്ധിക്കുന്ന വേഗതയോടെ. മുകളിലേയ്ക്കുയർന്ന വേഗതയിൽതന്നെ അതിലെ സഞ്ചാരികളെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽനിന്ന് അടിമത്തത്തിലേയ്ക്ക് എത്തിച്ചു. അള്ളിപ്പിടിച്ചിരിക്കുന്നതിനു പകരം മാനത്തു നോക്കിയിരുന്നവരുടെ തല കറങ്ങി, അവർ പുറത്തു വീണുപോയി.

"തല കറങ്ങാതിരിക്കണമെന്നുള്ളവർ ഊഞ്ഞാലിന്റെ ചലനനിയമങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കണം. ചരിത്രത്തിൽ നാം അഭിമുഖീകരിക്കേണ്ടിവരുന്നത് ഒരു പെൻഡുലത്തിന്റേതുപോലുള്ള ചലനമാണെന്നു

തോന്നും. ഏകാധിപത്യത്തിൽനിന്ന ജനാധിപത്യത്തിലേയ്ക്കും, ജനാധിപത്യത്തിൽനിന്ന പൂർണ്ണമായ ഏകാധിപത്യത്തിലേയ്ക്കുമുള്ള ഒരു ചാഞ്ചാട്ടം.

"ഒരു ജനതയ്ക്കു സമ്പാദിച്ച് അനുഭവിക്കാവുന്ന വ്യക്തിസ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്റെ അളവ് ആ ജനതയുടെ രാഷ്ട്രീയ വളർച്ചയെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നു. മെല്ലാറഞ്ഞ പെൻഡുലചലനത്തിൽനിന്ന തെളിയുന്നത്, ഒരു ജനതയുടെ രാഷ്ട്രീയവളർച്ച, വ്യക്തിയുടെ വളർച്ചപോലെ ക്രമാനുഗതമല്ലെന്നും, അതിനെ നിയന്ത്രിക്കുന്നതു കുറെക്കൂടി ന്യൂലമല്ല പിടിച്ച നിയമങ്ങളാണെന്നുമാണ്.

"സ്വന്ത താൽപര്യങ്ങളെന്തെന്ന മനസ്സിലാക്കുന്നതിലാണ ജനതയുടെ വളർച്ച സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. ഇതു സാദ്ധ്യമാകണമെങ്കിൽ ചരക്കുകളുടെ ഉൽപാദനവിതരണങ്ങളെപ്പറ്റി ചിലതൊക്കെ അറിഞ്ഞിരിക്കണം. അതുകൊണ്ട്, സാമൂഹ്യഘടനയെയും പ്രവർത്തനത്തെയുംപററി ഒരു ജനതയ്ക്കുള്ള അറിവിനനുസരിച്ചായിരിക്കും അവർക്ക തങ്ങളെത്തന്നെ ജനാധിപത്യപരമായി ഭരിക്കാനുള്ള കഴിവും.

"ഓരോ സാങ്കേതിക പുരോഗതിയും സാമ്പത്തിക യന്ത്രത്തിന് ഒരു പുതിയ സങ്കീർണ്ണതയുളവാക്കുന്നു. ബഹുജനത്തിന് ഉടനെ ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിയാത്ത പുതിയ ഘടകങ്ങളും ബന്ധങ്ങളും അതു സൃഷ്ടിക്കുന്നു. സാങ്കേതിക പുരോഗതിയുടെ ഓരോ കതിപ്പും, ജനതയുടെ ബുദ്ധിപരമായ നിലവാരത്തെ ആപേക്ഷികമായി ഒരടി പിന്നിലാക്കുന്നു. രാഷ്ട്രീയവളർച്ചയുടെ അളവുയന്ത്രത്തിൽ അതു് ഒരു താഴ്ന്ന നിലവാരം കാണിക്കുകയും ചെയ്യും. പരിഷ്കാരത്തിന്റെ ഒരു താഴ്ന്ന പടിയിൽ വച്ച് ഒരു ജനതയ്ക്കു സ്വയംഭരണത്തിനുണ്ടായിരുന്ന കഴിവ്, ഉയർന്ന ഒരു സാംസ്കാരിക നിലവാരത്തിലെ ഭിന്ന പരിതഃസ്ഥിതികളുമായി പരിചയപ്പെട്ട ശേഷം വീണ്ടെടുക്കുവാൻ, ദശവർഷങ്ങളോ ചിലപ്പോൾ തലമുറകൾ തന്നെയോ വേണ്ടിവരും. അതുകൊണ്ട് ഒരു ജനതയുടെ രാഷ്ട്രീയ പ്രായപൂർത്തി ഒരു കേവലസംഖ്യകൊണ്ട് അളക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല. നേരേ മറിച്ച്, തത്തൽക്കാലങ്ങളിലെ സാംസ്കാരിക നിലവാരത്തെ അപേക്ഷിച്ച മാത്രമേ അതു ചെയ്യാനാവൂ.

"ജനതയുടെ ബോധം വസ്തുസ്ഥിതികളോടൊപ്പമെത്തുമ്പോൾ അനിവാര്യമായി ജനാധിപത്യത്തിന്റെ വിജയം സംഭവിക്കുന്നു. അതു സമാധാനപൂർവ്വമോ ബലാൽക്കാരപൂർവ്വമോ ആകാം. അടുത്ത സാങ്കേതിക പുരോഗതി—ഉദാഹരണമായി നെയ്ത്തുയന്ത്രം—ജനതയെ സാപേക്ഷ

മായി പിന്നിലാക്കി, ഏതെങ്കിലും തരത്തിലുള്ള അധികാരം സാധ്യമാവും വേണ്ടിവന്നാൽ അവശ്യമാവും ആക്കിത്തീർക്കുന്നതുവരെ ആ വിജയം നിലനില്ക്കൂ.

"ഈ ഏർപ്പാടു പല അറകളുള്ള ഒരു തോട്ടിൽക്കൂടി കപ്പൽ ഉയർത്തിക്കൊണ്ടു പോകുന്നതിനോടുപമിക്കാം. കപ്പൽ ആദ്യത്തെ അറയിൽ പ്രവേശിക്കുമ്പോൾ, അറയുടെ ഉയർച്ചയുമായി നോക്കിയാൽ കപ്പൽ കീഴെപ്പടിയിലാണു നില്ക്കുന്നതു്. ക്രമേണ കപ്പൽ ഉയരുന്നു. അവസാനം അതു് ഏററവും ഉയർന്ന നിലവാരത്തിലെത്തുന്നു. പക്ഷേ, ഈ ഉന്നതി വ്യാമോഹം മാത്രമാണു്; അടുത്ത അറ അതിലുമുയർന്നതാണു്. സമീകരണപ്രവർത്തനം പിന്നെയും തുടങ്ങുന്നു. അറയുടെ മതിലുകൾ, സാങ്കേതിക പരിഷ്കാരത്തിൽ പ്രകൃതിയെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന വസ്തുതകളുടെ സ്ഥാനത്താണു നില്ക്കുന്നതു്. അറയിലെ വെള്ളത്തിന്റെ നിലവാരം ജനതയുടെ രാഷ്ട്രീയവളർച്ചയെയും കാണിക്കുന്നു. രാഷ്ട്രീയവളർച്ച സമുദ്രനിരപ്പിൽനിന്നു നിശ്ചിതമായ ഒരുയരമായി കണക്കാക്കുന്നതു നിരർത്ഥകമായിരിക്കും. ഓരോ അറയിലെയും നിലവാരമാണു സാരമായ കാര്യം.

"ആവിയന്ത്രത്തിന്റെ കണ്ടുപിടുത്തത്തോടുകൂടി വസ്തുനിഷ്ഠമായ ശീഘ്രപുരോഗതിയുടെ കാലഘട്ടമാരംഭിച്ചു. അതുകൊണ്ടുതന്നെ അതേവേഗത്തിലുള്ള ആത്മനിഷ്ഠമായ രാഷ്ട്രീയപിന്നോക്കപ്പാച്ചിലിന്റെയും. വ്യവസായയുഗം ചരിത്രത്തിലിന്നും കൗമാരത്തിലാണു്. അതിസങ്കീർണ്ണമായ സാമ്പത്തികഘടനയും, ജനതയ്ക്കു് അതിനെപ്പററിയുള്ള ജ്ഞാനവും തമ്മിൽ അത്യധികമായ അന്തരമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് ഇരുപതാം നൂറാണ്ടിന്റെ പ്രഥമാർദ്ധത്തിലെ ജനതകളുടെ രാഷ്ട്രീയമൂപ്പു് ബി. സി. ഇരുന്നൂറാമാണ്ടോ, നാടുവാഴിയുഗത്തിന്റെ അവസാനത്തിലോ ഉണ്ടായിരുന്നതിനെക്കാൾ കാവാണെന്നു മനസ്സിലാക്കാം.

"സോഷ്യലിസ്റ്റു തത്വസംഹിതയിലെ തെററു്, ജനതയുടെ സാമൂഹ്യബോധത്തിന്റെ നിലവാരം നിരന്തരമായും ക്രമാനുഗതമായും ഉയർന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്ന വിശ്വാസമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു പെൻഡുലത്തിന്റെ ഏററവും നവീന ചലനമായ ജനതകളുടെ ആദർശപരമായ ആത്മദ്രോഹത്തിനു മുമ്പിൽ അതു നിസ്സഹായമായിത്തീർന്നു. ജനങ്ങളുടെ പ്രവചിക്കാനും മാറിയ പരിതഃസ്ഥിതികൾക്കനുസൃതമായി മാറുകയെന്നതു് ഏതാനും വർഷങ്ങൾകൊണ്ടു സാധിക്കുന്ന ഒരു എളുപ്പകാര്യമാണെന്നാണു നാം വിശ്വസിച്ചിരുന്നതു്. പക്ഷേ, ചരിത്രത്തിന്റെ അനുഭവങ്ങൾവച്ചു നോക്കിയാൽ ശതവർഷങ്ങളാണതിന്റെ അളവുകോൽ. ആവിയന്ത്രത്തി

ന്റെ അനന്തരഫലങ്ങളെപ്പററി യൂറോപ്യൻജനത ഇനിയും ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. മുതലാളിത്തവ്യവസ്ഥിതി എന്താണെന്നു ജനങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ചുകഴിയുന്നതിനു മുമ്പായി അതു തകരും.

"വിപ്ലവത്തിന്റെ പിതൃരാജ്യത്തിലാണെങ്കിൽ, അന്യ ജനതകളുടെ ചിന്തയെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന നിയമങ്ങളാണവിടെയുള്ളവരെയും ഭരിക്കുന്നതു്. അവർ അടുത്ത അറയിലെത്തിയിരിക്കുന്നു, പക്ഷേ, ഈ പുതിയ സ്ഥാനത്തു് അടിത്തട്ടിലാണവർ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. പഴയതിന്റെ സ്ഥാനമെടുത്തിരിക്കുന്ന പുതിയ സാമ്പത്തികഘടന അവർക്കു പഴയതിനെക്കാൾ ദുർഗ്രഹമാണു്. ഭാരിച്ചതും വേദനാകരവുമായ ആരോഹണം ഒരിക്കൽ കൂടി ആരംഭിക്കണം. വിപ്ലവം കൊണ്ടു് അവർതന്നെ സൃഷ്ടിച്ച പുതിയ അവസ്ഥാന്തരം ജനങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാകുവാൻ പല തലമുറകൾതന്നെ വേണ്ടിവന്നേക്കാം.

"അതുവരെ, ഏതായാലും, ജനാധിപത്യരൂപത്തിലുള്ള ഒരു ഭരണം അസാദ്ധ്യമാണു്. വ്യക്തികൾക്കനുവദിക്കാവുന്ന സ്വാതന്ത്ര്യം അന്യരാജ്യങ്ങളിലെക്കാൾ ചുരുങ്ങിയതുമായിരിക്കും. അക്കാലംവരെ നമ്മുടെ നേതാക്കന്മാർ ശൂന്യതയിലെന്നപോലെ ഭരിക്കേണ്ടിവരും. സുസ്ഥാപിതമായ ലിബറൽ മാനദണ്ഡംവച്ചു നോക്കിയാൽ ഇതു് അത്ര പന്തിയായ ഒരു കാര്യമല്ല. എങ്കിലും, മുഴച്ചുകാണുന്ന ഭീകരത്വവും കാപട്യവും അധഃപതനവുമെല്ലാം മേല്പറഞ്ഞ നിയമത്തിന്റെ അടക്കാനാവാത്ത പ്രകടനങ്ങൾ മാത്രമാണു്. 'എങ്ങനെ,' എന്നല്ലാതെ, 'എന്തുകൊണ്ടു്' എന്നു ചോദിക്കാത്ത മായനം സൗന്ദര്യാരാധകനും, ഹാ കഷ്ടം! ഇന്നെന്നതുപോലെ, ജനതയ്ക്കു മൂപ്പെത്താത്ത കാലഘട്ടത്തിലെ പ്രതിപക്ഷത്തിനും, ഹാ കഷ്ടം!

"മൂപ്പെത്തിയ കാലത്തു്, അവസാനവിധി പറയുവാൻ ജനതയോടഭ്യർത്ഥിക്കയെന്നതു പ്രതിപക്ഷത്തിന്റെ കടമയും കർമ്മവുമാണു്. മൂപ്പെത്താത്തകാലത്തു ജനവഞ്ചകന്മാർ മാത്രമേ ജനങ്ങളുടെ "ഉൽകൃഷ്ടവിധി"യെ പുകഴ്ത്തുകയുള്ളു. ഇത്തരം സന്ദർഭങ്ങളിൽ പ്രതിപക്ഷത്തിനു രണ്ടു മാർഗ്ഗങ്ങളേയുള്ളു: ഒന്നു്, ജനകീയപിന്തുണ പ്രതീക്ഷിക്കാതെ ഗൂഢതന്ത്രംകൊണ്ടു് അധികാരം പിടിച്ചെടുക്കുക; രണ്ടു്, മൂകമായ നിരാശയിൽ ഊഞ്ഞാലിൽനിന്നു ചാടുക—'മൗനം പാലിച്ചു മരിക്കുക.'

"മൂന്നാമതൊരു മാർഗ്ഗമുണ്ടു്. അതും യുക്തിപൂർവ്വകംതന്നെ. അതു നമ്മുടെ രാജ്യത്തു് ഒരു സ്ഥാപനമായി വികസിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.—സാ

ക്ഷാൽക്കരിക്കാൻ പ്രത്യാശയെന്നും കാണാത്തപ്പോഴും തന്റെ വിശ്വാസം നിഷേധിക്കുകയും അമർത്തുകയും ചെയ്യുക. സാമൂഹ്യപ്രയോജനമെന്നതൊഴിച്ചു നാം യാതൊരു സദാചാരമൂല്യവും അംഗീകരിക്കാത്തതുകൊണ്ട്, ആശയറ്റ ഒരു സമരം നിലനിറുത്തുകയെന്ന കിറുക്കിനെക്കാൾ തികച്ചും മാന്യം, പാർട്ടിയണികളിൽ തുടരുന്നതിനുവേണ്ടി സ്വന്തവിശ്വാസം പരസ്യമായി തള്ളിപ്പറയുന്നതാണ്.

"വ്യക്തിപരമായ അഭിമാനം ആത്മനിന്ദയെപ്പററി വിദേശികളുടേതുപോലുള്ള ദുരഭിപ്രായം, ക്ഷീണം, അറപ്പ്, ലജ്ജ മുതലായ സ്വാത്മവികാരങ്ങൾ—ഇവയെല്ലാം ആമൂലാഗ്രം നിർമ്മാർജ്ജനം ചെയ്യേണ്ടതാണ്..."

2

ബോഗ്രോവിന്റെ വധവും ഐവാനോവിന്റെ സന്ദർശനവും കഴിഞ്ഞിട്ടടനെയുണ്ടായ പ്രഭാതത്തിലെ പ്രഥമ കാഹള ധ്വനിക്കു ശേഷമാണ് റൂബാഷോവ് തന്റെ 'ഉൗഞ്ഞാൽ'ചിന്തകൾ എഴുതാനാരംഭിച്ചതു്. പ്രാതൽ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ ഒരു കവിൾ കാപ്പി കുടിച്ചു് ബാക്കി തണുക്കാൻ വച്ചു. കഴിഞ്ഞ കുറെ ദിവസമായി വികൃതവും ചപലവുമായിത്തീർന്നിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈയ്യക്ഷരം വീണ്ടും ദൃഢവും സുശിക്ഷിതവുമായിത്തീർന്നു. അക്ഷരങ്ങൾ കുറെക്കൂടി ചെറുതായി, വള്ളിപുള്ളികൾ നേരിയതായിത്തീർന്നു. അദ്ദേഹം രണ്ടാമതു വായിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ ആ മാററം മനസ്സിലാക്കി.

കാലത്തു് പതിനൊന്നു മണിക്കു് പതിവനുസരിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ വ്യായാമം ചെയ്യുവാൻ കൊണ്ടുപോയി. എഴുത്തു നിറുത്തേണ്ടിവന്നു. അങ്കണത്തിലെത്തിയപ്പോൾ ഇണയായിക്കിട്ടിയതു് റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളിനെയല്ല, മരത്തോൽകൊണ്ടുള്ള ചെരുപ്പുധരിച്ച ഒരു കൃഷിക്കാരനെയാണ്. റിപ്പ് വാൻ വിങ്കിളിനെ അങ്കണത്തിലെങ്ങും കാണാനില്ല. അപ്പോഴാണ് പതിവുള്ള "എഴുന്നേ

ല്ലിൻ നിങ്ങൾ തനിപ്പട്ടിണിത്തടവുകാരേ," അന്നു കാലത്തു് കേട്ടില്ല എന്നദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചതു്. അയാളെ കൊണ്ടുപോയിരിക്കും. എങ്ങോട്ടാണെന്നാരറിഞ്ഞു. കഴിഞ്ഞ കൊല്ലത്തിലെ പാവപ്പെട്ട ഈയാംപാററ. അതു് അത്ഭുതകരമായും നിരുപയോഗമായും അതിനനുവദിക്കപ്പെട്ട കാലത്തെ അതിജീവിച്ചു; കാലം തെററി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു; അന്ധമായി രണ്ടു തവണ ചിറകടിച്ചു; ഏതോ മൂലയിൽ ഒരു നരച്ച പൊടിയായി വീഴുകയും ചെയ്തു.

കൃഷിക്കാരൻ ആദ്യമെല്ലാം ഒരു വശത്തുനിന്നു് അദ്ദേഹത്തെ സൂക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് നിശ്ശബ്ദനായി അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൂട്ടത്തിൽ നടന്നു. ആദ്യത്തെ ചുററിനു ശേഷം അയാൾ പലവുരു കണ്ണുരുമ്മി വരുത്തി. ഒരു ചുററുകൂടി കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ പറഞ്ഞു:

"ഞാൻ ഡി—എന്ന സംസ്ഥാനത്തുകാരനാണു്. യജമാനൻ അവിടെത്തയങ്ങാൻ വന്നിട്ടുണ്ടോ?"

റൂബാഷോവു് നിഷേധാർത്ഥത്തിൽ ഉത്തരം കൊടുത്തു. ഡി—കിഴക്കൻ ഭാഗങ്ങളിൽ വഴി വിട്ടെവിടെയോ ഉള്ള ഒരു സംസ്ഥാനമാണു്: അതിനെപ്പററി വളരെ അവ്യക്തമായ രൂപമേ റൂബാഷോവിനുള്ളു.

"അതു് വളരെ ദൂരെയാണു്," കൃഷിക്കാരൻ പറഞ്ഞു, "അവിടെയെത്താൻ ഒട്ടകപ്പുറത്തു യാത്ര ചെയ്യണം. യജമാനൻ രാഷ്ട്രീയക്കാരനായിരിക്കുമോ?"

റൂബാഷോവു് അതു സമ്മതിച്ചു. കൃഷിക്കാരൻെറ മരച്ചെരുപ്പിൻെറ മടമ്പുകൾ ഇളകിപ്പോയിരുന്നു. അയാൾ നഗ്നപാദനായിട്ടാണു് ചവുട്ടി മെതിച്ച ആ മഞ്ഞിൽ നടക്കുന്നതു്. അയാളുടെ കഴുത്തു് മെലിഞ്ഞതാണു്. സംസാരിക്കുമ്പോൾ, പ്രാർത്ഥനയിൽ ആമീൻ പറയുന്നതുപോലെ എപ്പോഴും തലയാട്ടും.

"ഞാനും ഒരു രാഷ്ട്രീയക്കാരനാണു്," അയാൾ പറഞ്ഞു, "എന്നുവച്ചാൽ ഞാനൊരു പിന്തിരിപ്പനാണു്. എല്ലാ പിന്തിരി

പ്പന്മാരെയും പത്തു വർഷത്തേയ്ക്കു് നാട്ടുകടത്തണമെന്നാണവർ പറയുന്നതു്. എന്നെയും അവർ പത്തുവർഷത്തേയ്ക്കു് നാട്ടു കടത്തുമെന്നു് യജമാനനു് തോന്നുന്നുണ്ടോ?''

അയാൾ തലയാട്ടി, അവരുടെ വലയത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിലുള്ള വാർഡറന്മാരുടെ നേരേ കണ്ണിറുക്കി. വാർഡറന്മാർ ഒരു സംഘമായി, തടവുകാരെപ്പററി യാതൊരു ശ്രദ്ധയുമില്ലാതെ പാദം ചൂടാക്കിക്കൊണ്ടു് നില്ക്കുയാണു്.

''നിങ്ങളെന്തു കുററമാണു് ചെയ്തതു്?'' റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

''അവർ എന്നെ പിന്തിരിപ്പനായി തുറന്നുകാട്ടിയതു കുട്ടികളുടെ കുത്തിവെയ്പിന്റെ കാലത്തായിരുന്നു,'' അയാൾ പറഞ്ഞു, ''എല്ലാക്കൊല്ലവും ഗവമ്മെണ്ടു് ഞങ്ങളുടെ അടുത്തേയ്ക്കു് ഒരു സംഘത്തെ അയയ്ക്കും. രണ്ടു കൊല്ലം മുമ്പു് ഒട്ടുവാളരെ പടങ്ങളുള്ള കടലാസുകൾ വായിക്കാൻ തന്നു. കഴിഞ്ഞ കൊല്ലം മെതിക്കാനുള്ള ഒരു യന്ത്രവും പല്ലു തേയ്ക്കാൻ ബ്രഷും തന്നു. ഇക്കൊല്ലം കുട്ടികളെ കുത്താൻ സൂചിയുള്ള ചെറിയ ഗ്ലാസ് കുഴലുകൾ അയച്ചു. ആണുങ്ങളുടെ കൾസം ധരിച്ച ഒരു സ്ത്രീയുണ്ടായിരുന്നു. അവർക്കു് എല്ലാ കുട്ടികളെയും ഓരോന്നായി കുത്തണം. അവർ എന്റെ വീട്ടിൽ വന്നപ്പോൾ ഞാനും കെട്ടിയോളും വാതിൽ അടച്ചു് തഴുതിട്ടു്, ഞങ്ങളെത്തന്നെ പിന്തിരിപ്പന്മാരായി തുറന്നുകാട്ടി. അതു കഴിഞ്ഞു് ഞങ്ങളെല്ലാരും കൂടി ആ കടലാസെല്ലാം കത്തിച്ചു, യന്ത്രം തല്ലിത്തകർത്തു. ഒരു മാസം കഴിഞ്ഞു് അവർ ഞങ്ങളെ പിടിക്കാൻ വന്നു.''

റൂബാഷോവ് എന്തോ പിറുപിറുത്തു, സ്വയംഭരണത്തെപ്പററിയുള്ള തന്റെ പ്രബന്ധം തുടരുന്നതിനെപ്പററി ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ന്യൂഗിനിയിലെ നിവാസികളെപ്പററി താനെന്തോ വായിച്ചതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓർമ്മയിലെത്തി. ബുദ്ധിപരമായി അവർ ഈ കർഷകന്റെ നിലയിലാണു്. എങ്കിലും അവർക്കു് സാ

മൂഢ്യഭദ്രതയുണ്ട്. അത്ഭുതകരമായി വളൎന്ന ജനകീയ സ്ഥാപനങ്ങളും അവൎക്കുണ്ട്. താഴെയുള്ള ഒരറയിലെ ഏററവും ഉയൎന്ന ജലനിരപ്പിൽ അവർ എത്തിയിരിക്കുന്നു....

റൂബാഷോവിൻെറ അടുത്തുള്ള കർഷകൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മൗനം രസക്കേടിൻെറ ലക്ഷണമായി ഗണിച്ചു, കുറെക്കൂടി ഉള്ളിലേയ്ക്കു വലിഞ്ഞു. അയാളുടെ കാൽവിരലുകൾ മരവിച്ചു നീലനിറമായി. ഇടക്കിടയ്ക്കു അയാൾ നിശ്വസിക്കും. തൻെറ വിധിക്കു കീഴടങ്ങി അയാൾ റൂബാഷോവിനടുത്തുകൂടി നടന്നു.

അറയിൽ തിരിച്ചെത്തിയ ഉടനെ റൂബാഷോവ് എഴുതാൻ തുടങ്ങി. "സാപേക്ഷമായ വളർച്ച"യെപ്പററി താനൊരു കണ്ടുപിടുത്തം നടത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചു. വികാരസ്പൃഷ്ടനായിട്ടാണദ്ദേഹം എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്നതു്. ഉച്ചഭക്ഷണം കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം എഴുതിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ വങ്കു ഭക്ഷിച്ചു, സംതൃപ്തനായി കട്ടിലിൽ കിടന്നു.

അദ്ദേഹം ഒരു മണിക്കൂറുറങ്ങി, ശാന്തമായും സ്വപ്നംകാണാതെയും. എഴുന്നേററപ്പോൾ ഉന്മേഷമുണ്ടു്. കുറെനേരമായി 402 മുട്ടിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയാണു്. അയാളെ അവഗണിക്കപ്പെട്ടതായി തോന്നുന്നുണ്ടായിരിക്കും. അയാൾ ജന്നലിൽക്കൂടി കണ്ട പുതിയ ചങ്ങാതിയെപ്പററി അന്വേഷിച്ചു. പക്ഷെ, റൂബാഷോവ് അയാളെ തടഞ്ഞു. സ്വയം പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കണ്ണടകൊണ്ടു് മുട്ടി:

ഞാൻ കീഴടങ്ങുകയാണു്.

ഫലമെന്തായിരിക്കുമെന്നറിയാൻ അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധയോടെ കാത്തുനിന്നു.

കുറെയധികം നേരത്തേയ്ക്കു് ഒന്നുമുണ്ടായില്ല. 402-ൻെറ വായടഞ്ഞുപോയി. തികച്ചും ഒരു മിനിററു കഴിഞ്ഞാണുത്തരം വന്നതു്:

ഞാനാണെങ്കിൽ തൂങ്ങിച്ചാവും.

റുബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു. അദ്ദേഹം മുട്ടി:

ഓരോരുത്തനും അവനവന്റെ തരം അനുസരിച്ച്.

അദ്ദേഹം 402-ൽ നിന്ന് ക്ഷോഭമാണ് പ്രതീക്ഷിച്ചത്. പക്ഷേ, അയാൾ അനിവാര്യതയുടെ മുമ്പിൽ തലകുനിച്ചിട്ടെന്ന പോലെ ദുർബ്ബലമായിരുന്നു മുട്ടൽ ശബ്ദം:

നിങ്ങൾ ഒരസാധാരണക്കാരനാണെന്ന് ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നു. നിങ്ങൾക്ക് അഭിമാനത്തിന്റെ കണികപോലും ശേഷിച്ചിട്ടില്ലേ?

റുബാഷോവ് കട്ടിലിൽ കിടന്നു. കണ്ണട കൈയ്യിലുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിനു ശാന്തിയും സംതൃപ്തിയും അനുഭവപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം മുട്ടി:

അഭിമാനത്തെപ്പററി നമ്മുടെ അഭിപ്രായങ്ങൾ വ്യത്യസ്തമാണ്.

402 വേഗത്തിലും കൃത്യമായിട്ടും മുട്ടി:

അഭിമാനമെന്നത് സ്വന്തം വിശ്വാസത്തിനുവേണ്ടി ജീവിക്കുകയും മരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതാണ്.

അത്രയ്ക്കു വേഗത്തിൽ റുബാഷോവ് മറുപടികൊടുത്തു:

പൊങ്ങച്ചംകൂടാതെ പ്രയോജനകരമായി പ്രവർത്തിക്കുകയാണഭിമാനം.

കുറെക്കൂടി ഉച്ചത്തിലും മൂർച്ചയോടെയും 402 മറുപടി കൊടുത്തു:

അഭിമാനം മാന്യതയാണ്, പ്രയോജനമല്ല. മാന്യതയെന്താണ്?

സാവധാനമായി അക്ഷരങ്ങൾ നിറുത്തി നിറുത്തി റുബാഷോവ് മുട്ടി. അദ്ദേഹം മുട്ടുന്നത് എത്രയധികം ശാന്തമാണോ

അത്രയേറെ ക്ഷുഭിതമായിക്കൊണ്ടിരുന്ന മറുവശത്തുനിന്നുള്ള ശബ്ദം.

നിങ്ങളുടെ വർഗ്ഗത്തിനു് ഒരിക്കലും മനസ്സിലാവുകയില്ലാത്ത ഒന്നു്,

402 റൂബാഷോവിന്റെ ചോദ്യത്തിനുത്തരം പറഞ്ഞു: റൂബാഷോവ് തോൾ കുലുക്കി:

ഞങ്ങൾ മാന്യതയ്ക്കു പകരം യുക്തിയെ സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു,

അദ്ദേഹം മറുപടികൊടുത്തു.

402 പിന്നെ മുട്ടിയില്ല.

അത്താഴത്തിനു മുമ്പായി താനെഴുതിയതു് റൂബാഷോവ് ഒരിക്കൽക്കൂടി വായിച്ചുനോക്കി. ഒന്നോ രണ്ടോ തിരുത്തലുകൾ. അദ്ദേഹം, റിപ്പബ്ലിക്കിന്റെ പബ്ലിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടർക്കുള്ള കത്തിന്റെ രൂപത്തിൽ അതിനൊരു പകർപ്പുണ്ടാക്കി. പ്രതിപക്ഷത്തിന്റെ മുമ്പിലുള്ള പോംവഴികളെപ്പറ്റി പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഖണ്ഡികകൾ അദ്ദേഹം കീഴ്‌വരയിട്ടു. താഴെ പറയുന്ന വാചകം കൊണ്ടു് ആ പ്രമാണം ഉപസംഹരിക്കുകയും ചെയ്തു:—

"താഴെ പേരെഴുതി ഒപ്പിട്ടിരിക്കുന്ന എൻ. എസ്. റൂബാഷോവ്—പാർട്ടിയുടെ സെൻട്രൽകമ്മറ്റിയംഗം, ജനകീയകമ്മിസ്സാർ, വിപ്ലവസേനയുടെ രണ്ടാം ഡിവിഷന്റെ സൈന്യാധിപൻ, പടക്കളത്തിലെ ധീരതയ്ക്കുള്ള വിപ്ലവ മുദ്രധാരി, എന്നീ സ്ഥാനങ്ങളെല്ലാമുണ്ടായിരുന്ന റൂബാഷോവ്—മേൽക്കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ന്യായങ്ങളാൽ തന്റെ പ്രതിപക്ഷവത്തിത്വം ഉപേക്ഷിക്കുവാനും, തന്റെ തെറ്റുകളെ പരസ്യമായി ശപിക്കുവാനും നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു."

ഐവാനോവിന്റെ മുമ്പാകെ ഹാജരാക്കപ്പെട്ടുവാൻ റൂബാഷോവ് രണ്ടുദിവസം കാത്തിരുന്നു. തന്റെ കീഴടക്കം സമ്മതിക്കുന്ന രേഖ കിഴവൻവാർഡറെ ഏല്പിച്ചു ഉടനെ അതുണ്ടാവുമെന്നാണദ്ദേഹം പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നതു്. ഐവാനോവ് അനുവദിച്ചിരുന്ന അവധി അവസാനിക്കുന്ന ദിവസംതന്നെയായിരുന്നു അതു്. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാര്യത്തിൽ ആർക്കും അത്രവളരെ ധൃതിയുള്ളതായി കാണപ്പെട്ടില്ല. ഐവാനോവ് ചിലപ്പോൾ തന്റെ 'സാപേക്ഷവളർച്ച'സിദ്ധാന്തം ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം പഠിക്കുകയായിരിക്കാം. തന്റെ പ്രമാണം അധികാരമുള്ള ഉപരിതലങ്ങളിലേയ്ക്കയച്ചിരിക്കയാണെന്നതാണു് കൂടുതൽ സംഭാവ്യം.

സെൻട്രൽ കമ്മററിയിലെ താത്വികന്മാരുടെയിടയിൽ, തന്റെ തത്വം ഉണ്ടാക്കാനിടയുള്ള അമ്പരപ്പിനെപ്പററി ഓർമ്മിച്ചു് റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. വിപ്ലവത്തിന്റെ കാലത്തും, അതിനുശേഷം പഴയ നേതാവ് ജീവിച്ചിരുന്ന കാലത്തും താത്വികന്മാരെന്നും രാഷ്ട്രീയപ്രവർത്തകരെന്നുമുള്ള വകതിരിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഏതെങ്കിലും ഒരു സന്ദർഭത്തിൽ അംഗീകരിക്കേണ്ട നയതന്ത്രങ്ങൾ തുറന്ന ചർച്ചകൾമൂലം നേരിട്ടു മനസ്സിലാക്കുകയായിരുന്നു പതിവു്. അഭ്യന്തരസമരത്തിലെ തന്ത്രങ്ങൾ, വിളവുപിടിച്ചെടുക്കൽ, ഭൂമിയുടെ വിതരണം, പുതിയ നാണ്യവ്യവസ്ഥ, ഫാക്ടറികളുടെ പുനസ്സംവിധാനം, എന്നല്ല, ഓരോ ഭരണകാര്യനടപടിയും, പ്രായോഗിക തത്വചിന്തയുടെ പ്രത്യക്ഷോദാഹരണമായിരുന്നു. ഐവാനോവിന്റെ ചുമരിനെ അലങ്കരിച്ചിരുന്ന ആ പഴയ ചിത്രത്തിലെ നമ്പരിട്ട ഓരോ തലയിലും, നിയമശാസ്ത്രം, ധനശാസ്ത്രം, രാജ്യതന്ത്രം എന്നിവയെപ്പററിയുണ്ടായിരുന്ന വിജ്ഞാനം യൂറോപ്യൻ സർവ്വകലാശാലകളിലെ പണ്ഡിതകേസരികൾക്കുള്ളതിലധികമായിരുന്നു. അഭ്യന്തരസമരകാലത്തു നടന്ന

കോൺഗ്രസ്സിലെ ചർച്ചകൾ ചരിത്രത്തിലൊരിക്കലും ഒരു രാഷ്ട്രീയ സംഘടനയ്ക്ക് എത്താൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തത്ര ഉയന്നതായിരുന്നു. അവ ശാസ്ത്രീയമാസികകളിലെ പ്രബന്ധങ്ങൾപോലെയിരുന്നു—ഈ ചർച്ചകളെ ആശ്രയിച്ചായിരുന്നു ബഹുലക്ഷങ്ങളുടെ സുഖവും വിപ്ലവത്തിൻെറ ഭാവിയും എന്ന മേന്മയും അവയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു.

ഇപ്പോൾ പഴയ ആ നേതൃത്വം എറിഞ്ഞുടയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഭരണകൂടത്തിൻെറ ഉറപ്പു വർദ്ധിക്കുന്നതോടെ അതിൻെറ അയവില്ലായ്മയും വർദ്ധിക്കുമെന്നാണു ചരിത്രത്തിൻെറ യുക്തി. അതുകൊണ്ടുമാത്രമേ, വിപ്ലവം അഴിച്ചുവിട്ട ശക്തിപ്രവാഹം വിപ്ലവത്തെത്തന്നെ തകർത്തുകളയുന്നതിനെ തടയാൻ കഴിയൂ. സിദ്ധാന്തം പ്രസംഗിക്കുന്ന കോൺഗ്രസ്സുകളുടെ കാലം കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പഴയ ആ ചരിത്രങ്ങൾക്കു പകരം ദൈവാനോവിൻെറ ചുമർകടലാസിൽ നിറം മങ്ങിയ വട്ട മാത്രമാണുള്ളതു്. ദാർശനികമായ കൊള്ളിവെപ്പു സുഖകരമായ വന്ധ്യത്വത്തിനു വഴിമാറിക്കൊടുത്തു. വിപ്ലവത്തിൻെറ തത്വസംഹിത അന്ധമായ ഒരാരാധനയായിട്ടും, ലളിതമായ വിശ്വാസപ്രമാണമായിട്ടും അധഃപതിച്ചു. നമ്പർ വൺ അതിൻെറ മഹാപുരോഹിതനായി കുർബ്ബാന അണയ്ക്കുകയാണു്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രസംഗങ്ങൾക്കും ലേഖനങ്ങൾക്കും തെററാവരമുള്ള വേദോപദേശത്തിൻെറ സ്വഭാവമുണ്ടു്. അവ ചോദ്യോത്തരരൂപത്തിലാണു്. യഥാർത്ഥത്തിലുള്ള പ്രശ്നങ്ങളും വസ്തുതകളും അടച്ചു് ആശ്ചര്യകരമായ രീതിയിൽ ലളിതമാക്കിയിരിക്കുന്നു. നമ്പർ വണ്ണിനു് 'അപേക്ഷികവളർച്ച'സിദ്ധാന്തം പ്രായോഗികമാക്കുന്നതിൽ പ്രത്യേക വാസനയുണ്ടു്.... ചഞ്ചലരായ സർവ്വാധിപതികൾ ജനങ്ങളെ പഠിപ്പിച്ചതു് ഉത്തരവനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കാനാണു്. നമ്പർ വൺ പഠിപ്പിച്ചതോ ഉത്തരവനുസരിച്ചു ചിന്തിക്കാൻ.

പാർട്ടിയുടെ ഇന്നത്തെ തത്വജ്ഞാനികൾ തൻെറ സിദ്ധാ

ന്തത്തെക്കുറിച്ചെന്തു പറയുമെന്നാലോചിച്ചു റുബാഷോവ് രസിച്ചു. യഥാർത്ഥത്തിൽ അതു് അതിരററ വേദവിപരീതമാണു്. തത്വശാസ്ത്രത്തിന്റെ വിശുദ്ധപിതാക്കന്മാർ വിമർശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. വസ്തുക്കളെ അവയുടെ പേരുതന്നെ വിളിച്ചിരിക്കുന്നു. നമ്പർ വൺ എന്ന 'ശുദ്ധമാകപ്പെട്ട' വ്യക്തിയെത്തന്നെ ചരിത്രപശ്ചാത്തലത്തിൽ വസ്തുനിഷ്ഠമായിട്ടേ പരിഗണിച്ചിട്ടുള്ളു. നമ്പർ വണ്ണിന്റെ കടകംമറിച്ചിലുകൾ തത്വശാസ്ത്രത്തിന്റെ ഏററവും നവീന വെളിപാടുകളായി അണിഞ്ഞൊരുക്കാൻ മാത്രം ചുമതലപ്പെട്ട ഇന്നത്തെ ഭാഗ്യഹീനരായ താത്വികന്മാർ വേദനകൊണ്ടു പുളയും.

നമ്പർ വൺ ചിലപ്പോൾ തന്റെ താത്വികന്മാരുടെമേൽ ചില ഫലിതങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ചു രസിക്കാറുണ്ടു്. ഒരിക്കൽ അമേരിക്കൻ സാമ്പത്തികാധഃപതനത്തിന്റെ ഒരപഗ്രഥനം തയ്യാറാക്കുവാൻ പാർട്ടിയുടെ ധനശാസ്ത്രമാസികയുടെ പത്രാധിപസമിതിയോടാവശ്യപ്പെട്ടു. ഇതു പൂർത്തീകരിക്കാൻ പല മാസങ്ങൾ വേണ്ടിവന്നു. അവസാനം മാസികയുടെ ഒരു വിശേഷാൽപ്രതി പുറത്തുവന്നു. ഇന്നു് അമേരിക്കയിൽ കാണുന്ന സാമ്പത്തികാഭിവൃദ്ധി അഭിവൃദ്ധിയല്ലെന്നും യഥാർത്ഥത്തിൽ അമേരിക്ക സാമ്പത്തികാധഃപ്പതനത്തിന്റെ നെല്ലിപ്പടി കണ്ടിരിക്കുന്നുവെന്നും വിജയകരമായ വിപ്ലവത്തിനു മാത്രമേ അതിനെ തടയാവൂ എന്നുമെല്ലാം നമ്പർ വണ്ണിന്റെ കഴിഞ്ഞ കോൺഗ്രസ് പ്രസംഗത്തിലുന്നയിച്ചിരുന്ന അഭിപ്രായമനുസരിച്ചുതന്നെ ഏതാണ്ടു് ഒരു നൂറുപുറങ്ങളിൽ അതിൽ സമർത്ഥിച്ചിരുന്നു. ഈ വിശേഷാൽപ്രതി പുറത്തുവന്ന ദിവസംതന്നെ ഒരമേരിക്കൻ പത്രപ്രവർത്തകനുമായുള്ള അഭിമുഖസംഭാഷണത്തിൽ,

"അമേരിക്കയിലെ സാമ്പത്തികാധഃപതനം അവസാനിച്ചു സാധാരണ നിലവാരത്തിലെത്തിയിരിക്കുന്നു,"

എന്നുള്ള ഒരൊററ രസികൻവാചകംകൊണ്ടു്, രണ്ടു പുകവ

ലിക്കിടയിൽ, ആ പത്രപ്രവർത്തകനെയും ലോകത്തെയും അവമ്പരപ്പിച്ചുകളഞ്ഞു.

വിദേശ്യസമിതിയാകട്ടെ, ഉദ്യോഗം പോകുമെന്നും അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെടുമെന്നും മറ്റും ഭയപ്പെട്ട്, തങ്ങളുടെ പ്രതിവിപ്ലവപരമായ സിദ്ധാന്തങ്ങളിലെ വഷളത്തവും തെറ്റിദ്ധരിപ്പിക്കുന്ന അപഗ്രഥനവും അന്നു രാത്രിതന്നെ എഴുതിയുണ്ടാക്കി. അവർ തങ്ങളുടെ പശ്ചാത്താപം ഊന്നിപ്പറയുകയും പരസ്യമായി പരിഹാരം ചെയ്യുന്നതാണെന്ന വാഗ്ദാനം ചെയ്യുകയുമുണ്ടായി. റൂബാഷോവിന്റെ സമകാലികനും പഴയ നേതൃത്വത്തിൽനിന്ന് ആ സമിതിയിലുണ്ടായിരുന്ന ഏകാംഗവുമായ ഐസക്കോവിച്ച് മാത്രം സ്വയം വെടിവെച്ചു മരിച്ചു. കാര്യവിവരമുള്ളവർ പിന്നീട് പറഞ്ഞു, നമ്പർ വൺ ഇതെല്ലാം ചെയ്തതു പ്രതിപക്ഷപ്രവണതകളുണ്ടെന്നു സംശയമുള്ള ഐസക്കോവിച്ചിനെ ഒഴിവാക്കുവാൻവേണ്ടിയായിരുന്നെന്ന്.

ഇതു മുഴുവനും ബീഭത്സമായ ഒരു ഫലിതനാടകമായി റൂബാഷോവിനു തോന്നി. 'വിപ്ലവതത്വശാസ്ത്രം'കൊണ്ടുള്ള ഈ ചെപ്പടിവിദ്യകളെല്ലാം ഒരു ഏകാധിപത്യം നിലനിറുത്തുവാനുള്ള ഉപായം മാത്രമായിരുന്നു. ഏകാധിപത്യം അനാശാസ്യമാണെങ്കിലും ചരിത്രപരമായ ഒരാവശ്യമാണെന്നും തോന്നി. ഈ പ്രഹസനം കാര്യമായിട്ടെടുക്കുന്നവന്റെ സ്ഥിതി കഷ്ടമാണ്. രംഗത്തു വരുന്നതല്ലാതെ, യവനികയ്ക്കു പിന്നിലെ ചരടുവലികൾ അവൻ കാണുന്നില്ല. പണ്ടെല്ലാം പരസ്യമായവേദികളിൽവച്ചാണ വിപ്ലവത്തിന്റെ നയരൂപീകരണം നടന്നിരുന്നതു്. ഇപ്പോഴതു യവനികയ്ക്കു പിന്നിലാണ്—അതും ജനതയുടെ 'ആപേക്ഷികവളർച്ച'യുടെ ഫലമാണ്....

ഒരു ഗ്രന്ഥപ്പുരയിൽ പച്ചവിളക്കിന്റെ പ്രകാശത്തിലിരുന്ന് ഈ സിദ്ധാന്തം ചരിത്രപരമായ ഒരടിസ്ഥാനത്തിൽ തയ്യാറാക്കണമെന്നു റൂബാഷോവിനു വല്ലാത്ത മോഹം തോന്നി. വിദേശവാ

സത്തിൽ രാഷ്ട്രീയപ്രവർത്തനങ്ങൾക്കിടയിലെ നിർബ്ബന്ധിതവിശ്രമവേളകളാണു വിപ്ലവതത്വശാസ്ത്രത്തിന്റെ ഏററവും ഫലഭൂയിഷ്ഠമായ കാലം. അടുത്ത രണ്ടുവർഷം താൻ രാഷ്ട്രീയമായി മുടക്കപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു തരം ആന്തരികനാട്ടുകടത്തലിൽ കഴിയുന്നതിനെപ്പററി അദ്ദേഹം ആലോചിച്ചു. പരസ്യമായ കുററസമ്മതം തനിയ്ക്കു" ശപിക്കാൻ ഇടതരും. പുറമേയുള്ള കീഴടങ്ങലിനർത്ഥമില്ല. കടലാസ്സിൽ സ്ഥലമുള്ളിടത്തോളം 'ഞാൻചിഴയാളി'യും നമ്പർ വണ്ണിന്റെ അപ്രമാദിത്വത്തിലെ വിശ്വാസവും എഴുതിക്കൊടുത്തേക്കാം. അതു വെറും ഒരാചാരമര്യാദയാണു്; ഓരോ വാചകവും ഒഴുക്കനാക്കി ഒടുങ്ങാത്ത ആവർത്തനംകൊണ്ടു ജനതയുടെ തലയിലേയ്ക്കു് അടിച്ചുകയറേറണ്ടിവന്നതിൽനിന്നുണ്ടായ ഒരു രാജകീയാചാരം. ശരിയെന്നതു് എപ്പോഴും സ്വർണ്ണംപോലെ തിളങ്ങണം. തെററു താർമഷിപോലെ കറുത്തുമിരിക്കണം. രാഷ്ട്രീയപ്രമാണങ്ങൾ ഉത്സവസ്ഥലത്തെ മിഠായിപോലെ നിറപ്പകിട്ടുള്ളവയായിരിക്കണം.

ഇതൊന്നും 402-നു യാതൊരു പിടിയുമുള്ള കാര്യങ്ങളല്ല; റുബാഷോവ് ചിന്തിച്ചു. അഭിമാനത്തെപ്പററി അയാളുടെ കുത്സിതബോധം മറെറാരു കാലഘട്ടത്തിന്റേതാണു്. മാന്യതയെന്നാലെന്താണു്? പഴയകാലത്തെ രണവീരന്മാരുടെ ധർമ്മസംഹിതകൊണ്ടു നിയന്ത്രിക്കപ്പെട്ട ഒരു ആചാരം. അഭിമാനത്തെപ്പററിയുള്ള പുതിയ നിർവ്വചനം മറെറാരു തരത്തിലാണു സ്വീകരിക്കേണ്ടതു്—പൊങ്ങച്ചം കൂടാതെ, അവസാനപരിധിവരെ സേവനം നടത്തുകയെന്നതിന്റെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ....

"അവമതിയേല്ക്കുന്നതിനെക്കാൾ മരിക്കുകയാണു ഭേദം," എന്നു് 402 പ്രഖ്യാപിച്ചു; തുടർന്നു് അയാൾ മീശപിരിച്ചുവെന്നും നമുക്കൂഹിക്കാം. ആ വ്യക്തി ദുരഭിമാനത്തിന്റെ ശാശ്വതമാതൃകയാണു്. 402 തന്റെ ഒററക്കണ്ണടകൊണ്ടാണു മുട്ടുന്നതു്. റുബാഷോവ് തന്റെ ഇരട്ടക്കണ്ണടകൊണ്ടും. അതാണു് വ്യത്യാസം. ഒരു

ലൈബ്രറിയിലിരുന്ന് തന്റെ സിദ്ധാന്തം ക്രമീകരിക്കുകയെന്നതു മാത്രമാണ് അദ്ദേഹത്തിന്നിപ്പോൾ താല്പര്യമുള്ളതു്. അതിന് അനേക വർഷങ്ങൾ വേണ്ടിവരും. വലിയ ഒരു പുസ്തകവും എഴുതേണ്ടിവരും. പക്ഷെ, ജനകീയ മനശ്ശാസ്ത്രത്തിൽ ഇന്നു കാണുന്നതും പ്രസിദ്ധമായ വർഗ്ഗസമര സിദ്ധാന്തത്തിന് വ്യാഖ്യാനിക്കാൻ കഴിയാത്തതുമായ പെൻഡുലചലനത്തിന്മേൽ വെളിച്ചം വീശുവാനും, ജനാധിപത്യ സ്ഥാപനങ്ങളുടെ ചരിത്രം മനസ്സിലാക്കിത്തരുന്ന സൂത്രം സൃഷ്ടിക്കുവാനും, കഴിയുന്ന ആദ്യത്തെ തത്വസംഹിത അതായിരിക്കും.

റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അറയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും വേഗം നടന്നു. തന്റെ പുതിയ തത്വം വികസിപ്പിക്കാൻ സാവകാശം ലഭിക്കുമെങ്കിൽ പിന്നെയൊന്നുംതന്നെ സാരമില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പല്ലുവേദന അപ്രത്യക്ഷമായി. അദ്ദേഹം ഉണർന്നു; ഉന്മേഷവും ഊർജ്ജസ്വലതയും അനുഭവപ്പെട്ടു. ഐവാനോവുമായി രാത്രിയിലെ സംഭാഷണവും തന്റെ കുററസമ്മതപത്രമയയ്ക്കലും കഴിഞ്ഞിട്ടു് ദിവസം രണ്ടായി. യാതൊന്നും സംഭവിച്ചില്ല. അറസ്റ്റിനു ശേഷം രണ്ടാഴ്ചത്തെയ്ക്കു് വളരെവേഗം പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന സമയം ഇപ്പോൾ ഇഴയുകയാണു്. മണിക്കൂറുകൾ, മിനിററുകളായും സെക്കണ്ടുകളായും ഉതിർന്നുതുടങ്ങി. അദ്ദേഹം ഇടവിട്ടാണു് ജോലി ചെയ്തിരുന്നതു്. എങ്കിലും ചരിത്രരേഖകളുടെ അഭാവംമൂലം ഓരോ പ്രാവശ്യവും അദ്ദേഹത്തിനു ജോലി നിറുത്തേണ്ടിവന്നു. തന്നെ ഐവാനോവിന്റെ അടുത്തു കൊണ്ടുപോകുവാൻ വേണ്ടി അദ്ദേഹം ഒട്ടേറെ സമയം ഒററുദ്വാരത്തിൽക്കൂടി വൃദ്ധവാർഡറെ നോക്കിനില്ക്കും. പക്ഷെ, ഇടനാഴി ശൂന്യമാണു്: പതിവുപോലെ ഇലക്ട്രിക്ക് വിളക്കുകൾ എരിയുന്നുമുണ്ടു്.

ഐവാനോവുതന്നെ വരുമെന്നും തന്റെ കുററസമ്മതത്തെ സംബന്ധിച്ചു് എല്ലാ ചടങ്ങുകളും തന്റെ അറയിൽവച്ചുതന്നെ അവസാനിക്കണമെന്നും ചിലപ്പോഴൊക്കെ അദ്ദേഹമാഗ്ര

ഹിക്കം. അതാണ് കുറേക്കൂടി ഭേദം. ഇക്കറി ബ്രാണ്ടിപോലും നിഷേധിക്കുകയില്ല. ഐവാനോവിനോടൊരുമിച്ച് തയ്യാറാക്കുന്ന തന്റെ 'കാററസമ്മത'ത്തിന്റെ ആലങ്കാരിക ഭാഷപോലും അദ്ദേഹം മനസ്സിൽ കണ്ടു, അതിനിടയിൽ ഐവാനോവ് പറയുന്ന ദ്വേഷാത്മകമായ ഫലിതങ്ങളും. റൂബാഷോവ് അറയിൽ ചുററിനടക്കുകയും ഓരോ പത്തുമിനിററ് കഴിയുമ്പോഴും വാച്ചു നോക്കുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തെ അടുത്ത ദിവസംതന്നെ കൊണ്ടുപോകാമെന്ന് ഐവാനോവ് അന്നു രാത്രിയിൽ പറഞ്ഞതല്ലേ?

റൂബാഷോവിന്റെ അക്ഷമത വർദ്ധിച്ചുവന്നു. ഐവാനോവുമായി സംസാരിച്ചതിന്റെ മൂന്നാംദിവസം രാത്രിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനുറങ്ങാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ആ കെട്ടിടത്തിലെ അമർത്തപ്പെട്ട ലഘുശബ്ദങ്ങൾ ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ട് ഇരുട്ടിൽ അദ്ദേഹം തന്റെ കട്ടിലിൽ കിടക്കുകയാണ്. അദ്ദേഹം അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും ഉരുളാൻ തുടങ്ങി. അറസ്റ്റിനു ശേഷം ആദ്യമായി ചൂടുള്ള ഒരു സ്ത്രീ ശരീരത്തോടടുത്തു കിടക്കാനുള്ള മോഹവുമുണ്ടായി. ഉറക്കം വരുത്താൻ വേണ്ടി അദ്ദേഹം കൃത്യമായി ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ചെയ്തു. പക്ഷേ, അസുഖം വർദ്ധിച്ചതേയുള്ളൂ. 402-മായി സംഭാഷണമാരംഭിക്കാനുള്ള ആഗ്രഹം അദ്ദേഹം വളരെനേരം നിയന്ത്രിച്ചു. "മാന്യതയെന്നാലെന്താണ്," എന്ന ചോദ്യത്തിനു ശേഷം അയാളുടെ യാതൊരു വിവരവുമില്ലായിരുന്നു.

പൊട്ടിയ ജന്നൽച്ചില്ലിൽ പതിച്ചിരുന്ന വർത്തമാനക്കടലാസും നോക്കി മൂന്നുമണിക്കൂർനേരം കിടന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ക്ഷമയവസാനിച്ചു; ഭിത്തിയിൽ മുഷ്ടികൊണ്ട് മുട്ടാൻ തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം ആകാംക്ഷയോടെ കാത്തിരുന്നു. പക്ഷേ, ഭിത്തി നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പിന്നെയും മുട്ടി, കാത്തിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന് അവമാനബോധം ശക്തിപ്പെട്ടുവന്നു. എന്നിട്ടും 402 മറുപടി കൊടുത്തില്ല. ഈ സമയമെല്ലാം, തന്റെ പഴയ വീരകൃത്യങ്ങൾ അയവിറക്കിക്കൊണ്ട് അയാൾ അപ്പുറത്ത് ഉണർന്ന് കി

ടക്കയാണു്. രാത്രി രണ്ടുമണിവരെയോ മൂന്നുമണിവരെയോ തനിക്കുറങ്ങാൻ കഴിയാറില്ലെന്നും, താൻ ചെറുപ്പത്തിലെ സമ്പ്രദായങ്ങൾ പുനരാരംഭിച്ചുവെന്നും അയാൾ റൂബാഷോവിന്റെ അടുത്തു് സമ്മതിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

റൂബാഷോവ് മലർന്നുകിടന്നു് ഇരുട്ടിലേയ്ക്കു നോക്കി. അദ്ദേഹം കിടക്കുന്ന കിടക്ക ഞെങ്ങി പലകപോലെയായിരുന്നു. പുതപ്പിനു് വല്ലാത്ത ചൂടുതോന്നി. ശരീരത്തിൽനിന്നു് അസുഖകരമായ ഒരാവി പുറപ്പെട്ടു. എങ്കിലും പുതപ്പു മാറിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം വിറച്ചു. അദ്ദേഹം തുടർച്ചയായി ഏഴാമത്തെയോ എട്ടാമത്തെയോ സിഗററ്റാണു വലിക്കുന്നതു്. തുണ്ടുകൾ കട്ടിലിനു ചുററുമായി, നിലത്തു ചിതറിക്കിടക്കുന്നു. ശബ്ദം പരിപൂർണ്ണമായി നിലച്ചിരിക്കുന്നു. സമയം നിശ്ചലമായിരിക്കയാണു്; അതു് രൂപരഹിതമായ ഇരുട്ടിലാണ്ടുപോയി. റൂബാഷോവ് കണ്ണടച്ചു, ആർലോവ തന്റെ അടുത്തുകിടക്കുന്നതായി സങ്കല്പിച്ചു. തനിക്കു് പരിചിതമായ ആ മുലകൾ ഇരുട്ടിനെതിരേ ഉയർന്നു നില്ക്കുന്നു. അവൾ ബോഗ്രോവിനെപ്പോലെ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി വലിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെട്ട കഥ അദ്ദേഹം വിസ്മരിച്ചു. നിശ്ശബ്ദതയുടെ അഗാധത വർദ്ധിച്ചു് അതു് മൂളുകയും ഉലയുകയും ചെയ്യുന്നതായിത്തോന്നി. ഈ തേനീച്ചക്കൂട്ടിലെ അറകളിലടയ്ക്കപ്പെട്ട രണ്ടായിരമാളുകൾ എന്തുചെയ്യയാണു്? അവരുടെ മൗനമായ ശ്വാസോച്ഛ്വാസവും അദൃശ്യമായ കിനാവുകളും, അവരുടെ ആശകളുടെയുമാശങ്കകളുടെയും അമർത്തപ്പെട്ട കിതപ്പുകളും ആ നിശ്ശബ്ദതയെ ഊതിവീർപ്പിച്ചു. ചരിത്രം ഗണിതമാണെങ്കിൽ, രണ്ടായിരം ദുസ്വപ്നങ്ങളുടെ മൊത്തം തൂക്കമെത്ര? രണ്ടായിരം നിസ്സഹായ മോഹങ്ങളുടെ സമ്മർദ്ദമെത്ര? ഇപ്പോൾ ആർലോവയുടെ സഹോദരീനിർവ്വിശേഷമായ ഗന്ധം അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടുന്നുണ്ടു്. കമ്പിളിപ്പുതപ്പിനുള്ളിൽ അവളുടെ ശരീരം വിയർക്കുന്നുണ്ടു്.... അറയുടെ വാതിൽ വലിച്ചു തുറക്കപ്പെട്ടു. ഇടനാഴിയിലെ പ്രകാശം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണിലേയ്ക്കു് കുത്തിക്കയറി.

റിവോൾവർ ബൽററ് ധരിച്ച അപരിചിതരായ രണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നതദ്ദേഹം കണ്ടു. അവരിലൊരാൾ കട്ടിലിനെ സമീപിച്ചു. അയാൾ ഉയരംകൂടിയ ഒരു ദുർമ്മുഖനാണ്. അയാളുടെ പരുഷസ്വരം വളരെ ഉച്ചത്തിലുള്ളതാണെന്നു റുബാഷോവിനു തോന്നി. അയാൾ റുബാഷോവിനോട് തന്നെ അനുഗമിക്കാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു; എങ്ങോട്ടാണെന്നു പറയാതെതന്നെ.

റുബാഷോവ് പുതപ്പിനടിയിൽ കണ്ണട തപ്പിനോക്കി. അതു ധരിച്ചു കട്ടിലിൽനിന്നെഴുന്നേററു. അദ്ദേഹം ക്ഷീണിച്ച് ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി നടന്നുപോവുമ്പോൾ ഇരുയക്കട്ടിപോലെ ഭാരം തോന്നി. തന്നെക്കാൾ തല്പപ്പൊക്കം കൂടുതലുള്ള ആ ഭീമനോടൊപ്പമാണദ്ദേഹം നടക്കുന്നതു്. മറേറയാൾ അവരുടെ പിന്നിൽ നടന്നു.

റുബാഷോവ് വാച്ചുനോക്കി: രാത്രി രണ്ടുമണിയായിരിക്കുന്നു. അപ്പോൾ താൻ കുറച്ചെങ്കിലുമുറങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. ബാർബർഷാപ്പിലേയ്ക്കുള്ള വഴിയിൽക്കൂടിയാണവർ പോയതു്. ബോഗ്രോവിനെ കൊണ്ടുപോയ വഴിതന്നെ. രണ്ടാമത്തെ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ റുബാഷോവിനു മൂന്നു ചുവടു പുറകിലാണു്. തിരിഞ്ഞുനോക്കാനുള്ള ഔത്സുക്യം പിൻകഴുത്തിലൊരു ചൊറിച്ചിൽപോലെ അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. പക്ഷെ, അദ്ദേഹമതു നിയന്ത്രിച്ചു. എന്തൊക്കെയായാലും, യാതൊരു ചടങ്ങുകളുമില്ലാതെ തന്നെ വെറുതെയങ്ങു തട്ടിക്കളയാനവർക്കു കഴികയില്ല എന്നു റുബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. അതിലത്രയധികം വിശ്വാസമുണ്ടായിട്ടല്ല. അപ്പോൾ അത്ര ഗൗരവപ്പെട്ട കാര്യമായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയുമില്ല. എല്ലാം കഴിവതുംവേഗം കഴിഞ്ഞുകൂടിയാൽ കൊള്ളാമെന്നേയുള്ളു. തനിക്കു ഭയമുണ്ടോ എന്നദ്ദേഹം ആലോചിച്ചുനോക്കി. പക്ഷേ, പുറകിലെ ഉദ്യോഗസ്ഥന്റെ നേരെ തിരിഞ്ഞുനോക്കാൻ കഴിയാത്തതിൽ ഒരു ശാരീരികാസ്വാസ്ഥ്യമല്ലാതെ യാതൊന്നും അദ്ദേഹത്തിനു ബോധപ്പെട്ടില്ല.

അവർ ബാർബർഷാപ്പിനപ്പുറമുള്ള മൂല കടന്നപ്പോൾ ഇടുങ്ങിയ ഗോവണിപ്പടി കാണാറായി. തന്റെ കൂടെയുള്ള ഭീമൻ വേഗത കുറയ്ക്കുന്നുണ്ടോ എന്നറിയുവാൻ അദ്ദേഹം തിരിഞ്ഞുനോക്കി. അദ്ദേഹത്തിനപ്പോഴും ഭയമൊന്നുമില്ല; ജിജ്ഞാസയും അസ്വസ്ഥതയും മാത്രം. പക്ഷേ, അവർ ഗോവണിപ്പടി കടന്നുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലുകൾ പതറുന്നതായിത്തോന്നി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വയം ഒന്നുനന്നായി ഞെട്ടിവന്നു. അക്കൂട്ടത്തിൽ താൻ കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തൂക്കുന്നതായിട്ടും അദ്ദേഹം കണ്ടുപിടിച്ചു. ബാർബർഷാപ്പിൽ ഇറങ്ങുന്നതിനു മുമ്പേതന്നെ താൻ അറിയാതെതന്നെ കണ്ണട ഊരിയെടുത്തിരിക്കണമെന്നും അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കി. ഇതൊരു കളിപ്പാണ്, അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. ചിന്തയിൽ ഒരുവന് ആത്മവഞ്ചന നടത്താം. പക്ഷേ, വയറു മുതൽ കീഴോട്ട് അക്കാര്യം സംശയമാണ്. അവരെന്നെ മർദ്ദിച്ചാൽ, ഇപ്പോൾ ഞാനെന്തിനും ഒപ്പുവച്ചുകൊടുക്കും; പക്ഷേ, നാളെ ഞാനതു പിൻവലിക്കുകയും ചെയ്യും.....

കുറച്ചുകൂടി മുന്നോട്ടുപോയപ്പോൾ 'സാപേക്ഷവളർച്ച'യുടെ സിദ്ധാന്തം ഒരിക്കൽക്കൂടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്മരണയിൽ വന്നു. കീഴടങ്ങി കുററപത്രത്തിൽ ഒപ്പുവെയ്ക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ച കാര്യവും അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ ആശ്വാസം തോന്നി. എങ്കിലും അടുത്തുകഴിഞ്ഞ ദിവസങ്ങളിലെ നിശ്ചയങ്ങൾ ഇത്രവേഗം എങ്ങനെ മറക്കാനിടയായി എന്നദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ഭീമൻ നിന്നു; ഒരു വാതിൽ തുറന്നു; ഒരുവശത്തേയ്ക്കു മാറിനിന്നു. റൂബാഷോവ് കണ്ടതു് ഐവാനോവിന്റേതുപോലുള്ള ഒരു മുറിയായിരുന്നു. അതിലെ ശക്തിയേറിയ പ്രകാശം കണ്ണിലേയ്ക്കു തുളച്ചുകയറി. വാതിലിനെതിരേ, ഡസ്കിനു പിന്നിലായി ഗ്ലെററ്ക്കിൻ ഇരിക്കുന്നു.

വാതിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിന്നിൽ അടഞ്ഞു: ഗ്ലെററ്ക്കിൻ എഴുന്നേററു. തന്റെ അറയിലെ ആദ്യസന്ദർശനംമുതൽ റൂബാഷോ

വിന്റെ സ്മരണയിലുണ്ടായിരുന്ന ആ നിർവ്വികാരമായ പതുക്കൻ ശബ്ദത്തിൽ ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു:

"ഇരുന്നാലും."

ഗ്ലെററ്കിന്റെ തലയിലെ വട്ടവും അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. മുറിയിൽ ഒരു വിളക്കു മാത്രമേയുള്ളു. അതിന്റെ പ്രകാശം ഗ്ലെററ്കിന്റെ പുറകിൽ നിന്നാണു വരുന്നത്. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖം ഇരുട്ടിലാണ്. വിളക്കിൽ ഘടിപ്പിച്ചിരുന്നത് അസാധാരണശക്തിയുള്ള ബൾബായിരുന്നതുകൊണ്ടു റുബാഷോവിന്റെ കണ്ണഞ്ചിപ്പോയി. ഒരു മറയ്ക്കപ്പുറത്തു പുറംതിരിഞ്ഞിരുന്ന സെക്രട്ടറിയെ കുറച്ചുനിമിഷം കഴിഞ്ഞിട്ടേ റുബാഷോവിനു കാണാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു.

റുബാഷോവ് അവിടെക്കണ്ട ഒരേ കസേരയിൽ ഇരുന്നു. കൈയില്ലാത്ത, അസുഖകരമായ ഒരു കസേരയാണത്.

"കമ്മിസ്സാർ ഐവാനോവിന്റെ അഭാവത്തിൽ നിങ്ങളെ വിചാരണചെയ്യുവാൻ ഞാൻ നിയുക്തനായിരിക്കയാണ്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു. വിളക്കിന്റെ പ്രകാശം റുബാഷോവിന്റെ കണ്ണുകൾക്ക് അസുഖമുണ്ടാക്കി. തലതിരിച്ചതുകൊണ്ടും പ്രയോജനമില്ല. അപ്പോൾ കണ്ണിന്റെ കോണിൽ വന്നടിക്കുന്ന പ്രകാശം അത്രതന്നെ അസുഖകരമാണ്. പോരെങ്കിൽ തല തിരിച്ചുപിടിച്ചുകൊണ്ടു സംസാരിക്കുന്നതു വികൃതവും വിഷമിപ്പിക്കുന്നതുമാണ്.

"ഐവാനോവ് വിസ്താരം നടത്തുന്നതാണെനിക്കിഷ്ടം," റുബാഷോവ് പറഞ്ഞു:

"വിചാരണമജിസ്ട്രേട്ടിനെ നിയമിക്കുന്നത് അധികാരികളാണ്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു: "ഒരു പ്രസ്താവന ചെയ്യാനോ നിഷേധിക്കാനോ നിങ്ങൾക്കവകാശമുണ്ട്. നിങ്ങളുടെ കാര്യത്തിൽ, നിഷേധിക്കുകയെന്നുവച്ചാൽ രണ്ടുദിവസം മുമ്പ് നിങ്ങൾ എഴുതിക്കൊടുത്ത കുററസമ്മതംതന്നെ നിഷേധിക്കുന്നുവെ

ന്നാണർത്ഥം. അതോടുകൂടി വിചാരണ അവസാനിക്കുകയും ചെയ്യും. അങ്ങനെയെങ്കിൽ നിങ്ങളുടെ കേസ് അധികാരമുള്ളവരുടെ അടുത്തേയ്ക്കയക്കാനാണെനിക്കുത്തരവ്. അവർ നിങ്ങളുടെ മേൽ അഡ്മിനിസ്ട്രേറ്റീവ് നടപടികൾ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്യും."

റൂബാഷോവ് അതിനെപ്പററി വളരെ വേഗത്തിൽ ആലോചിച്ചുനോക്കി. ഐവാനോവിനെന്തോ തകരാറു സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്. പെട്ടെന്ന് അവധി എടുപ്പിക്കുകയോ, പിരിച്ചുവിടുകയോ അറസ്ററു ചെയ്യുകയോ ആയിരിക്കാം. അദ്ദേഹവും റൂബാഷോവുമായിട്ടുള്ള പഴയ പരിചയം കൊണ്ടായിരിക്കുമോ, അദ്ദേഹം കൂടുതൽ ബുദ്ധിമാനും ഫലിതപ്രിയനുമായിരുന്നതുകൊണ്ടോ ആയിരിക്കാം. നമ്പർ വണ്ണിനോട് അദ്ദേഹത്തിനുള്ള ഭക്തി അന്ധമായ വിശ്വാസമല്ലാതെ യുക്തിപരിഗണനകൾകൊണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടുമാകാം. അദ്ദേഹം ആവശ്യത്തിലധികം സമർത്ഥനാണ്; പഴയ സമ്പ്രദായക്കാരനുമാണ്. പുതിയ സമ്പ്രദായം ഗ്ലെററ്കിനും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ രീതികളുമാണ്.....ഐവാനോവ്, സമാധാനത്തോടെ പോക! റൂബാഷോവിന് സഹതപിക്കാൻ സമയമില്ലായിരുന്നു. പ്രകാശം അദ്ദേഹത്തെ ശല്യപ്പെടുത്തി. അദ്ദേഹം കണ്ണട എടുത്തുമാററി മിഴിച്ചുനോക്കി. കണ്ണടയില്ലാതെ താൻ നഗ്നനും നിസ്സഹായനുമാണെന്നദ്ദേഹത്തിനുതോന്നി. ഗ്ലെററ്കിൻെറ നിർവ്വികാരമായ കണ്ണുകൾ തൻെറ മുഖത്തുള്ള ഓരോ ഭാവഭേദവും സൂക്ഷിക്കുന്നുണ്ടെന്നും അദ്ദേഹത്തിനറിയാം. ഇപ്പോൾ നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നാൽ നശിച്ചതുതന്നെ. ഇനി പിന്നോക്കം പോകുവാൻ മാർഗ്ഗമില്ല. ഗ്ലെററ്കിൻ വെറുപ്പിക്കുന്ന ഒരു ജന്തുവാണ്. പക്ഷേ, അദ്ദേഹം പുതിയ തലമുറയെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നു. പഴയ തലമുറ പുതിയതുമായി രഞ്ജിപ്പിലെത്തുകയോ നശിക്കുകയോ ചെയ്യണം. റൂബാഷോവ് പെട്ടെന്ന് വൃദ്ധനായതായിത്തോന്നി. ഈ ബോധം ഇതിനുമുമ്പ് അദ്ദേഹത്തിനൊരിക്കലുമുണ്ടായിട്ടില്ല. തനിക്ക് അമ്പതിലധികം വയസ്സാ

യിയെന്നകഥ അദ്ദേഹം ഗൗനിക്കാറില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണട ധരിച്ചുകൊണ്ടു് ഗ്ലെററ്കിന്റെ മുഖത്തു നോക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷെ, പ്രകാശം കണ്ണിനു് വേദനയുണ്ടാക്കി. അദ്ദേഹം കണ്ണട എടുത്തുകളഞ്ഞു.

"ഞാൻ പ്രസ്താവന തരാൻ സന്നദ്ധനാണു്," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. സ്വരത്തിലെ പാരുഷ്യം നിയന്ത്രിക്കാനദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു. "പക്ഷെ, നിങ്ങൾ ഈ വിദ്യകൾ അവസാനിപ്പിക്കുകയാണെങ്കിൽ മാത്രം. കണ്ണഞ്ചിപ്പിക്കുന്ന ആ വിളക്കു കെടുത്തു. ഈ വിദ്യയെല്ലാം കള്ളന്മാർക്കും പ്രതിവിപ്ലവകാരികൾക്കുമായി വച്ചേക്കുക."

"സമ്പ്രദായങ്ങൾ നിർദ്ദേശിക്കാനുള്ള നിലയിലല്ല നിങ്ങൾ," ഗ്ലെററ്കിൻ ശാന്തസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി എനിക്കെന്റെ മുറിയിലെ വിളക്കുകൾ മാററാൻ വയ്യാ. നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയെന്തെന്നു മനസ്സിലാക്കുന്നില്ലെന്നു തോന്നുന്നു. പ്രത്യേകിച്ചും നിങ്ങൾ പ്രതിവിപ്ലവപരമായ പ്രവർത്തനങ്ങളിലേർപ്പെട്ടിരുന്നുവെന്നു് സ്വയം ഏററു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നും കഴിഞ്ഞകുറെ വർഷങ്ങൾക്കിടയിൽ രണ്ടുതവണ പരസ്യപ്രസ്താവനകളിൽ നിങ്ങളതു സമ്മതിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും. പഴയതുപോലെ എളുപ്പത്തിൽ ഇക്കുറി രക്ഷപെടാമെന്നു നിങ്ങൾ ധരിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ നിങ്ങൾക്കു തെററിപ്പോയി."

എടാ പന്നി! റുബാഷോവ് വിചാരിച്ചു. യൂണിഫാറം ധരിച്ച വൃത്തികെട്ട പന്നീ! അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖം ചുവന്നു. തന്റെ മുഖം ചുവക്കുന്നുണ്ടെന്നും ഗ്ലെററ്കിൻ അതു് സൂക്ഷിക്കുന്നുണ്ടെന്നും അദ്ദേഹത്തിനു് മനസ്സിലായി. ഈ ഗ്ലെററ്കിനു് എത്ര വയസ്സായിക്കാണും? മുപ്പത്താറോ ഏറിയാൽ മുപ്പത്തെട്ടോ. ഒരു യുവാവായിട്ടു് അഭ്യന്തരയുദ്ധത്തിൽ പങ്കെടുത്തു കാണും. വിപ്ലവം കണ്ടതു് വെറും ബാലനായിട്ടും. ജലപ്രളയത്തിനുശേഷം ചിന്തിക്കാനാരംഭിച്ച തലമുറയാണതു്. അതിനു പാരമ്പര്യമില്ല. മറഞ്ഞുപോയ പഴയ ലോകത്തോടു ബന്ധിക്കുന്ന ഓർമ്മകളുമില്ല. പൊ

ക്കിൾക്കൊടി കൂടാതെ പിറന്ന ഒരു തലമുറയാണതു്....എങ്കിലും ശരി അതിന്റെ പക്ഷത്താണു്. ആ പൊക്കിൾക്കൊടി പറിച്ചു കളയണം. പഴയ ലോകത്തിലെ, അഭിമാനത്തെപ്പററിയുള്ള പൊങ്ങച്ചവും കപടമാന്യതയുമായി ബന്ധിക്കുന്ന അവസാന ബന്ധത്തെപ്പോലും നിഷേധിക്കണം. അഭിമാനമെന്നതു് പൊങ്ങച്ചം കൂടാതെ, അവനവനെ കരുതാതെ അവസാനപടിവരെ സേവിക്കുന്നതാണു്.

റൂബാഷോവിന്റെ ക്ഷോഭം ക്രമേണ കുറഞ്ഞു. കണ്ണട കൈയിൽത്തന്നെ വച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഗ്ലെററ്കിന്റെ നേരേ നോക്കി. കണ്ണടച്ചുപിടിക്കേണ്ടിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിൽ കൂടുതൽ നഗ്നത തോന്നി. പക്ഷേ, അദ്ദേഹം വകവെച്ചില്ല. അടഞ്ഞ കൺപോളകൾക്കുള്ളിൽ ഒരു ചുവന്ന വെളിച്ചം പ്രകാശിച്ചു. ഇതുയധികം ഏകാന്തത അദ്ദേഹത്തിനൊരിക്കലും അനുഭവപ്പെട്ടിട്ടില്ല.

“പാർട്ടിക്കു് ഗുണകരമായതെല്ലാം ഞാൻ ചെയ്യാം,” അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വരത്തിലെ ഇടർച്ച മാറിയിരുന്നു. കണ്ണടച്ചുതന്നെ പിടിച്ചിരിക്കുന്നു. “എന്റെമേലുള്ള ആരോപണങ്ങൾ വിശദമായി പറയണമെന്നു ഞാനപേക്ഷിക്കുന്നു. ഇതുവരെ അതു നടന്നിട്ടില്ല.”

ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശരീരത്തിൽ ഉണ്ടായ ഒരു ചെറിയ ചലനം അദ്ദേഹം കേൾക്കുകയാണു്, മിഴിച്ച കണ്ണുകൊണ്ടു് കാണുകയല്ല ചെയ്തതു്. ഗ്ലെററ്കിന്റെ കസേരക്കൈയിലിരുന്ന ഷർട്ടിന്റെ കഫ് കിരുകിരുത്തു, അദ്ദേഹം കുറേക്കൂടി അഗാധമായി ശ്വസിച്ചു—ഒരു നിമിഷനേരത്തേയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തിനൊരയവു ലഭിച്ചതുപോലെ. ഗ്ലെററ്കിൻ തന്റെ ജീവിതത്തിലെ മുഖ്യ വിജയം അനുഭവിക്കയാണെന്നു് റൂബാഷോവിനു തോന്നി. ഒരു റൂബാഷോവിനെ മലർത്തിയടിക്കുകയെന്നുവച്ചാൽ ഉന്നതമായ ഒരു ഭാവിയുടെ ആരംഭമാണതു്. ഒരു നിമിഷം മുമ്പാണെങ്കിൽ ഗ്ലെററ്കി

ൻെറ ഭാവിയെല്ലാം ത്രാസ്സിൽ തൂങ്ങുകയായിരുന്നു. ഐവാനോവിൻെറ വിധി ഭയപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു മാതൃകാപാഠമാണ്.

പെട്ടെന്ന് റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായി ഈ ഗ്ലെററ്കിന് തൻെറമേൽ ഉള്ളിടത്തോളം ശക്തി തനിക്ക് അയാളുടെമേലും ഉണ്ടെന്ന്. ഞാൻ നിൻെറ കഴുത്തിനാണ്, കുഞ്ഞേ, പിടിച്ചിരിക്കുന്നത്, ഹാസ്യം നിറഞ്ഞ ഒരു ചിരിയോടെ അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. നാം പരസ്പരം കഴുത്തിനു പിടിച്ചിരിക്കുകയാണ്. ഞാൻ ഊഞ്ഞാലിൽനിന്ന് താഴോട്ടു ചാടിയാൽ നിന്നെയും ഞാൻ വലിച്ചു താഴെയിടും. ഗ്ലെററ്കിൻ പിന്നെയും കണിശക്കാരനായി രേഖകൾ തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നതിനിടയിൽ റൂബാഷോവ് ഈ ആശയംതന്നെ ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതുകഴിഞ്ഞ് അദ്ദേഹം ആ പ്രേരണ ഉപേക്ഷിച്ചു, വേദനിക്കുന്ന കണ്ണുകൾ അടച്ചു. പൊങ്ങച്ചത്തിൻെറ അവസാന തുരുമ്പും ഒഴിപ്പിച്ചുകളയേണ്ടതാണ്. ആത്മഹത്യ തലതിരിഞ്ഞ പൊങ്ങച്ചമല്ലാതെ മറെറന്താണ്. അയാളുടെ വിദ്യകളാണ്, ഐവാനോവിൻെറ വാദഗതികളല്ല തന്നെക്കൊണ്ടു കീഴടങ്ങാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചതെന്ന് ഈ ഗ്ലെററ്കിൻ വിചാരിക്കും; ശരിതന്നെ. അതു് മുകളിലെ അധികാരികളെ വിശ്വസിപ്പിക്കാൻ ഗ്ലെററ്കിന് കഴിഞ്ഞുവെന്നും അതുകൊണ്ടാണ് ഐവാനോവിൻെറ അധഃപതനമുണ്ടായതെന്നും വരാം. പന്നി! റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു, പക്ഷേ, ഇക്കുറി അദ്ദേഹത്തിന് കോപമൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഞങ്ങൾ സൃഷ്ടിച്ച യൂണിഫാറം ധരിച്ച യുക്തി മൃഗമേ, ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്ന നവയുഗത്തിലെ കാട്ടാളനാണ് നീ. എന്തിനുവേണ്ടിയാണെന്ന് നീ മനസ്സിലാക്കുന്നില്ല. നിനക്ക് മനസ്സിലായാൽ നീ ഞങ്ങൾക്ക് പ്രയോജനമില്ലാത്തവനായിരിക്കും......വിളക്കിൻെറ പ്രകാശം കുറെക്കൂടി വർദ്ധിച്ചതായി അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കി, ക്രോസു വിസ്താരത്തിനിടയിൽ വിളക്കിൻെറ പ്രകാശം കൂട്ടുന്നതിനും കുറയ്ക്കുന്നതിനുമുള്ള സജ്ജീകരണങ്ങൾ ഉണ്ടെന്ന് റൂബാഷോവിനറിയാം. അദ്ദേഹത്തിന് മുഖം

തിരിച്ചു് കണ്ണിലെ ജലം തുടച്ചുകളയേണ്ടിവന്നു. മൃഗം! അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. എങ്കിലും ഇത്തരം മൃഗങ്ങളാണു് ഞങ്ങൾക്കിപ്പോഴാവശ്യം.....

ഗ്ലെറ്റ്കിൻ കുറ്റപത്രം വായിച്ചു തുടങ്ങിയിരുന്നു. അയാളുടെ ഒഴുക്കൻ സ്വരം ഏറ്റവും അസുഖകരമായിത്തോന്നി. തലതിരിച്ചു് കണ്ണടച്ചുപിടിച്ചുകൊണ്ടാണു് റൂബാഷോവ് ശ്രദ്ധിക്കുന്നതു്. തന്റെ കുറ്റസമ്മതം ഒരു വെറും ചടങ്ങായി മാത്രം, ബുദ്ധിശൂന്യമെങ്കിലും അവശ്യമായ ഒരു പ്രഹസനമായി മാത്രമേ ഗണിക്കുകയുള്ളൂ എന്നദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. അതിന്റെ വളഞ്ഞ അർത്ഥം കാര്യവിവരമുള്ളവർക്കേ മനസ്സിലാകൂ. പക്ഷേ, ഗ്ലെറ്റ്കിൻ വായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കുറ്റപത്രം, വിഡ്ഢിത്തത്തെപ്പററി തനിക്കുള്ള സകല ധാരണകളെയും അതിലംഘിക്കുന്നതായിരുന്നു. റൂബാഷോവ്, ബാലിശമായ ഇത്തരം ഗൂഢാലോചനകൾക്കു് പ്ലാനിട്ടുവെന്നു് ഈ ഗ്ലെറ്റ്കിൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടോ? റൂബാഷോവും പഴയ നേതൃത്വവും ചേർന്നു് അടിസ്ഥാനമിട്ട സൗധം തകർക്കുവാനല്ലാതെ അനേക വർഷങ്ങളായി അദ്ദേഹം മറ്റൊന്നും ചിന്തിച്ചിട്ടില്ലെന്നു് ഈ മനുഷ്യൻ വിശ്വസിക്കുമോ? അവരെല്ലാവരും, എണ്ണമിട്ട ആ തലകൾ, ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ബാല്യത്തിലെ വീരാത്മാക്കൾ, അവരെല്ലാവരും നീചന്മാരും, ദുഷിച്ചവരും, വിപ്ലവം ഇല്ലായ്മചെയ്യണമെന്നല്ലാതെ യാതൊരാഗ്രഹവുമില്ലാത്തവരുമാക്കിത്തീർക്കുന്ന ഏതോ പകർച്ചവ്യാധിക്കു പെട്ടെന്നു് ഇരയായിത്തീർന്നുവെന്നു് ഗ്ലെറ്റ്കിൻ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടോ? ഉന്നതന്മാരായ ഈ രാജ്യതന്ത്രജ്ഞന്മാർ അതിനു് ഉപയോഗിച്ചുവെന്നു പറയപ്പെട്ടുന്ന മാർഗ്ഗങ്ങൾ എല്ലാം ഏതോ പത്താംതരം ഡിററക്റ്റീവ് കഥയിൽനിന്നു് കടം വാങ്ങിയവയും!

പ്രായപൂർത്തിയായതിനു ശേഷം അക്ഷരമാല പഠിച്ചവർ വായിക്കുന്നതുപോലെ നിർവ്വികാരവും വിരസവുമായ സ്വരത്തിൽ ഗ്ലെറ്റ്കിൻ വായിച്ചു. റൂബാഷോവ് ബി—യിൽ താമസിച്ചി

ത്തന്നകാലത്തു് പഴയ ഭരണം പുനഃസ്ഥാപിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഒരു വിദേശ ശക്തിയുടെ പ്രതിനിധിയുമായി നടത്തിയെന്നു പറയപ്പെടുന്ന ആലോചനകളെപ്പററിയാണു് ഗ്ലെററ്കിൻ വായിക്കുന്നതു് അ വിദേശീയ പ്രതിനിധിയുടെ പേരും, തമ്മിൽ കണ്ട സ്ഥലവും കാലവും എല്ലാം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. റൂബാഷോവ് കുറെക്കൂടി ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം കേൾക്കാൻ തുടങ്ങി. അപ്പോൾ തന്നെ മറന്നുപോയ ഒരു ചെറിയ അപ്രധാന രംഗം അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിൽ ഒന്നു് മിന്നിത്തെളിഞ്ഞു. ഏകദേശ തീയതി അദ്ദേഹം കണക്കാക്കിനോക്കി. ഏതാണ്ടു യോജിക്കുന്നുണ്ടു്. ആങ്ഹാ, അതാണു് തന്നെ തൂക്കാനുള്ള കയറു്. റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു, നിറഞ്ഞൊഴുകുന്ന കണ്ണുകൾ തൈകലേസുകൊണ്ടു തുടച്ചു.....

ഗ്ലെററ്കിൻ മുറയ്ക്കു വായിക്കുകയാണു്, പഴയ മൂഷിപ്പൻ രീതിയിൽത്തന്നെ. താൻ വായിക്കുന്നതിൽ ആ മനുഷ്യൻ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടോ. അതിലെ വികൃതമായ ഗോഷ്ഠി അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കുന്നുണ്ടോ. റൂബാഷോവ് അലൂമിനിയം ട്രസ്റ്റിൻെറ മേധാവിയായിരുന്ന കാലത്തെപ്പററിയാണു് ഇപ്പോൾ വായിക്കുന്നതു്. അതിവേഗതയിൽ വികസിപ്പിച്ച ആ വ്യവസായ ശാഖയിലെ ഭയങ്കരമായ അസംഘടിതാവസ്ഥ കാണിക്കുന്ന കണക്കുകൾ ഗ്ലെററ്കിൻ വായിച്ചു. തൊഴിലാളികളുടെ അപകട മരണങ്ങളുടെ എണ്ണം, ലോഹത്തിൻെറ ദോഷംകൊണ്ടു് തകർന്നുവീണ വിമാനങ്ങളുടെ കണക്ക്, എന്നിവയെല്ലാം. ഇതെല്ലാം റൂബാഷോവിൻെറ പൈശാചികമായ അട്ടിമറിയുടെ ഫലമാണത്രെ. പൈശാചികമെന്ന പദംതന്നെ, സാങ്കേതിക സംജ്ഞകളുടെയും കണക്കുകളുടെയും ഇടയ്ക്കു് പലപ്പോഴും വന്നു. കുറച്ചു നിമിഷനേരത്തേയ്ക്കു് ഗ്ലെററ്കിൻ ഭ്രാന്തനായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു് റൂബാഷോവിനു തോന്നിപ്പോയി. യുക്തിയും വിഡ്ഢിത്തവും കൂട്ടിക്കുഴച്ച ഈ ആരോപണം, കണിശമുള്ള ഒരുവക ഭ്രാന്തിനെയാണോർമ്മിപ്പിച്ചതു്. പക്ഷെ, കുററപത്രം തയ്യാറാക്കിയതു് ഗ്ലെററ്കിൻ അല്ല; അദ്ദേഹമതു വായിച്ചുകൂട്ടുന്നേയുള്ളു—അയാളതു വിശ്വ

സിക്കുന്നു; അല്ലെങ്കിൽ അയാൾക്കു വിശ്വസനീയമായി തോന്നു ന്നെങ്കിലുമുണ്ടാകും.....

അല്പപ്രകാശത്തിലിരിക്കുന്ന സെക്രട്ടറിയുടെ നേരെ റൂബാ ഷോവ് തലതിരിച്ചു. അവൾ വലുപ്പമില്ലാത്ത മെലിഞ്ഞ ഒരു കണ്ണടക്കാരിയാണ്. അവൾ ശാന്തയായി പെൻസിൽ ചെത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നതല്ലാതെ ഒരിക്കലെങ്കിലും തന്റെ നേരേ തിരിഞ്ഞു നോക്കുകയുണ്ടായില്ല. ഗ്ലെറ്റ്കിൻ വായിക്കുന്ന വകുപ്പുകൾ ഏറ്റവും വിശ്വസനീയമായി അവൾക്കും തോന്നുന്നുണ്ടായിരിക്കണം. അവൾ നന്നെ ചെറുപ്പമാണ്. ഇരുപത്താറോ ഇരുപത്തേഴോ. അവളും പ്രളയത്തിനു ശേഷം വളർന്നതാണ്. ഈ ആധുനിക ശിലായുഗക്കാർക്ക് റൂബാഷോവ് എന്ന പേരിൽ എന്തു സവിശേഷതയാണുള്ളത്. അവിടെ അദ്ദേഹം ആ കണ്ണു പൊട്ടിക്കുന്ന വിളക്കിനു മുമ്പിൽ ഇരിക്കുകയാണ്. വെള്ളം നിറഞ്ഞ ആ കണ്ണുകൾ തുറക്കാൻ വയ്യാ. അവർ വികാരശൂന്യമായ സ്വരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കയാണ്; നിർജ്ജീവമായ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കുകയാണ്, ശസ്ത്രക്രിയയ്ക്കുള്ള ഒരു മൃഗത്തെയെന്നതുപോലെ വിരസമായി.

ഗ്ലെറ്റ്കിൻ കുറ്റപത്രത്തിലെ അവസാന ഖണ്ഡികയിലെത്തിയിരിക്കയാണ്. അതിലായിരുന്നു മകുടമണി—നമ്പർ വണ്ണിനെ വധിക്കാനുള്ള ഗൂഢാലോചന. ഒന്നാമത്തെ വിചാരണയുടെ ഇടയിൽ ഹൈവാനോവ് സൂചിപ്പിച്ച അജ്ഞാതമനുഷ്യൻ X വീണ്ടും പ്രത്യക്ഷനായിരിക്കുന്നു. ജോലിത്തിരക്കുള്ള ദിവസങ്ങളിൽ നമ്പർ വണ്ണിനു് ഉച്ചഭക്ഷണം കൊടുത്തയയ്ക്കുന്ന ഹോട്ടലിലെ അസിസ്റ്റൻറ് മാനേജരാണിയാൾ എന്നാണു കാണുന്നതു്. വളരെ ജാഗ്രതയായി പ്രചരിപ്പിക്കപ്പെട്ടുന്ന നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ലളിതജീവിതത്തിന്റെ ഒരു അംശമാണ് ഈ തണുത്ത ഭക്ഷണം. സുപ്രസിദ്ധമായ ഈ തണുത്ത ഭക്ഷണംകൊണ്ടാണ്, റൂബാഷോവിന്റെ ദുഷ്പ്രേരണയാൽ നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ജീവിതത്തിനു് അകാല വിരാമമിടുവാൻ X തീരുമാനിച്ചതു്. കണ്ണടച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ റൂബാ

ഷോവ് പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. അദ്ദേഹം കണ്ണു തുറന്നപ്പോൾ ഗ്ലെററ്കിൻ വായന നിറുത്തി തന്നെ നോക്കിയിരിക്കയാണു്. അല്പ നിമിഷങ്ങൾ നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നതിനു ശേഷം, പതിവിലേറെ ശാന്തമായ സ്വരത്തിൽ ചോദ്യത്തെക്കാൾ ഒരു പ്രസ്താവനയുടെ ഭാവത്തിൽ അയാൾ പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾ കുററപത്രം വായിച്ചു കേട്ടു. കുററം സമ്മതിക്കുന്നോ?"

റൂബാഷോവ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു് നോക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു് കഴിഞ്ഞില്ല; കണ്ണു പിന്നെയും അടച്ചു. തുളഞ്ഞു കയറുന്ന ഒരുത്തരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാവിലൂറിച്ചു. പക്ഷേ അതിനു പകരം, അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു തീരെ മൃദു ശബ്ദത്തിലായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, ആ മെലിഞ്ഞ സെക്രട്ടറിക്കു് അതു കേൾക്കുവാൻ വേണ്ടി തല ഉയർത്തേണ്ടിവന്നു:

"ഗവണ്മെൻറിന്റെ നയത്തിനു പിന്നിലുണ്ടായിരുന്ന ഗുരുതരമായ അവസ്ഥ ഞാൻ മനസ്സിലാക്കാതിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഞാൻ പ്രതിപക്ഷാഭിപ്രായങ്ങൾ പുലർത്തിയെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. വികാരപരമായ പ്രവണതകൾക്കു് ഞാൻ ഇടംകൊടുത്തുവെന്നും തന്മൂലം ചരിത്രപരമായ ആവശ്യത്തിനെതിരായിത്തീരുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നു് ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. ബലികഴിക്കപ്പെട്ടവരുടെ വിലാപത്തിനു് ഞാൻ ചെവികൊടുക്കുകയും അങ്ങിനെ അവരെ ബലികഴിക്കേണ്ടതിന്റെ ന്യായവാദങ്ങൾക്കു് ബധിരനായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. പ്രയോജനവും ഉപദ്രവവും എന്നതിനെക്കാൾ ഉപരിയായി അപരാധത്തിന്റെയും നിരപരാധിത്വത്തിന്റെയും പ്രശ്നം ഞാൻ ഗണിച്ചുവെന്ന കുററം സമ്മതിക്കുന്നു. അവസാനമായി, മനുഷ്യനെന്ന ആശയം മനുഷ്യവർഗ്ഗമെന്ന ആശയത്തെക്കാൾ പ്രധാനമായി ഗണിച്ചുവെന്നും ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു....."

റൂബാഷോവ് വീണ്ടും നിറുത്തി, കണ്ണുതുറക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. തല വിളക്കിൽനിന്നു് തിരിച്ചു് അദ്ദേഹം സെക്രട്ടറിയുടെ മൂലയിലേയ്ക്കു് മിഴിച്ചുനോക്കി. താൻ പറഞ്ഞതു് അവൾ എഴുതിത്തീർ

ന്നിട്ടേയുള്ളു. അവരുടെ കത്തിപോലുള്ള മുഖവും ഹ്രസ്വരസം സ്ഫുരിച്ചുവെന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

"എൻെറ തെററ്," റൂബാഷോവ് തുടന്നു: "പ്രവൃത്തിപഥത്തിലെത്തിയിരുന്നെങ്കിൽ അതു് വിപ്ലവത്തിനു് മാരകമായ ഒരു അപത്തായിരിക്കുമെന്നു് എനിക്കറിയാം. ചരിത്രത്തിൻെറ വഴിത്തിരിവുകളിലെ പ്രതിസന്ധിഘട്ടങ്ങളിൽ ഓരോ പ്രതിപക്ഷവും പാർട്ടിക്കുള്ളിലെ പിളർപ്പിനുള്ള ബീജം വഹിക്കുന്നു. അതുതന്നെ അഭ്യന്തരസമരത്തിൻെറയും ബീജം. ജനത വളർന്നിട്ടില്ലാത്തപ്പോൾ ജീവകാരുണ്യപരമായ ദൗർബ്ബല്യതയും ലിബറൽ ജനാധിപത്യവും വിപ്ലവത്തിനു് ആത്മഹത്യാപരമാണു്. ഇപ്പറഞ്ഞ മാറ്റങ്ങൾക്കുള്ള ആഗ്രഹമായിരുന്നു എൻെറ പ്രതിപക്ഷചിന്താഗതിയുടെ അടിസ്ഥാനം—കാഴ്ചയിൽ കാമ്യവും യഥാർത്ഥത്തിൽ മാരകവും. സർവ്വാധിപത്യത്തിൻെറ ഒരു വിട്ടുവീഴ്ചയോടുകൂടിയ പരിഷ്കരണം, കുറെക്കൂടി വിശാലമായ ജനാധിപത്യം, ഭീകരഭരണത്തിൻെറ അന്ത്യം, പാർട്ടിസംഘടനയിൽക്കുറെക്കൂടി അയവുവരുത്തുക, ഈ ആവശ്യങ്ങളെല്ലാം ഇന്നത്തെ അവസ്ഥയിൽ വസ്തുനിഷ്ഠമായി ഉപദ്രവകരവും അതുകൊണ്ടു് പ്രതിവിപ്ലവസ്വഭാവമുള്ളവയുമാണെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു...."

തൊണ്ട വരണ്ടുപോയതുകൊണ്ടും ശബ്ദം തെളിയാതെ വന്നതുകൊണ്ടും അദ്ദേഹം നിറുത്തി. സെക്രട്ടറിയുടെ പെൻസിൽ ഉരയുന്നതു് ആ നിശ്ശബ്ദതയിൽ കേൾക്കാമായിരുന്നു. കണ്ണടച്ചു്, തല അല്പമുയർത്തി അദ്ദേഹം തുടന്നു പറഞ്ഞു:

"ഈ അർത്ഥത്തിൽ, ഈ അർത്ഥത്തിൽമാത്രം നിങ്ങൾക്കെന്നെ ഒരു പ്രതിവിപ്ലവകാരിയെന്നു വിളിക്കാം. കുററപത്രത്തിൽ പറയുന്ന അർത്ഥശൂന്യമായ ക്രിമിനൽക്കുററങ്ങളെപ്പററി എനിക്കൊന്നും പറയാനില്ല."

"പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞോ?" ഗ്ലെററ്കിൻ ചോദിച്ചു.

ഗ്ലെററ്കിൻെറ സ്വരം റൂബാഷോവിനെ വിസ്മയിപ്പിക്ക

മാറ്റ് ക്രൂരമായിരുന്നു. പ്രകാശത്തിനുമുമ്പിൽ അദ്ദേഹം കൃത്യസ്ഥാനത്തുതന്നെ ഇരിക്കുകയാണ്. ഗ്ലെററ്കിനുചേരുന്ന ഒരു ചുരുങ്ങിയ വിവരണത്തിന് റൂബാഷോവ് വളരെയധികം തേടിയിട്ടുണ്ട്. ഇപ്പോഴതു കിട്ടി—കണിശമായ മൃഗീയത്വം.

"നിങ്ങളുടെ പ്രസ്താവന പുതിയതല്ല," ഗ്ലെററ്കിൻ തന്റെ വരണ്ട പരുക്കൻ ശബ്ദത്തിൽ തുടന്നു: "നിങ്ങളുടെ കഴിഞ്ഞ രണ്ടു കുററസമ്മതങ്ങളിലും—ആദ്യത്തേതു് രണ്ടുവൎഷം മുമ്പും രണ്ടാമത്തേതു് ഒരു വർഷം മുമ്പും ആയിരുന്നു—നിങ്ങളുടെ മനോഭാവം 'വസ്തുനിഷ്ഠമായി പ്രതിവിപ്ലവപരവും ജനതയുടെ ഉത്തമ താല്പര്യങ്ങൾക്കു് വിരുദ്ധവു'മാണെന്ന് നിങ്ങൾ സമ്മതിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. രണ്ടു പ്രാവശ്യവും നിങ്ങൾ താഴ്മയോടെ പാർട്ടിയുടെ മാപ്പിനിരക്കുകയും പാർട്ടിനേതൃത്വത്തിൽ വിശ്വാസം ഉറന്നിപ്പറയുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ആ കളിതന്നെയാണ് നിങ്ങൾ മൂന്നാമതും കളിക്കാനുദ്ദേശിക്കുന്നതു്. നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ കൊടുത്ത പ്രസ്താവന വെറും മിരട്ടുപണിയാണ്. നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ പ്രതിപക്ഷമനോഭാവം സമ്മതിക്കുന്നു; അതിൽനിന്ന് ന്യായമായി ഉണ്ടാവുന്ന കൃത്യങ്ങൾ സമ്മതിക്കുന്നുമില്ല. ഇക്കുറി നിങ്ങൾ അത്ര എളുപ്പം രക്ഷപെടുകയില്ലെന്ന് ഞാൻ നേരത്തേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്."

ഗ്ലെററ്കിൻ ആരംഭിച്ചതുപോലെ പെട്ടെന്ന് അവസാനിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. തുടർന്നുണ്ടായ നിശ്ശബ്ദതയിൽ ഗ്ലെററ്കിന്റെ പിന്നിലെ വിളക്കിൽ വൈദ്യുതപ്രവാഹം ഇരയ്ക്കുന്നതു കേൾക്കാമായിരുന്നു. വിളക്ക് കുറെക്കൂടി പ്രകാശമാനമായി.

"അന്നു ഞാൻ കൊടുത്ത പ്രസ്താവനകൾ," റൂബാഷോവ് നേരിയ ശബ്ദത്തിൽ പറഞ്ഞു, "തന്ത്രപരമായ കാരണങ്ങൾക്കു വേണ്ടി കൊടുത്തതാണ്. പാർട്ടിയിൽ തുടരുന്നതിനുവേണ്ടി പ്രതിപക്ഷത്തുള്ള അനേകം രാഷ്ട്രീയപ്രവർത്തകർ അത്തരം പ്രസ്താവനകൾ കൊടുക്കുവാൻ നിർബ്ബന്ധിതരായി. പക്ഷേ, ഇപ്രാവശ്യം ഞാൻ അതു് മറെറാരുതരത്തിലാണ് ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്...."

"എന്നുവച്ചാൽ, ഇപ്പാവശ്യം നിങ്ങൾ ആത്മാർത്ഥമായിട്ടാണെന്നു്?" ഗ്ലെറ്റ്കിൻ ചോദിച്ചു. ഘനമായി, പരിഹാസമില്ലാതെയാണു് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചതു്.

"അതെ," റുബാഷോവ് ഉടനെ പറഞ്ഞു.

"ഇതിനുമുമ്പു് നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു കളവാണു്?"

"അങ്ങനെയാണെന്നിരിക്കട്ടെ," റുബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"തലപോകാതിരിക്കാൻ?"

"തുടന്നു ജോലിചെയ്യാൻ വേണ്ടി."

"തലയില്ലാതെ ഒരുവനു് ജോലിചെയ്യാൻ വയ്യ. അതുകൊണ്ടു്, തല രക്ഷിക്കാൻതന്നെ."

"അങ്ങനെയാണെന്നിരിക്കട്ടെ."

ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ചോദ്യങ്ങൾക്കും തന്റെ ഉത്തരങ്ങൾക്കും ഇടയിലുള്ള ചുരുങ്ങിയ സമയത്തു് സെക്രട്ടറിയുടെ പെൻസിലിന്റെ ഉരച്ചിലും വിളക്കിന്റെ മൂളലും മാത്രമേ കേൾക്കാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. വിളക്കിൽനിന്നു് പ്രകാശധാര അനുസ്യൂതമായി പുറപ്പെട്ടു. അതിൽനിന്നു പ്രസരിച്ച ഉഷ്ണംമൂലം, നെററിത്തടത്തിൽ പൊടിച്ച വിയർപ്പു തുടച്ചുകളയാൻ റുബാഷോവ് നിർബ്ബന്ധിതനായി. തന്റെ നീറുന്ന കണ്ണുകൾ തുറന്നുപിടിക്കാൻ അദ്ദേഹം വളരെ യത്നിച്ചു. പക്ഷേ, അവ തുറന്നുവയ്ക്കാൻ കഴിയുന്ന സന്ദർഭങ്ങൾ ചുരുങ്ങിച്ചുരുങ്ങി വന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു വല്ലാതെ ഉറക്കം വന്നു. ഗ്ലെറ്റ്കിൻ തന്റെ ചോദ്യങ്ങൾക്കുശേഷം കുറെസമയം വെറുതേയിരുന്നപ്പോൾ, തന്റെ താടി നെഞ്ചിലേയ്ക്കു താഴുന്നതായി റുബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ അടുത്ത ചോദ്യം അദ്ദേഹത്തെ ഉണർത്തിയപ്പോൾ താൻ അനിശ്ചിതമായ നേരത്തേയ്ക്കു് ഉറങ്ങിയതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.

"ഞാൻ ആവർത്തിക്കുന്നു," ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ശബ്ദം കേട്ടു, "ഇതിനു മുമ്പിലത്തെ നിങ്ങളുടെ കമ്പസാരങ്ങളെല്ലാം നിങ്ങളുടെ

ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾ പാർട്ടിയിൽനിന്ന് മറയ്ക്കുവാനും നിങ്ങളുടെ തല രക്ഷിക്കാനും വേണ്ടിയുള്ളതായിരുന്നു.''

"ഞാനതു നേരത്തെ സമ്മതിച്ചുകഴിഞ്ഞു," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾ പരസ്യമായി നിങ്ങളുടെ സെക്രട്ടറി ആർലോവയെ തള്ളിപ്പറഞ്ഞതിനും ഉദ്ദേശ്യം അതുതന്നെയായിരുന്നോ?"

റൂബാഷോവ് മൂകനായി തലയാട്ടി. കണ്ണിലെ വേദന മുഖത്തിൻെറ വലത്തുവശത്തെ ഞരമ്പുകളിൽ തുടിക്കാൻ ആരംഭിച്ചു. വീണ്ടും പല്ലുവേദന തുടങ്ങിയതായി അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു.

"ആർലോവയുടെ വിചാരണസമയത്ത്, പ്രതിഭാഗം സാക്ഷിയായി നിങ്ങളെയാണവൾ ആവശ്യപ്പെട്ടതെന്ന് നിങ്ങൾക്കറിയാമോ?"

"അതു ഞാനറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

അദ്ദേഹത്തിൻെറ പല്ലുവേദന വർദ്ധിച്ചു.

"അന്നു നിങ്ങൾ കൊടുത്തതും ഇപ്പോൾ കള്ളമാണെന്നു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതുമായ പ്രസ്താവന മൂലമാണ് ആർലോവ മരണശിക്ഷയ്ക്കു വിധിക്കപ്പെടാൻ ഇടയായതെന്നും നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരിക്കും?"

"അതു ഞാനറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്."

റൂബാഷോവിനു തൻെറ മുഖത്തിൻെറ വലത്തുവശം മുഴുവനും വലിഞ്ഞുകൂടുന്നതായി തോന്നി. തലയ്ക്കു മാന്ദ്യവും ഘനവും വർദ്ധിച്ചു. വളരെ പണിപ്പെട്ടിട്ടാണു തല നെഞ്ചിലേയ്ക്കുവീഴാതിരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞതു്. ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചെവിയിലേയ്ക്കു തുളഞ്ഞു കയറി.

"അപ്പോൾ പക്ഷേ ആർലോവ നിരപരാധിനിയായിരുന്നിരിക്കാം."

"ആയിരുന്നിരിക്കാം," നാവിൽ രക്തത്തിൻെറ രുചിയോ

ലെ കിടന്നിരുന്ന പരിഹാസത്തിൻെറ അവസാന ലാഞ്ഛനയോടെ റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"........എന്നിട്ട്, നിങ്ങളുടെ തല രക്ഷിക്കാൻവേണ്ടി ചെയ്ത വ്യാജ പ്രസ്താവനയുടെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ വധിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു."

"അങ്ങനെതന്നെ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. 'തെമ്മാടി,' അദ്ദേഹം നിസ്സഹായ രോഷത്തോടെ ചിന്തിച്ചു. 'നീ പറയുന്നത് നഗ്നമായ സത്യംതന്നെ. നമ്മിലാരാണു വലിയ തെമ്മാടിയെന്നാരു പറയും. പക്ഷെ, അയാൾ എൻെറ പിടലിക്കു പിടിച്ചിരിക്കയാണ്. ഊഞ്ഞാലിൽ നിന്നു ചാടുന്നതു ശരിയല്ലാത്തതുകൊണ്ട് എനിക്കു സ്വയരക്ഷയ്ക്കും നിവൃത്തിയില്ല. എന്നെ ഒന്നുറങ്ങാനനുവദിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ. ഇങ്ങനെ എന്നെ തുടൻ കഷ്ടപ്പെടുത്താനാണു ഭാവമെങ്കിൽ ഞാൻ പറഞ്ഞതെല്ലാം പിൻവലിച്ചു മൗനം ഭജിക്കും. അപ്പോൾ എൻെറ കഥ കഴിയും—അവൻെറയും.'

"........ഇതെല്ലാം കഴിഞ്ഞു നിങ്ങൾക്കു പ്രത്യേക പരിഗണന വേണമെന്നാണാവശ്യപ്പെടുന്നത്," ഗ്ലെററ്കിൻ അതേ മൃഗീയ കണിശത്തോടെ തുടൻ, "ഇനിയും ക്രിമിനൽകുററങ്ങൾ നിഷേധിക്കാൻ നിങ്ങൾ ധൈര്യപ്പെടുന്നോ? ഇതിനു ശേഷം ഞങ്ങൾ നിങ്ങളെ വിശ്വസിക്കണമെന്നു പറയുമോ?"

തല നേരെ പിടിക്കാനുള്ള ശ്രമം റൂബാഷോവ് ഉപേക്ഷിച്ചു. ഗ്ലെററ്കിൻ തന്നെ വിശ്വസിക്കാത്തതിൽ തെററില്ല. കരുതിക്കൂട്ടിയ നുണകളുടെയും ഡയലെക്റ്റിക്കൽ കാപട്യങ്ങളുടെയും ഇടയ്ക്കുള്ള ഊടുവഴിയിൽ, സത്യത്തിൻെറയും മായയുടെയും ഇടയ്ക്കുള്ള അന്ധപ്രകാശത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു തന്നെ വഴി തെററിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയാണ്. അന്തിമസത്യം എപ്പോഴും ഒരു ചുവടു് അപ്പുറത്തേയ്ക്കു മാറിപ്പോകുന്നു. അതിനെ സേവിക്കാനുള്ളതും അതിന് ഒരടി പിന്നിൽ നില്ക്കുന്നതുമായ അസത്യം മാത്രമേ ദൃശ്യമാകുന്നുള്ളു. എന്തെല്ലാം വികൃതമായ മറിച്ചിലുകളും തിരിച്ചിലുകളുമാണ്

അതുണ്ടാക്കിവയ്ക്കുന്നതു്. ഇക്കറി അദ്ദേഹം യഥാൎത്ഥത്തിൽ ആത്മാൎത്ഥതയോടെയാണു പ്രവൎത്തിക്കുന്നതെന്നു് എങ്ങനെ ഗ്ലെററ്കിനെ മനസ്സിലാക്കും—അദ്ദേഹം അവസാനത്തെ പതനത്തിലെത്തിയിരിക്കയാണെന്നും. എപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിനു് ആരെയെങ്കിലും ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടുത്തേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്നു; സംസാരിക്കുകയും തൎക്കിക്കുകയും ചെയ്യേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്നു—യഥാൎത്ഥത്തിലുള്ള ആഗ്രഹമാകട്ടെ, ഉറങ്ങാൻ, അലിഞ്ഞുപോകാൻ....

"പാർട്ടിയോടുള്ള എൻെറ കൂറു് ഒരിക്കൽക്കൂടി തെളിയിക്കാനല്ലാതെ," ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം പുറപ്പെട്ട ദിക്കിലേയ്ക്കു വേദനയോടെ തല തിരിച്ചുകൊണ്ടു റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ഞാൻ യാതൊന്നുമാവശ്യപ്പെട്ടുന്നില്ല."

"നിങ്ങൾക്കു കൊടുക്കാവുന്നതായി ഒരു തെളിവേയുള്ളു," ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം: "സമ്പൂൎണ്ണമായ ഒരു കുററസമ്മതം. നിങ്ങളുടെ 'പ്രതിപക്ഷമനോഭാവ'ത്തെപ്പററിയും ഉൽകൃഷ്ടലക്ഷ്യത്തെപ്പററിയും ഞങ്ങൾ വേണ്ടുവോളം കേട്ടുകഴിഞ്ഞു. നിങ്ങളുടെ ക്രിമിനൽ പ്രവൎത്തനങ്ങളെപ്പററി പൂൎണ്ണമായ ഒരു പരസ്യസമ്മതമാണു ഞങ്ങൾക്കാവശ്യം. അവ നിങ്ങളുടെ മനോഭാവത്തിൻെറ അനിവാൎയ്യഫലങ്ങളാണു്. ഇനി നിങ്ങൾക്കു പാർട്ടിയെ സേവിക്കുവാനുള്ള ഏക മാൎഗ്ഗം ഒരു മാതൃകയെന്ന നിലയ്ക്കാണു്—മുന്നറിയിപ്പു നൽകുന്ന ഒരു മാതൃക. പാർട്ടിയുടെ നയത്തിനു വിരുദ്ധമായി പ്രവൎത്തിച്ചാലെത്തുന്നതെവിടെയാണെന്നു നിങ്ങളുടെ സ്വന്തം അനുഭവംകൊണ്ടു കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്ന ഒരു ദൃഷ്ടാന്തം."

റൂബാഷോവ് നമ്പർ വണ്ണിൻെറ തണുത്ത ഭക്ഷണത്തെപ്പററി ഓൎമ്മിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖത്തെ പേശികൾ ഒരു വികൃതച്ചിരിയുടെ രൂപത്തിൽ ചുളിഞ്ഞു.

"ചെയ്യാത്ത കുററങ്ങൾ ഏററുപറയാൻ എനിക്കു വയ്യാ," അദ്ദേഹം നേരേ പറഞ്ഞു.

"ഇല്ല," ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം പറഞ്ഞു: "തീർച്ചയായും

അതിന നിങ്ങൾക്ക കഴിവില്ല." ആ ശബ്ദത്തിൽ ആദ്യമായി പരിഹാസത്തിൻെറ ലാഞ്ഛന കടന്നുകൂടിയെന്ന റൂബാഷോവിന തോന്നി.

ആ നിമിഷംമുതൽ വിസ്താരത്തെപ്പററി റൂബാഷോവിനുള്ള ഓർമ്മ അവ്യക്തമാണ്. 'അതിന നിങ്ങൾക്ക കഴിവില്ല' എന്ന വാക്കുകൾ അവയുടെ പ്രത്യേക ഉച്ചാരണരീതികൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിലുറച്ചു. അതിനുശേഷം അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്മരണയിൽ അവ്യക്തവും ദീർഘവുമായ ഒരു വിടവുണ്ടു്. താൻ ഉറങ്ങിപ്പോയെന്നും വളരെ ആനന്ദകരമായ ഒരു സ്വപ്നം കണ്ടെന്നും പിന്നീട്ട് അദ്ദേഹത്തിന തോന്നി. അല്പനിമിഷങ്ങളേ അതു നിലനിന്ന കാണു—തൻെറ പിതാവിൻെറ പുരയിടത്തിലെ സുപരിചിതമായ പോപ്ലാർമരങ്ങളും അവയ്ക്കു മുകളിലായി, കുട്ടിക്കാലത്തു താൻ കണ്ടിട്ടുള്ള സവിശേഷമായ വെള്ളിമേഘവും കൂടിച്ചേർന്ന ദീപ്തമായ പ്രകൃതിരംഗങ്ങളുടെ, ഒരു അനശ്വരദർശനം.

അടുത്തതായി റൂബാഷോവ് ഓർമ്മിക്കുന്നതു് ആ മുറിയിൽ മൂന്നാമതൊരാളിൻെറ സാന്നിദ്ധ്യമാണ്--ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം തൻെറ മുകളിൽ മുഴങ്ങുന്നതും. ഗ്ലെററ്കിൻ എഴുന്നേററു ഡസ്കിൻെറ മുകളിൽക്കൂടി കുനിഞ്ഞു നോക്കുകയായിരുന്നിരിക്കണം.

"നടവടികളിൽ ശ്രദ്ധിക്കണമെന്ന ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു........നിങ്ങൾ ഈ മനുഷ്യനെ അറിയുമോ?"

റൂബാഷോവ് തല കുലുക്കി. അയാൾ പതിവുള്ള പുതപ്പു പുതച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും അങ്കണത്തിലെ വ്യായാമത്തിനിടയിൽ ചുമൽ കുനിച്ചു നടക്കുന്ന മുറിച്ചുണ്ടനെ അദ്ദേഹം ഉടനെ മനസ്സിലാക്കി. പരിചിതമായ കുറെയധികം രൂപങ്ങൾ റൂബാഷോവിൻെറ മനസ്സിൽ മിന്നിപ്പാഞ്ഞു. 2–3; 1-1; 4-3; 1–5; 3-2; 2–4.... "മുറിച്ചുണ്ടൻ നിങ്ങളെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു." എപ്പോഴാണ് 402 അദ്ദേഹത്തിന് ഈ സന്ദേശം കൊടുത്തതു്?

"എപ്പോൾ എവിടെവച്ചാണു നിങ്ങൾക്കയാളെ പരിചയം?"

റൂബാഷോവിനു സംസാരിക്കുവാൻ വളരെ പണിപ്പെടേണ്ടിവന്നു. വരണ്ട നാവിലെ കയ്പുരസം അപ്പോഴുമുണ്ട്.

"അയാൾ അങ്കണത്തിൽ നടക്കുന്നതു പലപ്പോഴും ഞാൻ എന്റെ ജന്നലിൽക്കൂടി കണ്ടിട്ടുണ്ട്."

"അതിനു മുമ്പു നിങ്ങൾക്കയാളെ പരിചയമില്ലായിരുന്നോ?"

മുറിച്ചുണ്ടൻ വാതില്ക്കലാണു നില്ക്കുന്നതു്; റൂബാഷോവിന്റെ കസേരയ്ക്കു കുറച്ചുകൂടി പിന്നിൽ, വിളക്കിന്റെ പ്രകാശം പൂർണ്ണമായി അയാളുടെ മുഖത്തു വീഴുന്നുണ്ട്. സ്വതേ മഞ്ഞയായ ആ മുഖം കുമ്മായംപോലെ വെളുത്തിരിക്കുന്നു. കൂർത്ത നാസിക. മോളയ്ക്കു മുകളിൽ, പിളർന്ന ചുണ്ടു വിറയ്ക്കുന്നുമുണ്ട്. കൈകൾ ഇരുവശങ്ങളിൽ തളർന്നു കിടക്കുകയാണു്. വെളിച്ചത്തിൽനിന്നു തല തിരിച്ചിരുന്ന റൂബാഷോവിനു്, അയാൾ രംഗവേദിയിലെ ഏതോ പ്രേതമാണെന്നു തോന്നി. മറ്റൊരുകൂട്ടം രൂപങ്ങൾ റൂബാഷോവിന്റെ സ്മരണയിൽക്കൂടി കടന്നുപോയി. 4-5; 3-5; 4-3.... "—ഇന്നലെ മർദ്ദിക്കപ്പെട്ടു." ഏതാണ്ടപ്പോൾത്തന്നെ, തനിക്കു പിടിച്ചുനിറുത്താൻ കഴിയാതിരുന്ന ഒരു ഓർമ്മ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽക്കൂടി കടന്നുപോയി—പണ്ടു്, താൻ 404—ാമത്തെ അറയിലെത്തുന്നതിനു മുമ്പു് ഈ മനുഷ്യോച്ഛിഷ്ടത്തിന്റെ ജീവനുള്ള രൂപത്തെ എവിടെയോ കണ്ടിട്ടുള്ളതായി ഒരോർമ്മ.

"കൃത്യമായി പറയാൻവയ്യ," സംശയിച്ചു് അദ്ദേഹം ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ചോദ്യത്തിനുത്തരം പറഞ്ഞു, "അയാളെ അടുത്തു കണ്ടിട്ടു് എവിടെയോവച്ചു കണ്ടിട്ടുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നുണ്ടു്."

പറഞ്ഞു കഴിയുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ അതു പറയാതിരിക്കയായിരുന്നു ഭേദം എന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. തനിക്കു തന്നെത്തന്നെ ഒന്നുണർത്താൻ വേണ്ട സമയം ലഭിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം

ശക്തിയായിട്ടാഗ്രഹിച്ചു. യാതൊരു ഇടയും കൊടുക്കാതെ വേഗത്തിൽ ഗ്ലെററ്കിൻ ചോദ്യങ്ങൾ എറിയുന്ന സമ്പ്രദായം കണ്ടിട്ട്, ഇരയെ കൊത്തിവലിയ്ക്കുന്ന ഒരു കഴുകൻെറ പ്രതീതിയാണ് അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായത്.

"എവിടെവച്ചാണ നിങ്ങൾ ഈ മനുഷ്യനെ അവസാനമായി കണ്ടത്? നിങ്ങളുടെ ഓർമ്മശക്തി ഒരിക്കൽ പാർട്ടിയിൽ അതിപ്രസിദ്ധമായിരുന്നല്ലോ?"

റൂബാഷോവ് മൗനമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ സ്മരണമണ്ഡലത്തിൽ പരതിനോക്കി. പക്ഷേ, അവിടെയെങ്ങും വിറയ്ക്കുന്ന ചുണ്ടുകളുമായി പ്രകാശധാരയിൽ നില്ക്കുന്ന ആ പ്രേതത്തെ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടില്ല. മുറിച്ചുണ്ടൻ അനങ്ങിയില്ല. അയാൾ തൻെറ മേൽചുണ്ടിൽക്കൂടി നാവോടിച്ചു. ഗ്ലെററ്കിനെയും റൂബാഷോവിനെയും മാറി മാറി നോക്കി.

സെക്രട്ടറി എഴുത്തു നിറുത്തിയിരുന്നു. വിളക്കിൻെറ മൂളലും ഗ്ലെററ്കിൻെറ വസ്ത്രം കിരുകിരുക്കുന്നതും മാത്രമേ കേൾക്കാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഗ്ലെററ്കിൻ മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു കസേരക്കയ്യിൽ കയ്യുറപ്പിച്ച് അടുത്ത ചോദ്യം ചോദിച്ചു:

"നിങ്ങൾ ഉത്തരം പറയുകയില്ല?"

"എനിക്കോർമ്മയില്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"ശരി," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു, ശരീരത്തിൻെറ മുഴുവൻ ഭാരവും ഉപയോഗിച്ചെന്നപോലെ മുറിച്ചുണ്ടൻെറ നേരേ തിരിഞ്ഞു ചോദിച്ചു:

"പൗരൻ റൂബാഷോവിൻെറ ഓർമ്മയെ നിങ്ങൾ അല്പം സഹായിക്കുമോ? എവിടെയാണ നിങ്ങൾ അയാളെ അവസാനമായി കണ്ടത്?"

മുറിച്ചുണ്ടൻെറ മുഖം, കുറെക്കൂടി വെളുത്തു. അല്പനിമിഷം അയാൾ ആ സെക്രട്ടറിയെ നോക്കിനിന്നു. അവരുടെ സാന്നിദ്ധ്യം അയാൾക്കപ്പോഴേ മനസ്സിലായിട്ടുള്ളു. ഉടൻതന്നെ അയാളുടെ ദൃഷ്ടികൾ, വിശ്രമസ്ഥലമന്വേഷിച്ചെന്നപോലെ അലയാൻ

തുടങ്ങി. നാവുകൊണ്ടു ചുണ്ടുനനച്ച് ഒററ ശ്വാസത്തിൽ അയാൾ വേഗം പറഞ്ഞുതീർത്തു:

"പാർട്ടിയുടെ നേതാവിനെ വിഷംകൊടുത്തു കൊല്ലാൻ പൗരൻ റൂബാഷോവ് എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചു."

ആദ്യം, ഈ മനുഷ്യക്കോലത്തിൽനിന്ന് അപ്രതീക്ഷിതമായി ഉയൻന മധുരമോഹനമായ ശബ്ദംകേട്ടു റൂബാഷോവ് ആശ്ചര്യപ്പെട്ടതേയുള്ളു. പൂർണ്ണമായി ആ മനുഷ്യനിൽ അവശേഷിച്ചിരുന്നതു് അയാളുടെ ശബ്ദംമാത്രമാണെന്നു തോന്നി. അതും അയാളുടെ രൂപവുമായി യാതൊരു സാമ്യവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അയാൾ പറഞ്ഞതെന്താണെന്നു കുറച്ചുകഴിഞ്ഞേ റൂബാഷോവിനു മനസ്സിലായുള്ളു. മുറിച്ചുണ്ടന്റെ വരവിനുശേഷം ഇതുപോലെയെന്തെങ്കിലുമുണ്ടാകുമെന്നു് അദ്ദേഹം പ്രതീക്ഷിക്കുകയും ആപത്തിന്റെ ഗന്ധം അനുഭവിക്കുകയുംചെയ്തിരുന്നു. പക്ഷെ, ഇപ്പോൾ ആരോപണത്തിന്റെ ബീഭത്സതയാണ് അദ്ദേഹത്തെ ആകർഷിച്ചതു്. ഒരു നിമിഷം കഴിഞ്ഞു ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദംകേട്ടു. റൂബാഷോവ് മുറിച്ചുണ്ടന്റെ നേരേ തിരിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടു് ആ ശബ്ദം പിന്നിലാണു കേട്ടതു്. അതിൽ സംതൃപ്തിയുമുണ്ടായിരുന്നു.

"അക്കാര്യം ഞാനിതുവരെ നിങ്ങളോടു ചോദിച്ചിട്ടില്ല. നിങ്ങൾ എവിടെവെച്ചാണു് പൗരൻ റൂബാഷോവിനെ അവസാനമായിട്ടു കണ്ടതെന്നാണു് ചോദിച്ചതു്."

'തെററു്' റൂബാഷോവിനു തോന്നി. അതു തെററായ ഉത്തരമാണെന്ന കാര്യം മുഴപ്പിച്ചുകാണിക്കരുതു്. ഞാനതു് അവഗണിക്കുമായിരുന്നു. തന്റെ തല ചൂടുപിടിച്ചു ഉണർവുകൊണ്ടു നന്നായി തെളിഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അദ്ദേഹം ഒരു ഉപമ തേടിനോക്കി. ഈ സാക്ഷി ഒരു ഓട്ടോമാററിക്ക് സംഗീതയന്ത്രമാണ്. ഇപ്പോൾ അതു് പാടിയതു തെററായ രാഗമാണു്. മുറിച്ചുണ്ടന്റെ അടുത്ത ഉത്തരം കുറെക്കൂടി ശബ്ദമധുരമായിരുന്നു.

"ബി—യിലെ വാണിജ്യപ്രതിപുരുഷാലയത്തിലെ ഒരു വി

രുന്നിനുശേഷമാണ് ഞാൻ പൗരൻ റൂബാഷോവിനെ കണ്ടതു്. അവിടെവച്ചു് അദ്ദേഹം, പാർട്ടിയുടെ നേതാവിനെതിരായി ഭീകരമായ ഗൂഢാലോചന നടത്തുവാൻ എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചു."

അയാൾ സംസാരിക്കുന്നതിനിടയിൽ പരിഭ്രാന്തമായ കണ്ണുകൾ റൂബാഷോവിന്മേൽ പതിച്ചു: അവിടെത്തന്നെ ഉറച്ചു. റൂബാഷോവ് കണ്ണടധരിച്ചു് അയാളുടെ നോട്ടത്തിനു മറുവടിയായി ജിജ്ഞാസയോടെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. പക്ഷെ, ആ ചെറുപ്പക്കാരൻെറ കണ്ണുകളിൽ മാപ്പുകൊടുക്കുവാനുള്ള യാതൊരഭ്യർത്ഥനയുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. സൗഹാർദ്ദവും വിശ്വാസവും നിസ്സഹായമായി മർദ്ദനമനുഭവിക്കുന്നവരുടെ മൂകപ്രതിഷേധവും മാത്രമാണവയിലുണ്ടായിരുന്നതു്. ആദ്യം തലതിരിച്ചുകളഞ്ഞതു റൂബാഷോവാണ്.

തൻെറ പിന്നിൽ പിന്നെയും ഗ്ലെറ്റ്കിൻെറ ശബ്ദമുയൻു; ആത്മവിശ്വാസത്തോടെയും രൂക്ഷമായിട്ടും:

"ആ കൂടിക്കാഴ്ചയുടെ തീയതി ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ?"

"ഞാനതു വ്യക്തമായിട്ടോർമ്മിക്കുന്നു," അസ്വാഭാവികമായ മാധുര്യമുള്ള ശബ്ദത്തിൽ അയാൾ പറഞ്ഞു: "വിപ്ലവത്തിൻെറ ഇരുപതാമത്തു വാർഷികദിനത്തിലെ വിരുന്നിനുശേഷമായിരുന്നു."

അയാളുടെ നോട്ടം അപ്പോഴും റൂബാഷോവിൻെറ മുഖത്തുതന്നെയാണ്. അവസാനത്തെ രക്ഷാമാർഗ്ഗം അവിടെനിന്നയാൾ പ്രതീക്ഷിച്ചുവെന്നു തോന്നുന്നു. റൂബാഷോവിൻെറ മനസ്സിൽ ഓരോർമ്മ ഉയൻുവന്നു, ആദ്യം അവ്യക്തമായിട്ടും പിന്നീടു കുറെക്കൂടി വ്യക്തമായിട്ടും. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി, മുറിച്ചുണ്ടൻ ആരാണെന്നു്. പക്ഷെ, പുകയുന്ന വിസ്മയമല്ലാതെ ഈ കണ്ടുപിടുത്തം അദ്ദേഹത്തിൽ യാതൊരു വികാരവും ഉണ്ടാക്കിയില്ല. അദ്ദേഹം ഗ്ലെറ്റ്കിൻെറ നേരെ തിരിഞ്ഞു, വിളക്കിൻെറ പ്രകാശത്തിൽ മിഴിച്ചുകൊണ്ടു ശാന്തമായി പറഞ്ഞു:

"തീയതി ശരിയാണ്. പ്രൊഫസർ കീഫറുടെ മകനെ എ

നിക്കാദ്യം ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഞാൻ അയാളെ ഒരിക്കലെ കണ്ടിട്ടുള്ളു—നിങ്ങളുടെ കയ്യിൽക്കൂടി കടന്നുവരുന്നതിനുമുമ്പ്. നിങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തിസാമർത്ഥ്യത്തിന് അനുമോദനം."

"അപ്പോൾ നിങ്ങൾ അയാളെ അറിയുമെന്നും, മേല്പറഞ്ഞ സ്ഥലത്തും സമയത്തും അയാളെ കണ്ടിട്ടുണ്ടെന്നും സമ്മതിക്കുന്നു."

"അതാണല്ലോ ഞാനിപ്പോൾ പറഞ്ഞത്," ക്ഷീണിതനായി റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. ചൂട്ട പിടിച്ച ആ ഉണർവ്വ് അപ്രത്യക്ഷമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. തലയ്ക്കകത്ത് ചുററിക കൊണ്ടടിക്കുന്നതുപോലെ ഒരു തോന്നൽ ആരംഭിച്ചു.

"അയാൾ എന്റെ നിർഭാഗ്യവാനായ സ്നേഹിതൻ കീഫറുടെ പുത്രനാണെന്ന് ആദ്യംതന്നെ പറഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ അയാളെ നേരത്തെ മനസ്സിലാക്കുമായിരുന്നു."

"കുററപത്രത്തിൽ അയാളുടെ മുഴുവൻ പേരും കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

"എല്ലാവരുമെന്നപോലെ പ്രൊഫസർ കീഫറിനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തൂലികാനാമംകൊണ്ടു മാത്രമേ ഞാനറിഞ്ഞിരുന്നുള്ളു."

"അത് ഒരു നിസ്സാര കാര്യമാണ്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം പിന്നെയും മുറിച്ചുണ്ടന്റെ നേരെ തിരിഞ്ഞു, തന്റെ ഭാരംകൊണ്ട് അയാളെ ഞെരിച്ചുകളയാനെന്ന ഭാവത്തിൽ, "നിങ്ങളുടെ റിപ്പോർട്ട് തുടരൂ. എങ്ങനെയാണീ സന്ദർശനമുണ്ടായതെന്നു പറയൂ."

"തെററ്," ഉറക്കം തൂങ്ങിയിരുന്നിട്ടും റൂബാഷോവ് സ്വയം പറഞ്ഞു, അതു തീർച്ചയായിട്ടും ഒരു നിസ്സാരകാര്യമല്ല. അദ്ദേഹം ഈ മനുഷ്യനെ ഇത്തരമൊരു ബുദ്ധിശൂന്യമായ ഗൂഢാലോചനയ്ക്കു പ്രേരിപ്പിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ അയാളെപ്പററിയുള്ള ആദ്യസൂചനയിൽ തന്നെ പേരുണ്ടെങ്കിലും ഇല്ലെങ്കിലും, അദ്ദേഹം അയാളെ ഓർമ്മിക്കുമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഇത്ര ദീർഘമായ ഒരു വിശദീകരണത്തിനു തുനിയാൻ ക്ഷീണമനുവദിച്ചില്ല. പോരെങ്കിൽ ആ വിളക്കിനു നേരെ

തിരിയുകയും വേണം. ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിയിലാണെങ്കിൽ തനിക്ക് ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ പുറംതിരിഞ്ഞിരിക്കാം.

അവർ അയാളുടെ മേൽവിലാസത്തെപ്പറ്റി ചർച്ച നടത്തുമ്പോൾ, തല കുനിച്ച് വിറയ്ക്കുന്ന ചുണ്ടുകളുമായി അയാൾ ആ ഭയങ്കര വെളിച്ചത്തു് നില്ക്കുകയാണ്. റൂബാഷോവ് തന്റെ സ്നേഹിതനും സഖാവുമായിരുന്ന പ്രൊഫസർ കീഫറെ ഓർമ്മിച്ചു. അദ്ദേഹമാണ് വിപ്ലവത്തിന്റെ ചരിത്രശാസ്ത്രജ്ഞൻ. കുറെ താടിക്കാരുടെ തലയ്ക്കു മുകളിൽ പരിവേഷംപോലെ, അക്കമിട്ട ആ പ്രസിദ്ധ കോൺഗ്രസ്ചിത്രത്തിൽ അദ്ദേഹം പഴയ നേതാവിന്റെ ഇടതുപക്ഷത്താണിരിക്കുന്നതു്. ചരിത്രശാസ്ത്രത്തിൽ റൂബാഷോവ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹപ്രവർത്തകനായിരുന്നു, ചതുരംഗക്കളിയിലെ പങ്കുകാരനും. അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന ഏക സ്നേഹിതൻ റൂബാഷോവായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണശേഷം അദ്ദേഹത്തെ ഏറ്റവും അടുത്തറിഞ്ഞിരുന്ന കീഫർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവചരിത്രമെഴുതാൻ നിയുക്തനായി. അദ്ദേഹം പത്തു വർഷത്തിലധികം അതിനുവേണ്ടി പ്രയത്നിച്ചു. പക്ഷെ, ആ കൃതി സൂര്യപ്രകാശം കാണുകയുണ്ടായില്ല. ആ പത്തു വർഷത്തിനിടയിൽ ചരിത്രസംഭവങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ഔദ്യോഗികാഭിപ്രായം വളരെ മാറിയിരുന്നു. അതിലെ പ്രധാന നടന്മാരുടെ ഭാഗങ്ങൾ മാറിയെഴുതുകയും, മൂല്യങ്ങളുടെ മാനദണ്ഡങ്ങൾ കുശക്കുകയും ചെയ്യേണ്ടിയിരുന്നു. പക്ഷേ, കിഴവനായ കീഫർ നിർബന്ധശീലക്കാരനായിരുന്നു; നമ്പർ വണ്ണിന്റെ പുതിയ യുഗത്തിലെ ആഭ്യന്തരാവശ്യങ്ങളെപ്പറ്റി ഒന്നും മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നുമില്ല........

"ഞാനും എന്റെ പിതാവും," മുറിച്ചുണ്ടൻ സംഗീതാത്മകമായ ആ ശബ്ദത്തിൽ തുടരുകയാണ്, "അന്താരാഷ്ട്രനരവംശശാസ്ത്രസമ്മേളനം കഴിഞ്ഞു് മടങ്ങിവരുമ്പോൾ (ഞാൻ എന്റെ പിതാവിന്റെകൂടെ പോയിരുന്നു.) അദ്ദേഹത്തിന് പൗരൻ റൂബാ

ഷോവിനെ സന്ദർശിക്കണമെന്നുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ട്, ബി—വഴിയാണ് ഞങ്ങൾ വന്നത്........"

ജിജ്ഞാസയും വിഷാദവും ഇടകലന്ന ഒരപൂർവ്വ വികാരത്തോടെയാണ റൂബാഷോവ് ശ്രദ്ധിച്ചത്. ഇതുവരെ കഥ ശരിയാണ്. കിഴവനായ കീഫർ വന്നതു തന്നെക്കണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയവേദന പങ്കുവയ്ക്കാനും ഉപദേശം ചോദിക്കാനുമായിരുന്നു. ഒരുപക്ഷേ, അവർ ഒരുമിച്ചു കഴിച്ച ആ സായാഹ്നമായിരിക്കാം പ്രൊഫസർ കീഫറുടെ ജീവിതത്തിലെ അവസാനത്തെ സന്തോഷകരമായ ദിവസം.

"ഒരു ദിവസമേ ഞങ്ങൾക്കു കഴിക്കാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു," മുറിച്ചുണ്ടൻ തുടന്നു. റൂബാഷോവിൽനിന്നു ശക്തിയും പ്രോത്സാഹനവും പ്രതീക്ഷിച്ചിട്ടെന്നപോലെ അയാൾ തന്റെ നോട്ടം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുറപ്പിച്ചിരുന്നു. "അതു് വിപ്ലവത്തിന്റെ വാഷികദിനമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ ഞാൻ ആ തീയതി കൃത്യമായിട്ടോർമ്മിക്കുന്നതു്. പകൽസമയമെല്ലാം പൗരൻ റൂബാഷോവ് വളരെ ജോലിത്തിരക്കിലായിരുന്നു. ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾ മാത്രമേ എന്റെ പിതാവിനെ കാണാനിട കിട്ടിയുള്ളു. പക്ഷെ, ആഘോഷമെല്ലാം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹം എന്റെ പിതാവിനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു ക്ഷണിക്കുകയും പിതാവ് എന്നെക്കൂടെ കൊണ്ടുപോകയും ചെയ്തു. പൗരൻ റൂബാഷോവ് വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നു. വീട്ടുടുപ്പാണദ്ദേഹം ധരിച്ചിരുന്നതെങ്കിലും ഞങ്ങളെ സസന്തോഷം സ്വീകരിച്ചു. വീഞ്ഞും ബ്രാണ്ടിയും, കേയ്ക്കും ഒരു മേശയിൽ നിരത്തിവച്ചിട്ട് അദ്ദേഹം പിതാവിനെ ആലിംഗനം ചെയ്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഒട്ടവിലത്തെ 'മോഹിക്കൻ' ഉള്ള യാത്രയയപ്പു സൽക്കാരമാണിതു്."

റൂബാഷോവിന്റെ പുറകിൽ ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ശബ്ദം ഇടയ്ക്കു കയറിപ്പറഞ്ഞു:

"തന്റെ പദ്ധതിക്കു നിങ്ങളെ കൂടുതൽ സന്നദ്ധരാക്കുവാൻ

വേണ്ടി നിങ്ങളെ ലഹരി പിടിപ്പിക്കണമെന്നു റൂബാഷോവിനു ണ്ടായിരുന്ന ഉദ്ദേശ്യം നിങ്ങൾ അപ്പോൾ മനസ്സിലാക്കിയോ?"

മറിച്ചുണ്ടന്റെ തകർന്ന മുഖത്തുകൂടി ഒരു പുഞ്ചിരി മിന്നിപ്പാഞ്ഞുവെന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. അന്നു വൈകിട്ടു താൻ കണ്ട യുവാവുമായി ഈ രൂപത്തിനു് ഒരു ചെറിയ സാമ്യമെങ്കിലും അപ്പോഴാണു തോന്നിയതു്. പക്ഷെ, ആ ഭാവം ഉടൻതന്നെ അപ്രത്യക്ഷമായി. മറിച്ചുണ്ടൻ കണ്ണു മിഴിച്ചു, നാക്കുകൊണ്ടു ചുണ്ടു നനച്ചു.

"അദ്ദേഹത്തെപ്പററി എനിക്കേതോ സംശയം തോന്നി; പക്ഷെ, ഞാൻ ആ പരിപാടി മനസ്സിലാക്കിയില്ല."

പാവം പന്നി, റൂബാഷോവ് വിചാരിച്ചു, അവർ നിന്നെ എന്താക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നു?........

"തുടരൂ," ഗ്ലെററ്കിന്റെ സ്വരം മുഴങ്ങി.

ഗ്ലെററ്കിൻ തടസ്സപ്പെടുത്തിയതിനു ശേഷം ബോധം വീണ്ടെടുക്കുവാൻ മറിച്ചുണ്ടനു് അല്പസമയം വേണ്ടിവന്നു. ആസമയത്തു് ആ മെലിഞ്ഞ സെക്രട്ടറി പെൻസിൽ ചെത്തുന്നതു കേൾക്കാമായിരുന്നു.

"റൂബാഷോവും എന്റെ പിതാവും വളരെനേരം പഴയ കഥകൾ പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. അവർ തമ്മിൽ കണ്ടിട്ടു വളരെ വർഷങ്ങളായി. വിപ്ലവത്തിനു മുമ്പുള്ള കാലത്തെക്കുറിച്ചും, എനിക്കു കേട്ടുകേൾവി മാത്രമുള്ള പഴമുറക്കാരെപ്പററിയും അഭ്യന്തര സമരത്തെസംബന്ധിച്ചും അവർ സംസാരിച്ചു. അവർ അർത്ഥംവച്ചു സംസാരിച്ചതൊന്നും എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല. ചില ഓർമ്മകൾ അവരെ ചിരിപ്പിച്ചു. അതുമെന്താണെന്നെനിക്കു മനസ്സിലായില്ല."

"വളരെ കുടിച്ചിരുന്നോ?" ഗ്ലെററ്കിൻ ചോദിച്ചു.

മറിച്ചുണ്ടൻ നിസ്സഹായമായി വെളിച്ചത്തിലേയ്ക്കുനോക്കി. നി

ല്ക്കാൻ വിഷമിച്ചിട്ടെന്നതുപോലെ അയാൾ സംസാരിക്കുമ്പോൾ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും ആട്ടുന്നുണ്ടായിരുന്നുവെന്നു റൂബാഷോവ് കണ്ടു.

"വളരെയധികം, എന്നാണെനിക്കു തോന്നുന്നത്," മുറിച്ചുണ്ടൻ തുടന്നു: "കഴിഞ്ഞ കുറെ വഷങ്ങളായി എന്റെ പിതാവിനെ അത്ര നല്ല ഭാവത്തിൽ കണ്ടിട്ടില്ല."

"അതു്," ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദം തുടന്നു, "നിങ്ങളുടെ പിതാവിന്റെ പ്രതിവിപ്ലവപരമായ പ്രവത്തനങ്ങൾ കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിനു മൂന്നു മാസം മുമ്പായിരുന്നു. ഒരു മൂന്നുമാസവുംകൂടികഴിഞ്ഞപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ പിതാവു് വധശിക്ഷ അനുഭവിക്കയും ചെയ്തു. അല്ലേ?"

മുറിച്ചുണ്ടൻ ചുണ്ടുനനച്ചു, മാന്ദ്യത്തോടെ വെളിച്ചത്തേയ്ക്കു നോക്കി മൗനമായി നിന്നു. പെട്ടെന്നുള്ള ഒരു തോന്നൽകൊണ്ടു റൂബാഷോവ് ഗ്ലെററ്ക്കിന്റെ നേരെ തിരിഞ്ഞു; പക്ഷേ, പ്രകാശംകൊണ്ടു കണ്ണഞ്ചി അദ്ദേഹം തല തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. കണ്ണട കോട്ടിന്റെ കൈയിൽ തുടച്ചു. സെക്രട്ടറിയുടെ പെൻസിൽ ഉരഞ്ഞു, നിലച്ചു. വീണ്ടും ഗ്ലെററ്ക്കിന്റെ ശബ്ദം:

"അന്നു നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ പിതാവിന്റെ പ്രതിവിപ്ലവപ്രവത്തനങ്ങളിൽ പങ്കെടുത്തു തുടങ്ങിയിരുന്നോ?"

മുറിച്ചുണ്ടൻ ചുണ്ടു നനച്ചു.

"ഉവ്വ്," അയാൾ പറഞ്ഞു.

"റൂബാഷോവ് നിങ്ങളുടെ പിതാവിന്റെ അഭിപ്രായക്കാരനായിരുന്നു എന്നും നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരുന്നു?"

"ഉവ്വ്."

"സംഭാഷണത്തിലെ പ്രധാന പദപ്രയോഗങ്ങൾ പറയൂ. നിസ്സാരമായതൊന്നും കേൾക്കേണ്ട."

മുറിച്ചുണ്ടൻ കൈകൾ പുറകിൽ കെട്ടി, ചുമരിൽ ചാരി നിന്നു.

"കുറെക്കഴിഞ്ഞു റൂബാഷോവും എന്റെ പിതാവും ഇന്നത്തെ കാര്യങ്ങളെപ്പററി സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങി. പാർട്ടിയിലെ ഇന്നത്തെ അവസ്ഥയെപ്പററി അനാദരത്തോടെ അവർ സംസാരിച്ചു. നേതൃത്വത്തിന്റെ നയത്തെപ്പററിയും അങ്ങനെതന്നെ. റൂബാഷോവും എന്റെ പിതാവും നേതാവിനെപ്പററി നമ്പർ വൺ എന്നാണു പറഞ്ഞിരുന്നതു്. നമ്പർ വൺ തന്റെ വിസ്തൃതമായ ആസനംകൊണ്ടു പാർട്ടിയുടെമേൽ കയറിയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കീഴെയുള്ള വായു ശ്വസിക്കാൻ കൊള്ളരുതാത്തതായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നുവെന്നു റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം വിദേശത്തു പോകാനുള്ള ജോലികൾ ഇഷ്ടപ്പെട്ടതു്."

ഗ്ലെററ്ക്കിൻ റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ തിരിഞ്ഞു:

"അതു് പാർട്ടിയുടെ നേതാവിനോടുള്ള കൂറിനെപ്പററി നിങ്ങൾ ഒന്നാമത്തെ പ്രസ്താവന ചെയ്യുന്നതിനു് അല്പം മുമ്പാണു്."

റൂബാഷോവ് വെളിച്ചത്തിനു നേരെ പകുതി തിരിഞ്ഞു. "അതു ശരിയായിരിക്കും," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"അത്തരമൊരു പ്രസ്താവന കൊടുക്കുവാനുള്ള ഉദ്ദേശ്യത്തെപ്പററി അന്നു രാത്രി എന്തെങ്കിലും പറയുകയുണ്ടായോ?" ഗ്ലെററ്ക്കിൻ മുറിച്ചുണ്ടനോടു ചോദിച്ചു.

"ഉവ്വ്. അതിനു് എന്റെ പിതാവു റൂബാഷോവിനെ ശകാരിക്കുകയും, അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിനെക്കുറിച്ചു നിരാശപ്പെട്ടിരിക്കുന്നെന്നു പറയുകയുമുണ്ടായി. റൂബാഷോവ് പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു്, എന്റെ പിതാവിനെ കിഴട്ടുകഴുതയെന്നും ഡോൺ ക്വിക്സോട്ടെന്നും വിളിച്ചു. കഴിയുന്നതു പിടിച്ചുനില്ക്കുകയും അവസരം കാത്തിരിക്കുകയും ചെയ്യുകയാണു പ്രധാനമെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു."

"'അവസരം കാത്തിരിക്കുക' എന്ന പ്രയോഗത്തിനെന്താണർത്ഥം?"

വീണ്ടും ആ ചെറുപ്പക്കാരന്റെ ദൃഷ്ടി, അശയററു്, ദയനീയമായി റൂബാഷോവിന്റെമേൽ പതിച്ചു. അയാൾ ഭിത്തിയുടെ അടുത്തുനിന്നോടിവന്നു തന്റെ നെററിയിൽ ചുംബിച്ചേക്കുമെന്ന മിഥ്യാധാരണ റൂബാഷോവിന്റെ മനസ്സിലുണ്ടായി. അതോർത്തു് അദ്ദേഹം പുഞ്ചിരിച്ചു. ആ മധുരസ്വരം ഉത്തരംപറയുന്നതു കേട്ടു.

"പാർട്ടിയുടെ നേതാവു തന്റെ സ്ഥാനത്തുനിന്നു നീക്കം ചെയ്യപ്പെടുന്ന അവസരം."

റൂബാഷോവിന്റെ പുഞ്ചിരി ഗ്ലെററ്കിൻ കാണാതിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു:

"ഈ സ്മരണകൾ നിങ്ങളെ രസിപ്പിക്കുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു."

"ഒരു പക്ഷേ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു കണ്ണടച്ചു.

ഗ്ലെററ്കിൻ ഷർട്ടിന്റെ കൈ ശരിയാക്കിവെച്ചു വിസ്താരം തുടർന്നു:

"അപ്പോൾ, പാർട്ടിയുടെ നേതാവിനെ സ്ഥാനത്തുനിന്നു നീക്കം ചെയ്യുന്ന അവസരത്തെപ്പററി റൂബാഷോവ് സംസാരിച്ചു. ഇതു് എങ്ങനെ സാധിക്കാമെന്നാണു്?"

"ഒരുദിവസം പാനപാത്രം കവിഞ്ഞൊഴുകുമെന്നും, അന്നു് പാർട്ടി അദ്ദേഹത്തെ സ്ഥാനഭ്രഷ്ടനാക്കുകയോ രാജിവയ്ക്കാൻ നിർബന്ധിതനാക്കുകയോ ചെയ്യുമെന്നുമായിരുന്നു എന്റെ പിതാവിന്റെ അഭിപ്രായം. പ്രതിപക്ഷം ഈ ചിന്താഗതി പ്രചരിപ്പിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു."

"റൂബാഷോവിന്റെ അഭിപ്രായമോ?"

"റൂബാഷോവ് എന്റെ പിതാവിനെ കളിയാക്കി, കഴുതയാണെന്നും ഡോൺകിഹോട്ടാണെന്നും പറഞ്ഞു. എന്നിട്ട് നമ്പർ വൺ ഒരു യാദൃച്ഛികസംഭവമല്ലെന്നും ഒരു പ്രത്യേകമാനുഷി

കസ്വഭാവത്തിൻെറ മൂർത്തീകരണമാണെന്നും പറഞ്ഞു. സ്വാഭിപ്രായത്തിൻെറ അപ്രമാദിത്വത്തിൽ നിന്നാണ്, മര്യാദ പരിപൂർണ്ണമായി നിഷേധിക്കാനുള്ള ശക്തി, അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിക്കുന്നത്. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും സ്വമനസ്സാലെ രാജി വയ്ക്കുകയില്ല. ബലപ്രയോഗംകൊണ്ടു മാററാനേ കഴിയൂ. പാർട്ടിയിൽനിന്നും യാതൊന്നും പ്രതീക്ഷിക്കാനില്ല. അതിൻെറ എല്ലാ ചരടുകളും അദ്ദേഹത്തിൻെറ കയ്യിലാണ്. പാർട്ടിഉദ്യോഗസ്ഥവൃന്ദം ഇക്കാര്യത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൂട്ടുപ്രതികളാണ്. അവർ അദ്ദേഹത്തോടൊപ്പം നില നില്ക്കുകയോ നശിക്കുകയോ ചെയ്യും. അതു് അവക്കറിയുകയും ചെയ്യാം."

വല്ലാതെ ഉറക്കം തൂങ്ങുന്നുണ്ടെങ്കിലും റുബാഷോവിനു് ഈ ചെറുപ്പക്കാരൻ തൻെറ വാക്കുകൾ ഇത്ര കണിശമായിട്ടോർമ്മ വച്ചതിൽ അത്ഭുതംതോന്നി. തൻെറ സംസാരം അത്ര വിശദമായി അദ്ദേഹം ഓർമ്മിപ്പിച്ചില്ല. എങ്കിലും മുറിച്ചുണ്ടൻെറിപ്പോർട്ട് വളരെ കണിശമായിരുന്നെന്നതിൽ അദ്ദേഹത്തിനു സംശയമില്ല. ഒരു പുതിയ താല്പര്യത്തോടെ അദ്ദേഹം തൻെറ കണ്ണടയിൽക്കൂടി കീഫറെ സൂക്ഷിച്ചു.

ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം പിന്നെയും മുഴങ്ങി:

"അതുകൊണ്ടു് നമ്പർ വണ്ണിനെതിരായി, എന്നുവെച്ചാൽ പാർട്ടിനേതാവിനെതിരായി അക്രമം പ്രയോഗിക്കേണ്ടതിൻെറ ആവശ്യകത റുബാഷോവ് ഊന്നിപ്പറഞ്ഞു?"

മുറിച്ചുണ്ടൻ തലകുലുക്കി.

"അദ്ദേഹത്തിൻെറ വാദഗതികൾ, കുറെയധികം ലഹരിപദാർത്ഥങ്ങളുടെ സഹകരണത്തോടെ നിങ്ങളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ബലമായി പതിഞ്ഞു."

യുവാവായ കീഫർ ഉടനെ ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. പിന്നീട്ട് പതിവിലും താഴ്ന്ന സ്വരത്തിൽ അയാൾ പറഞ്ഞു:

"ഞാൻ തീരെ കുടിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. പക്ഷെ, അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതെല്ലാം എന്നിൽ നല്ലവണ്ണം പതിഞ്ഞു."

റൂബാഷോവ് തലകുനിച്ചു. ഒരു ശാരീരികവേദനപോലെ, തന്നെ ഗ്രസിച്ച് മററുള്ളതെല്ലാം നിസ്സാരമാക്കിത്തീർത്ത ഒരു സംശയം അദ്ദേഹത്തെ പിടികൂടിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിന്താഗതിയിൽ നിന്നു് യുക്തിയുക്തമായ അനുമാനങ്ങൾ എടുത്തതിന്റെ ഫലമായിട്ടാണു് അയാൾ ഈ പൊള്ളുന്ന പ്രകാശത്തിൽ വന്നു നില്ക്കാനിടയായതെന്നും വരുമോ?

തന്റെ ചിന്ത മുഴുവനാക്കാൻ ഗ്ലെററ്കിൻ അനുവദിച്ചില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദം മുരങ്ങി:

"....ഒരുക്കക്കൂട്ടാനുള്ള ഈ തത്വചിന്തയ്ക്കു പുറമേ ആ കർമ്മം നടത്താൻ പ്രേരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തോ?"

മുറിച്ചുണ്ടൻ മൗനമായിരുന്നു. അയാൾ വെളിച്ചത്തിനു നേരേ മിഴിച്ചുനോക്കി.

ഗ്ലെററ്കിൻ ഉത്തരത്തിനു വേണ്ടി കുറച്ചു നിമിഷങ്ങൾ കാത്തു. റൂബാഷോവും ഉദ്ദേശമൊന്നുമില്ലാതെ തലയുയർത്തി. കുറെ നിമിഷങ്ങൾ കടന്നുപോയി. അതിനിടയിൽ വിളക്ക് മൂളുന്നതു മാത്രമേ കേൾക്കാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. വീണ്ടും ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദം പുറപ്പെട്ടു, കുറേക്കൂടി കണിശവും നിർവ്വികാരവുമായി:

"ഓർമ്മയെ സഹായിച്ചുതരണമെന്നാഗ്രഹമുണ്ടോ?"

ഗ്ലെററ്കിൻ ഈ വാചകം ഉച്ചരിച്ചതു് ശ്രദ്ധേയമായ അശ്രദ്ധയോടെയാണു്. പക്ഷേ, ചാട്ടകൊണ്ടടികൊണ്ടതുപോലെ മുറിച്ചുണ്ടൻ വിറച്ചു. അയാൾ ചുണ്ടുകൾ നനച്ചു: കണ്ണിൽ കേവലം മൃഗങ്ങളുടെ പരിഭ്രാന്തി തെളിഞ്ഞുകണ്ടു. അതു കഴിഞ്ഞു് അയാളുടെ സുഖകരമായ സംഗീതാത്മക സ്വരം വീണ്ടും ശബ്ദിച്ചു:

"ദുഷ്പ്രേരണ ആ രാത്രിയിലല്ല ഉണ്ടായതു്, അടുത്ത പ്രഭാതത്തിലാണുണ്ടായതു്, ഞാനും പൗരൻ റൂബാഷോവും തമ്മിലുള്ള ഒരു നർമ്മസംഭാഷണത്തിനിടയിൽ."

റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു. ആ സങ്കല്പ സംഭാഷണം അടുത്ത ദിവസത്തേയ്ക്കു് നീട്ടിവച്ചതു് ഗ്ലെററ്കിൻെറ രാഗസംവിധാനത്തിൽ നടന്ന ഒരു സുന്ദരമായ പൊടിക്കൈതന്നെയായിരുന്നു. വിഷം കൊടുത്തു കൊല്ലണമെന്ന നിർദ്ദേശം തൻെറ പുത്രൻ സ്വീകരിക്കുന്നതു വൃദ്ധനായ കീഫർ സന്തോഷമായി കേട്ടു നില്ക്കുക എന്നതു് ശിലായുഗ മനശ്ശാസ്ത്രത്തിനുപോലും അവിശ്വസനീയമായ ഒന്നാണു്.....റൂബാഷോവ് തനിക്കു കിട്ടിയ അടി മറന്നുപോയി. അദ്ദേഹം വിളക്കിൻെറ നേരേ മിഴിച്ചുകൊണ്ടു് ഗ്ലെററ്കിനോടു ചോദിച്ചു:

“സാക്ഷിവിസ്താരത്തിനിടയിൽ പ്രതിക്കു ചോദ്യം ചോദിക്കാനവകാശമുണ്ടെന്നു് ഞാൻ കരുതുന്നു?”

“നിങ്ങൾക്കു് അവകാശമുണ്ടു്,” ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവ് യുവാവിൻെറ നേരേ തിരിഞ്ഞു. “ഞാനോർമ്മിക്കുന്നതു്,” അദ്ദേഹം കണ്ണടയിൽക്കൂടി അയാളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു, “നിങ്ങളും നിങ്ങളുടെ പിതാവും എന്നെ സന്ദർശിക്കാൻ വന്നപ്പോൾ നിങ്ങൾ സർവ്വകലാശാലാ വിദ്യാഭ്യാസം പൂർത്തിയാക്കിയിട്ടേയുണ്ടായിരുന്നുള്ളു, എന്നാണു്.”

അദ്ദേഹം ആദ്യമായി മുറിച്ചുണ്ടനോടു് നേരിട്ടു് സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ, ആശയും വിശ്വാസവും നിറഞ്ഞ ആ നോട്ടം യുവാവിൻെറ മുഖത്തു് വീണ്ടും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. അയാൾ തല കുലുക്കി.

“അപ്പോൾ അതു് ശരിയാണു്,” റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: “ഞാനോർമ്മിക്കുന്നതു് പിന്നെയും ശരിയാണെങ്കിൽ അന്നത്തെ നിങ്ങളുടെ ഉദ്ദേശ്യം ചരിത്രഗവേഷണസ്ഥാപനത്തിൽ പിതാവിൻെറ കീഴിൽ ജോലി ചെയ്യണമെന്നായിരുന്നു. നിങ്ങൾ അതു് ചെയ്കയുണ്ടായോ?”

“ഉവ്വ്,” മുറിച്ചുണ്ടൻ പറഞ്ഞു. അല്പം സംശയിച്ചുനിന്നതിനു ശേഷം കൂട്ടിച്ചേർത്തു: “എൻെറ പിതാവിനെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യുന്നതുവരെ.”

"എനിക്ക് മനസ്സിലായി," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു,. "ഈ സംഭവം, നിങ്ങൾക്ക് അവിടെ താമസിക്കുകയെന്നതു് അസാദ്ധ്യമാക്കിത്തീർത്തു. നിങ്ങൾക്ക് കാലക്ഷേപ മാർഗ്ഗം അന്വേഷിക്കേണ്ടിയും വന്നു...."

അദ്ദേഹം അല്പം നിറുത്തി, ഗ്ലെററ്കിന്റെ നേരേ തിരിഞ്ഞു തുടർന്നു:

"....എന്നുവച്ചാൽ, ഞാൻ ഈ യുവാവിനെ കാണുന്ന സമയം അയാൾക്കോ എനിക്കോ ഭാവിയിലയാൾക്കു ലഭിക്കാനിരിക്കുന്ന ജോലി എന്തെന്നു മുൻകൂട്ടിക്കാണാൻ കഴികയില്ലായിരുന്നു എന്നു് അതു് തെളിയിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു് വിഷംകൊടുത്തു കൊല്ലാനുള്ള പ്രേരണ യുക്തിയുക്തമായി നോക്കുമ്പോൾ അസാദ്ധ്യമായ കാര്യമാണെന്നു വരുന്നു."

സെക്രട്ടറിയുടെ പെൻസിൽ പെട്ടെന്നു നിന്നു. അവളുടെ നേരേ നോക്കാതെ തന്നെ റൂബാഷോവിനു് മനസ്സിലായി, അവൾ എഴുത്തു നിറുത്തിയെന്നും, എലിയുടെതുപോലത്തെ മുഖം ഗ്ലെററ്ക്കിന്റെ നേരേ തിരിച്ചിരിക്കയാണെന്നും. മുറിച്ചുണ്ടനും ഗ്ലെററ്കിനെ തുറിച്ചുനോക്കി, മേൽച്ചുണ്ടു നക്കാൻ തുടങ്ങി. അയാളുടെ കണ്ണുകളിൽ വിഭ്രാന്തിയും ഭയവുമല്ലാതെ യാതൊരാശ്വാസവും കാണാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. റൂബാഷോവിന്റെ ക്ഷണികമായ വിജയബോധം അപ്രത്യക്ഷമായി. ഗൗരവമായ ഒരു കർമ്മത്തിന്റെ സ്വച്ഛമായ ഗതി തടസ്സപ്പെടുത്തിയ അസാധാരണമായ വികാരമാണദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായതു്. പൂർവ്വാധികം ഇതുവരെയുള്ളതിലെല്ലാം ശാന്തവും കണിശവുമായിട്ടാണു് ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദം ഉണ്ടായതു്:

"ഇനി നിങ്ങൾക്കെന്തെങ്കിലും ചോദിക്കാനുണ്ടോ?"

"തല്ക്കാലം ഇത്രമാത്രം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"വിഷം മാത്രമേ ഉപയോഗിക്കാവൂ എന്നു് നിങ്ങൾ കൊലപാതകിയെ നിർബന്ധിച്ചു എന്നാരും പറഞ്ഞില്ല." ശാന്തമാ

യി ഗ്ലെറ്റ്കിൻ പറഞ്ഞു: "കൊല ചെയ്യാനല്ല ആജ്ഞ നിങ്ങളാണു കൊടുത്തതു്. മാർഗ്ഗങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കരുവിനു് സ്വന്തമായി തിരഞ്ഞെടുക്കാൻ വിട്ടുകൊടുത്തു." അദ്ദേഹം മുറിച്ചുണ്ടന്റെ നേരേ തിരിഞ്ഞു, "അതു് ശരിയാണോ?"

"അതെ," മുറിച്ചുണ്ടൻ പറഞ്ഞു. അയാളുടെ ശബ്ദത്തിൽ ആശ്വാസം കലന്നിരുന്നു.

കുറ്റപത്രത്തിൽ 'വിഷം കൊടുത്തു കൊല്ലാനല്ല ദുഷ്പ്രേരണ'യെന്നു് തെളിച്ചെഴുതിയിട്ടുണ്ടെന്നു് റൂബാഷോവു് ഓർമ്മിച്ചു. പക്ഷേ, ഇതെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനു് പെട്ടെന്നു വിരസമായിത്തീർന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. യുവാവായ മൈക്കാൽ യഥാർത്ഥത്തിൽ ഇത്തരത്തിലുള്ള ഒരു ഭ്രാന്തൻശ്രമം നടത്തിയോയെന്നും അതോ അതുപോലെ എന്തിനോ പരിപാടിയിട്ടതേയുള്ളോ എന്നും, ഈ കുറ്റസമ്മതം മുഴുവനുമായിട്ടാണോ ഭാഗികമായിട്ടാണോ അയാളുടെ തലയിലടിച്ചുകയറ്റിയതെന്നും ഉള്ള പ്രശ്നങ്ങൾ, വെറും നിയമപ്രശ്നങ്ങളായിട്ടു മാത്രമേ ഇപ്പോൾ റൂബാഷോവിനു് തോന്നിയുള്ളു. ദയനീയമായ ഈ രൂപം തന്റെ യുക്തിയുടെ ശാരീരികാവതാരമാണെന്നതു മാത്രമാണു് സാരമായ കാര്യം. സ്ഥാനങ്ങൾ പരസ്പരം വച്ചുമാറിയിരിക്കുന്നു. ഗ്ലെറ്റ്കിനല്ല, താൻ—റൂബാഷോവു്—ആണു് വ്യക്തമായ ഒരു കേസിൽ തലനാരിഴ കീറി ചിന്താക്കുഴപ്പമുണ്ടാക്കുന്നതു്. ഇതുവരെ തനിക്കു് വെറും വിഡ്ഢിത്തമായിത്തോന്നിയ കുറ്റപത്രം, അവിദഗ്ദ്ധമായിട്ടാണെങ്കിൽത്തന്നെ, നഷ്ടപ്പെട്ട കണ്ണികൾ ഒരു യുക്തിയുക്തമായ ശൃംഖലയിൽ ചേർക്കുക മാത്രമേ ചെയ്യുന്നുള്ളു.

എങ്കിലും ഒരു കാര്യത്തിൽ തന്നോടു് അനീതി കാണിക്കുന്നുവെന്നു റൂബാഷോവിനു് തോന്നി. പക്ഷേ, അതു് വ്യക്തമായി പറയുവാൻ ക്ഷീണംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല.

"ഇനി ചോദ്യങ്ങൾ വല്ലതുമുണ്ടോ?" ഗ്ലെറ്റ്കിൻ ചോദിച്ചു.

റൂബാഷോവ് തലയാട്ടി.

"നിങ്ങൾക്കു പോകാം," ഗ്ലെററ്കിൻ മറിച്ചുണ്ടനോടു പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം മണിയടിച്ചു. ഒരു വാർഡർ പ്രവേശിച്ചു കീഫറുടെ കൈയിൽ വിലങ്ങുവച്ചു. അയാളെ പുറത്തുകൊണ്ടുപോകുന്നതിനിടയിൽ, വാതില്ക്കലെത്തിയ ഉടനെ, അയാൾ അങ്കണത്തിൽവച്ചു ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെ റൂബാഷോവിൻെറ നേരെ തല കുനിച്ചു. അയാളുടെ നോട്ടം റൂബാഷോവിനു് ഒരു ഭാരമായിത്തോന്നി. അദ്ദേഹം കണ്ണടയെടുത്തു, കോട്ടിൻെറ കയ്യിൽ തുടച്ചു, മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു.

മറിച്ചുണ്ടൻ പോയിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു് അയാളോടു് അസൂയതോന്നി. ഗ്ലെററ്കിൻെറ ശബ്ദം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചെവിയിൽ കണിശമായും ക്രൂരമായും മൃഗീയശക്തിയോടെയും ഇരമ്പി:

"കീഫറുടെ കുററസമ്മതം, സംഗതമായ കാര്യങ്ങളിൽ വാസ്തവമാണെന്നു നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുന്നുണ്ടോ?"

റൂബാഷോവിനു വീണ്ടും വിളക്കിനുനേരെ തിരിയേണ്ടിവന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചെവി മൂളുന്നുണ്ടു്. കൺപോളകളിൽക്കൂടി ചുട്ടുപഴുത്ത പ്രകാശം കുത്തിക്കയറി. എങ്കിലും "സംഗതമായ കാര്യങ്ങളിൽ," എന്ന പ്രയോഗം അദ്ദേഹം കാണാതിരുന്നില്ല. ഈ പദപ്രയോഗംകൊണ്ടു കുററാരോപണത്തിൽ ഉണ്ടായ സ്ഖലിതത്തെ മൂടിവയ്ക്കാമെന്നും, വിഷംകൊടുത്തു കൊല്ലാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചുവെന്നതു് 'കൊല്ലാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചു' എന്നു മാററുമെന്നും ആശിച്ചു.

"സംഗതമായ കാര്യങ്ങളിൽ—അങ്ങനെതന്നെ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

ഗ്ലെററ്കിൻെറ ഷർട്ട് കിരുകിരുത്തു. സെക്രട്ടറിപോലും അവരുടെ കസേരയിൽ നിശ്ചലയായിരുന്നില്ല. താൻ നിർണ്ണായകമായ വാചകം ഉച്ചരിച്ചു തൻെറ കുററസമ്മതം സ്ഥിരീകരിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു റൂബാഷോവിനു തോന്നി. താൻ, റൂബാഷോവ്,

കുററമെന്നു ഗണിക്കുന്നതെന്താണെന്നും, തന്റെ മാനദണ്ഡമനുസരിച്ചു 'സത്യ'മെന്താണെന്നും ഈ നവീനശിലായുഗക്കാർ എങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കും?

"വിളക്കു നിങ്ങൾക്കു് അസുഖമുണ്ടാക്കുന്നുണ്ടോ?" ഗ്ലെററ്കിൻ ചോദിച്ചു.

റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചു. ഗ്ലെററ്കിൻ രൊക്കം കൊടുക്കുന്ന കൂട്ടത്തിലാണു്. അതാണു നവീനശിലായുഗമനഃസ്ഥിതി. എങ്കിലും വിളക്കിന്റെ പ്രകാശം അല്പമൊന്നു കുറഞ്ഞപ്പോൾ റൂബാഷോവിനു് ആശ്വാസമുണ്ടായിയെന്നു തന്നെയല്ല കൃതജ്ഞതപോലുള്ള ഒരു വികാരവും അനുഭവപ്പെട്ടു.

കണ്ണു തുറിച്ചാണെങ്കിലും, ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു ഗ്ലെററ്കിന്റെ മുഖത്തു നോക്കാം. വടിച്ച തലയിലെ വീതിയുള്ള ചുവന്ന വട്ട അദ്ദേഹം പിന്നെയും കണ്ടു.

"....സംഗതമാണെന്നു ഞാൻ ഗണിക്കുന്ന ഒരു കാര്യമൊഴിച്ചു്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"എന്നുവച്ചാൽ?" ഗ്ലെററ്കിൻ പിന്നെയും ചിട്ടയും കണിശവുമായി.

ആ പ്രശ്നമായി നടന്നിട്ടില്ലാത്ത ആ സല്ലാപത്തിന്റെ കഥയാണു് ഞാനുദ്ദേശിക്കുന്നതെന്നു ഗ്ലെററ്കിൻ വിചാരിക്കുന്നു, തീർച്ച. അതാണു് അയാൾക്കു പ്രധാനം. മഷിവീണു്, അവ്യക്തമായാലും അവയുടെ ചട്ടങ്ങളെല്ലാം പൂർത്തിയായിരുന്നാൽ മതിയെന്നാണു് അയാളുടെ പക്ഷം. അയാളുടെ വീക്ഷണകോണത്തിൽനിന്നു് അയാൾ ശരിയായിരിക്കാം....

"എനിക്കു സംഗതമായിത്തോന്നുന്ന കാര്യം ഇതാണു്," അദ്ദേഹം ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ബലപ്രയോഗത്തിന്റെ ആവശ്യകതയെക്കുറിച്ചു്, അന്നത്തെ എന്റെ അഭിപ്രായം പറഞ്ഞുവെന്നതു ശരിയാണു്. പക്ഷെ, അതുകൊണ്ടു ഞാൻ അർത്ഥമാക്കിയതു രാഷ്ട്രീയനടപടികളാണു്, വ്യക്തിപരമായ ഭീകരപ്രവർത്തനമല്ല."

"അഭ്യന്തരസമരമാണ നിങ്ങൾ അംഗീകരിച്ചതു്?"

"അല്ല. ബഹുജനപ്രവർത്തനം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"അതു് അനിവാര്യമായി അഭ്യന്തരസമരത്തിലേയ്ക്കെത്തിക്കു മെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാം. ഈ വ്യത്യാസമാണോ നിങ്ങൾ ഇത്ര വിലപ്പെട്ടതായി കരുതുന്നതു്?"

റൂബാഷോവ് ഉത്തരം പറഞ്ഞിട്ടില്ല. ഒരു നിമിഷം മുമ്പ് അതിപ്രധാനമായി തോന്നിയ കാര്യം ഇതാണ്. അതും ഇപ്പോൾ നിസ്സാരമായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഒരു അഭ്യന്തരസമരംകൊണ്ടു പാർട്ടി ഉദ്യോഗസ്ഥസംഘടനയെയും അതിന്റെ ഭീമയന്ത്രത്തെയും പ്രതിപക്ഷത്തിനു്, ജയിക്കാൻ കഴിയുമെങ്കിൽ, എന്തുകൊണ്ടു നമ്പർ വണ്ണിന്റെ തണുത്ത ഭക്ഷണത്തിൽ അല്പം വിഷംചേർത്തു്, ആ ഭരണം വേഗത്തിലും രക്തരഹിതമായും തകർക്കുകയെന്നമാർഗ്ഗം സ്വീകാര്യമല്ല? രാഷ്ട്രീയക്കൂട്ടക്കൊലയെക്കാൾ രാഷ്ട്രീയവധം എങ്ങനെയാണ നിഷിദ്ധമായിത്തീരുക? നിർഭാഗ്യവാനായ ആ കുട്ടി തെററിദ്ധരിച്ചു. പക്ഷെ, തന്റെ കഴിഞ്ഞ കുറെവർഷത്തെ പെരുമാററത്തെക്കാൾ യുക്തിയുക്തമായതു് അയാളുടെ തെററിദ്ധാരണതന്നെയല്ലേ?

"ഏകാധിപത്യത്തെ എതിർക്കുന്നവൻ അഭ്യന്തരം സമരമാർഗ്ഗമായിട്ടംഗീകരിക്കണം. അഭ്യന്തരയുദ്ധം അംഗീകരിക്കാത്തവൻ പ്രതിപക്ഷം വിട്ടു് ഏകാധിപത്യം അംഗീകരിക്കണം."

ഏതാണ്ടൊരു ജീവിതകാലം മുമ്പു മിതവാദികൾക്കെതിരായി താനെഴുതിയ ഈ ലളിതമായ വാചകങ്ങൾ തന്നെത്തന്നെ കുററം വിധിക്കുന്നവയായിരുന്നു. ഗ്ലെററ്കിനുമായി തർക്കം തുടരാനുള്ള അവസ്ഥയിലല്ല താനെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടു. തന്റെ പരിപൂർണ്ണമായ പരാജയത്തിൽ അദ്ദേഹം എന്തോ ഒരാശ്വാസം കണ്ടെത്തി. സമരം തുടരുവാനുള്ള ചുമതലയുടെ ഭാരം തന്നിൽനിന്നു് എടുക്കപ്പെട്ടു. മുമ്പത്തെ ഉറക്കം തിരിച്ചുവന്നു. തലയ്ക്കകത്തെ ചുററികപ്രയോഗം ഒരു പ്രതിധ്വനിപോലെയേ ആ

നടവാപ്പെട്ടുന്നുള്ളു. ഡെസ്കിന്റെ പുറകിലിരിക്കുന്നതു് ഗ്ലെററ്കിനല്ല; നമ്പർ വൺ ആണെന്നും അവർതമ്മിൽ അവസാനമായി കണ്ടപ്പോഴത്തെ സർവ്വജ്ഞഭാവത്തിലുള്ള പരിഹാസ പുഞ്ചിരി അദ്ദേഹം ചിരിക്കുന്നെന്നും കുറച്ചു നിമിഷത്തേയ്ക്കു് റൂബാഷോവിന തോന്നി. ഫ്രാൻസിൽ, സെയിൻറ് ജസ്റ്റ്, റോബസ്പീയ, ശിരച്ഛേദം ചെയ്യപ്പെട്ട പതിനാറു സഖാക്കൾ എന്നിവരെ സംസ്കരിച്ചിരുന്ന ശവക്കോട്ടയുടെ ഗേററിൽ അദ്ദേഹം കണ്ട ഒരു ലിഖിതം റൂബാഷോവിന്റെ സ്മരണയിൽ വന്നു. അതിൽ ഒററ വാക്കേയുണ്ടായിരുന്നുള്ളു:

DORMIR—ഉറങ്ങുക.

ആ നിമിഷം മുതൽ റൂബാഷോവിന്റെ ഓർമ്മ പിന്നെയും അവ്യക്തമായി. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം പിന്നെയും ഉറങ്ങിപ്പോയിരിക്കും, കുറച്ചു നിമിഷങ്ങൾ. പക്ഷേ, ഇക്കുറി അദ്ദേഹം സ്വപ്നം കണ്ടതായിട്ടോർമ്മയില്ല. പ്രസ്താവനയിൽ ഒപ്പുവയ്ക്കുവാൻ ഗ്ലെററ്കിൻ അദ്ദേഹത്തെ ഉണർത്തിയിരിക്കും. ഒപ്പുവയ്ക്കുവാൻ ഗ്ലെററ്കിൻ തന്റെ പേനാ കൊടുത്തു. അതു് ഗ്ലെററ്കിന്റെ പോക്കററിൽക്കിടന്നു് ചൂടുപിടിച്ചിരുന്നുവെന്നു് അല്പം അറപ്പോടെ റൂബാഷോവ് മനസ്സിലാക്കി. സെക്രട്ടറി എഴുത്തു നിറുത്തിയിരിക്കുന്നു. മുറി സർവ്വത്ര നിശ്ശബ്ദമാണു്. വിളക്കിന്റെ മൂളൽ അവസാനിച്ചു. അതിൽനിന്നു് പതിവുള്ള പ്രകാശം വരുന്നു; അതുതന്നെ അല്പം ശക്തി കുറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. കാരണം, പ്രഭാതം ജന്നലിൽക്കൂടി പ്രത്യക്ഷമായിരിക്കുന്നു.

റൂബാഷോവ് നിശ്വസിച്ചു.

ആശ്വാസവും ചുമതലയില്ലായ്മയും ചേർന്ന വികാരം തുടരുന്നുണ്ടു്; അതിനുള്ള ന്യായം മറന്നുകഴിഞ്ഞിട്ടുകൂടി. എന്നിട്ടു് ഉറക്കം കൊണ്ടു് ലക്കുകെട്ടു്, പാർട്ടി നേതാവിനെ വധിക്കാൻ കീഫറെ പ്രേരിപ്പിച്ചെന്നുള്ള പ്രസ്താവന അദ്ദേഹം വായിച്ചുനോക്കി. ഇതെല്ലാം ഒരു ബീഭത്സമായ തെററിദ്ധാരണയാണെന്നു് അല്പനേര

ത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. തന്റെ ഒപ്പു വെട്ടിക്കളയാനും കടലാസു കീറിക്കളയാനും അദ്ദേഹത്തിനു ശക്തിയായ പ്രേരണയുണ്ടായി. പിന്നീട് അദ്ദേഹം എല്ലാമോർമ്മിച്ചു. അദ്ദേഹം കണ്ണട തുടച്ചു, കടലാസ് ഡെസ്കിന്റെ മുകളിൽക്കൂടി ഗ്ലെററ്കിനു കൊടുത്തു.

അടുത്തതായി അദ്ദേഹത്തിനോർമ്മിക്കാൻ കഴിയുന്നതു്, വളരെക്കാലം മുമ്പ് തന്നെ ഗ്ലെററ്കിന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയ യൂണിഫോറധാരിയായ ഭീമന്റെകൂടെ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി നടക്കുന്നതായിട്ടാണു്. പകുതി ഉറക്കത്തിൽ അദ്ദേഹം ബാർബർഷാപ്പും ഗോവണിപ്പടിയും കടന്നുപോയി. അങ്ങോട്ടുപോയ വഴിക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭീതികൾ അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. തന്നെപ്പററിത്തന്നെ അദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു, വിദൂരതയിലേയ്ക്കു പുഞ്ചിരിച്ചു. അതിനു ശേഷം തന്റെ പിന്നിൽ അറയുടെ വാതിൽ അടയുന്നതും, സുഖമായി താൻ കട്ടിലിലേയ്ക്കു വീഴുന്നതും അദ്ദേഹം കേട്ടു. വർത്തമാനക്കടലാസൊട്ടിച്ച തന്റെ ജന്നലിൽക്കൂടി പ്രഭാത രശ്മികൾ പ്രവേശിക്കുന്നതദ്ദേഹം കണ്ടു: ഉടൻതന്നെ ഉറങ്ങിപ്പോയി.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അറയുടെ വാതിൽ വീണ്ടും തുറന്നപ്പോൾ നേരം ശരിക്കു വെളുത്തിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം ഒരു മണിക്കൂർ തികച്ചുറങ്ങിക്കാണുകയില്ല. പ്രാതൽ കൊണ്ടുവന്നതാണെന്നു് അദ്ദേഹം ആദ്യം വിചാരിച്ചു. പക്ഷേ, വാതിലിനു പുറത്തു് കിഴവൻ വാർഡറല്ല, യൂണിഫോറം ധരിച്ച ആ ഭീമനാണു്. തനിക്കു് ഗ്ലെററ്കിന്റെ അടുത്തേയ്ക്കു് തിരിച്ചു ചെല്ലേണ്ടിവരുമെന്നും ക്രോസ്സ് തുടരുമെന്നും അദ്ദേഹത്തിനു് മനസ്സിലായി.

അദ്ദേഹം വാഷ്ബേസിനിൽനിന്നു് വെള്ളമെടുത്തു് നെററിയും കഴുത്തും നനച്ചു. കണ്ണട ധരിച്ചു് ഇടനാഴിയിൽക്കൂടിയുള്ള മാർച്ചു് വീണ്ടും ആരംഭിച്ചു. അദ്ദേഹം ബാർബർഷാപ്പും, ഗോവണിപ്പടിയും കടന്നു പോയി. അദ്ദേഹമറിയാതെതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലുകൾ അല്പം ഇടറുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

അവിടംമുതൽ റൂബാഷോവിന്റെ സ്മരണയെ മൂടിക്കിടന്ന മഞ്ഞു കുറെക്കൂടി കട്ടിയായി. അനേക രാവും പകലും മുഴുവൻ തുടച്ചയായി, ഒന്നോ രണ്ടോ മണിക്കൂറിലധികം വിശ്രമമില്ലാതെ, ഗ്ലെററ്കിനുമായി നടന്ന സംഭാഷണത്തിന്റെ ശകലങ്ങൾ മാത്രമേ റൂബാഷോവിനു പിന്നീട് ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു. എത്ര രാവും പകലും ഇതു നടന്നുവെന്നുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു തിട്ടമില്ല. ഒരാഴ്ചക്കാലം അതു നീണ്ടുനിന്നിരിക്കണം. പ്രതിയെ ശാരീരികമായി തളർത്തുകയെന്ന ഇത്തരം വിസ്താരത്തെപ്പററി റൂബാഷോവ് കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. തുടർച്ചയായ അത്തരം ക്രോസ്സ് വിസ്താരത്തിൽ രണ്ടോ മൂന്നോ മജിസ്ട്രേട്ടുമാർ മാറിമാറി പങ്കെടുക്കും. പക്ഷെ, ഗ്ലെററ്കിന്റെ കാര്യത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന വ്യത്യാസമിതാണ്. ഗ്ലെററ്കിൻ തനിക്കു പകരം ആരെയും നിയോഗിച്ചു വിശ്രമിച്ചില്ല. റൂബാഷോവിനുള്ളിടത്തോളം ശാരീരികക്ലേശം അദ്ദേഹവും അനുഭവിച്ചു. അങ്ങനെ അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിന്റെ അവസാനസങ്കേതവും നശിപ്പിച്ചു—മർദ്ദിക്കപ്പെടുന്നവന്റെ ദയനീയത, ഇരയുടെ ധാർമ്മിക ഔന്നത്യം.

നാലുതെട്ടു മണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞപ്പോഴെയ്ക്കും റൂബാഷോവിനു രാവും പകലും തിരിച്ചറിയാൻ വയ്യാതായി. ഒരു മണിക്കൂർ ഉറക്കത്തിനുശേഷം ആ ഭീമൻ അദ്ദേഹത്തെ കുലുക്കിയുണർത്തുമ്പോൾ, ജനലിൽ കാണുന്ന പ്രകാശം പ്രഭാതത്തിന്റെയോ പ്രദോഷത്തിന്റെയോയെന്നു നിർണ്ണയിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. ബാർബർഷോപ്പ്, ഗോവണിപ്പടി, കമ്പിയഴിയിട്ട വാതിൽ എന്നിവയെല്ലാം ഉള്ള ഇടനാഴി എപ്പോഴും പതിവുള്ള മുഷിഞ്ഞ പ്രകാശം നിറഞ്ഞിരുന്നു. വിസ്താരത്തിനിടയിൽ ജന്നലിൽ പ്രകാശം കാണുകയും ഗ്ലെററ്കിൻ വിളക്കു കെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നെങ്കിൽ പ്രഭാതമായി. നേരെമറിച്ചു വിചാരണയ്ക്കിടയിൽ

ഇരുട്ടുകയും ഗ്ലെററ്കിൻ വിളക്കു തെളിക്കുകയുമാണു ചെയ്യുന്നതെങ്കിൽ സന്ധ്യ.

വിചാരണയ്ക്കിടയിൽ റൂബാഷോവിനു വിശന്നാൽ, ഗ്ലെററ്കിൻ അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ടി ചായയും റൊട്ടിയും വരുത്തും. പക്ഷെ, അദ്ദേഹത്തിനു വിശപ്പില്ലായിരുന്നു. എന്നു പറഞ്ഞാൽ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു വയറു കത്തിക്കാളുന്നതുപോലെ തോന്നും. പക്ഷെ, ഭക്ഷണം മുമ്പിലെത്തുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു ഛർദ്ദി വരും. റൂബാഷോവ് കാൺകെ ഗ്ലെററ്കിൻ യാതൊന്നും ഭക്ഷിച്ചില്ല. അവ്യക്തമായ എന്തോ കാരണംകൊണ്ടു ഭക്ഷണമാവശ്യപ്പെടാൻ റൂബാഷോവിനു ലജ്ജതോന്നി. ശാരീരികമായ ഏതു കാര്യവും ഗ്ലെററ്കിന്റെ മുമ്പിൽവച്ച് അദ്ദേഹത്തിനു അവമാനകരമായി തോന്നി. ഗ്ലെററ്കിനാകട്ടെ ക്ഷീണത്തിന്റെ യാതൊരു ലക്ഷണവും കാണിച്ചില്ല, കോട്ടുവായിട്ടില്ല, പുകവലിച്ചില്ല, തിന്നുകയോ കുടിക്കുകയോ ചെയ്തില്ല. എപ്പോഴും മേശയ്ക്കു പുറകിൽ കണിശക്കാരനായി തേച്ചുമിനുക്കിയ യൂണിഫാറവുമായി അങ്ങനെയിരിക്കും. മൂത്രമൊഴിക്കാൻ അനുവാദം ചോദിക്കുന്നതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന് ഏററവും ലജ്ജാകരമായ കാര്യം. അപ്പോഴെല്ലാം ഗ്ലെററ്കിൻ ഒരു വാർഡറെ കൂട്ടിവിടും. സാധാരണ ആ ഭീമനായിരിക്കും. അയാൾ പുറത്തു കാത്തുനില്ക്കും. ഒരിക്കൽ റൂബാഷോവ് മൂത്രപ്പുരയിലിരുന്നുറങ്ങിപ്പോയി. അതിനുശേഷം വാതിലെപ്പോഴും തുറന്നുതന്നെയിരിക്കും.

വിചാരണസമയത്തെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസ്ഥ ചിലപ്പോൾ അശ്രദ്ധയും, ചിലപ്പോൾ കണ്ണുമിഴിച്ച ഒരുവക ഉണർവ്വുമായിരുന്നു. ഒരു പ്രാവശ്യം മാത്രമേ അദ്ദേഹം ബോധംകെട്ടുള്ളു. പലപ്പോഴും അതിന്റെ വക്കത്തദ്ദേഹമെത്തിയിട്ടുണ്ട്. പക്ഷെ, അവസാനനിമിഷത്തിൽ അഭിമാനബോധം അദ്ദേഹത്തെ രക്ഷിക്കും. അദ്ദേഹം ഒരു സിഗററു കൊളുത്തും, മിഴിച്ചുനോക്കും വിസ്താരം തുടരുകയും ചെയ്യും.

തനിക്കിതെല്ലാം സഹിക്കാനുള്ള കഴിവോർത്തു് അദ്ദേഹം ചിലപ്പോൾ അത്ഭുതപ്പെടാറുണ്ടു്. പക്ഷെ, ശാരീരികസഹന ശക്തിയുടെ പരിധി സാധാരണക്കാരന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ വളരെ ഇടുങ്ങിയതാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനറിയാമായിരുന്നു. അത്ഭുതകരമായ അതിന്റെ വികാസശക്തിയെപ്പററി അവക്കു യാതൊരു നിശ്ചയവുമില്ല. പതിനഞ്ചും ഇരുപതും ദിവസം ഉറങ്ങാതെ കഴിക്കേണ്ടിവരികയും, അതു സഹിക്കുകയും ചെയ്ത തടവുകാരെപ്പററി അദ്ദേഹം കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.

ഗ്ലെററ്കിന്റെ മുമ്പാകെയുള്ള ആദ്യത്തെ വിസ്താരത്തിൽ താൻ കുററസമ്മതത്തിലൊപ്പുവച്ചുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഈ ഏർപ്പാടു മുഴുവനും അവസാനിച്ചു എന്നദ്ദേഹം വിചാരിച്ചതാണു്. രണ്ടാമത്തെ വിസ്താരസമയത്തു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി അതാരംഭിച്ചിട്ടേ ഉള്ളുവെന്നു്. കുററപത്രത്തിൽ ഏഴു കാര്യങ്ങളാണുള്ളതു്. ഇതുവരെ താൻ ഒന്നു മാത്രമേ സമ്മതിച്ചിട്ടുള്ളു. അവമതിയുടെ മട്ടുവരെ താൻ കുടിച്ചിറക്കിക്കഴിഞ്ഞുവെന്നാണദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചിരുന്നതു്. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി, അധികാരത്തിനെന്നപോലെ നിസ്സഹായതയ്ക്കും അനേക പടികളുണ്ടെന്നു്: വിജയംപോലെതന്നെ തലച്ചുററലുണ്ടാക്കുന്നതാണു പരാജയമെന്നും. പരാജയത്തിനു് അടിത്തട്ടില്ലെന്നും അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. പടിപടിയായി അദ്ദേഹത്തെ ഗ്ലെററ്കിൻ ചവുട്ടിത്താഴ്ത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

അദ്ദേഹത്തിനു കാര്യങ്ങൾ കുറെക്കൂടി എളുപ്പമാക്കിത്തീക്കാൻ കഴിയുമായിരുന്നുവെന്നതു ശരിയാണു്. ഒന്നുകിൽ എല്ലാം—വേരും ഇലയും തണ്ടും എല്ലാം—സമ്മതിച്ചു് ഒപ്പുവച്ചുകൊടുക്കുക, അല്ലെങ്കിൽ സകലവും മൊത്തമായി നിഷേധിക്കുക; അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ സമാധാനം ലഭിക്കും. ഈ മോഹത്തിനു കീഴടങ്ങാൻ, അസാധാരണവും വ്യാമിശ്രവുമായ ഒരു ചുമതലബോധം അദ്ദേഹത്തെ അനുവദിച്ചില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതം

ഒരേ ഒരു ആദർശംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്നതിനാൽ, പ്രലോഭനേ ഏർപ്പാട്ട് താത്വികമായി മാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിനു പരിചിതമായിരുന്നുള്ളു. പക്ഷെ, ഇപ്പോഠം, തമ്മിൽ തിരിച്ചറിയാനാവാത്ത രാവും പകലും, അടിയാടി ഇടനാഴിയിൽക്കൂടിയുള്ള നടത്തത്തിലും, കണ്ണഞ്ചിക്കുന്ന വിളക്കിനുമ്പിലും എല്ലാം അദ്ദേഹത്തെ പ്രലോഭനം നിരന്തരമായി അനുഗമിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പരാജിതരുടെ ശവക്കോട്ടയിൽ എഴുതപ്പെട്ടിരുന്ന ഒററ വാക്കുമാത്രമാണു് ഈ മോഹമുഠക്കൊണ്ടിരുന്നതു്: "ഉറങ്ങുക."

ശാന്തവും സമാധാനപൂർവ്വവുമായ ഒരു മോഹമായതുകൊണ്ടു് അതിനെ തടഞ്ഞുനിറുത്താൻ വിഷമമാണു്. അതിനു നിറപ്പകിട്ടില്ല, ശാരീരികവുമല്ല. അതു മൂകമാണു്; യാതൊരു ന്യായവും ഉന്നയിക്കുന്നുമില്ല. എല്ലാ ന്യായങ്ങളും ഗ്ലെററ്കിൻെറ പക്ഷത്താണു്. ബാർബ്ബറുടെ സന്ദേശത്തിലെഴുതിയിരുന്നതു് ആവർത്തിക്കുകയല്ലാതെ അതു യാതൊന്നും ചെയ്തില്ല: "മൗനംപാലിച്ചു മരിക്കുക."

മൂഢമായ ഉണർവ്വിനിടയിലുണ്ടാവുന്ന മാന്ദ്യത്തിൽ റൂബാഷോവിൻെറ അധരങ്ങഠം ചലിക്കും; പക്ഷെ, ഗ്ലെററ്കിനു ശബ്ദമൊന്നും കേഠക്കാൻ കഴികയില്ല. അപ്പോഠം ഗ്ലെററ്കിൻ ശബ്ദശുദ്ധിവരുത്തി, വേഷം നേരെയാക്കും. റൂബാഷോവ് കണ്ണടതുടച്ചുകൊണ്ടു്, അമ്പരന്നു് ഉറക്കം തൂങ്ങി തലയാട്ടുകയും ചെയ്യും. എന്തെന്നാൽ ഈ മോഹകാരിയും, ഈ മുറിയിലൊട്ടുംതന്നെ വരാൻ അവകാശമില്ലാത്തവനും താൻ വിസ്മരിച്ചു എന്നു് ഗണിച്ചിരുന്നവനുമായ നിശ്ശബ്ദവ്യക്തിയും ഒന്നുതന്നെയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി—ആ വൈയാകരണസങ്കല്പം....

"അപ്പോഠം, ഇന്നത്തെ ഭരണകൂടത്തെ ഒരു വിദേശശക്തിയുടെ സഹായത്തോടെ തകിടംമറിക്കുവാൻവേണ്ടി അവരുടെ പ്രതിനിധികളുമായി ആലോചന നടത്തിയെന്നതു നിങ്ങഠം നിഷേധിക്കുന്നു, അല്ലേ? നിങ്ങളുടെ പരിപാടിക്കു നേരിട്ടോ അല്ലാതെ

യോ ലഭിക്കുന്ന സഹായത്തിനു്, ഭൂമിയെ സംബന്ധിക്കുന്ന അവകാശങ്ങൾ കൊടുക്കാമെന്നു്, എന്നുവച്ചാൽ നമ്മുടെ രാജ്യത്തിന്റെ ചില സംസ്ഥാനങ്ങൾ ബലികഴിക്കാമെന്നു നിങ്ങൾ വാഗ്ദാനംചെയ്തിരുന്നതിനെ നിങ്ങൾ എതിർക്കുന്നു?"

അതെ. റൂബാഷോവ് അതിനെ എതിർക്കുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു. മേൽപറഞ്ഞ വിദേശപ്രതിനിധിയും റൂബാഷോവുമായിട്ടുണ്ടായ കൂടിക്കാഴ്ചയുടെ സമയവും സ്ഥലവും ഗ്ലെററ്കിൻ ആവർത്തിച്ചു. ഗ്ലെററ്കിൻ വായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ തന്റെ മനസ്സിലുദിച്ച ആ അപ്രധാനരംഗം വീണ്ടും റൂബാഷോവ് ഓർമ്മിച്ചു. ഉറക്കംതൂങ്ങി, ചിന്തയും കഴിഞ്ഞു റൂബാഷോവ് ഗ്ലെററ്കിന്റെ നേരെ നോക്കി. ആ രംഗം ഈ മനുഷ്യനോടു വിശദീകരിച്ചിട്ടു പ്രയോജനമില്ലെന്നു റൂബാഷോവ് മനസ്സിലാക്കി. ബി—യിലെ പ്രതിപുരുഷാലയത്തിൽ വച്ചുള്ള ഒരു വിരുന്നിനുശേഷമാണതു നടന്നതു്. റൂബാഷോവിനോടടുത്തിരുന്ന തടിയനായ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—ആയിരുന്നു. കുറച്ചുമാസങ്ങൾക്കു മുമ്പു റൂബാഷോവിന്റെ പല്ലു തല്ലിക്കളഞ്ഞ രാജ്യത്തിന്റെ ബി—യിലെ നയതന്ത്രപ്രതിനിധിയായിരുന്നു അദ്ദേഹം. അദ്ദേഹവും റൂബാഷോവും തമ്മിൽ ഒരു അപൂർവ്വജാതി ഗിനിപന്നികളെപ്പററി വളരെ രസകരമായ ഒരു സംഭാഷണം നടന്നു. ഈ പന്നികളെ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—വളർത്തിയിരുന്നു. റൂബാഷോവിന്റെ പിതാവും അവയെ വളർത്തിയിരുന്നു. അവർ ഇരുവരുടെയും പിതാക്കന്മാർ ഈ പന്നികളെ പരസ്പരം കൈമാററുണ്ടായിരുന്നു എന്നുതന്നെ വരാം.

"നിങ്ങളുടെ പിതാവിന്റെ ഗിനിപന്നികളുടെ സ്ഥിതിയെന്താണു്," ഹെർ വൺ ഇസഡ്—ചോദിച്ചു.

"വിപ്ലവത്തിന്റെ സമയത്തു കൊന്നതിന്നു," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"ഞങ്ങളുടേതു് ഇപ്പോൾ കൃത്രിമക്കൊഴുപ്പുണ്ടാക്കുവാനാണു

പ്രയോഗപ്പെടുന്നതു്," വിഷാദത്തോടെ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—പറഞ്ഞു. തന്റെ രാജ്യത്തോടുള്ള അവജ്ഞ മറച്ചുവയ്ക്കാൻ അദ്ദേഹം യാതൊരു ശ്രമവും നടത്തിയില്ല. അവർ അദ്ദേഹത്തെ ഇതുവരെ ജോലിയിൽനിന്നു പിടിച്ചു പുറത്തു തള്ളാത്തതു് ഓർമ്മപ്പിശകുകൊണ്ടായിരിക്കും.

"നിങ്ങളും ഞാനും ഒരേ സ്ഥിതിയിലാണ്," അദ്ദേഹം പ്രസന്നനായി പറഞ്ഞു, മദ്യചഷകം ഒഴിക്കുകയും ചെയ്തു. "നാം രണ്ടുപേരും നമ്മുടെ കാലംകഴിഞ്ഞു ജീവിക്കുന്നവരാണ്. ഗിനിപന്നി വളർത്തലുമെല്ലാം അവസാനിച്ചു. നാം സാധാരണക്കാരന്റെ യുഗത്തിലാണു ജീവിക്കുന്നതു്."

"ഞാൻ സാധാരണക്കാരന്റെ പക്ഷത്താണെന്നു മറക്കരുതേ," റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

"അതല്ല ഞാനുദ്ദേശിച്ചതു്," ഹെർ വൺ ഇസഡ്—പറഞ്ഞു: "അക്കഥയാണെങ്കിൽ, ഞാൻ ഞങ്ങളുടെ മുറിമീശക്കാരൻ ചെക്കന്റെ പരിപാടികളോടു് യോജിക്കുന്നുണ്ടു്—അയാൾ ഇങ്ങനെ കിടന്നു് കൂക്കുവിളിക്കാതിരുന്നാൽമാത്രം മതി. ഏതായാലും ഒരുത്തന്റെ സ്വന്തം വിശ്വാസത്തിനുവേണ്ടിയല്ലാതെ കുരിശിക്കപ്പെടാനൊക്കുകയില്ലല്ലോ?" അവർ കുറെയധികനേരം കൂടിയിരുന്നു കാപ്പികുടിച്ചു. രണ്ടാമത്തെ കോപ്പയായപ്പോൾ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—പറഞ്ഞു, "ഇനി നിങ്ങൾ ഒരു വിപ്ലവവുംകൂടി നടത്തി നമ്പർ വണ്ണിനെ സ്ഥാനഭ്രഷ്ടനാക്കുകയാണെങ്കിൽ ഗിനിപന്നികളുടെ കാര്യത്തിൽ കുറെക്കൂടി ശ്രദ്ധിക്കണേ."

"അങ്ങനെ സംഭവിക്കാൻ തീരെ ഇടയില്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. കുറച്ചുകഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം കൂട്ടിച്ചേർത്തു: "....എങ്കിലും നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതന്മാരുടെയിടയിൽ ഒരാൾക്കു് സ്ഥാനമുണ്ടാകാൻ ഈ നിർദ്ദേശം സഹായിക്കുന്നുണ്ടോ?"

"തീർച്ചയായും," ഹെർ വൺ ഇസഡ്—പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം സാധാരണ സ്വരത്തിലാണു സംസാരിച്ചതു്. "തന്നെയല്ല

നിങ്ങളുടെ ഇക്കഴിഞ്ഞ വിചാരണകൾക്കുശേഷം ഞങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നത് അവിടെ എന്തൊക്കെയോ വികൃതികൾ നടക്കുന്നുണ്ടെന്നാണ്."

"അങ്ങനെയെങ്കിൽ, തീരെ അസംഭാവ്യമായ ഈ സംഗതി നടപ്പിലായാൽ എന്തൊക്കെയാണ് ചെയ്യേണ്ടതെന്നതിനെപ്പററി നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതന്മാരുടെയിടയിൽ പരിപാടികളുണ്ടായിരിക്കണമല്ലോ?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

അപ്പോൾ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—ഈ ചോദ്യം പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നതുപോലെ വളരെ കൃത്യമായി പറഞ്ഞു: "ഒതുങ്ങി നിന്നോളൂ. പക്ഷേ, വില കൊടുക്കണം."

അവർ കാപ്പിപ്പാത്രവുമായി മേശയ്ക്കരികെ നില്ക്കുകയാണ്. "വിലയും നിശ്ചയിച്ചു കഴിഞ്ഞുകാണും?" റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിനോദസ്വരം അല്പം കൃത്രിമമാണെന്ന് റൂബാഷോവിനു തോന്നി.

"നിശ്ചയമായും," ഹെർ വൺ ഇസഡ്—പറഞ്ഞു. ഒരു ദേശീയ ന്യൂനപക്ഷം താമസിക്കുന്ന ഒരു കോതമ്പ് പ്രദേശത്തിന്റെ പേരും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അതിനു ശേഷം അവർ യാത്രപറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞു.....

അനേക വർഷങ്ങളായി റൂബാഷോവ് ഈ രംഗത്തെപ്പററി ഓർമ്മിക്കാറില്ല—കുറഞ്ഞപക്ഷം ബോധപൂർവ്വം അതിനെപ്പററി ചിന്തിച്ചിട്ടില്ലെന്ന് സമ്മതിക്കണം. കാപ്പിയുടെയും ബ്രാണ്ടിയുടെയും പുറത്തെ നിരത്ഥഭാഷണം: അതിന്റെ നിസ്സാരത എങ്ങനെയാണ് ഗ്ലെററ്കിനു വിശദീകരിച്ചുകൊടുക്കുക? തന്റെ മുമ്പിൽ കല്ലുപോലെ നിർവ്വികാരനായിട്ടിരിക്കുന്ന ഗ്ലെററ്കിന്റെ നേരെ റൂബാഷോവ് ഉറക്കം തൂങ്ങിക്കൊണ്ട് ഒന്നു നോക്കി. ഇല്ല, ഈ മനുഷ്യനുമായി ഗിനിപന്നികളെപ്പററി സംസാരിക്കാനസാധ്യമാണ്. ഈ ഗ്ലെററ്കിനു ഗിനിപന്നികളെപ്പററി പരിജ്ഞാനമില്ല. അയാൾ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—മാത്രമായി കാ

പ്പികടിച്ചിട്ടില്ല. എത്ര വിഷമിച്ച് നിറുത്തി നിറുത്തി ഉച്ചാരണം തെററിച്ചാണ് ഗ്ലെററ്കിൻ വായിച്ചത് എന്ന് റൂബാഷോവ് ഓർമ്മിച്ചു. അദ്ദേഹം തൊഴിലാളി വർഗ്ഗത്തിൽനിന്ന് വന്നതാണ്. പ്രായപൂർത്തിയായതിനു ശേഷമാണ് വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തത്. ഗിനിപന്നികളിലാരംഭിക്കുന്ന ഒരു സംഭാഷണം എവിടെയെല്ലാം അവസാനിക്കുമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് മനസ്സിലാവുകയില്ല.

"ആ സംഭാഷണം നടന്നുവെന്ന് നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുന്നുണ്ട്?" ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

"അത് തികച്ചും നിരുപദ്രവകരമായിരുന്നു." ക്ഷീണിതനായി റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, തന്നെ ഒരു പടികൂടി ഗ്ലെററ്കിൻ ചവുട്ടിത്താഴ്ത്തിയെന്നും അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി.

"നേതാവിനെ അക്രമപ്രയോഗംകൊണ്ട് മാററുന്നതിനെപ്പററി കീഫറോട്ടുള്ള നിങ്ങളുടെ താത്വിക ചർച്ചകൾപോലെ നിരുപദ്രവകരം?" ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവ് കണ്ണട തുടച്ചു. അദ്ദേഹം തന്നെത്തന്നെ വിശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നിടത്തോളം നിരപരാധമായിരുന്നോ ആ സംഭാഷണം? അദ്ദേഹം ആലോചനകളൊന്നും നടത്തിയില്ലെന്നതും ഉടമ്പടിയിലൊന്നും എത്തിയില്ലെന്നതും വാസ്തവംതന്നെ. സുഖിമാനായ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—ന് അങ്ങനെ ചെയ്യുവാൻ അധികാരവും ഇല്ലായിരുന്നു. വിദേശകാര്യ ഭാഷയിൽ 'ആഴമളക്കൽ' എന്നു പറയുന്ന നടപടിയായി ആ സംഭാഷണത്തെ കണക്കാക്കാം. പക്ഷേ, ഇത്തരം ആഴമളക്കൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അനന്തയുക്തിചിന്തയുടെ കണ്ണികളിലൊന്നായിരുന്നു. പോരെങ്കിൽ അത് പാർട്ടിയുടെ ചില പാരമ്പര്യങ്ങളുമായി യോജിക്കുന്നതുമായിരുന്നു. പഴയ നേതാവ് സ്വദേശത്തേയ്ക്കു തിരിച്ചുവന്ന് വിപ്ലവത്തിലേയ്ക്ക് നയിക്കുവാൻ ആ രാജ്യത്തെ സൈനികാധികാരികളെത്തന്നെ ഉപയോഗിച്ചതല്ലേ? അദ്ദേഹംതന്നെ സൈ്വരം ലഭിക്കുവാൻ വേണ്ടി ആദ്യത്തെ സമാധാന ഉടമ്പടിപ്രകാരം കുറെ സ്ഥ

ലങ്ങൾ വിട്ടുകൊടുത്തില്ലേ? "കിഴവൻ സമയം കിട്ടാൻ വേണ്ടി സ്ഥലം കൊടുക്കുകയാണ്," റൂബാഷോവിന്റെ സരസനായ ഒരു സുഹൃത്ത് അന്ന് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. വിസ്മൃതവും 'നിരുപദ്രവ'വുമായ ആ സംഭാഷണം. തന്റെ യുക്തിശൃംഖലയിൽ എത്ര ചേർച്ചയോടെ ചേരുന്നുവെന്ന് കണ്ടപ്പോൾ റൂബാഷോവിന് ആ സംഭവം ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ദൃഷ്ടികളിൽക്കൂടിയല്ലാതെ കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഈ ഗ്ലെറ്റ്കിൻ, ഒഴുക്കില്ലാതെ വായിക്കുകയും അതുപോലെ ഗോഷ്ഠിയായി ചിന്തിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ഈ ഗ്ലെറ്റ്കിൻ; എളുപ്പവും സുഗ്രഹവുമായ തീരുമാനത്തിലെത്തിപ്പോരുന്നു....ഒരുപക്ഷേ,അയാൾക്ക് ഗിനി പന്നികളെപ്പററി യാതൊന്നുമറിഞ്ഞുകൂടാത്തതുകൊണ്ടായിരിക്കാം....പക്ഷേ, ഗ്ലെറ്റ്കിൻ ഈ സംഭാഷണത്തെപ്പററി അറിഞ്ഞതെങ്ങനെ? അതാണറിയേണ്ടത്. ഒന്നുകിൽ ആരെങ്കിലും ഒളിച്ചുനിന്ന് ശ്രദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. അക്കാര്യം ആ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ സംഭാവ്യമല്ല. അല്ലെങ്കിൽ സുഖിമാനായ ഹെർ വൺ ഇസഡ്—ഒററുകാരനായി പ്രവർത്തിക്കുകയായിരുന്നിരിക്കാം. എന്തു തലതിരിഞ്ഞ ആവശ്യത്തിനു വേണ്ടിയെന്നാരറിഞ്ഞു. അത്തരം സംഭവങ്ങൾ ഇതിനുമുമ്പ് പലപ്പോഴും സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്. റൂബാഷോവിനു വേണ്ടി ഒരു കെണി തയ്യാർചെയ്തിരുന്നു; ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെയും നമ്പർ വണ്ണിന്റെയും കാടൻ മനഃസ്ഥിതിക്കനുസരണമായ ഒരു കെണി. റൂബാഷോവ് നേരേ അതിലേയ്ക്ക് ചെന്നു കയറുകയും ചെയ്തു.....

"ഹെർ വൺ ഇസഡ്—മായി നടന്ന സംഭാഷണത്തെപ്പററി ഇത്ര വിശദമായി നിങ്ങൾക്കറിയാവുന്ന സ്ഥിതിക്ക് അതിൽ നിന്ന് യാതൊരു ഭവിഷ്യത്തും ഉണ്ടായില്ലെന്നറിയാമായിരിക്കും," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"തീർച്ചയായും," ഗ്ലെറ്റ്കിൻ പറഞ്ഞു: "നേരത്തേതന്നെ നിങ്ങളെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യുകയും രാജ്യത്തങ്ങോളമിങ്ങോളമുള്ള പ്രതിപക്ഷത്തെ തകർത്തുകളയുകയും ചെയ്തതുകൊണ്ട്. ഞങ്ങളതു ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ നിങ്ങളുടെ രാജ്യദ്രോഹം ഫലിക്കുമായിരുന്നു."

ഇതിനെന്തു മറുപടിയാണു് പറയാൻ കഴിയുക? പാർട്ടി ചിട്ട നിർദ്ദേശിക്കുന്നതുപോലെയും ഗ്ലെററ്കിൻ ചെയ്യുമായിരുന്നതുപോലെയും യുക്തിയുക്തമായി പെരുമാറുവാൻ കഴിയാത്ത രീതിയിൽ താൻ വൃദ്ധനും ബലഹീനനുമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ സംഭാഷണത്തിനു് എങ്ങനെയും ഫലമുണ്ടാവുകയില്ലാ എന്നു് പറഞ്ഞാലോ? പഴയ നേതൃത്വത്തിലെ അംഗങ്ങളെല്ലാം തന്നെ ശക്തിയററവരായതുകൊണ്ടു് പ്രതിപക്ഷ പ്രവർത്തനമെന്നു് പറയപ്പെട്ടുന്നതെല്ലാം വെറും കിഴവന്മാരുടെ ചപല സംസാരം മാത്രമാണെന്നു് ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചാലോ? അനേക വർഷത്തെ നിയമ വിരുദ്ധമായ സമരം കൊണ്ടു് അവർ ക്ഷീണിച്ചു. ജയിലറകളുടെ ഈർപ്പം അവരെ വിഴുങ്ങിക്കളഞ്ഞു. അവയിലാണു് യൗവ്വനത്തിന്റെ പകുതിയും അവർ ചെലവാക്കിയതു്. മററാരെയും അറിയിക്കാതെ സ്വയം അനുഭവിക്കേണ്ട ബുദ്ധിമുട്ടാണു് ശാരീരിക ഭീതി അമർത്തിവയ്ക്കുകയെന്നതു്. ഇതെല്ലാം അവർ വർഷങ്ങളല്ല, ദശവർഷങ്ങളായിട്ടനുഭവിക്കുകയാണു്. അനേകനാളത്തെ വിദേശവാസവും പാർട്ടിക്കുള്ളിലെ കയ്പേറിയ മത്സരങ്ങൾ നടത്തുന്ന നീചമായ സമ്പ്രദായങ്ങളും അവരുടെ ശക്തി കെടുത്തിക്കളഞ്ഞു. എണ്ണമററ പരാജയങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു് അവസാനം വിജയിച്ചപ്പോൾ അവരുടെ ഉന്മേഷം തകർന്നുപോയി. ഇങ്ങനെ ശക്തിയററവരാണു് പഴയ നേതൃത്വം എന്നു് പറയണോ? നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ഏകാധിപത്യത്തിനെതിരായി സംഘടിതവും സജീവവുമായ ഒരു പ്രതിപക്ഷം ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നു് പറയണോ—അതെല്ലാം വെറും ശബ്ദം മാത്രം. ദുർബ്ബലമായ തീക്കളി. എന്തെന്നാൽ ഈ പഴയ നേതൃത്വം അവരുടെ ശക്തിയെല്ലാം അവസാനത്തെ തുള്ളിവരെ ഊററിക്കൊടുത്തു കഴിഞ്ഞിരുന്നു. എറാങ്കിസിലെ ശവക്കോട്ടയിൽ അടക്കം ചെയ്തിരിക്കുന്നവരെപ്പോലെ അവർക്കും ഒന്നു മാത്രമേ ആശിക്കാനുള്ളു: ഭാവി തലമുറ അവരോടു് നീതി ചെയ്യുന്നതു കാത്തു് ഉറങ്ങുക.

അചഞ്ചലനായ ഈ ശിലായുഗ മനുഷ്യന് എന്തു മറുപടിയാണ് കൊടുക്കുക? താൻ എല്ലാക്കാര്യത്തിലും ശരിയായിരുന്നെന്നും, അടിസ്ഥാനപരമായ ഒരു തെററു മാത്രമേ ചെയ്തുള്ളു എന്നും; അതു് ഇവിടെയിരിക്കുന്നതു് യഥാർത്ഥത്തിൽ റൂബാഷോവിൻെറ നിഴൽ മാത്രമായിരിക്കുമ്പോൾ അതു് പഴയ റൂബാഷോവാണെന്നു് വിശ്വസിച്ചതാണെന്നും പറയാമോ? ഇതിൽനിന്നു തെളിയുന്നതു് താൻ ശിക്ഷയനുഭവിക്കുന്നതു് ചെയ്ത തെററുകൾക്കുവേണ്ടിയല്ലെന്നും ചെയ്യാതെ അവഗണിച്ച കാര്യങ്ങൾക്കുവേണ്ടിയാണെന്നും പറഞ്ഞാലോ? "തൻെറ വിശ്വാസത്തിനുവേണ്ടി മാത്രമേ ഒരുവൻ ക്രൂശിക്കപ്പെട്ടാവൂ," എന്നു് സുഖിമാനായ ഫെർ വൺ ഇസഡ്—പറഞ്ഞു....

പ്രസ്താവനയിൽ ഒപ്പുവച്ചതിനുശേഷം, മട്ടനത്തിൻെറ അടുത്ത അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നതുവരെ ബോധഹീനനായി കിടക്കാൻവേണ്ടി റൂബാഷോവ് അറയിലേയ്ക്കു് കൊണ്ടുപോകപ്പെടുന്നതിനു മുമ്പായി, അദ്ദേഹം ഗ്ലെററ്കിനോടു് ഒരു ചോദ്യം ചോദിച്ചു. ചർച്ചാവിഷയവുമായി അതിനു യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഓരോ പുതിയ കുററസമ്മതം ഒപ്പിട്ടപ്പോഴും ഗ്ലെററ്കിൻ കുറെക്കൂടി അയവു കാണിക്കാറുണ്ടെന്നു് റൂബാഷോവിനറിയാം. റൂബാഷോവ് രൊക്കം കൊടുക്കുന്നയാളാണു്. റൂബാഷോവ് ചോദിച്ച ചോദ്യം ഐവാനോവിൻെറ അവസ്ഥയെ സംബന്ധിച്ചായിരുന്നു.

"പൗരൻ ഐവാനോവ് അറസ്റ്റിലാണു്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

"കാരണമെന്താണെന്നു പറയുന്നതിനു വിരോധമുണ്ടോ?"

"പൗരൻ ഐവാനോവ് അശ്രദ്ധയോടെയാണു് നിങ്ങളുടെ കേസു നടത്തിയതു്. ഒരു സ്വകാര്യസംഭാഷണത്തിൽ കുററാരോപണത്തിൻെറ സത്യസന്ധതയെപ്പററി സംശയങ്ങൾ പ്രകടിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു."

"അദ്ദേഹത്തിനു് അതു വിശ്വസിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലായിരിക്കാം," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ചിലപ്പോൾ എന്നെപ്പററി അത്ര നല്ല അഭിപ്രായമായിരിക്കാം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നതു്."

"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു, "അദ്ദേഹം വിചാരണ നിറുത്തി, തൻെറ അഭിപ്രായത്തിൽ നിങ്ങൾ നിരപരാധിയാണെന്നു് അധികാരികളെ അറിയിക്കേണ്ടതായിരുന്നു."

ഗ്ലെററ്കിൻ തന്നെ പുച്ഛിക്കുകയാണോ? അയാൾ പതിവുപോലെ കണിശക്കാരനും നിർവ്വികാരനുമായിരുന്നു.

അടുത്ത പ്രാവശ്യം, ഗ്ലെററ്കിൻെറ പേനയുമായി അന്നത്തെ നടപടികളിൽ ഒപ്പുവയ്ക്കാൻ തയ്യാറായി നില്ക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം ഒരു ചോദ്യം ചോദിച്ചു. സെക്രട്ടറി സ്ഥലംവിട്ടു കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

"ഒരു ചോദ്യവുംകൂടി ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ?"

സംസാരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം ഗ്ലെററ്കിൻെറ തലയോടിലെ വീതിയുള്ള വടുവിൽ നോക്കി.

"'കഠിനസമ്പ്രദായം' എന്നറിയപ്പെടുന്ന ചില ഭയങ്കര രീതികളുടെ പക്ഷക്കാരനാണു് നിങ്ങളെന്നു് ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്തുകൊണ്ടാണു് നിങ്ങൾ എൻെറമേൽ നേരിട്ടു് ബലംപ്രയോഗിക്കാതിരുന്നതു്?"

"ശരീരമർദ്ദനമാണു് നിങ്ങളുദ്ദേശിക്കുന്നതു്," ഗ്ലെററ്കിൻ വളരെ സാധാരണസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "നമ്മുടെ ക്രിമിനൽനിയമപ്രകാരം അതു് അനുവദനീയമല്ലെന്നു് നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ?"

അദ്ദേഹം അല്പം നിറുത്തി. റൂബാഷോവ് പ്രമാണം ഒപ്പുവച്ചു കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

"കൂടാതെ," ഗ്ലെററ്കിൻ തുടർന്നു: "മർദ്ദനമേല്ക്കുമ്പോൾ

കുററം സമ്മതിക്കുകയും പരസ്യവിചാരണയുടെ സമയത്ത് പിൻവലിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ഒരുതരം തടവുപുള്ളിയുണ്ട്. നിങ്ങൾ ആ കീഴടങ്ങാത്ത ഇനത്തിൽപ്പെട്ടതാണ്. അതു സ്വാതന്ത്ര്യമായിരുന്നാലേ രാഷ്ട്രീയമായി പ്രയോജനപ്പെട്ടു."

പരസ്യവിചാരണയെപ്പററി ആദ്യമായിട്ടാണ് ഗ്ലെററ്കിൻ സംസാരിക്കുന്നത്. പക്ഷേ, ആ ഭീമൻെറ പുറകേ ചെറിയ ചുവടുകൾ വച്ച് ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി തൻെറ മുറിയിലേയ്ക്ക് പോകുമ്പോൾ അതിനെപ്പററിയുള്ള ചിന്തയല്ല അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചത്. നിങ്ങൾ കീഴടങ്ങാത്ത ഇനത്തിൽപ്പെട്ടതാണ്," എന്ന വാക്യം അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിൽ വന്നു. തൻെറ ഇച്ഛക്കെതിരായി, അത് അദ്ദേഹത്തെ ആനന്ദകരമായ ആത്മസംതൃപ്തികൊണ്ട് നിറച്ചു.

കട്ടിലിൽ കിടന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി, തനിക്ക് വൃദ്ധചാപല്യം ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന്.

ഓരോ പ്രാവശ്യവും, വാശിയോടെ തർക്കിച്ചുകഴിഞ്ഞ്, കുററസമ്മതവും ഒപ്പിട്ട്, ക്ഷീണിതനെങ്കിലും ഒരു കണക്കിൽ സംതൃപ്തനായി, ഒന്നോ രണ്ടോ മണിക്കൂറിനകം താൻ ഉണർത്തപ്പെട്ടുമെമെന്നു പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് കട്ടിലിൽവന്നു കിടക്കുമ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന് ഒരാശയേ തോന്നാറുള്ളൂ—ഒരിക്കലെങ്കിലും ബോധം വീണ്ടെടുക്കുവാൻ ഗ്ലെററ്കിൻ തനിക്കിടതരുമെന്ന്. സമരം അവസാനരംഗംവരെ നടന്ന് സകല ചടങ്ങുകളും പൂർത്തീകരിച്ചുകഴിഞ്ഞുമാത്രമേ അതു നടക്കുകയുള്ളൂ എന്നദ്ദേഹത്തിനറിയാമായിരുന്നു. ഓരോ പുതിയ മൽപിടുത്തവും ഒരു പുതിയ പരാജയത്തിലവസാനിക്കുമെന്നും അവസാനതീരുമാനമെന്തായിരിക്കുമെന്നും അദ്ദേഹത്തിനറിയാമായിരുന്നു. പിന്നെ എന്തിനുവേണ്ടിയാണ് തോററ ഈ യുദ്ധം തുടർന്നുകൊണ്ടുപോയി അദ്ദേഹം സ്വയം പീഡിപ്പിക്കുന്നത്? തോൽവി സമ്മതിച്ച് സൈ്വരമായി ഉറങ്ങിക്കൂടേ? മരണമെന്നതിൻെറ ആദ്ധ്യാത്മികസ്വഭാവം പണ്ടേ മാറി

കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അതിനിപ്പോൾ ചുരുളുള്ളതും അകഷ്‌കവുമായ ഒരു ശാരീരികാത്ഥമാണുള്ളതു്—ഉറക്കം. എങ്കിലും സവിശേഷമായ ഒരു ചുമതലബോധം, ഉണന്നിരുന്നു് തോററ സമരം അവസാനംവരെ നടത്താൻ അദ്ദേഹത്തെ പ്രേരിപ്പിച്ചു. അതു് കപിള്ളോട്ടിൻെറ കാററാണി യന്ത്രങ്ങളുമായുള്ള സമരമാണെങ്കിൽത്തന്നെ. ഗ്ലെററ്കിൻ തന്നെ അവസാന പടിയിൽനിന്നും ചവുട്ടി താഴത്തിട്ടുകയും തൻെറ മിഴിച്ച കണ്ണുകൾകൊണ്ടു് കുററസമ്മതത്തിലെ അവസാന അക്ഷരപ്പിഴ തിരുത്തുകയും ചെയ്യുന്നതുവരെ അതു തുടരണം. ആ വഴിയുടെ അവസാനംവരെ പോകയതീരു. അപ്പോൾ മാത്രം, തുറന്ന കണ്ണുകളോടെ ആ അന്ധകാരത്തിലേയ്ക്കു് പ്രവേശിക്കുമ്പോൾ മാത്രം, ഉണത്തപ്പെടാതെ ഉറങ്ങാനുള്ള അവകാശം അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിക്കുകയുള്ളൂ.

ധാര മുറിയാത്ത ഈ ദിനരാത്ര പ്രവാഹത്തിനിടയിൽ ഗ്ലെററ്കിനിലും ഒരു മാററം ഉണ്ടായി. അതത്ര വലിയതായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, റൂബാഷോവിൻെറ ചുട്ടുപഴുത്ത കണ്ണുകളിൽ അതു പെടാതിരുന്നില്ല. അവസാനം വരെ നിശ്ചലമായ മുഖവും ഉടയാത്ത യൂണിഫാറവുമായി അദ്ദേഹം തൻെറ മേശയ്ക്കുട്ടുത്തു് ആ വിളക്കിനു താഴെ ഇരുന്നിരുന്നു. ക്രമേണ, അല്പാല്പമായി, വിളക്കിൻെറ പ്രകാശം കുറഞ്ഞു് സാധാരണ നിലയിലെത്തുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മൃഗീയത കുറഞ്ഞുകുറഞ്ഞു വന്നു. അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും പുഞ്ചിരിച്ചില്ല. നവീന ശിലായുഗക്കാക്കു് ചിരിക്കാനറിയാമോ എന്നുതന്നെ റൂബാഷോവ് സംശയിച്ചു. ഏതെങ്കിലും വികാരം പ്രകടിപ്പിക്കത്തക്ക മൃദുത്വമുള്ളതായിരുന്നില്ല അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശബ്ദം. പക്ഷേ, ഒരിക്കൽ അതിദീർഘമായ ഒരു മൊഴിക്കിടയിൽ റൂബാഷോവിൻെറ സിഗററുകൾ തീന്നുപോയപ്പോൾ, പുകവലിക്കാത്ത ഗ്ലെററ്കിൻ കീശയിൽനിന്നു് ഒരു പാക്കററ് സിഗററെറടുത്തു് റൂബാഷോവിനു വച്ചുനീട്ടി.

ഒരു കാര്യത്തിൽ റൂബാഷോവ് വിജയിച്ചുവെന്നുതന്നെ പറ

യാം. അതു് അലൂമിനിയം ട്രസ്റ്റിന്റെ കാര്യത്തിൽ താൻ അട്ടിമറി നടത്തി എന്ന ആരോപണത്തെ സംബന്ധിച്ചാണു്. അതുവരെ സമ്മതിച്ചുകൊടുത്ത കുററങ്ങളുടെ മൊത്തത്തുകയിൽ ഇതു് തീരെ നിസ്സാരമായ ഒരു അംശമായിരുന്നു. എങ്കിലും പ്രധാനപ്പെട്ട കാര്യങ്ങളിലെന്നതുപോലെ വാശിയോടെ അക്കാര്യവും അദ്ദേഹം നിഷേധിച്ചു. അവർ മുഖാമുഖമായി ഒരുരാത്രി മുഴുവനും ഇരുന്നു. തെളിവുകളും ഏകകക്ഷീയമായ കണക്കുകളും എല്ലാം ഓരോന്നായി അദ്ദേഹം പരാജയപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അത്ഭുതകരമാംവണ്ണം അദ്ദേഹത്തിനോർമ്മ വന്ന കണക്കുകളും തീയതികളും, ക്ഷീണംകൊണ്ടവ്യക്തമായ സ്വരത്തിൽ അദ്ദേഹമുദ്ധരിച്ചു. ഈ സമയമെല്ലാം റൂബാഷോവിന്റെ യുക്തിശൃംഖലയെ പൊളിക്കേണ്ടതു് എവിടെനിന്നാണെന്നു് കണ്ടുപിടിക്കാൻവേണ്ടി ഗ്ലെററ്കിൻ ഉഴറുകയായിരുന്നു. അവരുടെ രണ്ടാമത്തെയോ മൂന്നാമത്തെയോ കൂടിക്കാഴ്ചയിൽത്തന്നെ അലിഖിതമായ ഒരുടമ്പടി അവർതമ്മിൽ ഉണ്ടാക്കിയിരുന്നു. ഓരോ കുററാരോപണത്തിനും ഗ്ലെററ്കിൻ യുക്തിയുക്തമായ ഒരടിസ്ഥാനം ഉന്നയിച്ചാൽ, അതു് സാങ്കല്പികമായ അടിസ്ഥാനമാണെങ്കിൽത്തന്നെ, വിശദാംശങ്ങളുടെകാര്യം റൂബാഷോവ് അവഗണിക്കും. ഈ സന്ധി അവരറിയാതെതന്നെ പാലിച്ചുവന്നിരുന്നു. റൂബാഷോവ് യഥാർത്ഥത്തിൽ ചെയ്ത കൃത്യങ്ങളും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ യുക്തിയനുസരിച്ചു് ചെയ്യേണ്ടിയിരുന്ന കാര്യങ്ങളും തമ്മിൽ അവർ വകതിരിച്ചിരുന്നില്ല. മിഥ്യ, യാഥാർത്ഥ്യം, സങ്കല്പം, വസ്തുത എന്നിവയെപ്പററിയുള്ള ബോധമെല്ലാം അവർക്ക് നശിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ബുദ്ധി തെളിയുന്ന സമയങ്ങളിൽ റൂബാഷോവിനിക്കാര്യം ബോധപ്പെടാറുണ്ടായിരുന്നു. അപ്പോഴൊക്കെ ഒരു വിശേഷപ്പെട്ട ലഹരിയിൽനിന്നു് ഉണരുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. നേരേമറിച്ചു് ഗ്ലെററ്കിൻ ഒരിക്കലും ഇക്കഥ മനസ്സിലാക്കിയതായി തോന്നിയില്ല.

പ്രഭാതത്തോടടുത്തപ്പോഴും റൂബാഷോവ് അലൂമിനിയം

ടസ്റ്റിന്റെ കാര്യത്തിൽ കീഴടങ്ങിയിട്ടില്ലായിരുന്നു. ആദ്യമൊരിക്കൽ മുറിച്ചുണ്ടൻ തെററായ ഉത്തരം പറഞ്ഞപ്പോഴെന്നതുപോലെ ഗ്ലെററ്കിനു് വെപ്രാളം തുടങ്ങി. വളരെ നേരമായി സാധാരണഗതിയിൽ എരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന വിളക്ക് അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നു വളരെ ശക്തിപ്പെടുത്തി. റൂബാഷോവിന്റെ ഹാസ്യച്ചിരി കണ്ടയുടനെ പൂർവ്വസ്ഥിതിയിലാക്കുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹം കുറെ ചോദ്യങ്ങൾകൂടി നിഷ്ഫലമായി ചോദിച്ചു. എന്നിട്ട് തീരുമാനമെന്നതുപോലെ പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങളെ ഭരമേല്പിച്ച വ്യവസായത്തിൽ യാതൊരു അട്ടിമറിയും നശീകരണപ്രവർത്തനവും നടത്തിയിട്ടില്ലെന്നും അതിനുവേണ്ടി പരിപാടിയിട്ടില്ലെന്നും നിങ്ങൾ ഉറപ്പിച്ചു പറയുന്നു."

റൂബാഷോവ് തലകുലുക്കി. ഉറക്കം തൂങ്ങിയിരുന്നെങ്കിലും എന്തു സംഭവിക്കുമെന്ന ജിജ്ഞാസ അദ്ദേഹത്തെ കൈവിട്ടില്ല. ഗ്ലെററ്കിൻ സെക്രട്ടറിയുടെനേരെ തിരിഞ്ഞു:

"എഴുതു; ഈ ചാർജ്ജ് തെളിവില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഉപേക്ഷിക്കണമെന്നു് വിസ്താരമജിസ്ട്രേട്ട് ശുപാർശ ചെയ്യുന്നു."

തനിക്കു് ഉണ്ടായ വിജയബോധം മറയ്ക്കാൻവേണ്ടി റൂബാഷോവ് പെട്ടെന്നു് ഒരു സിഗററുകൊളുത്തി. ആദ്യമായി അദ്ദേഹം ഗ്ലെററ്കിനെ പരാജയപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. തോററ ഒരു സമരത്തിലെ ദയനീയമായ ഒരു ചെറിയ വിജയംതന്നെ. ഈ വികാരം അദ്ദേഹമനുഭവിച്ചിട്ട് മാസങ്ങളെന്നല്ല വർഷങ്ങൾതന്നെ കഴിഞ്ഞുമിരിക്കുന്നു....ഗ്ലെററ്കിൻ മൊഴിപ്പകപ്പ് അവളോടു വാങ്ങിച്ചു് അവളെ പറഞ്ഞയച്ചു. അങ്ങനെയൊരു ചടങ്ങു് അവർ തമ്മിൽ നടപ്പിലായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

അവർ തനിച്ചായപ്പോൾ ഒപ്പിടാൻ എഴുനേററ റൂബാഷോവിനു് ഫൗണ്ടൻപേനാ നീട്ടിക്കൊണ്ടു് ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു:

"ഗവൺമെണ്ടിനു് ബുദ്ധിമുട്ടുകളുണ്ടാക്കാനും, തൊഴിലാളികളുടെയിടയിൽ അസംതൃപ്തിയുളവാക്കാനും പ്രതിപക്ഷക്കാർക്കേററവും

ഫലപ്രദമായ മാർഗ്ഗം വ്യാവസായിക അട്ടിമറിയാണെന്നാണനുഭവം. ഈ മാർഗ്ഗം ഉപയോഗിച്ചില്ലെന്നും ഉപയോഗിക്കാൻ ശ്രമിച്ചില്ലെന്നും എന്തുകൊണ്ടാണ് നിങ്ങൾ ഇത്ര വാശിയോടെ വാദിക്കുന്നത്?"

"അത് ഒരു സാങ്കേതികമൗഢ്യമായതുകൊണ്ട്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "അട്ടിമറിക്കാരനെ എപ്പോഴും ഉന്മാദിയാക്കുന്ന വല്ലവി സൃഷ്ടിച്ചുവിടുന്ന മഹാരോഗം എന്നെ വെറുപ്പിക്കുന്നു."

വളരെക്കാലമായി ലഭിക്കാതിരുന്ന വിജയബോധം റൂബാഷോവിന്റെ സംസാരത്തിന് ഉശിരും ശബ്ദവും വർദ്ധിപ്പിച്ചു.

"അട്ടിമറി ഒരു വെറും സങ്കല്പമാണെന്നാണ് നിങ്ങളുടെ ധാരണയെങ്കിൽ, നമ്മുടെ വ്യവസായങ്ങളുടെ അനാശാസ്യസ്ഥിതിക്ക് യഥാർത്ഥത്തിലുള്ള കാരണമെന്താണെന്നാണ് നിങ്ങളുടെ പക്ഷം?"

"തീരെ താഴ്ന്ന പീസ്‌വർക്ക് നിരക്ക്, അടിമവേല, ക്രൂരമായ അച്ചടക്കനടപടികൾ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ദുസ്സഹമായ ക്ഷീണംകൊണ്ട് പററിപ്പോയ നിസ്സാര തെററുകൾക്ക് തൊഴിലാളികളെ അട്ടിമറിക്കാരായി വെടിവച്ചു കളഞ്ഞ പല ഉദാഹരണങ്ങളും എനിക്ക് എന്റെ ട്രസ്റ്റിൽനിന്നുതന്നെയറിയാം. ഒരുത്തൻ സമയത്തിന് രണ്ടുമിനിററ് താമസിച്ചാണ് വരുന്നതെങ്കിൽ അയാൾ പിരിച്ചയയ്ക്കപ്പെടുകയും അയാളുടെ ഐഡന്റിററി കടലാസിൽ ഒരു മുദ്രപതിക്കുകയും ചെയ്യും. അതു കഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ അയാൾക്ക് മറെറാരിടത്തും ജോലി കിട്ടുകയില്ല."

ഗ്ലെററ്കിൻ റൂബാഷോവിന്റെ നേരെ പതിവുള്ള നിർവ്വികാരദൃഷ്ടി പായിച്ചു, പതിവുള്ള നിർവ്വികാരസ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു:

"കുട്ടിയായിരുന്നപ്പോൾ നിങ്ങൾക്ക് ആരെങ്കിലും വാച്ചു തന്നിട്ടുണ്ടോ?"

റുബാഷോവ് വിസ്മയിച്ച് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി. നവീനശിലായുഗമനുഷ്യന്റെ മുഖ്യലക്ഷണം നർമ്മബോധമില്ലായ്മയാണ്—അഥവാ കുറെക്കൂടി കാര്യമായി പറഞ്ഞാൽ ഗൗരവമില്ലായ്മ.

"എന്റെ ചോദ്യത്തിനുത്തരം പറയാനിഷ്ടമില്ലേ?" ഗ്ലെററ്കിൻ ചോദിച്ചു.

"തീർച്ചയായും," കൂടുതൽ കൂടുതൽ വിസ്മയിച്ചുകൊണ്ടു റുബാഷോവ് പറഞ്ഞു:

"വാച്ചുകിട്ടിയപ്പോൾ എത്ര വയസ്സുണ്ടായിരുന്നു?"

"കൃത്യമായിട്ടറിഞ്ഞുകൂടാ," റുബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "എട്ടോ പത്തോ ആയിക്കാണും."

"ഞാൻ," ഗ്ലെററ്കിൻ തന്റെ കണിശമായ ശബ്ദത്തിൽ പറഞ്ഞു: "മണിക്കൂറുകൾ മിനിററുകളായി വിഭജിക്കപ്പെടുന്നു എന്നു മനസ്സിലാക്കിയതു പതിനാറാമത്തെ വയസ്സിലാണ്. എന്റെ ഗ്രാമത്തിൽ, കൃഷിക്കാർ പട്ടണത്തിൽ പോകുവാൻ പുലർച്ചയ്ക്കു റെയിൽവേസ്റ്റേഷനിൽ എത്തി വണ്ടിവരുന്നതുവരെ അവിടെ കിടന്നുറങ്ങും. അതു ചിലപ്പോൾ ഉച്ചയ്ക്കായിരിക്കും. വൈകിട്ടോ അടുത്തദിവസമോ ആണെന്നും വരാം. ഈ കൃഷിക്കാരാണ് ഇന്നു നമ്മുടെ ഫാക്ടറികളിൽ പണിയെടുക്കുന്നത്. ഉദാഹരണമായി ഇപ്പറഞ്ഞ ഗ്രാമത്തിലാണു ലോകത്തിലെ ഏററവും വലിയ റെയിൽനിർമ്മാണഫാക്ടറി. ആദ്യത്തെ വർഷം ഫർനസ്സ് രണ്ടുപ്രാവശ്യം ഒഴിക്കുന്നതിനിടയിൽ ഫോർമാൻ കിടന്നുറങ്ങും—അവരെ വെടിവയ്ക്കുന്നതുവരെ. മററു രാജ്യങ്ങളിൽ വ്യവസായത്തിനുവേണ്ട കൃത്യനിഷ്ഠയും യന്ത്രങ്ങൾ പെരുമാറാനുള്ള കരവിരുതും വശമാക്കാൻ അവിടത്തെ കൃഷിക്കാർക്ക് നൂറോ ഇരുനൂറോ വർഷം ലഭിച്ചു. ഇവിടെ പത്തുവർഷമാണു ലഭിച്ചത്. ഓരോ നിസ്സാരകാര്യത്തിനും അവരെ പിരിച്ചുവിടുകയും വെടിവയ്ക്കുകയും ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ രാജ്യം മുഴുവനും നിർജ്ജീവമാകും; പുകക്കുഴലുകളിൽക്കൂടി പുല്ലു വളരുന്നതുവരെ കൃഷിക്കാർ ഫാക്ടറിമുററത്തു കിടന്നുറങ്ങും.

എല്ലാം പഴയതുപോലെയാകയും ചെയ്യും. കഴിഞ്ഞകൊല്ലം ഇം ഗ്ലണ്ടിലെ മാഞ്ചെസ്റ്ററിൽനിന്ന് ഒരു മഹിളാപ്രതിനിധിസംഘം അവിടെ വന്നു. അവരെ എല്ലാം കാണിച്ചുകൊടുത്തു. അവർ മാഞ്ചെസ്റ്ററിലെ തൊഴിലാളികൾ ഇത്തരം പെരുമാററം ഒരിക്കലും സഹിക്കയില്ലെന്നു പറഞ്ഞു കോപാകുലമായ ലേഖനങ്ങൾ എഴു തി. മാഞ്ചെസ്റ്ററിലെ പരുത്തിവ്യവസായം ഇരുനൂറുവർഷത്തെ പ ഴക്കമുള്ളതാണ് എന്നു ഞാൻ വായിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇരുനൂറുവർഷം മുമ്പ് അവിടത്തെ തൊഴിലാളിക്കു കിട്ടിയ പെരുമാററത്തെപ്പററി യും ഞാൻ വായിച്ചിട്ടുണ്ട്. സഖാവ് റൂബാഷോവ്, മാഞ്ചെ സ്റ്ററിൽനിന്നു വന്ന മഹിളാസംഘം ഉപയോഗിച്ച വാദങ്ങൾത ന്നെയാണു നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ ഉപയോഗിച്ചതു്. നിങ്ങൾക്കു തീർച്ചയായും ഈ സ്ത്രീകളെക്കാൾ അറിവുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് അവർ ഉപയോഗിക്കുന്ന വാദംതന്നെ നിങ്ങളും ഉപയോഗിക്കുന്ന തു് ആശ്ചര്യകരമായിരിക്കുന്നു. പക്ഷെ, നിങ്ങളും അവരും തമ്മിൽ പൊതുവായി ചിലതുണ്ട്. കുട്ടിയായിരുന്നപ്പോൾതന്നെ നിങ്ങൾ ക്കു വാച്ചുകിട്ടി...."

റൂബാഷോവ് യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഒരു പുതിയ താൽ പര്യത്തോടെ ഗ്ലെററ്കിനെ നോക്കുകമാത്രം ചെയ്തു. ഇതെന്താ ണു്? ശിലായുഗക്കാരൻ തൻെറ തോടിൻെറ പുറത്തേയ്ക്കു വരിക യാണോ? പക്ഷെ, ഗ്ലെററ്കിൻ നിവന്നു കസേരയിലിരിക്കുക യാണ്, പതിവുപോലെ നിർവ്വികാരനായി.

"ചില കാര്യങ്ങളിൽ നിങ്ങൾ ശരിയായിരിക്കാം," ഒടുക്കം റൂ ബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "പക്ഷെ, നിങ്ങളാണ് എന്നെ ഈ പ്രശ്ന ത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നതു്. നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ വളരെ വിശ്വ സനീയമായി വർണ്ണിച്ച കാര്യകാരണങ്ങൾ മാറുവാൻ കുറെ ബ ലിയാടുകളെ കണ്ടുപിടിച്ചതുകൊണ്ടെന്തു ഗുണം?"

"അനുഭവം പഠിപ്പിക്കുന്നതു്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു, "ദു ർഘടവും സങ്കീർണ്ണവുമായ എല്ലാ പരിപാടികൾക്കും ബഹുജന

ങ്ങൾക്കു ലളിതവും സുഗ്രഹവുമായ ഒരു വിശദീകരണം കൊടുക്കണമെന്നാണു്. എനിക്കു ചരിത്രത്തെക്കുറിച്ചറിയാവുന്നതു വച്ചു നോക്കിയാൽ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനു് ഒരിക്കലും ബലിയാടുകളില്ലാതെ കഴിയാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. എന്നും അതു് ഒഴിച്ചുകൂടാത്ത ഒരു സ്ഥാപനമായിരുന്നുവെന്നാണു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നതു്. അതിന്റെ ഉത്ഭവം മതപരമാണെന്നു നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതൻ റൂബാഷോവ് എന്നെ പഠിപ്പിച്ചു. എന്റെ ഓർമ്മ ശരിയാണെങ്കിൽ എബ്രായർ വർഷംതോറും അവരുടെ പാപമെല്ലാം ഒരാടിന്മേലേററി അതിനെ അവരുടെ ദൈവത്തിനു ബലികഴിക്കുന്ന സമ്പ്രദായത്തിൽനിന്നാണു ബലിയാടു് എന്ന വാദംതന്നെ ഉത്ഭവിച്ചതു്." ഗ്ലെററ്കിൻ അല്പം നിറുത്തി വസ്ത്രം നേരെയാക്കി. "കൂടാതെ സ്വയം ബലിയാടുകളായവരും ചരിത്രത്തിലുണ്ടു്. യേശുക്രിസ്തു ലോകത്തിന്റെ പാപം വഹിക്കുന്ന കുഞ്ഞാടാണെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു ഗ്രാമപുരോഹിതൻ നിങ്ങൾക്കു വായിച്ചുകിട്ടിയ പ്രായത്തിൽ എന്നെ പഠിപ്പിക്കുകയായിരുന്നു. മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനുവേണ്ടി താൻ ബലിയർപ്പിക്കപ്പെടുകയാണെന്നു് ആരെങ്കിലും പറഞ്ഞാൽ അതുകൊണ്ടു മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനെന്തു പ്രയോജനം ലഭിക്കുമെന്നു് എനിക്കൊരിക്കലും മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. പക്ഷെ, ഈ സ്ഥാപനം വളരെ സ്വാഭാവികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നു് രണ്ടായിരം വർഷമായി മനുഷ്യർ ഗണിച്ചുവരുന്നതായി കാണുന്നു."

റൂബാഷോവ് ഗ്ലെററ്കിന്റെ നേരെ നോക്കി. എന്താണീ മനുഷ്യൻ പറഞ്ഞുവരുന്നതു്? ഈ സംഭാഷണത്തിന്റെ ലക്ഷ്യമെന്താണു്? ഏതു രാവണൻകോട്ടയിലേയ്ക്കാണു് ഈ ശിലായുഗമനുഷ്യൻ വഴിതെററിപ്പോകുന്നതു്?

"അതെങ്ങനെയിരുന്നാലും ലോകം മുഴുവനും അട്ടിമറിക്കാരെക്കൊണ്ടും പിശാചുക്കളെക്കൊണ്ടും നിറയ്ക്കുന്നതിനെക്കാൾ നമ്മുടെ ആദർശത്തിനു യോജ്യം ജനങ്ങളോടു സത്യം പറയുന്നതാണു്," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു.

"എന്റെ ഗ്രാമത്തിലെ ജനങ്ങളോട്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു, "വിപ്ലവവും ഫാക്ടറികളുമുണ്ടായിട്ടും അവർ വളരെ പിന്നണിയിലാണു കിടക്കുന്നതെന്നുപറഞ്ഞാൽ അതവരെ സ്പർശിക്കുകയേയില്ല. അവരെല്ലാംഅമേരിക്കക്കാരെക്കാളും സമർത്ഥരായ തൊഴിലാളിവീരന്മാരാണെന്നും സകല വംശപരമ്പരയും അട്ടിമറിക്കാരിൽനിന്നു മാത്രമാണു വരുന്നതെന്നും പറഞ്ഞാൽ അതുകൊണ്ടു കുറച്ചെങ്കിലും ഗുണമുണ്ടാകും. മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനു പ്രയോജനമുള്ളതാണു സത്യം. ഉപദ്രവകരമായതു് അസത്യവും. മുതിർന്നവർക്കുള്ള രാത്രി ക്ലാസുകളിലെ ആവശ്യത്തിനായി പാർട്ടി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ ചരിത്രസംഗ്രഹത്തിൽ, ആദ്യശതകങ്ങളിൽ ക്രിസ്തുമതം മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനു കുറെ വാസ്തനിഷ്ഠമായ പുരോഗതി ഉണ്ടാക്കിയെന്നു് ഊന്നിപ്പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. താൻ ദൈവത്തിന്റെയും ഒരു കന്യകയുടെയും പുത്രനാണെന്നു ക്രിസ്തു പറഞ്ഞതു സത്യമോ അസത്യമോ എന്നു് ബുദ്ധിയുള്ള ആർക്കും അറിയേണ്ട. അതു പ്രതീകമാണത്രെ. പക്ഷെ, കൃഷിക്കാർ അതു് അക്ഷരംപ്രതി വാസ്തവമായിട്ടാണു ഗണിക്കുന്നതു്. കൃഷിക്കാർ അക്ഷരംപ്രതി വിശ്വസിക്കുന്ന അത്തരം പ്രയോജനകരമായ പ്രതീകങ്ങൾ സൃഷ്ടിക്കുവാൻ നമുക്കും അതുപോലെ അവകാശമുണ്ടു്."

"നിങ്ങളുടെ വാദഗതി," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "ഐവാനോവിനെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നു."

"പൗരൻ ഐവാനോവ്," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു, "പഴയ ബുദ്ധിജീവിവർഗ്ഗത്തിൽ പെട്ടയാളാണെന്നു് നിങ്ങൾക്കറിയാം. അദ്ദേഹത്തോടു സംസാരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, വിദ്യാലയത്തിൽനിന്നു കിട്ടാൻ കഴിയാതെ പോയ ചരിത്രവിജ്ഞാനം കുറെ ലഭിക്കും. ആ വിജ്ഞാനം ഞാൻ പാർട്ടിയുടെ ഗുണത്തിനായി ഉപയോഗിക്കുന്നുവെന്നും, പൗരൻ ഐവാനോവ് ഒരു മനുഷ്യവിദ്വേഷിയായിരുന്നെന്നുമാണു് വ്യത്യാസം........"

"ആയിരുന്നു........?" കണ്ണടയെടുത്തുകൊണ്ടു് റൂബാഷോവ് ചോദിച്ചു.

"പവരൻ ഐവാനോവ്," നിർവ്വികാരനായി ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു, "ഒരു അഡ്മിനിസ്ട്രേററിവ് നടപടിയനുസരിച്ച് കഴിഞ്ഞ രാത്രി വെടിവച്ചുകൊല്ലപ്പെട്ടു."

ഈ സംഭാഷണത്തിനുശേഷം റൂബാഷോവിനെ രണ്ടുമണിക്കൂർ തികച്ചുറങ്ങാൻ ഗ്ലെററ്കിൻ അനുവദിച്ചു. അറയിലേയ്ക്ക് തിരിച്ചുപോകുമ്പോൾ ഐവാനോവിൻെറ മരണം തൻെറ ഹൃദയത്തെ ഇതിലുമധികം വേദനിപ്പിക്കാത്തതെന്തെന്ന് അദ്ദേഹമത്ഭുതപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചെറിയ വിജയത്തിൽ നിന്നുണ്ടായ പ്രസരിപ്പ് നശിക്കുകയും പഴയതുപോലെ ക്ഷീണവും ഉറക്കവും തന്നെ പിടികൂടുകയും ചെയ്തതല്ലാതെ ആ സംസാരത്തിനു യാതൊരു ഫലവുമില്ലായിരുന്നു. വളരെ അഗാധമായ യാതൊരു വികാരവും തോന്നാത്ത ഒരവസ്ഥയിൽ അദ്ദേഹം എത്തിയിരിക്കും. ഏതായാലും ഐവാനോവിൻെറ മരണത്തെപ്പററി അറിയുന്നതിനുമുമ്പു തന്നെ ആ വിജയാഹ്ലാദത്തെപ്പററി അദ്ദേഹത്തിന് ലജ്ജതോന്നിയിരുന്നു. ഗ്ലെററ്കിൻെറ വ്യക്തിത്വം തന്നെ പിടിച്ചടക്കിയിരുന്നതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിജയങ്ങൾപോലും പരാജയങ്ങളായിമാറി. ഭീമാകാരനും നിർവ്വികാരനുമായി അദ്ദേഹമവിടെയിരിക്കുകയാണ്, റൂബാഷോവുമാരും ഐവാനോവുമാരും പണിതുണ്ടാക്കിയ രാഷ്ട്രത്തിൻെറ മൂർത്തീഭാവമായിട്ട്. അവരുടെ മാംസത്തിൽ നിന്നു ജനിച്ചതെങ്കിലും സ്വതന്ത്രവും പരിച്ഛിന്നവും. ഐവാനോവിൻെറയും പഴയബുദ്ധിജീവി വർഗ്ഗത്തിൻെറയും ആത്മീയാവകാശിയാണ് താനെന്ന് ഗ്ലെററ്കിൻ സമ്മതിച്ചില്ലേ? എണ്ണമിട്ട തലകളുടെ ആ തലമുറയുടെ ജോലി ഗ്ലെററ്കിനും നവീനശിലായുഗ മനുഷ്യരുംചേർന്ന് പൂർത്തിയാക്കുകയാണെന്നു റൂബാഷോവ് നൂറാമത്തെ പ്രാവശ്യം തന്നോടുതന്നെ ആവർത്തിച്ചു. അവരുടെ തത്വശാസ്ത്രം ഇവരുടെ കയ്യിൽ മൂർത്തീയമായിത്തീർന്നതിന് കാലാവസ്ഥമാത്രമാണു കാരണം. ഈ വാദങ്ങൾതന്നെ ഐവാനോവ് പറയുമ്പോൾ അവയിലെല്ലാം മൺമറഞ്ഞുപോയ ഒരു ലോകത്തിൻെറ ഓർമ്മ നിഴലിച്ചിരുന്നു. ഒരുവന് തൻെറ ബാല്യം

നിഷേധിക്കാം, തുടച്ചുമാററാനാവില്ല. ഐവാനോവ് അവസാന നിമിഷംവരെ തൻെറ ഭൂതകാലത്തെ വലിച്ചിഴച്ചുകൊണ്ടു നടന്നു. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം പറയുന്നതിലെ അന്തസ്സാരവിഹീനമായ വിഷാദമുണ്ടായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടാണു ഗ്ലെററ്കിൻ അദ്ദേഹത്തെ മനുഷ്യദ്വേഷിയെന്നു വിളിച്ചതു്. ഈ ഗ്ലെററ്കിൻമാക്കു തുടച്ചുമാറേറണ്ടതായി യാതൊന്നുമില്ല. അവക്കു യാതൊരു ഭൂതകാലവുമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് അതിനെ നിഷേധിക്കേണ്ടതില്ല. അവർ പൊക്കിൾക്കൊടി കൂടാതെജനിച്ചവരാണു്; അന്തസ്സാരവിഹീനതയില്ലാതെ, വിഷാദമില്ലാതെ ജനിച്ചവർ.

5

എൻ. എസ്. റൂബാഷോവിൻെറ ഡയറിയിൽനിന്ന് ഒരു ശകലം.

......രംഗം വിട്ടുപോകുന്ന നാം എന്തധികാരംകൊണ്ടാണ് ഈ ഗ്ലെററ്കിന്മാരെ അധമന്മാരായി ഗണിക്കുന്നതു്? നവീന ശിലായുഗമനുഷ്യർ ഭൂമിയിൽ ആദ്യമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടപ്പോൾ കുരങ്ങന്മാരുടെയിടയിൽ കൂട്ടച്ചിരിയുണ്ടായിരിക്കണം. പരിഷ്ക്കാരത്തിൻെറ ഉച്ചകോടിയിലെത്തിയ കുരങ്ങന്മാർ ശാഖയിൽനിന്നു ശാഖയിലേയ്ക്കു് അനായാസേന ചാടുന്നു. ശിലായുഗമനുഷ്യനാകട്ടെ വികൃതനും ഭൂമിവിടാൻ കഴിവില്ലാത്തവനുമാണു്. കുരങ്ങന്മാർ സമ്പത്തിലും സമാധാനത്തിലും പച്ചപ്പരിഷ്ക്കാരമുറകളുമായി കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ തത്വശാസ്ത്രധ്യാനത്തിൽ ഈച്ച പിടിക്കുന്നു. ശിലായുഗമനുഷ്യൻ പ്രസാദശൂന്യനായി ഗദയും ചുഴററി ഭൂമിയിൽക്കൂടി നടക്കുന്നു. മരക്കൊമ്പുകളിൽനിന്നു കുരങ്ങന്മാർ പുച്ഛത്തോടെ അവരുടെ നേരെ നോക്കി, കായ്കനികൾകൊണ്ട് അവരെ എറിയുന്നു. ബീഭത്സമായ ചിലതു് അവർ കണ്ടു. അവർ പഴങ്ങളും മൃദുവായ ചെടികളും വളരെ സംസ്കൃതരുചിയോടെ ഭക്ഷിച്ചു. ശിലായുഗക്കാരൻ പച്ചമാംസം തിന്നുകയും, മൃഗങ്ങളെയും മററു മനുഷ്യരെയും കൊല്ലുകയും ചെയ്തു. അനേകകാലമായി നില്ക്കുന്ന മരങ്ങൾ അവൻ വെട്ടിവീഴ്ത്തി; പാറകൾ അവയുടെ പ്രാചീനസ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു മാററി; വ

നത്തിലെ എല്ലാ നിയമങ്ങളും പാരമ്പര്യവും ലംഘിച്ചു. അവൻ വിരൂപനും, ക്രൂരനും, മൃഗാഭിമാനമില്ലാത്തവനുമായിരുന്നു—സംസ്കാരസമ്പന്നരായ കാരണ്ട്കളുടെ വശത്തുനിന്നു നോക്കിയാൽ ചരിത്രത്തിലെ പ്രാകൃതമായ ഒരു പിന്നോക്കഗമനം. അവസാനമായി അവശേഷിക്കുന്ന ചിമ്പൻസികരണ്ട്കൾ ഒരു മനുഷ്യജീവിയെ കാണുമ്പോൾ ഇപ്പോഴും അവജ്ഞാപൂർവ്വം മൂക്കുയർത്തി പിടിക്കുന്നുണ്ടാവണം......''

6

അഞ്ചോ ആറോ ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഒരു സംഭവമുണ്ടായി. ക്രോസ്സ്വിസ്താരത്തിനിടയിൽ റൂബാഷോവ് ബോധരഹിതനായി. അവർ കുററപത്രത്തിലെ ഉപസംഹാരഭാഗത്തെത്തിയിരിക്കുകയാണു്. റൂബാഷോവിൻെറ കൃത്യങ്ങൾക്കുള്ള ഉദ്ദേശ്യത്തിൻെറ പ്രശ്നം, കുററപത്രത്തിൽ 'പ്രതിവിപ്ലവമനഃസ്ഥിതി' എന്നു് ഒഴുക്കനായി പറഞ്ഞിരുന്നതേയുള്ളു. സ്വയം വ്യക്തമെന്ന ഭാവത്തിൽ ഒരു വിദേശശക്തിയുടെ ഏജൻറാണെന്നും പറഞ്ഞിരുന്നു. ഈ വിശദീകരണത്തിനെതിരായി റൂബാഷോവ് തൻെറ അവസാനത്തെ സമരം നടത്തി. ചർച്ച പുലർകാലംമുതൽ ഉച്ചവരെയായപ്പോൾ, ഒട്ടും നാടകീയമല്ലാത്ത ഒരു ഭാഗത്തുവച്ചു റൂബാഷോവ് കസേരയിൽനിന്നു് ഒരു വശത്തേയ്ക്കു വഴുതിവീണു, അവിടെത്തന്നെ കിടന്നു.

ഏതാനുംസമയം കഴിഞ്ഞു പ്രജ്ഞയുദിച്ചപ്പോൾ, ആ നരയൻ ഡോക്ടർ തൻെറ മുകളിൽ കുനിഞ്ഞുനിന്നു മുഖത്തു വെള്ളമൊഴിക്കുന്നതും നെററിയിൽ തടവുന്നതുമാണദ്ദേഹം കണ്ടതു്. ഡോക്ടരുടെ ശ്വാസം റൂബാഷോവിൻെറമേൽ വീണു. അതിനു മിഠായിയുടെയും കരിയുടെയും ഗന്ധമുണ്ടായിരുന്നു. റൂബാഷോവ് ഛർദ്ദിച്ചു. ഡോക്ടർ അദ്ദേഹത്തെ ചീത്തപറഞ്ഞു, ഒരു മിനിററു നേരത്തേയ്ക്കു റൂബാഷോവിനെ ശുദ്ധവായുവിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോ

കണമെന്നു പറഞ്ഞു. ഗ്ലെററ്കിൻ തൻെറ നിർവ്വികാരമായ കണ്ണു കൾകൊണ്ടു് ആ രംഗം കണ്ടു. അദ്ദേഹം മണിയടിച്ചു. ചവിട്ടു പായ് വൃത്തിയാക്കാൻ ആജ്ഞകൊടുത്തു. അതിനുശേഷം റൂബാ ഷോവിനെ അറയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുവാനനുവദിച്ചു. കുറ ച്ചുനിമിഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു കിഴവൻ വാർഡർ അദ്ദേഹത്തെ വ്യാ യാമംചെയ്യുവാൻ അങ്കണത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി.

ആദ്യത്തെ കുറെ മിനിററുനേരം തണുത്ത കാററുകൊണ്ടു റൂ ബാഷോവ് ലഹരിപിടിച്ചതുപോലെയായി. സുഖമുള്ള ഒരു പ നീയം കഴിക്കുന്നതുപോലെ ഓക്സിജൻ കുടിക്കുന്ന ശ്വാസകോശ ങ്ങളാണു തനിക്കുള്ളതെന്നു് അദ്ദേഹം കണ്ടുപിടിച്ചു. സൂര്യൻ തെ ളിഞ്ഞു പ്രകാശിക്കുകയാണു്. സമയം പതിനൊന്നുമണി. ദീർഘ മായ ഈ മങ്ങിയ ദിനരാത്രശൃംഖല ആരംഭിക്കുന്നതിനു മുമ്പു്, പ ണ്ടെങ്ങോ, തന്നെ വ്യായാമത്തിനു കൊണ്ടുപോകാറുള്ള സമയം തന്നെ. ആ അനുഗ്രഹം ആസ്വദിക്കാൻ കഴിയാതെപോയ താ നെന്തു വിഡ്ഢിയായിരിക്കുന്നു? എന്തുകൊണ്ടാണു് ഒരുവനു ജീവിക്കുകയും, ശ്വസിക്കുകയും മഞ്ഞിൽക്കൂടി നടന്നു സൂര്യപ്രകാ ശം മുഖത്തേല്ക്കുകയും ചെയ്തുകൂടാത്തതു്? എന്തുകൊണ്ടു ഗ്ലെററ് കിൻെറ മുറിയും ആ വിളക്കും, രംഗസംവിധാനവുമെല്ലാം പറി ച്ചെറിഞ്ഞു മററു മനുഷ്യർ ജീവിക്കുന്നതുപോലെ ജീവിച്ചുകൂടാ ത്തതു്?

അതു തൻെറ പതിവുള്ള വ്യായാമസമയമായിരുന്നതുകൊ ണ്ടു മരത്തൊലിച്ചെരുപ്പുള്ള ആ കൃഷിക്കാരനെത്തന്നെ അദ്ദേഹ ത്തിനിണയായി കിട്ടി. റൂബാഷോവ് അയാളുടെ ഒപ്പം നടക്കു മ്പോൾ അയാൾ ഒരു വശത്തേയ്ക്കു നോക്കി ഒന്നു രണ്ടു ചുമച്ചു വാർഡാന്മാരുടെ നേരെ നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:

“യജമാനനെ കണ്ടിട്ടു കുറെയായല്ലോ. അങ്ങേയ്ക്കു സുഖമി ല്ലെന്നു തോന്നുന്നു. അധികം പഴക്കമില്ല. യുദ്ധമുണ്ടാകുമെന്നാണു കേട്ടതു്.”

റൂബാഷോവ്° ഒന്നു പറഞ്ഞില്ല. കുറച്ചു മഞ്ഞെടുത്തു° ഉണ്ടയായി ഉരുട്ടണമെന്നുള്ള മോഹം അദ്ദേഹം നിയന്ത്രിച്ചു. ആ വലയം സാവധാനത്തിൽ അങ്കണത്തിനു ചുററും നടന്നു. ഇരുപതു ചുവടു മുമ്പിൽ അടുത്ത ഇണകൾ മഞ്ഞുചേരികൾക്കിടയിലൂടെ നടക്കുന്നു. ഏതാണ്ടു° ഒരേ ഉയരത്തിലുള്ള രണ്ടുപേർ. അവർ ചാരനിറത്തിലുള്ള കോട്ടു ധരിച്ചിരിക്കുന്നു. വായ്ക്കു മുമ്പിൽനിന്നു പുക പൊങ്ങുന്നുമുണ്ടു°.

"വിതയ്ക്കാനുള്ള കാലമടുത്തു," കൃഷിക്കാരൻ പറയുകയാണു°, "മഞ്ഞുരുകിക്കഴിഞ്ഞാൽ ആടുകൾ മലയിലേയ്ക്കു° പോകും. അവിടെയെത്താൻ മൂന്നുദിവസം വേണം. പണ്ടു° നാട്ടിലെല്ലാവരും ഒരു ദിവസംതന്നെ ആടുകളെ വിടും. പുലർകാലേ അതു തുടങ്ങും. വഴിക്കും പാടത്തുമെല്ലാം ആടുതന്നെ, ആദ്യത്തെ ദിവസം ഗ്രാമം മുഴുവനും ആടുകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പോകും. ഇത്രയധികം ആടിനെ യജമാനൻ ഈ ജീവിതത്തിൽ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കയില്ല. ഇത്ര വളരെ നായ്ക്കളും പൊടിയും കരയും ആടിന്റെ കരച്ചിലും..... കന്യാസ്ത്രീ അമ്മേ—അതെന്തൊരു രസമായിരുന്നു....."

റൂബാഷോവ്° സൂര്യന്റെ നേരെ മുഖംതിരിച്ചു. സൂര്യൻ അപ്പോഴും ജ്വലിച്ചു തുടങ്ങിയിട്ടില്ല; എങ്കിലും വായുവിനു° അല്പം ചൂടുണ്ടായിത്തുടങ്ങി. മെഷീൻതോക്കിനു മുകളിലായി പക്ഷികൾ പറക്കുന്നതും കളിക്കുന്നതും അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു.

കൃഷിക്കാരന്റെ ഇഴയുന്ന സ്വരം തുടന്നു:

"ഇന്നത്തേതുപോലെ മഞ്ഞുരുകുന്ന മണമുള്ള ദിവസം എന്നെ ആകർഷിക്കുന്നു. നാം രണ്ടുപേരും അധികം നീണ്ടുനില്ക്കയില്ല യജമാനനേ. നാം പിന്തിരിപ്പന്മാരായതുകൊണ്ടും, നാം സുഖമായിരുന്ന പഴയകാലം ഇനി വന്നു കൂടാത്തതുകൊണ്ടും അവർ നമ്മെ ഞെരിച്ചുകളഞ്ഞു...."

"യഥാർത്ഥത്തിൽ നിങ്ങൾക്കു° അന്നത്ര സുഖമായിരുന്നോ?" റൂബാഷോവ്° ചോദിച്ചു. പക്ഷേ, കൃഷിക്കാരൻ അവ്യക്തമായി

എന്തോ പിറുപിറുത്തതേയുള്ളു. അയാളുടെ കഴുത്തെല്ല് മുകളിലേയ്ക്കും താഴോട്ടും അതിവേഗം ചലിച്ചു. റൂബാഷോവ് കുറേനേരം അയാളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി, എന്നിട്ടു പറഞ്ഞു:

"വേദപുസ്തകത്തിൽ, മരുഭൂമിയിൽവച്ച് ഗോത്രങ്ങൾ, 'നമുക്ക് ഒരു നേതാവിനെ തിരഞ്ഞെടുക്കാം, നമുക്ക് മിസ്രയിമിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുപോകാം' എന്നു പറയുന്ന ഭാഗം ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ?"

കൃഷിക്കാരൻ ഉത്സാഹത്തോടെയും കാര്യം മനസ്സിലാക്കാതെയും തലയാട്ടി....അതിനുശേഷം അവരെ കെട്ടിടത്തിനുള്ളിലേയ്ക്ക് കൊണ്ടുപോയി.

ശുദ്ധവായുവിന്റെ ഫലം അപ്രത്യക്ഷമായി. ഭാരിച്ച ഉറക്കവും തലകറക്കവും മനംപിരട്ടലും തിരിച്ചുവന്നു. പ്രവേശനദ്വാരത്തിൽവച്ച് റൂബാഷോവ് കുനിഞ്ഞ് ഒരു കൈ മഞ്ഞുവാരി നെററിയിലും പുകയുന്ന കണ്ണിലും പുരട്ടി.

ആശിച്ചതുപോലെ അറയിലേയ്ക്കല്ല അദ്ദേഹത്തെ കൊണ്ടുപോയതു്, നേരേ ഗ്ലെററ്കിന്റെ അടുത്തേയ്ക്കാണു്. ഗ്ലെററ്കിൻ മേശയ്ക്കരികിൽ ഇരിക്കുകയാണു്, എത്രയോ മുമ്പു് താനവിടെ നിന്നു് പോയപ്പോഴെന്നതുപോലെ. റൂബാഷോവിന്റെ അസാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ അദ്ദേഹമവിടെനിന്നനങ്ങിയിട്ടില്ലെന്നുതോന്നി. ജന്നൽവിരികൾ അടഞ്ഞാണു് കിടക്കുന്നതു്. വിളക്കെരിയുന്നുണ്ടു്. ദുർഗ്ഗന്ധം വമിക്കുന്ന ഒരു ചളിക്കുഴിയിലെന്നപോലെ ആ മുറിയിൽ സമയം നിശ്ചലമായിനിന്നു. ഗ്ലെററ്കിനെതിരായി ഇരിക്കുമ്പോൾ പരവതാനിയിൽ ഒരു നനഞ്ഞ അടയാളം കണ്ടു. തനിക്കു് ഛർദ്ദിവന്ന കഥ അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. അപ്പോൾ താൻ ആ മുറിയിൽനിന്നു പോയിട്ടു് ഒരു മണിക്കൂറെ ആയിട്ടുള്ളു."

"നിങ്ങൾക്കു കുറെക്കൂടി സുഖമുണ്ടെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ പ്രതിവിപ്ലവപ്രവർത്തനങ്ങൾക്കുള്ള കാരണത്തിന്റെ ചർച്ചയിലാണു് നാം അവസാനിപ്പിച്ചതു്."

റൂബാഷോവിന്റെ കൈയിൽ ഒരു ചെറിയ മഞ്ഞുണ്ടയിരിക്കുന്നതു കണ്ടു് അദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു. റൂബാഷോവ് ഗ്ലെററ്കിന്റെ ദൃഷ്ടിയെ അനുഗമിച്ചു. അദ്ദേഹം പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. കൈയ്യുയർത്തി വിളക്കിനു നേരേ പിടിച്ചു. വിളക്കിന്റെ ചൂടിൽ അതുരുകുന്നതു് അവർ രണ്ടുപേരും നോക്കിയിരുന്നു.

"ഉദ്ദേശത്തിന്റെ കാര്യമാണവസാനത്തേതു്. അതു കഴിഞ്ഞാൽ നാം തമ്മിലുള്ള ബന്ധമവസാനിച്ചു."

കുറെ അധികം സമയമായിട്ടില്ലാതിരുന്ന ശക്തിയോടെ വിളക്കു പ്രകാശിച്ചു. റൂബാഷോവിന്റെ കണ്ണുമിഴിച്ചുപോയി.

"....അതു കഴിഞ്ഞാൽ നിങ്ങൾക്കു് വിശ്രമിക്കാം," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവ് നെററി തടവി. പക്ഷേ, മഞ്ഞിന്റെ തണുപ്പു് പോയിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഗ്ലെററ്കിൻ വാചകമവസാനിപ്പിച്ച 'വിശ്രമം' എന്ന പദം വായുവിൽ തങ്ങിനിന്നു, വിശ്രമവും ഉറക്കവും. നമുക്കു് ഒരു നേതാവിനെ തെരഞ്ഞെടുത്തു് മിസ്രയിമിലേയ്ക്കു് മടങ്ങാം....തന്റെ കണ്ണടയിൽക്കൂടി അദ്ദേഹം വല്ലാതെ ഗ്ലെററ്കിന്റെ നേരെ മിഴിച്ചുനോക്കി.

"എന്റെ ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾ എനിക്കറിയാവുന്നതുപോലെ നിങ്ങൾക്കുമറിയാം," അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ പ്രതിവിപ്ലവത്തിനുവേണ്ടിയല്ല പ്രവർത്തിച്ചതെന്നും, യാതൊരു വിദേശശക്തിയുടെ ഏജൻസിയും എനിക്കില്ലായിരുന്നെന്നും നിങ്ങൾക്കറിയാം. ഞാൻ ചിന്തിച്ചതും ചെയ്തതുമെല്ലാം എന്റെ വിശ്വാസവും മനസ്സാക്ഷിയും അനുസരിച്ചായിരുന്നു."

ഗ്ലെററ്കിൻ, വലിപ്പിനകത്തുനിന്നു് ഒരു കടലാസു കെട്ടെടുത്തു. അദ്ദേഹമതു പരിശോധിച്ചു് ഒരു കടലാസെടുത്തു, മുഷിപ്പൻ സ്വരത്തിൽ വായിക്കാൻ തുടങ്ങി:

"'....ഞങ്ങൾക്കു് ആത്മനിഷ്ഠമായ സത്യസന്ധതയിൽ താല്പര്യമില്ല. തെററുന്നവൻ കണക്കു തീർക്കണം. ശരിയാ

യിരുന്നവൻ സാധൂകരിക്കപ്പെട്ടും. അതായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ നിയമം',..അറസ്റ്റ് കഴിഞ്ഞ് നിങ്ങൾ ഡയറിയിലെഴുതിയതാണത്."

കൺപോളകൾക്കു പിന്നിൽ സുപരിചിതമായ ആ പ്രകാശം ജ്വലിക്കുന്നതായി റൂബാഷോവിനനുഭവപ്പെട്ടു. തൻെറ വാചകങ്ങൾ ഗ്ലെററ്കിൻ വായിച്ചപ്പോൾ അതിന് നഗ്നമായ ഒരു സ്വഭാവം വന്നിരിക്കുന്നുവെന്നു തോന്നി—അജ്ഞാതനായ ഒരു പുരോഹിതൻെറ മുമ്പിൽ നടത്തിയ കുമ്പസാരം റെക്കോർഡിലാക്കി ഒരു പൊട്ട ഗ്രാമഫോണിൽക്കൂടി ആവർത്തിച്ചു കേട്ടതുപോലെ.

ഗ്ലെററ്കിൻ, കടലാസ്സു കെട്ടിൽനിന്ന് ഒരു കടലാസുംകൂടിയെടുത്തു. പക്ഷേ, ഒരു വാചകം മാത്രമേ വായിച്ചുള്ളൂ. തത്സമയം അദ്ദേഹത്തിൻെറ നിർവ്വികാരദൃഷ്ടികൾ റൂബാഷോവിൽ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു.

" 'മാന്യതയെന്നത് പൊങ്ങച്ചംകൂടാതെ സേവിക്കുന്നതാണ്, അവസാനപടിവരെ.' "

ആ നോട്ടം നേരിടാൻ റൂബാഷോവ് ശ്രമിച്ചു.

"പാർട്ടിയുടെ അംഗങ്ങൾ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "നിലത്തുകിടന്നുരുളുന്നതായി ലോകത്തിനു കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ടു പാർട്ടിക്ക് എന്തു ഗുണമാണുണ്ടാകാൻ പോകുന്നതെന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. നിങ്ങളാവശ്യപ്പെട്ടതെല്ലാം ഞാൻ ഒപ്പുവച്ചുതന്നു. തെററായതും വസ്തുനിഷ്ഠമായി നോക്കിയാൽ ഉപദ്രവകരവുമായ ഒരു നയമാണു ഞാൻ പിന്തുടർന്നിരുന്നതെന്നു ഞാൻ സമ്മതിച്ചുതന്നു. നിങ്ങൾക്ക് അതുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടുകൂടെ?"

അദ്ദേഹം കണ്ണടവച്ചു, വിളക്കിനപ്പുറത്തേയ്ക്കു മിഴിച്ചുനോക്കി, ക്ഷീണിച്ചു പതറിയ ശബ്ദത്തിൽ പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചു:

"എന്തായാലും എൻ. എസ്. റൂബാഷോവ് എന്ന പേരു

തന്നെ പാർട്ടിചരിത്രത്തിന്റെ ഒരംശമാണ്. അതു വലിച്ചു ചെളിയിലിട്ട ചവിട്ടുന്നതുകൊണ്ട് നിങ്ങൾ വിപ്ലവത്തിന്റെ മുഖത്തു കരിതേയ്ക്കുന്നതേയുള്ളു.”

ഗ്ലെററ്കിൻ കടലാസുകെട്ട പരിശോധിച്ചു.

“അതിനും നിങ്ങളുടെ ഒരുദ്ധാരണംകൊണ്ട് ഞാൻ മറുപടി പറയാം. നിങ്ങൾ എഴുതി: ‘ആവർത്തനവും ലാളിത്യവുംകൊണ്ട് ഓരോ വാചകവും ജനങ്ങളിലേയ്ക്ക് അടിച്ചുകയററണം. ശരിയെന്നു പറയപ്പെടുന്നതു് സ്വർണ്ണംപോലെ തിളങ്ങണം. തെററ് താർമഷിപോലെ കറുത്തും കാണണം. ജനങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാകണമെങ്കിൽ രാഷ്ട്രീയസംഭവങ്ങൾ ഉത്സവസ്ഥലത്തെ മിഠായിപോലെ വർണ്ണപ്പകിട്ടുള്ളതായിരിക്കണം.’ ”

റൂബാഷോവ് നിശ്ശബ്ദനായിരുന്നു. എന്നിട്ട് പറഞ്ഞു:

“അപ്പോൾ അതാണ് നിങ്ങളുടെ ലക്ഷ്യം. നിങ്ങളുടെ പഞ്ച് നാടകത്തിൽ ഞാൻ പിശാചിന്റെ ഭാഗമഭിനയിക്കണം. അലറുക, പല്ലുകടിക്കുക, നാക്കുനീട്ടി കാണിക്കുക—ഇതെല്ലാം പൂർണ്ണമനസ്സോടെയായിരിക്കുകയും വേണം. ഡാൻറനും കൂട്ടുകാർക്കും ഇതെങ്കിലുമൊഴിവാക്കാൻ സാധിച്ചു.”

ഗ്ലെററ്കിൻ കടലാസുകെട്ട മടക്കിവച്ചു. അദ്ദേഹം ഷർട്ടു ശരിയാക്കിക്കൊണ്ട് മുന്നോട്ടല്പം കുനിഞ്ഞു:

“വിചാരണസമയത്തു കൊടുക്കുന്ന മൊഴിയായിരിക്കും നിങ്ങൾ പാർട്ടിക്ക് അവസാനമായി ചെയ്യുന്ന സേവനം.”

റൂബാഷോവ് മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. വെയിലത്തു് തളർന്നുകിടന്നുറങ്ങുന്നവനെപ്പോലെ അദ്ദേഹം കണ്ണടച്ചു് പ്രകാശത്തിൽനിന്നു് ആശ്വാസം തേടി. പക്ഷേ, ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദത്തിൽനിന്നു് രക്ഷപ്പെടാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

“നിങ്ങളുടെ ഡാൻറനും കൺവെൻഷനും ഇവിടെ നടക്കാവുന്നതിനോട്ട് താരതമ്യപ്പെടുത്തി നോക്കിയാൽ സുന്ദരമായ ഒരു

പന്തുകളിയാണ്. ഞാൻ അതിനെപ്പററി പുസ്തകങ്ങൾ വായിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ മനുഷ്യർ പൗഡറിട്ട പന്നിവാലും ധരിച്ച് വ്യക്തിപരമായ അഭിമാനത്തെപ്പററി നെടുനെടുങ്കൻ പ്രസംഗങ്ങൾ ചെയ്തു. അവരെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം മാന്യമായ ഒരു ആംഗ്യത്തോടെ മരിച്ചാൽ മതിയായിരുന്നു. അതു് ഗുണമോ ദോഷമോ ചെയ്യുന്നതെന്ന് അവക്കു താല്പര്യമില്ല."

റൂബാഷോവ് മൗനമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെവിയിൽ ഒരു മൂളലും ഇരപ്പും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദം അദ്ദേഹത്തിനു മുകളിൽനിന്നാണു വരുന്നതു്. അതു് എല്ലാവശത്തുനിന്നും വരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വേദനിക്കുന്ന തലയോട്ടിൽ അതു് നിർഭയമായി വന്നലച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

"ഇവിടെ എന്താണ് അപകടത്തിൽ കിടക്കുന്നതെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാം," ഗ്ലെററ്കിൻ തുടന്നു: "ചരിത്രത്തിൽ ആദ്യമായി ഒരു വിപ്ലവം, അധികാരം പിടിച്ചെടുക്കുക മാത്രമല്ല, അതു് നിലനിറുത്തുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ രാജ്യത്തെ നാം നവയുഗത്തിന്റെ കോട്ടയാക്കിയിരിക്കുന്നു. അതിനു ഭൂമിയുടെ ആറിലൊന്നു വിസ്താരവും പത്തിലൊന്നു ജനസംഖ്യയുമുണ്ടു്."

ഗ്ലെററ്കിന്റെ ശബ്ദം ഇപ്പോൾ റൂബാഷോവിന്റെ പുറകിൽനിന്നാണു കേൾക്കുന്നതു്. അദ്ദേഹം എഴുന്നേററു് മുറിയിൽ അങ്ങുമിങ്ങും നടക്കുകയാണ്. ആദ്യത്തെ പ്രാവശ്യമാണിതു സംഭവിക്കുന്നതു്. ഓരോ അടി വയ്ക്കുമ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെരുപ്പുകൾ ഞെരങ്ങും, യൂണിഫാറം കിരുകിരുക്കും. വിയർപ്പും തുകലും കൂടിക്കലന്ന ഒരു പുളിമണം അവിടെ പരന്നു.

"നമ്മുടെ രാജ്യത്തു് വിപ്ലവം വിജയിച്ചപ്പോൾ ശിഷ്ടമുള്ള ലോകവും അതിനെ അനുകരിക്കുമെന്ന് നാം ആശിച്ചു. നേരെ മറിച്ച്, നമ്മെ മുക്കിക്കൊന്നേക്കാമായിരുന്ന ഒരു പ്രത്യാഘാതമാണുണ്ടായതു്. നമ്മുടെ പാർട്ടിയിൽ രണ്ടു സരണികളുണ്ടായിരുന്നു: നാം സമ്പാദിച്ച വിജയം പണയപ്പെടുത്തി അന്യനാട്ടുകളിലെ

വിപ്ലവങ്ങൾക്ക് പിന്തുണ നല്കണമെന്നുള്ള വീരസാഹസികന്മാർ ഒന്ന്, നിങ്ങൾ അക്കൂട്ടത്തിൽ പെടുന്നു. ഈ സരണി അപകടകരമാണെന്ന് ഞങ്ങൾ കണ്ടു. അതിനെ ലിക്വിഡേറ്റു ചെയ്യൂ."

തലയുയർത്തി എന്തെങ്കിലും പറയണമെന്ന് റൂബാഷോവിനാഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ കാല്പെരുമാറ്റം അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലയോട്ടിനുള്ളിൽ പ്രതിധ്വനിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന് ദുസ്സഹമായ ക്ഷീണമുണ്ട്: അദ്ദേഹം പുറകോട്ടുചാരി കണ്ണടച്ചു.

"പാർട്ടി നേതാവിനാണ് വിശാലവീക്ഷണവും അജയ്യതന്ത്രവും ഉണ്ടായിരുന്നത്. ലോകപ്രത്യാഘാതത്തെ അവശേഷിപ്പിക്കുന്നതും കോട്ടയെ സംരക്ഷിക്കുന്നതുമാണ് സർവ്വപ്രധാനം എന്നദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കി. പത്തോ,ഇരുപതോ, ഇനി ചിലപ്പോൾ അമ്പതോ വർഷം കഴിഞ്ഞിട്ടേ ലോകം ഇനിയൊരു വിപ്ലവത്തിനു പാകമാവൂ എന്നദ്ദേഹം കണ്ടു. അതുവരെ നാം ഒറ്റയ്ക്കു നില്ക്കണം, അതുവരെ നമുക്കൊരു കടമയേയുള്ളൂ; നശിക്കാതിരിക്കുക."

ഒരു വാചകം റൂബാഷോവിന്റെ മനസ്സിൽക്കൂടി നീന്തിക്കളിച്ചു: 'അവനവന്റെ ജീവൻ സൂക്ഷിക്കുകയെന്നതു് വിപ്ലവകാരിയുടെ ചുമതലയാണ്.' ആരാണതു പറഞ്ഞതു്? താനാണോ? അതോ ഐവാനോവാണോ? ഈ സിദ്ധാന്തത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനത്തിലാണ് അദ്ദേഹം ആർലോവയെ ബലികഴിച്ചതു്. എന്നിട്ട് അതു് അദ്ദേഹത്തെ എവിടെയെത്തിച്ചു?

"....നശിക്കാതിരിക്കുക," ഗ്ലെറ്റ്കിന്റെ ശബ്ദം കേട്ടു: "കോട്ട രക്ഷിച്ചേ പറ്റൂ, എന്തു വിലകൊടുത്തിട്ടും എന്തു ബലികഴിച്ചിട്ടും. പാർട്ടിനേതാവു് അദ്വിതീയമായ വ്യക്തതയോടെ ഈ തത്വം മനസ്സിലാക്കി; നിഷ്ക്കർഷയോടെ അതു് പ്രയോഗിക്കയും ചെയ്തു. ഇന്റർനാഷനലിന്റെ നയം നമ്മുടെ രാജ്യത്തിന്റെ നയത്തിന് കീഴിലാക്കേണ്ടി വന്നു. ഈ ആവശ്യം മനസ്സിലാക്കാത്തവരെയെല്ലാം നശിപ്പിക്കേണ്ടിവന്നു. യൂറോപ്പിലെ നമ്മുടെ ഒന്നാംതരം പ്രവർത്തകരെ കൂട്ടംകൂട്ടമായി ലിക്വിഡേറ്റ് ചെയ്യേണ്ടിവന്നു. കോട്ടയുടെ ആവശ്യത്തിനുവേണ്ടി, അന്യദേശങ്ങളി

ഴുള്ള നമ്മുടെ സ്വന്തം സംഘടനകളെ തകർത്തുകളയാനും നാം മ ടിച്ചില്ല. തെററായ സമയത്തു തലപൊക്കുന്ന വിപ്ലവങ്ങളെ അ മർത്തുന്നതിനുവേണ്ടി, പിന്തിരിപ്പൻ രാജ്യങ്ങളിലെ പോലീസിനോ ട് സഹകരിക്കുവാനും നാം ഭയപ്പെട്ടില്ല. ആദ്യത്തെ വിജയകര മായ വിപ്ലവത്തിൻെറ പ്രതിനിധികളായ നമുക്കു ചരിത്രം ഏല്പി ച്ചുതന്ന ജോലി അതായിരുന്നു. ദീർഘവീക്ഷണമില്ലാത്തവരും, സൗ ന്ദര്യാരാധകന്മാരും, സന്മാർഗ്ഗവാദികളും അതു മനസ്സിലാക്കിയി ല്ല. പക്ഷെ, വിപ്ലവത്തിൻെറ നേതാവു മനസ്സിലാക്കി, കൂട്ടതൽ പിടിച്ചുനില്ക്കുന്നതിലാണു സകലതും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതെന്ന്."

ഗ്ലെററ്കിൻ മുറിയിൽക്കൂടിയുള്ള തൻെറ നടപ്പു നിറുത്തി. അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിൻെറ കസേരയുടെ പുറകിൽ വന്നുനിന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വടിച്ച തലയോട്ടിലെ വട്ടു വിയർപ്പിൽ പ്രകാ ശിച്ചു. അദ്ദേഹം കിതച്ചു. കൈലേസുകൊണ്ടു തല തുടച്ചു. പതി വുള്ള അക്ഷോഭ്യത ഭഞ്ജിക്കപ്പെട്ടതിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സി നു വിഷമമുണ്ടെന്നും തോന്നി. അദ്ദേഹം വീണ്ടും മേശയ്ക്കുടുത്തു വ ന്നിരുന്നു, യൂണിഫാറം നേരെയാക്കി. അദ്ദേഹം പ്രകാശം അല്പം കുറച്ചു; നിർവ്വികാരമായ പഴയ ശബ്ദത്തിൽ തുടന്നു:

"പാർട്ടിയുടെ നയം വ്യക്തമായിരുന്നു. ലക്ഷ്യം മാർഗ്ഗത്തെ സാധൂകരിക്കണം എന്ന സിദ്ധാന്തമനുസരിച്ചാണ് അതിൻെറ ത ന്ത്രങ്ങളെല്ലാം രൂപീകരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നതു്. എല്ലാ മാർഗ്ഗങ്ങളും, യാതൊന്നും ഒഴിക്കാതെ. ഈ സിദ്ധാന്തത്തിൻെറ താൽപര്യമനു സരിച്ചു്, പൗരൻ റൂബാഷോവ്, പബ്ളിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടർ നിങ്ങളുടെ ജീവൻ ആവശ്യപ്പെടും."

"നിങ്ങളുടെ പക്ഷം തോററു. അതു നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കു ന്നു, പൗരൻ റൂബാഷോവ്. പാർട്ടിയിലെ പിളർപ്പ് അഭ്യന്തര യുദ്ധമുണ്ടാക്കുമെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമായിരുന്നെങ്കിലും നിങ്ങൾ പാർട്ടിയിൽ പിളർപ്പുണ്ടാക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. കൃഷിക്കാരുടെയിടയി ലെ അമർഷം നിങ്ങൾക്കറിയാം. അവരുടെമേൽവച്ചിട്ടുള്ള ത്യാഗ

ങ്ങളുടെ ഉദ്ദേശ്യമെന്താണെന്ന് അവക്കിതുവരെ മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ഒരു യുദ്ധത്തിൽ—അതു ചിലപ്പോൾ ഏതാനും മാസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ സംഭവിച്ചേക്കും—ഇത്തരം പ്രവണതകൾ അത്യാഹിതമായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടു പാർട്ടിക്ക് ഏകമതമായിരിക്കണമെന്നതു നിർബ്ബന്ധിതമായിത്തീരുന്നു. അത് ഒരൊററ മൂശയിൽ വാത്തതുപോലെയിരിക്കണം. അന്ധമായ അച്ചടക്കവും തികഞ്ഞ വിശ്വസ്ഥതയും നിറഞ്ഞതു് അതായിരിക്കണം. പൗരൻ റൂബാഷോവ്, നിങ്ങളും നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതന്മാരുംകൂടി പാർട്ടിയിൽ ഒരു വിടവുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ പശ്ചാത്താപം ആത്മാർത്ഥമാണെങ്കിൽ ഈ വിടവു നികത്താൻ ഞങ്ങളെ സഹായിക്കണം. ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു, ഇതാണു പാർട്ടി നിങ്ങളിൽനിന്ന് ആവശ്യപ്പെടുന്ന അവസാനത്തെ സേവനം.

“നിങ്ങളുടെ ജോലി വളരെ ലഘുവാണ്. അതു നിങ്ങൾതന്നെ നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ട്. ശരിയെ പൊന്നുപൂശുകയും, തെററിനെ കരിതേയ്ക്കുകയും. പ്രതിപക്ഷത്തിൻെറ നയം തെററാണ്. അതുകൊണ്ടു നിങ്ങളുടെ ജോലി പ്രതിപക്ഷം അവഹേളനാപാത്രമാക്കുകയെന്നതാണ്: പ്രതിപക്ഷപ്രവത്തനം കുററകരമാണെന്നും അതിൻെറ നേതാക്കന്മാർ കുററവാളികളാണെന്നും ജനതയെ മനസ്സിലാക്കുക. അതാണു ബഹുജനത്തിനു മനസ്സിലാവുന്ന ലളിത ഭാഷ. നിങ്ങളുടെ സങ്കീർണ്ണമായ ഉദ്ദേശ്യങ്ങളെപ്പററി സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങിയാൽ അവരിൽ ചിന്താക്കുഴപ്പമുണ്ടാക്കുകയേയുള്ളൂ. പൗരൻ റൂബാഷോവ്, നിങ്ങളുടെ കടമ, സഹതാപവും കരുണയും ഉത്ഭവിക്കാതിരിക്കാൻ ശ്രദ്ധിക്കുകയാണ്. പ്രതിപക്ഷത്തോടുള്ള സഹതാപവും കരുണയും രാജ്യത്തിനാപത്താണ്.

“സഖാവു റൂബാഷോവ്, പാർട്ടി നിങ്ങൾക്കു വച്ചിരിക്കുന്ന കടമ നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായിക്കാണുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു.”

അവർ പരിചയപ്പെട്ടിട്ട് ആദ്യമായിട്ടാണ ഗ്ലെറ്റ്കിൻ റൂബാഷോവിനെ സഖാവെന്ന സംബോധന ചെയ്യുന്നതു്. റൂബാഷോവ് പെട്ടെന്ന തലയുയർത്തി. തനിയ്ക്കമർത്താൻ കഴിയാത്ത ഒരു ഷ്ണപ്രവാഹം തന്നിൽക്കൂടി കടന്നുപോകുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. കണ്ണട ധരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ താടി അല്പം വിറച്ചു:

"എനിക്കു മനസ്സിലായി."

"നോക്കൂ," ഗ്ലെറ്റ്കിൻ തുടൎന്നു: "പാർട്ടി നിങ്ങൾക്കു യാതൊരു ആശയോ സമ്മാനമോ വച്ചുനീട്ടുന്നില്ല. കുററക്കാരിൽ ചിലർ വഴങ്ങിയതു ശാരീരികദണ്ഡനംകൊണ്ടാണു്. മററുള്ളവർ സ്വന്തം തല രക്ഷപ്പെടുത്താമെന്ന വാഗ്ദാനംകൊണ്ടു്—അല്ലെങ്കിൽ ഞങ്ങളുടെ കൈയിൽപെട്ട സ്വന്തക്കാരുടെ തല രക്ഷിക്കാൻ. നിങ്ങളോട്, സഖാവു റൂബാഷോവ്, ഞങ്ങൾ വിലപേശുന്നില്ല, യാതൊരു വാക്കും തരുന്നുമില്ല."

"എനിക്കു മനസ്സിലായി," റൂബാഷോവ് ആവർത്തിച്ചു.

ഗ്ലെറ്റ്കിൻ കടലാസുകെട്ടിലേയ്ക്കു നോക്കി.

"നിങ്ങളുടെ ഡയറിയിൽ എന്നെ വല്ലാതെ ആകർഷിച്ച ഒരു ഭാഗമുണ്ട്," അദ്ദേഹം തുടൎന്നു, "നിങ്ങൾ എഴുതി: 'ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടിയിരുന്നതു തന്നെ ഞാൻ ചിന്തിക്കുകയും പ്രവർത്തിക്കുകയും ചെയ്തു. ശരിയെങ്കിൽ എനിക്കു പശ്ചാത്തപിക്കാനൊന്നുമില്ല. തെററെങ്കിൽ ഞാൻ കണക്കു തീർക്കും....'"

അദ്ദേഹം കടലാസുകെട്ടിൽനിന്നു ദൃഷ്ടിയുയർത്തി, റൂബാഷോവിൻെറ മുഖത്തു നേരെ നോക്കി.

"നിങ്ങൾ തെററി, സഖാവു റൂബാഷോവ്. നിങ്ങൾ കണക്കുതീർക്കുകയും ചെയ്യും. പാർട്ടി ഒന്നുമാത്രമേ വാഗ്ദാനം ചെയ്യുന്നുള്ളു. വിജയത്തിനുശേഷം, അതിനു യാതൊരു ദോഷവും ചെയ്യാൻ ശക്തിയില്ലാതാവുമ്പോൾ രഹസ്യരേഖകൾ പ്രസിദ്ധീകരിക്കപ്പെടും. അന്നു നിങ്ങൾ പറയുന്നതുപോലെ, ഈ പ

ഞ്ചുനാടകത്തിന്റെ പശ്ചാത്തലത്തിലെന്താണുണ്ടായിരുന്നതെന്നും ലോകം മനസ്സിലാക്കും. അതു ചരിത്രപുസ്തകമനുസരിച്ചു ഞങ്ങൾ ക്കഭിനയിക്കേണ്ടി വന്നുവെന്നും...."

അല്പനിമിഷങ്ങൾ നിറുത്തിയിട്ട്, വസ്ത്രം ശരിയാക്കി അദ്ദേഹം അല്പം വിഷമത്തോടെ അവസാനിപ്പിച്ചു. തലയിലെ വട്ട കുറച്ചുകൂടി ചുവന്നു.

"അന്ന്, നിങ്ങൾക്കും, പഴയ തലമുറയിലുള്ള നിങ്ങളുടെ ചില സ്നേഹിതന്മാക്കും, ഇന്നു ലഭിക്കാത്ത സഹതാപവും കരുണയും ലഭിക്കും."

അദ്ദേഹം സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതിനിടയിൽ നേരത്തെ തയ്യാറാക്കപ്പെട്ട സമ്മതപത്രം അദ്ദേഹം റൂബാഷോവിന്റെ മുമ്പിലേയ്ക്കു നീക്കിവച്ചുകൊടുത്തു. അതിനടുത്തായി ഫൗണ്ടൻപേനയും വച്ചു. റൂബാഷോവ് എഴുനേററു, പണിപ്പെട്ടു പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:

"നവീന ശിലായുഗമനുഷ്യന്റെ വികാരവായ്പ് എങ്ങനെയിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ പലപ്പോഴും ആലോചിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇപ്പോഴെനിക്കു മനസ്സിലായി."

"എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹവും എഴുനേററുനില്പായായിരുന്നു.

തന്റെ കുററങ്ങളെല്ലാം പ്രതിവിപ്ലവമനഃസ്ഥിതികൊണ്ടും, ഒരു വിദേശശക്തിയുടെ ഏജൻറായിട്ടുമാണു ചെയ്തതെന്നു സമ്മതിക്കുന്ന ആ പത്രികയിൽ അദ്ദേഹം ഒപ്പുവെച്ചു. അദ്ദേഹം തല ഉയർത്തിയപ്പോൾ നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ചിത്രം ഭിത്തിയിൽ തൂങ്ങുന്നതു കണ്ടു. അതു കണ്ടപ്പോൾ പണ്ടു താൻ അദ്ദേഹത്തിനു യാത്ര പറഞ്ഞ അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തു തെളിഞ്ഞുകണ്ട സർവ്വജ്ഞഭാവത്തിലുള്ള ഹാസം അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു—സർവ്വവ്യാപിയായ ആ ചിത്രത്തിൽനിന്നു മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തെ ഉററുനോക്കുന്ന വിഷാദാത്മകമായ മനുഷ്യവിദ്വേഷം.

"നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാകാത്തതുകൊണ്ടു കുഴപ്പമൊന്നുമില്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു, "ആ പഴയ തലമുറയിലെ ഐവാനോവുമാരും റൂബാഷോവുമാരും കീഫർമാരും മാത്രം മനസ്സിലാക്കിയ സംഗതികളുണ്ട്. അതെല്ലാം കഴിഞ്ഞുപോയി."

"വിചാരണവരെ നിങ്ങളെ ഉപദ്രവിക്കരുതെന്നു ഞാൻ ഉത്തരവു കൊടുക്കുന്നുണ്ട്," അല്പം കഴിഞ്ഞു പഴയ കണിശക്കാരനായി ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു. റൂബാഷോവിന്റെ പുഞ്ചിരി കണ്ടിട്ട് അദ്ദേഹത്തിനു ശുണ്ഠിവന്നു. "നിങ്ങൾക്കു മറെറന്തെങ്കിലും പ്രത്യേക ആഗ്രഹമുണ്ടോ?"

"ഉറങ്ങാൻ," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം വാതില്ക്കൽ നില്ക്കയാണ്. ആ ഭീമൻ വാർഡരുടെ അടുത്ത്, താടിവെച്ച് കണ്ണട ധരിച്ച ഒരു ചെറിയ നിസ്സാര വൃദ്ധൻ,

"നിങ്ങളുടെ ഉറക്കം ഭഞ്ജിക്കരുതെന്നു ഞാൻ ഉത്തരവുകൊടുക്കാം," ഗ്ലെററ്കിൻ പറഞ്ഞു.

റൂബാഷോവിന്റെ പിന്നിൽ വാതിലടഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹം തന്റെ മേശയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുപോയി. കുറച്ചു നിമിഷം അദ്ദേഹം നിശ്ചലനായിരുന്നു. അതിനുശേഷം സെക്രട്ടറി വരാൻ മണിയടിച്ചു.

അവൾ പതിവുള്ള സ്ഥാനത്ത് ഇരുന്നു: "സഖാവു ഗ്ലെററ്കിൻ, ഞാൻ നിങ്ങളെ അനുമോദിക്കുന്നു," അവൾ പറഞ്ഞു.

ഗ്ലെററ്കിൻ വിളക്കു സാധാരണ നിലയിലേയ്ക്കു താഴ്ത്തി.

"അതും," അദ്ദേഹം വിളക്കിന്റെ നേരെ കണ്ണു കാണിച്ചു കൊണ്ടു പറഞ്ഞു, "ഉറക്കമില്ലായ്മയും, ശരീരക്ഷീണവും. ഇതെല്ലാം ശരീരഘടനയുടെ പ്രശ്നമാണ്."

വൈയാകരണസങ്കൽപം

വൈയാകരണസങ്കല്പം

"വഴികാണിച്ചുതരാതെ, ഞങ്ങൾക്ക പ്രാപ്യസ്ഥാനമുപദേശിച്ചു തരരുതേ. എന്തെന്നാൽ ലക്ഷ്യവും, മാർഗ്ഗവും കൂടിക്കുഴഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഒന്നു മാറുമ്പോൾ മറ്റതും മാറിത്തീരുന്നു. ഭിന്നമായ ഓരോവഴിയും വേറെ വേറെ ലക്ഷ്യസ്ഥാനങ്ങളാണു കാണിച്ചുതരുന്നതു്."

—ഫെർഡിനാൻഡ് ലാസേൽ.

വൈയാകരണസങ്കല്പം

1

"കുററം സമ്മതിക്കുന്നുണ്ടോ എന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ, പ്രതി റ്യൂബാഷോവ്, 'അതെ' എന്ന് വ്യക്തമായ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു. പ്രതി പ്രതിവിപ്ലവത്തിന്റെ ഏജൻറായി പ്രവർത്തിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നു പബ്ലിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടർ അടുത്തതായി ചോദിച്ചതിനു 'അതെ' എന്ന് വീണ്ടും താഴ്ന്ന ശബ്ദത്തിൽ ഉത്തരം പറഞ്ഞു...."

പോർട്ടർ വാസിലിജിന്റെ മകൾ സാവധാനത്തിൽ ഓരോ അക്ഷരവും വായിക്കുകയാണ്. അവൾ പത്രം മേശപ്പുറത്തു നിവർത്തിവച്ച് വിരൽകൊണ്ടു വരികൾ ചൂണ്ടി വായിക്കുന്നു. തലയിൽ കെട്ടിയിരുന്ന പൂവുള്ള തൂവ്വാല ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അവൾ തടവി ശരിയാക്കും.

"........തന്റെ കേസു വാദിക്കാൻ വക്കീൽ വേണോ എന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ ആ അവകാശം താൻ ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവെന്നാണ് പ്രതി പറഞ്ഞത്. അതിനുശേഷം കോടതി കുററപത്രം വായിക്കാൻ തുടങ്ങി...."

പോർട്ടർ വാസിലിജ് ഭിത്തിയോടു മുഖം തിരിച്ച് കട്ടിലിൽ കിടക്കുകയാണ്. കിഴവൻ ശ്രദ്ധിക്കുകയാണോ ഉറങ്ങുകയാണോ എന്ന് വീരാ വാസിലി ജോവ്നായ്ക്ക് നിശ്ചയമില്ല. ചിലപ്പോൾ അയാൾ സ്വയം പിറുപിറുക്കും. അതൊന്നും വകവയ്ക്കാതെ എല്ലാദിവസവും വൈകുന്നേരം ഉറക്കെ പത്രംവായിക്കുന്ന

പതിവ് അവൾ വശമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഫാക്ടറിയിലെ ജോലികഴിഞ്ഞ് വിദ്യാഭ്യാസപരമായ കാര്യങ്ങൾക്കുവേണ്ടി സെൽ മീററിംഗിനും പോയി താമസിച്ചു വീട്ടിലെത്തിയാലും അതു മുടങ്ങുകയില്ല.

"....കുററപത്രം പറയുന്നതു് അതിൽ കാണുന്ന എല്ലാ കുററങ്ങളും, രേഖകൾകൊണ്ടും ആദ്യവിചാരണയിലെ മൊഴികൊണ്ടും തെളിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നാണ് ആദ്യവിചാരണയെപ്പററി എന്തെങ്കിലും പരാതി ബോധിപ്പിക്കാനുണ്ടോ എന്നു് കോടതിയുടെ പ്രസിഡണ്ടു് ചോദിച്ചപ്പോൾ പ്രതി ഇല്ലെന്നാണുത്തരം പറഞ്ഞതു്. തന്റെ പ്രതിവിപ്ലവകുററങ്ങളെപ്പററി അനുതപിച്ചു് സ്വമനസ്സാലെയാണു് കുററസമ്മതം എഴുതിക്കൊടുത്തതെന്നു പ്രതി കൂട്ടിച്ചേർക്കുകയും ചെയ്തു...."

പോർട്ടർ വാസിലീജ് അനങ്ങിയില്ല. അയാളുടെ കട്ടിലിനു മേൽ, നേരെ തലയ്ക്കു മുകളിലായി നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ചിത്രം തൂങ്ങുന്നു. അതിനടുത്തായി തുരുമ്പുപിടിച്ച ഒരാണി തള്ളിനില്ക്കുന്നുണ്ടു്. അടുത്തദിവസംവരെ, റൂബാഷോവിന്റെ വിപ്ലവാസനാനായകന്റെ വേഷത്തിലുള്ള ഒരു ചിത്രം അതിൽ തൂങ്ങിയിരുന്നു. താനറിയാതെതന്നെ വാസിലിജിയുടെ കൈ കിടക്കയിൽ, മകളെ ഒളിച്ചു് ബൈബിൾ വയ്ക്കാറുണ്ടായിരുന്ന ഭാരത്തിലേയ്ക്കു പോയി. പക്ഷേ, റൂബാഷോവിന്റെ അറസ്റ്റിനുശേഷം അവൾ അതു കണ്ടുപിടിച്ചു ദൂരെക്കളയുകയും ചെയ്തു, വിദ്യാഭ്യാസപരമായ കാരണങ്ങളാൽ.

"പ്രോസിക്യൂട്ടരുടെ ആവശ്യപ്രകാരം, പ്രതി റൂബാഷോവ് പാർട്ടി നയത്തിന്റെ എതിരാളി എന്നതിൽനിന്നു് താൻ പ്രതിവിപ്ലവകാരിയും പിതൃരാജ്യദ്രോഹിയുമായി പരിണമിച്ചതെങ്ങനെയെന്നു വിവരിച്ചു. ആകാംക്ഷയോടെയിരിക്കുന്ന ഒരു സദസ്സിന്റെ മുമ്പാകെ പ്രതി തന്റെ പ്രസ്താവന ഇപ്രകാരം ആരംഭിച്ചു: 'പൗരന്മാരായ ജഡ്ജിമാരേ, വിസ്താരമജിസ്ട്രേട്ടിന്റെ

മുമ്പിലും, നമ്മുടെ നാട്ടിലെ നീതിയുടെ പ്രതിനിധികളായ നിങ്ങളുടെ മുമ്പിലും ഞാൻ കീഴടങ്ങാനിടയായതെങ്ങനെയെന്നു വിശദീകരിക്കാം. പാർട്ടി നയത്തിൽനിന്നുള്ള ഏറ്റവും ചെറിയ പാളിച്ചപോലും പ്രതിവിപ്ലവകൊള്ളയിൽ അവസാനിക്കുമെന്ന് എന്റെ കഥ നിങ്ങൾക്ക് വ്യക്തമാക്കിത്തരും. പ്രതിവിപ്ലവപരമായ ഞങ്ങളുടെ പ്രവർത്തനത്തിന്റെ അനിവാര്യഫലം ഞങ്ങൾ കൂട്ടതലായി ചളിക്കുണ്ടിലേയ്ക്കിറങ്ങുകയെന്നതായിരുന്നു. പാർട്ടി നേതൃത്വത്തെപ്പററിയും, പാർട്ടിനയത്തെപ്പററിയും സംശയിക്കയും ഈ നിർണ്ണായകമായ ഘട്ടത്തിലും ചഞ്ചലരായിരിക്കയും ചെയ്യുന്നവർക്ക് ഒരു മുന്നറിയിപ്പായി ഞാൻ എന്റെ അധഃപതനം വർണ്ണിക്കാം. ലജ്ജകൊണ്ടു മൂടി, മണ്ണിലിട്ടു ചവിട്ടി മരിക്കാറായ ഈ അവസരത്തിൽ ഞാൻ ഒരു രാജ്യദ്രോഹിയുടെ ദയനീയമായ ഗതി വിവരിക്കാം. ലക്ഷക്കണക്കായ നമ്മുടെ ജനങ്ങൾക്ക് അതു് ഒരു പാഠവും ഭയാനകമായ മാതൃകയുമായിരിക്കട്ടെ....''

പോർട്ടർ വാസിലിജ് തിരിഞ്ഞുകിടന്നു് മുഖം കിടക്കയിലമർത്തി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണിൽ താടിക്കാരനായ പാർട്ടിസാൻ നേതാവ് റുബാഷോവിന്റെ ചിത്രമാണു്. ഏററവും ഭയങ്കര ദുർഘടസന്ധികളിൽ, ദൈവത്തെയും മനുഷ്യനെയും രസിപ്പിക്കുന്ന തെറി പറയാനദ്ദേഹത്തിന് വശമുണ്ടു്. "മണ്ണിലിട്ടു ചവുട്ടി, മരിക്കാറായ....," വാസിലിജ് ഞരങ്ങി. ബൈബിൾ നഷ്ടപ്പെട്ടു. പക്ഷേ, അതിൽ പലതും അയാൾക്കു മനഃപാഠമാണു്.

"....ഈ ഘട്ടത്തിൽ പബ്ലിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടർ പ്രതിയുടെ പ്രസ്താവനയെ തടഞ്ഞു്, പ്രതിയുടെ പഴയ സെക്രട്ടറിയും രാജ്യദ്രോഹക്കുററത്തിന് വധിക്കപ്പെട്ടവളുമായ പൗരി ആർലോവയുടെ വിധിയെക്കുറിച്ച് ചില ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിച്ചു. പാർട്ടിയുടെ സൂക്ഷ്മനിരീക്ഷണംകൊണ്ടു് ഗതികെട്ടപ്പോൾ, തന്റെ തല രക്ഷിച്ച് ഹീനമായ തന്റെ നടപടികൾ തുടർന്നു പോകുവാൻ വേണ്ടി, തന്റെ കൃത്യങ്ങൾ ആർലോവയുടെ മേൽ ചാരുകയാ

ണ്ടായതെന്ന്, പ്രതി റൂബാഷോവിന്റെ മൊഴിയിൽനിന്നു കാണുന്നു. ലജ്ജയില്ലാതെയും തുറന്ന മൗഢ്യവിദ്വേഷത്തോടും കൂടെയാണ് എൻ. എസ് റൂബാഷോവ് അതിഭീമമായ ഈ പാതകം ഏറ്റുപറയുന്നത്. 'നിങ്ങൾക്ക് യാതൊരു സദാചാര ബോധവുമില്ലെന്നു തോന്നുന്നു,' എന്ന് പൗരൻ പ്രോസിക്യൂട്ടർ പറഞ്ഞപ്പോൾ, പ്രതി ഒരു പരിഹാസപുഞ്ചിരിയോടെ മറുപടി പറഞ്ഞത്, 'എന്നു തോന്നുന്നു,' എന്നായിരുന്നു. അയാളുടെ വെരുമാററം സദസ്സിൽനിന്ന് അമർഷിച്ചുള്ളതും സമമനസ്സാലെയുള്ളതുമായ കോപപ്രകടനങ്ങൾക്കും അവജ്ഞയ്ക്കും ഇടയാക്കി. പക്ഷേ, അതെല്ലാം ഉടൻതന്നെ പൗരൻ പ്രസിഡണ്ട് നിയന്ത്രിക്കയുണ്ടായി. ഒരു പ്രാവശ്യം വിപ്ലവപരമായ ഈ നീതിബോധം ഒരു തമാശയ്ക്ക് വഴിമാറിക്കൊടുത്തു. അതെന്താണെന്നു വച്ചാൽ, പ്രതി തന്റെ കുററങ്ങൾ ഏറ്റുപറയുന്നതിനിടയിൽ, ദുസ്സഹമായ പല്ലുവേദന തോന്നുന്നതുകൊണ്ട് പരിപാടികൾ അല്പനേരം നിറുത്തിവയ്ക്കണമെന്നപേക്ഷിച്ചു. ഈ അപേക്ഷ അനുവദിച്ച്, കോടതിപ്രസിഡണ്ട് അഞ്ചുമിനിററു നേരത്തേയ്ക്ക് നടപടികൾ നിറുത്തിവയ്ക്കാൻ അവജ്ഞാപൂർവ്വം അനുവദിച്ചുവെന്നത് വിപ്ലവനീതിയുടെ കണിശമായ രീതിയെ കാണിക്കുന്നു."

പോർട്ടർ വാസിലിജ് മലന്നുകിടന്ന്, റൂബാഷോവിനെ ശത്രുക്കളുടെ കൈയിൽനിന്നു വീണ്ടെടുത്തുകഴിഞ്ഞ്, അദ്ദേഹത്തെ വിജയഭേരിയോടെ യോഗങ്ങളിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചു നടന്ന കഥ ഓർമ്മിച്ചു. പ്ലാററുഫാറത്തിൽ ചെങ്കൊടികൾക്കും, തോരണങ്ങൾക്കും കീഴിൽ അദ്ദേഹം ഊന്നുവടിയും ചാരിനിന്നു പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ട് കണ്ണട തുടയ്ക്കുന്നതും അയാളുടെ ഓർമ്മയിലെത്തി. ഒടുങ്ങാത്ത ജയ് വിളികളും അട്ടഹാസങ്ങളും.

"പടയാളികൾ അവനെ ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിനകത്തു കൊണ്ടുപോയി പട്ടാളത്തെ എല്ലാം വിളിച്ചുകൂട്ടി. അവനെ രക്താംബരം ധരിപ്പിച്ചു, മുള്ളുകൊണ്ട് ഒരു കിരീടം മെടഞ്ഞ് അവനെ ചൂടിച്ചു. യഹൂദന്മാരു

ടെ രാജാവേ നീ ജയ ജയ എന്നു പറഞ്ഞു വന്ദിച്ചു; കോൽകൊണ്ട് അവന്റെ തലയിൽ അടിച്ചു, അവന്റെമേൽ തുപ്പി, മുട്ടുകുത്തി അവനെ നമസ്കരിച്ചു."

"നിങ്ങളെന്താണ് പിറുപിറുക്കുന്നത്," മകൾ ചോദിച്ചു:

"ഒന്നുമില്ല," കിഴവൻ വാസിലിജ് പറഞ്ഞു, ഭിത്തിയുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു. അയാൾ കൈകൊണ്ട് കിടക്കയിലെ ദ്വാരം തപ്പിനോക്കി. അതു് ശൂന്യമാണ്. തലയ്ക്കു മുകളിൽ കാണുന്ന ആണിയും ശൂന്യം. അയാളുടെ മകൾ ആവിടെനിന്ന് റൂബാഷോവിന്റെ ചിത്രമെടുത്ത് എച്ചിൽവീപ്പയിലെറിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ പ്രതിഷേധിച്ചില്ല. ജയിലിന്റെ അവമതി സഹിക്കാവുന്നതിൽ കവിഞ്ഞ് അയാൾ വൃദ്ധനായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

മകൾ വായന നിറുത്തിവെച്ച് ചായ തിളപ്പിക്കാൻ പ്രിമസ് സ്റ്റൗ മേശപ്പുറത്തു വച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. പോർട്ടറിന്റെ പുര മുഴുവനും എണ്ണയുടെ ഗന്ധംകൊണ്ട് നിറഞ്ഞു. "ഞാൻ വായിച്ചതു് കേൾക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നോ?" അവൾ ചോദിച്ചു.

അനുസരണത്തോടെ വാസിലിജ് അവളുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു, "ഞാനതെല്ലാം കേട്ടു," അയാൾ പറഞ്ഞു.

"ഇപ്പോൾ കണ്ടില്ലേ?," ഇരയ്ക്കുന്ന ആ യന്ത്രത്തിലേയ്ക്ക് എണ്ണ അടിച്ചുകൊണ്ട് അവൾ പറഞ്ഞു: "അയാൾതന്നെ പറയുന്നു, അയാൾ രാജ്യദ്രോഹിയാണെന്ന്. അല്ലെങ്കിൽ അങ്ങനെ പറയുമോ? ഞങ്ങളുടെ ഫാക്ടറിയിൽ ഞങ്ങളൊരു പ്രമേയം പാസാക്കിയിട്ടുണ്ട്, അതു് ഞങ്ങളെല്ലാവരും ഒപ്പിടണം."

"നിങ്ങൾക്കതിനെപ്പറ്റി ഒത്തിരി അറിയാം," വാസിലിജ് നിശ്വസിച്ചു.

വീരാ വാസിൽജോവ്നാ ഒരു നോട്ടം നോക്കിയപ്പോൾ അയാൾ പിന്നെയും ഭിത്തിയുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു. ഓരോ പ്രാവശ്യവും അവർ അങ്ങനെ നോക്കുമ്പോൾ പോർട്ടറുടെ പുര വീരാ വാസിൽജോവ്നയ്ക്കു സ്വന്തമായി ലഭിക്കുന്നതിനുള്ള തടസ്സം താനാണെന്ന് അയാൾ ഓർമ്മിക്കും. മൂന്നാഴ്ച മുമ്പു ഫാക്ടറിയിലെ

ഒരു ചെറുപ്പക്കാരൻ മെക്കാനിക്കും അവളും വിവാഹക്ഷണക്കുറിപ്പുസ്തകത്തിൽ ഒരുമിച്ചു പേരെഴുതി ഒപ്പുവച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷെ, അവക്ക് സ്വന്തമായിട്ട് ഒരു വീടില്ല. യുവാവു രണ്ടു ചങ്ങാതികളുമായി, ഒരു മുറിയിൽ താമസിക്കുകയാണ്. ഈയിടെയായി, അനേകവർഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞേ ഭവനനിർമ്മാണട്രസ്റ്റ് ഒരുവീടു കൊടുക്കാറുള്ളു.

പ്രിമസ് കത്തിത്തുടങ്ങി. വീരാ വാസിൽജോവ്നാ അതിന്റെ മുകളിൽ കേത്തൽ വച്ചു.

"സെൽ സെക്രട്ടറി ഞങ്ങളെ പ്രമേയം വായിച്ചുകേൾപ്പിച്ചു. രാജ്യദ്രോഹികളെ നിർദ്ദയമായി നശിപ്പിച്ചുകളയണമെന്നാണതിലെഴുതിയിരിക്കുന്നതു്. അവരോടു കരുണ കാണിക്കുന്നവരെല്ലാം രാജ്യദ്രോഹികളാണ്. അവരെ ഒററിക്കൊടുക്കുകയും വേണം," കരുതിക്കൂട്ടി ഗൗരവമായ സ്വരത്തിൽ അവൾ വിശദീകരിച്ചു: "തൊഴിലാളികൾ ജാഗ്രതയായിരിക്കണം. ഒപ്പു ശേഖരിക്കാൻ വേണ്ടി ഞങ്ങളോരോരുത്തക്കും ഓരോ പ്രതി തന്നിട്ടുണ്ട്."

വീരാ വാസിൽജോവ്നാ അവളുടെ ബ്ളൗസിൽനിന്നു് അല്പം ചുരുണ്ടുകൂടിയ ഒരു കടലാസെടുത്തു മേശപ്പുറത്തു നിവത്തിവച്ചു. വാസിലിജ് മലന്നു കിടക്കുകയാണ്. തുരുമ്പുപിടിച്ച ആ ആണി നേരെ തലയ്ക്കുമുകളിൽ ഉന്തിനില്ക്കുന്നു. പ്രിമസ് സ്റ്റൗവ്വിനടുത്തായി കിടക്കുന്ന ആ കടലാസുകഷണം അയാൾ ഏറുകണ്ണിട്ടു നോക്കി. എന്നിട്ടു പെട്ടെന്നു മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു.

"യേശു അവനോട്, പത്രോസേ, ഈ രാത്രിയിൽ കോഴി കൂകുംമുന്നെ നീ മൂന്നുവട്ടം എന്നെ തള്ളിപ്പറയും എന്നു ഞാൻ സത്യമായിട്ടു നിന്നോടു പറയുന്നു, എന്നു പറഞ്ഞു......"

കേത്തലിലെ വെള്ളം തിളയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. കിഴവൻ വാസിലിജ് സുത്രഭാവം അഭിനയിച്ചു.

"അഭ്യന്തരസമരത്തിലുണ്ടായിരുന്നവരും ഒപ്പിടണോ?"

തലയിൽ പൂവുള്ള തുവ്വാലയും കെട്ടി മകൾ സ്റ്റൗവ്വിനടുത്തു നില്ക്കുകയാണ്. "ആരും ചെയ്യണമെന്നു നിർബ്ബന്ധമില്ല," അവൾ

തന്റെ ആ പഴയ നോട്ടത്തോടെ പറഞ്ഞു: "പക്ഷെ, അയാൾ ഈ വീട്ടിലാണു താമസിച്ചിരുന്നതെന്നു ഫാക്ടറിയിലുള്ള വക്കറിയാം. മീററിംഗ് കഴിഞ്ഞു്, നിങ്ങൾ തമ്മിൽ അവസാനംവരെ സ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നു എന്നും നിങ്ങൾ തമ്മിൽ വളരെ സംസാരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നോ എന്നും സെൽസെക്രട്ടറി എന്നെവിളിച്ചു ചോദിച്ചു."

കിഴവൻ വാസിലിജ് കിടക്കയിൽനിന്നു ചാടി എഴുനേററു. ആ ശ്രമംകൊണ്ടു് അയാൾ ചുമച്ചു. മെലിഞ്ഞ കഴുത്തിലെ ഞരമ്പുകൾ തുടിച്ചു.

മകൾ രണ്ടു ഗ്ലാസ് മേശയുടെ വക്കത്തു വച്ചു. ഒരു കടലാസുപൊതിയിൽ നിന്നും കുറേശ്ശെ തേയില അവയിലിട്ടു. "എന്താണു നിങ്ങൾ വീണ്ടും പിറുപിറുക്കുന്നതു്?" അവൾ ചോദിച്ചു.

"ആ നശിച്ച കടലാസിങ്ങോട്ടു തരൂ," കിഴവൻ വാസിലിജ് പറഞ്ഞു.

മകൾ അതു കൊടുത്തു. "അതെന്താണെന്നു കൃത്യമായി അറിഞ്ഞിരിക്കാൻവേണ്ടി അതു വായിച്ചുകേൾപ്പിക്കണോ?"

"വേണ്ട," അതിൽ പേരെഴുതിക്കൊണ്ടു കിഴവൻ പറഞ്ഞു: "എനിക്കറിയനമെന്നില്ല. എനിക്കു കുറച്ചു ചായ തരൂ."

മകൾ ഗ്ലാസ് നീട്ടിക്കൊടുത്തു. വാസിലിജിന്റെ ചുണ്ടുകൾ അനങ്ങുന്നുണ്ടു്. ആ മഞ്ഞ ദ്രാവകം അല്പാല്പമായി കുടിക്കുന്നതിനിടയിൽ അയാൾ സ്വയം പിറുപിറുക്കുന്നുണ്ടു്.

അവർ ചായ കുടിച്ചുകഴിഞ്ഞു മകൾ പത്രവായന തുടങ്ങി. പ്രതികൾ റുബാഷോവിന്റെയും കീഫറുടെയും വിചാരണ അവസാനിക്കാറായിട്ടുണ്ടു്. പാർട്ടിനേതാവിനെ വധിക്കുവാനുള്ള ഗൂഢാലോചനയെപ്പററിയുള്ള ചർച്ചയ്ക്കിടയിൽ സഭയിൽ കോപത്തിന്റെ കൊടുങ്കാററടിച്ചു. 'പേപ്പട്ടികളെ വെടിവയ്ക്കണം' എന്ന മുദ്രാവാക്യം ആവർത്തിച്ചുകേട്ടു. പബ്ലിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടറുടെ അവസാന ചോദ്യത്തിനു്, പ്രതിയുടെ കൃത്യങ്ങളുടെ ഉദ്ദേശ്യത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ചോദ്യത്തിനു്, തോററതായി കാണപ്പെട്ട റുബാ

ഷോവ് ക്ഷീണിച്ച് ഇഴഞ്ഞു വലിയുന്ന സ്വരത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു:

"പ്രതിപക്ഷം, പിതൃരാജ്യത്തെ ഭരണകൂടം മാററുവാൻ തീരുമാനിച്ചുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ അവരുടെ ലക്ഷ്യത്തിനനുയുക്തമായ മാർഗ്ഗങ്ങൾ അവർ സ്വീകരിച്ചുവെന്നും, അവ ആ ലക്ഷ്യംപോലെ ഹീനവും നീചവുമായിരുന്നു എന്നുമേ എനിക്കു പറയാനുള്ളു."

വീരാ വാസിൽജോവ്നാ കസേര പിന്നിലേയ്ക്കു തള്ളി. "നാറുന്നു," അവൾ പറഞ്ഞു: "അയാൾ കമന്നുകിടന്നിഴയുന്നതു കണ്ടിട്ടു ഛർദ്ദിക്കാൻ തോന്നുന്നു."

അവൾ പത്രം മാററിവച്ചു. ശബ്ദമുണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടു പ്രിമ്സും ഗ്ലാസുകളും ഒതുക്കിവച്ചു. വാസിലിജ് അവളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. ചായ അദ്ദേഹത്തിനന്മേഷമുണ്ടാക്കിയിരുന്നു. അദ്ദേഹം കട്ടിലിൽ എഴുന്നേററിരുന്നു.

"നിനക്കെല്ലാമറിയാമെന്നു നീ ഭ്രമിക്കേണ്ട," അയാൾ പറഞ്ഞു: "അദ്ദേഹമതു പറഞ്ഞപ്പോൾ മനസ്സിലെന്തായിരുന്നെന്നു ദൈവത്തിനുമാത്രമറിയാം. പാർട്ടി നിങ്ങളെയെല്ലാം സൂത്രശാലികളാക്കിയിട്ടുണ്ടു്. സൂത്രം കൂടിപ്പോയാൽ മാന്യതയും നഷ്ടപ്പെടും. നീ തോളുകുലുക്കിയതുകൊണ്ടു കാര്യമൊന്നുമില്ല." അയാൾ കപിതനായി തുടന്നു: "സാമർത്ഥ്യവും മാന്യതയും പരസ്പരമെതിക്കുന്ന ഒരവസ്ഥയിലാണു ലോകമെത്തിയിരിക്കുന്നതു്. ഒന്നു വേണമെന്നു വെയ്ക്കുന്നവന് മററതു് ഉപേക്ഷിക്കാതെ ഗത്യന്തരമില്ല. കൂടുതൽ സംസാരിക്കുന്നതു് ഒരു മനുഷ്യനു നല്ലതല്ല. അതുകൊണ്ടാണു്, നിങ്ങളുടെ വാക്കു് 'ഉവ്വ്, ഉവ്വ്' എന്നും 'ഇല്ല, ഇല്ല' എന്നും ആയിരിക്കട്ടെ; ഇതിൽ അധികമായതു ദുഷ്ടനിൽനിന്നു വരുന്നു എന്നു് എഴുതിയിരിക്കുന്നതു്."

അയാൾ കട്ടിലിലേയ്ക്കു ചാഞ്ഞു, മകളുടെ മുഖത്തെ ഭാവം കാണാതിരിക്കാൻവേണ്ടി തല തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. കുറെ അധികകാലമായി അയാൾ ഇതുപോലെ അവളെ എതിർത്തുപറഞ്ഞിട്ടു്.

ആ പുര തനിക്കും ഭർത്താവിനും വേണമെന്ന് അവർ തീർച്ചയാക്കിയിരുന്നതുകൊണ്ട്, അതിൽനിന്നെന്തും സംഭവിക്കാം. ഈ ജീവിതത്തിൽ ഒരുവൻ സൂത്രശാലിയായിത്തന്നെ കഴിയും. അല്ലാത്തപക്ഷം വയസ്സുകാലത്തു ജയിൽ കേറുകയോ, തണുപ്പുകാലത്തു പാലങ്ങളുടെ കീഴെ കിടന്നുറങ്ങുകയോ ചെയ്യേണ്ടിവരും. അതാണു കാര്യം. ഒരുവൻ സൂത്രശാലിയായിട്ടോ മാന്യനായിട്ടോ പെരുമാറണം. രണ്ടുംകൂടി ഒരുമിച്ചു നടക്കുകയില്ല.

"ഞാൻ അവസാനഭാഗം വായിച്ചുകേൾപ്പിക്കാം," മകൾ പ്രഖ്യാപിച്ചു.

പബ്ളിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടർ റൂബാഷോവിന്റെ കേസ്സുവിസ്താരം അവസാനിപ്പിച്ചിരുന്നു. അതിനെത്തുടർന്നു പ്രതി കീഫറെ ഒരിക്കൽക്കൂടി വിസ്തരിച്ചു. അയാൾ വധശ്രമത്തെപ്പററി നേരത്തെ കൊടുത്തിരുന്ന പ്രസ്താവന അക്ഷരംവിടാതെ ആവർത്തിച്ചു." കീഫറോടു ചോദ്യം ചോദിക്കാൻ പ്രതിക്കവകാശമുണ്ടെന്നും വേണമെങ്കിൽ അങ്ങനെ ചെയ്യാമെന്നും പ്രസിഡണ്ടു പറഞ്ഞപ്പോൾ റൂബാഷോവ് അതുപേക്ഷിക്കയാണു ചെയ്തതു്. തെളിവെടുക്കൽ ഇതുകൊണ്ടവസാനിച്ചു. കോടതി വീണ്ടും കൂടിയപ്പോൾ പബ്ളിക്കുപ്രോസിക്യൂട്ടർ തന്റെ ഹീയറിങ്ങ് തുടങ്ങി...."

കിഴവൻ വാസിലിജ് പബ്ളിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടറുടെ പ്രസംഗം ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ല. അയാൾ ഭിത്തിയോടു തിരിഞ്ഞുകിടന്ന് ഉറങ്ങുകയാണു്. എത്ര സമയം അയാൾ ഉറങ്ങിയെന്നും, എത്ര പ്രാവശ്യം മകൾ വിളക്കിലെണ്ണയൊഴിച്ചെന്നും, വിരൽകൊണ്ടു ചൂണ്ടി എത്ര കോളം വായിച്ചെന്നും അയാൾക്കു നിശ്ചയമില്ല. പബ്ളിക്ക്പ്രോസിക്യൂട്ടർ മരണശിക്ഷ ആവശ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടവസാനിപ്പിക്കുന്ന ഘട്ടത്തിലേ അയാൾ ഉണർന്നുള്ളു. ചിലപ്പോൾ അവസാനമടുത്തപ്പോൾ ശബ്ദമുയർത്തിയിരിക്കാം, അല്ലെങ്കിൽ വായന അല്പം മുടക്കിയിരിക്കാം. ഏതായാലും റൂബാഷോവ് ഉണർന്നപ്പോൾ പബ്ളിക്ക്പ്രോസിക്യൂട്ടറുടെ, തടിച്ച കറുത്ത അക്ഷരത്തിലച്ചടിച്ച അവസാനവാചകമാണു്:

"ഈ ചേഷ്ടകളെയെല്ലാം വെടിവെയ്ക്കണമെന്നു ഞാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നു."

അതുകഴിഞ്ഞു കുററവാളികൾക്കു അവസാനമായി പറയുവാനുള്ള അനുവാദം കൊടുത്തു.

"....പ്രതി കീഫർ ജഡ്ജിമാരുടെ നേരെതിരിഞ്ഞു്, തൻെറ ചെറുപ്പത്തെപ്രതി തന്നെ വധശിക്ഷയിൽ നിന്നൊഴിവാക്കണമെന്നു യാചിച്ചു. അയാൾ ഒരിക്കൽക്കൂടി തൻെറ കൃത്യങ്ങളുടെ നീചത്വം സമ്മതിക്കയും അതിനുള്ള ഉത്തരവാദിത്വം ദുർഭരണക്കാരനായ റൂബാഷോവിൻ ആരോപിക്കാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതു പറയുമ്പോൾ അയാൾ ക്ഷോഭംകൊണ്ടു് വിക്കാൻ തുടങ്ങി. അതു് സദസ്സിൽ ചിരിയുണ്ടാക്കി. പക്ഷെ, അതും പൗരൻ പ്രസിഡണ്ടു് ഉടൻതന്നെ അമർത്തിക്കളഞ്ഞു. അതു കഴിഞ്ഞു് റൂബാഷോവ് സംസാരിക്കാനനുവദിക്കപ്പെട്ടു...."

റൂബാഷോവ് സദസ്സിനെ ആകാംക്ഷയോടെ നിരീക്ഷിച്ചതും സഹതാപപൂർവ്വമായ ഒരൊററമുഖമെങ്കിലും കാണാൻ കഴിയാതെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖം കുനിഞ്ഞതും പത്ര റിപ്പോർട്ടർ വിശദമായി വിവരിച്ചിരുന്നു.

റൂബാഷോവിൻെറ അവസാനപ്രസംഗം ഏററവും ചുരുങ്ങിയതായിരുന്നു. അതു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ കോടതിയിലെ പെരുമാററം ഉണ്ടാക്കിയ ദുരഭിപ്രായം വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു!

"പൗരൻ പ്രസിഡണ്ട്," പ്രതി റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ഇവിടെ എൻെറ ജീവിതത്തിൽ അവസാനമായി പ്രസംഗിക്കുകയാണു്. പ്രതിപക്ഷം പരാജയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു: അതു് നശിച്ചു. ഞാനെന്തിനുവേണ്ടി മരിക്കുന്നുവെന്നു് ഞാനിന്നെന്നോടു ചോദിച്ചാൽ പരിപൂർണ്ണ ശൂന്യതമാത്രമാണുത്തരം. അനുതപിക്കാതെയും പാർട്ടിയോടും പ്രസ്ഥാനത്തോടും രമ്യപ്പെടാതെയും മരിക്കുന്നെങ്കിൽ മരിക്കത്തക്കതായിട്ടൊന്നുമില്ല. അതുകൊണ്ടു് എൻെറ അവസാന നിമിഷത്തിൽ, എൻെറ രാജ്യത്തിൻെറ മുമ്പിലും, ബ.

ഠുജനങ്ങളുടെ മുമ്പിലും, നാട്ടുകാരുടെ മുമ്പിലും എന്റെ മുട്ടുകൾ മടക്കുന്നു. രാഷ്ട്രീയ പാവകളിയും, ചർച്ചയെന്ന നാടകവും, ഗൂഢാലോചനയുമെല്ലാം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. പൗരൻ പ്രോസിക്യൂട്ടർ ഞങ്ങളുടെ തല ആവശ്യപ്പെടുന്നതിനു് വളരെ മുമ്പുതന്നെ ഞങ്ങൾ രാഷ്ട്രീയമായി മരിച്ചിരുന്നു. പരാജയപ്പെട്ടവർക്ക് ഹാ കഷ്ടം! ചരിത്രം അവരെ മണ്ണിൽ ചവുട്ടിത്താഴ്ത്തും. പൗരന്മാരായ ജഡ്ജിമാരെ, എനിക്കു് ഒരു നീതീകരണം മാത്രമേ പറയാനുള്ളു; ഇതു് എനിക്കു് ഞാൻ സുഗമമാക്കിയില്ല. അഭിമാനവും അഹങ്കാരത്തിന്റെ അവസാനകണികയും എന്നോടുപദേശിച്ചു, 'മൗനം പാലിച്ചു മരിക്കുക. ഒരക്ഷരം ഉരിയാടേണ്ട,' എന്നു്. അല്ലാത്തപക്ഷം ഉൽകൃഷ്ടമായ നാട്യത്തോടെ ഒരു ചരമഗാനം പാടി മരിക്കുവാൻ. ഹൃദയം തുറന്നുവിട്ടു്, കുററാരോപണക്കാരെ വെല്ലുവിളിക്കുവാൻ. ഒരു പഴയ വിപ്ലവകാരിക്കു് അതായിരുന്നു സുഗമമായ മാർഗ്ഗം. പക്ഷെ, ഞാൻ ആ മോഹത്തെ ജയിച്ചു. അതുകൊണ്ടു് എന്റെ കടമ നിർവ്വഹിക്കപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഞാൻ കടം വീട്ടി. ചരിത്രവുമായുള്ള എന്റെ കണക്കു് തീർന്നിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ കാരുണ്യമഭ്യർത്ഥിക്കുന്നതു് അവഹേളനമാണു്. എനിക്കിനി യാതൊന്നും പറയാനില്ല."

"....ഒരു ചുരുങ്ങിയ കൂടിയാലോചനയ്ക്കു ശേഷം പ്രസിഡണ്ടു് വിധിവായിച്ചു. വിപ്ലവത്തിന്റെ പരമാധികാരം നീതിന്യായക്കോടതിയുടെ കൗൺസിൽ പ്രതികളെ എല്ലാവരേയും അങ്ങേഅററത്തെ ശിക്ഷയ്ക്കു തന്നെ വിധിച്ചു: വെടിവച്ചുകൊല്ലുകയും, വ്യക്തിസ്വത്തുക്കൾ കണ്ടുകെട്ടുകയും."

കിഴവൻ വാസിലിജു് മുകളിലെ തുരുമ്പാണിയിലേയ്ക്കു് നോക്കി. അയാൾ പിറുപിറുത്തു:

"നിന്റെ ഇഷ്ടം ആകാശത്തിലെപ്പോലെ ഭൂമിയിലും ആകേണമേ; ആമീൻ," എന്നിട്ടു് അയാൾ ഭിത്തിയുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു.

2

അപ്പോൾ അതെല്ലാം അവസാനിച്ചു. ഒരു രാത്രിക്കുമുമ്പ് താൻ ഇല്ലാതായിത്തീരുമെന്ന് ഗൃവാഷോവിനറിയാം.

വിചാരണയുടെ ബഹളം കഴിഞ്ഞ് അറയിൽ തിരിച്ചെത്തി അദ്ദേഹം ചുററി നടക്കുകയാണ് ജന്നൽവരെ ആറരച്ചുവട്; തിരിച്ചും ആറര. ജന്നലിൽ നിന്ന മൂന്നാമത്തെ ഇഷ്ടികയിൽ ശ്രദ്ധിച്ചു നില്ക്കുമ്പോൾ ആ വെളുത്ത മതിലുകൾക്കിടയിലെ നിശ്ശബ്ദത ഒരു കിണററിൽ നിന്നെന്നപോലെ അദ്ദേഹത്തെ എതിരേററു. അകത്തും പുറത്തും ഇത്ര നിശ്ശബ്ദമായതെന്തുകൊണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനറിയില്ല. പക്ഷേ, ഈ ശാന്തി ഇനി യാതൊന്നിനും ഭഞ്ജിക്കാനാവില്ലെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനറിയാം.

ഓർമ്മിച്ചുനോക്കിയപ്പോൾ ഈ നിസർഗ്ഗശാന്തത എപ്പോഴാണ് തന്നിൽ ആവസിച്ചതെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന മനസ്സിലായി. അത് പരസ്യവിചാരണയുടെ സമയത്തായിരുന്നു, തൻെറ അവസാനപ്രസംഗം ആരംഭിക്കുന്നതിനുമുമ്പ് തന്നിൽ നിന്ന് അഹമ്മതിയുടേയും പൊങ്ങച്ചത്തിൻേറയും അവസാന ശകലങ്ങൾക്കൂടി ദഹിച്ചു പോയിരിക്കുന്നു എന്ന് വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. പക്ഷേ, താൻ ആ സദസ്സിനെ കണ്ണോടിച്ചുനോക്കിയിട്ട് അവജ്ഞയെയും അലസതയും മാത്രം കണ്ടപ്പോൾ ഒരു തുള്ളി കരുണയ്ക്കുവേണ്ടിയുള്ള ദാഹം അദ്ദേഹത്തെ പിടിച്ചടക്കിക്കളഞ്ഞു. തണുത്തുവിറച്ച അദ്ദേഹത്തിന് സ്വന്തവാചകങ്ങളിൽനിന്ന് ചൂടുലഭിക്കണമെന്നു തോന്നി. തൻെറ ഭൂതകാലത്തെപ്പററി സംസാരിക്കുവാനും, ഗ്ലെററ്കിനും ഐവാനോവും തൻെറ മേൽ ചുററിയിട്ട വല ഒരിക്കലെങ്കിലും പിച്ചിച്ചീന്തുവാനും, തൻെറ ശത്രുക്കളുടെനേരെ ഡാൻറനെപ്പോലെ "നിങ്ങൾ എൻെറ മുഴുവൻ ജീവിതത്തിലേയുമാണ് കൈവച്ചിരിക്കുന്നത്. അതെഴുന്നേററ് നിങ്ങളെ വെല്ലുവിളിക്കട്ടെ...." എന്ന് അട്ടഹസിക്കുവാനും അദ്ദേഹം കൊതിച്ചു. എത്ര നന്നായി

തനിക്ക് ആ പ്രസംഗമറിയാം. വിപ്ലവക്കോടതിയുടെ മുമ്പാകെ ഡാൻറൻ ചെയ്ത പ്രസംഗം. അദ്ദേഹത്തിനതു് അക്ഷരംപ്രതി പറയാൻ കഴിയും. ബാലനായിരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹമതു് മനഃപാഠമാക്കിയതാണു്. "വിപ്ലവത്തെ രക്തത്തിൽ മുക്കിക്കൊല്ലുകയാണു് നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടതു്. സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൻെറ ചുവട്ടടികൾ എത്രനാൾ സംസ്കാരശിലകളായിരിക്കണം? ദുരധികാരം സമീപിച്ചിരിക്കുന്നു. അവർ മഖാവരണംകീറിക്കളഞ്ഞു. തലയുയർത്തിപ്പിടിച്ചു് ശവശരീരങ്ങളുടെ മീതെ നടന്നുപോകുന്നു."

ഈ വാക്കുകൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ നാവിൽ ഇരുന്നു് പുകയുകയാണു്. പക്ഷേ മോഹം, അല്പനിമിഷങ്ങൾ നിലനിന്നുള്ളു. അതിനുശേഷം അദ്ദേഹം തൻെറ അവസാനത്തെ പ്രസംഗം ആരംഭിച്ചപ്പോൾ. മൗനം അദ്ദേഹത്തിൻെറ മേൽ വീണുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. കാലം തെററിപ്പോയി എന്നു് അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കി.

ആ വഴി തിരിച്ചുപോകുവാനും തൻെറ കാല്പാടുകളായ ശവക്കുഴികളിൽ ചവുട്ടി നടക്കാനുമുള്ള കാലം തെററിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വാക്കുകൾക്കു് ഒന്നും അഴിക്കാൻ ശക്തിയില്ല.

അവരെല്ലാവരും താമസിച്ചുപോയി. ലോകത്തിൻെറ മുമ്പിൽ അവരുടെ അവസാനത്തെ ഹാജരാകലിനു് പ്രതിക്കൂട് പ്രസംഗപീഠമാക്കി ലോകത്തിനു് സത്യം തെളിയിച്ചുകൊടുത്തു്, ഡാൻറനെപ്പോലെ കുററാരോപണങ്ങൾ ന്യായാധിപന്മാരുടെ മുഖത്തു് വലിച്ചെറിയാൻ അവക്കാർക്കും കഴിഞ്ഞില്ല.

മുറിച്ചുണ്ടനെപ്പോലെ ചിലർ ശാരീരികദണ്ഡനംകൊണ്ടു് നിശ്ശബ്ദരായി. മററു ചിലർ അവരുടെ തല രക്ഷിക്കാമെന്നു കൊതിച്ചു; മററുള്ളവർ ഗ്ലെറ്റ്കിന്മാരുടെ കൈപ്പിടിയിൽനിന്നു് ഭാര്യാപുത്രാദികളെ രക്ഷപെടുത്തുന്നതിനാം. അവരിലേററവും ഉത്തമന്മാർ പാർട്ടിക്കുവേണ്ടി അവസാനസേവനം നിർവ്വഹിക്കുവാൻ ബലിയാടുകളെപ്പോലെ മൗനം പാലിച്ചു — പോരെങ്കിൽ ഏററവും ഉത്തമന്മാർക്കും അവരുടെ മനസ്സാക്ഷിയിൽ ഒരു അർലോവയുടെ ഭാരമുണ്ടായിരുന്നു. അവർ അവരുടെ ഭൂതകാലത്തിൽ വല്ലാതെ കുടുങ്ങി

ക്കിടക്കുകയാണു്; അവർതന്നെ നെയ്തവലയിൽ പിടിക്കപ്പെട്ടവരാണു്; അവരവരുടെ വളഞ്ഞുപുളഞ്ഞ സന്മാർഗ്ഗശാസ്ത്രത്തിന്റെയും ഫലമായി. അവരെല്ലാം കുററക്കാരാണു്; അവർ സ്വയം ആരോപിച്ച കുററങ്ങളല്ലെങ്കിലും. അവക്കു പുറകോട്ടുപോകാൻ മാർഗ്ഗമില്ല. അവരുടെ വികൃതവിനോദത്തിന്റെ കൃത്യമായ നിയമങ്ങളനുസരിച്ചു മാത്രമേ രംഗത്തുനിന്നും അന്തർദ്ധാനം ചെയ്യാവൂ. ബഹുജനം അവരിൽനിന്നു് യാതൊരു ഹംസഗാനവും പ്രതീക്ഷിച്ചില്ല. അവർ ടെക്സ്റ്റ്ബുക്കനുസരിച്ചു ഭിനയിക്കേണ്ടവരാണു്; അവക്കു ലഭിച്ചിരിക്കുന്ന ഭാഗം രാത്രിയിൽ ഓളിയിടുന്ന ചെന്നായ്ക്കളുടെതും.....

അങ്ങനെ അതവസാനിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനതുമായി ഇനി ബന്ധമില്ല. ചെന്നായ്ക്കളുടെകൂടെ ഓളിയിടേണ്ട ചുമതല ഇനി അദ്ദേഹത്തിനില്ല. അദ്ദേഹം കണക്കുതീർത്തു കൊടുത്തവനാണു്. അദ്ദേഹം നിഴൽ നഷ്ടപ്പെട്ട മനുഷ്യനാണു്: എല്ലാ ശൃംഖലകളിൽനിന്നും വിമുക്തൻ. ഓരോ ചിന്തയും അതിന്റെ അവസാനപടിവരെ ചിന്തിക്കുകയും അങ്ങനെതന്നെ പ്രവർത്തിക്കുകയും ചെയ്യുവനാണദ്ദേഹം. ഇനി മിച്ചമുള്ള നാഴികകൾ തന്റെ മൗനിയായ പങ്കാളിക്കുള്ളതാണു്—അവന്റെ ലോകം ആരംഭിക്കുന്നതു് യുക്തി അവസാനിക്കുന്നിടത്താണു്. ഞാൻ എന്ന വാക്കിനോടു് പാർട്ടി അതിന്റെ ശിഷ്യന്മാരിൽ കുത്തിവച്ച വെറുപ്പിന്റെ ലജ്ജകൊണ്ടു് അദ്ദേഹമതിനു് "വൈയാകരണസങ്കല്പം" എന്നു് നാമകരണം ചെയ്തിരിക്കയാണു്.

റുബാഷോവ് 406-ന്റെ ഭിത്തിക്കരികെനിന്നു. റിപ്പ്‌വാൻ വിങ്കിൾ പോയതിനുശേഷം ആ അറ ശൂന്യമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം കണ്ണടയെടുത്തു, സൂത്രത്തിൽ ചുററുംനോക്കി, മുട്ടി.

2—4.... (I = ഞാൻ)

ബാലിശമായ നാണത്തോടെ അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു. പിന്നെയും മുട്ടി.

2–1... (I = ഞാൻ)

അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു. അതേ അടയാളങ്ങൾതന്നെ അദ്ദേഹം ആവർത്തിച്ചു. ഭിത്തി മൂകമാണ്. അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും ബോധപൂർവ്വം 'ഞാൻ' എന്ന വാക്ക് മുട്ടിയിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിച്ചു. ശബ്ദം പ്രതിധ്വനിയില്ലാതെ അടങ്ങി.

അദ്ദേഹം അറയിൽക്കൂടിയുള്ള നടപ്പു തുടർന്നു. മൗനം അദ്ദേഹത്തെ പിടികൂടിയതുമുതൽ, സമയം തെറ്റുന്നതിനുമുമ്പ് ഉത്തരം കണ്ടുപിടിക്കേണ്ട ചില പ്രശ്നങ്ങൾ അദ്ദേഹം പരിഗണിക്കുകയായിരുന്നു. ഒരു കണക്കിൽ അവ ശുദ്ധാത്മാക്കളുടെ സംശയങ്ങൾ മാത്രമാണ്. അവ യാതനയുടെ അർത്ഥത്തെ സംബന്ധിച്ചുള്ളതാണ്. വ്യക്തമായി പറഞ്ഞാൽ പ്രയോജനകരമായ യാതനയും നിരർത്ഥകമായ യാതനയും തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസം. തടയാനാവാത്ത വേദന, അതിനു മാത്രമേ അർത്ഥമുള്ളുവെന്നു വ്യക്തം. നേരേമറിച്ച് സമൂഹജന്യമായ വേദനകളെല്ലാം യാദൃച്ഛികമാണ്. അതുകൊണ്ട് അവ നിരർത്ഥകവും, മൂഢവും ആകുന്നു. പക്ഷേ, ഈ രണ്ടാമത്തെ തരം വേദന കുറയ്ക്കുവാൻ ആദ്യത്തെ വേദന താല്ക്കാലികമായിട്ടെങ്കിലും വളരെക്കൂടുതൽ വർദ്ധിപ്പിക്കേണ്ടി വരുമെന്നാണ് അനുഭവംകൊണ്ടു കാണുന്നത്. അപ്പോൾ പ്രശ്നമിതാണ്: ഇത്തരമൊരു കർമ്മം നീതീകരിക്കത്തക്കതാണോ? തീർച്ചയായും ആണ്, മനുഷ്യവർഗ്ഗമെന്ന പൊതു ആശയംവച്ചു ചിന്തിച്ചാൽ. പക്ഷേ, ഏകവചനമായ മനുഷ്യനെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം 2–4 എന്ന ചിഹ്നത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം, എല്ലും, മാംസവും, രക്തവും, ചർമ്മവും ഉള്ള മനുഷ്യജീവിയെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അതു് അസംബന്ധമാണ്. ബാലനായിരുന്നപ്പോൾ പാർട്ടിയിൽ പ്രവർത്തിച്ചാൽ ഇത്തരം ചോദ്യങ്ങൾക്കെല്ലാം ഉത്തരം ലഭിക്കുമെന്നു് അദ്ദേഹം പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നു. പ്രവൃത്തി നാല്പതുവർഷം നീണ്ടു. പക്ഷെ, എന്തിനുവേണ്ടി അതു് ആരംഭിച്ചുവെന്ന കാര്യം തുടക്കത്തിൽത്തന്നെ മറന്നുപോയി. ആ നാല്പതുവർഷവും കഴിഞ്ഞു

താൻ പഴയ ബാലന്റെ അമ്പരപ്പിൽ തിരിച്ചെത്തിയിരിക്കുകയാണ്. തനിക്ക് കൊടുക്കാനുണ്ടായിരുന്നതുമുഴുവനും പാർട്ടി എടുത്തു: ഉത്തരം ഒരിക്കലും കൊടുത്തതുമില്ല. താൻ ഭിത്തിയിൽ പേരു് മുട്ടിനോക്കിയ മൗനബന്ധുവും അതിനുത്തരം കൊടുത്തില്ല. എത്ര അടിയന്തിരവും ദയനീയവുമായിരുന്നാലും അയാൾ നേരിട്ടുള്ള ചോദ്യങ്ങൾക്കു ബധിരനാണ്.

എങ്കിലും അയാളെ സമീപിക്കാൻ മാർഗ്ഗങ്ങളുണ്ട്. ചിലപ്പോൾ ഒരു രാഗത്തിനോ അല്ലെങ്കിൽ അതിന്റെ ഓർമ്മയ്ക്കോ അയാൾ പ്രത്യക്ഷനാവും. അല്ലെങ്കിൽ കുരിശവരോഹണചിത്രത്തിലെ കൂപ്പിയ കരങ്ങൾ, അതുമല്ലെങ്കിൽ ചില ബാല്യകാലസ്മരണകൾ. അതാരംഭിച്ചാൽ ഒരു ശ്രുതിയന്ത്രത്തിൽ തട്ടിയതുപോലെയാണ്. അതു വിറയ്ക്കാൻ തുടങ്ങും. എന്നിട്ട് ആദ്ധ്യാത്മികവാദികൾ ആനന്ദമെന്നും വിശുദ്ധന്മാർ ധ്യാനമെന്നും പറയുന്ന ഒരവസ്ഥ ഉണ്ടാവുകയായി. ഈ യുഗത്തിലെ ഏററവും ഉന്നതന്മാരും വിവേകശാലികളുമായ മനഃശാസ്ത്രപണ്ഡിതന്മാർ അതിനെ ഒരു വസ്തുതയായി അംഗീകരിച്ചു് അതിനു "സമുദ്രബോധം" എന്നു പേരുകൊടുത്തിരിക്കുന്നു. ഒരുവന്റെ വ്യക്തിത്വം കടലിൽ ഉപ്പുതരിയെന്നതുപോലെ അലിഞ്ഞുപോവുകയും. അതേ സമയം പരിധിയില്ലാത്ത കടൽ ആ ഉപ്പുതിരയിലുൾക്കൊള്ളുകയും ചെയ്യും. ആ തരി സ്ഥലകാലബദ്ധമല്ലാതായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ചിന്ത ലക്ഷ്യം വിട്ടു കാന്തധ്രുവത്തിൽ വടക്കുനോക്കിയെന്നതുപോലെ കറങ്ങാൻ തുടങ്ങുന്ന ഒരവസ്ഥയാണതു്—അവസാനമായി അതു് അച്ചുതണ്ടിൽനിന്നു വേർപെട്ടു് അന്ധകാരത്തിലെ തേജസ്സുപോലെ വിയന്മണ്ഡലത്തിൽ വിഹരിക്കാൻ തുടങ്ങുന്നതുവരെ. എല്ലാ വികാരങ്ങളും ചിന്തകളും, വേദനയും ആനന്ദവും എല്ലാം; ബോധമെന്ന ചില്ലിൽവച്ചു് ചിതറി ഭിന്നവർണ്ണങ്ങളായി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്ന ഒരേ പ്രകാശരശ്മി മാത്രമാണെന്നു മനസ്സിലാകുന്നതുവരെ.

റുബാഷോവ് തന്റെ അറയിൽക്കൂടി നടന്നു. പഴയകാലത്തു് ഇത്തരം ബാലിശധ്യാനത്തിനു് അദ്ദേഹം തന്നെ അനുവദിക്കമായിരുന്നില്ല. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു ലജ്ജതോന്നുന്നില്ല. മരണത്തിൽ ആദ്ധ്യാത്മികമായതു വാസ്തവമായിത്തീരുന്നു. അദ്ദേഹം ജന്നലിനടുത്തുനിന്നു ജന്നലിൽ നെററിയൂന്നി. മെഷീൻഗൺഗോപുരത്തിനു മുകളിൽ ശകലം നീലനിറം കാണാം. തന്റെ പിതാവിന്റെ തോട്ടത്തിൽ പുല്പുറത്തുകിടന്നു് ആടുന്ന പോപ്ലാർശാഖകൾ നോക്കിയിരുന്നപ്പോൾ കണ്ട ആകാശം അതോർമ്മപ്പെടുത്തി. വെറും ഒരാകാശശകലം മതിയെന്നു തോന്നുന്ന "സമുദ്രബോധം" ഉണ്ടാക്കുവാൻ, ഏററവും ആധുനികമായ ശാസ്ത്രചിന്തകളനുസരിച്ചു പ്രപഞ്ചവ്യാപ്തിക്കതിരില്ലെങ്കിലും പ്രപഞ്ചം പരിമിതമാണെന്നും അതു് ഒരു ഗോളത്തിന്റെ പുറംപോലെ സ്വയം സമ്പൂർണ്ണമാണെന്നും അദ്ദേഹം വായിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അതു വ്യക്തമായി ഗ്രഹിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല; ഇപ്പോൾ അതു മനസ്സിലാക്കണമെന്നു് അതിയായ മോഹം തോന്നി. എവിടെവച്ചാണതു് ആദ്യം വായിച്ചതെന്നും അദ്ദേഹമോർമ്മിച്ചു. ജർമ്മനിയിൽവച്ചു അറസ്റ്റു് ചെയ്യപ്പെട്ട കാലത്തു്. നിയമവിരുദ്ധമായി അച്ചടിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന പാർട്ടിപത്രം സഖാക്കൾ അകത്തേയ്ക്കു് ഒളിച്ചു കടത്തിക്കൊടുത്തു. മുകളിൽ ഒരു നെയ്ത്തുശാലയിലെ പണിമുടക്കിന്റെ വിവരം. ഒരു കോളത്തിന്റെ താഴെ സ്ഥലം നിറയ്ക്കാനെന്നപോലെ ചെറിയ അക്ഷരത്തിൽ അച്ചടിച്ചിരുന്നു പ്രപഞ്ചം പരിമിതമാണെന്നു കണ്ടുപിടിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു്. അതിന്റെ പകുതിവച്ചു കടലാസു കീറിപ്പോയിരുന്നു. നഷ്ടപ്പെട്ട കഷണത്തിലെന്തായിരുന്നെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനൊരിക്കലും അറിയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

റുബാഷോവ് ജന്നലിനടുത്തുനിന്നു ശൂന്യമായ മതിലിൽ കണ്ണടകൊണ്ടു മുട്ടി. ബാലനായിരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം ജ്യോതിശ്ശാസ്ത്രം പഠിക്കണമെന്നു മോഹിച്ചിരുന്നു. പക്ഷെ, നാല്പതു

വർഷമായി മറെറന്തോ ആണ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നതു്. എന്തു കൊണ്ടു പബ്ലിക്ക് പ്രോസിക്യൂട്ടർ തന്നോടു ചോദിച്ചില്ല; "പ്രതി റുബാഷോവ്, അന്ധതയെപ്പററി എന്തു തോന്നുന്നു?" അതിനുത്തരം പറയാൻ തനിക്കു കഴിയുമായിരുന്നില്ല. അവിടെ, അവിടെയാണ തന്റെ കുററത്തിന്റെ ഉറവിടം....അതിലും വലിയതൊന്നുണ്ടാകുമോ?

അന്നു് ആ വർത്തമാനപ്പത്രം വായിച്ചപ്പോൾ, ഭേദ്യങ്ങൾക്കിടയിൽ ശരീരം വേദനിക്കുന്ന സമയത്തു് ഈ 'സമുദ്രബോധം' അദ്ദേഹത്തെ പിടിച്ചടക്കുകയുണ്ടായി. പിന്നീടു് അദ്ദേഹം അതോർത്തു ലജ്ജിച്ചു. ഇത്തരം അവസ്ഥകൾ പാർട്ടി അംഗീകരിക്കയില്ല. അതിനെ പെററിബൂർഷ്വാ മിസ്റ്റിസിസമെന്നും ദന്തഗോപുരത്തിലേയ്ക്കുള്ള ഒളിച്ചോട്ടമെന്നുമാണ വിളിച്ചിരുന്നതു്. അതു് "കടമയിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുമാറലാ"യിരുന്നു; "വർഗ്ഗസമരത്തിൽനിന്നുള്ള ഒളിച്ചോട്ട"മായിരുന്നു. 'സമുദ്രബോധം' പ്രതിവിപ്ലവപരമാണു്.

എന്തെന്നാൽ ഒരു സമരത്തിൽ ഒരുവന്റെ രണ്ടു കാലുകളും ഈ ഭൂമിയിൽതന്നെ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കണം. അതെങ്ങനെയാണ ചെയ്യുകയെന്നതു പാർട്ടി പഠിച്ചു. അനന്തതയെന്നതു രാഷ്ട്രീയമായി സംശയാസ്പദമായ ഒരു അളവാണു്; "ഞാൻ" എന്നതു സംശയിക്കേണ്ട ഒരു ഗുണവും. പാർട്ടി അതിന്റെ അസ്തിത്വം അംഗീകരിച്ചില്ല. വ്യക്തിയുടെ നിർവ്വചനം ഇതായിരുന്നു: പത്തുലക്ഷമുള്ള ജനസഞ്ചയത്തിന്റെ പത്തുലക്ഷത്തിലൊരുഭാഗം.

പാർട്ടി വ്യക്തിയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യേച്ഛയെ നിഷേധിച്ചു. അതേസമയം വ്യക്തിയുടെ ആത്മത്യാഗം വാഴ്ത്തുകയും ചെയ്തു. രണ്ടു മാർഗ്ഗാന്തരങ്ങളിൽനിന്നൊന്നു തിരഞ്ഞെടുക്കാനുള്ള കഴിവു പാർട്ടി അവനു സമ്മതിച്ചുകൊടുത്തില്ല—അതേസമയം എപ്പോഴും അവൻ ശരിതന്നെ തിരഞ്ഞെടുത്തുകൊള്ളുമെന്നു ശാസിക്കുകയും ചെയ്തു. നന്മയും തിന്മയും തിരിച്ചറിയാൻ അവനുള്ള കഴിവിനെ

പാർട്ടി നിഷേധിച്ചു. കുററം, രാജ്യദ്രോഹം മുതലായവയെപ്പററി ദയനീയമായി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്തു. വ്യക്തി സാമ്പത്തിക നിർണ്ണായകതത്വമെന്ന അടയാളത്തിൻകീഴിൽനിന്നു—കല്പാന്തകാലത്തേയ്ക്കും താക്കോൽകൊടുത്തു വച്ചിരിക്കുന്നതും നിറുത്താനോ, മാററാനോ കഴിയാത്തതുമായ ഒരു യന്ത്രവിശേഷത്തിലെ വെറുമൊരു ചക്രം—എന്നിട്ട് ആ ചക്രം പ്രതിഷേധിച്ചു യന്ത്രത്തിനെതിരായി എഴുന്നേല്ക്കണമെന്നു പാർട്ടി ആവശ്യപ്പെട്ടുകയും ചെയ്തു. ഈ ഗണിതത്തിൽ എവിടെയോ തെററുണ്ട്; കണക്കു ശരിയാവുകയില്ല.

നാല്പതു വർഷമായി താൻ സാമ്പത്തികവിധിയ്ക്കെതിരായി സമരം ചെയ്തു.—മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിന്റെ കരളിലേയ്ക്കു പടന്നുപിടിക്കുന്ന അർബ്ബുദം; മനുഷ്യന്റെ മുഖ്യമായ കഷ്ടത അതാണ്. അവിടെയാണു ശസ്ത്രക്രിയ നടത്തേണ്ടതു്. ശിഷ്ടമുള്ള ആരോഗ്യാഭിവൃദ്ധി താനെയുണ്ടാകും. മറെറല്ലാം ചാപല്യമാണ്, റൊമാൻറിസിസമാണ്, കള്ളത്തരമാണ്. ഭിഷഗ്വരന്റെ കത്തിയും ഗണിതശാസ്ത്രവും മാത്രമാണു രക്ഷാമാർഗ്ഗം. പക്ഷേ, കത്തിതൊട്ട സ്ഥലത്തെല്ലാം, പഴയതിന്റെ സ്ഥാനത്തു പുതിയ വ്രണം ഉണ്ടായി. അപ്പോഴും കണക്കു ശരിയാകുന്നില്ല.

നാല്പതുവർഷമായി അദ്ദേഹം തന്റെ സഭയായ പാർട്ടിയിലെ പ്രതിജ്ഞകൾക്കനുസരിച്ചു ജീവിച്ചുതുടങ്ങിയിട്ട്. യുക്തിചിന്ത അദ്ദേഹം മുറുകെപ്പിടിച്ചു. തന്റെ ബോധത്തിൽ ഇഴുകിപ്പിടിച്ചിരുന്ന യുക്തിരഹിതമായ പഴഞ്ചൻ സദാചാരബോധം യുക്തിയാകുന്ന അമ്ലംകൊണ്ട്, അദ്ദേഹം കരിച്ചുകളഞ്ഞു. അദ്ദേഹം, മൗനിയായ പങ്കുകാരന്റെ മോഹങ്ങളിൽനിന്നു മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. 'സമുദബോധ'ത്തിനെതിരായി സർവ്വശക്തിയുമുപയോഗിച്ചു സമരംചെയ്യുകയും ചെയ്തു. അതെവിടെയാണദ്ദേഹത്തെ എത്തിച്ചതു്? അസന്നിഗ്ദ്ധമായ തത്വങ്ങളിൽനിന്നു ലഭിച്ച അനുമാനങ്ങൾ ശുദ്ധ അസംബന്ധങ്ങളായിരുന്നു. ഐവാനോവിന്റെയും

ഗ്ലെററ്കിൻെറയും ചോദ്യംചെയ്യാനാവാത്ത അഭ്യൂഹങ്ങൾ തന്നെ പരസ്യവിചാരണയെന്ന ഭ്രമാത്മകപ്രേതനാടകത്തിലെത്തിച്ചു. എല്ലാ ചിന്തയും അതിൻെറ യുക്തിയുടെ പരിധിവരെ ചിന്തിക്കുന്നതു ചിലപ്പോൾ അനാശാസ്യമായിരിക്കാം.

റൂബാഷോവ് ജന്നലിൻെറ അഴികൾക്കിടയിൽക്കൂടി, മെഷീൻഗൺ ഗോപുരത്തിനു മുകളിലുള്ള നീലാകാശത്തെ നോക്കി. തൻെറ ജീവിതം ഒന്നു തിരിഞ്ഞുനോക്കിയപ്പോൾ താൻ നാല്പതു വർഷമായി ഭ്രാന്തുപിടിച്ചു് ഓടിനടക്കുകയായിരുന്നുവെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി—ശുദ്ധയുക്തി പിടിപെട്ടു് ഓടിനടക്കുക. പഴയ ബന്ധങ്ങളിൽനിന്നു പരിപൂർണ്ണമായി മുക്തനാവുന്നതു് ഒരു പക്ഷെ, മനുഷ്യനു നല്ലതായിരിക്കുകയില്ല. "അതു ചെയ്യരുതു്," "അതു ചെയ്യാതിരിക്കുകയാണുത്തമം," എന്നെല്ലാമുള്ള ബ്രേക്കുകൾ പറിച്ചെറിഞ്ഞു ലക്ഷ്യത്തിലേയ്ക്കു് ഇരച്ചുപായുന്നതു ശരിയല്ലായിരിക്കാം.

നീലനിറം അല്പാല്പം ചുവന്നുതുടങ്ങി. സന്ധ്യയാവുകയാണു്. ഗോപുരത്തിനു ചുററും ഒരു പററം കറുത്ത പക്ഷികൾ കരുതിക്കൂട്ടിയ ചിറകടിയോടെ സാവധാനം പറക്കുകയാണു്. ഇല്ല, കണക്കു ശരിയാവുന്നില്ല. മനുഷ്യനെ ലക്ഷ്യം ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊടുത്തു് ഒരു കത്തിയും കൈയിൽ കൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ടു മാത്രം മതിയാവുകയില്ലെന്നു തോന്നുന്നു. കത്തികൊണ്ടു പരീക്ഷണം നടത്തുന്നതു് അവനു ചേരാത്ത പണിയാണെന്നു തോന്നുന്നു. ഭാവിയിലെപ്പോഴെങ്കിലും അങ്ങനെയായേക്കാം. ഇപ്പോൾ അവൻ തീരെ ചെറുപ്പവും വൈദഗ്ദ്ധ്യമില്ലാത്തവനുമാണു്. വിപ്ലവത്തിൻെറ പിതൃരാജ്യം, സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൻെറ നെടുംകോട്ട, ആ വിശാലമായ പരീക്ഷണശാലയിൽ അവനെങ്ങനെയാണു ചിതറിനടന്നതു്? നെടുംകോട്ട രക്ഷിക്കപ്പെടണമെന്ന ന്യായത്തിന്മേലാണു്, നടന്നതെല്ലാം ഗ്ലെററ്കിൻ നീതീകരിച്ചതു്. പക്ഷെ, അകത്തെ കഥയെന്താണു്? ഇല്ല, കോൺക്രീററുകൊണ്ടു പറുദീസ

പണിയാൻ കഴികയില്ല. നെടുംകോട്ട രക്ഷിക്കപ്പെട്ടു, പക്ഷേ, ലോകത്തിനു സംഭാവനചെയ്യാൻ അതിന്റെ കൈവശം ഒരു സന്ദേശമോ മാതൃകയോ ഇല്ല. ക്രിസ്തീയ സാമ്രാജ്യമെന്ന ആശയം ചില മദ്ധ്യകാല പാപ്പാമാർ ദുഷിപ്പിച്ചതുപോലെ നമ്പർ വണ്ണിന്റെ ഭരണം സാമൂഹ്യരാഷ്ട്രമെന്ന ആദർശത്തിന്റെ മുഖത്തു കരിതേച്ചു: വിപ്ലവത്തിന്റെ പതാക താഴ്ത്തിക്കെട്ടിയിരിക്കുന്നു.

റൂബാഷോവ് അറയിൽക്കൂടി നടക്കുകയാണ്. എല്ലാം ശാന്തം. ഇരുട്ടായിത്തുടങ്ങി. അധികം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പ് അവർ തന്നെ കൊണ്ടുപോകാൻ വരും. കണക്കിൽ എവിടെയോ ഒരു തെററുണ്ട്—അല്ല, ഗണിതശാസ്ത്രപരമായ ഈ ചിന്താരീതിയാണു തെററ്. അതിനെപ്പററി വളരെനാളായി അദ്ദേഹത്തിന് ഒരവ്യക്തബോധമുണ്ട്. റിച്ചാർഡിന്റെയും ആ ചരിത്രത്തിലെ കൈകളുടെയും സംഭവം മുതൽ. ഒരിക്കലും അതു തന്നോടുതന്നെ സമ്മതിച്ചില്ലെന്നേയുള്ളു. ചിലപ്പോൾ കാലത്തിനു മുമ്പേ വിപ്ലവം സംഭവിച്ചതായിരിക്കാം—വിരൂപാംഗങ്ങളുള്ള ഒരു ബീഭത്സപിറവി. ചിലപ്പോൾ ഇതു മുഴുവനും കാലപരിഗണനയിൽ വന്ന തെററായിരിക്കാം. റോമൻ സംസ്കാരവും ബി. സി. ഒന്നാം നൂററാണ്ടുമുതലേ നാശഗർത്തത്തിലാണെന്നു തോന്നിയിരുന്നു. നമ്മുടേതുപോലെ മജ്ജവരെ ചീഞ്ഞളിഞ്ഞത്. അപ്പോഴും ഉത്തമന്മാർ ഗണിച്ചു ഒരു വലിയ പരിവർത്തനത്തിനു കാലമായിട്ടുണ്ടെന്ന്. എങ്കിലും ആ പഴയ ലോകം അഞ്ഞൂറുവർഷം നിലനിന്നു. ചരിത്രത്തിന്റെ നാഡിചലനം വളരെ മന്ദഗതിയിലാണ്. മനുഷ്യൻ കണക്കുകൂട്ടുന്നതു വർഷങ്ങളായി. ചരിത്രം തലമുറകളായിട്ടും. ചിലപ്പോൾ ഇതു സൃഷ്ടിയുടെ രണ്ടാം ദിവസം മാത്രമായിരിക്കാം. ജനതയുടെ 'സാപേക്ഷികവളർച്ചാ'സിദ്ധാന്തം വികസിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടി ജീവിക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ!....

അറയിൽ നിശ്ശബ്ദതയാണ്. തന്റെ കാലടികൾ മാത്രമേ റൂബാഷോവിനു കേൾക്കാനുള്ളു. വാതില്ക്കലേയ്ക്ക് ആറരയടി—

അവിടെയാണവർ തന്നെ കൊണ്ടുപോകാൻ വരുന്നതു്. ജനലിനടുത്തേയ്ക്കു് ആറരയടി—അതിനപ്പുറം രാത്രി പരക്കുകയാണു്. അതു വേഗം കഴിയും. പക്ഷേ, താനെന്തിനുവേണ്ടിയാണു മരിക്കുന്നതെന്നു് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു യാതൊരുത്തരവും പറയാനുണ്ടായിരുന്നില്ല.

സമ്പ്രദായത്തിലെ തെററാണതു്. ഇതുവരെ അസന്നിഗ്ദ്ധമെന്നു താൻ ഗണിച്ചിരുന്ന തത്വത്തിലായിരിക്കാം തെററു്. മററുള്ളവരെയും തന്നെത്തന്നെയും അദ്ദേഹം അതിനുവേണ്ടി ബലികഴിച്ചു. ലക്ഷ്യം മാർഗ്ഗത്തെ സാധൂകരിക്കുന്നുവെന്ന തത്വം. ഈ വാക്യമാണു വിപ്ലവസംഘത്തിലെ സൗഹാർദ്ദം തകർത്തു് അവരെയെല്ലാം ഭ്രാന്തന്മാരാക്കിത്തീർത്തതു്. താനെന്താണു തൻെറ ഡയറിയിൽ ഒരിക്കലെഴുതിയതു്? "എല്ലാ കീഴ്‌വഴക്കങ്ങളെയും ഞങ്ങൾ കടലിലെറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. യുക്തിവിചാരം മാത്രമാണു ഞങ്ങൾക്കു വഴികാട്ടി. ഞങ്ങൾ സാന്മാർഗ്ഗികമായ കീഴ്‌ഭാരമില്ലാതെ കപ്പലോടിക്കയാണു്."

ഒരുപക്ഷേ, അവിടെയായിരിക്കും തിന്മയുടെ കേന്ദ്രസ്ഥാനം. കീഴ്‌ഭാരമില്ലാതെ കപ്പലോടിക്കുന്നതു മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനു യോജ്യമല്ലായിരിക്കാം. യുക്തിവിചാരം അപൂർണ്ണമായ ഒരു വടക്കുനോക്കിയന്ത്രമായിരിക്കാം. അതു നമ്മെ വളഞ്ഞുപുളഞ്ഞ വഴിയിൽക്കൂടി ലക്ഷ്യം മൂടൽമഞ്ഞിൽ മറഞ്ഞുപോകുന്നതുവരെ നമ്മെ കൊണ്ടുപോകുന്നു.

അന്ധകാരത്തിൻെറ യുഗമായിരിക്കാം ആരംഭിക്കുന്നതു്.

ഒരുപക്ഷേ, ഇനിയൊരിക്കൽ, കുറെക്കാലം കഴിഞ്ഞു പുതിയ പ്രസ്ഥാനം ഉയരുമായിരിക്കാം—പുതിയ കൊടികളും, സാമ്പത്തിക നിർണ്ണായകതത്വവും 'സമുദബോധവും' ഒരുപോലെയറിയുന്ന ഒരു പുതിയ ജീവനും ഉള്ള ഒരു പ്രസ്ഥാനം. പുതിയ പാർട്ടിയുടെ അംഗങ്ങൾ സന്യാസിമാരുടെ ശിരോവസ്ത്രം ധരിച്ചു മാർഗ്ഗവിശുദ്ധി മാത്രമേ ലക്ഷ്യത്തെ ഉത്തമമാക്കു എന്നു് ഉപദേ

ശിക്കുമായിരിക്കും. മനുഷ്യനെന്നതു വസ്തുലക്ഷത്തിന്റെ വസ്തുലക്ഷത്തിലൊരു ഭാഗമാണെന്ന നിയമം തെററാണെന്നവർ പഠിപ്പിക്കുമായിരിക്കും. ഊനനത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയ ഒരു ഗണിതസമ്പ്രദായം അവതരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യേക്കും. വസ്തുലക്ഷം വ്യക്തികൾ ഒരുമിച്ചുചേൎന്ന്, അരൂപമല്ലാതെ, അതിന്റെ സ്വന്തമായ വ്യക്തിത്വവും ബോധവും വളൎത്തി, 'സമൂഹബോധം' വസ്തുലക്ഷം മടങ്ങായി വൎദ്ധിച്ച്, അപരിമിതവും എന്നാൽ സ്വയസമ്പൂൎണ്ണവുമായ മണ്ഡലത്തിൽ വിഹരിക്കുന്ന ഒരു പുതിയ വസ്തുത.

റൂബാഷോവ് നടത്തം നിറുത്തി. അമൎത്തപ്പെട്ട ചെണ്ടമേളം ഇടനാഴിയിൽ നിന്നുയരുന്നു.

•

3

ചെണ്ടമേളം അതിവിദൂരതയിൽനിന്നു കാററടിച്ചുകൊണ്ടു വന്നതുപോലെ തോന്നി. അതു വളരെ അകലെയാണ്; അടുത്തുവരുന്നുണ്ട്. റൂബാഷോവ് അനങ്ങിയില്ല. ഇഷ്ടികപ്പുറത്തു നില്ക്കുന്ന തന്റെ കാലുകൾ തന്റെ നിയന്ത്രണത്തിലല്ലാതായിരിക്കുന്നു. ഭൂമിയുടെ ആകൎഷണശക്തി അതിൽക്കൂടി ഉയൎന്നുവരുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അദ്ദേഹം ഒററദ്വാരത്തിൽനിന്നു കണ്ണെടുക്കാതെ ജന്നലിനടുത്തേയ്ക്കു മൂന്നടി മാറിനിന്നു. അദ്ദേഹം ദീൎഘമായി നിശ്വസിച്ചു. ഒരു സിഗററ് കൊളുത്തി. കട്ടിലിനടുത്തുള്ള ഭിത്തിയിൽനിന്ന് ഒരു മുട്ടൽ ശബ്ദം:

അവർ മുറിച്ചുണ്ടനെ കൊണ്ടുപോകയാണ്. അയാൾ നിങ്ങളെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

കാലിലെ ഭാരം പെട്ടെന്ന് അപ്രത്യക്ഷമായി. അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നു വാതിലിനടുത്തെത്തി രണ്ടുകൈകൊണ്ടും വാതിലിൽ ശക്തിയായിട്ടും താളംതെററാതെയും അടിക്കാൻ തുടങ്ങി. വൎത്തമാ

നം 406ലേയ്ക്ക് കൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ല. ആ അറ ശൂന്യമാണ്. അവിടെ ആ ശൃംഖല അററുപോയി. അദ്ദേഹം കണ്ണ് ഒററദ്വാരത്തിലുറപ്പിച്ചു കൈകൊണ്ടടിച്ചു.

ഇടനാഴിയിൽ മങ്ങിയ ഇലക്ട്രിക് വിളക്ക പതിവുപോലെ പ്രകാശിക്കുന്നു. പതിവുപോലെ 401ന്റെയും 407ന്റെയും ഇരുമ്പുവാതിൽ അദ്ദേഹം കണ്ടു. ചെണ്ടശബ്ദം ശക്തിപ്പെട്ടു. കാലടികൾ സമീപിച്ചു, മന്ദവും, ഇഴയുന്നതും. ഇഷ്ടികയിലെ ആ ശബ്ദം വ്യക്തമായി കേൾക്കാം. പെട്ടെന്ന് ഒററദ്വാരത്തിന്റെ കാഴ്ചപ്പാടിൽ മുറിച്ചുണ്ടൻ നില്ക്കുന്നു. ഗ്ലെററ്കിന്റെ മുറിയിലെ വിളക്കുതന്നെപോലെ വിറയ്ക്കുന്ന ചുണ്ടുകളുമായിട്ടാണയാൾ നില്ക്കുന്നതു്. കൈയ്യാമം വച്ച അയാളുടെ കൈകൾ അസാധാരണമായ ഒരു പിരിവോടുകൂടി പിന്നിൽ കിടക്കുന്നു. ഒററദ്വാരത്തിനപ്പുറമുള്ള റൂബാഷോവിന്റെ കണ്ണുകൾ അയാൾക്ക കാണാൻ വയ്യാ. എങ്കിലും അയാൾ അന്ധമായ കണ്ണുകളോടെ ആ വാതിലിലേയ്ക്ക നോക്കി, അതിനപ്പുറത്തു തന്റെ അവസാനരക്ഷാമാർഗ്ഗം കിടക്കുന്നു എന്ന ഭാവത്തിൽ. അതു കഴിഞ്ഞു് ഒരു ഉത്തരവു കേട്ടു, അനുസരണത്തോടെ മുറിച്ചുണ്ടൻ പോകാൻ തിരിയുകയും ചെയ്തു. അയാളുടെ പിന്നിൽ യൂണിഫാറമിട്ട ഭീമൻ തന്റെ റിവോൾവർബെൽററുമായി വന്നു. ഒരാൾക്ക പുറകേ മറേറയാളും റൂബാഷോവിന്റെ കാഴ്ചപ്പാടിൽനിന്നു് അപ്രത്യക്ഷമായി.

ചെണ്ടശബ്ദം അവസാനിച്ചു. പിന്നെയും എല്ലാം ശാന്തം. കട്ടിലിനടുത്ത ഭിത്തിയിൽനിന്നു പിന്നെയും മുട്ടുന്ന ശബ്ദം:

അയാൾ ഒന്നാംതരമായി പെരുമാറി........

തന്റെ കീഴടങ്ങലിനെപ്പററി 402നെ അറിയിച്ചതിനുശേഷം അവർ തമ്മിൽ സംഭാഷണം നടത്തിയിട്ടില്ലായിരുന്നു. 402 തുടന്നു:

നിങ്ങൾക്ക പത്തു മിനിറേറാളമുണ്ടു്. എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?

കാത്തുനില്പ് കുറേക്കൂടി എളുപ്പമാക്കുവാൻ വേണ്ടിയാണു 402 സംഭാഷണം തുടങ്ങിയതെന്നു റുബാഷോവിനു മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹത്തിനു കൃതജ്ഞത തോന്നി. അദ്ദേഹം കട്ടിലിലിരുന്നു മറുപടികൊടുത്തു:

കഴിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ, എന്നുമാത്രമേ ആഗ്രഹമുള്ളു. നിങ്ങൾ ഭീരുത്വം കാണിക്കയില്ല,

402 മുട്ടി:

നിങ്ങൾ വല്ലാത്ത പിശാചാണെന്നു് ഞങ്ങൾക്കറിയാം.

....അയാൾ നിറുത്തി, എന്നിട്ടു് ഉടനെ ആവർത്തിച്ചു:

വല്ലാത്ത പിശാച്.

സംഭാഷണം നിന്നുപോകാതിരിക്കണമെന്നു് അയാൾക്കു താല്പര്യമുണ്ടെന്നു വ്യക്തമായിരുന്നു.

ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ? ഷാമ്പെയിൻ ഗ്ലാസിലൊതുങ്ങുന്ന മുലകൾ. ഹ—ഹ—ഹ വല്ലാത്ത പിശാച്.

റുബാഷോവ് ഇടനാഴിയിലെന്തെങ്കിലും ശബ്ദമുണ്ടോ എന്നു് ശ്രദ്ധിച്ചു. ഒന്നും കേൾക്കാനില്ല. 402 അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോവ്യാപാരം ഊഹിച്ചെടുത്തുവെന്നു തോന്നുന്നു. അയാൾ പെട്ടെന്നു് മുട്ടി:

ശ്രദ്ധിക്കണ്ട. അവർ വരുമ്പോൾ കൃത്യസമയത്തു് ഞാൻ അറിയിച്ചുകൊള്ളാം.........നിങ്ങൾക്കു് മാപ്പു കിട്ടിയാൽ നിങ്ങളെന്തുചെയ്യും?

റുബാഷോവ് അതിനെപ്പററി ആലോചിച്ചുനോക്കി. അതു കഴിഞ്ഞു് മുട്ടി:

ജ്യോതിശ്ശാസ്ത്രം പഠിക്കും.

ഹ—ഹ.

402 മുട്ടി:

ഞാനും, ഒരുപക്ഷേ. മനുഷ്യർ പറയുന്ന മററു നക്ഷത്രങ്ങളിലും ജനവാസമുണ്ടായിരിക്കാമെന്നു്. ഒരു ചെറിയ ഉപദേശം തരാനനുവദിക്കുമോ?

തീർച്ചയായും,

വിസ്മയിച്ചു് മറുപടി കൊടുത്തു.

അതിൽ അലോഹ്യം വിചാരിക്കരുതു്. ഒരു പട്ടാളക്കാരന്റെ സാങ്കേതികനിർദ്ദേശം മാത്രം. മൂത്രസഞ്ചി ശൂന്യമാക്കണം. ഇത്തരം കാര്യങ്ങളിൽ അതു് നല്ലതാണു്. ആത്മാവു ഒരുക്കമുള്ളതു്; ജഡമോ ബലഹീനം; ഹ—ഹ.

റൂബാഷോവ് പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു. അനുസരണത്തോടെ തൊട്ടിയുടെ അടുത്തുചെന്നു മൂത്രമൊഴിച്ചു. അനന്തരം കട്ടിലിലിരുന്നു് മുട്ടി:

രസികൻ ഉപദേശം, വളരെ നന്ദി. നിങ്ങളുടെ പ്രതീക്ഷകാലം എന്താണു്?

402 കുറച്ചുസമയം മൗനമായിരുന്നു. അതുകഴിഞ്ഞു് പതിവിലും സാവധാനമായി മുട്ടി:

പതിനെട്ടു വർഷംകൂടി. തികച്ചില്ല. 6530 ദിവസം മാത്രം,....

അയാൾ അല്പം നിറുത്തി, കൂട്ടിച്ചേർത്തു:

എനിക്കു നിങ്ങളോടസൂയയുണ്ടു്. ഒരു സ്ത്രീയില്ലാതെ 6530 ദിവസം കൂടി. ആലോചിച്ചുനോക്കു.

റൂബാഷോവ് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അതു കഴിഞ്ഞു് മുട്ടി:

പക്ഷേ, നിങ്ങൾക്കു വായിക്കാം. പഠിക്കാം....

അതിനുള്ള വാസനയില്ല,

402 മുട്ടി. അതുകഴിഞ്ഞു് ഉച്ചത്തിലും ധൃതിയായിട്ടും:

അവർ വരുന്നു....

അയാൾ നിറുത്തി. പക്ഷേ, അല്പനിമിഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു് തുടന്നു:

കഷ്ടമാണു്, നമ്മൾ എത്ര രസകരമായ സംഭാഷണമാണു നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നതു്!

റൂബാഷോവ് കട്ടിലിൽനിന്നെഴുന്നേററു. അദ്ദേഹം ഒരുനിമിഷം ചിന്തിച്ചു, അതിനുശേഷം മുട്ടി:

നിങ്ങൾ എന്നെ വളരെ സഹായിച്ചു, നന്ദി.

താക്കോൽ പഴുതിൽക്കിടന്നു തിരിഞ്ഞു. വാതിൽ മലക്കെ തുറന്നു. പുറത്തു് യൂണിഫാറം ധരിച്ച ഭീമനും, ഒരു പൗരനും നില്ക്കുന്നു. പൗരൻ റൂബാഷോവിനെ പേർചൊല്ലി വിളിച്ചു, ഒരു കടലാസിൽനിന്നെന്തോ ഉരുവിട്ടു. അവർ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൈകൾ പുറകിൽ വളച്ചുവച്ചു് കയ്യാമം ഇടുന്നതിനിടയിൽ 402 ധൃതിയിൽ മുട്ടുന്നതു് അദ്ദേഹം കേട്ടു:

എനിക്കു നിങ്ങളോടസൂയതോന്നുന്നു, അസൂയ തോന്നുന്നു. എന്നാൽ പോയിവരൂ.

പുറത്തു് ഇടനാഴിയിൽ ചെണ്ടശബ്ദം വീണ്ടും ആരംഭിച്ചു. അവർ ബാർബറുടെ മുറിക്കടുത്തെത്തുന്നതുവരെ അവരെ അനുഗമിച്ചു. ഓരോ ഇരുമ്പുവാതിലിൻെറയും ഒററദ്വാരത്തിൽക്കൂടി കണ്ണുകൾ തന്നെ നോക്കുന്നുണ്ടെന്നു് അറിയാമെങ്കിലും റൂബാഷോവ് ഇടത്തോട്ടോ വലത്തോട്ടോ തൻെറ തല തിരിച്ചില്ല. കൈയ്യാമം കൈയിൽ ഉറച്ചു. ഭീമൻ വിലങ്ങു വളരെ മുറുക്കിയാണിട്ടതു്. കൈ പിന്നിൽ കെട്ടുന്നതിനിടയിൽ അവ പിരിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. അവിടെ വേദനിക്കുന്നുണ്ടു്.

ഗോവണിപ്പടി കാണാതായി. റൂബാഷോവ് വേഗത കുറച്ചു. പൗരൻ അടുത്തത്തെ പടിയിൽ നിന്നു. അയാൾ കുള്ളനാണ്. കണ്ണുകൾ അല്പം തുറിച്ചിരിക്കുന്നു. അയാൾ ചോദിച്ചു:

"നിങ്ങൾക്ക മറ്റെന്തെങ്കിലും ആഗ്രഹമുണ്ടോ?"

"ഇല്ല," റൂബാഷോവ് പറഞ്ഞു. അതോടൊപ്പം ഗോവണിപ്പടിയിറങ്ങാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. പൗരൻ മുകളിൽതന്നെ നിന്നു്, തുറിച്ച കണ്ണുകൾകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി.

ഗോവണിപ്പടി ഇടുങ്ങിയതാണു്. വേണ്ടത്ര പ്രകാശവും ഇല്ല. കാൽ വഴുതാതിരിക്കാൻ റൂബാഷോവ് കരുതേണ്ടിവന്നു. കൈവരിമേൽ പിടിക്കാനും വയ്യല്ലോ. ചെണ്ടശബ്ദം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. യൂണിഫോറധാരി തനിക്കു് മൂന്നുപടി പിന്നിലായി ഇറങ്ങുന്ന ശബ്ദം അദ്ദേഹം കേട്ടു.

ഗോവണി പിരിഞ്ഞിറങ്ങുന്ന തരമാണു്. കുറെക്കൂടി വ്യക്തമായി കാണുവാൻവേണ്ടി റൂബാഷോവ് മുന്നോട്ടു കുനിഞ്ഞു. കണ്ണട മുഖത്തുനിന്നു വിട്ടു് രണ്ടുപടി താഴെയായി വീണു. പൊട്ടിത്തെറിച്ചു്, അതു താഴോട്ടുരുണ്ടു് അവസാനത്തെ പടിയിലെത്തി. റൂബാഷോവ് ഒരു നിമിഷം സംശയിച്ചുനിന്നു. അതുകഴിഞ്ഞു ബാക്കിയുള്ള പടികൾ തപ്പിത്തടഞ്ഞിറങ്ങി. പിന്നിൽ വന്നയാൾ കുനിഞ്ഞു കണ്ണടയെടുത്തു് കീശയിലിടുന്നതു് അദ്ദേഹം കേട്ടു. പക്ഷേ, അദ്ദേഹം തലതിരിച്ചില്ല.

അദ്ദേഹം മിക്കവാറും കുരുടനായിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ഉറച്ച നിലത്തുകൂടെയാണു നടക്കുന്നതു് ദീർഘമായ ഒരിടനാഴി അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരിച്ചു. അതിന്റെ ഭിത്തികൾ അവ്യക്തമാണു്. അതിന്റെ അവസാനംവരെ ദൃഷ്ടിയെത്തുന്നില്ല. യൂണിഫോറധാരി എപ്പോഴും മൂന്നു ചുവടു് പിന്നിലാണു നടക്കുന്നതു്. അയാളുടെ നോട്ടം തന്റെ പിൻകഴുത്തിൽ പതിയുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അദ്ദേഹം തിരിഞ്ഞുനോക്കിയില്ല. സൂക്ഷ്മതയോടെ അദ്ദേഹം ഓരോ ചുവടും വച്ചു.

പല മിനിററുകളായി അവർ ആ ഇടനാഴിയിൽക്കൂടി നടക്കുകയായിരുന്നെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. എങ്കിലും യാതൊന്നും സംഭവിച്ചില്ല. യൂണിഫോറക്കാരൻ കൈത്തോക്ക് ഊരിയെടുക്കുമ്പോൾ കേൾക്കാൻ കഴിയുമെന്ന് അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. അതുവരെ സമയമുണ്ട്. അതുവരെ അപകടമില്ല. അതോ ഇനി, രോഗിയുടെ മേൽ കുനിഞ്ഞുനോക്കുമ്പോൾ ആയുധങ്ങൾ കോട്ടിൻെറ കൈയ്യുള്ളിലൊളിച്ചുവയ്ക്കുന്ന ദന്തവൈദ്യനെപ്പോലെയാണോ ഈ യൂണിഫോറക്കാരൻ? റൂബാഷോവ് മറെറാന്നിനെപ്പററിയെങ്കിലും ചിന്തിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, തലതിരിക്കാതിരിക്കുവാൻ സകലശ്രദ്ധയും കേന്ദ്രീകരിക്കേണ്ടിവന്നു.

വിചാരണയ്ക്കിടയിൽ ആ നിസർഗ്ഗശാന്തി തൻെറമേൽ വന്ന സമയത്ത് പല്ലുവേദന അവസാനിച്ചതു് വിസ്മയംതന്നെ. ആ സമയത്തായിരിക്കും നീരുപൊട്ടിയതു്. താനെന്താണ് അവരോടു പറഞ്ഞതു്? "ഞാനെൻെറ രാജ്യത്തിൻെറയും നാട്ടുകാരുടെയും ബഹുജനങ്ങളുടെയും മുമ്പിൽ മുട്ടുമടക്കുന്നു...." അതുകഴിഞ്ഞിട്ടോ? ഈ നാട്ടുകാർക്ക്, ഈ ബഹുജനത്തിന് എന്തുസംഭവിക്കും? നാല്പതു വർഷമായി അവർ മരുഭൂമിയിൽക്കൂടി നയിക്കപ്പെടുന്നു. ഭീഷണികളും, വാഗ്ദാനങ്ങളും, സാങ്കല്പിക ഭീതികളും സാങ്കല്പിക സമ്മാനങ്ങളും കൊണ്ടു്. പക്ഷേ, വാഗ്ദത്തനാടെവിടെ?

അലഞ്ഞുതിരിയുന്ന ഈ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനുത്തരമൊരു പ്രാപ്യസ്ഥാനമുണ്ടോ? താമസിച്ചുപോകുന്നതിനുമുമ്പ് ഉത്തരം കിട്ടിയാൽ കൊള്ളാമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് മോഹമുള്ള ഒരു ചോദ്യമാണതു്. മോശയ്ക്കും വാഗ്ദത്തനാട്ടിൽ പ്രവേശിക്കുവാൻ അനുവാദം ലഭിച്ചില്ല. പക്ഷേ, തൻെറ കാല്ക്കീഴായി അതു പരന്നുകിടക്കുന്നതു പർവ്വതത്തിൻെറ മുകളിൽ നിന്നു കാണാൻ മോശയ്ക്കു ഭാഗ്യമുണ്ടായി: അങ്ങനെ തൻെറ ലക്ഷ്യം കണ്ടു വിശ്വസിക്കാവുന്ന തരത്തിൽ മുമ്പിൽ കാണുമ്പോൾ മരിക്കാൻ എളുപ്പമാണു്. താൻ നിക്കോലാസ് സൽമനോവിച്ച് റൂബാഷോവ്, പർവ്വതത്തിൻെറ മുകളിലേയ്ക്കു് എടുക്കപ്പെട്ടില്ല: താൻ നോക്കിയ സ്ഥലത്തെല്ലാം കണ്ടതു് മരുഭൂമിയും, രാത്രിയുടെ ഇരുട്ടുമായിരുന്നു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിരസ്സിനുപിന്നിൽ മന്ദമായ ഒരടിയേററു. വളരെനേരമായി അതു് പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നിട്ടും അതു് അപ്രതീക്ഷിതമായിട്ടാണുണ്ടായതു്. വിസ്മയഭരിതനായി, കാലുകൾ തളരുന്നതും ശരീരം കറങ്ങിവീഴുന്നതും അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. എത്ര നാടകീയം, അദ്ദേഹം ചിന്തിച്ചു, എങ്കിലും എനിക്കൊന്നും അറിയാൻ കഴിയുന്നില്ല. തറ പാകിയിരുന്ന തണുത്ത കല്ലുകളിൽ കവിൾചേർത്തു് അദ്ദേഹം ചുരുണ്ടുകിടന്നു. ഇരുളുകയാണു്. ഇരുട്ട് അദ്ദേഹത്തെ തൊട്ടിലാട്ടി. വെള്ളത്തിന്മീതെ മൂടൽമഞ്ഞെന്നപോലെ അദ്ദേഹത്തിൽക്കൂടി ഓർമ്മകൾ കടന്നുപോയി.

പുറത്തു് ആരോ വാതിലിൽ തട്ടുന്നു. അവർ അദ്ദേഹത്തെ അറസ്റ്റ് ചെയ്യാൻ വരികയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. പക്ഷേ, താൻ ഏതു രാജ്യത്താണു്?

പുറംകുപ്പായത്തിന്റെ കൈയിലേയ്ക്കു കയ്യിടാൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, ആരുടെ വർണ്ണചിത്രമാണു് തന്റെ കട്ടിലിന്റെ മുകളിൽനിന്നു തന്നെ നോക്കുന്നതു്?

അതു് നമ്പർ വൺ ആണോ, അതോ, മറേറയാളാണോ, ഹാസ്യച്ചിരിക്കാരനോ, കണ്ണുമിഴിച്ചവനോ?

രൂപമില്ലാത്ത ഒരു രൂപം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മേൽ കുനിഞ്ഞു നോക്കി. തുകൽപ്പട്ടയുടെ ഗന്ധം അദ്ദേഹത്തിനനുഭവപ്പെട്ടു. പക്ഷേ, ആ യൂണിഫോറത്തിന്റെ കയ്യിലും കഴുത്തിലും ഉണ്ടായിരുന്ന ചിഹ്നമേതാണു്—ആരുടെ പേരിലാണയാൾ തോക്കുയർത്തിയതു്?

രണ്ടാമതു് ഒരു ഭയങ്കര അടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണത്തിലേററു. പിന്നെ എല്ലാം ശാന്തമായി. പിന്നെയും ഇരമ്പുന്ന കടൽ. ഒരു തിരമാല അദ്ദേഹത്തെ സാവധാനം താങ്ങിയെടുത്തു. അതു് വിദൂരതയിൽ നിന്നു വന്നു, ശാന്തമായി മുന്നോട്ടു പൊങ്ങിയുരുണ്ടിരുന്നു—അനന്തതയുടെ ഒരു ചലനം.

★ 34643